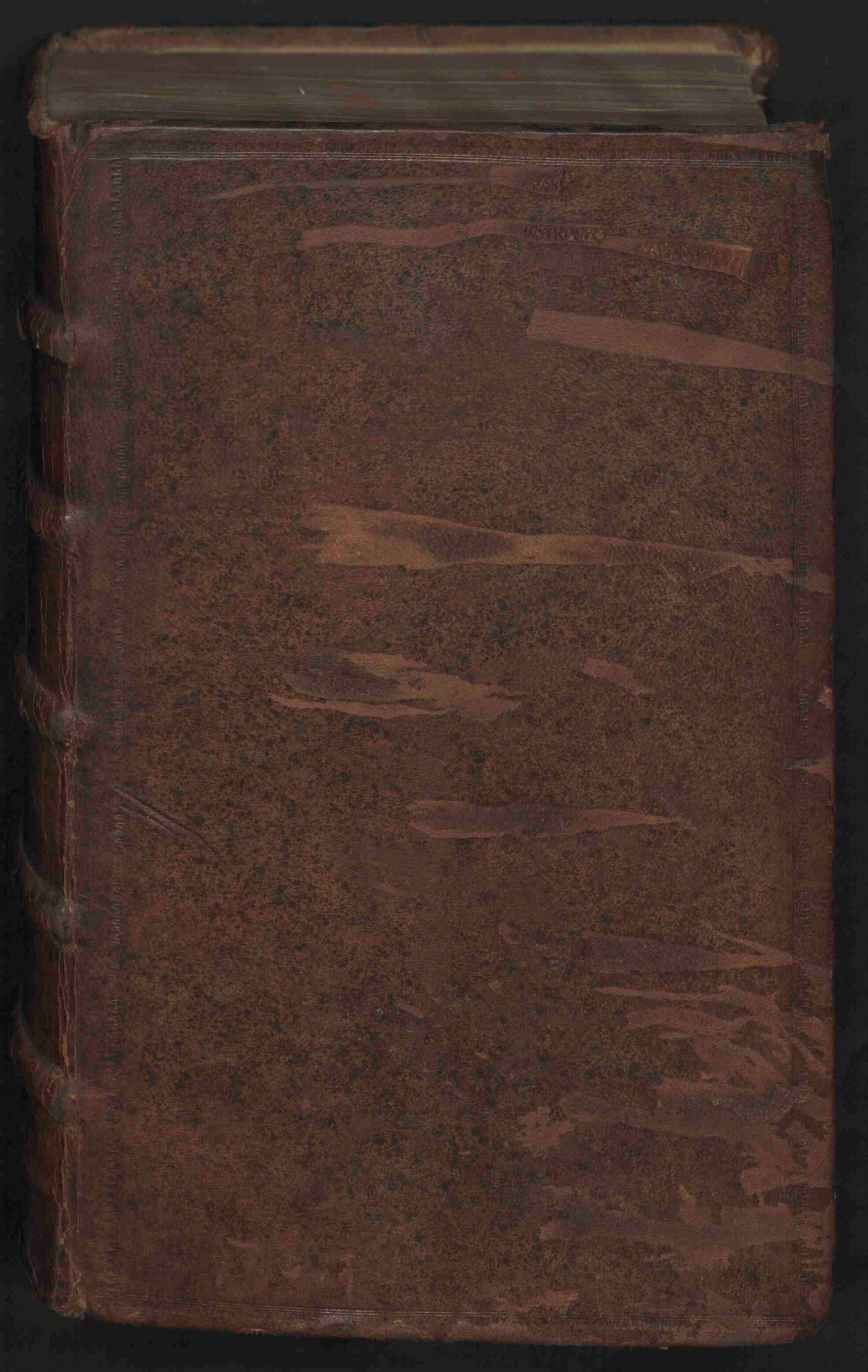

Testamenti Veteris Biblia Sacra, sive libri canonici priscæ Iudæorvm ecclesiæ Deo traditi

<https://hdl.handle.net/1874/397138>

**Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell
Huybert van Buchell (1513-1599)**

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
 - de kopsnede
 - de frontsnede
 - de staartsnede
 - het achterplat

**This book is part of the Van Buchell Collection
Huybert van Buchell (1513-1599)**

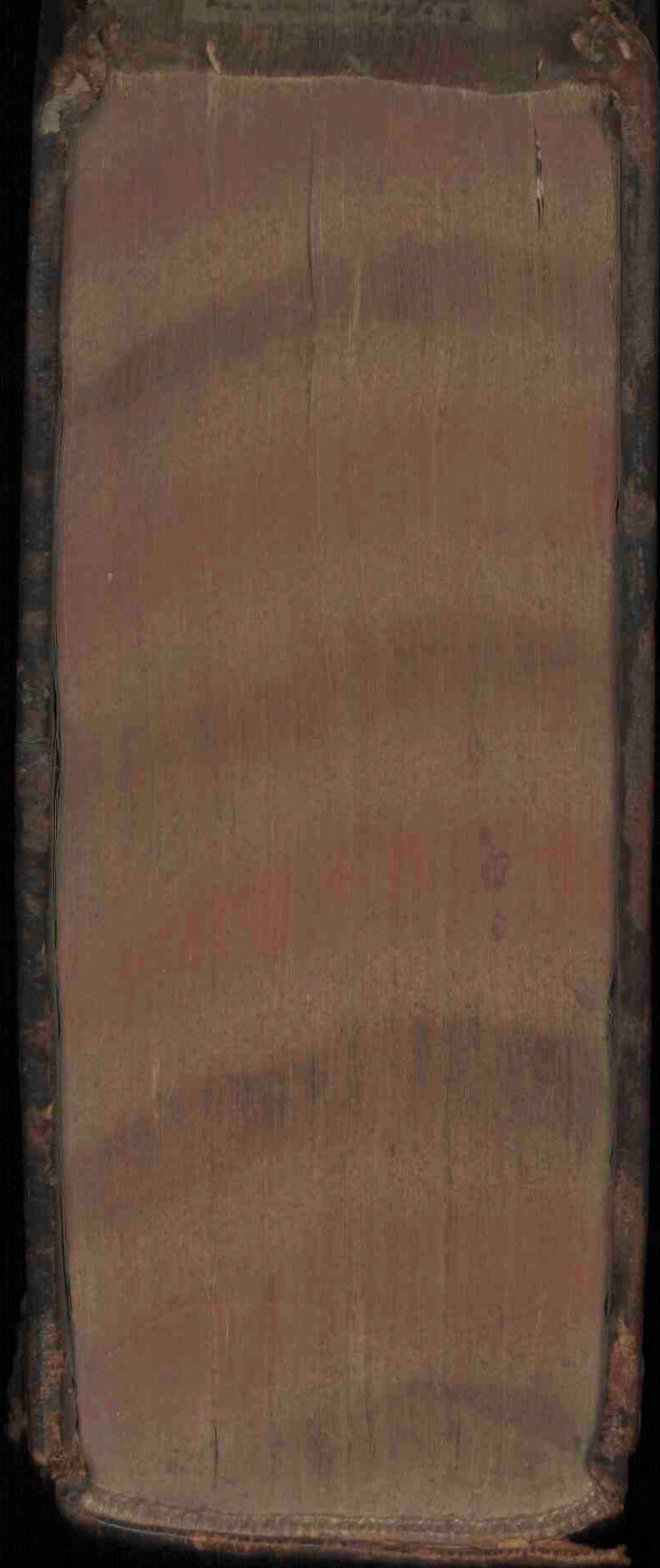
More information on this collection is available at:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

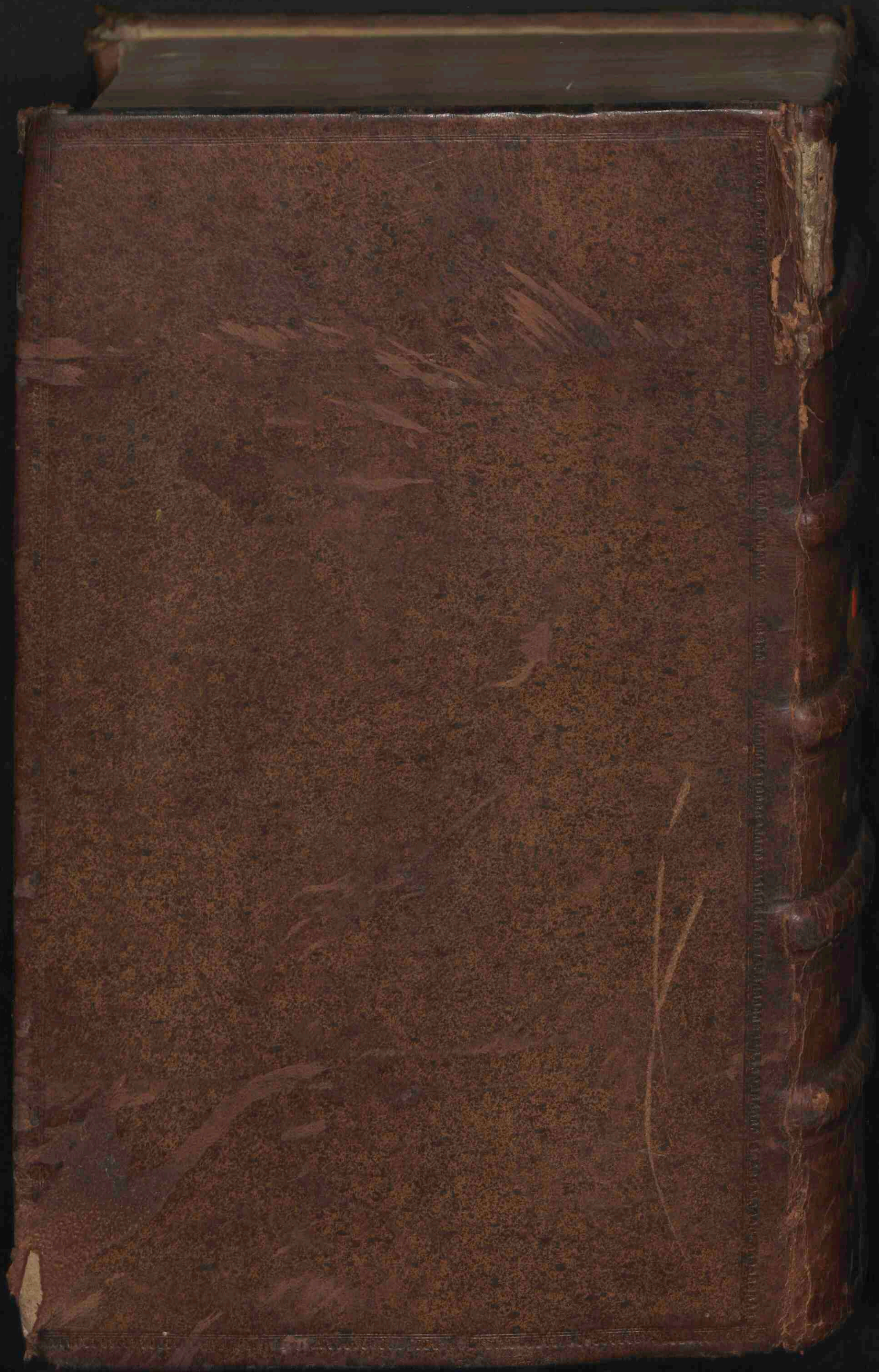
st 106
Pl. 3 N°. 8

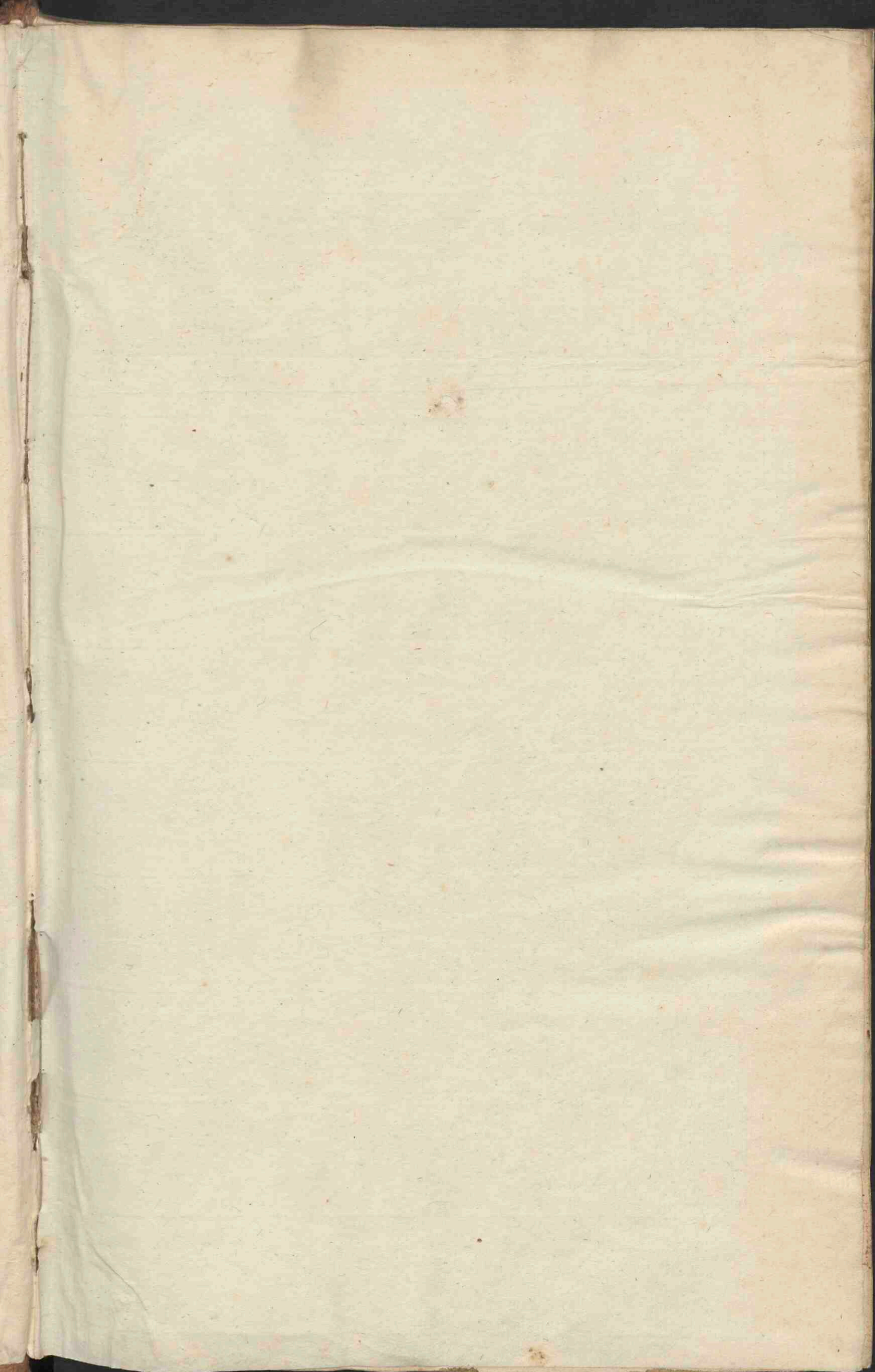
Biblia Greca
et Latina

174.
e.

Kast 106
H. P. n. P.

474

TERTIUM VETERES

BIBLIA SACRA

et

LIBRI CANONICI

PRIMUM IUDAEORUM

SECUNDUM A GENTIBUS

ET FINI. QUONIAM EX HEBRAEO

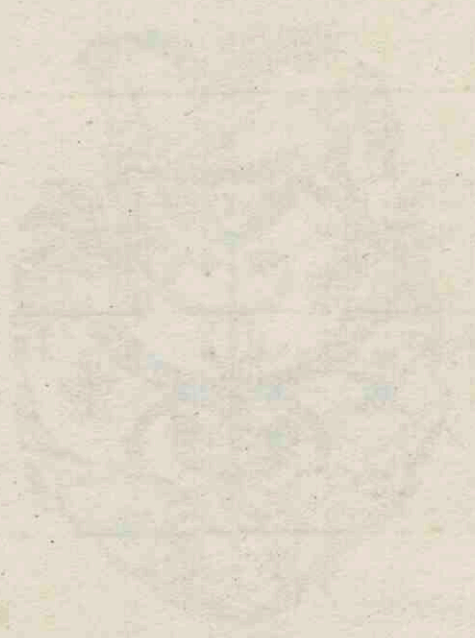
RECEPERUNT. HANC BIBLIAM

IN HANC BIBLIAM

PER SEPTUAGINTA LIBROS. CUI VERO

LIBRO. HANC BIBLIAM

IN HANC BIBLIAM

Typographici And. Baskin

1711

†

Nº 7. l.

TESTAMENTI VETERIS

BIBLIA SACRA,

five

LIBRI CANONICI,

PRISCAE IVDÆORVM

ECCLESIAE A DEO TRADITI,

LATINI RECENS EX HEBRÆO
facti, brevibusq; Scholiis illustrati ab Immanuele
Tremellio & Francisco Junio.

ACCESSERVNT LIBRI QUI VVLGO
dicuntur Apocryphi, Latinè redditi & notis qui-
busdam aucti a Francisco Junio.

Ex Donatione Urb. à Dürckhel.

FRANCOFVRTI AD MOENVM

Ex officina Typographica And. Wecheli,

M. D. LXXIX.

Ms. 6.

TESTAMENTI VETERIS

BIBLIA SACRA

five

LIBRI CANONICI

PRISCARUM IUDAEORUM

ECCLÉSIAE A DEO TRADITAE

LATINI RECENSERUNT ET REVERENDI

facti sunt in schola theologiae

Thomae de Vico

ACCURATISSIME REVISITATI

diuinae scripturae

documenta a primis

Ex Bibliotheca

FRANCISCAE AD MOENIAM

Ex officina Typographica And. Wechli

M. D. C. L. X. IX

ILLVSTRISSIMO
POTENTISSIMOQUE PRIN-
CIPi ET DOMINO D. FRIDERICO CO-
MITI PALATINO AD RHENVm, BAVARIÆ DUCI, SA-
cri Romani Imperii Electori primario, Domino nostro clemen-
tissimo, gratiam & pacem a Domino.

UMPRIMUM ad hoc opus elaborandum venimus, Illustrissime Princeps, non dubitavimus fore permultos, qui sive aliorum admiratione traducti, sive nostri fastidio aliòve præjudicato abrepti institutum hoc nostrum abjecturi sint. Sed quia bonam causam iudiciis ejusmodi anteponendam novimus, ac non ad versantium animorum causâ aut perfidè aut ignaviter deferendam, in primis verò spem facit verbo suo Dominus fore ut si quæ bene dicta sunt, tandem aliquando sub horam undecimam fortè aut desinentem diem bene accipiantur: freti Dei promissionibus, autoritate T. C. bonorum votis, & expectatione omnium, nunc demum laboris nostri specimen in lucem edimus: quod faustum felixq; sit Ecclesiæ Christi a Deo Patre & Domino JESU CHRISTO. Magnum profectò, magnum præjudicium faciunt hoc eodem argumento scripti cum Patrum, tum nostrorum hominum libri, quorum nos ipsi officiosam fidem & diligentiam summo opere admiramur in evolvendis & explicandis Bibliis: majus eorum simplicitas, qui rivis illorum operâ ductis ita acquiescunt, ut vix uno aut altero anno fontes ipsos Veteris & Novi Testamenti investigent & consulant: maximum verò omnium, qui aut aliquam sui opinionem imbiberunt, aut malè de aliena fide studioq; cogitantes quidlibet quamvis salutare futurum aversantur. Ac in primo quidem genere fideles multos con- quiescere longè tutius judicamus, quàm si extra oleas (quod ajunt) vagandi licentiam præsentius sibi assumpserint: quia tam multa pie, doctè, prudenter, ac mode- stè dicta sunt ab iis qui præcesserunt nobis, ut eorum nomine personas & scripta in pretio habeamus, vitia quæ occurrunt (prout labi, errare, decipi humanum est) cum bonis quæ protulerunt illi comparata, officiosè contegamus. Quid enim tam iniquum esset quàm omis- sis bonis enumerare mala, quibus scriptores invidiosè & nefariè obruantur? Isti suis laudibus ac meritissimis per nos fruantur licet: quorum nomine immortales Deo gratias agimus, quòd ex infirmis hisce ac fictilibus vasis placuit illa seligere & sanctificare ad gloriam ipsius tanto cum fructu tantaq; laude promovendam. In altero autem illo genere paulò amplius desyderare cogimur. Cum enim præclare secum agi existimant, si de rivulo humanitus ducto sorbeât ubi fons præforibus est, nihil mirum est si miseri justo Dei iudicio tandem eò adducuntur, ut palustri ulva implicentur & sordibus inquinentur: quas etsi suo ipsi torpore contrahunt, tamen ut ab aliis arreptas mordicus deinde retinendas putant. At quanto

P R Æ F A T I O.

melius veteres ex doctrina Ioannis ad libros sacrae scripturae adhibendam fidem, ad sua scripta iudicium afferri postularunt: viderunt illi hoc pacto esse imperitiae multorum & simplicitati consulendum, ne quando sibi suisve aut ullius hominis scriptis divinus honor tribueretur: quem nemo sibi sine atrocissima blasphemia arrogare potest, nemo alteri sine insania tribuere. Tertiū verò genus ut ebriosum planè ac nauseans, serio ex animo oramus ut expergeficiat Dominus: quod alioqui nunquā huc adduxerimus, ut Christum nobis adfuisse credat, infirmitatem nostram sublevasse, animosq; nostros sua gloriosa luce ad illustrationem doctrinae suae perfudisse. Certè Deus Opt. Max. voluntates nostras (ut ita dicamus) ad hoc institutum animavit: & nos quoque coram illo Christianis omnibus sine cuiusquam offensa breviter & perspicuè fidem officiūque nostrum erga Deum, T. C. & totam Ecclesiam vicissim testari volumus. Quod ut melius cognoscatur, paucis (si placet) de causa formaque huius translationis, & de tota Lege apud T. C. differemus.

Causa huius translationis est duplex, altera communis omnium, altera singularis. Communis causa quae nos ad hoc opus suscipiendum adduxit, ea ipsa est qua Patres olim & homines nostri hac nostra memoria usi sunt. Illi enim cum Ecclesiam bene & solide institui cuperent, nihil tam necessarium & utile ad vetus Testamentum fore iudicabant, quàm ut cum Hebraeis fontibus omnia compararentur, & ex iis hauriretur veritas, & aliqua una translatio cum Hebraeo textu conformata in Ecclesia sua invalesceret. Cumq; ab eo labore propter varias & graues occupationes quibus tum distinebantur & propter ignorance sermonis Hebraici abstinerint, alii ad interpretationem LXX confugiebant, alii hinc inde ex multorum interpretationibus corradebant quicquid aut ad scopum auctoris aut ad praesentem usum videbant pertinere. Nam quod illi ad sermones suos ferè quasque interpretationes obvias praesentis aedificationis causā rapiendo non satis ad firmitatem doctrinae attenderunt (cum idē plerumq; unū locum in varias sententias & interpretationes omisso scopo traduxerit) ut ut praeposterum est, in ea tamen aetate fuit tolerandum: cum quia hominum in linguis exercitatorum penuria laborabat, tum vel maxime quia boni illi Ecclesiastae cuique potius tenuissimo e plebe ruditer quàm doctis solide operam dabant de industria. Unus Hieronymus magis praemonstravit viam quàm aliquid dignum tanto hiatu praestitit. Quapropter ipse quoque & Augustinus infinitis locis desiderium suum super hac re abunde exposuerunt. Utcunque enim varias interpretationes laudent: eò tandem recidunt Veteris instrumenti veritatem ex Hebraeis exemplaribus, Novi verò e Graecis eruendam esse: ne multa, si populariter dicendum fuit, suas translationes vulgatas, sin limatè ac firmè, Hebraeum textum adhibendum fuisse docent. Substituit quidem Augustinus LXX interpretationem, eamque mirifice effert: quia neque melius videbat ut Hebraici sermonis expers, neque religiosum existimabat ab eorum interpretatione discedere. Quod si quis hodie vulgatam Graecam hac autoritate donaverit, faciet nae intelligendo ut nihil intelligat. Quis enim tot ineptias in tantorum (si credimus) hominum animos tanto consensu incidisse credat quales singulis paginis offenduntur? tot corruptos locos? tot additos? tot amissos? quis denique eosdem esse cum antiquis exemplaribus putet, qui eos ipsos locos quos Evangelistae, Apostoli & alii Patres

P R Æ F A T I O.

Patres de verbo ad verbum adduxerunt cum libris nostris contulerit? Extant septem Locutionis libri ab Augustino scripti: in quibus quotusquisque est locus cui bene cum libris nostris conveniat? Quare cum illorum consensu libri Hebraeorum omnibus anteponendi sint, Græci aut non iidem, aut certè omnium sint corruptissimi: optimè homines nostros de Repub. Christiana meritos esse confirmamus, qui studium suum, operam, laborem atque industriam contulerunt ut Ecclesiam Christi augerent renovatis & interpolatis translationibus Scripturæ, quibus utrumque quoad ejus fieri posset legentium oculis exhiberetur, genuinus sensus, & familiaris ad usum nostrum accommodatio. Maximas illis agimus & habemus gratias, quod tam piè atque studiosè in hoc genus operis incumbentes toti Ecclesiæ bonum, nobis subsidium non mediocriter attulerunt: quippe cum ædificatio Ecclesiæ & institutio studiosa istud ex parte consequendi & investigandi causam dederit, quod boni illi Patres vehementer expetebant. Jam verò si nos communem operam nostram studuimus in eadem re consumere, rebusq; interdum corruptis puritatem, obscuris lucem, bene inventis confirmationem adhibere: pios omnes oratos per nomen Jesu Christi & obtestatos volumus, ut ne quæ exempla diligentia ab omnibus uno ore dilaudata sunt ea imitandi nobis intercludant viam. De nullius nomine scientes detrahimus: tantùm accessionem opellæ nostræ fore Ecclesiæ utilem putavimus, & si aberit a legentium animis morositas atque ætate, confidimus in Domino fructum aliquem ex studio hoc & labore nostro ad Christianos omnes perventurum. Hac ergo prima fuit causa instituti nostri, veterum optatis confirmata & hominum nostrorum exemplis: quæ tamen si vidissemus omnibus ubique posse satisfacere, lubenter quidè certè labore isto supersedissemus. Huc verò altera causa accessit, quæ nos privatim attingit, & jam inde ab opere cæpto vehementer exstimulat: Ea est bonorum de nobis expectatio & iudicium nostri: quorum desyderium ut pro modulo nostro saltem ex parte expleamus, tutius tandem visum est Deo duce & succurrentibus piorum precibus rem periclitari, quàm ab illis accusari diffidentia inertia ve nomine. Periclitari autem? imò Deo nos laboremq; nostrum certa cum fiducia venturæ ad Ecclesiam benedictionis ex labore nostro committere. Nos enim quicquid egimus in hoc instituto, bona fide (ita nos Deus amet) bona conscientia egimus: non alienam operam temnentes, non aliorum beneficiis (quæ admiramur) invidentes, nemini præjudicati quicquam afferentes, sed simplice animo sententiam nostram, prout cum verbo Dei convenientiorem esse sensimus, adducentes: etiamq; in posterum eos qui piè & fraternè cōmodius aliquid dicēt audituri, fraternoq; animo exosculaturi. Quid ergo? dixerit quispiam, vos aut illorum bonorum quos prædicatis expectatione dignum, aut Ecclesiæ utile supra quàm quod a maioribus dictum est, aliquid profusuros arbitraremini? Uno verbo satisfactum vellemus, si placidè acciperet: nos ab omni contentione ac comparatione (ut fere odio invidiaq; plena est) abhorrere, ac proinde malle ab ipsis judicari siquid bene & utiliter scripsimus, quàm ipsi in nos fætidissimam hanc molestiā invidiosissimamq; suscipere. Recepimus nos piè, breviter, dilucidè, ac modestè sententiam nostram allaturos. Illi se vicissim a nobis exorari sinant: unum petimus quod nemini bono molestum esse potest, ut prius legant, deinde judicent, ita laborem nostrum conveniēte honore, nos verò benevolentia (quam ipsis

P R Æ F A T I O.

æquè ex animo exhibemus) & charitate prosequantur. Denique idem flagitamus quod olim bonus ille senex: Quisquis hæc legit, ubi pariter certus est, pergat nobiscum: ubi pariter hæsitat, quærat nobiscum: ubi errorem suum cognoscit, redeat ad nos: ubi nostrum, reuocet nos: Ita ingrediamur simul charitatis viam, tendentes ad eum de quo dictum est, Quærite faciem ejus semper.

Ne quis tamen hac ratione sibi minimè satisfactū putet, ad alterum caput nostræ se convertet oratio: nam forma translationis quam secuti sumus, quæstionem totam explanabit. Constat apud omnes nihil æquè bono interpreti ex usu esse, quàm ut rem propositam intelligentia consequatur, & eam appositè reddat: Rei verò intelligentiam non tantum ex serie & continuatione argumentorum, sed etiam ex verborum natura petendam esse. Dolet nobis, quòd aliquid gravius ad excusationem nostram factique nostri probationem dicendum est: sed tamen levisissimam duntaxat interpretandi partem verbi gratia attingemus, quam in superiorum interpretum libris locis non paucis desiderari comperimus. Regula est ὑπαμυαλὴ & ἁπλῆ, singularem vocum naturam, constructionem earum, & interpunctionem observandam esse. At multa antehac fuerunt præter vocum naturam formamque reddita, voces detorta, res constructæ aliæ ab aliis distractæ, earum interpunctiones quasi quædam sententiarum sepes avulsæ, denique multa adiecta incommoda: quæ si nostræ operæ saltem aliqua ex parte amoveri possint, omne punctum (quod ille ait) tulisse nobis videbimur. Ut autem nihil amplius de alieno labore cogamur dicere, ad formam nostram descendemus. Ad rectam intelligentiam rerum obtinendam, naturam singularum vocum expendimus, constructionem ex similium locorum comparatione, quàm maximè fieri potuit, observavimus, interpunctiones Hebræas non ut otiosas, quod vulgus opinatur, sed plurimum ad rem faciētes retinuimus quanta commoditate potuimus, denique sermonis & argumentorum seriem accuratè exploravimus, ut evidentior esset illorum coherētia. In quibus omnibus aptè & accommodatè reddēdis, etiam Hebraici sermonis ordinem, ut per Latinam linguam licuit, servavimus nisi aliud evidentia loci postulare: Hebraismos singulares & ἐμμετρίας λέξεις, quàm ut mutari possent, Patrum exēplo religiosè retinuimus, alios Latine quàm optimè per nos fieri potuit expressimus in contextu, Hebræarum vocum interpretationem de verbo ad verbum margini apponentes, Barbarismos fugimus: denique enixi sumus ut Mosche Latinus Christianum orbem personet, idque eodem argumento, quo civium suorum & gentiliū aures dum vixit personabat. Hæc voluimus, in hoc laboravimus, ad hoc contēdimus pro facultate quā nobis Deus indidit: impari quidem conatu (quis enim rem tantā aptè & accommodatè ad materiā & usum illius ubique tractare possit?) sed tamen qui Deo & hominibus piis speramus non improbitur.

Supereſt tertium caput de quo nos apud T. C. acturos promissimus. Indignum esse hoc opus judicant multi, in quo transferendo toties laboretur, & nos quoque operam ludere qui veteribus & obſoletis rebus novè dicendis incumbimus. Verum Deus bone quàm falluntur illi! quàm procul a vero absunt qui veritatē absque principii veritatis commodè putant innotescere! Utinam verò illius dicti quo Augustinus utitur meminissent: Ecclesie Christi, quæ mater nostra est omnium, duo ubera esse, Vetus & Novum Testamētum, ex quibus pii & fideles Dei partus in dies alimen-

P R Æ F A T I O.

alimentum sugunt, educantur, & adolefcunt in Christo. Nunquam committeret, ut singularis ista divinae beneficentiae plana; & testificatio ignoratione incuria aut ignavia ulla cōcideret. Sed quid opus est nos singulas Veteris Testamēti laudes percurrere? auctoritatem confirmare? usum commonstrare? stabilitatē minutim expendere? Quae neq; huius loci est explicare, neq; instituti nostri. Ad Legē veniamus, de qua nobis sermo primū institutus est. Legem vocamus ex Christi ipsius Magistri nostri auctoritate doctorūq; hominū cōsensu, hos quinque libros quos cōscripsit Moſche. Quae obsecro auctoritas, quis usus ad huius auctoritatē usumq; posset accedere? Auctoritatem nobis satis erit duobus argumentis ostendere: quae illi quidē oppugnando minimē convellent, sed potius omnino labefactabunt auctoritatē illam, quā protervè sibi ex Dei ipsius (si Deo placet) spoliis aucupantur. Primū enim, unde melius potest cuiq; rei quā ab ipsius autore, conciliari auctoritas? At huius Legis autor est Deus Pater in Filio per Spiritum sanctū: ad cuius praesentiam cœlum exarsit, intremuit terra, Moſche exhorruit, Israëlita perterrefacti sunt, dejecta deniq; omnia quae suas vires cum huius viribus ausa unquam sunt cōmittere. Deinde quo & quali instrumento usus est Deus ad exponendam in Lege voluntatē suam? nōne Moſche sacratissimo viro Dei ac Propheta, cui non fuit similis in populo Dei, quicum Deus facie ad faciem locutus est, & qui fuit servus fidelis in tota domo eius? haec testimonia qui tentat convellere sua auctoritate, aut cōvulsa esse existimat, indignus certē est cui auctoritas ulla tribuatur, aut habeatur fides. Nugae, deliria, somnia, furores sunt quaecunq; Manichaei & alii omnes ad auctoritatē istam obruendam insanē congesserūt. Quid ergo? nōne Lex inveterata & abolita est? nonne fœdus Novum in locum Veteris successit? mendaciūne aut vanitatis ullius Apostolus ad Hebræos tenebitur? Absit: no feremus Apostolo qui hanc orationem habuit suā veritatem adimi: sed ea lege ut Christo quoq; sua constet dicenti, non veni ut abolerem sed ut implerē Legem: quos locos Bernardus alicubi optimē comparavit. Itaq; ad ipsum Legis, id est, totius Pentateuchi statum veniamus, ut eo commodius quid abolitum quidve stabile sit intelligatur. Legem Moſchis notum est ex duobus summis capitibus constare, factorum & juris. Ac historiam quidem factorum rerumq; gestarum siue a Deo in Ecclesia extraq; Ecclesiam, siue a reb. creatis, in summa ortum Ecclesiae, & prima illa vestigia benignitatis Dei in creatione adumbrata, in fœdere expressa, in operibus demonstrata quis nisi insanus intercidere patiatur? Sed de rebus ad jus pertinentibus gravior quæstio est: de quibus quia propriē statuuntur leges, eaq; præcipuū locum in his libris & in Vetere Ecclesia summā auctoritatē obtinent, Legis nomine hi libri appellati sunt. Nūc ergo angustiore paulō significatione accipiamus Legē pro ea quae (ut ait Tullius) scripto sancit quod vult jubēdo aut vetādo. Sanē utralibet significatione accipiam⁹, latiore illa, siue hac angustiore, certū est eā totā a singulari illa Lege profluxisse quā patres legē communē & immutabilem Dei nominarūt, Cicero summā rationem insitā in natura, &c. quasi dicat Legē scriptā Legis naturae partū esse, Legē verò naturālē Legis Dei qui ordinavit naturā. Quod si ita est, quid obsecro nisi cū summa ratioe, cū natura, & cū Deo pugnat, qui oppugnat Legē? Sed quia Legis opa (ut Augustin. in epistolā ad Galat. scribit) bipertita sunt, partim in sacramentis, partim in morib. posita: scitē omnino distinguendū

P R Æ F A T I O.

est quid ex natura, quidve ad naturā in Lege accesserit. Ex lege naturæ sunt hæc, imperare, vetare, punire, permittere, hoc est, leges morum, & legum repagula: Sacramenta (ut ipsum fœdus, quod est Sacramentorum fundamentum) in accessionibus numerantur. Prioris generis membra quisquis negat, ut taceamus tot Leges naturæ inde a creatione usq; ad traditionem Legis imperatas atq; observatas, viderit qua fronte Deo Legislatori adimat quod omnium civilium legum cōmune est. Legis virtus (inquit Modestinus) hæc est, imperare, vetare, punire, permittere: quæ (malum) dementia est, sublato horum officiorum uno aut altero Legem Dei facere cōparetur? Præterea Deus ipse, lex & veritas immutabilis legum, non tantum verbo suo ita se adumbravit boni autorem & mali vindicem, sed etiam operibus: quis autem minus verbo quam operibus inesse putet? quod sufficit ut idcirco ad hominem perfectum reddendum & comparatum ad omne opus bonū. Item regula iusti & iniusti in Deo atq; in lege ejus eadem est & semper immutabilis: Iustum autem per æquē est puniri mala, ac imperari bona aut vetari mala: ergo pœnarum quoq; jus est immutabile. Amplius dicemus, Quorum causa æternæ sunt, eorum quoq; jus est æternum & immutabile: Est ergo æternum & immutabile jus in singulis hisce capitib. Neq; tamen hæc ita accipi volumus, ut hac ratione pœnas Legis singulas in quā cautiones & formulas earum, quæ ad leges judiciales moresq; pertinent, accuratè præcipiamus observari: Nequaquam: sed jus ipsum & substantiam legum omnis omnino servare Deus omni loco imperat, singulares verò formulas & cautiones quæ in personis, rebus, locis, aliisq; circumstantiis sunt posite liberas reliquit, modò nihil de jure ipsius, de substantia Legis, de æquitate derogetur. Sunt enim istæ formulæ accessiones Legis, ac proinde ex Rerumpub. personarum, temporum, locorumq; natura forma & constitutione mutabiles. Quæ quidem omnia ita concessit Deus utenda, ut andæve bonorum arbitrati, ut nihil decedat de naturæ jure: quamobrē inter permissiones ponenda sunt. Verbi gratia: Publicum liberatorem ducemq; populo dederat Deus, & Rempub. Israëlitarum instituerat: permittente Lege in Monarchiam abiit: neutrum a Lege naturæ discrepat, sed optimum est (si bene adhibebitur) ad eam conservandam vinculum atque sepimentum. In privatis judiciis capitales quidem causas planè definiuit: aliis verò καὶ πολλὰς quasdā regulas juris circumposuit, ut ii qui juri dicundo præsunt cetera quæ tendunt ad eandem utilitatē vel interpretatione vel certa jurisdictione suppleant: itaque jus definiuit, ut factorum singula momenta voluerit a iudicibus explorari, & pro occasionibus circumstantiisque judicari ad normam Legis. Ejusmodi sunt leges de damno mulieri gravida illato, de pauperie quam fecit quadrupes, Exod. 21. & aliæ quàm plurimæ. Postremò documentorum quæ in judicialibus illis Legibus tradita sunt alia omnium temporum sunt, alia totius temporis quo in terra promissa versati sunt Israëlites, alia Monarchiæ consistentis, alia Oligarchiæ, alia denique ambulatoriæ illius Israëlitarum Reipub. cum ex Ægypto profecti Cenahhanæam peterent: cuiusmodi sunt castrorum ordines Numer. 2. & paxilli usus, Deuter. 23. 9. Horum verò omnium substantiam & æquitatem inviolatam servandam esse res ipsa loquitur, & Apostolus convenienter postremis duobus locis omnia honestè & ex ordine fieri in Ecclesia jubet. Quòd si horum quæ Apostolus præcipit

P R A E F A T I O.

cipit fontes ex Lege sunt, multo magis *justi & iniusti* ratio ex illa depromenda est. Nec refert quod obijciunt quidam nihil horum in novo Testamento adduci a Christo aut Apostolis ejus. Primum enim ut omittam falsitatem istius cavilli quæ ex multis locis deprehendendi potest, sciunt adeoque testis est ipsorum animus & conscientia Christum non fuisse aut adulteræ damnandæ, aut familiæ herciscundæ judicem datum aut vocatum a Deo: ipsum quoque, cujus nos imitatores esse oportet, justitiam omnem implevisse, ideoque tum ex ipsius ore tum ex Apostolorum scriptis, idem jus morale ad sanctificationem præstitui in novo Testamento ac jubebat *Vetus*: denique Christum non ita graviter aut sæpe de judiciorum statu contendisse, quia ne ipsi quidem Pharisei de eo ambigebant, quod pervicacissima & contumacissima assentatorum turba ad delinienda Principum ora ferè sibi arrogavit. Iam verò demus istis hominibus judiciales leges etiam in re hac corruiſſe: quò tandem res de ventura est? Conferamus omnes rationes ad judicia bene constitutenda, & summam illam rationem insitam in natura aliquando tandem investigemus. An illi ex unius hominis quamvis consultiſſimi, consilii, gentis, populi, temporis, denique omnium simul hominum rationibus eruent? Minimè verò, sed maximam evertendis ac everrendis *Respub.* fenestram aperient: alius ajet, alius negabit, alius deliberandum censebit. Nos verò qui aliquam in natura, totam in Deo judiciorum normam sitam agnoscimus, quanto melius iis regulis juris conquiescimus, quas ne illi quidem a Deo profectas esse negaverint qui eas abdicant? Currant illi præcipientes in sua illa volubili & lubrica hominum ratione, & populari auro acclament plausibiliter: nobiscum optime agetur, si vestigiis illis hærebimus quæ in his libris impressit certissima ac constantissima Dei sapientia, per quam Reges regnant & Principes decernunt justitiam. In sacramentis verò sive ceremoniis longè dissimilis ratio est. Primum enim ceremoniæ non sunt naturæ, sed gratiæ & fœderis, quod etsi unicum est varias tamen formas pro dispensatione Dei induit: deinde non sunt res bonæ ex se, sed signa rerum comprehensarum fœdere ex institutione Dei: neq; ubiq; gentium, aut inde a creatione mundi: sed loco definito certo tempore & in suum tempus erant constitutæ: postremò nō propter se datæ, sed ad perpetui fœderis obligationem, gratiam præteriti præsentisq; beneficii recordationem, professionē officii nostri, & figurationē venturi corporis in Christo, in quo fœdus ictum est & omnia consummata. Ex quibus omnib. conficitur, jus quidem morum ac fœderis perpetuum esse, signa verò formas & ceremonias, etiam quæ legib. moralib. & judicialibus cōmixtæ sunt (ut ita dicamus) ambulatorias. Hic verò admirabilis est adversariorum oscitantia. Nam Apostolū ad Hebræos uno loco de sacerdotio Christi agere (quod totum in *Vetere* populo fuit ceremoniis adumbratū) in altero de formatē stificandi exhibendiq; fœderis res ipsa loquitur. At qui nō sumus, inquiunt, sub Lege, sed sub gratia. Mirū non videre illos, neq; animadvertere, ubicunq; lex opponitur gratiæ, considerari legē nudam a gratia, id est, legē illam peccati nostri indicem inflammatricē & vindicē, nostrumq; omnium carnificem: gratiā vero non justitiā Dei quam Lex cōmonstrat, sed peccatū nostrum aboleri in Christo, ut peccato mortui vivamus Deo in Lege Christi, hoc est, in sanctimonia, charitate, & pace per fidē ipsius: in summa nō legē *justi & iniusti*, sed vim Legis nos alioqui cū peccatis nostris

P R Æ F A T I O.

peffum daturam averti. Christus profecto sibi ipse constat, neque idem implet Legem & abolet. Itaque formulas illas Legis in circumstantiis positas & ceremonias ex ipsius quoque Legis testimonio intercidisse concedimus: sed sacrosanctam illam doctrinam, magistram vitæ, speculum justitiæ Dei, indicem peccati nostri, præ-nunciam & testem gratiæ cujus complementum est Christus, illam omnino retine-mus in Ecclesia Dei.

Quæ cum ita sint, primum oramus Deum sanctissimæ hujus doctrinæ fontem, ut veritatem suam Vetere Novoq; Testamento explicatam suorum animis inscri-bat, & ab ingenii humani sordibus æterna Spiritus sui virtute vendicet in Chri-sto: deinde verò Christianos omnes quibus pietas & salus est cordi, ne aut nos ad ostentum in opere tam necessario luisse existiment, aut seipsos tempus in eo legendo inaniter consumpturos. Infiniti sunt thesauri, qui se ultrò piorum animis in hac scri-ptione versantibus offerunt. Nihil gravius de miseria nostra, nihil altius de miseri-cordia Dei predicari potest quàm quæ hîc breviter a Mosche dicta, a nobis quàm commodissimè & convenientissimè fieri potuit exposita sunt. Tuam verò C. Illu-strissime Princeps, pro ea pietate quam tecum prolixè communicavit Deus scri-ptionum hujusmodi studiosissimam, scripti hujus nostri vindicem & assertorem ap-pellamus. Nam cui melius opus Moschis principis in populo Dei humanissimi & consultissimi tribuamus, quàm tibi? qui tuum illum pietatis æstum quo magis exci-tas, eo magis exultas, qui ad æqui & boni scientiam comparandam, justitiæ colen-dam, augendam sanctificationem, pacem continendam, tuendam denique Dei au-toritatem pro administratione quæ tibi commissæ est animum advertis, cujus au-toritas nos ad istud opus aggrediendum provocavit, & adjuvit beneficentia.

Quæsumus itaque a T. C. ut illo spectato Zelo erga Dei gloriam & Scriptu-ræ gloriæ illius administram in dies magis exardescens, hoc divinum opus nostrâ operâ (nisi nos animus fallit) aliquanto limatius humaniter excipias, ut pignus fidei animiq; nostri erga T. C. studiosissimi: ut nos eo confidentius tua autoritate freti & bonorum votis, reliquis operibus, quorum altera pars jam propè beneficio Dei con-fecta est, pergamus incumbere. Vale Princeps Illustrissime.

Dominus T. C. quàm diutissimè incolumem servet, tibi adsit, te suo Spiritu re-gat, & omni benedictionum genere ornet cumulativissimè. Iterum vale.

T. C.

Servi addictissimi

Immanuel Tremellius
Franciscus Junius.

Christiano Lectori S.

MULTA sunt, Christiane Lector, quae de hoc opere dici possent: sed quia hic brevitati ut in toto opere studendum existimavimus, quatuor in universum capita hoc quidem loco monebimus. Primum est de translationis genere: Vocum proprietati & ordini prout in Hebraeo cōtextu habentur, quo ad ejus fieri potuit, haesimus: quamobrem nō debet videri mirum si ab aliorum interpretatione & ordine interdum discessimus, ut eadem operā & peritis & rudioribus consulatur. Secundū: Hebraismos, si quos propter emphasin servare necessarium visum est, servavimus: quos sine damno Latinitatis de verbo ad verbum reddere licuit, expressimus: qui verò duriores futuri fuissent, in contextu Latine redditos margini apposuimus. Tertium: Nomina propria (quorū distinctio singulare est historiae lumen) ex Hebraeorum formā, ut maximè fieri potuit, scripsimus, ne quae inter se confunderentur, quod plerumque factū est: ideoq; literam Cheth per ch, Tzadi per tz, Schin per sch (ut Germani solent) expressimus. Literam verò Hhain (qua populi ab Occidente barbara & inaudita est) per duas aspirationes scripsimus, ut saltem distinctione literarum servata differentiam nominum affinium indicemus, cujusmodi sunt Hharad, Arad, Amotz, Hhamos, & similia. Duabus autem aspirationibus junctis potius quàm per gn vel gh novè expressimus, quia duobus instrumentis aspirationis effertur, gutture & naribus: cum a gutture incipiens illius enuntiatio in nares desinat. At gn nihil aspirati habet: gh verò Arabum & Maurorum est, qui duriorē illum (ut ipsis videtur) & asperiorē sonum usu palati emolliunt. Quartum: In tota hac translatione operam dedimus, ut textus planus esset: ideo neq; longiores in eum annotationes addi necesse visum est, neq; de singulis mutationibus causam reddere: maximè cum hoc magis obscuritatem quàm lucem, adeoq; multis in locis fastidium doctis allaturum esset, totumq; opus in immensum propè fuisset abiturum. Vale Christiane lector, & Deum pro nobis ora ut inoffenso pede in reliquo opere pergentes spiritu Christi regamur ad opus Dei promovendum in gloriam ipsius & Ecclesiae bonum. Amē.

ORDO CANONICORVM

librorum veteris Testamenti.

I Partis.

Genesis	pag. 1	Psalmi	74
Exodus	109	Proverbia	253
Leviticus	193	Ecclesiastes	312
Numeri	248	Liber Canticorum	334
Deuteronomium	325		

IIII Partis

II Partis.

		Jeschahhja Esauab	1
		Jirmeja	139
Josue	1	Jirmeja lament.	263
Judicum lib. 1	47	Jechezkel	275
Rutha lib. 1	94	Danijel	395
Schemuelis lib. 1	101	Hoscheahh	434
Schemuelis lib. 11	164	Joel	457
Regum lib. 1	216	Hhamos	465
Regum lib. 11	276	Hhobadja	481
Chronicorum lib. 1	330	Jona	484
Chronicorum lib. 11	392	Mica	489
Hhezra lib. 1	453	Nachum	500
Nechemja lib. 1	472	Chabakkuk	506
Estera lib. 1	499	TZephanja	513

III Partis.

Ijob	1	Chaggai	519
		Zecarja	523
		Maleaci	548

Ordo librorum Apocryphorum.

HISTORICI, extemporum serie dispositi.

Tobiti lib. 1	72	Hhezra lib. 1111	27
Oratio Menaschis	90	Adjectiones ad lib. Estera	139
Juditha lib. 1	92	Schimhhonis lib. 1 qui vulgo Macha-	
Baruci lib. 1	118	orum 111	252
Epistola Jirmeja	126	Machaeorum lib. 1	268
Adjectiones ad Danielem	130	Machaeorum lib. 11	322
Hhezra lib. 111	1		

DIDASCALICI.

Liber Sapientiae	146
Ecclesiasticus	173

PRIMUS LIBER MOSCHIS,

SIVE

Genesis.

PRIMUS liber Pentateuchi, ortum mundi & Ecclesie Dei describit, ejusque doctrinam, religionem, progressus, & mirificam bis mille trecentorum sexaginta octo annorum gubernationem usque ad obitum Iosephi pertexit.

A condito Adamo ad Schethum, Ann.	130		Schelacho ad Hheberum, Ann.	30	
Schetho ad Enoschum	105		Hhebero ad Pelegum	34	
Enoscho ad Kenanem	90		Pelego ad Rehhu	30	
Kenane ad Mahalalelem	70		Rehhu ad Scherugum	32	Gen. II
Mahalalele ad Jeredum	65	Gen. 5	Scherugo ad Nachorem	30	
Jeredo ad Chanocum	162		Nachore ad Terachum	29	
A nato { Chanoco ad Metuschelachum	65		Teracho ad Abramum	130	
Metuschelacho ad Lemecum	187		Abramo ad Jitzhakum	100	Gen. 21
Lemeco ad Noachum	182		Jitzchako ad Jahhakobum	60	Gen. 25
Noacho ad Schemum	502		Jahhakobo ad descensum in Egyptum	130	Gen. 47
Schemo ad Arpacschadum	100	Gen. II	In Egypto vixit Iahhakob	17	
Arpacchado ad Schelachum	35		A morte Jahhakobi ad mortem Iosephi	53	Gen. 50

CAPUT PRIMUM.

Creatio totius mundi sex diebus absoluta.

1 IN principio creavit DEUS cælum & terram.
2 Terra autem erat res informis & inanis, tenebraeque erant in superficie abyssi: & Spiritus Dei incubabat superficiei aquarum.

3 Tum dixit Deus: Esto lux, & fuit lux.

4 Viditque Deus lucem illam esse bonam: & distinctionem fecit Deus inter lucem & inter tenebras.

5 Tum Deus lucem illam vocavit diem, tenebras verò vocavit noctem: & fuit vespera, & fuit mane, dies primus.

6 Deinde dixit Deus: Esto expansum inter aquas, ut sit distinguens inter aquas & aquas.

7 Fecit ergo Deus expansum, quod distinguit inter aquas quæ sunt sub expanso, & inter aquas quæ sunt supra expansum: & fuit ita.

8 Expansum autem Deus vocavit cælum: & fuit vespera, & fuit mane, dies secundus.

9 Deinde dixit Deus: Congregentur aque quæ sunt infra cælum in locum unum, ut conspiciatur arida: & fuit ita.

10 Aridam autem vocavit Deus terram, congregationem verò aquarum vocavit maria: & vidit Deus id esse bonum.

a Heb. lucem illam, quod esset bona: tractio, ut infra sæpe.

11 Postea dixit Deus: Producat terra^a herbas teneras, herbas semen-
 tantes semen, arbores fructiferas edentes fructu^b secundum species suas,
 in quibus suum sit semen, super terram: & fuit ita.

^b vel, in spe-
 cies suas, &
 sic deinceps.

12 Produxit ergo terra herbas teneras, herbas sementantes semen se-
 cundum species suas, & arbores edentes fructum, in quibus semen suum
 erat, secundum species suas: & vidit Deus id esse bonum.

13 Et fuit vespera, & fuit mane, dies tertius.

14 Deinde dixit Deus: Sinto luminaria in expanso caeli^a ad distinctio-
 nem faciendum inter diem & inter noctem: & sinto in signa, id est, in
 stata tempora, & in dies & annos.

15 Sinto etiam in luminaria in expanso caeli, ad afferendum lucem su-
 per terram: & fuit ita.

16 Fecit itaque Deus duo illa luminaria magna, luminare^a majus^a ad
 dominium diei, & luminare minus ad dominium noctis, atque stellas.

17 Et collocavit ea Deus in expanso caeli, ad afferendum lucem super
 terram.

18 Et ad dominandum diei ac nocti, & ad distinctionem faciendum
 inter lucem & inter tenebras: & vidit Deus id esse bonum.

19 Et fuit vespera, & fuit mane, dies quartus.

20 Deinde dixit Deus: Abunde producant aquae reptilia^d animantia:
 volatilia autem volent supra terram versus superficiem expansi caelorum.

^a Heb. in mo-
 rem reptiliu,
 id est, copio-
 sissime produ-
 cat, ut versu
 sequente.

^d Heb. anima
 vivetem: pe-
 riphraſis ani-
 mantis, ut in
 fra saepe: qua
 significatur
 non tantum
 corpora re-
 ptilium, sed
 etiam animas
 ex aquis jus-
 su Dei exti-
 tisse.

^e Hebr. alae:
 substantivum
 constructum
 pro adjecti-
 vo suo, ut in
 fra 30.
^f Heb. fructi-
 ficare, ut in
 fra 28.

21 Ita^a creavit Deus cetos maximos, & omnia animantia repeta, quae
 abunde prodixerunt aquae secundum species suas, & omnia volatilia
 alata secundum species suas: & vidit Deus id esse bonum.

22 Et benedixit eis Deus, dicendo, Fœtificate & augete, & imple-
 te aquas per maria: volatilia autem^a augete in terra.

23 Et fuit vespera, & fuit mane, dies quintus.

24 Deinde dixit Deus: Producat terra animantia secundum species
 suas, jumenta & reptilia & bestias terrae secundum species suas: & fuit ita.

25 Sic fecit Deus bestias terrae secundum species suas, & jumenta se-
 cundum species suas, & omnia reptilia terrae secundum species suas: &
 fuit ita.

26 Postea dixit Deus, faciamus hominem in imagine nostra, secun-
 dum similitudinem nostram: qui dominantur in pisces maris, & in vo-
 latilia caeli, & in jumenta, & in universam terram, atque in omnia repti-
 lia reptantia super terram.

27 Cum itaq; creasset Deus hominem in imagine sua, in imagine, in-
 quam, Dei creasset eum, marem & foeminam creasset eos:

28 Benedixit eis Deus, ac dixit eis Deus, fœtificate & augete, ac im-
 plete terram, & subijcite eam: & dominamini in pisces maris, & in vo-
 latilia caeli, & in omnes bestias reptantes super terram.

29 Præterea dixit Deus: Ecce dedi vobis omneis herbas sementantes
 semen quae sunt in superficie totius terrae, omnesque arbores in quibus
 est

Caput II.

3

est fructus arboris, sementantes semen: vobis ea sint ad comedendum.

30 At omnibus bestiis terræ, & omnibus volatilibus cæli, omnibusq; reptantibus super terram in quibus est anima vivens, dedi omneis^g viri-

^g Hebr. viri-
ditatem her-
bar: vide su-
prâ versu 21.

des herbas ad comedendum: & fuit ita.

31 Cumque inspiceret Deus quicquid fecerat, ecce bonum erat val-
de: & fuit vespera, & fuit mane, dies ille sextus.

ANNOTATIO.

1. In principio] Sensus est, Deus principio facturus cælum & terram, creavit impositum chaos, quod postea suppeditavit ex-
leſibus terreſtribusque corporibus formandis materiam. 2. Spiritus Dei] non aer, aut ventus (quia nondum erant) sed
ipse sanctus Dei Spiritus ea fovens. Incubabat] verbum ab avibus pullitici suæ incubantibus mutuatum: quo significatur
a Spiritu materiam illam informem fuisse foram, ut foverentur pulli ab incubantibus matribus. 3. Dixit] Deus Pater, fi-
lius, & Spiritus sanctus: sic deinceps in opere creationis. 4. Viditq;] id est, visum probavit & stabilivit: humanitas dictum,
ut frequentia ferè omnia Deo attributa. 5. Vocavit] id est, statuit ut dum lux obtineret, esset dies: reliquum temporis, nox.
Et fuit vespera &c.] tenebras præponit luci, quia tempore fuerunt priores, & secundum sacrarum Scripturarum rationem
(quam multi populi secuti sunt) a nocte inchoatur dies naturalis. Est autem hic synecdoche, qua principium noctis & diei
pro tota nocte & die ponitur. Dies primus] id est, ex his tanquam partibus dies primus constitutus est, sicut & sequentes.
6. Esto expansio] ita vocatur quicquid supra nos est. 7. Fecit ergo] nimirum verbo suo potente, ut supra versu 3. & sic de-
inceps. Heb. 1. 2. 9. In locum unum] id est, in assignatum sibi alveum singulæ. Syllepsis, ut docet vox, maria, infra versu 10.
10. Vocavit] id est, stabilivit: vide supra 5. annot. Vidit Deus] id est, opus secundo die cceptum approbavit: qua eadem
ratione approbatio operis expansi in quartum diem rejicitur, ver. 18. & res creatæ primo die hac approbatione carent. 11
Herbas teneras, &c.] ut semper in promptu esset viventibus quo vescerentur. 14. Ad distinctionem faci.] id est, ut lux & te-
nebræ illis, velut suis organis, deinceps hæreant. In statâ temporâ] Ver, æstatem, autumnum, hyemem, pluvias, serenita-
tem, & alia id genus. 16. Majus] utrumque magnum quidem dicitur: sed cum inter se conferuntur, sol majus lumina-
re dicitur. Ad domivium, &c.] distinguendo, lucendo, & suas proprietates cum inferioribus communicando. 20. Vo-
latilia] De volatiliū origine tres sunt sententiæ: una, ex aqua solū originem habere, eo quod hic cum reptilibus ex aqua
pro-
tis conjunguntur: altera, ex terra, quia junguntur bestiis & terra productis, infra 2. 19. tertia, ex terra & aqua ori-
ginem duxisse. Nos ad postremam hanc probandam, ex utriusq; loci inter se comparatione & Hebræorum consensu ma-
gis adducimur. 21. Ita creavit] id est, ex materia prius creata magnificè effecit. 22. Et benedixit] id est, verbo vim for-
cunditatis indidit: quod sequentibus exprimit Deus humanitus. Augescant] id est, fecerint, augescant, & impleant ter-
ram, ut superiore membro: synecdoche. 25. Omnia] hoc? ὅλα, quæ omnibus membris est accommodandum: nomi-
natim autem de reptili exprimitur, ut intelligamus ne in hoc quidem vilissimo genere ullam esse speciem, quæ Deum non
habeat autorem. 26. Faciamus] non Angelos hic alloquitur, aut elementa, nam creationis gloriam sibi soli servat: neque
honoris causa sic de se loquitur, quia mos ille non ita est antiquus, aut in prima persona receptus: sed secum statuit Deus
Pater, Filius, & Spiritus sanctus, vnicus Deus, tres distinctæ personæ. Estque hic non obscurum s. Triados testimonium.
Secundum similitudinem] Epexegetis est imaginis: idèd infra versu 27. & 5. 1. alterum tantum ponitur. Quid autem sit, docet
Apostolus Ephes. 4. 24. & Colos. 3. 10. Qui dominantur] vir & uxor cum posteris: nam in totam speciem beneficium fuit.
27. Mare & feminam] Coniungit ambos, tum quia uterque ad imaginem Dei creatus est, tum quia benedictio pro-
pationis, quæ statim subiungitur, ad utrumque conjunctum pertinet. 28. Benedixit] vide supra 22. annot. Subjicite] pro-
ut dixerat supra 26. qui dominantur, &c. 29. Ecco dedi] Demonstrandi adverbium, & præteritum verbum hic adhiben-
tur a Deo, ut homini ostendat se ante ei cibum, quam creatus esset, præparasse. 31. Bonum erat] id est, non tantum singu-
la seorsim, sed omnia simul eâ erant οὐκ ἀπὸ πλεῶς & perfectione, ut perfectior excogitari non posset. Dies ille sextus.] Prono-
mine hic tantum præfixo designatur hunc illum fuisse diem, quo Deus constituerat absoluto homine, cujus causâ reliqua
creaverat, creandi finem facere.

CAPUT II.

Dies septimus a Deo consecratur, opus creationis quiete diei septimi terminatum susus enar-
ratur, & prima sancti conjugii institutio describitur.

1 **IT**AQUE perfecti sunt cæli & terra, & omnis exercitus illorū.
2 Cum autem perfecisset Deus die septimo opus suū quod
fecerat, ipso die septimo quieuit ab omni opere suo quod fe-
cerat.

3 Et benedixit Deus diei septimo, id est, sanctificavit illum, quod in
eo quievisset ab omni opere suo faciendo, quod creaverat Deus.

4 **I**STÆ sunt generationes cæli & terre (quando creata sunt, quo tem-
pore, inquam, Jehova Deus fecit terram & cælum.)

5 Et omnis stirpis agri quæ nondum fuerat in terra, omnisque herba
agri quæ nondum orta fuerat: non enim pluviam demiserat Jehova Deus
super terram, nec ullus homo fuerat ad colendum terram,

a Hebr. ope-
re suo, quod
creaverat
Deus, faciē-
do. Verbo-
rū ἐμπλοκή,
quam nos,
ut sensus pla-
nior esset,
mutavimus.

6 Aut vapor *ullus* ascēderat e terra, ut irrigaret universam superficiem terræ.

7 Finxerat autem Jehova Deus hominem pulverem ex terra, 'suffla-
veratque in nares ejus flatum vitæ: 'sic fuit homo in animam viventem.

8 Et ornaverāt plantis Jehova Deus hortum 'in Hhedene 'ab Orien-
te, vbi collocavit hominem illum quem finxerat:

9 Feceratque Jehova Deus ut germinaret e terra illa omnis arbor de-
syderabilis ad aspectum, & bona ad cibum, 'arbor quoq; vitæ in medio
illius horti, ' & arbor scientiæ boni & mali.

10 (Fluvius autem 'exit Hhedene, irrigando hortum, & inde dividit
se, ita ut sit in quatuor capita.

b Heb. circu-
it, id est, lon-
go viarū fle-
xu per totā
regionis lon-
gitudinē de-
labitur: sic
infra saepe.

11 Nomen unius 'Pischon: is est qui^b alluit universam regionem 'Cha-
vilæ, ubi est aurum,

12 Et quidem aurum illius regionis præstans, ubi est 'Bdellium, & lapis
Sardonyx:

13 Nomen verò fluvii secundi, 'Gichon, is est qui alluit universam 're-
gionem Cuschi:

14 Et nomen fluvii tertii, 'Chiddekel, is est qui labitur ad Orientem
'Assyriæ: fluvius autem quartus est^d Euphrates.)

c Hebr. A-
schur.
d Hebr. Pe-
rath.

15 Accipiens itaque Jehova Deus hominem illum, collocavit illum in
horto Hhedenis, ad colendum eum, & 'ad custodiendum eum.

e Heb. ex om-
ni arbore:
metonymia
q̄ deinceps
servatur. vi-
de infra 3. 2.
f Heb. come-
dēdo come-
des: nam infi-
nitivi suis
verbis præ-
positivum ha-
bent adver-
biorū signifi-
cationē ver-
bi intenden-
tium: sic ver-
su proximē
sequenti.

16 Interdixitq; Jehova Deus homini, dicendo, 'Ex fructu quidem om-
nis arboris hujus horti^f liberè comedes:

17 Ex fructu verò arboris scientiæ boni & mali ne comedas, nempe ex
istâ: nam 'quo die comederis ex eo, ^g utique morieris.

18 'Dixerat autem Jehova Deus, non est bonum hominem esse solum:
faciam ei auxilium^h accommodum ipsi.

19 (Nam cū formavisset Jehova Deus e terra omnes bestias agri &
omnia volatilia cæli, & 'adduxisset ad Adamum 'ut videret quod nomen
cuique inderet: quodcunque enim nomen indidit Adam cuiq; animan-
ti, id est nomen ejus.

20 Indidissetque Adam nomina omnibus jumentis & volatilibus cæ-
li, & omnibus bestiis agri: Adamo non invenerat auxiliū accommodū.)

21 Quapropter injecit Jehova Deus soporem altum in Adamum, ita
ut obdormierit, & desumpta una e costis ejus, 'inclusit carnemⁱ pro illa.

22 Costam autem illam quam desumpserat Jehova Deus ex Adamo,
extruxit in mulierem, quam 'adduxit ad Adamum.

23 Tunc dixit Adam, Hac vice hæc est os ex ossibus meis, & caro ex car-
ne mea: hæc vocabitur 'virago, eo quòd ex viro desumpta est hæc.

24 'Idcirco 'relinquet vir patrem suum & matrem suam, & adhærebit
uxori suæ: eruntque in carnem unam.

25 'Erant autem ambo illi nudi, Adam & uxor ejus, neque erubescē-
bant.

5

1 *Exercitus*] id est, quæcunque in celo, & a terræ centro usque ad cæli convexum ordinata extant, quibus cælum & terra cohererant, sicut Imperatores suis exercitibus. 2 *Qui evit ab opere*] creationis videlicet, ut sequens ver. ostendit, non autem gubernationis & conservationis, quo adhuc operatur Deus. Ioan. 5. 17. 3 *Sanctificavit*] vide 4. præceptum decalogi, Exodi 20. 8. 4 *Ista*] quas hæcenus recensuimus. *Generationes*] id est, ortus vel origines. 5 *Et omnis stirp.*] Stirpium præ reliquis meminit synecdochicè, cum quia primæ fuerūt substantiæ e materia productæ, tum quia illustrissimum est in eis creandis potentiæ divinæ testimonium: non enim solent provenire, nisi irrigatione pluviz, hominis cultura, & vaporum humectatione, quæ omnia hic diserte Moche ante stirpium procreationem extitisse negat. Aliiter quidem vertunt alii & variè, sed nos cum rei veritate perspicuitatem conjunximus. 7 *Sufflaverat*] ut clarius appareret discrimen, quod est inter animam hominis & reliquorum animantium: horum enim animæ ex eadem materia proveniunt, unde corpora habebant, illius verò anima spiritale quiddam est & divinum. *Sic fuit ho.*] id est, hac ratione factum est, ut terrea illa statua animata viveret. 8 *Hhedene*] parte Mesopotamiæ, ut ex sequentib' apparet, item ex Iesahabie 37. & Iezechielis 27. *Ab Oriente*] Moschi hæc scribenti, & Israhælis quibus hæc scribebat, versantibus in deserto. 9 *Arbor quoc.*] non erat in ea vita: sed Christi symbolum fuit, qui est vita nostra, dataque fuit, ut esset vitæ divinitus acceptæ & conservandæ sacramentum. *Arbor scientiæ*] metonymicè dicta ab effectu: quod quia ea videretur (cum prohibita esset a Domino) experturi erant quantum bonum amitterent, & in quantum inciderent malum. 10 *Exit*] alveorum ejus ratione, quâ sursum & deorsum spectant: nam si aquarum cursum spectes, Tygris & Euphrates non inde exeunt, sed in regionem supernè influentes, ex ea infernè suis duobus alveis in sinum Persicum Moschis tempore deferebantur: csi Euphratis alveus postea Cyri Babylonem oppugnantis arte derivatus, & Orchænorum industria totus deinde præclusus est. Plinius 6. natur. hist. 27. 11 *Pischo*] Tygridis pars ab interâni regione ad sinum Persicum. *Chavila*] vide infra 10. 7. 12 *Bdelium*] arbor quam Dioscorides lib. 1. proprius ab voce Hebrææ accedens Bdelchon vocat. Hebræi lapidem esse contendunt pretiosum durissimum, quem Arabes vocat Elmas, id est, adamas: sed quia hic lapis nomen, ut Sardonychi, ei non præponitur, & adamas alio nomine in Bibliis exprimitur, prior interpretatio magis placet. 13 *Gichon*] Euphratis inferior pars a Tygride disparata, usque dum inluit in sinum Persicum. *Regionem Cuschi*] Arabiam desertam: nam Cusch generatim Arabias Æthiopiæque comprehendit. vide infra 10. 7. 14 *Chiddekel*] superior Tygridis pars, a loco ubi oritur usque ad confluentem: hinc nomen depravatum Diglito incolis receptum, teste Plinio 6. 2. 7. 15 *Ad custodiendum*] ne videlicet bestię irumpere, eumque deformarent. 17 *Quo die*] id est, cum primum meum præceptum transgredieris, mortis reus eris infinitas corporis & animæ ærumnas cruciatusque senties, certos secuturæ mortis prænuncios, denique jam in mortis vestibulo eris. 18 *Dixerat*] die sexto, quo arboris fructu utrique interdictum est, ut infra 3. 3. mulier testatur. 19 *Adduxisset*] tradens homini imperium, & mittens illum in possessionem eorum, ut sisti solent subditi novo Principi inaugurando. ut videret] Adam videlicet, quibus nominibus singulas animantium formas appellaret. 21 *Inclusit*] id est, vacuum locum carne replevit, & obducta cute occlusit. 22 *Adduxit*] ut eam jungeret illi uxorem: ita divinitus conjugium institutum est. 23 *Virago*] hoc vocabulo utendum fuit (quamvis non omni præsentī loco significatione conveniat) ut conspiceretur ex parte Hebræarum dictionum conjugatio, & planius intelligeretur inditi nominis causa: nam ut a viro desumpta est, ita nomen obtinuit a viri nomine derivatum. 24 *Idcirco*] Verba Moschis, quibus demonstrat divini instituti finem, doctrinam proponens omnibus ætatibus duraturam. Rationalis autem particula duas causas complectitur: quia finem, doctrinam proponens omnibus ætatibus duraturam, & quia divino instituto in matrimonium tradita. *Relinquit*] *ἄνθρωπον*, non uxor pars viri est, ideoque ei naturæ conjuncta, & quia divino instituto in matrimonium tradita. *Relinquit*] *ἄνθρωπον*, non simpliciter, sed per comparationem dictum: id est, illud potius faciat quàm ut uxorem deferat. 25 *Erant*] sensus est, non erat ante lapsum inhonestum, quod postea propter peccatum factum est probrosum.

Natura humana a serpente diabolo decepta desciscit a Deo, imaginemq. ejus labefactat, cuius instauratio per Christum mulieris semen promittitur.

a Hebr. arbo
re, vt suprà
2. 16. & sic
deinceps.

b Heb. non
moriendo
moriemini:
vide suprà. 2.
17.
c Hebr. desy-
derium esse
in oculis: sed
ex linguæ
proprietas
substitutum
(ut vocant)
abstractum
pro adjecti-
vo gradus si-
perlativi po-
nitur: ut in-
frà. II. 34.

8 Deinde cum audirēt vocem Iehovæ Dei itantem per ipsum hortum
'ad ventū illius diei, abscondit se Adam & uxor ejus a facie Iehovæ Dei,
inter arbores illius horti.

9 Inclamavit autem Iehova Deus Adamum, dixitque ei, 'ubi es?

10 Qui dixit, 'vōcem tuam audiui in hoc horto, & extimui, eo quod
nudus sum: ideò abscondi me.

11 Dixit verò *Deus*, quis indicavit tibi nudum esse te? an ex fructu illius
arboris, de quo interdixeram tibi ne comederes ex eo, comedisti?

12 Tum dixit Adam, mulier ista quam collocasti mecum, ipsa *est* quæ
dedit mihi de fructu illius arboris, & comedi.

13 Tum dixit Iehova Deus ad mulierem, 'quid hoc *est* quod fecisti? Di-
xit autem mulier, serpens ille seduxit me, & comedi.

14 Dixit ergo Iehova Deus ad serpentem illum, 'quia fecisti hoc, male-
dictus esto præ omnibus jumentis & præ omnibus bestiis agri: super ven-
trem tuum ito, & pulverem comedito omnibus diebus vitæ tuæ.

15 Præterea inimicitiam pono inter te & inter mulierem hanc, simili-
ter inter semen tuum & inter semen ejus: ipsum 'conteret tibi caput, &
tu conteres ei calcaneum.

d Heb. multi-
plicatio mul-
tiplicabo: si-
mile est su-
pra 4. 16 Ad mulierem dixit, ^dadmodum multiplico dolorem tuum, id est,
'*dolorem* conceptus tui, in dolore paries liberos: 'quin erga virum tuum
appetitus tuus esto, & ipse potestatem habeto in te.

e Heb. come-
dito eam, id
est, proven-
tum ejus: Me-
tonymia. 17 Adamo verò dixit: Quia auscultasti voci uxoris tuæ, comedens de
fructu arboris illius, quo interdixeram tibi dicendo, ne comedas ex isto:
maledicta *esto* terra propter te, cum molestia^e comedito ex ea omnibus
diebus vitæ tuæ.

18 'Et spinam & carduum proferat tibi, ' & comedito herbam agri.

19 'In sudore vultus tui vescitor cibo, donec revertaris ad ipsam terrā,
quia ex ea desumptus fuisti: pulvis enim es, & in pulverem revertēris.

f id est, vi-
ventem. 20 'Vocaverat autem Adam nomē uxoris suæ^f Chavam, eo quod ipsa
sit mater omnium hominum viventium.

21 Cumque fecisset Iehova Deus Adamo & uxori ejus tunicas pelli-
ceas, quibus vestiret eos:

22 Dixit Iehova Deus, 'ecce homo evasit *scilicet* sicut unus^g ex nobis,
cognoscendo bonum & malum: nunc itaq; *videndum* ne extensa manu
sua accipiat etiam ex fructu arboris vitæ, comedensq; vivat in seculum.

g hac voce
συμμορφος
nōs bonos
Latinitatis
autores secu-
ti vimur, p-
pter inopiā
Latine lin-
guæ: Græci
ὁμοειδὲς di-
cunt: vulgus
laminam si-
ve folium. 23 Emittens itaq; eum Iehova Deus ex horto Hhedenis, ad colendum
eam terram ex qua desumptus fuerat,

24 Expulit ipsum hominem, statuitqueⁱ a parte anteriore horti Hhe-
denisⁱ Cerubinos, & ^smucronem gladii sese vibrantis, ad custodiendum
viam ad arborem vitæ.

A N N O T A T I O.

ⁱ Astutior] ac proinde diaboli technis accommodatur. Is dixit] diabolus videlicet in serpente: licet Mosche propter po-
puli ruditatem mentionem diaboli omittat: sicut antè ob eandem causam omisit Angelorum creationem & diabolorum
lapsum,

Caput III.

7

Japsum, de quibus postea Ecclesie jam adultæ multa in Prophetis & Novo Testamento scribuntur. Etiam quia] Paralep-
plis, qua Mosche ex longiore diaboli ad mulierem sermone id tantum commemorat, quo obtinuit quod moliebatur. Vide-
tur enim inter multas rationes (quibus persuadere voluit non ita a Deo amari homines ut putabant, imò odisse eos & ipso-
rum bono invidere) hanc afferre, quòd esu illius fructus prohibuisset a quo penderet maximum hominis bonum, cogni-
tio videlicet boni & mali. Ex omni] id est, quovis, q.d. libertatem ademit promiscuè vescendi quo velleris. 2 E fructu
quid.] Responso Chavæ hæcenus cō tendit, ut partes Dei tueatur diabolo resistens: negat enim durum aut inolestum esse,
quòd maximā copiam & varietate arborum concessa vnam duntaxat exceperit. 3 Neque attingatis] q.d. adeò sollicitè pro-
hibuit illius esu, ut ne attingendus quidem nobis sit. Ne moriamini] hic videtur cœpisse mulier labalcere, substituens voci
certitudinis dubitandi particulam. 4 Non utique] Caver Satanas ne apertius negando quòd Deus dixerat, occasionem
præbeat abruptendi colloquii, & frustretur sine sibi proposito. Ideò verba Dei relinquens suo loco, ex dubitandi particula
qua usa est Chavæ, infert non esse certum mortem secuturam, si de prohibito fructu vescatur: nō enim dicit moriēdo non
moriemini, id est, utique non moriemini (quod ex diametro pugnaret cum verbis Dei suprà 2. 17.) sed in verbo vocum or-
dine, tantum negat mortis certitudinem. 5 Sed novum] Aliam fuisse persuader prohibitionis causam, non dubiam sed cer-
tam, quæ non hominem sed Deum attingeret, videlicet socios Dei fore boni & mali cognitione: hanc certā causam Deum
relicuisse, & alteram incertam proposuisse, ut amplius suo periculo moverentur. Quo die] præfenti periculo quod Deus
adduxerat dicens, quo die comederis, &c. præfentem utilitatem opponit. Oculos] Metaphora, cujus sequitur explicatio,
vos fore sicut Dii, &c. 6 Videret] id est, ex diaboli ratiocinatione, oculorumque suorum fide statueret, &c. 7 Aperue-
runt sese] id est, experientiā & conscientiam sensu, quorsum tetendisset serpentis colloquium, cognoverunt: nimirum ut toti
corporis & animi bonis nudarentur. Consultus] ut nuditati corporis providerent: de animi nuditate consilium nullum.
8 Ad ventum] id est, vento illius diei, cum subinde reflaret, eam in aures illorum reportante. 9 ubi es?] hac interroga-
tione hominem exasperat, & ad se revocat: sic infra 4. 9. 10 Vocem] timoris & occultationis sue duas causas non ve-
ras attingit, veramque reuocat: nam etiā ante peccatum natus erat, & Deum loquentem audiuerat, nec timuerat tamē, aut se
absconderat. Vera autem causa est peccati, cuius ipsum sua conscientia accusabat, & iudicis injiciebat metum. 11 An ex
fructu] q.d. conscientiam tuam appello, an illa sint causæ quas attulisti, ac non potius hæc quam omisit. 13 Quid hoc]
q.d. quod, quā grave, & quantum flagitium commisit? 14 Quia fecisti] Statim ad ferendam sententiā venit, quia nul-
lus est in diabolo respicientia locus: q. partim in diaboli autorem, partim in serpentem administrū peccati. 15 Con-
teret] id est, multo gravius accipies, quā afferes, damnum. 16 Dolorem concep.] id est, dolore erunt conjuncta conce-
pit, gestatio, partus, & educatio liberorum: ad quam functionem obeundam viro jungeris. 1. Tim. 2. 15. Quin erga] id est,
cū lege naturæ, tum infirmitatis tuæ sensu dominium viri appetito. 17 Maledicta] quatenus ad tuos usus spectat.
18 Spinam] id est, etiam post multos labores tuos, nec copiam nec qualitate proventus, tuæ expectationi & necessitati satis-
faciet. Agri] non hujus horti fructus, sed reliquæ terræ, cujus proventus etiam bestię vescuntur. 19 In sudore] quod-
cunque genus vitæ sequeris, laboriosa & ærumnosa esto vita tua: Synecdoche. 20 Vocaverat] cum primum a Deo ad-
ducta est ad eum, suprà 2. 22. 22 Ecce homo] Ironica oratio, comparanda cum suasionem serpentis, suprà 5. Ex nobis]
Deus hic quoque, ut suprà 1. 26. sermonem ad se dirigit. Videndum ne] Ecliptica oratio: quales esse solent hominum qui
aliquo affectu valde commoti sunt, ut Mosche Deum proponit ἀποποιεῖσθαι: sic infra 11. 4. & 42. 4. & Job. 1. 5. & alibi
frequenter. 24 A parte anter.] quæ patebat aditus in hortum Hhedenis. Cerubinos] angelos: nam ad captum populi
sui se accommodat: cui Cerubini gloriæ in tabernaculo noti erant; invisibiles verò Angeli non item.

CAPUT IIII.

Adami duo filii diversam vitam sectantes Deo offerunt: quorum unus admittitur, alter re-
jicitur: inde nata invidia, rejectus interim admittitur, & parricidium severe à Deo vindica-
tur. Fratricida progenies cum studiis ejus: propagatio quoque seminis benedicti in Setho & Enof-
cho, initiumque veri cultus Dei profanati describitur.

- 1 **D**E INDE Adam cognovit Chavam uxorem suam: quæ ubi
concepit & peperit^a Kajinū dixit, Acquisivi virum^a a Jehova.
- 2 Postea perges parere peperit fratrem ejus, nempe Hebelem:
fuitque Hebel pastor gregis, Kajin verò fuit agricola.
- 3 Fuit autem^b post dies multos, cum offerret Kajin de fructu terræ mu-
nus Jehovæ:
- 4 Et ipse quoque Hebel offerret de primogenitis gregis sui, & de adi-
pe eorum: ut respiceret Jehova ad Hebelem & ad munus ejus:
- 5 Ad Kajinum verò & ad munus ejus non respiceret: quapropter accē-
sa est ira Kajini valde, & concidit vultus ejus.
- 6 Tum dixit Jehova ad Kajinū: quare accensa est ira tua, & quare con-
cidit vultus tuus?
- 7 'Nōne' si bene egeris, remissio: sin verò non bene egeris, peccatum
excubans præ foribus est: tamen erga te est appetitus illius, & tu potesta-
tem habes in illum.
- 8 Deinde colloquebatur Kajin cum Hebele fratre suo: fuitque cum ef-

sent in agro, vt insurgens Kajin in Hebelem fratrē suum, occideret eum.

9 Quamobrem dixit Jehova ad Kajinū: ubi est Hebel frater tuus? qui dixit: nqn novi, an custos fratris mei *sum* ego?

10 Dixit verò *Deus*: quid fecisti? ecce vocem sanguinum fratris tui clamantium ad me de terra.

11 Nunc itaque maledictus esto: *etiam* ab ipsa terra, quæ os suum aperuit ad excipiendum sanguinem fratris tui de manu tua:

12 Cū coles ipsam terram, ne amplius edito vim suam tibi: vagus & erro esto in terra.

^{e Heb. iniquitas mea: nota.} 13 Tum dixit Kajin ad Jehovam: major est pœna mea, quàm ut sustinere possim.

14 En, expellis me hodie a superficie hujus terræ, & a facie tua abscondar: eròque vagus & erro in terra: unde futurum est ut cū ullus invenerit me, occidat me.

15 Dixit verò ei Jehova: propterea quisquis occiderit Kajinum, septuplo vindicator: sic posuit Jehova in Kajino signum, ne caderet eum ullus qui erat inventurus eum.

^{did est erroris siue vagationis, a supplicio Kajini.} 16 Egressus itaque Kajin a facie Jehovæ, habitavit in regione^d Nodi, ad Orientem Hhedenis.

17 Et cognovit Kajin uxorem suam, quæ concepit & peperit Chanocum: erat autem ædificator civitatis: vocavitque nomen civitatis illius de nomine filij sui Chanocum.

18 Deinde Chanoco natus est Hhirad: Hhirad verò genuit Mechujaëlem: & Mechujaël genuit Metuschaël: & Metuschaël genuit Lemecū.

19 • Lemec autem accepit sibi duas uxores: prioris nomen fuit Hhada, nomen verò secundæ Tzilla.

^{e Heb. & peccoris: id est, fuit autor distribuedi pecora in greges, & cogendi ad suas caulas & armentaria.} 20 Peperitque Hhada Jabalem: is fuit autor degentium in tentoriis, & pecuariæ.

21 Nomen autem fratris ejus, Jubal: is fuit autor omnis tractantis^f citharam, & organon.

22 Tzilla verò ipsa quoque peperit Tubal-kajinum, qui erudit omnem fabrum ærarium & ferrarium: sororēmq; Tubal-kajini Nahhamā.

^{f Heb. prehēdentis, pro apprehensum tractantis: vt Latinis tangere pro tangēdo pulsare: Synecdoche.} 23 Tum dixit Lemec uxoribus suis: ô Hhada & Tzilla, audite vocem meam: uxores Lemeci, aurem præbete sermoni meo: certè virum occiderem propter vulnus meum, etiam adolescentem propter livorem meum.

24 Si septuplo vindicabitur Kajin, utique Lemec septuagēcuplo septuplo.

^{g Heb. qui aëuit: translatus a metalis ad fabros: id est, repositum.} 25 Adam autem denuò cognovit uxorem suam: quæ peperit filium, & vocavit nomen ejus^h Schethum: nam, *inquit illa*, reposuit mihi Deus semē aliud pro Hebele: quia ipsum occidit Kajin.

26 Sed & ipsi Schetho editus est filius, cujus nomen vocavit Enoschū: tunc cœptum est profanari in invocando nomine Jehovæ.

1 A Iehova] eclipsis particulæ, vt infrà 4.4.4. 4 Et de adipe] id est, usque pinguisimis: hypallage. Respiceret] id est, approbaret favens, & acceptum haberet: humanitus dictum a Principum consuetudine. Visibilem autem fuisse approbationem oportet: eum quia eam animadvertit Kajin, tum quia dicit Apostolus Deum perhibuisse testimoniū de donis Hebelis: Hebr. 11. 4. 5 Concidit] vt solet animus indicari vultu. 7 Nomen] interrogationum causam vide suprà 3. 9. Si bene] id est, aut remissio resipiscenti, aut pertinaci supplicium imminet. Peccatum] id est, pœna peccati: noēma, quod indicat generum Enallage in Hebræo textu. Ergate] id est, & naturæ lege, quia junior est: & affectu, quia frater est, te colit. 8 Colloquebatur] dissimulans odium, vt inopinantem opprimeret. 10 Sanguinum] id est, sanguinis cæde fusi: nam plurale sanguinis nomen ferè pro cæde usurpatur. Clamantium ad me] hoc est, vindictam poscentium. 11 Maledictus] id est, exclusus a Deo & Ecclesia: quod spectant Kajini verba ver. 14. a facie tua abscondar. Ab ipsa terra.] ut sit vindictæ quam tibi infligo ministra, quod sequens versus ostendit. Os suum aperuit.] Metaphora, quâ inhumanitas Kajini exaggeratur per comparationem terræ. 12 Vagus & erro] tertia pœna, exilium: idque tale, ut semper incertâ sede futurus sit. 14 Expellis me] Secundum membrum sententiæ Dei exaggerat primo loco, & primum secundo. A facie t.] id est, gratia tua destituatur: vide in ver. 11. Cùm ullus in.] id est, omnium hominum injuriis & violentiæ ero expositus: adeo ut qui primus mihi fiet obviā, me occidat. 15 Propterea] quia pœna homicidii Kajino propter ipsum & posteros inflicta fuit, ut omnes ejus exemplo ab effundendo sanguine humano abstererentur: Deus per apostrophen cavet, ne quis facili in cædem ejus prorumpat. Septuplo vnd.] Kajin. q. d. supplicium de ejus interfectore multò gravius sumitur, quàm sit de eo sumptum. Numerus finitus pro infinito. Signum] id est, aliquam notam ei impressit. Alii per hypallagen vertunt: posuit Kajinum in signum, id est, in exemplum. 17 Erat autem ad.] hoc est, cœperat ædificare: sed vi maledictionis Dei subinde ad errandum impulsus, opus intermittebat. 19 Lemec] primū digamus, & corruptor legitimi conjugii: de quo suprà 2. 2. 4. 20 Autor] id est, inventor, qui eorum usum homines docuit. 21 Citharam & org.] his nominibus synecdochicè comprehendit omnia instrumenta musica. κλαφίλᾱ καὶ ὠρυματικά, quæ digitis ventoque moventur. 23 Certè] apud suas uxores jactat suorum inventis fretus, se ne minimam quidem ullam etiam a minimo injuriam passurum; sed gravius ulturum quàm Deus in Kajini homicidam interminatus sit. 26 Tunc] sub Enoschi tempora. Cœptum est prof.] id est, alii profecti Schethi, apud quos mansura erat Ecclesia, a Kajiniis corrupti cœperunt profanare se. In invocando] id est, in cultu Dei: species pro genere synecdoche frequens: Vide infrà 5. 2. 2. & 6. in principio.

CAPUT V.

Interferitur historia catalogus filiorum Schethi ad Noachum usque: ut promissionum Dei veritas de venturo semine mulieris, & certa temporū at atūmq; series usq; ad diluviū ostendatur.

1 **H**ÆC est enumeratio generationum Adami: quo die creaverat Deus hominem, in similitudine Dei fecerat eum.

2 **M**arem & fœminam creaverat eos, ac benedixerat eis: vocaveratque nomen eorum hominem, quo die creati sunt.

3 Vixerat autem Adam centum triginta annos, cum gigneret filium^a in imagine sua, secundū similitudinem suā: & vocaret nomen ejus Schethū:

4 Fueruntque dies Adami, postquam genuit Schethum, octingentorum annorum: quibus genuit filios & filias.

5 Sic fuerunt omnes dies Adami, quibus vixit, nongentorum triginta annorum: ac mortuus est.

6 Vixerat aut Scheth^a quinq; & centū annos, cum gigneret Enoschū.

7 Vixitque Scheth, postquam genuit Enoschum, octingentis septem annis: quibus genuit filios & filias.

8 Sic fuerunt omnes dies Schethi, nongentorum duodecim annorum: ac mortuus est.

9 Vixerat autem Enosch nonaginta annos, cum gigneret Kenanem.

10 Vixitque Enosch, postquam genuit Kenanem, octingentis quindecim annis: quibus genuit filios & filias.

11 Sic fuerunt omnes dies Enoschi, nongentorum quinque annorum: ac mortuus est.

12 Vixerat aut Kenan septuaginta annos, cum gigneret Mahalalelem.

13 Vixitque Kenan postquam genuit Mahalalelem, octingentis quadraginta annis: quibus genuit filios & filias.

^a Heb. quinque annos & centū annos: Pleonas mus usitatus in numeris hoc cap. & alibi passim.

14 Sic fuerunt omnes dies Kenanis, nongentorum decem annorum, ac mortuus est.

15 Vixerat autem Mahalalel sexaginta quinque annos, cum gigneret Jeredum.

16 Vixitque Mahalalel, postquam genuit Jeredum, octingentis triginta annis, quibus genuit filios & filias.

17 Sic fuerunt omnes dies Mahalalelis, octingentorum nonaginta quinque annorum, ac mortuus est.

18 Vixerat autem Jered centum sexaginta duos annos, cum gigneret Chanocum.

19 Vixitque Jered, postquam genuit Chanocum, octingentis annis, quibus genuit filios & filias.

20 Sic fuerunt omnes dies Jeredi, nongentorum sexaginta duorum annorum, ac mortuus est.

21 Vixerat autem Chanoc sexaginta quinque annos, cum gigneret Metuschelachum.

22 Ambulavit autem Chanoc continenter cum Deo, postquam genuit Metuschelachum, trecentis annis, quibus genuit filios & filias.

23 Sic fuerunt omnes dies Chanoci, trecentorum sexaginta quinque annorum.

24 Cumque ambulasset Chanoc continenter cum Deo, non extitit amplius, quia assumpsit eum Deus.

25 Vixerat autem Metuschelach centum octoginta septem annos, cum gigneret Lemecum.

26 Vixitque Metuschelach, postquam genuit Lemecum, septingentis octoginta duobus annis, quibus genuit filios & filias.

27 Sic fuerunt omnes dies Metuschelachi, nongentorum sexaginta novem annorum, ac mortuus est.

28 Vixerat autem Lemec centum octoginta duos annos, cum gigneret filium.

b id est, quietum, vel quiete recreantem & afferentem consolationem.

c Hebr. consolabitur.

d Hebr. propter terram

cui maledixit Jehova.

Trajectio, & verborum

ἐμπλοκή: quā nos ad

evidentiam

restituimus.

Simile vide

1. Schemuel.

24. 20.

29 Vocavitque nomen ejus^b Noachum, dicendo, hic recreabit nos ab opere nostro, & a labore manuum nostrarum, ^d propterea quod maledixit Jehova terrae.

30 Vixitque Lemec, postquam genuit Noachum, quingentis nonaginta quinque annis, quibus genuit filios & filias.

31 Sic fuerunt omnes dies Lemeci, septingentorum septuaginta septem annorum, ac mortuus est.

32 Postquam autem natus fuit Noach quingentos annos, genuit Noach Schemum, Chamum, & Jephethum.

ANNO TATIO.

1 Quo die] vide supra. 1. & 2. 3 In imagine sua] non illā quā creatus a Deo fuerat, sed hac deformata, quam ipse sibi & suis peccato comparaverat. 22 Ambulavit] id est, non secutus est malitiam sui seculi, aut corrupto Dei cultu cum ceteris depravatus, sed fide, cordis integritate, & vitæ innocentia Deum coluit ex ejus præscripto, eumque ducem secutus est. vide Hebr. 11. 5. Ecclesiastici 44. 16. & Sapient. 4. 11. 24 Non extitit] id est, disparuit ex hominū conspectu, nec fuit inventus.

Assumptus

Caput VI.

II

Assumpsit eum] id est, ab hominum consortio transtulit. Rara locutio, sed tamen etiam in historia de raptu Eliæ 2. Reg. 2. 9. & de morte uxoris Jechezkelis, Ezech. 24. 17. legitur. 29 *Propter terram*] id est, quem laborē sustinemus propter maledictionem quā Deus maledixit terræ. 32 *Genuit*] hoc est, gignere cœpit, ut accipitur infra 11. 26. nam omneis eodem anno natos non esse apparet ex cap. 11. 10. & alibi infra.

CAPUT VI.

Deus Noacho mundum propter grassationes & libidines, quibus filii Dei ex conversatione apostatarum contaminabantur, universali diluvio se deleturum prædicit, eumq. arcam quam delineat, intra certum tempus fabricare jubet, in qua ipse cum familia, & cetera animantium genera a diluvio conserventur.

1 **U**ERAT autem, "cū cœpissent homines multiplicari in superficie terræ, filiæq. editæ fuissent illis,

2 Ut videntes "filii Dei" filias hominum^a bonā formā esse, acciperent sibi mulieres ex omnibus^a quas eligeabant.

^a Hebr. quod bonæ formæ essent: traje-ctio, ut supra 1. 4.

3 Quapropter dixit Jehova, "non disceptabit Spiritus meus propter istos homines in seculum, eo quod etiam ipsi" caro sint: sunt itaque dies^b hominis, "centum viginti annorum.

^b Hebr. ejus: relativū pro antecedente.

4 "Nam defectores erant in ea terra temporibus illis, "ac etiam postea fuerunt, quando congressi sunt filii Dei cum filiabus hominum, quæ pepererunt illis liberos: "ii sunt potentissimi illi, qui fuerunt^c olim viri celeberrimi.

^c Hebr. a seculo, viri nominis.

5 Sed cū videret Jehova augeri malitiam hominis in terra, & omne figmentū, id est cogitationes cordis ejus tantummodò malum esse omni tempore,

6 "Pœnituit Jehovah quod fecisset hominem in terra, & "dolore affectus est^d cum animo suo.

^d Hebr. in corde suo.

7 Tandem dixit Jehova, delebo hominem quem creavi, e superficie terræ, ab homine usque^e ad jumenta, usque ad reptilia, & usque ad volatilia cæli: pœnitet enim me quod fecerim ea.

8 Sed Noach^e invenit gratiam in oculis Jehovah.

9 Hæc sunt^e quæ acciderunt Noacho. Noach vir justus, integer erat in ætatibus suis: cum Deo continenter^e ambulabat Noach.

^e Hebr. generationes Noachi: sed quæ titulus hic generationis ad totā historiam Noachi, quæ subjungitur, pertinet, ita vocem accipimus, ut infra 37. 2.

10 (Genuit autē Noach tres filios, Schemum, Chamum, & Jephethum)

11 Sed^e terra corrupta erat^e coram Deo, & impleta erat terra violentiā.

12 Cū enim inspiceret Deus terram, ecce corrupta erat: nam corruerat^e omnis caro^e viam suam super terram.

13 Quamobrem dixit Deus Noacho, finis omnis carnis adventat coram me, eo quod impleta sit terra violentiā^e propter istos: quare ecce ego perditurus sum ipsos cum reliqua terra.

14 Fac tibi^e arcam e lignis^e Gopher, multarum^e mansionū facies ipsam arcam: & picabis eam intrinsecus & extrinsecus pice.

^e Hebr. nidorum: translatio, ut Ijob. 29. 18. & Hhobadjæ

15 Hæc autem est^e forma qua facies eam: trecentorum cubitorum longitudo arcæ, quinquaginta cubitorum latitudo ejus, & triginta cubitorum altitudo ejus.

^g Heb. splendorem facito, id est, fenestras clarum lucem quasi in meridie præbentes.
^h Heb. ad cubitum.

16 ^a Clarum lumen adhibeto arcæ, & ^b ad cubiti magnitudinem consummato eam a superiore parte, ostium verò arcæ in latere ejus ponito: infimarum, secundanarum, & tertianarum mansionum perficito eam.

17 Deme enim, ecce ego facturus sum ut veniat diluvium aquarum super terram, ad perdendum omnem carnem in qua est spiritus vitalis infra cælum: quicquid in terra est, expirabit.

18 Sed stabilio ^c fœdus meum tecum, ut ingrediaris in ipsam arcam, tu & filii tui, & uxor tua, uxoresq; filiorum tuorum tecum:

19 Præterea ^d ex omnibus viventibus ex omni carne, ^e bina ex omnibus intromittas in arcam, ad conservandum ea in vita tecum: mas & fœmina erunt.

20 Ex volucribus secundum species suas, & ex jumentis secundum species suas, ex omnibus reptilibus terræ secundum species suas, bina ex omnibus ^f venient ad te, ut in vita conserves ea.

21 Tu ergo accipe tibi ex omni cibo qui comeditur, & collige penes te, ut sit tibi & illis ad comedendum.

22 Quod fecit Noach: secundum omnia quæ præceperat ei Deus, sic fecit.

ANNOTATIO.

1 *Fuerat autem*] Regreditur ad historiam, quam interposito capite 5. abruperat: nam hæc viginti annis antequam nascerentur filii Noacho gesta sunt, ut apparet ex versu 3. *Cum cepissent*] hoc est, inde a temporibus Enoschi supra 4. 2. 6.
2 *Filii Dei*] id est, qui puræ religionis & pietatis sectatores videri volebant, eamque profitebantur. *Filii hominum*] ex antitheto filiorum Dei patet sic vocari filias eorum quibus nulla erat pietas & religio: quales fuerunt Kain & posterius ejus. *Quas eligeant*] id est, modò forma placuisset, nulla fidei aut pietatis ratione habita, illas sibi adjungebant. 3 *Non disceptabit*] id est, non diu mecum disputabo quid istis hominibus sim facturus: stat enim sententia, nisi intra constitutum tempus resipiscant, me funditus eos deleturum, quia nihil nisi carnem sapiunt, etsi filii Dei haberi volunt. *Caro sunt*] hoc est, omnino depravati, ac proinde ad regnum Dei non magis pertinent, quam Kain cum posteris suis. vide infra 12. *Centum viginti*] q. d. hoc spatium mundo tribuo, quo nisi resipuerint homines, diluvium immittam. 4 *Nam defectores*] sive apostate: hunc versum narrationi inserit Mosche, ut declararet planius quod prius attigerat, unde sit corruptio illa nata: videlicet quòd qui a pietate defeceant (quos Deus longè a suis abesse Kaini exilio mandaverat) in cœtum filiorum Dei se ingerentes, communiter cum illis iterum vixerunt. Sic enim accepimus vocem Nephilim, derivatam a deficiendi sive descendi verbo, ut accipitur 2. Reg. 25. 11. & Jerem. 37. 13. Nec obstat quod Num. 13. 34. hæc vox paulò aliter accipitur: non enim rarum est, ut idem nomen diversas significationes admittat, præsertim cum illis etiam inter se aliqua in re conveniat. *Atque etiam p.*] id est, homines nihilo meliores ista præmonitione facti sunt. *Isunt pot.*] nimirum defectores: ostendit enim eos cum autoritate qua valebant & celebritate nominis se insinuasse, tum a filiis Dei, artium quas adinvenerant commoditate allectis, ultrò admissos esse. 6 *Pœnituit*] *ἔνεκεν* id est, delere statuit quem prius formaverat, quod velut pœnitere est. vide 1. Schemu. 15. 11. annot. *Dolore aff.*] hoc est, summopere displicuit, similiter *ἔνεκεν*. 7 *Ad jumenta*] propter jus hominis in illa, & ut exemplo sint. 8 *Invenit gratiam*] id est, solà Dei misericordiâ servatus est. 9 *In etatibus*] inter homines sui sæculi, ante & post diluvium. *Ambulabat*] vide supra 5. 22. annot. 11 *Terra*] metonymia, pro habitatoribus terræ: aut hyperbole. q. d. tanta fuit hominum corruptio, ut terram quoque ipsam infecerit. *Coram Deo*] id est, palam: nam abjecta omni reverentia numinis impudenter peccabatur. ut infra 10. 9. *Violentiâ*] id est, iusti & æqui oppressione. 12 *Omnis caro*] id est, homo: ut Levit. 13. 18. Jechahh. 40. 5. & alibi passim. *Viam suam*] id est, vitam, studia, & mores. 13 *Propter istos*] filios Dei depravatos, quos modò vocavit carnem. 14 *Arcam*] hoc est, navigium rectum, a forma arcæ. *Gopher*] alibi non legitur: cedri species est cariem non sentiens, fortassis Cedrelate, de qua Plinius lib. 13. nat. hist. cap. 15. 16 *Ad cubiti mag.*] id est, arcam ita extruito, ut supra triginta altitudinis cubitos ad unius tantum cubiti altitudinem assurgat fastigium tecti, summaque tabulatorum coaxatio securiclarâ formâ, suggerundæ verò, omni ex parte in dimidiatum cubitum projectæ, amplient uno cubito latitudinē depressi tecti: nam quòd vulgò verba hæc ad fenestram referunt, vocum generibus repugnat, ut illud mittamus, quòd arcæ descriptio imperfecta esset. 18 *Fœdus meum*] quo confirmo te & tuos isto exitio minime perituros. 19 *Ex omni vivente*] extra aquam, ut ostenditur infra 7. 22. *Bina*] non definit hic recipiendorum in arcam numerum, de quo infra 7. 2. & 3. sed conjuga esse oportere declarat ad conservandas species, ut finis versus explicat. 20. *Venient*] meo instinctu, & sua sponte: ut tibi non sit opus venatione, aucupiove laborare.

CAPUT VII.

Diluvium universale describitur, reliquiarumq; ex hominibus & animantibus in arca conservatio: luculentissimum justitiæ, misericordiæ, ac providentiæ Dei testimonium.

I^a POSTEA

POSTEA dixit Jehova Noacho, ingredi tu & universa familia tua in arcam: etenim te perspexi justum "coram me" in ætate hac.

2 Ex "omnibus jumentis" mundis accipito tibi "septena," a Hebr. septē septem: hac repetitione Hebræi pro distributivis utuntur: sic postea duo, id est, bina. marem & fœminam ejus: ex jumentis verò quæ non sunt munda, bina, marem & fœminam ejus:

3 Similiter ex volatilibus cœli, "septena, marem & fœminam ejus: ad conservandum in vita semen eorum in superficie totius terræ.

4 Nam ad dies adhuc septem, ego pluviam demissurus sum super terram quadraginta dies & quadraginta noctes: ut deleam omne corpus vivens quod feci, e superficie terræ.

5 Quod fecit Noach, secundum omnia quæ præceperat ei Jehova.

6 (Noach autem^b natus erat sexcētos annos, cū diluvium illud fuit, aquæ fuerunt super terram.) b Hebr. filius sexcētorum annorum.

7 Ingressus enim est Noach, & filii ejus, & uxor ejus, & uxores filiorū ejus cum eo in arcam, propter aquas diluvii:

8 Ex jumentis mundis, & ex jumentis quæ non sunt munda, & ex volatilibus, & omnibus quæ reptant super terram,

9 Bina quoque ingressa sunt ad Noachum in arcam, mas & fœmina: quemadmodum præceperat Deus Noacho.

10 Et fuit septimo illo die, ut aquæ diluvii essent super terram.

11 "Anno sexcentesimo vitę Noachi, mense secundo, decimo septimo die ejus mensis, hoc ipso die" ruperunt sese omnes fontes abyssi magnæ, & cataractæ cœli se aperuerunt:

12 Ut esset pluvia illa super terram quadraginta dies, & quadraginta noctes.

13 Eodem ipso die cū ingressus esset Noach, & Schem & Cham & Jepheth filii Noachi, uxórque Noachi & tres uxores filiorum ejus cum ipsis in arcam:

14 Ipsi cum omnib⁹ bestiis secundum species suas, & omnibus jumentis secundum species suas, & omnibus reptilibus quæ reptant super terram secundum species suas, & omnibus volatilibus secundū species suas, omnibus avibus^c cujuscunque alæ,

15 (Venerunt enim ad Noachum in arcam, bina ex omni carne in qua erat spiratio vitæ,

16 Id est, quæ venerunt, bina ex omni carne ingressa sunt) sicut præceperat ipsi Noacho Deus: "occlusit Jehova pro eo.

17 Cū ergo esset diluvium hoc" quadraginta dies super terram: primum ita creverunt aquæ, ut sustulerint arcam & elevaretur e terra,

18 Deinde invalescentibus aquis & crescentibus admodum super terram, ambularet arca in superficie aquarum.

19 Denique invalescentibus aquis^c quam plurimum super terram, c Hebr. valde valde. perti sunt omnes montes excelsissimi, qui sunt sub universo cœlo:

20 Quindecim cubitis sursum versus invaluerunt aquæ, postquam o-
perti fuerunt illi montes.

21 "Expiravit itaque omnis caro quæ reptat super terram, ex volatili-
bus & ex jumentis & ex bestiis & ex omnibus reptilibus quæ repunt su-
per terram, & omnis homo.

22 Quicquid erat in cujus naribus est halitus spirationis vitæ, ex uni-
versis quæ degunt in sicco, mortuum est.

23 Sic deletum est omne corpus vivens quod degit in superficie terræ,
ab homine usque ad jumenta, usque ad reptilia, & usque ad volatilia cœ-
li, deleta sunt e terra: sed superstes relictus est tantummodò Noach, &
quæ cum eo erant in arca.

24 Prævaluerunt autem aquæ illæ super terram centum quinquagin-
ta diebus.

ANNOTATIO.

1 Postea] extructa arca, sub finem 120. annorum, de quibus supra 6.3. Coram me] id est, justitiâ sincera, quæ sola coram Deo justitia cõsetur. In atate] inter homines hujus ætatis. vide supra 6.9. 2 Omnibus] id est, ex quovis genere. Mundus] aptis ad sacrificia: nam mundorum & immundorum discrimen divinitus fuerat Patribus revelatum. Septena] horum enim usui futurus erat major ad cibum & sacrificia: quod autem ad terna mundorum paria septimum adjicit, per- tinet ad subministrationem sacrificii mox a diluvio futuri, infra 8.20. 3 Septena] mundorum: eclipsis enim est supplen- da ex versu 2. 10 Essent] id est, inciperent esse, ut supra 5.32. 11 Anno sexcent.] qui fuit mundi 1656. Ruperunt se] ut fontes rupti & apertæ cataractæ aquis exundarent. 14 Cujuscunque alæ] id est, quicquid quocunque modo alatum est. 16 Occlusit] obstravit & oblitit omnibus ingressis. 17 Quadraginta dies] cum noctibus, ut supra versu 4. 21 Expi- ravit] ut prædixerat supra 6.17. & versu 4. hujus capituli.

CAPUT VIII.

Diluvio abeunte exiccatæque ad habitationem terra, Noach cum suis omnibus mandato Dei egreditur arca, oblatiſq; sacrificiis Deum servatorem suum & mundi instauratorem celebrat: quam gratiarum actionem sibi acceptam esse testatur Deus.

1 **N**AM cùm recordaretur Deus Noachi, & omnium bestia-
rum, omniumque jumentorum, & eorum quæ cum eo erant
in arca, transmiserat Deus ventum super terram, ut sed-
arentur aquæ.

2 Sic occlusis^a fontibus abyssi & cataractis cœli, cohibitoque^a imbre
e cœlo,

3 Recesserunt aquæ a superficie terræ^a continenter recedendo: & de-
fecerunt aquæ^b exactis centum quinquaginta diebus,

4 Adeò ut requieverit arca mense septimo, decimo septimo die ejus
mensis, super uno montium^c Ararati.

5 Deinde^c pergentibus aquis deficere usque ad mensem decimum, de-
cimo mense, primo die ejus mensis, conspecti sunt vertex montium.

6 Fuit autem sub finem quadragesimi diei, ut aperiens Noach fene-
stram arcæ quam fecerat,

7 Emitteret corvum: qui^d continenter ibat & redibat, usque dum
exiccuerunt aquæ e superficie terræ.

8 Quam-

^a Heb. abeun-
do & recede-
do: Infiniti-
vus post ver-
bū suū cõ-
tinationē
notat: sic in-
frā ver. 5. &
7. & 12.9. &
26. 13. & 1.
Schemu. 14.
19. & 17.42.
^b Heb. a fine,
ut supra 4.3.
^c Hebr. erant
eundo & de-
ficiendo.
^d Heb. ibate-
undo.
^e Hebr. usque
ad exiccatio-
nem.

- 8 Quamobrem^a emisit columbam, ut videret num^f levata esset aquis superficies terræ. ^f Hebr. leves factæ essent aquæ e superficie: hypalage, ut infra ver. 11.
- 9 Cumq; non invenisset columba illa quietis locum plantæ pedis sui, reversa est ad eum in arcam, eo quod aquæ essent in superficie terræ: qui extendens manum suam, accepit eam, & intromisit eam ad se in arcam.
- 10 Expectavit itaq; adhuc septem dies alios, & iterum emisit columbam illam ex arca. ^g Hebr. adjecit mittere, ut adjecit reverti, infra 12. item adjiciā maledicere, & adjiciā percutere, infra 21.
- 11 Et venit ad eum columba illa^a circa tempus vespertinum, ecce autem folium olivæ decerptum in ore ejus: unde cognovit Noach levatam esse aquis superficiem terræ.
- 12 Deinde expectavit adhuc septem dies alios, & emisit columbam illam, quæ ultrà non est ad eum reversa ex eo tempore.
- 13 Fuit itaque sexcentesimo primo anno, primo mense, primo die mensis illius, cum^a siccata^a essent aquæ a superficie terræ: ut removens Noach operculum arcæ circumspiceret, ecce autem siccata erat superficies terræ.
- 14 Mense autem secundo, vigesimo septimo die ejus mensis, exaruerat terra.
- 15 Tunc edixit Deus Noacho, dicendo,
- 16 Exitu ex arca, tu & uxor tua & filii tui, & uxores filiorum tuorum tecum:
- 17 Omneis bestias quæ tecum sunt ex omni carne, tam volatilia quàm jumenta & omnia quæ repunt super terram, educito tecum: & abundè progignant in terra, fœtificentq; & augescant super terram.
- 18 Exivit itaque Noach, & filii ejus, & uxor ejus, uxoresque filiorum ejus cum eo:
- 19 Omnes bestia, omnia reptilia, & omnia volatilia, denique quicquid reptat super terram, ^h per genera sua exiverunt ex arca. ^h Hebr. per familias suas, id est, nō cōfuse.
- 20 Extructo autem Noach altari Jehovæ, accepit ex omnibus jumentis mundis & ex omnibus volatilibus mundis, quæ obtulit holocausta su per illud altare.
- 21 "Odoratúsque Jehova odorem illumⁱ gratum, dixit Jehova^k cum animo suo, "Posthac non maledicā ultrà terræ propter hominem, quavis figmentum cordis hominis malum sit ab adolescentia ejus, neq; posthac percutiam ultrà omnia viventia, quemadmodum feci. ⁱ Hebr. quietis. ^k Hebr. in corde suo.
- 22 "Deinceps^l quandiu erit terra, sementis & messis, frigúsq; & æstus, æstúsque & hyems, diésque & nox non cessabunt. ^l Hebr. omnibus diebus terræ.

ANNOTATIO.

¹ Recordaretur] id est, efficeret ut Noach & reliqui intelligerent ipsum suorum non oblivisci. ² Sedarentur] hoc est, ira Dei aquis exundantibus furentibusque testata deferbuit, faciens ut aquæ quiescerent. ³ Fontibus] non omnibus, sed iis qui ad exequendum judicium Dei præter naturam perruperant. ⁴ Imbre] ne deinceps descendens pluvia effluxum aquarum impediret. ⁵ Deinceps] id est 151. die a cœpro diluvio. ⁶ Ararati] Armeniæ majoris quæ imminet Assyriæ, Jeschah-hæ 37. 38. & Jirmejæ 51. 26. quam Chaldæi vocant Kardû: ibi collocat Ptolemæus montes Gordyæos, quos Q. Curtius Cordæos appellat, paulum deflexo nomine. ⁷ Emisit] die septimo ab emissio corvo, ut colligitur ex ver. 10. ⁸ Circa

temp.] nam quietis locum, non pabulum invenerat. 13 *Siccata essent*] ita ut terræ superficies conspiceretur, etsi adhuc mollior erat, quàm ut posset hominum aut graviorum animalium corpora sustinere. idèò nondum cogitat Noach de exitu, aut Deus illum exire jubet. 21 *Odoratuiq;*] ἀνέγνω πτωθῶς, pro sacrificium illud acceptum habuit. Dicitur autem quietis odor, quia prius iratum propter hominum peccata placat, & facit ut ira eius conquiescat. *posthac non mal.*] id est, terram diluvio non perdam: nam reliquas maledictiones terræ, de quibus supra 3. & 4. nec tunc abstulit, nec adhuc ablatae sunt, ut quotidiana experientia docet. 22 *Deinceps quand.*] Rerum naturam diluvio corruptam instaurat.

CAPUT IX.

Deus superstites ex diluvio benedictione consolatur, penuriam eorum esu carnis concessa subleuat, terroremq; a diluvio fœdere pacis sempiterno adimit dato iridis symbolo. Postremò Noach, occasione ex animadversis moribus filiorum capta, quæ singulis eventura sint, procul in futurum prænunciat.

1 **P**RÆTEREA^a benedixit Deus Noacho & filiis ejus, dicens
eis, fructificate, & augeſcite, ac replete terram.
2 Et timor veſtri terrorq; veſtri eſto ſuper omneis beſtias
terræ, & ſuper omnia volatilia cœli, in omnibus quæ calcant
terræ, & in omnibus piſcibus maris: *ea omnia* in manum veſtram tradi-
ta ſunt.

3 Quodvis reptile, quicquid eſt vivum, vobis eſto ad comedendum:
tanquam viridem herbam dedi vobis ea omnia.

4 Verumtamen carnem^a cum animante eam ſanguine ejus, ne come-
dite.

5 Quinetiam ſanguinem veſtrum^b animarum veſtrarum^c repoſcam,
ab^c omni beſtia repoſcam illum: atque adeò a manu ipſius hominis, a
manu^c cujuſque fratris ejus repoſcam animam hominis.

6 Qui effundit ſanguinem hominis, per hominem ſanguis ejus effun-
ditor: quoniam^d in imagine ſua fecit Deus hominem.

7 Vos autē fructificate & augeſcite, abunde progignite in terra, & au-
geſcite in ea.

8 Locutus quoque eſt Deus ad Noachum & ad filios ejus cum eo, di-
cendo,

9 De me autem, Ecce ego ſtabilio fœdus meum vobiſcum, & cum ſe-
mine veſtro poſt vos,

10 Et cum omnibus^e animantibus quæ vobiſcum ſunt, ex volatilibus,
ex jumentis, & ex omnibus beſtiis terræ quæ ſunt vobiſcum, ab omnibus
exeuntibus ex arca ad omnes beſtias terræ:

11 Stabilio, inquam, fœdus meum vobiſcum, quòd non excindetur o-
nis caro amplius ab aquis diluvii, neque erit deinceps diluvium ad per-
dendum terram.

12 Deinde dixit Deus, hoc eſt ſignum fœderis, quod ego pono inter
me & inter vos, atque inter omnem animantem quæ eſt vobiſcum, æta-
tibus^f in ſeculum.

13 Arcum meum poſui in nubibus, qui erit in ſignum fœderis inter me
& inter^g terram.

14 Eritq;

^a Hebr. ani-
ma ejus ſan-
guine ejus:
hypallage.

^b Hebr. qui eſt
ad animas
veſtras, i. in-
diſtū ad ani-
mandū vos.

^c Hebr. a ma-
nu omnis
beſtiæ: Ca-
tachreſis.

^d Hebr. in ima-
gine Dei fe-
cit hominē:
antecedens
p. relativo,
ut ſerviat ut-
rinque: ſic
infra 12. 4.

& 14. 1.

^e Hebr. animis
viventib; &
ſic deinceps.

^f Hebr. ſeculi.

Caput IX.

17

- 14 Eritq; cum fecero ut sint nubes supra terram, & conspiciatur arcus ille in nubibus,
- 15 Ut recorder fœderis mei, quod est inter me & inter vos & inter omnem animantem ex omni carne: & non erunt deinceps aquæ in diluvium ad perdendum terram.
- 16 Nam cum erit arcus ille in nubibus, aspiciam illum ad recordandum fœderis^g perpetui inter Deum & inter omnem animantem, ex omni carne quæ est super terram. ^g Heb. seculi.
- 17 Deniq; dixit Deus ad Noachū, "hoc illud est signum fœderis, quod stabiliō inter me & inter omnem carnem quæ est super terram.
- 18 Erant autem filii Noachi qui exiverunt ex arca, Schem, & Cham, & Jepheth: "Cham autem is est pater Cenahhani.
- 19 Hi tres sunt filii Noachi, a quibus resperfa est incolis universa terra.
- 20 Cœpit autem Noach^h vir agriculturę deditus, plantare vineam. ^h Heb. vir terrar, ut plantaret, &c.
- 21 Bibensq; de vino illius, inebriat^o est, & retextit se in medio tētorii sui.
- 22 Cumq; aspexisset Cham pater Cenahhani nuditatem patris sui, indicavit duobus fratribus suis foris.
- 23 Tum accipiens Schem cum Jephetho pallium ejus, imposuerūt suo amborum humero, & accedentes retrorsum texerunt nuditatem patris sui: facies autem suas averterant retrorsum, ut nuditatem patris sui non respicerent.
- 24 Sed cum evigilasset Noach ex vino suo, & rescivisset id quod fecerat sibi filius suus minimus natus:
- 25 Dixit, "Maledictus erit Cenahhan, "servus servorum erit fratribus suis.
- 26 Deinde dixit, Benedictus est Jehova Deus Schemi, eritq; Cenahhan servus^o eis.
- 27 "Alliciet Deus Jephethum, ut habitet in tentoriis Schemi: eritq; Cenahhan servus illis.
- 28 Vixit autem Noach post diluvium, trecentos quinquaginta annos.
- 29 Sic fuerunt omnes dies Noachi, nongentorum quinquaginta annorum, & mortuus est.

ANNOTATIO.

1 Benedixit] id est, benedictionem ipsi & posteris confirmavit quam in creatione contulerat. 3 Tanquam vir.] ut ante diluvium viderem herbam concesseram vobis in cibum: supra 1. 29. 5 Reposeam] persequar & puniam, ut Psalm. 9. 3. Ab omni be.] q. d. adeo mihi chara est humana vita, ut ne brutis quidem parci velim si hominem occiderint: Eandem legem renovat Exod. 21. 28. Cuiusque fr.] omneis homines sine ulla exceptione ab homicidio absterret, subjunctā æquissimā & efficacissimā causā, quod omnes inter se sunt fratres, & nefas sit tam arcto vinculo inter se conjunctos mutuis cædibus se conficere. 6 Qui effundit] id est, sive homo sive bestia hominem interfecerit, occisorem volo per hominem autoritate Dei instructum interfici. 9 De me autem] q. d. quæ sint vestræ partes in hominum propagatione & conservatione audistis: jam quid ego propter eundem facturus sum exponam. 10 Et cum om.] id est, fœderis vobiscum initi etiam bestiarum percepturæ sunt commodum. 13 Terram] Metonymia, pro incolis, ut supra 6. 11. 15 Recorder] vide supra 8. 1. 17 Hoc illud] quasi digito signum fœderis commonstrans. 18 Cham autem] hoc adjicitur, cum ut pateat via ad sequentem historiam, tum ut confirmati hoc monito sistracilitat; ad suscipiendam expeditionem in terram jam olim sibi destinatam alacriores redderentur. 25 Maledictus] hic illa tantum commemorat Mosche, quæ aliqua ratione ad populum Dei cui scribebat pertinebant: ideo ommissis reliquis filiis Chami, singulariter de Cenahhano loquitur, eā ratione quam modò attingimus in versum 18. Servus serv.] id est, vilissima servitute addictus fratribus suis: nam Hebræis positivum in constructione geminatum superlativum naturam induit, ut sanctum sanctorum pro sanctissimo, Rex regum & dominus dominorum pro summo Rege dominoque ponitur. 26 Et] Schemo & Jephetho, quorum antè meminit. 27 Alliciet] id est, erit tandem ut vi Spiritus Dei posteritas Jephethi allicietur ad eundem Deum colendum cum posteritate Schemi.

b iij

Filiorum Noachi propagatio, & ab illis omnium gentium origo describitur.

ISTÆ autem sunt generationes filiorum Noachi, Schemi, Chami, & Jephethi, quibus nati sunt filii post diluvium.

Filii Jephethi, "Gomer," & "Magog," & "Madai," & "Javan," & "Tubal," & "Meschec," & "Tiras.

^a Diphath,
1. Chro. 1. 6.
^b Tarschisch,
1. Chro. 1. 7.
^c Rodanim,
1. Chro. 1. 7.

Filii autem Gomeri, "Aschcenaz," & ^a "Riphath," & "Togarma.

Filii verò Javanis, "Elifcha," & ^b "Tarschisch," "Cittim," & ^c "Dodanim.

Ab his separatae sunt postea regiones Gentium per terras eorum, quæque gens secundum linguam suam, secundum familias suas in gentes suas.

Filii autem Chami, "Cusch," & "Mitzrajim," & "Put," & "Cenahhan.

Et filii Cuschi, "Seba," & "Chavila," & "Sabbeta," & "Rahhema," & "Sabteca: filii verò Rahhemæ, "Scheba," & "Dedan.

Præterea Cusch genuit Nimrodum: is coepit esse potens in terra.

Ipsè fuit potens venatione coram Jehova: propterea dici solet, tanquam Nimrod potens venatione coram Jehova.

Erat enim principium regni ejus "Babel," & "Erec," & "Accad," & "Calnein" terra Schinhharis.

Et terra illa processit in Assyriam, ubi edificavit Nineven, & "Rechoboth-hhirem," & "Celachum,

^d Relativum
ad anteceden-
dens remon-
ti pertinet:
ut infra 19.
13. & 1. Sche-
mu. 7. 17. &
Psal. 99. 7.

Et Resenen inter Nineven & inter Celachum: illa Nineve est civitas maxima.

Mitzrajim autem genuit "Ludæos," & "Hhanamæos," & "Lehabæos," & "Naphtuchæos,

Patrusæos quoque, & "Casluchæos," & unde egressi sunt Pelischtæi, "Caphtoræos.

Cenahhan verò genuit "Tzidonem primogenitum suum," & "Chethum,

"Jebusæum quoque, & "Emoræum," & "Girgaschæum,

Et "Chivvæum," & "Hharkæum," & "Sinæum,

Et "Arvadæum," & "Tzemaræum," & "Chamathæum: & postea sparserunt se familiae Cenahhanæi.

Fuit autem terminus Cenahhanæi a Tzidone quæ venit Gerarum, usque Hhazzam: & inde quæ venit Sedomum, Hhamoram, & Admam, & Tzebojima usque Leschahhum.

Hi sunt filii Chami secundum familias suas, secundum linguas suas, per terras suas in gentes suas.

Denique ipsi quoque Schemo proles edita est, patri omnium filiorum Hheberi, fratri Jephethi natum maximi.

Filii Schemi, "Hhelâ," & "Aschur," & "Arpacschad," & "Lud," & "Aram.

^e Meschec.
1. Chro. 1. 7.

Filii autem Arami, "Hhutz," & "Chul," & "Gether," & "Mesch.

- 24 Arpacſchad verò genuit Schelachū, & Schelach genuit Hheberū.
 25 Hhebero autē editi ſunt duo filii: unius nomen eſt Peleg, quia tem
 poribus ejus diuiſa fuit terra, nomen verò fratris ejus Joktan. f. id eſt, di-
ſio.
 26 Hic Joktan genuit Almodadum, & Schelephum, & Chatzâr-ma-
 vethum, & Jerachum,
 27 Et Hadoramum, & Uzalem, & Diklam,
 28 Et Hhobalem, & Abimaëlem, & Schebam,
 29 Et Ophirem, & Chavilā, & Jobabum: hi oēs fuerunt filii Joktanis.
 30 Fuit autem habitatio eorum a Meſcha, quā venis Sepharam, ad
 montes Orientis uſque.
 31 Iſti ſunt filii Schemi, ſecundum familias ſuas ſecundum linguas ſuas,
 per terras ſuas in gentes ſuas.
 32 Hæ ſunt familiae filiorum Noachi ſecundum generationes ſuas in
 gentes ſuas: ex quibus diſerunt ſe gentes in terra poſt diluvium.

ANNOTATIO.

2 Gomer] ſuperiorem Aſia: minoris partē obtinens, ex Jechezkel. 38.6. & poſteriorū ſedib. Magog] Jechezkel. 38.2. & 39.6.
 Scytharū autor. Madai] Medorum autor, 2. Reg. 17.6. Jeſchahhja 13.17. Jirmeja 25.25. Dani. 5.6. & 8. Javan] Jonum Græ-
 corum autor, Dan. 8.21. Joël. 3.6. Tubal & Meſchee] Albani cum Iberis, & Cappadoces, ubi eſt oppidū Mazaca Caſarea po-
 ſtea dictum: Jechezkel. 27.13. & 32.26. & 38.3. Tiras] Thraci autor accolentiū Pontum Euxinū atq; Propontidē. 3 Aſche-
 nez] incola Ponti & Bithyniæ, ubi lacus & fluvius eſt Alcani? ab hoc denominat. Jirmeja 51.27. Riphath] Paphlagoni autor, qui
 olim Riphathi. Togarma] populorum Armeniæ minoris autor, quorum Reges Tygranes, & oppida multa Tygranokar-
 te vocata ſunt, Jechezkel. 27. & 38. 4 Eliſha] Eolum purpuræ celebratorum autor, Jechezkel. 27. Tarſiſ] incola
 Ciliciæ, quā Syriæ jungitur, ubi ſita eſt Tharſus. Citti] Cetiſidis in Cilicia incolæ, Num. 24.24. Jeſchahhja 23.1. Jirmeja 2.
 10. & 1. Machab. 1.1. Hic autem poſtremus locus malè a plerisque intelligitur: qui illud quod dicitur Alexander ex Citti
 exiſſe ita accipiunt, quaſi inde originem duxerit, itaque nomine Cetim Macedonas ſignificari putant. Sensus enim eſt A-
 lexandrum in Dariū expeditionem facturum, ex ea regione ſummo labore & moleſtia propter aſperitatem ejus per an-
 guſtias Aman montis prodiſſe, ut inopinantem opprimeret. Sic etiam accipiendus Numer. locus, quod Romani ibi cura-
 ta ſua claſſe in Hebræos iruperunt. Dodanim] Rhodii, & Dore 2 quibus vi maris Rhodum ſeparatam ſcribunt. 5 Sepa-
 rat] ſeparatim habitare. Per terras eorum] autorum videlicet: id eſt, conjunctis inter ſe regionibus familiarum, quæ ab u-
 no autore deſcenderant. Secundum linguam] anticipatio, nam linguarum diverſitas tum primum cœpit, cūm Babylonis
 extructio impedita eſt. Secundum ſanctum] id eſt, cūm linguæ dividerentur, eadem manſit in una familia lingua: nam diſſo-
 linguarum ſeparandi familias cauſa fuit, ſicut conformitas linguæ in eadem familia, in cauſa fuit illis cur eodem commi-
 grarent. In gentes ſuas] in quas pleræque familiae auctæ ſunt. 6 Filii autem Chami] qui totum meridianum tractum a Ba-
 bylone in Aſia & Africa obtinuerunt. Cuſch] qui Arabibus, Æthiopibusque nomen dedit: Jirm. 13.23. & 2. Reg. 19.9. Mi-
 tſajim] autor Ægyptiorum. Put] Lybiæ, & vteriorum regionum incola, ubi flumen eſt Phthuth. Jechezkel. 27.10. & 38.
 5. 7 Seba] Arabiam deſertam incolentium autor, Pſal. 71.10. & Jeſchahh. 43.3. Chavila] Suſianes frons in Perſide, & er-
 quam Plin. lib. 6. nat. hiſt. cap. 27. corrupto nomine Babylacen vocat. Sabbeta] ſimæ regionis in Arabia felice incola, ubi erat
 urbs Sabbocha. Rahhema] autor populorum in Arabia felice, ad ſinum Perſicum ubi Ptolemæus Regamam ponit. Sabbe-
 ca] Arabiae felices populorum autor ubi Sachalæ ſunt ſub ſinu Perſico. Scheba] Australis regionis auro thure aromatſq;
 abundantis incola in Æthiopia, Jeſchahh. 50.6. Matth. 12.42. & 1. Reg. 10. ubi Regine Kandak ſive Candaces dicebantur,
 Act. 8.27. Strabo & Plinius lib. 6. cap. 29. Dedan] ſuperioris tractus in Arabia felice incola, ut appareret ex mercib. qua-
 rum meminit Jechezkel 27.15. & 38.13. tum ex propinquitate Rahhemæ. 8 Cœpit eſſe po.] id eſt, in homines imperium
 exercere poſt linguarum diſiſionem: terra enim accipitur uſclorvaukōs, ut ſuprà 6.11. & alibi paſſim. 9 Coram Jeh.] ut ſu-
 prà 6.11. Dicitur] id eſt, ejus tyrannis in proverbium abiit. Potens venat.] hoc quidem de ferarum venatione accipi po-
 teſt, ſed præcedentibus & ſequentibus accommodatus eſt, cūm de imperio violento accipitur. 10 Principium re.] id eſt,
 primum in Meſopotamia & Chaldæa regnabat. Babel] vide infrà 11. Erec] Edella vetus ad Euphratem. Accad] Niſibis
 in Accadene Meſopotamiæ parte, quam Geographi corruptè Acabenen vocant. Calne] Seleucia, Hhamos 6.2. In terra
 Schinbar.] id eſt, inferiore parte Meſopotamiæ, quæ ſubjacet monti Singaræ. 11 Proceſſit] tyrannidem ampliavit. Recha-
 both-hhirem] Orobam ad Tygrin. Celachum] quæ regioni Calacina nomen dedit. 12 Reſenem] oppidum in Adiabene,
 fortaiſſ Bessaram, quod videtur indicare ſitus. 13 Ludeos] Gentilia, non propria ſunt hæc nomina: Ludæi a Ludo, Hha-
 namiei a Hhanamo, &c. Sunt autem Ludæi Mareotica præfecturæ in Ægypto incolæ. Hhanameos] Pentapolis ſive Cy-
 renæos. Lehabeos] Lybias. Naphtueos] Æthiopus Ægypto conterminos, quorum metropolis Napatha ſive Naptha.
 14 Patruſeos] Phauruſios Ptolemæo, Pharuſios Plinio, ab autore Patroſo, Jeſchahhja 11.11. Caſlucheos] Caſtiotidis in
 ingreſſu Ægypti incolæ. Et unde egr.] Hyſteroiſis verborum, quam reſtituimus ex Deut. 2.23. Jirmeja 47.4. & Hhamos 9.
 7. Caphthoreos] Sethroitidos præfecturæ incolæ cum finitimus. 15 Tzidonem] Sidonis conditorem. Chethum] a quo
 Chittai ad Orientem ſiti Euphratem verſus. Jehoſchu. 1.4. 16 Jebuſeum] conditorem Jebuſi, quæ poſtea Jeruſchalajema,
 Jehoſchu. 18.28. Emoreum] Baſchanis & Gilhahadis incolam. Deut. 2. & alibi. Gergaſeum] ſive Gergeſenum, Matth. 8.
 21. 17 Chivveum] in agro Gibhthonitarum habitantem, Jehoſchu. 9.19. Hl-arkæum] incolam Hharkæ in Phœnicia
 ad radices Libani. Sinaum] Caparorſæ incolam, quam Ptolemæus in Idumæa non procul a Jebuſo collocat, Meridiæ ver-
 ſus. 18 Arvadeum] incolentes Aradum & Antaradum. Tzemaſeum] incolentes Tzemaſajema Jehoſchu. 18.22. uſque
 ad montem Tzemaſajemorum. 2. Chro. 13.4. Chamathæum] incolam regionis Chamathæ, a Libano ad Arabiam uſque
 porte eſt. 19 Fuit autem term.] Quia Iſraëliſis ſcribebat Moſche, quibus regio Cenahhani deſtinata erat, ſingulari ſtu-
 dio deſcribit terminos tractus quem tum Cenahhanæi occupabant: nam Tzidon & Hhazza maritimæ civitates angulos

occidentales designant a Septentrione ad Meridiem, Sedom verò cum reliquis civitatibus, & Leshahh five Callirhoë angulos orientales a Meridie ad Septentrionem. 21 *Ipsi quoq; Sch.* [similis prorsus locutio legitur supra 4.26. *Filius Hetheri*] id est, noster & Hebræorum omnium. *Fratri Jeph. etc.* hac rationem accentuum, & fidem historię secuti ita reddidimus: nam cum Noach quingentesimo demum anno gignere cœperit, Schem verò biennio post diluvium centum annos dicatur natus infra 11.10. (fuit autem is annus centesimus secundus vitę Noachi) constat hunc natu maximum non esse. Cham autem discretè minimus natu dicitur supra 9.24. quare necessariò sic fuit de Jephetho accipiendum. Cur autem hic frater Jephethi appelletur, excluso Chamo, ex Noachi historia eruendum est supra 9.23. & sequentibus. 22 *Hbelam*] a quo *Hbelamita* in superiore Persidis parte. *Ashur*] qui Assyrię nomen dedit. *Arpachad*] a quo per apharesin *Caschdim*, id est, Chaldæi dicti sunt. *Lud*] a quo Lydi. *Aram*] a quo Aramæi, id est, Syri. 23 *Hhut*] populorum autor in Trachontide, quam *Ausanitida* vocant. *Chul*] *Palmyrenem* ad Euphratem usque obinens, ubi fuit oppidum *Cholle*, *Ptolemæo*. *Apamenes* incola, ubi *Atergatis* idolum colebatur. *Mesch*] incolens superiorem tractum Syrię inter *Ciliciã* & *Me-sopotamiam*, ad partem usque *Amani* montis, quam *Masium* vocant: 25 *Divisa fuit terra*] *Metonymia*, ut supra 8. id est, tunc natus est cum linguę dividerentur. 30 *A Mescha*] id est, a monte *Masio* *Amani* parte. *Sepharam*] *Sipharam* *Ptolemæo*, ad Euphratem sitam, quã conjungitur montibus *Chaldææ*: nam hi dicuntur hoc loco montes *Orientis*, ut *Numer.* 23. 11.

CAPUT XI.

Homines numero post diluvium aucti, & communi habitatione ac sermone utentes, cupiditate glorię & separationis metu conspirant, urbemq; & turrim monstrosam adificare incipiunt: quorum consilium Deus immissa linguarum confusione, familiisq; per orbem disjectis abrum-pit. Deinde posterius Schemi ad Abrahamum usque recensentur: cujus demum migratio, ex vocatione promissionibusque Dei, cum patris morte describitur.

1 **U**ERAT enim universa terra sermonis ejusdem: & verba eadem erant.

2 Sed fuerat cum ab Oriente profecti essent, & inventa convalle in regione *Schinhharis*, habitarent ibi:

3 Ut dicerent^a alter ad alterũ, agedum, formemus lateres, &^b excoquamus prorsus: sic erant eis lateres illi pro lapidibus, &^c bitumen illius erat eis pro intrito.

4 (Nam dixerant, agedum, extruamus nobis urbem & turrim, cujus fastigium assurgat^d in cœlum, ut^e acquiramus nobis nomen: videamus ne dispergamur in superficiem terrę)

5 Descendēs autem *Jehova*, ad videndum illam urbem & turrim quã extruebant filii hominis,

6 Dixerat *Jehova*, Ecce populus unus est, & idem sermo omnib. istis, hoc verò est^f quod isti cœperunt facere: jam autem non averterentur isti ab omni eo quod cogitaverunt faciendo?

7 Agedum, descendamus & confundamus ibi sermonem eorum, ut non intelligant^g alter sermonem alterius.

8 Sic disperferat eos *Jehova* inde in superficiem totius terrę, desierantque extruere urbem illam.

9 Propterea vocavit nomen ejus^h *Babel*, quia ibi confuderat *Jehova* sermonem totius terrę, & inde disperferat eos *Jehova* in superficiem totius terrę.

10 Hæ sunt generationes *Schemi*. *Schem* natus centũ annos, genuit *Arpachadum*, biennio post diluvium.

11 Vixitque *Schem*, postquam genuit *Arpachadum*, quingentis annis, quibus genuit filios & filias.

12 *Arpachad* autem, cum vixisset triginta quinque annos, genuit *Schelachum*.

13 Vixitque Arpacschad, postquam genuit Schelachum, quadringentis tribus annis, quibus genuit filios & filias.

14 Schelach autem cum vixisset triginta annos, genuit Hheberum.

15 Vixitque Schelach, postquam genuit Hheberum, quadringentis tribus annis, quibus genuit filios & filias.

16 Cum autem vixisset Hheber triginta quatuor annos, genuit Pelegum.

17 Vixitque Hheber postquam genuit Pelegum, quadringentis triginta annis, quibus genuit filios & filias.

18 Cum autem vixisset Peleg triginta annos, genuit Rehhu.

19 Vixitque Peleg postquam genuit Rehhu, ducentis novē annis: quibus genuit filios & filias.

20 Cum autem vixisset Rehhu triginta duos annos, genuit Serugum.

21 Vixitque Rehhu, postquam genuit Serugum, ducentis septem annis: quibus genuit filios & filias.

22 Cum autem vixisset Serug triginta annos, genuit Nachorem.

23 Vixitque Serug, postquam genuit Nachorem, ducentis annis, quibus genuit filios & filias.

24 Cum autem vixisset Nachor viginti novem annos, genuit Terachum.

25 Vixitque Nachor, postquam genuit Terachum, centum novemdecim annis, quibus genuit filios & filias.

26 Cum autem vixisset Terach septuaginta annos, genuit Abramum & Nachorem, & Haranem.

27 Hæ itaque sunt generationes Terachi: Terach genuit Abramum & Nachorem & Haranem, Haran verò genuit Lotum.

28 Mortuus autem est Haran in conspectu patris sui, in solo natali suo, Ure Chaldaeorum.

b Hebr. in terra cognationis sue, ut infra 33.

29 Abram quoque & Nachor acceperunt sibi uxores: nomen uxoris Abrami est Sarai, nomen verò uxoris Nachoris, Milca filia Haranis, patris Milcæ & patris Jiscæ.

30 Erat autem Sarai sterilis, ideò non erat ei proles.

31 Assumens autem Terach Abramum filium suum, & Lotum filium Haranis nepotem suum, & Sarai nurum suam uxorem Abrami filii sui, egressi sunt unà Ure Chaldaeorum ad proficiscendum in regionem Cenhani: sed cum pervenissent Charanem, manserunt ibi.

32 Erantque dies Terachi ducentorum quinque annorum, cum mortuus est Terach Charane.

33 Dixerat enim Jehova Abramo, Abi e terra tua, id est solo natali tuo & e domo patris tui, ad eam regionem quam ostendam tibi.

i Hebr. vade tibi: Pleonasmus cum verbis actionis *amela para* frequens.

34 Et efficiam te patrem genti magnæ, ac benedicam tibi, & magnificabo nomen tuum: adeoque jam esto benedictio.

35 Etiam benedicam benedicientibus tibi, qui verò maledixerit tibi, ei maledicam: & benedictæ erunt in te omnes familiae terræ.

1 *Fuerat enim*] Per hysterosin causam & initiū hystoriz, quæ superiore capite continetur, explicat: quod genus hysteroscōn in causarum explicationibus est frequentissimum. 2 *Ab Oriente*] ex montibus Ararati, ubi subliterat arca, supra 8. 4. 3 *Bitumen illius*] convallis videlicet, id est Babylonicum: hoc enim testatur Plinius lib. 35. nat. hist. cap. 15. adhibitum ferru- minandis Babyloniæ muris, usum præbuisse calcis. 4 *Dixerant*] inter se deliberaverant. *In calum*] Hyperbole, qua ma- xima altitudo significatur, ut Deuter. 1. 27. 5 *Descendens*] humanitus dictum, ut supra 1. 2. 6. & infra. 7. 6 *Ecce popus*] q. d. duobus istis freni hoc opus machinati sunt, communitate habitationis & linguæ. *Hoc verò*] id est, huc usque opus suum per- duxerunt: tempus est ut illorum conatus impediam. 7 *Confundamus*] itaque efficiamus ut opus intermittatur & homi- nes dispergantur. 10 *Hæ sunt gen.*] variam posteritatem Schemi & habitationes ejus supra dixit: hic recensentur filii Dei, ad hystoriz fidem, temporū seriem, Ecclesiæ continuationem, & Christi genus cognoscendum. 26 *Gignit*] gigne- re coepit, ut supra 5. 32. *Abramum*] hic prius inter filios Terachi nominatur, ut Dei filius, quia de eo præcipue sermo ha- bendus est: et non propterea primogenitus existimandus est, sicut etiam de Schemo observatū est supra 10. 21. Abramus enim (ut ex 12. 1. infra patet) natus est cum pater ageretur annuū 130. siquidem pater anno 205. Charane mortuus est, infra ver. 32. ac proinde Abram 60. annis primogenito Harane junior fuit. *Nachorem & Haranem*] in verso naturæ ordine nomi- nar, quia a minimo inceperat, ut Matth. 1. 1. Horum autem meminit propter sequentem hystoriam, ut intelligatur qua ra- tione Lot ad Abramum atineat, & ut origo uxorum Jitzchaki & Jahhakobi constet. 28 *In conspectu*] id est, vivo & pre- sente patre, ut Num. 3. 4. *Ure*] hystoricis Orchoē. 29 *Milca*] avia Ribkæ uxoris Jitzchaki, infra 22. 23. proavia Rachelis & Leæ, infra 29. *Filia Haranis*] hinc colligimus Haranem fuisse natū maximum, eo quod filia ejus apta fuisse legitur, ut ma- trimonio fratri ejus Nachori jungeretur. 31 *Assumens*] postquam Deus Abramum vocavit infra 33. & Act. 7. Sunt enim hæc per anticipationem dicta. *Egressi sunt*] id est, Terach Abramum Ure Chalæorum eduxit, comitemque profectionis ei se adjunxit, ut Deo filium vocanti obtemperaret. Hinc autem incipiunt illi 430. anni, quibus exactis Jisraēlitæ ex Ægypto educti leguntur Exodi 12. 41. & quos Paulus Galat. 3. 17. intercessisse ait inter promissionem & legem. *Charanem*] Charas in Mesopotamia. *Manferunt ibi*] quasi 5. annos, qui inter vocationem Ure, & profectionem Charane interveniunt. Dicitur enim infra 12. 1. Abram fuisse 75. annos natus, cum inde exiret. 32 *Ducentorum quinque*] ex quibus si 75. annos Abrami Charane exeuntis detrahas, supererunt 130. anni: quot annos vixisse Terachum necesse est cum Abramum gigneret, ut su- pra 26. diximus. 33 *Dixerat en.*] Causa superioris profectionis exponitur per hysterosin, qualem supra observavimus versu. 1. Quamobrem tres hosce versu cum superioribus conjunximus. vide infra 15. 7. & Act. 7. 2. & 3. 34 *Patrem*] adje- cimus ex 17. 3. & 4. infra. *Benedicam*] rebus corporalib. & spiritualibus, Rom. 4. 11. & c. *Benedictio*] id est, summæ benedicti- ut supra 3. 6. Auxesis. 35 *Etiā bened.*] q. d. tanta commissa est tibi benedictio, ut propter eam sim communes tecum a- micos & inimicos habiturus. *Benedicta erunt*] id est, tibi per fidem insitæ participes fient harum promissionum benedictio- nūque tecum: Galat. 3. 8. Act. 3. 25.

CAPUT XII.

Abram in peregrinatione imperata pergens Cenahhanæam petit: inde propter famem mi- grans aliō, uxorem ad tempus amittit, deinde inviolatam recuperat, bonis que propter eam cumu- latus, fide publica incolumis inde deducitur.

- 1 **C**UM autem abiret Abram Charane, sicut dixerat ei Jehova, abivit quoque cum eo Lot (erat autem Abram natus septua- ginta quinque annos, a cum inde exiret)
- 2 Assumpsit enim Abram Sarai uxorem suam & Lotum fi- lium fratris sui, cum universis facultatibus suis quas^b comparaverant, & animis quas acquisierant Charane: qui profecti ut venirent in regionem Cenahhani, tandem pervenerunt^c in eam.
- 3 Et transivit Abram per regionem ipsam usque ad locum^d Schecemi, usq; ad planitiem^e Moræ: erat autem^f Cenahhanæus tum in ea regione.
- 4 Quamobrem apparens Jehova Abramo, dixit, Semini tuo dabo hanc ipsam regionem: tum extruxit ibi altare Jehovæ qui apparuerat ei.
- 5 Postea refixit tentorium inde ad montem profecturus, versus Orientale plagam^g Beth-elis, ubi tetendit tentorium suum, Beth-eli^h ab Occiden- te, & Hhai ab Oriente: extructioque ibi quoque altari Jehovæ, invocavit nomenⁱ ejus.
- 6 Deinde profectus est Abram^j continenter pergendo, ad^k Meridia- num tractum Cenahhanææ.
- 7 Erat autem fames in ea regione: quapropter descendit Abram in Æ- gyptum, ut peregrinaretur illic, quia gravis erat fames in ea regione.
- 8 Fuitq;

^a Hebr. cum exiret Chara- ne: antece- dens pro re- lativo ad em- phasin: ut in- fra 2. & 5. & 16. 16.

^b Hebr. fece- rant.

^c Hebr. in re- gionem Ce- nahhani: ut supra 1.

^d Hebr. a ma- ri: sic voca- tur Occidēs, propter me- diterraneū mare, quod est ab Occi- dēte Cenah- hanææ.

^e Hebr. Jeho- væ: ut supra 1.

^f Hebr. eundo & proficiscen- do: vide su- pra 8. 3.

Caput XII.

23

- 8 Fuitque cum^g venisset prope Ægyptum, ut diceret ad Sarai uxorem suam, Ecce, nunc novi mulierem pulchram esse te: ^g Heb. appropinquasset veniendo, vel ad veniendum in Ægyptū: verbum infinitivo junctum significationē adverbii obtinet.
- 9 Erit itaque, cum videntes te Ægyptii dixerint, hæc uxor ejus est, ut occidant me & te vivam conservent.
- 10 Dic quæso sororem meam esse te, ut bene sit mihi propter te, & vivat anima mea tuâ causâ.
- 11 Sic fuit ingressus Abramo in Ægyptum, cum viderent Ægyptii mulierem illam pulchram esse valde,
- 12 Videntesque eam Principes Parhho^his laudarent eam apud Parhho^honem: ut sublata mulier illa *perduceretur* in domum Parhho^honis.
- 13 Qui Abramo^h benefecit propter eam, adeo ut fuerint ei oves & boves & asini, servi quoque & ancillæ, asinæque & cameli.
- 14 Infixit autem Jehova Parhho^hni plagas magnas & domui ejus, ^hp- ^h Heb. super re Sarai. pter Sarai uxorem Abrami.
- 15 Quamobrem vocavit Parhho Abramū, ac dixit, quid hoc est quod fecisti mihi? quare non indicaveras mihi uxorem tuam esse hanc?
- 16 Quare dixisti, soror mea est? ut accepturus fuero eam mihi in uxorem: jam itaque ecce uxor tua, recipe eam, & abi.
- 17 Tunc dedit mandatum de eo Pharaoh hominibus certis, qui dimiserunt eum, uxoremque ejus, & quicquid erat ei.

ANNO TATIO.

3 *Schechem*] id est, ubi postea fuit urbs Schechem, de qua infra 33. 18. *Mora*] idem Deut. 11. 30. Mora autem proprium nomen possessoris existimatur, sub hæc tempora. *Cenahhanæus*] hoc est, nihil minus in speciem videbat Abram, quam quod promissum erat, & tamen percipiebat fide. 5 *Beth-elus*] per anticipationem, tum enim dicebatur Luz, infra 28. 19. 6 *Meridianum tra.*] qui spectat Ægyptum: quare invadente fame in Ægyptum potius quam aliò migravit. 8 *Nunc*] cum Meridianas istas sceminas contemplet, & te cum illis comparo. 10 *Sororem*] ut quæ avum communem secum haberet: vide infra 20. 12. non petit ab uxore ut mentiatur, falsum agens aut negans verum, sed tantum ut veri partem dicens, partemque reticens, ipsum a periculo liberet. 12 *Principes Par.*] id est, aulici. *Perduceretur*] Metalepsis, quam supplevimus: nam verbum hoc superiore includitur, ut peregrina syntaxis confirmat. 13 *Benefecit*] nam his etiam mediis implet Deus promissiones suas, supra 11. 34. 14 *Infixit*] cum propter violentum raptum Sarai, tum ut morbo correptus libidinem suum explere non posset. 15 *Quid hoc*] Culpam omnem in Abramum rejiciens, se a culpa alienum dicit, non cogitans Deo perspectas esse sordidas cogitationes suas, neque quam tyrannicè sua potestate abusus sit, aut erga peregrinos inhumanus fuerit expendens. 16 *Quare dixisti*] ad hanc interrogationem non respondet Abram, ut infra 20. quia Rex iratus uxorem restituendo abire eum jubet, nec responsum expetit: nam hæc increpantis, ac non sciscitantis aut interrogantis verba sunt.

CAPUT XIII.

Abram & Lot eò redeunt unde fame depulsi fuerant: sed adeo auctis opibus ut eadem regio pecori amborum alendo non sufficeret, separari alter ab altero coguntur. Postea Abramo terræ & numerosæ posteritatis promissio plenius a Deo renovatur.

1 **A**SCENDIT itaque Abram ex Ægypto ipse cum uxore sua, & quicquid erat ei, Lot quoque cum eo ad Meridianum tractum *Cenahhanææ*.

2 (Erat autem Abram gravis valde, pecore, argēto, & auro)

3 Postea ivit itineribus suis a Meridiano tractu usque Beth-elē, ad locum usque illum ubi fuerat tentorium ipsius antè, inter Beth-elē & inter Hhai,

4 Ad locum illius altaris quod fecerat ibi prius: ubi invocavit Abram nomen Jehovæ.

5 Quinetiam Loto quiibat cum Abramo, erant greges & armenta & tentoria.

6 Itaque non ferebat eos terra illa ut habitarent simul: nam erant facultates eorum multæ, adeò ut non possent habitare simul,

^a Heb. pastores gregis Abrami, & inter pastores gregis Loti. 7 Essetque contentio inter ^a pecuarios Abrami, & inter pecuarios Loti: Cenahhanæus enim & Perizzæus tunc habitabat in terra illa.

8 Dixit ergo Abram ad Lotum, Ne quæso sit contentio inter me & inter te, aut inter pastores meos & inter pastores tuos: nã viri fratres sumus,

^b Hebr. corã te est: sic infra 20. 15. & 34. 10. 9 Nõne universa hæc terra ^b tibi exposita est? separa te quæso a me: si sinistram versus *discesseris*, tum dexteram petam, sin autem dexteram versus, sinistram petam.

10 Cùm itaq; Lot sublatis oculis suis animadverteret totam planitiem Jardenis, quã venis ^c Tzohharem, totam esse irriguam, sicut ^c hortus Jehovæ, sicut terra Ægypti, antequam perderet Jehova Sedomum & Hhamoram:

^c Heb. vir a fratre suo. 11 Elegit sibi Lot totam planitiem Jardenis, & profectus est Lot Orientem versus: sic separaverunt se ^c alter ab altero.

12 Abram habitabat in regione Cenahhani: Lot verò habitabat in civitatibus illius planitiei, tentoria movens ^c Sedomum usque,

^d Heb. homines Sedomi. 13 Quamvis ^d Sedomitæ essent mali & peccatores ^d corã Jehova valde.

14 Jehova autem edixit Abramo, postquam separavit se Lot ab eo: attolle nunc oculos tuos, & circumspice ab isto loco ubi es, ad Septentrionem, & ad meridiem, & ad Orientem, & ad Occidentem.

15 Nam totam hanc regionem quam vides tibi dabo, id est, semini tuo usque ^e in seculum.

16 Et reddam semen tuum *numerosum* sicut pulverem terræ: ut si possit quisquam numerare pulverem terræ, etiam semē tuum numerari possit.

17 Surge, perambula regionem hanc in longitudinem ejus & latitudinem ejus, nam tibi daturus sum eam.

18 Movit ergo tentoria Abram, veniensq; habitavit in ^e planitie Mamræ, quæ est ad Chebronem, ubi extruxit altare Jehovæ.

ANNOTATIO.

3 *Itineribus suis*] quibus in Ægyptum antè descenderat, ut quæ ipsi jam essent cognita. Antè] suprà 12. 5. 5 *Tentoria*] id est, domestici multi: Synecdoche. Hæc autem dicuntur de Loto Abrami consanguineo, amico, & peregrinationis comite, ut appareat veritas promissionis Dei, qua dixerat se amicum fore amicis Abrami, suprà 11. 35. 7 *Cenahhanæus*] hoc est, isti ut possessores regionis, meliorem pascuorum partem suo pecori retinebāt: ex quo fiebat ut peregrini Abram & Lot pascuorum penuria laborarent, ac pecuarii inter se contenderent. 10 *Tzohharem*] per anticipationem, tum enim dicebatur Belahh, infra 14. 2. & 19. 21. *Hortus Jehovæ*] in Hhedene, suprà 2. 12 *In regione Cena.*] id est, missis Perizzæorum montanis, continuit se in campestribus quæ possidebat Cenahhan. *Sedomum usque*] ubi sedem fixit, infra 14. 12. & 19. 1. 13 *Coram Jehova*] vide suprà 6. 11. 15 *In seculum*] ex conditione quæ est Deut. 4. 25. & 26. nam neque istud tempus, quo Abrami semen terram illam non possedit, huic promissioni opponi potest, neque 70. anni captivitatis, quibus ab Assyriis & Babylonis possessa est. 16 *Sicut pulv.*] hyperbole, quam sequentia explicant. 18 *Planitie Mamræ*] diversa a planitie Moræ de qua suprà 12. 3. nam hæc Schecemo, illa Chebron iuncta est: nomen autem habet a possessore, de quo infra 14. 13.

CAPUT XIII.

Lotum in direptione Sedomi captivum abductum cum facultatibus liberat Abram, cui victori Reges honorem deferunt. Ipse hac liberatione contentus nihil sibi ex præda querit aut oblatum

tum accipit: sed tantum victoria autorem Deum oblati decimis agnoscit, & sociis belli quod jus postulat relinquere curat.

- 1 **E**UIT autem, temporibus Amraphelis Regis "Schinhharis, Arjoci Regis Ellasaris, Cedor-lahhomeri Regis Hhelami, & Tidhhalis Regis Gentium,
- 2 Ut gererent *isti* bellum contra Berahhum Regem Sedomi, & contra Birschahhū Regem Hhamoræ, Schinabū Regē Admæ, & Sche meberum Regē Tzebojimorū, Regemq; Belahhi, ipsa *jam est* Tzohhar.
- 3 Oēs hi junxerunt *copias* ad vāllē Siddimorū, quæ *jam est* mare salsum.
- 4 Duodecim annos servierāt Cedor-lahhomero, tertio decimo autem anno rebellarant.
- 5 Quapropter decimo quarto anno veniens Cedor-lahhomer, & Reges qui erant cum eo, percusserant "Raphaæos" Hhaschterothis Karnajimorum, & Zuzæos Hami, & Emæos in planitie ad "Kirjathajima,
- 6 "Choræos quoque in monte suo Sehhire, usque ad planitiem "Paranis quæ *est* juxta desertum:
- 7 Deinde reversi venerant Hhen-mischpatum, ipsum *jam est* Kadesch, & percusserant totum agrum *qui nunc est* "Hhamalekitarum, etiāque Emoræum illum qui habitabat "Chatzatzonethamaris:
- 8 Cū procedens Rex Sedomi, & Rex Hhamoræ, & Rex Admæ, & Rex Tzebojimorum, & Rex Belahhi, ipsa *est* Tzohhar, instructi inierūt contra eos prælium in valle Siddimorum,
- 9 Nempe contra Cedorlahhomerum Regem Hhelami, & Tidhhalem Regem Gentium, & Amraphelem Regem Schinhharis, & Arjocum Regem Ellasaris: quatuor hi Reges erant contra illos quinque:
- 10 (Vallis autem Siddimorum^a referta erat puteis bituminis) sed fugientes Rex Sedomi & Hhamoræ ceciderunt illuc, residui verò ad montana fugerunt.
- 11 Accipientes itaque illi omneis facultates Sedomi & Hhamoræ, omnemq; commeatum earum, ut abirent:
- 12 Ceperunt quoque Lotum filium fratris Abrami cum facultatibus ejus, & abierunt: nam ipse habitabat Sedomi.
- 13 Veniente autem quodam qui evaserat ut nunciaret Abramo "Hhebreo: habitati in planitie Mamræ Emoræi fratris Eschcolis & fratris Hhaneri, qui erant fœderati Abrami:
- 14 Cū audisset Abram captivum esse agnatum suum, ^barmavit^c veritas suos^d instructos trecentos octodecim, & persecutus est illos "Danem usque.
- 15 Ubi^e distribuens se cōtra illos noctu ipse & servi ejus, percussit illos: persecutusq; est eos usq; "Chobam, quæ *est* a sinistra "Dammescheko.
- 16 Sic reducens omnes facultates, etiam Lotum agnatum suum cum facultatibus ejus reducebat, & mulieres quoque ac populum.
- 17 Quare egressus est Rex Sedomi obviam ei, postquam rediit a cæde

^a Hebr. putei putei bituminis: cuiusmodi substantiarum analogi Hebraei interdū rei multitudinem exprimiunt: ut Exo. 8. 10. Judi. 5. 30. Jirme. 2. 13.

^b Hebr. fecit ut evaginaret instructi sui, id est, comparavit ad pugnam capessendam.
^c Hebr. natos domi suæ: ut infra 15. 3.

^a, id est, planam, æquā.

Cedor-lahhomeri & Regum qui fuerant cum eo, ad vallem^a Schavæ, ipsa jam est^a vallis Regis.

18 "Malci-tzedek autem Rex Schalemi^a proferens panem & vinum (qui etiam^a erat Sacerdos Deo forti excelsio)

19 Benedixerat illi dicens: Benedictus Abram Deo forti excelsio, possessori cœli & terræ:

20 Et benedictus Deus fortis excelsus, qui tradidit hostes tuos in manum tuam: dabátque ei Abram decimam ex omnibus.

^e Hebr. animam: Enalage numeri, id est, homines mihi subditos, qui in tuam potestatem venerunt.

21 Quapropter dixit Rex Sedomi ad Abramum, da mihi^a animas, facultates verò accipe tibi.

22 Tum dixit Abram ad Regem Sedomi, "Extuli manum meam ad Jehovah Deum fortem excelsum, possessorem cœli & terræ,

23 "Dira mihi imprecans si accepero^a a filo usq; ad corrigiam calciamenti, ac pinde si accepero ex ulla re q̄ tua sit: ut nō dicas, Ego ditavi Abramū.

24 "Penes me nihil, tantum quod comederunt hi famuli, & pars horū virorum qui profecti sunt mecum, eorum esto: Hhaner, Eschcol, & Mamre, ipsi accipiunto partem suam.

ANNO TATIO.

1 Schinhari] De Schinhare & Hhelamo, vide suprà 10.10. & 22. 3 Vallem Sidd.] ubi erant sitæ Sedom & reliquæ civitates: quibus everfis facta est mare salsum, quod etiam mare mortuum & lacus Asphaltites dicitur. 5 Raphaeos] populos ex posteris Cenahhani, infrà 15.20. Hhaschterothus Karnaj.] sive Hhaschterothus simpliciter, Jehoschu. 13.31. Kirja-thajima] de quibus Num. 32.37. & Jehoschu. 13.19. 6 Choraos] incolas Sehbiris, antequam a posteris Hhesavi occuparetur: Deu. 2.22. Parani] civitatis montisque nomen, historicis Pharana: Num. 13.21. & Deu. 33.2. 7 Hhamalekitarum] anticipatio: vide infrà 36.12. Chatzatzone-tham.] sive Hhen-gedi, historicis Engadda, oppidum ad mare mortuum. 2. Chron. 20.2. 13 Hhebreo] ex posteris Hheberi, suprà 10.21. 14 Instruolos] cum de jure hujus expeditionis, tum de religione informatos. Danem] locum ubi fons est, ad radices Libani in termino septentrionali terræ Israëitarum, sub quo posita oppidum fuit, primum Lajisch sive Leschem, deinde Dan, postremò Cæsarea Philippi appellatum: de quo Jehoschu. 19.47. & Judic. 18. 15 Distribuens se] id est, suas & foederatorum copias. Chobam] Opoton in Phœnicia. Dammeschek o] Damasco, unde regio Damascena. 17 Vallis Regis] non procul a Jeruschalajimis. 2. Schemu. 18.18. 18 Malci-tzedek] regulus Cenahhanæ, sedem habens Schalemi, quæ postea Jeruschalajima, Psal. 76.3. Proferens p.] id est, exiens Abramo obviam adduxerat commeatum: nusquam enim verbum Hebræum legitur pro offerendi verbo. Erat sacerdos] causam ostendit humanitatis erga Abramum, benedictionis qua illum & Deum persecutus est, ac postremò decimarum quas obtulit Abram. 22 Extuli manum] id est, cum ad bellum profecturus Dei auxilium implorarem, juramento me obstrinxit: synecdoche signi rei significatæ. 23 Diram mihi] Apoliopesis in juramentis usitatissima, ut infrà 21.23. A filo, etc.] Proverbialis formula de rebus vilissimis & nullius pretii: a quibus qui se abstenturum dicit, cōfirmat multò magis a majoribus & pretiosioribus sibi temperaturum esse. 24 Penes me] sic infrà 41.16.

CAPUT XV.

Deus cum Abramo nondum liberos habente iniens fœdus adhibitis symbolis, superiores promissiones confirmat de sua protectione & posteritate numerosa, quam post definitum 400. annorum tempus se in promissa terræ possessionem missurum pollicetur.

^a Hebr. post has res.
^b Hebr. filius derelictionis domus meæ, id est hæres extraneus, ac (ut Jurecoss. loquuntur) nō suus.
^c Hebr. fili^{us} domus meæ, ut suprà 14.14.

1^a In rebus transactis, fuit sermo Jehovah ad Abramum per visionem, dicendo, ne timeas Abrā: ego "clypeus sum tibi," merces tua ampla est valde.

2 Cui dixit Abram, Domine Jehova, quid dares mihi, cum ego "incedam liberis carens, & b is cui relinquetur domus mea sit Dammaskenus Elihhezer?

3 Amplius dixit Abram, en mihi non dedisti semen: unde ecce^c verna meus, is hæres meus futurus est.

4 Tum

4 Tum ecce sermo Jehovæ fuit ad eum, dicendo, iste non erit tuus hæres: sed qui exibat "e visceribus tuis, is erit hæres tuus.

5 Quare postquam eduxerat eum foras, dixit, intuere nunc versus cœlum, & numera ipsas stellas, si poteris numerare eas: dixitque ei, sic futurum est semen tuum.

6 Tunc credidit Jehovæ, qui imputavit ei illud "ad justitiam.

7 ("Dixerat enim ad eum, "Ego sum Jehova, qui eduxi te Ure Chaldeorum, ut dem tibi regionem hanc ad possidendum eam hæreditariò.

8 Et Abramo dicente, Domine Jehova, quo cognoscam me hæreditariò possessurum eam?

9 Edixerat ei, sume "mihi vitulam triennem, & capram triennem, & arietem triennem, turturémque & pullum columbarum.

10 Ideoq; Abram his omnibus sumptis ei & dissectis per medium, collocaverat dimidiatam cujusque partem e-regione suæ alterius, aves verò non dissecuerat.

11 Eas aut volucres q̄ descendebāt sup cadavera ista, dū abegisset Abrā,

12 Fuerat Sole inclinante, ut altus sopor invaderet Abramum: & ecce terror & tenebræ magnæ pervadentes eum)

13 Dixit, inquam, Jehova Abramo, "scito certò peregrinos fore posteros tuos in "terra non sua, & ejus incolis "servituros, qui affligent eos: idq; "quadringentos annos:

d Heb. scien-
do scito q̄ se
men tuū, &c

14 Atque etiam gentem illam cui servierint, me "judicaturum esse, & postea "egressuros illos "cum facultatibus magnis:

15 Te verò "venturū ad patres tuos "cū pace, sepultū iri in "canitie bona:

16 "Progeniem autem quartam huc reversuram, eo quòd non sit completa iniquitas "Emoræi adhuc.

e vel artem
quartam.

17 Fuitque condito jam Sole, cū cæca nox esset, ut ecce furnus appareret fumans, & lampas ignis, quibus "transibat inter segmenta illa.

18 Hoc die pepigit Jehova fœdus cum Abramo, dicendo, Semini tuo "dedi regionem hanc, "a flumine Ægypti usque ad flumē illud magnum, flumen Euphratis:

19 Kenæos, & Kenizzæos, & Kadmonæos,

20 Et Chittæos, & Perizzæos, & Raphæos,

21 Et Emoræos, & Cenahhanæos, & Girgassæos, & Jebusæos.

ANNOTATIO.

1 Clypeus] defensor tuus ab hostium impetu, odio, invidia, & violentia. Merces 1.] q. d. etsi rei a te gestæ fructum neque tibi ipse servasti, neq; oblatum accepisti, contra populi pio tuo erga "officio abutuntur ad ludificandū te: tamen apud me reposita est tibi felicitatis merces. Hæc ita accipiēda esse ostendit Abrami responsio. 2 Quid dares] q. d. quorsum dares, & quid mihi proderit, si prole caream? Incedam] id est, vitam transigam & ex vivo ad mortem properans. 4 E viscerib.] id est, ex te nascetur: synecdoche. 6 Ad justitiam] sic reddimus ex Psal. 106. 31. & Rom. 4. 9. hoc est, eum q̄vis justitia carentē pro justo habuit, numeravitq; in justitiæ loco, quòd promissiones firma fide amplexus est. 7 Dixerat] Hyperbaton usq; ad ver. 13. quare hæc quæ ante promissionem gesta sunt, parenthesi inclusimus. Ego sum Jeh.] Exordium in promissionib. frequens ad faciendam de illis fidem, a natura Dei, quæ ex se est, & aliis dare esse. 9 Mihi] usurpaturo ista ad promissiones confirmandas. De hoc ritu Jerem. 34. 18. & nonnihil apud profanos quoq; autores legitur. 13 Terra non] Cenahhanæa, & Ægypto. Servituros] eorū imperio subditos fore. Quadringentos] hic numerus incipit a nato Jutzchako, ex quo Abrā consecutus est p̄missionis semē: & præcisè impletur cū Israhelita ex Ægypto educitur. 14 Judicaturū] puniturū. Egressuros] a servitute quā ab Ægyptiis premebātur. Cū facult.] vide Exo. 3. 21. & 12. 36. 15 Venturū ad patres] periphrasis mortis: qd̄ alibi dicitur aggregari ad populos suos, ut infra 25. 8. Cū pa.] nō afflicto sub alieno impio, ut posterū. Canitie bo.] i. diuturna senectute, & nō morbosa.

16 Progeniem autem qu. id est, quatuor ab ingredientibus in Ægyptum, prout factum est: Caleb enim quartus fuit a Jehuda qui in Ægyptum descenderat, & filii Moschis & Aharonis ex tribu Levi quarti fuerunt a Keatho, qui inter descendentes in Ægyptum numeratur, infra 4.6.11. Emores id est, Cenahhanæorum quos in fine cap. enumerat: Synecdoche. 17 Transibat videlicet Deus, ut moris erat iis qui promissa externis symbolis confirmabant, ut Jirme. 34.18. & 19. 18 De di hoc est, inviolabili decreto adjudicavi, etiam executionem in quadringentesimum annum differo. A flumine] complementum sub Davide & Scholomone vide 2. Schemu. 8. & 2. Chron. 9.

CAPUT XVI.

Sarai sterilis desiderio seminis benedicti ex Abramo suscipiendi, ei ancillam suam jungit, quæ ex hero gravida heram spernit, superbe, ab eaq; repressa fugit: sed ab Angelo promissionibus adducta, ut ad heram rediens redigi se in ordinem cogat, reversa hero parit Jischmahhelem.

1 **Q**UUMQUE Sarai uxor Abrami non pareret ei (erat autem ipsi ancilla Ægyptia, cujus nomen Hagar)
2 Dixit Sarai ad Abramum, Ecce nunc, occlusit me Jehovane parerem: nunc itaq; congregare cum ancilla mea, fortassis liberos consequar ex ea: annuitq; Abram voci Sarai.

3 Tunc accipiens Sarai uxor Abrami Hagaram Ægyptiam ancillam suam, ^a exactis decem annis ex quo habitabat Abram in regione Cenahhæ, dedit eam Abramo viro suo, ut esset ei pro uxore.

4 Sic congressus est cum Hagara, quæ concepit: cumq; videret se concepisse, levis habita est hera ejus in oculis ejus.

5 Quapropter dixit Sarai ad Abramum, ^b injuria quæ fit mihi, in te recidat: ego posui ancillam meam in sinum tuum, quæ cum vidit se concepisse, levis habita sum in oculis ejus: judicet Jehova inter me & inter te.

6 Dixit autem Abrā ad Sarai, ecce ancilla tua in manu tua, fac ei quod videtur bonū in oculis tuis: afflixit ergo eā Sarai, ita ut fugeret a facie ipsi⁹

7 Sed inveniens eam Angelus Jehovæ juxta fontem aquarum in deserto, juxta fontem illum qui est in via ad Schurem,

8 Dixit, Hagar ancilla Sarai, undenam advenis, & quonam itura es? quæ dixit, a facie Sarai heræ meæ ego fugio.

9 Tum dixit ei Angelus Jehovæ, Revertere ad heram tuam, & abjice te sub manus ejus.

10 Iterum dixit ei Angelus Jehovæ, ^d valde multiplicabo semen tuum: adeo ut non possit numerari præ multitudinem.

11 Præterea dixit ei Angelus Jehovæ, ecce tu prægnas es, & propediem paritura filium: illius ergo nomen vocato Jischmahhelem, eo quod attendit Jehova ad afflictionem tuam.

12 Ipse autem erit ^e ferus homo, ^f cujus manus erit contra omnes, & manus omnium contra eum: & coram omnibus fratribus suis habitabit.

13 Idcirco vocavit Hagar nomen Jehovæ alloquentis se, tu es fortis Deus ^g visionis: dicebat enim, nonne etiam jam video post videntem me?

14 Et vocat quisque puteum illum, puteum ^h Lachai, roi: ecce is est inter Kadeschum & Beredum.

15 Peperit itaque Hagar Abramo filium, vocavitq; Abram nomen filii sui quem peperit Hagar Jischmahhelem.

16 Erat

^a Hebr. a fine decem annorum

^b Hebr. injuria mei super te.

^c Hebr. affligite, id est, parere te affligi.

^d Hebr. multiplicabo.

^e Vox Hebræa ex duobus temporibus composita pau-

lo post futurum tempus significat,

hic & Jud. 13.

^f id est, attendit Deus fortis.

^g nomen esse, non participium, vocis Hebrææ pri-

ma vocalis indicat.

^h id est, viventis, videntis me.

16 Erat autem Abram natus octoginta sex annos, cum pareret Hagar ipsi Jischmahhelem.

i Heb. Abram: vide supra 12.1.

ANNOTATIO.

2. Nunc] qua nunc ætate sum (erat enim 75. annos nata) intelligo Deum voluisse mihi sterilitatem asferre. *Oclusit me*] id est, uterum meum, ut infra 20.18. Synecdoche. 5. *Injuria*] Expostulatio hæc nata ex eo videtur, quod Abram ancille insolentiam non corrigeret. *Judicet*] declaret uter nostrum a culpa alienus sit. 7. *Schorem*] versus Ægyptum, unde oriunda erat: vide Exo. 15.22. 8. *Unde adv.*] vide supra 3.9. annot. 12. *Ferus*] bellicosus & formidabilis, de quo vide Gen. 21.20. *Cujus ma.*] id est, posteritas ejus bellum movebit omnibus, & bello vicissim ab omnibus petetur. *Coram omni.*] hoc est, tantus erit gentis numerus ac potentia, ut latissimam regionem sit occupatura, & terminos suos ad omnium finium suorum fines producat: vide infra 25.17. 13. *Jam video*] id est, lucem hanc aspicio & vivo: Synecdoche, unius functionis vitæ p tota vita, cui similis est Exod. 24.11. & 1. Schem. 14.28. Miratur enim se post Dei visionem vivere: quia a conspectu Dei aut Angeli mortem securam putabant, ut infra 32.30. & Judic. 13.23. *Post viden.*] id est, postquam Angelus, cui nota eram, mihi apparuit. 14. *Lachai, roi*] Separantur hæc duo distinctionis nota, licet unius rei sint nomina, quia diversa respiciunt: nam puteum viventis vocat respectu sui, quia viva remansit post Angeli conspectum, videntis verò respectu Angeli, ppter beneficium sibi in ea apparitione collatum. *Kadeschum*] sive Kadeschum barneha, unde exploratores missi: Numer. 32.8. & Deuter. 1.19.

CAPUT XVII.

Deus cum Abramo sempiternum fœdus in semine Jitzchaki ex Sarai nascituri iniens, signum Circumcisionis instituit, utriusq; conjugis nomen ad promissionis monimentum mutat, & priori filio in gratiam patris se faturum pollicetur: quod fœdus Abraham fide & obedientia amplexus, sibi suisque omnibus notam hujus fœderis ex Dei jussu apponit.

1 **E**rat autem Abram natus esset nonaginta novem annos, apparuit Jehova Abramo, dixitq; ad eum, Ego sum Deus fortis

2 **E**t lanciam fœdus meum inter me & inter te: & multipli

cabo te quam plurimum.

3 Tum procidente Abramo super faciem suam, locutus est cum eo Deus, dicendo:

4 De me, ecce fœdus meum tecum: quod eris in patrem, & quidem multitudinis gentium.

5 Nec vocabitur ultra nomen tuum Abram: sed erit nomen tuum Abraham, quia patrem multitudinis gentium reddidi te:

6 Fœcundabo enim te quam plurimum, reddens te in gentes multas, & Reges ex te prodibunt.

7 Stabilio autem fœdus meum inter me, & inter te ac inter semē tuum post te per ætates suas, in fœdus perpetuum: me esse tibi in Deum, & semini tuo post te.

8 Daturumq; tibi & semini tuo post te regionem peregrinationum tuarum, totam regionem Cenahhani, in possessionem perpetuam: denique fore illis in Deum.

9 Ad Abrahamum verò dixit Deus, tu autem fœdus meum servato, tu inquam & semen tuum post te per ætates suas.

10 Hoc est fœdus meum inter me, & inter vos & inter semen tuum post te, quod servabitis, ut circumcidatur vobis omnis mas.

11 Circumcidite igitur carnem præputii vestri, ut sit in signum fœderis inter me & inter vos.

12 Omnis, inquam, mas circumcisor vobis natus octo dies per æta-

a Heb. Schaddai, id est, qui sum sufficiens.
b Heb. dabo, id est, ponā.

c Heb. circumcidi vobis omne mas.

d Hebr. emptio pecunie

tes vestras, natus domi, & emptus pecuniâ, ex quibuscunque alienigenis sit, id est, qui non sit ex semine tuo.

e Heb. circūci dēdo circūci ditor.

13 "Omnino circumciditor natus domi tuę, & emptus pecunia tua: sic erit fœdus meum in carne vestra, in fœdus" perpetuum.

14 Præputiatus enim, mas qui non "circumciderit carnem præputii sui, utique" excindetur anima illa e populis suis: *nam* fœdus meum irritum fecit.

15 Præterea dixit Deus ad Abrahamum, quod ad Sarai uxorem tuam, ne voces nomen ejus Sarai: sed "Sara esto nomen ejus.

16 Ita enim benedicam ei, ut etiam dem tibi ex ea filium: benedicā, inquam, ei, ut sit in gentes *multas*, Reges populorum ex ea sint.

f Heb. corde. 17 Tum "procidens Abraham super faciem suam risit, dixitque in animo suo, "an nato centum annos nascetur *proles*? an etiam Saræ? an nata nonaginta annos pareret?

18 Dixitque Abraham Deo, "utinam Jischmahhel" vivat coram te?

19 Cui dixit Deus, "imò Sara uxor tua paritura est tibi filium, cujus vocabis nomen Jitzchakum: stabiliāque fœdus meum cum eo, in fœdus perpetuum semini ejus post eum.

g id est risu:
a risu Abrahami, de quo supra 17.

20 De Jischmahhele autem, exaudivi te, ecce "benedixi ei, ut fœcundē eum augeāque eum quā plurimum: duodecim principes generabit, reddāque illum in gentem magnam.

21 Fœdus verò meum stabiliā "cum Jitzchako, quem pariet tibi Sara hoc eodem tempore, anno altero.

22 Cumq; absolvisset colloqui cum eo, "ascendit Deus ab Abrahamo.

23 "Tunc accipiens Abraham Jischmahhelem filium suum, omneisq; natos domi suę, & quemcunque emerat pecuniâ suā, omnem marem inter

h Hebr. viros domus Abrahami: ut infra 27. vide supra 12.1.

domesticos suos: circumcidit carnem præputii eorum eo ipso die: quemadmodum locutus fuerat cum ipso Deus.

24 Erat autem Abraham natus nonaginta novem annos, cū circumcideretur carne præputii sui:

25 Jischmahhel verò filius ejus natus erat tredecim annos, cū circūcideretur carne præputii sui.

26 Eodem ipso die circumcissus est Abraham, & Jischmahhel filius ejus:

27 Omnes quoque domestici ejus, natus domi, & emptus pecuniâ ex alienigena, circumcisi sunt cum eo.

ANNO T A T I O.

1 *Fortis omnip.* quia fidem & obedientiam a recipiendis in fœdus stipulatur, principio proponit potentiam suam & sufficientiam, quibus promissa bona præstat, & depellit adversa mala. *Ambula* id est, te ipsum curę meę protectionique committe, ac statue actionum cogitationūque tuarum omnium me esse arbitrum: sic infra 48. 15. & Psal. 116. 9. *Multiplicabo* vide supra 11. 34. 3 *Procidente* ut qui divinę majestatis præsentia perterritus esset, ut de Mosche legitur Exod. 3. 6. & alibi passim in vetere & novo Testamento. *Locutus* postquam crexit eum, ut ex vers. 17. colligitur, ubi rursus procidisse legitur. 4 *In patrem* ut supra 11. 34. 5 *Abraham* priori nomini insita est aspiratio, unde vox Hebræa incipit multitudinem significans, veluti symbolum veritatem promissionis obsignans. *Reddidi* id est, statui reddere inviolabili decreto, ut supra 15. 18. 6 *In gentes* duodecim tribus, Edomæos, Jischmahhelitas, Keturæ natos: nā ex his multe gentes ortę sunt, Regesque profluxerunt. 7 *Perpetuum* hoc est, in Christo (sive ad Christum sola fide, sive etiam carne pertineant) quod ad substantiam perpetuò continuandum, etsi mutabilibus symbolis. *Me esse Deum* id est, efficere te mei, justitię meę, bonorum omnium, denique cęlestis vitę participem. 8 *Daturum* supra 13. 15. & 15. 18. quam promissionem fœdere confirmat. *Peregrinationum t.* quò meo jussu venisti, & ex Ægypto repertiisti, cujus longitudinem & latitudinem perlustrasti, & in qua

qua etiamnum ut peregrinus habitas. 9 Tu autem] altera pars fœderis, restipulatio. 10 Fœdus meum] metonymicè pro fœderis symbolo, ut infra 13. ut versus sequens explicat: nam inane symbolum non est, sed fœdus obsignat, & promissionem adjunctam habet. Inter me] id est, pignus mearum promissionum erga vos, & vestri officii erga me. Omnis mas] quia vir est caput mulieris, a quo generatio pendet, eique tribuitur, ideo dum in carnali genere Abrahami manit fœdus, voluit Deus symbolum maribus tantum insculpi, licet utriusque sexus fœdus esset: Cum autem gentes quoque spirituali generatione adoptatæ sunt, sublato illo signo, substitutum est alterum expressius, & utrique sexui commune. 13 Perpetuum] ut supra 7. 14 Circumcidetur] id est, præputiatus mas si adultus circumcisionem negliget, aut a parentibus neglectam approbabit. Excindetur] id est, hic & in futuro seculo a sanctorum consortio excludetur: quod ex similibus locorum comparatione colligimus. 15 Sara] addit eadem litera quæ nomini Abrahami accessit, ut idem esset utrobique earumdem promissionum symbolum: quod confirmatur. 1 Petri 3. 6. 17 Procidens] gratias agendo, ut risus non dubitationis vel incredulitatis, sed lætitiæ indicium est: non enim reprehenditur ut risus Saræ, infra 18. 12. & Onkelos verbum risit interpretatur gavisus est. Annato] interrogatio divinam potentiam cum sua & uxoris impotentia comparantis, admirantis, & suspicientis, ut docet Apostolus Rom. 4. 17. 18 Vivat] id est, tuo præsidio servetur incolumis, & in promissa felicitate fratri conjungatur. hanc fuisse Abrahami mentem ex Dei responso patet. 19 Ino Sara] q. d. favorem quidem utrique præstabo, sed cum filio Saræ, non cum altero, fœdus continuaturus sum. 20 Benedixi] supra 16. 10. Duodecim] complementum vide infra 25. 11. & seq. 21 Cum Jitachako] spirituale, præter corporales benedictiones ei cum Jischmahæle communes. 22 Ascendit] id est, ascendens disparuam apparuisse, id est, aspectabili forma visum fuisse legimus supra 1. 23 Tunc accip.] a tempore quo jussu Dei executus est, a personis in quibus id fecit, ab ipsius & filii ætate, & ab eo quod aliorum ministerio abstinens, ipse mandatum Dei præstitit, fides & obedientia Abrahami commendatur.

CAPUT XVIII.

Abraham Angelos humanâ formâ iter facientes ad se invitat, & convivio excipit: qui promissione de nascituro Jitachako in gratiam Saræ repetita, consilium Dei de urbium everfione ad divinæ gratiæ erga eum testificationem, & posterorum utilitatem retegunt: Abraham verò pro illis sæculo apud Deum deprecatur.

- 1 P P A R U I T porro ei Jehova in planitie Mamræ, cum ipse sederet ad ostium tentorii sui^a in æstu diei.
- 2 "Cum enim sublati oculis suis aspexisset, ecce" tres viri stabant ante eum: quos videns accurrit obviam eis ex ostio tentorii, & "incurvavit se in terram:
- 3 Et dixit, "Domini mei: si nunc" inveni gratiam in oculis tuis, ne quæso prætereas a servo tuo.
- 4 Sumatur^b jam parum aquæ, & "lavate pedes vestros: atq; innitimini sub hac arbore.
- 5 Interim accipiens afferam frustum panis, & reficite cor vestrum, postea progrediemini,^c quandoquidem transitis præter servum vestrum. Qui dixerunt, ita facito ut locutus es.
- 6 Itaque festinanter abiens Abraham in tentorium ad Saram, dixit, festina, tria^d "sata, farinâ similam accipe, depse, & fac" subcineritias placetas.
- 7 Ad armentum verò currens Abraham accepit^e vitulum subrumum tenerum & bonum: deditq; puero, qui festinavit apparare eum.
- 8 Ita accepto butyro & lacte ac vitulo quem apparaverat, apposuit illa coram eis: qui ipso adstante sibi sub eadem arbore, comederunt.
- 9 Dicentibus autem ad eum, "ubi est Sara uxor tua? dixit, ecce in hoc tentorio.
- 10 Dixit verò eorum unus,^f "Certè revertar ad te" cum hoc tempus vigebit, & ecce filius erit Saræ uxori tuæ: Sara autem audiebat, in ostio tentorii quod erat^g post eum.
- 11 (Abraham autem & Sara senes erant,^h vergentesⁱ ætate: desierat esse Saræ^j secundum consuetudinem mulierum.
- 12 Quapropter cum ridens Sara^k apud se, diceret, Post vetustatem

^a Hebr. cum estus diei esset, id est, sub meridiem.

^b Heb. quoddam propter hoc: hysteron proteron in his particulis hoc sensu receptum, ut infra 19. 8. & 38. 26. ^c Heb. filium bovis: periphrasis vituli subrumi.

^d Heb. revertendo revertar ad te hoc tempore vivente.

^e Heb. diebus. ^f Hebr. consuetudo secundum mulieres: Hypallage.

^g Heb. intra se.

meam foret mihi voluptas? deinde dominus meus senex est:

13 Dixit "Jehova ad Abrahamum, Quid ita risit Sara, dicēdo, an etiam verē parerem, postquam ego consenui?

14 "An potest occultari a Jehova quicquam? hac tempestate revertar ad te, cū hoc tempus vigeat, & Sara erit filius.

15 Mentiens verō Sara negabat dicendo, non risi, nam timebat: sed Jehova dixit, nequaquam, sed risisti.

16 Postea surgentes inde viri illi "prospectabant Sedomum versus: Abraham verō ibat cum illis, ut dimitteret illos.

17 Cui Jehova dixit, "occultem ne ego ab Abrahamo, quod ego facturus sum?

^h Heb. existēdo erit. 18 Abrahamo, *inquam*, ^h prorsus futuro in gentem magnam & potentem, in quo benedicendæ sunt omnes gentes terræ?

ⁱ Heb. domui suæ. ^k Heb. ad faciendum ut eveniat. 19 Cū noverim eum, "non revelare? ob hanc causam, ut præcipiat filiis suis & domesticis suis post se, ut observent "viam Jehovæ exercēdo "justitiam & judicium, & ^k ut præstet Jehova Abrahamo id quod ⁱ promisit ei.

^l Heb. dixit de eo. 20 Dixit ergo Jehova, "Clamor "Sedomi & Hhamoræ cū multus sit, & peccatum eorum cū grave sit valde:

^m Heb. et consumptio: verba enim saepe conjugatis suis verbis includuntur: alioqui nullo argumento niteretur supplicatio Abrahami: infra 23. & sequentibus. 21 "Descendam nunc, ut inspiciā num secundum clamorē ejus qui pervenit ad me, fecerint ^m facta digna cōsumptione: si aut minus, cognoscā.

22 Cū autem averſi inde "virorum illorum *duo* abirent Sedomum versus, Abraham ipse adhuc stabat coram Jehova.

23 "Accedens enim Abraham dixit, an etiā perdes justū cum improbo?

24 Fortassis sunt quinquaginta justi in ea civitate: an etiam perdes, ac non parces isti loco propter illos quinquaginta justos qui fuerint in ea?

ⁿ Heb. secundum hanc. 25 Absit tibi ut facias "tale quippiam, morti tradēdo justum cum improbo, ut ita sit justo sicut improbo, absit tibi: an judex totius terræ non faceret judicium?

26 Cui dixit Jehova, si invenero Sedomi quinquaginta justos in ipsa civitate, parcam etiam toti illi loco propter eos.

^o Hic netoties eadē repetendo perſonæ confunditur, adhibitis participiis aliquantulum a verbis Hebræis discessimus, ut planiorē sententiam evidentiorēq; redderemus. 27 "Tum subjicienti Abrahamo ac dicenti, Ecce nunc cuperem loqui ad Dominum, tametsi ego sim pulvis & cinis:

28 Fortassis quinquaginta illos justos deficient quinq; an perdes propter hos quinque totam civitatem istam? dixit, non perdam, si invenero ibi quadraginta quinque.

29 Deinde pergenti loqui denuò ad eum ac dicenti, fortassis invenientur ibi quadraginta, dixit, non faciam propter illos quadraginta.

30 Postea dicenti, ne quaeso accendatur ira Domini si loquar, fortassis invenientur ibi triginta: dixit, non faciam si invenero ibi triginta.

31 Rursus dicenti, ecce nunc cuperem loqui ad Dominum, fortassis invenientur ibi viginti: dixit, non perdam propter illos viginti.

32 Postremo dicēti, ne quaeso accendatur ira Domini, si loquar tantū hac vice, fortassis invenientur ibi decē. dixit, nō perdam ppter illos decē.

33 Abiitq;

33 Abiitq; Jehova, postquam desuisset alloqui Abrahamum: Abraham verò reversus est in locum suum.

ANNOTATIO.

2 Cum enim] Hospitalitatis Abrahami præclarum exemplum, quod singulis ferè vocibus amplificatur. Tres viri] non ut erant, sed ut putabantur esse: nescius enim Angelos excepit, Hebr. 13. 2. Incurvavit] honorem exhibens, qui civiliter exhiberi solebat hominibus honore dignis. 3 Domini mei] omneis primum simul appellat, deinde cum eos invitat, singulos sigillatim rogat. Invenigr.] si hac gratia dignum me esse judicas. 4 Iam] q. d. sine ulla mora quæ vobis iter facienti bus sit molesta. Lavate] id est, pedes luto, sudore, ac pulvere inquinatos mundate, fessosque ex itinere latione recreate. Immitimini] q. d. non parabo sumptuosam mensam, sed frugaliter vos excipiam rustico more, quò vos presentis arboris hoc æstu invitat commoditas. 6 Sata] Sea, modius Rom. tertia pars Ephæ, Hebræa mensurâ capiebat 6 cabos, cabus 4 logos, logus 6 communia ova gallinacea. Est autem sententia & concisa valde, significans sedulitatem Abrahami ad excipiendos hospites, sicut & munerum distributio. Subcineritias] quia citius parantur, & apponuntur recentes. 9 Ubi est Sara? ut fides Abrahami obfirmetur, & Saræ augeatur, seiplos patefaciunt nomen huius exprimendo: ita enim declarant sibi notum esse eum & uxorem ejus. 10 Cum hoc tempus vig.] hæc interpretatio confirmatur ver. 14. Vox enim viventis, alioquin propria animalium, ita temporis tribuitur, ut alibi structuræ, 1. Chron. 11. 9. & lapidibus Nechem. 4. 2. Post eum] id est, a tergo ipsius Angeli. 11 Vergentes] translatio a Sole occumbente ad homines appropinquantem morti: idèò additur vox ætate. Secundum conf.] ac proinde nulla erat naturalis in ea concipiendi facultas. Rom. 4. 19. 13 Jehova] jam hic Jehovam vocat, quia se Dei angelum esse demonstraverat supra 9. An etiam] non verba, sed sententiam refert. 14 An potest oc.] id est, non potest Sara risam suam celare Deum, licet tantum internus esset. 16 Prospectabant] iter eò facturi. 17 Occultemur] humanitus dictum. Singulæ autem ferè voces sunt a Mosche distinguendis notis insignitæ, ut totidem circumstantiæ personarum & factorum expendantur: ut ipse minutatim versibus seq. explicat. 18 Non revelarem] ad evidentiam loci & causarum distinctionem hanc Eclipsin contrariorum supplevimus, confirmati similibus exemplis, infra 33. 10. & 15. Proverb. 28. 16. Jirme. 18. 15. & 1. Tim. 4. 3. Viam Jehovæ] id est, vivendi rationem, quam homini præscribit ut in ea ambulet: frequens metaphora. Justitiam & jud.] quicquid Deus ab homine requirit, si ve ad primam si ve ad secundam tabulam pertineat. 20 Clamor] & antecedentia scelera, clamoris causæ: Metalepsis in hac voce frequens, ut Jeschahhæ 5. 7. Sedomi] & aliarum urbium planitieis synecdoche. 21 Descendam] humanitus dictum tertium autem exemplum est moderationis in summo iudice, qui adhibet examen, antequam ad pœnas sumendas veniat: si cur in diluvio & linguarum divisione fecerat. 22 Virorum illorum duo] tertius enim est Jehova, coram quo Abraham stabat: quod ostenditur infra 19. 1. 23 Accedens] id est, propius se admovens, ut pro urbibus intercederet.

CAPUT XIX.

Sedomi vicinarumq; civitatum everio, & liberatio Loti & filiarum ejus (ex quibus duæ gentes Moabitarum & Hæmonitarum ortæ sunt) describitur.

1 **P**ERVENIENTIBUS autem duobus illis Angelis Sedomum vespere, Lot sedebat ad portam Sedomi: quos cum videret Lot, surgens ivit eis obviam, & incurvavit se vultu demisso in terram.

2 Et dixit, Ecce nunc domini mei, divertite quæso in domum servi vestri, ubi pernoctetis, & lavate pedes vestros, deinde surgentes mane pergetis viam vestram: qui dixerunt, ne quæsumus, nam in platea ipsa possumus pernoctare.

3 Sed cum institisset apud eos valde, divertentes ad eum ingressi sunt domum ejus, qui fecit eis convivium, & infermentatos panes coxit, quos comederunt.

4 Nondum cubaverat, cum viri civitatis illius, Sedomitæ obsederunt domum illam a puero usque ad senem, universus populus ab extremo urbis:

5 Et inclamaverunt Lotum dicentes ei, ubi sunt viri illi qui ingressi sunt ad te hac nocte? educ illos ad nos, ut cognoscamus eos.

6 Ad quos egressus Lot ad ostium, januam clausit post se:

7 Et dixit, ne quæso, fratres mei, malefaciatis istis.

8 Ecce jam mihi sunt duæ filiæ quæ non sunt expertæ virum, educam quæso illas ad vos, & facite illis prout bonum videbitur in oculis vestris:

tantummodò hominibus istis ne faciatis quicquam, quandoquidem ingressi sunt sub umbram^a tabulati mei.

^a Hebr. tigni mei.

^b Hebr. judicando judicet.

9 Qui dixerunt, "secede illuc: deinde dixerunt, "hic unus venerit ad hospitandum, & ^b judicis partes arroget? nunc malefaciemus tibi plus quam illis: cumq; institissent in virum illum *nempe* in Lotum valde, tandem accesserunt ut perfringerent januam.

10 Quapropter extendentes viri illi manum suam, introduxerunt Lotum ad se domum, januam autem occluserunt.

^c Vox Hebraea, teste

A. Hhezra, hic, & 2. Regum 6. 18. non

tantum oculorum, sed etiam

mentis te nebras designat, ac pro

inde in plurali numero

solum reperitur.

^d Hebr. perdes: nam praesens paulò

post futuri significationem habet,

ut versu 14.

^e vide supra 10. 12.

^f Hebr. iniquitate, ut supra

4. 13.

11 Viros verò illos qui erant ad ostium domus percusserunt subito scotomate a minimo usq; ad maximum, adeò ut defessi sint *laborando* ad inveniendum ostium.

12 Edixeruntq; viri illi Loto, quis praeterea hìc tibi est, *sive* gener, *sive* filii tui, *sive* filia tua, denique quiconque tibi *juncti sunt* in hac civitate? cura ut exeant ex hoc loco.

13 Nos enim ^d perdituri sumus locum hunc, eo quòd magnus est clamor istorum in conspectu Jehovae, misitq; nos Jehova ad perdendum ^e istam civitatem.

14 Egressus itaque Lot allocutus est generos suos qui brevi fuerant ducturi filias suas, dicens, surgite, egredimini de loco hoc, mox enim perditurus est Jehova hanc civitatem: sed fuit *habitus* tanquam jocabundus in oculis generorum suorum.

15 Cum autem aurora ascenderet, urgebant Angeli ipsi Lotum, dicendo: surge, assume uxorem tuam & duas filias tuas praesentes, ne consumaris in ^f poena hujus civitatis.

^g Hebr. propter clementiam

Jehovae erga eum.

16 Cunctabatur autem: quapropter prehenderunt viri illi manum ejus & manum uxoris ejus, manumq; duarum filiarum ejus, ^g eo quòd Jehova clementer amplectebatur eum: ut educeret eum, & relinquerent eum extra civitatem ipsam.

17 Fuitque cum educerent eos foras, ut diceret *unus*, Eripe te quòd ad vitam tuam: ne intueri post te, neq; consiste tota hac planitie: ad montem illum *fuga* eripe te, ne consumaris.

18 Dixit verò Lot ad eos, "ne quaeso, Domini mei.

^h sic supra 6. 8. & 18. 3.

19 Ecce nunc ^h invenit gratiam servus tuus in oculis tuis, & amplificationi benignitatem tuam quam exercuisti erga me, incolumem servando animam meam: ego autem non possum *fuga* me eripere ad montem illum: ⁱ vide ne assequatur me hoc malum, & moriar.

ⁱ Eclipsis ut supra 3. 22. & 11. 3.

20 Ecce nunc civitas ista ^j propinqua ad fugiendum eò, & est res perexigua: *fuga* eripiã me quaeso illuc (nonne res perexigua est?) & vivat anima mea.

21 Dixit ergo ad eum, Ecce rationem habeo tui etiam in hac re: ut non subvertam civitatem istam quam dixisti.

^k id est exigua: alludit ad verba Loti, ver. 20.

22 Festina, *fuga* te eripe illuc, "non enim potero facere quicquam usque dum perveneris illuc: propterea vocavit quisque nomen illius civitatis ^k Tzohharem.

- 23 Sole oriente super terram, Lot ingrediebatur Tzohhare.
- 24 Et Jehova demisit super Sedomum & super Hhamoram, pluviam sulphuris & ignis, a Jehova e cœlis:
- 25 Subvertitq; civitates ipsas & planitiem totam: & omneis incolas illarum civitatum, etiam fœtum terræ.
- 26 Intuens autem uxor ejus ulterius post eum, fuit in statuam salis.
- 27 Cùmque Abraham mane surgens, in loco illo ubi steterat coram Jehova,
- 28 Prospectaret versus Sedomum & Hhamoram, & versus universam regionem illius planitiei: vidit quòd ecce ascendebat fumus illius regionis tanquam fumus fornacis.
- 29 Fuit itaque cùm perderet Deus civitates illius planitiei, ut recorderetur Deus Abrahami: ideoq; emitteret Lotum e medio illius subversionis, cùm subverteret civitates illas in quibus habitaverat Lot.
- 30 Lot autem ascendens Tzohhare, ut habitaret in monte illo, & duæ filia ejus cum eo (metuebat enim habitare Tzohhare) habitavit in spelunca quadam ipse cùm duabus filiabus suis.
- 31 Ubi dixit primogenita ad minorem natu, pater noster senex est: neq; quisquam superest in terra, qui congregiatur nobiscum, secundum consuetudinem totius terræ.
- 32 Agedum, demus bibendum patri nostro vinum, & cubemus cum eo, ut servemus ex patre nostro semen.
- 33 Cùm itaque dedissent bibendum patri suo vinum nocte illa, accedens primogenita cubavit cum patre suo, qui non percepit cùm cubaret illa aut cùm surgeret.
- 34 Fuit verò postridie ut diceret primogenita ad minorem natu, ecce cubavi præterita nocte cum patre meo: demus ei bibendum vinum etiã hac nocte: deinde accedens cuba cum eo, ut servemus ex patre nostro semen.
- 35 Cùm itaque dedissent bibendum etiam nocte illa patri suo vinum, surgens minor natu cubavit cum eo, qui non percepit cùm cubaret illa, aut cùm surgeret.
- 36 Ita conceperunt duæ filia Loti ex patre suo.
- 37 Peperitq; primogenita filium, & vocavit nomen ejus Moabum: is est pater Moabitarum usque in hunc diem.
- 38 Et ipsa quoque minor natu peperit filium, & vocavit nomen ejus Ben-hhammi: ipse est pater Hhammonitarum usque in hunc diem.

ANNOTATIO.

2 Nunc] cùm nox instet. Neque] ut hominum specie apparebant, sic hominum more civiliter agebant. 3 Infermentos] ut maturè comederent, & se ad quietem componerent: vide supra 18. 6. 5 Cognoscimus] adeò deplorati erant, ut abjecto omni pudore turpissimum suum flagitiosissimūque animum palàm profiterentur. 8 Ecce jam] tanta erat olim hospitalitatis reverentia, ut suorum hospitem incolumitatem suis etiam damnis redimerent. Nec tamē propterea probari, aut in exemplum trahi potest quod hic Lot aut Judic. 19. 24. Ephrataus ille facit, quia faciendā non sunt mala ut eveniant bona. 9 Secede] tantisper dum de eo quod proposuisti deliberabimus. Hic minus] indignum judicantes ut ab inquilino leges acciperent, in priore proposito pergunt, & graviora, nisi cesset, interminantur. Institissent] propositis minis, si hospitem copiam non faceret. 17 Ne intueri] q. d. celerrimè fuge: duo enim prohibet quæ fugam retardant, neque

tantum Loto, sed etiam reliquis, ut docet ver. 26. unum est, ne retrospiciat ullus, alterum, ne pedem in ulla planitiei parte ad consistendum figat. 18 *Ne queso* cogar continuo cursu ad montem illum remotiorem difficilemque contendere. 22 *Non enim po.* q. d. consilium Dei immutabile est de vobis ex incendio eripiendis, ac proinde ante incendium in tuto collocandis: quod mandatum Angelus accepisse dicit. *Vocavit quisque* ut supra 16. 14. 23 *Sole oriente* id est, ab aurora ad ortum Solis ejusdem diei iter confecit, quod erat inter Sedomum & Tzohhare: quo emenso incendium secutum est, ut Angelus dixerat ver. 22. 25 *Civitates* quæ nominantur Deut. 29, 23. duæ verò quæ hic reticentur Hofche. 11. 8. *Fatum* id est, quicquid oritur e terra. 26 *Ulterius post eum* contra mandatum Angeli supra ver. 17. Lot enim mulieres sequebatur, ut easurgeret. *Statuam salis* non tantum in materiam salis, sed firmam & durabilem, quod utrumque indicatur voce salis: ut Num. 5. 11. fœdus perpetuum fœdus salis dicitur, quia sal a corruptione vendicat. 27 *Steterat* supra 18. 22. 28 *Recordaretur* ut supra 11. 35. promiserat se fore beneficium erga benedicentes ei, & amicos ejus, inter quos Lot postremus non erat. 37 *Is est pater Moab.* quia hi duo fuerunt duorum populorum autores, qui Israhelitis futuri erant vicini, & de quibus certæ leges ferendæ, & historiæ scribendæ erant, ideò Moïse hæc de illis scribit, ut origine cognita, melius eorum ratio, quæ scribuntur de illis, intelligeretur. *Usque in hunc diem* q. d. nostro adhuc tempore manent impermixti, & sua nomina retinent.

CAPUT XX.

Abraham e planitie Mamræ cum familia ad urbem regiam Abimeleci migrat: ubi uxore ei adempta Rex divinitus objurgatus, punitus, eamque reddere jussus, eam inviolatam marito cum amplis muneribus restituit, cujus precibus ipse cum suis sanitatem recuperat.

1 **P**ROFECTUS autem inde Abraham ad regionē Meridianam, ut habitaret inter Kadeschum & Schurem, hospitatus est Gerari.

2 Ubi cum dixisset Abraham de Sara uxore sua, soror mea est, mittens Abimelec Rex Gerari homines, accepit Saram.

3 Sed veniens Deus ad Abimelecum in somnio nocturno, dixit ei, Ecce^a tu illico morieris propter hanc mulierem quam accepisti, cum sit juncta marito.

^a Hebr. tu es mortuus: ut supra 19. 13.
^b Hebr. maritata marito.

4 Abimelec autem non accesserat ad eam: quapropter dixit, Domine, an gentem etiam justam occides?

5 Nonne ipse dixit mihi, soror mea est? & illa ipsa quoque dixit, frater meus est? cum integritate cordis mei & munditia manuum mearum feceram istud.

6 Tum dixit ad eum Deus in somnio, etiam ego sciebam cum integritate cordis tui te fecisse istud, atque etiam ego cohibui te ne peccares in me: idcirco non sivi te attingere eam.

^c Hebr. moriendo moriturum.

7 Nunc itaque restitue uxorem illius viri, propheta enim est, cumque oraverit pro te, vivito: quod si non restitueris, scito te omnino moriturum, te, inquam, & omnes qui tui sunt.

^d Hebr. in auribus eorum

8 Cum ergo surgens Abimelec mane vocasset omnes servos suos, & locutus esset omnia verba hæc^d ipsis audientibus, timuerunt viri illi valde.

9 Deinde vocans Abimelec Abrahamum dixit ei, quid fecisti nobis? & quid peccavi in te, quod induxisti super me & super regnū meum noxam magnam? opera quæ non sunt facienda fecisti adversum me.

10 Dixit præterea Abimelec ad Abrahamum, quid spectabas, cum faceres rem hanc?

11 Cui dixit Abraham, feci quia dicebam, duntaxat irreverentia Dei est in loco isto: quare occident me causâ uxoris meæ.

^e Hebr. in uxorem.

12 Sed etiam verum est, soror mea filia patris mei est, sed non filia matris meæ: & fuit mihi^e uxor.

13 Fuit

13 Fuit autem cum^f faceret Deus ut errarem e domo patris mei, ut dicerem ei, hæc sit benignitas tua quam exerceas erga me: ad quemcunque locum pervenerimus, dicito de me, frater meus est.

14 Tunc accipiens Abimelec greges & armenta & servos & ancillas, dedit Abrahamo, & restituit ei Saram uxorem ejus.

15 Dixitq; Abimelec, ecce regio mea^g tibi exposita est: in^h loco tibi grato habita.

16 Saræ verò dixit, ecce dedi mille siclos argenteos fratri tuo: ecce ipseⁱ tibi est operimentum oculorum apud omneis qui tecum sunt: sit etiam apud quoscunque, & esto erudita.

17 Cum itaque orasset Abraham Deum, sanavit Deus Abimelecum & uxorem ejus & ancillas ejus, ut parerent.

18 Namⁱ firmiter occluserat Jehova omnem vulvam familiæ Abimeleci, causâ Saræ, uxoris Abrahami.

^f Heb. errare faceret De^o: ut 2. Schem. 7. 23. plurale verbū cum Dei nomine ad indicandum S. Triados mysterium. ^g Heb. coram te: ut suprâ 13. 9. ^h Heb. in bono loco in oculis tuis. ⁱ Heb. occludendo occluserat.

ANNOTATIO.

1 Iude] explanit Mamræ, ubi habitabat, suprâ 18. 1. 2 Cum dixisset] quo consilio, hic & cap. 12. ostenditur. 3 Illic mor.] sub conditione, nisi mulierem hanc restituas, infrâ 7. nam conditionalis est interminatio. 4 Non acceperat] divinitus impeditus morbo, qui apparitionem præcessit, ut liquet ex fine cap. Angentem] nam et si Deus Abimelecum alloquens populi non meminit, plagæ tamen, quibus populum cum Rege castigavit, efficiebant ut populo quoque suo metueret: ideoque illum culpa primum liberat, deinde seipsum excusat. 5 Cum integritate] id est bona fide & conscientia. q. d. nec animum habui malum, nec factum (quod synecdochicè manibus tribuitur) turpe existimavi, aut humanitus reprehendendum fore. 7 Propheta] mihi charus, quem si offenderis, me offenderis: & quia Propheta est, uxorem suam scit a te intactam esse, ac proinde eâ restituta acquiescet. Vivito] q. d. sententiam mortis latam rescindens remitto te in possessionem vitæ, cum primum hic mihi exposuerit te sibi satisfecisse. 10 Quid spectabas] q. d. cum nihil præcesserit a nobis quod te eò moveret, quid te movit ut hoc consilium caperes? 12 Sed etiam verum] hinc confirmant Hebræi Saram eandem esse quæ suprâ 11. 29. nominatur Jisca filia Haranis. Haranem enim (ut qui annos 50. ante Abramum natus sit) ex altera matre natum esse dicunt, ideoque Abrahamum hic vocare eam filiam patris sui, non autem matris. Nepotes verò filios avorum dici pervulgatum est, ut Jithronis filiæ dicuntur filiæ Rehuelis, Exodi 2. 17. & 20. 14 Accipiens] ut iratum sibi placaret, injunamque illatam compensaret. 16 Tibi est operimentum] Periphrasis mariti, a jure quod in uxorem habet, & ab officio illius protegendæ: nam in subjectionis signum velatur uxor, infrâ 24. 65. & 1. Corinth. 11. Simile est expandere alam vestimenti, Ruth. 3. 9. & Jeshahlyæ 4. 1. Sit etiam] id est, quemadmodum a tuis familiaribus maritus tuus agnoscitur, sic fac ut apud quoscunque agnoscat: & erudiat te hoc periculum in quo modo fuisti, ut in post. cum caveas, ne dissimules hunc esse maritum tuum.

CAPUT XXI.

Dominus promissi memor, constituto tempore largitur Saræ Jitzchakum: quem Abraham octavo die circumcidit, Hagaram ancillam cum Jischmahhele filio instinctu Saræ Deig. jussu ablegat, a Rege Abimeleco ad incundum fœdus invitatus acquiescit, & ab eo puteum sibi per violentiam ademptum recuperat.

1 **P**OSTEA Jehova^a visitavit Saram quemadmodum dixerat, id est, fecit Jehova Saræ quemadmodum locutus fuerat.

2 **P**Concepit enim & peperit Sara Abrahamo filium in senectute ejus, eâ ipsâ tempestate quam dixerat Deus.

3 Vocavitq; Abraham nomen filii sui qui natus erat ipsi, quem pepererat ei Sara, Jitzchakum:

4 Et circumcidit Abraham Jitzchakum filium suum, natum octo dies, sicut præceperat ei Deus.

5 Erat autem Abraham natus centum annos, cum nasceretur ei Jitzchak filius ejus.

^aHeb. lacta-
vit.

- 6 Dixitq; Sara, "risum fecit mihi Deus: quisquis audiet, arridebit mihi.
 7 Dixit prætereà, "quis dixisset Abrahamo, ^a*certò lactabit* "filios Sara: attamen peperit filium in senectute ejus.
 8 Crevit autem infans & a lacte depulsus est: fecitque Abraham convivium magnum, quo die a lacte depellebatur Jitzchak.
 9 Cùmque videret Sara filium Hagaræ Ægyptiæ, quem pepererat Abrahamo, "iridentem,
 10 Dixit Abrahamo, *ejice* ancillam hanc & filium ejus: "non enim futurus est hæres filius ancillæ istius cum filio meo, cum Jitzchako.
 11 Mala autem videbatur hæc res valde in oculis Abrahami propter filium suum.
 12 Sed "edixit Deus Abrahamo, ne malum videtur in oculis tuis de puero hoc & de ancilla tua, quicquid dixit ad te Sara, ausculta voci ejus: nam in Jitzchako "vocabitur tibi semen.
 13 Attamen etiam filium ancillæ hujus in gētem redigam, quia semen tuum est.
 14 Cùm ergo surrexisset Abraham mane, accipiens "panem & utrem aquæ, dedit Hagaræ imponens humero ejus, *deditque* cum puero ipso, ac dimisit eam: itaque profecta vagabatur per desertum *quod jam dicitur Beer-schebahhi*.
 15 Et deficientibus aquis ex utre, abjecit puerum suum "sub unam arborum,
 16 Abiēnsque sedit e-regione procul, "ut qui jaculantur arcu: dicebat enim, ne videam cùm morietur puer: sic sedens e-regione, sublata voce sua flebat.
 17 Audivit autem Deus vocem ipsius pueri: quapropter inclamans Angelus Dei Hagaræ e cœlo, dixit ei, quid tibi *est* Hagar? ne timeas: attendit enim Deus ad vocem ipsius pueri "in loco ubi est.
 18 Surge, tolle puerum istum, & apprehende manu tua eum: nam in gentem magnam redigam eum.
 19 Tum "aperuit Deus oculos illius, ut videret puteum aquarum: abiens itaque implevit utrem illum aqua, & bibendum dedit puero.
 20 Deinde "adfuit Deus ipsi puero ita ut creverit ("habitat autem in deserto, eratque "jaculator arcitenens,
 21 Habitat, inquam, in deserto Parani) & accepit ei mater ejus uxorem, e terra Ægypti.
 22 Fuit autem "illo tempore, ut alloqueretur Abimelec & Picol princeps militiæ ejus Abrahamū, dicendo, "Deus tecum est in omnibus quæ tu facis.
 23 Nunc itaque jura mihi per Deum hîc, "dira tibi *imprecans*, si mentitus fueris mihi aut filio meo aut nepoti meo, fore ut secundum benignitatem illam quam exercui erga te, exerceas erga me & erga regionē hanc in qua peregrinaris.

- 24 Dixit verò Abraham, *quòd ad me*, jurabo.
 25 (Postquàm reprehendenti Abrahamo Abimelecum, "propter puteum aquarum, quem vi occupaverant servi Abimeleci,
 26 Dixisset Abimelec, nescio quis fecerit rem hanc: nam neque tu indicasti mihi, neque etiam ego audivi pràterquàm hodie)
 27 Et accipiens Abraham greges & armenta "dedit Abimeleco: pepigeruntque ambo ipsi fœdus.
 28 Statuerat autem Abraham septem agnas gregis "seorsim.
 29 Dicenti itaque Abimeleco ad Abrahamum, quorsum septem agnæ istæ, quas statuisti seorsim?
 30 Is dixit, ut has septem agnas accipias e manu mea: "quò sit mihi in testimonium me fodisse puteum hunc.
 31 Idcirco vocavit *quisque* locum illum ^bBeer-schebahhum, quia ibi ^bid est, puteum juramenti.
 32 Sic cum pepigissent fœdus Beer-schebahhi, surgēs Abimelec & Picol princeps militiæ ejus, reversi sunt in regionem Pelischtæorum.
 33 "Plantavit verò Abraham nemus Beer-schebahhi, & invocavit ibi nomen Jehovah Dei fortis æterni.
 34 Peregrinatus enim est Abraham in regione Pelischtæorum diebus multis.

ANNOTATIO.

1 Postea] quàm recuperata uxore cò pervenit quò volebat. Dixerat] suprà 18. 10. & 14. Vistavit] hinc sumenda frequentissimæ hujus phræseos explicatio: est enim visitare exequi promissum bonum, vel denunciatum malum. 3 JitZchakum] ex mandato Dei suprà 17. 19. 4 Præceperat] suprà 17. 11. hic primus octavo die circumcisis legitur. 6 Risum] non amplius diffidentis, ut suprà 18. 12. sed prædicantis beneficium Dei. 7 Quis dixisset] q. d. contra omnium opinionem factum est, ut hac ætate mater nutritrixque fierem: ideò dicitur Rom. 4. 18. Abraham sub spe contraspe credidisse. Filios] indefinite dictum. vide infra 46. 7. 9 Irridentem] Certum est ex Galat. 4. 29. eam fuisse irrisum, quæ cum JitZchaki persecutione conjuncta esset. 10 Non enim] Hæc causa ostendit persecutionem istam ab affectatione hæreditatis natam esse: cumque JitZchakum adhuc puer non suo instinctu, sed a matre instructus id facere videretur, ideò petit Sara ut uterque ejiciatur. 12 Edixit] noctu, ut ostendit ver. 14. Vocabitur] id est, JitZchak erit & reputabitur legitimus tuus hæres, ad quem promissiones tibi factæ derivabuntur. 14 Panem] Synecdoche: commemorantur enim tantum, quæ iter faciendibus per deserti loca sunt necessaria. 15 Sub unam arb.] ne Solis ardore conficeretur, sed quietius vitam in umbra finiret. 16 Ut qui jacul.] id est, quantum sagittari a scopo abesse solent. 17 In loco ubi] q. d. licet a paterna domo exulans, in deserto versetur, rebus ad vitam necessariis destitutus, non tamen eum dereliqui, sed ejus etiam hinc rationem habeo. Sic fidem hujus mulierculæ fulcit de promissione suprà 16. 10. & factam Abrahamo præstat suprà 17. 20. 19 Aperuit] id est, effecit ut videret fontem vicinum, quem antea, quamvis apertis esset oculis, non videbat: sic Luca 24. 31. 20 Adfuit] favore quòd ad externa prolecurus est, ut promissiones factas præstaret. Habitabat] ut prædixerat Angelus suprà 16. 12. ipse erit ferus homo. Jaculator] id est, bellicosus, synecdochicè, ut Angelus ibidem prædixerat. 22 Illo tempore] cum adhuc Abraham habitaret inter Kadsehū & Schurem. Deus tecum] q. d. tibi in omnibus faver, quod nos monet, ut tuam amicitiam expetamus. 23 Dirat tibi] aposiopesis, ut suprà 14. 23. 25 Propter puteum] regio est siticulosa, ut apparet ex historia Hagaræ, & Deut. 11. 10. quam obrem non debet leviculum videri id de quo Abraham Regem interpellabat. 27 Dedit] ut testaretur nihil amplius offensionis animo suo hæere, se excusationem accipere, & in traditione hac beneficia accepta grato animo agnoscere. 28 Seorsim] nam negotium hoc de puteo, diversum erat ab altero de ineundo fœdere. 30 Quò sit mihi] id est, muneris hujus acceptio testetur te mihi sine controversia cedere hujus putei quem effodi usu atque dominio. 33 Plantavit verò] ut qui statuerat diu ibi commorari, quod sequens verus ostendit.

CAPUT XXII.

Abraham ex divino oraculo JitZchakum filium immolandum in locum imperatum adducit: ad quem jugulandum ubi manum admovent, divinitus prohibetur, & arietem ejus loco mactat. quo facto Deus obedientiam ejus probans, promissiones de hæreditate & de Christo ei & semini ejus juramento confirmat. Postremò nuncius Abrahamo affertur de familia fratris aucta, & nata Ribka, futura JitZchaki uxore.

^a Hebr. post
hæc, ut infra
ver. 20.

1 **D**IXIT autem ^ahis^a rebus transactis, ut Deus ipse ^atentaret A-
brahamum: cum dicenti ad eum o Abraham, is dixisset, ecce
me.

2 Dixit enim *Deus*, "tolle nunc filium tuum, ^aunicum tu-
um, ^aquem diligis, Jitzchakum, ut abeas in regionem ^aMorijæ: & of-
fer eum ibi in holocaustum, super ^auno illorum montium, quem dixerò
tibi.

3 Surgens itaque Abraham ipso mane instravit ^aasinum suum, & acce-
pit duos pueros suos secum & Jitzchakum filium suum: & fissis lignis ho-
locausti surrexit ut abiret ad locum quem dixerat ei Deus.

4 Tertio die cum extulisset Abraham oculos suos, vidit ipsum locum
e-longinquo.

5 Quapropter edixit Abraham pueris suis, consistite hic cum asino: e-
go verò & hic puer ibimus eousque, cumque adoraverimus, ^areverte-
mur ad vos.

6 Et accipiens Abraham ligna holocausti, imposuit Jitzchako filio
suo, accepit verò in manum suam ignem & cultrum: sic abibant ambo
simul.

7 ^aAlloquens autem Jitzchak Abrahamum patrem suum dicebat, mi
pater, qui dixit, ecce me fili mi: tum dixit Jitzchak, ecce ignem & ligna, at
ubi est parva pecus ad holocaustum?

8 Cui dixit Abraham, Deus prospiciet sibi de parva pecude ad holo-
caustum, fili mi: cum irent ambo simul.

9 Cumque pervenissent ad locum illum quem dixerat ei Deus, extru-
cto ibi Abraham altari disposuit ligna: postea colligans artubus Jitzcha-
kum filium suum, imposuit eum altari supra ipsa ligna.

10 Et extendens Abraham manum suam, accepit cultrum ad jugulan-
dum filium suum.

11 Inclamans verò ad eum Angelus Jehovæ e cœlo, dixit, ^aAbraham
Abraham: qui dixit, ecce me.

12 Tum dixit *Angelus*, ne extendas manum tuam in puerum hunc, nec
facias ei quicquam: nunc enim ^aexpertus sum timentem Dei esse te, cum
non subtraxeris filium tuum, unicum tuum, a me.

13 Cum autem sublati Abraham oculis suis videret, quòd ecce aries
^aretrò detinebatur in perplexitate *veprium* cornibus suis, abiens Abra-
ham accepit arietem illum, obtulitque eum in holocaustum loco filii
sui.

14 ^aPropterea vocavit Abraham nomen loci illius, Jehova providebit:
ex quo dici solet hodie, ^ain monte Jehovæ providebitur.

15 Inclamavit porrò Angelus Jehovæ Abrahamum secundò, e cœ-
lo.

16 Ac dixit, Per me ipsum juro, dictum Jehovæ: quandoquidem fecisti
rem hanc, & non subtraxisti filium tuum, unicum tuum:

17 ^b Me prolixè benedicturum tibi & cumulatissimè multiplicaturum ^b semen tuum, ut sit numerosum sicut stellæ cœli, & sicut arena quæ est in litore maris, & hæreditariò possessurum semē tuum portam inimicorum suorum,

b Hebr. quòd benedicēdo benedicā tibi, & multiplicādo multiplicabo.

18 Ita ut ^b benedictas se reputent in semine tuo omnes gentes terræ: quandoquidem auscultasti voci meæ.

19 Deinde reverso Abrahamo ad pueros suos, surgentes abierunt pariter Beer-schebahhum: habitabat enim Abraham Beer-schebahhi.

20 Fuit autem his rebus transactis, ut nunciaretur Abrahamo, dicendo, ecce peperit ipsa quoque Milca filios Nachori fratri tuo:

21 Hhutzum primogenitum suum, & Buzum fratrem ejus, & Kemuelem patrem Arami,

22 Cesedumq; & Chazonem, & Pildaschum, & Jidlaphum, etiamq; Bethuelem:

23 Bethuel autem genuit ^b Ribkam: octo istos peperit Milca Nachori fratri Abrahami.

24 Quòd vero ad concubinam ejus, cujus nomen Rëuma, ipsa quoq; peperit Tebachum, & Gachamum, & Tachaschum, & Mahhacam.

ANNOTATIO.

1 *Hi rebus trans.* q. d. postquam Abraham tot promissiones a Deo in Jitzchako acceperat, & tot benedictiones, ut earum fructus, gustaverat, hoc ei proponitur quod videbatur ex diametro pugnare cum promissionibus, quarum fundamentum erat Christus ex Jitzchako nasciturus. *Tenavit* examini cum subiecit, ut palam fieret qua fide erga se præditus esset. 2 *Tolle nunc* tot sunt ferè distinctiones emphaticæ quot verba ad exaggerandam mandati gravitatem, fidemq; Abrahami & obedientiam: vide supra in 18. 17. *Unicum tuum* post amandatum Jischmahhelem, eumq; unum legitimè ex uxore natum. *Quem diligis* præ altero. *Morise* anticipatio, nam nominis causa ponitur infra ver. 14. Est autem hæc regio ubi sita sunt Jeruschalajima. 2. Chron. 3. 1. *Uno illo* nam montosa est regio, Psal. 125. 2. 3 *Asinum* ad ferendam rei futura, prophetavit. 7 *Alloquens* hæc colloqui narratio plurimum ad ostendendam Abrahami *ἀγαποφιλίαν* & constantiam facit. *Abraham Ab.* anadiplosis festinationem in vocante ostendit, & declarat eum in ipso articulo a filii cæde retractum esse, quo fuerat mactaturus. 12 *Expertus sum* humanitus dictum. 13 *Retro* videtur vox Angeli. a tergo Abrahami insonuisse, ad quam cum se convertisset, aries ille oculis ejus oblatus est. 14 *Propterea* comparans cum *creatu* responsionem suam ad filium supra ver. 8. *In monte Jeb.* q. d. ex eo quod ibi Abrahamo contigit, proverbium manavit: quo in rebus perplexis quarum nullus cernitur exitus, ad Dei providentiam recurritur, dicendo, in monte Jehovæ providebitur, hoc est, suo tempore & loco, ut olim factum est. 17 *Portam* robur, potentiam, & imperium: nam munitiones & propugnacula in portis collocari solebant, & ibidem jus a magistratibus dici, ut passim in Scripturis apparet. *Semen tuum* illud de quo dictum est, in Jitzchako vocabitur tibi semen, supra 21. 12. 18 *Benedictus se* id est, fide se agnoscat in semine tuo, quod est Christus, esse benedictas. 24 *Ribkam* cujus causâ hanc genealogiam superioribus adjecit Moſche, ut viam sibi muniret ad narrationem cap. 24.

CAPUT XXIII.

Saræ ætas & mors cum Abrahami planctu describitur, & locus ab eo emitur in quo uxorem sepelit.

1 **U**IT autem vita Saræ centum viginti septem annorum, hi anni vitæ Saræ.

2 **Q**uâ mortuâ in urbe Arbahhi (ea jam dicitur Chebron) in regione Cenahhani, ingressus est Abraham ad lugendum propter Saram, & ad deflendum eam.

3 Postea surgens Abraham a facie mortui sui, allocutus est filios Chethi, dicendo,

4 "Peregrinus & inquilinus sum apud vos: date mihi possessionem se-

pulchri apud vos, ut sepeliam mortuum meum *sublatum* e conspectu meo.

5 Respondentes autem filii Chethi Abrahamo, dixerunt ei,

6 Audi nos domine mi, princeps Dei, tu inter nos, in selecto sepulchro-
rum nostrorum sepeli mortuum tuum: nemo ex nobis sepulchrum suum
occludet tibi, quo minus sepelias mortuum tuum.

7 Tum surgens Abraham incurvavit se coram populo ejus regionis,
coram filiis Chethi:

8 Et locutus est cum eis, dicendo, si est in animo vobis ut sepeliā mor-
tuum meum *sublatum* a conspectu meo: audite me & intercedite pro me
apud Hhephronem filium Tzocharis:

^a Heb. qui est
ipsum.

^b Heb. pleno
argento: ut 1.
Chron. 21.

22. & 24. qd
explicatur
infra ver. 16.

^c Hebr. in au-
ribus filiorū,
ut infra 13.
& 16.

^d Heb. in oca-
lis filiorū po-
puli mei, sic
infra 18.

^e Heb. dedi ar-
gentū agri,
id est, planē
statui dare,
& iam offe-
ro.

9 Ut det mihi speluncam *loci* Macpelæ^a fui, quæ *est* in extremitate a-
gri ipsius, ^b justā pecuniā det eam mihi inter vos, in possessionem sepul-
chri.

10 (Hhephron autem ^c sedebat inter filios Chethi) respondit vero Hhe-
phron Chittæus Abrahamo, ^e audientibus filiis Chethi, coram omnibus
ingredientibus portam civitatis suæ, dicendo,

11 Nequaquam, domine mi audi me: agrum illum do tibi, & spelun-
cam quæ in eo *est* tibi do ipsam: ^d præsentibus popularibus meis do ipsam
tibi, sepeli mortuum tuum.

12 Tunc incurvavit se Abraham coram populo regionis illius:

13 Et allocutus est Hhephronem audiente populo regionis illius, di-
cendo, ^e sed si tu *is es*, quæso audi me: ^e oblatum pretium agri accipe a me:
tum sepeliam mortuum meum ibi.

14 Respondens autem Hhephron Abrahamo, dixit ei,

15 • Domine mi audi me, terra quadringentorum *siclorum* argenti, ^e inter
me & inter te, quid est: quare mortuum tuum sepeli.

16 Acquievit itaq; Abraham Hhephroni, & appendit Abraham Hhe-
phroni argentum illud, quod indicaverat audientibus filiis Chethi: qua-
dringentos *siclos* argenti ^e commeantis ad quemlibet mercatorem.

17 Ita cessit ager Hhephronis qui *est* Macpelæ, quæ *est* e-regione
Mamræ, ager cum spelunca ipsa quæ in eo *est*, omniq; arbore quæ in agro
erat, quod *denique* erat in toto termino ejus circumquaque,

18 Abrahamo in possessionem præsentibus filiis Chethi, coram omni-
bus ingredientibus portam civitatis ejus.

19 Post hæc demum sepelivit Abraham Saram uxorem suam in spelun-
ca agri Macpelæ e-regione Mamræ (ea *jam* dicitur Chebron) in regione
Cenahhani.

20 Cum cessisset ager ille & spelunca quæ *est* in eo, Abrahamo in pos-
sessionem sepulchri, *emptus* a filiis Chethi.

ANNOTATIO.

2. *Ingressus est*] in tentorium Saræ: ita enim simul habitabant, ut sua tentoria separata haberent, sicut apparet ex fine cap.
seq. 4 *Peregrinus*] ita benevolentiam sibi conciliat, & necessitatem suæ petitionis ostendit. 6 *princeps Dei*] id est quem
nos, li-

nos, licet nihil inter nos possidentem, Dei beneficiis eximie ornatum agnoscimus: sic Abimelec supra 21.22. Deus est tecum. 9 *Macpela* nomen proprium est loci, ut apparet ex Hebræa constructione, infra 17. & 19. 10 *Sedebat* id est, unus erat ex illo consensu apud quem agebat Abraham. 13 *Sed sitis* nam viri nomen audiverat Abraham, sed neque de facie noverat, neque adesse putabat. *Oblatum* ver. 9. 15 *Inter me &* ut inter amicos (cuiusmodi sumus) estimari solet. *Quid est?* q. d. leviusculum est quam ut propterea mortuum sepelire differas. 16 *Sielos* Sielus in Lege est duplex: Communis, jam ante latam legem in rebus pollicis receptus, & sacer, ad res sacras institutus lege, altero duplo major. Erat autem sacer 20 gerarum. Exod. 30. 13. & Jechezkel. 45. 12. gera, 16 granorum hordei. Continuer ergo Communis sielus (de quo hic Moschen agere verisimile est, cum de emptione rei non sacræ ante Legem facta queritur) 10 geras, id est, 160 grana hordei. Efficiunt autem 160 grana scrupulos nostrates sex, & duos trientes, sive 2 drachmas & grana 16. Sic 400. sieli argentei efficiunt centum undecim uncias argenti, duos scrupulos, & duos trientes scrupuli. *Commencatis* id est, ea quantitate & qualitate, ut etiam inter ipsos mercatores (qui in expendendo numismatum pretio sunt diligentissimi) translationum & receptum esse possent. 17 *Ita cessit* His versib. locum emptum, venditorem, testes, & alias circumstantias accuratè, & fusiore quam solet stylo, proponit Mosche, idque verbis desumptis ex publicis emptionis tabulis, in quas omnia exactè referri solent: ut perpetuum esset documentum posteris Abrahami de legitima illius loci possessione.

CAPUT XXIII.

Abraham senex filio de uxore prospiciens, fidum famulum iurejurando obstrictum ad cam querendam amandat: qui in Mesopotamiam Deo duce profectus, Ribkam Jitzchaki consanguineam ei in uxorem obtinet: Jitzchak vero cam ad se adductam uxorem accipit.

1 **A**BRAM autem erat senex, vergens ætate: benedixeratq; Jehova Abrahamo in omnibus.

2 **T**unc edixit Abraham servo suo seniori familiæ suæ, qui præerat in omnibus quæ erant illi, pone nunc manum tuam sub femore meo:

3 Ut iurejurando obstringam te per Jehovam Deum cœli Deumq; terræ, te non accepturum uxorem filio meo ex filiabus Cenahhanæi populi, inter quem habito.

4 Sed te ad regionem meam & ad cognationem meam profecturum, & accepturum uxorem filio meo Jitzchako.

5 Dicenti autem ad eum servo illi, fortassis nolet mulier illa^b sequi me in terram hanc: an^c omnino reducam filium tuum in regionem illam ex qua egressus es?

6 Edixit Abraham, Cave tibi ne reducas filium meum illuc.

7 Jehova Deus cœli, qui assumpsit me e domo patris mei & e regione cognationis meæ, qui locutus est mihi, & qui juravit mihi dicendo, femini tuo dabo regionem hanc: ipse mittet Angelum suum ante te, ut accipias uxorem filio meo inde.

8 Quod si nolet mulier illa sequi te, tū insons eris ab adjuratione mea hac: modò filium meum ne reducas illuc.

9 Ponens itaq; servus ille manum suam sub femore Abrahami domini sui, juravit ei super hac re.

10 Deinde accepit servus ille decem camelos e camelis domini sui, ut proficisceretur: (omnes enim opes domini sui habebat in manu sua) surgensque profectus est in Syriam^d interamnem^e ad civitatem Naboris.

11 Ubi faciens^f ut flecterent genua cameli extra civitatem ipsam, juxta puteum aquæ, tempore vespertino, quo tempore egredi solent haurientes mulieres,

^a Heb. in cuius medio.

^b Heb. ire post me, & sic deinceps.
^c Heb. reduciendo reducam.

^d Heb. duorum fluviorum, id est Mesopotamiâ, quæ inter Tygrin & Euphratē sita est.

12 Dixit, Jehova Deus Domini mei Abrahami, fac quæso ut obveniat mihi hodie: & exerce benignitatē *hanc* erga dominū meum Abrahamū.

13 Ecce ego confisto juxta fontem aquarum, & filia hujus civitatis egrediuntur ad hauriendum aquam)

14 Ut puella illa quæ mihi ad se dicenti, Inclina quæso hydriam tuam, ut bibam, responderit bibe etiamque camelis tuis bibendum dabo, sit ea quam destinaveris servo tuo Jitzchako: & hac re experiar te exercuisse benignitatem erga dominum meum.

^e Heb. fuit: ut infra 4.1.13. & 1. Schem. 4.1. 15 ^e Evenit autem id ipsum: nondum desierat loqui, cum ecce Ribka egrediebatur, quæ nata fuerat Bethueli filio Milcæ uxoris Nachoris fratris Abrahami, habens hydriam suam super humerum suum.

16 (Puella autem ista erat formâ bonâ valde, virgo quam vir non cognoverat) cumque descendēs ad fontem illum implevisset hydriam suam, atque ascenderet:

17 Accurrens servus ille obviam ei, dixit, sine me sorbere quæso parum aquæ ex hydria tua.

^f Heb. festina virtus demitteret: sic infra 20. festinavit ut depleret: item ver. 46. 18 Quæ dixit, bibe, domine mi: ^f festinanterque demittens hydriam suam super manum suam, bibendum dedit ei.

19 Cumque desuisset dare ei bibendum, dixit, etiam camelis tuis hauriam, usque dum absolverint bibere.

20 Et festinanter deplens hydriam suam in aqualiculum, cucurrit de nuò ad puteum ut hauriret, hausitque omnibus camelis ejus.

21 Interea vir ille ^g stupebat super ea, tacitus *observans* ut cognosceret utrum secundasset Deus viam suam, nec ne.

^g five spirâ, ut Plinius vocat, Græci *σπυρίδα*. 22 Fuit autem postquam absolverunt cameli bibere, ut depromptum tradens vir ille ^h monile aureum cujus pondus erat dimidiati ^h sicli, & duas armillas imponens manibus ejus, quarum pondus erat decem ^h aureorū.

23 (Cum eo dicente, filia cujus es: indica nunc mihi: estne in domo patris tui locus nobis ad pernoctandum?)

24 Illa dixisset ad eum, filia sum Bethuelis filii Milcæ, quem peperit Nachori,

25 Dixisset quoque ad eum, tum stramen tum pabulum multum est penes nos, tum etiam locus ad pernoctandum)

26 Verticem inclinaret vir ille, & incurvaret se Jehovæ,

^h Hebr. a domino meo: peregrina verbi cōstruō ostēdit supplendum esse verbum cui cōveniat. 27 Dicens, Benedictus sit Jehova Deus domini mei Abrahami, qui nō dereliquit benignitatē suam & fidem suam, ^h quin *exerceret eam* erga dominum meum: quòd ad me, ^h hac eadem viâ deduxit me Jehova in domū agnatorum domini mei.

28 Itaque currens puella nunciavit in domo matris suæ, ut res istæ se habebant.

29 Ribkæ autem erat frater, cujus nomen Laban: cucurrit ergo Laban ad virum illum foras ad fontem:

30 (Fuit autem hoc, cum vidisset monile illud & armillas super manus fororis

fororis suæ, & cùm audiisset verba Ribkæ fororis suæ dicentis, ita allocutus est me vir ille) venitque ad virum illum: qui ecce adstabat camelis prope fontem.

31 Et dixit *Laban*, ingredere benedicte Jehovæ: quare maneres foris? nam ego expedivi domum, & locum pro camelis istis.

32 Ingressus itaque vir ille domum ipsam, solvit camelos: deditque *Laban* stramen & pabulum camelis, & aquam ad lavandum pedes illius, pedesque virorum qui erant cum illo.

33 Sed cùm apponeretur illi ut comederet, dixit, nō comedam usquedum locutus fuero verba mea: dixit ergo *Laban*, loquere.

34 Tum dixit, Servus Abrahami ego sum.

35 Jehova autem benedixit Domino meo valde, adeò ut magnus evaserit: dedit enim ei greges & armenta & argentum & aurum, servosque & ancillas, & camelos & asinos.

36 Præterea peperit Sara uxor domini mei filium domino meo, ^{Hebr. post senectutem suam.} postquam senuit ipsa: qui dedit ei quicquid habet.

37 Jurejurando autem obstrinxit me Dominus meus dicendo, ne accipias filio meo uxorem e filiabus *Cenahhanæ* ^{populi}, in cujus regione ego habito.

38 *Dira tibi* imprecare, nisi ad domum patris mei proficiscaris & ad familiam meam, ut accipias uxorem filio meo.

39 Cumque dicerem ad dominum meum, fortassis non sequetur me mulier illa,

40 Dixit ad me, Jehova in cujus conspectu continenter ambulavi, mittet Angelum suum tecum, & secundabit viam tuam, ut accipias uxorem filio meo e familia mea, & e domo patris mei.

41 Tunc insons eris ab execratione mea cùm veneris ad familiam meam: etsi non dabunt tibi, tunc eris insons ab execratione mea.

42 Veniens ergo hodie ad fontem istum, dixi, Jehova Deus domini mei Abrahami, si tu nunc secundas viam meam per quam ego ambulo.

43 (Ecce ego consisto juxta fontem aquarum) fac ut sit virgo illa mox egressura ad hauriendum, ad quam dicenti, da mihi quæso bibendum parum aquæ ex hydria tua,

44 Responderit mihi, etiam tu bibe, etiamque camelis tuis hauriam, ea ipsa sit uxor, quam destinavit Jehova filio domini mei.

45 Ego nondum absolveram loqui cum animo meo, cùm ecce Ribka egressa est habens hydriam suam super humerum suum, descendensque ad fontem hausit: ad quam cùm dixissem, da mihi bibendum quæso,

46 Festinanter demittens hydriam suam a se, dixit, bibe etiamque camelis tuis bibendum dabo: bibi itaque, & etiam camelis meis bibendum dedit.

47 Quare interrogavi eam dicens, filia cujus es? quæ cùm dixisset, filia Bethuelis filii Nachoris, quem peperit ei Milca, posui monile istud supra nasum ejus, & armillas istas super manus ejus:

- 48 Et inclinans verticem incurvansque me Jehovæ, benedixi Jehovæ Deo domini mei Abrahami, quod duxisset me per viam^k veram, ad accipiendum filiam fratris domini mei pro filio ejus.
- 49 Nunc igitur si estis exercituriⁿ benignitatem & fidem erga dominum meum, indicate mihi: sin autem minus, indicate mihi, ut cōvertam me ad dexteram vel ad sinistram.
- 50 Cui respondensⁿ Laban & Bethuel dixerunt, a Jehova profecta est hæc res: non possumus eloqui tibi malum aut bonum.
- 51 Ecce Ribka^l tibi expolita est, accipe & abi, ut sit uxor filio domini tui, quemadmodum locutus est Jehova.
- 52 Fuit itaque ut audiens servus Abrahami verba eorum, incurvaret se ad terram usque Jehovæ:
- 53 Et proferens servus ille suppellectilia argentea & suppellectilia aurea ac vestes, daret ea Ribkæ, similiter res p̄tiosas daret fratri ejus & matri ejus.
- 54 Deinde comederunt & biberunt ipse & viri illi qui cum ipso erant, ac pernoctaverunt: cumque mane surrexissent, dixit servus ille, remittite me ad dominum meum.
- 55 Dicente verò fratre ipsius Ribkæ & matre ipsius, Resideat hæc puella nobiscum aliquot dies saltem^m decem, postea abito,
- 56 Dixit ad eos, ne remoremmini me, cum Jehova secundaverit viam meam: remittite me ut abeam ad dominum meum.
- 57 Tunc dixerunt, vocemus puellā ipsam, & interrogemusⁿ ex ore ejus.
- 58 Vocantes ergo Ribkam dixerunt ad eam, vīsne proficisci cum hoc ipso? Dixit illa, Proficiscar.
- 59 Dimittentes itaque Ribkamⁿ sororem suam &ⁿ nutricem ejus, servumque Abrahami ac viros ejus:
- 60 Benedixerunt Ribkæ, dicentes ei, o soror nostra, tu evadas in mille myriadas, & hæreditariò possideat semen tuūⁿ portā inimicorū suorum.
- 61 Surgens verò Ribka & puellæ ejus, infidentēsque camelis secutæ sunt virum illum: acceptaque servus ille Ribkâ abiit.
- 62 Jitzchak autē veniebat ex deambulatione ad puteumⁿ Lachai roi: nam ipse habitabat in regioneⁿ meridiana Cenabhanæ.
- 63 (Egressus enim fuerat Jitzchak ad^o meditandum in quodam agro, appetēte vespera) cūque sublati oculis suis aspiceret, ecce cameli veniētes.
- 64 Ribka quoque sublati oculis suis cū videret Jitzchakum, p̄ deiecit se decamelo.
- 65 (Dicenti enim Ribkæ ad servum illum, quis est vir iste qui ambulat per agrum illum obviam nobis? responderat servus ille, is est dominus meus) & accepto peploⁿ operuit se.
- 66 Enarravit autem servus ille Jitzchako omneis res quas gesserat.
- 67 Et introducens eam Jitzchak in tentoriū illud quod fuerat Saræ matris suæ, accepit Ribkam ut esset ei uxor, & amavit eam: sic consolatus est se Jitzchakⁿ post obitum matris suæ.

Caput XXV.

47

ANNOTATIO.

1 Senex] natus 146. annos, ut colligitur ex 25. 20. idēd tempus videbat esse consulendi filio. 2 Pone] ut fecit Jabbakob infra 47. 9. Ritus olim usitatus in juramentis, quā superiores a domesticis exigebant: cum adhuc apud Aethiops & Indos servari Abben Hhezra dicit. 3 Cenahhane] a Deo rejecti, a fœdere exclusi, & exitio destinati, suprà 9. 25. & 15. 16. 8 Quod si] ipse quidē erat certus de providentia Dei, sed ut servo sollicitē ne quid temere juret caveni satisfaciat, ita respondet. 10 Ad civitatem Nat.] non Urem Chaldaeorum, ubi natus erat, sed Charanē Mesopotamiæ, in qua habitabat, ut ex 28. cap. liquet. 11 Ut scelerent] id est, quiescerent pro Arabicorum camelorum natura. 12 Erga dominum m.] cujus res, non mea agitur. 14 Ut puella] Rei eventus declarat nō superstitiosa divinatione, sed divīno instinctu motum fuisse servū, ut sibi signum hoc proponeret ad fidem suam confirmandam. Simile est de Jonathane & armigero, 1. Schemu. 14. 9. & 10. Si- mile etiam quod de Gidhhone legitur Judic. 7. 13. & seq. nisi quod expressē Gidhhoni dicitur a Deo propositum, hic non ex- primitur. 21 Stupebat] ad divīnæ providentiæ rei novæ, quas considerationem, cum eventus omnino proposito signo responderet. 22 Sicli] vide suprà 23. 16. Aureorum] supple siclorum: nam utrumque auro & argento (quæ nomina, ut & reliquorum metallorum, apud Hebræos plurali carent) numeralia nomina juncta leguntur, pro siclis ejusdem metalli usurpantur. 27 Non dereliquit] id est, continenter persecutus est, Liptote. Hac eadem viā] benignitatis & fidei, ut ver. 4. 8. q. d. tam benignē mecum egit atque fideliter, quā egisset cum domino meo si hoc iter ipse suscepisset. 31 Benedicite Je- hova] vide infra 26. 29. 36 Postquam sensit] præter naturæ ordinem & expectationem omnium: summi favoris indicium, & spem certam faciēd felice filii successu. 49 Benignitatem & f.] postulatū concedendo, & bona fide præstando officium quod debetis consanguineo vestro. Ad dexteram vel] id est aliō deflectam, opponuntur enim ista rectæ viæ: pro- verbalis formula. 50 Laban & Bethuel] filius hic in assensu præbendo patri præponitur, quia familiam paternam gu- bernabat (fortassis valetudinaris erat pater) & quia prudentiā valebat in administratione rei familiaris, ut apparet ex cap. 28. & sequentibus, in historia rerum cum Jabbakobo gestarū: quare nulla deinceps fit patris mentio. 57 Ex ore ejus] id est, ejus consensum non de nuptiis, sed de subita hac professione, ut sequens versū docet. 59 Sororem] id est, sangui- ne junctam: erat enim tantum Labanis soror. Nutricem] Deboram, de qua infra 35. 8. 60 Portam inim.] vide suprà 22. 17. annot. 62 Lachai roi] de quo suprà 16. 13. 65 Operuit se] in pudoris & subjectionis signum: vide annot. suprà 20. 16. 67 Post obitum] ex quo tertius annus agebatur, necdum tamen dolorem ejus deposuerat.

CAPUT XXV.

Abraham ex novo conjugio liberos suscipit, quos a Jitzchako (ut solus hæres sit) cum mun-
eribus dimittit: deinde mortuus, a duobus senioribus filiis sepelitur. Jischmahhelis atq; mors, gēs,
& termini illius describuntur. Jitzchak geminos suscipit, quorum prior posteriori jus primoge-
nitorum vili pretio vendit.

- 1 **D**EINDE verò Abraham accepit uxore, cujus nomē Ketura. <sup>a Heb. & ad-
jecit Abrahā
& accepit.</sup>
- 2 Quæ peperit ei Zimranem, & Jokschanem, & Medanem,
& Midjanem, Jischbakum quoque, & Schuachum.
- 3 Jokschan autem genuit Schebam & Dedanem: filii verò
Dedanis fuerunt Afchurimus, & Letuschimus, & Leummimus.
- 4 Filii autē Midjanis, Hhepha, & Hhepher, & Chanoc, & Abidahh,
& Eldahha: omnes hi fuerunt filii Keturæ.
- 5 Dederat autem Abraham quicquid erat sibi, Jitzchako:
- 6 Filiis verò concubinarum uxorum quæ fuerunt sibi, dedit Abraham <sup>b Heb. Abra-
hamo, ut su-
prà 12. 1.</sup>
dona: ac dimisit eos a Jitzchako filio suo, dum adhuc viveret, Orientem
versus, in regionem Orientalem.
- 7 Hoc autem est tempus annorum vitæ Abrahami, quibus vixit: cen- <sup>c Heb. hi autē
sunt dies an-
nor.</sup>
tum septuaginta quinque anni.
- 8 Et expirans mortuus est Abraham in canitie bona, senio satur: sic <sup>d Heb. senex
& satur.</sup>
aggregatus est ad populos suos.
- 9 Sepelieruntque cum Jitzchak & Jischmahhel filii ejus in spelunca
Macpelæ, in agro Hhephronis filii Tzocharis Chittæi, qui est e regione
Mamræ,
- 10 Agro, inquam, illo quem emerat Abraham a filiis Chethi: ibi sepul-
tus est Abraham cum Sara uxore sua.
- 11 Fuitque post mortem Abrahami, ut benediceret Deus Jitzchako fi-
lio ejus: habitabat autem Jitzchak juxta puteum Lachai roi.

12 "Atque hæ *sunt* generationes Jischmahhelis filii Abrahami, quæ peperit Hagar Ægyptia ancilla Saræ, Abrahamo.

e Heb. cū nominibus suis

13 Hęc, inquam, nomina filiorum Jischmahhelis, quibus appellantur per generationes suas: primogenit⁹ Jischmahhelis Nebajoth, deinde Kedar, & Adbeel, & Mibsam,

14 Et Mischmahh, & Duma, & Massa,

15 Chadar, & Tema, Jethur, Naphis, & Kedma.

16 Hi fuerunt filii Jischmahhelis, & hæc nomina eorum per villas eorum, & per castella eorum, duodecim principes per nationes suas.

17 (Hi autem *sunt* anni vitæ Jischmahhelis, centum triginta septem anni, deinde expirans mortuus est: sic aggregatus est ad populos suos)

18 Qui habitaverunt a Chavila usq; Schurem, quod *desertum est* e-regione Ægypti, usque quâ venis in Assyriam: coram omnibus fratrib. suis longè latèque habitavit.

f Heb. generationes Jitzchaki, ut supra 6. 9.

19 Hæc verò *sunt* quæ acciderunt Jitzchako filio Abrahami: Abraham genuit Jitzchakum.

20 Erat autem Jitzchak natus quadraginta annos, cū acciperet Ribkam filiam Bethuelis Syri, ex Padane Syriæ, sororem Labanis Syri sibi in uxorem.

21 Postea supplex oravit Jitzchak Jehovam⁹ ob uxorem suam, eo quòd sterilis erat: & exoratus est illi Jehova, ita ut conceperit Ribka uxor ejus.

g vel irruerēt alter in alterum.

22 Cūque⁹ inter se conquassarent filii ejus in ea, dixit, si sic est, quorsum ego abiit igitur⁹ ad consulendum Jehovam.

h Heb. natio præ natione robusta erit.

23 Cui dixit Jehova, "duæ gentes *sunt* in ventre tuo, & duæ nationes, editæ ex ventre tuo separabuntur: quarum⁹ natio vna⁹ robustior erit altera, & major serviet minori.

24 Completis itaque diebus ejus ad pariendum, ecce gemini in ventre ejus.

25 Prodiit autem prior rufus, totus tanquā toga villosa: ideò vocarunt nomen ejus⁹ Hhesavum.

i id est, perfectus, nam perfectior quā pueri solent, videlicet pilis instruct⁹, prodiit.

26 Postea verò prodiit frater ejus, cujus manus tenebat calcaneū Hhesavi: ideò vocavit quisque nomen ejus⁹ Jahhakobum. Erat autem Jitzchak natus sexaginta annos, cū illa pareret eos.

k id est, manu tenentem calcaneum: nam ex manu & calcaneo cōpositum nomen est. Sed paro nomasia in vertendo perit.

27 Deinde cū crevissent isti pueri, fuit Hhesav vir peritus venationis, vir agrestis: Jahhakob verò vir integer, habitabat⁹ in tentoriis.

28 Amabat itaque Jitzchak Hhesavum, quia venatio grata erat in ore ejus: Ribka verò amabat Jahhakobum.

29 "Coquēte autem Jahhakobo⁹ jusculum, veniebat Hhesav ex agro, eratque fessus:

l Heb. coctio nem.

30 Quamobrem dixit Hhesav ad Jahhakobum, sine me haurire de isto edulio^m admodum rufo, nam fessus sum: idcirco vocavit quisque nomen ejus⁹ Edomum.

m Heb. rufo rufo: anadiplosis loco superlativi. *n* id est, rufū.

31 Respōdenti verò Jahhakobo, vende jam hodie primogeniti jus tuū mihi:

32 Di-

- 32 Dixit Hhesav, ecce ego^o propero ad mortem: quorsum ergo mihi jus primogeniti?
- 33 Cui dixit Jahhakob, jura mihi jam hodie, qui juravit ei: sic vendidit jus suum primogeniti Jahhakobo.
- 34 Jahhakob verò dedit Hhesavo panem & jusculum lentium, qui^o comedit ac bibit, deinde surgens abiit: sic contempsit Hhesav jus ipsum primogeniti.

ANNOTATIO.

3 Aschurinus, &] Hæc nomina etsi pluralia terminatione, numero tamē singularia & significatione sunt propria, ut Mupim, Chupim, & Chuschim, infra 46.21. & 23. 5 Dederat] nam unicus erat ex uxore, supra 22.2. & temporalium spiritualiumque promissionum divinitus, antequam nasceretur, hæres institutus, supra 15.4. 6 In regionem orient.] ubi est Arabia utraque. 7 Centum] ita vixit peregrinus 105. annos, & nepotes reliquit 15. annorum. 8 In cantie b.] ut promissum fuerat supra 15.5. Aggregatus est] id est, reliquis ante ipsum mortuis adjunctus: quod item dicitur de Jischmalhele, infra 17. 11 Benediceret] ei confirmaret benedictiones parenti factas, supra 17.19. Lachai roi] supra 16.13. & 24.62. 12 Atq; hæ] sequentibus ostendit fidem Dei in servandis iis quæ promiserat supra 16.10. & 12. 18 Longè lateq; hab.] nimirum coram omnibus fratribus suis, ut promiserat supra 16.12. nam verbum Hebræum hîc, ut Judic.7.12. significat longè lateq; diffundi. 20 Sororem Laban] hic propter historiam Jahhakobi (cujus socer fuit) nominatur. 21 Ob uxorem] id est, ea præsentē & unā cum illa. 22 Quorsum ego] tamdiu oravi supplex ut mihi concederetur proles? Apopsiopes in pathetico sermone frequas. Ad consulendum] per aliquem Prophetam, fortasse socerum, qui idem dicitur Propheta supra 20.7. 23 Due gentes] duarum gentium autores inter se dissidentes, quorum dissidium in posteris ipsorum continuabitur. Robustior erit] id est, ea quæ ex minore nasceretur victoriam obtinebit, conjunctam fœderis continuatione: in quo præter Christi & vitæ celestis hæreditatem, hujus quoque vitæ benedictiones comprehendebantur. Quamobrem rectè adducitur hic locus ab Apostolo Rom. 9.12. & victoria hæc gratuita electioni Dei, unico promissionum ejus fœderisq; fundamento, in Christo attribuitur. 27 In tentoriis] pecuariam & rem domesticam exercens: ideo tentoriis in plurali scribit. q. d. vel domierat, vel apud greges: ut supra 4.20. Jubal degentium in tentoriis autor fuisse dicitur. 29 Coquente] hoc puerorum factum etsi videtur ridiculum, tamen non frustra describit Mosche: divinæ enim voluntati, qua major minori subiectus est, inservit, ut etiam benedictio a patre decepto in minorem collata, infra 27.29. quod tandem completum est sub Davide. 2. Schemu. 8.14. 32 Propero ad m.] q. d. feras venando pericula mortis quotidie subeo, ita non modo juris, sed etiam vitæ presentis (quam pluris facio) curam omnem abjicio: quod si ab illis discerpar, quid proderit mihi jus primogeniti? Sic profanus Hhesav sacrum Dei jus abjicit: vide Hebr. 12.16. 34 Comedit] hac congerie impœnitentia Hhesavi describitur, qui neque vilitate pretii a tantæ rei venditione est deterritus, neque inter comedendum aut postquam comedisset, ulla ratione reipuit.

CAPUT XXVI.

Jitzchak fame impulsus in Ægyptum cogitat: sed monitus a Deo Gerari substitit: ubi casus de promissionibus patri factis confirmatus est, tamen metu mortis uxorem suam fingit sororem esse: quo nomine a Rege objurgatus quidem, sed publico edicto confirmatus est. Deinde cum Dei beneficio opulentior effectus, injuriâ Pelischtæorum gravius premeretur, Beerschebahhum secessit, ubi Dei oraculo denuo confirmatus, & a Rege Gerari in fœdus ascitus est.

EUIT autem fames in ea regione, præter famem illam priorem quæ fuerat^o temporibus Abrahami: quapropter profectus est Jitzchak ad Abimelecum Regem Pelischtæorum Gerarum.

- 2 Apparens enim ei Jehova, dixerat, ne descendas in Ægyptum, sed habita in ea regione quam dixero tibi.
- 3 Peregrinare in hac regione, & ero tecum ac benedicam tibi: nam tibi & semini tuo dabo omnes regiones istas, ut stabiliam^o juramentum illud quod juravi Abrahamo patri tuo.
- 4 Multiplicabo enim semen tuum, ut sit numerosum sicut stellæ cœli, & dabo semini tuo omnes regiones istas: & benedictas se reputabunt in semine tuo omnes gentes terræ:
- 5 Propterea quod auscultavit Abraham voci meæ, & observavit^o observationem meam, præcepta mea, statuta mea, & leges meas.

6 Confedit itaque Jitzchak Gerari.

7 Interrogantibusq; viris loci illius de uxore ipsius, dicebat, soror mea est, nam metuebat dicere, uxor mea est: ^a dicebat enim, cavendum ne occidant me viri hujus loci propter Ribkam, eo quod bonâ formâ sit.

^a Eclipsis sup-
plēda hīc, ut
infra 9. vide
supra 3. 22.
^b Hebr. proro-
gati essent ei
ibi dies.

8 Fuit autem cum^b multos dies ibi egisset, ut prospectaret Abimelec Rex Pelischtæorum per fenestram: & videret quod ecce Jitzchak colludebat cum Ribka uxore sua.

9 Quapropter vocato Abimelec Jitzchako dixit, Certè ecce uxor tua est: quomodo ergo dixisti, soror mea est? ad quem dixit Jitzchak, quia dicebam, cavendum ne moriar propter eam.

10 Tum dixit Abimelec, quid hoc est quod fecisti nobis? parum absuit quin concubuerit unus ex hoc populo cum uxore tua: sic adduxisses super nos reatum.

11 Præcepitque Abimelec toti populo suo, edicendo, qui tetigerit hūc virum aut uxorem ejus, ^c omnino morte plectetur.

^c Heb. mori-
endo morte
plectetur.

12 Serens autem Jitzchak in terra illa adipiscebatur anno quoque centuplas mensuras: adeò benedicebat ei Jehova.

^d Hebr. ibat
eundo & cre-
scendo: ut su-
pra 8. 3.

13 Sic crescebat vir ille, & ^d progrediebatur continenter crescendo, usque dum crevisset valde.

14 Fuit enim ei possessio gregum, & possessio armentorum, & famulitium adeò magnum, ut inviderent ei Pelischtæi:

15 Et omneis puteos quos foderant servi patris ejus temporibus Abrahami patris ejus, occluderent Pelischtæi, implentes eos pulvere:

16 Diceretque Abimelec ad Jitzchakum, discede a nobis, nam multò potentior factus es nobis.

17 Itaque discessit inde Jitzchak, & castris positus in valle Gerari, confedit in ea.

^e Heb. rever-
sus erat ut fo-
deret.

18 (^e Refoderat enim Jitzchak puteos aquarū quos foderant temporibus Abrahami patris sui, quosq; occluserant Pelischtæi post mortē Abrahami: & indiderat eis nomina, secundū nomina q̄ indiderat eis pater ejus)

19 Fodientesque servi Jitzchaki in ea valle, invenerunt ibi puteum aquarum viventium.

20 Contenderunt autem pastores Gerari cum pastoribus Jitzchaki, dicendo, nostræ sunt hæ aquæ: quamobrem vocavit nomen putei illius

^f Hhesekum, quia sponte litem moverant cum ipso.

^f id est, litem

21 Deinde cum fodissent puteum alterum, contenderunt etiam propter illum: quamobrem vocavit nomen ejus ^g Sitnam.

^g id est, odiū,
inimicitias,
contradictio-
nem.
^h id est, dila-
tationes.

22 Refigens verò inde tentorium cum effodisset puteum alium, non contenderunt propter eum: quapropter vocavit nomen ejus ^h Rechobothas, dicebat enim, sic vocandus est, quia jam dilatavit Jehova nobis terminos, ut fructuosi simus in hac regione.

23 Postea ascendit inde Beer-schebahhum.

24 Apparuitque ei Jehova illa ipsa nocte, dicens, Ego sum Deus Abrahami

hami patris tui: ne timeas, nam tecum sum, benedicamque tibi, & multiplicabo semen tuum propter Abrahamum servum meum.

25 Extructo itaque ibi altari invocavit nomen Jehovæ, tetenditque ibi tentorium suum: & foderunt ibi servi Jitzchaki puteum.

26 Abimeleco autem veniente ad eum Geraro, cum Achuzatho amico suo, & Picole principe exercitus sui:

27 Dixit Jitzchak ad eos, cur venistis ad me? cum vos oderitis me, & dimiseritis me a vobis?

28 Qui dixerunt, 'certò perspeximus' esse Jehovam tecum, ideò diximus, sit nunc 'execratio inter nos, *hoc est*, inter nos & inter te: pangamus itaque fœdus tecum.

i Hebr. perspicendo perspeximus. vide supra 2. 16. & 17.

29 *Dixatibi imprecare* 'si nos affeceris malo, quemadmodum non tetigimus te, & quemadmodum te *duntaxat* beneficio affecimus, dimisimusque te cum pace: tu nunc *annue* benedicte Jehovæ.

30 Cum itaque fecisset eis convivium, comedissentque & bibissent,

31 Surgentes mane juraverunt ^k alter alteri: deduxitque eos Jitzchak, & abierunt ab eo cum pace.

k Hebr. vir fratris tui suo.

32 Fuitque eo ipso die, ut venientes servi Jitzchaki nunciarent ei de puteo illo quem foderant, dicerentque ei, invenimus aquas.

33 Et vocavit illum ^l Schibhhâ: idcirco nomen civitatis illius est ^m Beer-schebahh, usque ad hunc diem.

l id est, juramentum. m id est, putei juramenti: vide supra 21. 31.

ANNOTATIO.

1 Temporibus Abr. supra 12. 7. 2 Ne descendas ut patris exemplo cogitabas. 3 Juramentum illud quod te presente in monte præstitum est ubi fueras immolandum supra 22. 17. 4 Observationem hoc generis nomen est, cuius tres voces quæ sequuntur sunt veluti species: qua congerie vocum, diligens & syncera Abrahami in omnibus obedientia commendatur. 5 Reatum id est, coniecisses nos in peccatum, cuius poena fuisset nobis subeunda: Hebræa enim vox significat reatum, & reatus poenam. 19 Viventium id est perennium & perpetuò securientium. 22 Refigens vide supra in 13. 8. 24 Illa ipsa n. qua eò pervenit: apparuit autem, ut tristem de injuriis acceptis consolaretur, & juberet subsistere. 26 Abimeleco sic declarat Deus se eodem favore filium prosequi, quo Abrahamum fuerat persecutus: ad quem similiter perendi fœderis causâ venerat Abimelec, supra 21. 28 Esse Jehovam vide supra 21. 22. Execratio id est, juramentum execratione conjunctum, qua sibi malè precatur jurans, si juramentum violat: Synecdoche. 29 Si nos summa fœderis erat, ne aliter noceret alteri. Quemadmodum his verbis objectum odium diluunt, & petitionis suæ æquitatem ostendunt: quæ eadem ratione usi sunt supra 21. 23. Non tetigimus nam ita edicto caverat supra ver. 11. Duntaxat beneficio aff. hospitio excipientes, & ad participanda commoda regionis nostræ admittentes. Cum pace id est, salvis personis, rebusque nris omnibus. Benedicte Jehovæ honorifica appellatio illius temporis, quæ etiam Laban servum Abrahami appellavit supra 24. 31. 33 Puteo illo de quo supra ver. 25.

CAPUT XXVII.

Hhesav Cenabhanæ uxores parentibus invisas ducit: quem dum senex Jitzchak & oculis captus venatum mittit, benedicturus ei post allatam prædam, minor filius astu matris cum vestitu majoris domesticòg, edulio suppositus, benedictionem imprudente patre surripit: qua fraude rete & a frater reversus benedictionem minimè recuperat, sed alteri nihilominus Deo autore confirmatur. Quare cum major minorem odio capitali prosequeretur, mater consilium de ablegando filio, callide ipsi maritoque proponit.

1 **Q**UM autem esset Hhesav natus quadraginta annos, duxit uxorem Jehuditham filiam Beerî Chittæi, & Basmatham filiam Elonis Chittæi:

a Heb. amaritudo spiritus Jitzchako & Ribkæ: vide infra vers. ult. mo. & 28. 8.

2 Quæ fuerunt amaritudini animis Jitzchaki & Ribkæ.

3 Deinde fuit cum senuisset Jitzchak, & caligarent oculi ejus ne vide-

ret, ut vocans Hhesavum filium suum majorem, diceret ad eum, fili mi: qui dixit ad eum, ecce me.

4 Tum dixit, ecce nunc senui, non novi diem mortis meæ.

5 Jam itaque sume quæso arma tua, pharetram tuam, & arcum tuum, exiensque in agrum, venare mihi venationem:

6 Paratisque mihi cupediis quemadmodum diligo, afferto eas ad me ut comedam: & benedicet tibi anima mea prius quam moriar.

7 (Ribka autem audiebat cum alloqueretur Jitzchak Hhesavum filium suum) abiit ergo Hhesav in agrum, ad venandum venationem quam afferret.

8 Ribka verò allocuta est Jahhakobum filium suum, dicendo: ecce, audivi patrem tuum alloquentem Hhesavum fratrem tuum, dicendo,

9 Affer mihi venationem, & para mihi cupedias, quas comedam, post benedicam tibi coram Jehova, prius quam moriar.

10 Nunc itaque fili mi, ausculta voci meæ, in eo quod ego præcipio tibi.

11 Abiens nunc ad gregem, accipe mihi inde duos hœdos caprarum bonos, quos parem cupedias patri tuo, quemadmodum diligit,

12 Et afferente te ad patrem tuum comedat: ut benedicat tibi antequam moriatur.

13 Sed dixit Jahhakob ad Ribkam matrem suam, En Hhesav frater meus, vir pilosus est, ego verò sum vir glaber:

^b Heb. lavis, id est, lavis cu
te.

^c id est, alios seducēs & in errorem im
pellens.

14 Fortassis palpabit me pater meus, & ero in oculis ejus tanquam planus: sic adducam super me maledictionem, non autem benedictionem.

15 Cui dixit mater ejus, super me sit maledictio tua, fili mi: tantum ausculta voci meæ, & abiens accipe mihi.

16 Abiens ergo accepit & attulit matri suæ: paravitque mater ejus cupedias, quemadmodum diligebat pater ejus.

^d Heb. defyderiorum, id est, omnino pretiosis.

^e Heb. levore

17 Deinde acceptis Ribka vestimentis Hhesavi filii sui majoris defyderiorum, quæ erant apud se domi, induens Jahhakobum filium suum minorem,

18 Pellibusque hœdorum & capris induens manus ejus, & glabritiem colli ejus:

19 Posuit cupedias illas quas paraverat, cum pane, in manu Jahhakobi filii sui.

20 Sic veniens ad patrem suum dixit, pater mi: quo dicente, ecce me, quis es tu, fili mi?

21 Dixit Jahhakob ad patrem suum, ego sum Hhesav primogenitus tuus, feci quemadmodum edixisti mihi: surgens nunc sede & comede de venatione mea, ut benedicat mihi anima tua.

^f Heb. festina sti inveniendo.

22 Dicenti autem Jitzchako ad filium suum, quàm jam citò invenisti, fili mi? dixit, certè, quia fecit Jehova Deus tuus ut obveniret mihi.

23 Tum dixit Jitzchak ad Jahhakobum, accede nunc ut palpem te fili mi, an tu is sis, filius meus Hhesav nescne.

24 Accessit ergo Jahhakob ad Jitzchakum patrem suum: qui palpando eum dixit, hæc vox vox est Jahhakobi, at hæc manus manus Hhesavi.

25 Non

Caput XXVII.

53

- 25 Non enim agnoverat eum, eo q, essent manus ejus, ut manus Hhesavi fratris ejus, pilosæ: quare benedixit ei.
- 26 Cum enim dicenti, tu is es? filius meus Hhesav? respondisset Jahhakob, sum,
- 27 Ipsique dicenti, admove mihi & comedam de venatione filii mei, ut benedicat tibi anima mea, admovisset ut comederet, attulissetque ei vinum ut biberet:
- 28 Dixerat ad eum Jitzchak pater ejus, accede nunc & osculare me, fili mi.
- 29 Accedente igitur eo & osculante illum, cum odoraretur Jitzchak odorem vestimentorum ejus, benedixit ei: ac dixit, ^{g id est, considerata.} vide, odor filii mei cui benedixit Jehova, ^{h Hebr. pinguedinibus.} est sicut odor agri.
- 30 Deritaque Deus ipse tibi de rore cœli, ^{i Hebr. tantum ex eundo exi verat.} variâque pinguedine terre, & copiam frumenti ac musti.
- 31 Serviant tibi populi, & incurvent se tibi nationes, esto herus fratribus tuis, & incurvent se tibi filii matris tuæ: maledicentium tibi quisque maledictus esto, & qui benedixerit tibi, esto benedictus.
- 32 Fuit autem cum absolvisset Jitzchak benedicere Jahhakobo: fuit, inquam, ut ^{k Hebr. quis modò is est qui, &c. Voci ordo perturbatus, antequam loquens perturbationem exprimeret.} vixdum egresso prorsus Jahhakobo a facie Jitzchaki patris sui, Hhesav rediret a venatione sua.
- 33 Paratas itaque ipse quoque cupedias attulit patri suo: dixitque patri suo, surgat pater meus, & comedat de venatione filii sui, ut benedicat mihi anima tua.
- 34 Dicente verò ei Jitzchako patre ejus, quis es tu? dixit, ego sum filius tuus, primogenitus tuus, Hhesav.
- 35 Tunc contremuit Jitzchak tremore magno admodum, & dixit, quis ille est qui venatus venationem modò attulit mihi, & comedi ex omnibus antequam venires, & cui benedixi? etiam benedictus erit.
- 36 Audiens autem Hhesav verba patris sui exclamavit clamore magno & amaro admodum: dixitque patri suo, benedic mihi, mihi quoque, pater mi.
- 37 Qui dixit, venit frater tuus per fraudem, & abstulit benedictionem tuam.
- 38 Dicenti autem, quàm rectè vocavit nomen suum Jahhakobum, ^{l id est, supplantatorem: nomen enim eorum melius detorquet a vera significatione.} supplantavit enim me jam secundo, primogeniti jus meum abstulerat, & ecce modò abstulit benedictionem meam: deinde dicenti, an non penes te reservasti mihi benedictionem?
- 39 Respondens Jitzchak dixit Hhesavo, en, herum constitui eum tibi, & omneis fratres ejus dedi ei in servos, frumento quoque ac musto fulcivi eum: tibi igitur jam quid facerem, fili mi?
- 40 Dicebat verò Hhesav ad patrem suum, an benedictio unica tibi est, pater mi? benedic mihi, mihi quoque, pater mi: & sublata Hhesav voce sua flebat.
- 41 Respondens itaque Jitzchak pater ejus dixit ad eum, ecce, ex varia

pinguedine terræ erit habitatio tua, & ex rore cœli supernè.

42 Sed gladio tuo vives, & fratri tuo servies: erit tamen cum dominaberis, & frangendo excuties jugum ejus e collo tuo.

43 Quare intestino odio prosequens Hhesav Jahhakobum propter istam benedictionem qua benedixerat ei pater ejus, dixit Hhesav cum animo suo, appropinquant dies luctus patris mei, tunc occidam Jahhakobum fratrem meum.

m Heb. in cor
de suo.

44 Cumque nunciatum esset Ribkæ unumquodque verborum Hhesavi filii sui majoris, mittens vocavit Jahhakobum filium suum minorem, dixitque ad eum, ecce Hhesav frater tuus se mox consolaturus esset de te, occidendo te.

45 Nunc itaque fili mi, ausculta voci meæ, & surgens fuga te eripe ad Labanem fratrem meum Charanem:

m Heb. unos.

46 Ut maneat cum eo dies paucissimos, usque dum avertatur æstuans ira fratris tui:

47 Dum aversa irâ æstuante fratris tui a te, oblitus fuerit ejus quod fecisti ipsi, postea mittens recipiam te inde: quare orbarer etiam utroque vestrum die uno?

o Hebr. filias
Chethi: ni-
mirum ux-
ores Hhesavi,
de quibus su-
pra 1. & 2.

48 Ad Jitzchakū verò dixit Ribka, tædet me vitæ meæ propter Chittæas: si accipiet Jahhakob uxorem de Chittæis quales istæ sunt, de filiabus hujus regionis, ad quid mihi vita?

ANNOTATIO.

1 Cum autem] Duos hos versus, quia ad sequentem historiam pertinent, huic capiti conjunximus. 6 Benedicet] id est, pater natus benedictionum promissionumque hereditatem in te ut primogenitum transmittam: sic naturalis ordinis privatiq; studi potius rationem habet quam oraculi, de quo supra 25. 23. 9 Coram] Johovā] q. d. quæ testamentaria benedictio rata futura est a Domino. 11 Abiens nunc] antequam frater cum præda revertatur. 15 super me] de divino oraculo confirmata, maledictionem audacter in se derivat a qua filius metuebat. 22 Quin jam] duæ causæ explicantur, quæ senem moverunt ut fraudem subesse suspicaretur: una est citò allatus cibus, altera vocis dissimilitudo. Prior em diluit Jahhakob adducta Dei providentia: altera (quia plus pater tactui & odorati quam auditui, Deo ita disponente, tribuebat) cum Jahhakobum palpasset, & olfecisset vestimenta ejus, sublata est. 29 Vide, odor] ΕΑΡΤΑΧΩΝ verborum, quam mutato ordine fecimus planiorem. Sensus est: cum filium osculans odorem vestimentorum Hhesavi (quæ non pædorem caulæ, sed agrorum odora menta redolebant) sensit, omni dubitatione sublata eum existimavit esse Hhesavum, ac proinde ei benedixit. 30 Det itaque] & beneprecatur filio vota animi sui proferens, & prophetico Spiritu promissiones Dei denunciat: quare Hebræa verba utrumque continent, det vel dabit, & sic sequentia. Variq; ping.] confer cum Deut. 8. 8. 31 Serviant] hæc partim Jehoschubhæ, partim Davidis sequentiūque Regum temporib. effecta sunt. Isto herus] hinc jus primogeniti imprudens confirmat pater. Maledicentium] benedictiones paternas huic tradit hereditatis jure, de quibus supra 17. 35 Contremuit] quo velut fræno injecto cohibet eum Deus ne benedictione revocet, sed verbis sequentib. confirmare cogit. 37 ver fraudem] ut se excuset fratrem accusat non admodum prudenter. 38 Abstulerat] imò ipse interpositio juramento sciens ac prudens vendiderat, supra 25. 33. Benedictionem meam] atqui ad eum pertinebat, ut cui primogeniti jure cessisset. 39 Omnes fratres] id est, totam posteritatem tuam. Fulcivi] circumquaque muni vi, eorumque copiam ei addixi. 40 Flebat] vide Hebr. 12. 17. 41 Erit habitatio] hoc est, regionem habebis non prorsus sterilem, sed ex parte frugiferam. 42 Gladio tuo] vitam inquietam ages, & fines tuos armis tueri cogeris. Erit ita.] ut evenit sub Joram 2. Reg. 8. 44 Hhesav fr.] prudenter Hhesavi consilium reticet, tantum quod metuit filio minori proponit, ut quam minime fieri possit, fratrum animi exacerbentur. 48 Tædet me] astuta ratione non tantum copiam discedendi a patre impetrat filio, sed etiam patri persuadet ut eum a se ableget.

CAPUT XXVIII.

Jitzchak Jahhakobum in Mesopotamiam mittens ut ex sua cognatione uxorem ducat, eum contra exilii molestias divina benedictione solatur: cujus animum sibi prioribus nuptiis infensum reconciliaturus Hhesav, filiam Jishmahelis prioribus superinducit. Deus Jahhakobo in itinere paternas benedictiones confirmat, favoremque suum in toto illo exilio promittit: ad cujus testimonium erecto lapide Jahhakob loci nomen mutat, ac grati animi votum Deo nuncupat.

- 1 **V**OCANS itaq; Jitzchak Jahhakobum ut^a benediceret ei, præcepit ei ac dixit ei, ne accipias uxore de filiabus Cenahhani:
- 2 *Sed*^a surge, abi Padanem Syrię in domum Bethuelis patris matris tuę, & accipe tibi inde uxorem de filiabus Labanis fratris matris tuę.
- 3 *Deus* autem fortis^a omnipotens benedicat tibi, fructuosumq; te reddat ac multiplicet te, ut evadas in cœtum populorum.
- 4 Detq; tibi benedictionē Abrahami, tibi *inquam* & semini tuo tecum, ut hæreditariò possideas terram peregrinationum tuarum, quam Deus dedit Abrahamo.
- 5 Sic dimisit Jitzchak^a Jahhakobū ut abiret Padanem Syrię, ad Labanem filium Bethuelis Syri, fratrem Ribkę matris Jahhakobi & Hhesavi.
- 6 Videns autem Hhesav Jitzchakū benedixisse Jahhakobo, & dimisisse eum Padanē Syrię ad accipiendum sibi inde uxorem, cumq; ei benediceret, interdixisse ei dicendo, ne accipias uxore de filiabus Cenahhani,
- 7 Jahhakobum verò auscultantem patri suo ac matri suę, abiisse Padanem Syrię:
- 8 Videns quoque Hhesav malas videri filias Cenahhani in oculis Jitzchaki patris sui:
- 9 Abiens Hhesav ad^a Jischmahhelitas, accepit Machalathā filiā Jischmahhelis filii Abrahami, sororem^a Nebajothi, præter superiores uxores suas, sibi in uxorem.
- 10 Verū Jahhakob exiens Beer-schebahho, ut p̄ficisceretur Charanē,
- 11 Incidit in quendā locū, ubi p̄noctavit^a quia occiderat Sol: & accipies de lapidib^o illius loci disposuit *ut essent* cervical suū, cubavitq; in eo loco.
- 12 Eoq; somniantē, ecce scala constituta in terra, cujus summitas p̄tingebat ad cœlū: & ecce Angeli Dei ascendebāt descendebantq; per eā.
- 13 Ecce autem Jehova stans supra eam dicebat, *ego sum* Jehova Deus Abrahami patris tui, & Deus Jitzchaki: hanc ipsam terram in qua tu cubas, tibi dabo^a & semini tuo.
- 14 Eritq; semen tuum *numerosum*, sicut pulvis terrę, adeò ut erumpas in Occidentem, & in Orientem, & in Septentrionem, & in Meridiem: & benedicentur in te omnes familię terrę, id est, in semine tuo.
- 15 Quamobrem ecce ego tecum sum, ut custodiam te quocunque iveris, & reducam te ad hanc ipsam terram: nō enim deseram te^a usque-dum perfecero id quod locutus sum tibi.
- 16 Cū itaque evigilans Jahhakob a somno suo diceret, certē^a est Jehova in hoc ipso loco, attamen ego nesciveram:
- 17 (Territus enim dixerat, quā terribilis est hic locus: non est hic locus nisi^a domus Dei: etiam hic locus est porta cœli)
- 18 Surgens Jahhakob mane, accepit illam^b lapidum struem quam disposuerat *ut esset* cervical suum: disposuitque eam in statuam, & effudit oleum in summitatem ejus.

^a Heb. jischmahhelem: sed is jam ante mortuus erat supra 25.17. Nomina autē propria pro gentilibus ferē usurpantur.

^b Hebr. lapidem, pro lapidum struem hic & infra ver. 22. ut ostendit ver. 11. nam unus lapis qui ab uno non moveri potuisset nō fuisset satis ad statuam erigendam.

^c id est, domū Dei fortis.

19 Vocavitq; nomen loci illius^c Beth-elem: siquidem Luz erat nomen civitatis illius antè.

20 Præterea vovit Jahhakob votum dicendo: "Cum fuerit Deus mecum, & custodierit me in via ista per quam ego profecturus sum, dederitq; mihi panem ad comedendum, & vestimentum ad induendum,

21 Reversusq; fuero in pace ad domum patris mei, denique fuerit mihi Jehova in Deum:

22 Tum hæc strues lapidum quam disposui in statuam, erit domus Dei: & quicquid dederis mihi, ejus decimas omnino dabo tibi.

ANNOTATIO.

1 Benedicere] id est, benedictiones quas prius deceptus contulerat, Jahhakobo peregrè profecturo, sciens & prudens confirmaret. 2 Surge abi] non dubium est quin Jitzchak uxoris consilio tum demum acquieverit cum oraculo Dei fuit approbatum, præferum memoria tenens quam sollicitè caviss. pater ne in Mesopotamiam ipse duceretur suprà 24. nam hoc benedictionibus promissionibusque Dei quæ Jahhakobo in itinere fiunt, eventuque ostenditur. 3 Omnipotens] vide suprà 17. 1. 9 Nebajoth] primogeniti Jischmahelis suprà 25. 13. 11 Quia occiderat] idè non poterat pervenire Luzam, & in agro sub dio cubare coactus est. 12 Ecce] Visioni huic convenit cum promissionibus Dei: nam scala, Jahhakobi iter designat, Angeli ascendentes, abeuntis sunt custodes, sicut descendentes, redeuntis. Deus summitatem scalæ obtinet, quia rem totam moderatur, cujus providentiâ Jahhakob a parentibus abstrahitur, in itinere ducitur, apud socerum conservatur, atque reducitur. hanc interpretationem affert Deus ipse ver. 15. Cum enim se Jahhakobo adfuturum eumque non deserturum dicit, satis declarat quorsum in summitate scalæ sit, & Angelos adhibuit. 13 Ego sum] hic confirmatur a Deo benedictio Jitzchaki suprà facta ver. 3. & 4. Et semini tuo] ut suprà 13. 15. annot. 14 Sicut pulvis] ut suprà Abrahamo 13. 14. & seq. Benedicentur] ut suprà 11. 35. 15 Usquedum] id est, nunquam te derelinquam: sunt enim æternæ promissiones Dei in Christo. 1. Tim. 4. 8. 16 Est Jehova] hoc est, singulari quadam ratione Deus, qui alioqui ubique est, hic se esse declarat signò. 17 Domus Dei] locus dignus qui consecratur precibus fundendis Deo: idem quoque sensus est verborum sequentium. 18 Oleum] veluti consecrationis signum, non ab eo excogitatum, sed a patre avoque acceptum, & divinitus institutum. Hæc ceremonia deinde sub Lege in rerum personarumque consecrationibus ex Dei mandato in usu fuit Exodi 29. nam ita erat Ecclesiæ infantia & pueritia exercenda, donec exhiberetur Christus. 20 Cum fuerit] non est particula conditionalis, sed temporis adverbium, ut infrà 38. 9. nam de promissionibus sibi factis minimè ambigit, quas propè ad verbum repetit, & adverbium certitudinis quo utitur suprà 16. eum non dubitasse docet. 21 Denique fuerit] finis iste versiculi coheret cum reliqua parte ejus, votum verò seorsim in sequente versu exprimitur. Similem locutionem vide suprà 17. 8. unde Jahhakob hanc voti formulam sumpsit. 22 Hæc strues] id est, locus in quo statuam & lapidibus erexit: Metonymia.

CAPUT XXIX.

Jahhakob Rachelis operâ in familiam Labanis receptus, ejusq; puella amore correptus septennii servitutem pro ea paciscitur: deinde in nuptiis per fraudem soceri Leâ suppositâ, alterum septennium paciscitur, ut Rachele potiatur. Et quia hanc præ illa amat, hæc sterilis divinitus, illa quatuor filiorum mater redditur.

^a Hebr. filiorum Orientalis.

1 DEINDE^a sublatis Jahhakob pedibus suis, perrexit in^a regionem^a Orientalium.

2 Cùmque circumspiceret, ecce puteus in quodam agro: & ecce ibi tres greges pecudum cubantes juxta illum, ut ex illo puteo adaquarent greges, & lapis quidam magnus super os illius putei.

3 (Congregari enim solebant illuc omnes greges, & devolventes pastores lapidem illum ab ore ipso putei adaquabant pecudes: postea reponabant eundem lapidem super os illius putei in locum suum)

4 Dicenti itaque ad illos Jahhakobo, fratres mei, undenam estis? dixerunt, ex Charane sumus.

^b Heb. est ne pax ei? pacis aut nomine valetudo & omne ppe-ritatis genus passim in scripturis intelligitur.

5 Dixitque eis, nostisne Labanem filium Nachoris? qui dixerunt, novimus.

6 Deinde dixit eis, ^b rectè ne habet? qui dixerunt, rectè: & ecce Rachel filia ejus advenit cum pecudibus.

7 Tum

- 7 Tum dixit, en adhuc dies^c multus est, non est tempus congregandi pecoris: adquate has pecudes, & ^dabeunt pascite. ^c Hebr. magnus.
^d Hebr. abite & pascite.
- 8 Qui dixerunt, non possumus, usque dum congregati fuerint omnes greges, & devolverint pastores istum lapidē ab ore hujus putei: tum adaquabimus pecudes.
- 9 Ipso adhuc loquente cum illis, advenit Rachel cum pecudibus quæ erant patris sui: nam pecuaria erat.
- 10 Fuitque cum videret Jahhakob Rachelem filiam Labanis^e avunculi sui, & pecudes Labanis avunculi sui, ut accedēs Jahhakob^f devolveret lapidē illū ab ore illius putei, adaquaretq; pecudes Labanis avunculi sui. ^e Hebr. fratris matris suæ, & sic deinceps.
- 11 Cum enim^g osculatus Jahhakob Rachelē, sublata voce sua^h flevisset,
- 12 Deinde nunciasset Jahhakob Racheli seⁱ cognatū esse patris ipsius, id est, se esse Ribkæ filium, cucurrer^{at} illa ut nunciaret patri suo. ^f Hebr. fratres ut supra 24. 27. & infra 15.
- 13 Fuit itaque cum audiret Laban^b nuncium de Jahhakobo filio sororis suæ, ut currens obviam ei amplexaretur atque oscularetur eum, introduceretq; eum in domum suam: tunc narravit Labani^j omneis res istas. ^g Hebr. auditionem Jahhakobi.
- 14 Cui dixit Laban, profectō os meum & caro mea es: sic mansit cum eo^h spatium mensis. ^h Hebr. mensēm dierum, id est, quot dies reguntur ad constituendū mensem: Hypallage, pro dies mensis.
- 15 Deinde dixit Laban Jahhakobo, an quia cognatus meus es, ideō servies mihi gratis? indica mihi: quid vis in mercedem tuam? ⁱ Hebr. debiles
- 16 (Erant autem Labani duæ filiæ: nomen majoris Lea, & nomen minoris Rachel.
- 17 Oculi verò Leæⁱ teneri erant, sed Rachel erat pulchra formā & pulchra aspectu:
- 18 Quapropter amabat Jahhakob Rachelem) dixit ergo, Serviam tibi septem annos^k pro Rachele filia tua minore. ^k Hebr. uni, ut supra 27.
- 19 Cui dixit Laban, melius fuerit me tradere eam tibi, quàm ut tradam eam viro alteri: mane apud me.
- 20 Servivit itaque Jahhakob pro Rachele septem annos, qui fuerunt in oculis ejus tanquam dies^k paucissimi, propterea quòd diligebat eam. ^k Hebr. uni, ut supra 27.
- 21 Dixerat autem Jahhakob ad Labanem, Cedò uxorem meam: quoniam completi sunt dies mei, ut congregiar cum ea.
- 22 Congregatisq; Laban^j omnibus viris illius loci, fecerat convivium.
- 23 Fuit autem vespere, ut accipiens Leam filiam suam, introduceret eam ad illum: qui congressus est cum ea.
- 24 Deditque illi Laban Zilpam ancillam suam, ut esset Leæ filia suæ ancilla.
- 25 Sed fuit mane cum ecce ipsa agnosceretur Lea, ut diceret Jahhakob ad Labanem, quid hoc est quod fecisti mihi: nōne pro Racheleⁱ servio apud te: quare igitur decepisti me? ⁱ Hebr. servi, id est servitutem patris sum.
- 26 Cui dixit Laban, non ita fieri solet in loco nostro: ut detur minor natu ante primogenitam.
- 27 Comple septimanam^j hujus: tum dabimus tibi etiam istam pro

servitute qua servies apud me adhuc septem annos alteros.

28 Faciens ergo Jahhakob ita complevit septimanam illius: deditq; Laban ei Rachelem filiam suam, *ut esset ei uxor.*

29 Dedit verò Laban Racheli filia suae Bilham ancillam suam, *ut esset ei ancilla.*

30 Congressusq; Jahhakob etiam cum Rachele, amavit etiam Rachelem prae Lea, servivitque apud illum, praeterea septem annos alteros.

31 Videns autem Jehova^m exosam esse Leam, aperuit vulvam ejus: at Rachel erat sterilis.

m id est videtis afflictionem filium: compositum nomen ex corruptis vocibus, ut & sequentia. 32 Concepit ergo Lea & peperit filium, cuius vocavit nomen^m Reubenem: dicebat enim, *sic vocandus est* eò quòd vidit Jehova afflictionem meam: nunc enim amabit me vir meus.

m ab audienti verbo. 33 Postea iterum concepit peperitq; filium: quapropter dixit, quia audivit Jehova me esse exosam, ideò dedit mihi etiam hunc: sic vocavit nomen ejusⁿ Schimhhonem.

o a verbo ad jungendi. 34 Deinde concipiens rursus peperit filium, dixitque, "nunc demum adjungetur mihi vir meus, quia peperit ei treis filios: idcirco vocavit nomen ejus^o Levin.

p compositum ex Jehova & celebrandi verbo. 35 Deinde concepit denuò, pariensq; filium dixit, hac vice celebrabo Jehovam: idcirco vocavit nomen ejus^p Jehudam: tum destitit parere.

ANNOTATIO.

1 *Sublatis*] id est, non invitus ac pedes trahens, sed alacris reliquum iter confecit, divino oraculo confirmatus. *Regionem ori.*] Mesopotamiam, quae Cenahhanæ est Orientalis. 8 *Non possumus*] propter lapidis magnitudinem vires nostras superantem. 10 *Devolvere*] suam operam in devolvendo lapide cum pastoribus conferret pro absente Rachele, quae domum cucurrerat, ut de ejus adventu moneret patrem. 11 *Osculatus*] pro temporis & loci consuetudine. *Flevisset*] prae gaudio, quòd tam commodè cognatam nactus esset. 13 *Omnes res*] id est, quid inter fratrem & ipsum accidisset, cur protectionem hanc suscepisset, & quomodo in itinere oraculo confirmatus esset. Hac oportebat Labani innotescere, ne quid adversi de subito ejus adventu suspicaretur: praesertim cum nudum ferè videret ac sine comitatu: qui antea famulum avi camelis, hominibus, auro, & argento instructum exceperat, supra 24. 14 *Profecto*] Exclamatione satis sibi factum affirmat. *Os meum* & id est, mihi consanguineus: necessitudinis periphrasis, ut Gen. 2. 23. & Judic. 9. 2. 18 *Pro Rachele*] id est, si des Rachelem: non enim ita servitutem paciscebatur, ut conjugium differretur usque ad exactum septennium. 21 *Completi sunt dies*] id est, uxori maturus sum plus satis: agebat enim annum quasi 76. cum pro uxore pacisceretur: quòd colligitur si ex 130. annis quos natus erat cum sisteretur Parhioni infra 47. 9. quadraginta anni ætatis Josephi detrahan- tur, & quatuordecim anni servitutis Jahhakobi pro uxoribus, sub quorum finem Joseph natus est, infra 30. 25. Ut *congre- diar*] non ut abducat quia servitutem debet, sed ut dum servit, ea uxore utatur. 22 *Omnibus*] id est, quam plurimis: sic enim alibi frequenter universalis particula restringitur, ut infra 41. 58. & 2. Regum 8. 9. & in novo Testamento saepe. 23 *Accipiens Leam*] pro Rachele: nam sponsæ in mariti sui thalamum velata & sine lumine ducebantur, ut pudori earum consuleretur: ea fuit in prisca ætate integritas morum atque modestia. 26 *Non ita*] Loci consuetudinem post nuptias obducit, quæ in contractu sponsalium fuerat exprimenda. 27 *Hujus*] Leæ videlicet, nam hæc ne repudietur, Laban alteram deamatam offert. Sensus est, patere nuptiarum convivium septemdiale jam cœptum absolvi, Leam apud te retinen- do, postea optaram quoque habebis. Nuptialis autem convivii septem dierum exemplum est in Schimschone, Judic. 14. 15. & 17. 31 *Exosam*] id est, minus amatam, ut apparet ex præcedente versu. 34 *Nunc demum*] id est, conjunctior mihi posthac erit vir meus, & impensus me amabit quam antehac, ternum liberorum matrem.

CAPUT XXX.

Rachel & Lea emulatione ancillas suas Jahhakobo tradunt suo loco parituras, qui tum ex ancillis, tum etiam ex uxoribus octonis adhuc liberis susceptis, dimissionem in patriam secundo servitutis septennio exacto petit: sed nova pactione soceri detentus, qua versicolor partus ipsi ex unicolore albo grege dabatur, mercedem duabus artibus, divinitus adjutus, multam & præstantem consequitur, ita ut pecoris efficiatur ditissimus.

1 M autem videret Rachel se non parere Jahhakobo, æmulata est Rachel sororem suam: dixitq; ad Jahhakobum, "cedo mihi liberos, sin minus, mortua sum.

2 Tunc

- 2 Tunc accensa est ira Jahhakobi in Rachelem: & dixit, "an loco Dei sum ego? qui prohibuit a te fructum ventris.
- 3 Quapropter dixit Rachel, "ecce ancillam meam Bilham, congregare cum ea: ut pariat super genua mea, & liberos consequar ego quoque ex ea.
- 4 Deditque ei Bilham ancillam suam in uxorem: & congressus est cum ea Jahhakob.
- 5 Ita concepit Bilha, & peperit Jahhakobo filium.
- 6 Tunc dixit Rachel, causam meam egit Deus, etiamq; exaudivit vocem meam, quod dedit mihi filium: idcirco vocavit nomen ejus^a Danem.
- 7 Cumq; concipiens iterum, peperisset Bilha ancilla Rachelis filium secundum Jahhakobo:
- 8 Dixit Rachel, "Luctationibus^b maximis luctata sum cum sorore mea, etiamque prevalui: quapropter vocavit nomen ejus^c Naphtalim.
- 9 Videns autem Lea se destitisse parere, similiter accepit Zilpam ancillam suam, & dedit eam Jahhakobo in uxorem.
- 10 Peperitque Zilpa ancilla Lea, Jahhakobo filium:
- 11 Ideoque dixit Lea, "venit turma: & vocavit nomen ejus^d Gadem.
- 12 Iterum pariente Zilpa ancilla Lea, filium secundum Jahhakobo:
- 13 Dixit Lea, "cum beatitudine mea, nam beatam predicabunt me^e mulieres: idcirco vocavit nomen ejus^f Ascherem.
- 14 Cum autem abiens Reuben temporibus messis triticeae, invenisset amabiles flores in quodam agro, eosq; attulisset ad Leam matrem suam: dixit Rachel ad Leam, da quaeso mihi de amabilibus floribus filii tui.
- 15 Quae dixit ei, an parum est te abstulisse virum meum, ut auferas etiam amabiles flores filii mei? dixit vero Rachel, idcirco cubet ille tecum hac nocte pro amabilibus floribus filii tui.
- 16 Redeunte itaq; Jahhakobo ex agro vespere, egrediens Lea obviam ei, dixit, congregieris mecum, nam^g omnino mercede conduxisti te pro amabilibus floribus filii mei: cubavitque cum ea nocte illa.
- 17 Deo autem exaudiente Leam, ita ut conciperet & pareret Jahhakobo filium quintum:
- 18 Dixit Lea, "reddidit Deus mercedem meam, postquam dedi ancillam meam viro meo: ideoque vocavit nomen ejus^h Jissascarem.
- 19 Deinde concepit rursus Lea, peperitque filium sextum Jahhakobo:
- 20 Et dixit Lea, donavit me Deus, meⁱ inquam dono bono: nunc tandem cohabitabit mihi vir meus, quia peperit ei sex filios: idcirco vocavit nomen illius^j Zebullunem.
- 21 Postremo vero peperit filiam, & vocavit nomen ejus^k Dinam.
- 22 Recordatus autem est Deus Rachelis: & exaudiens eam Deus aperuit vulvam ejus.
- 23 Cumque concepisset & peperisset filium, dixit, abstulit Deus^l opprobrium meum.

^a id est, causam agentem, vel iudicantem.

^b Heb. Dei: ut Jonae 3. 3. Ps. 36. 7. & alibi. ^c id est luctationem, vel lucta mea est.

^d id est, turmam.

^e Heb. filiarum. ^f id est, beatitatem.

^g Heb. conducendo conduxisti.

^h id est, merces est, vel vi in mercede.

ⁱ id est, donum cohabitandi: compositum ex duobus verbis corruptis, sed affinis pronunciatione: cuiusmodi est sequens nomen ver. 24.

^{k id est, addat vel addet auferenti probrum, nimirum filio huic alteri.} 24 Vocavitque nomen illius^k Josephum, dicendo, addat mihi Jehova filium alterum.

25 Fuit autem cum peperisset Rachel Josephum, "ut diceret Jahhakob ad Labanem, dimitte me, ut abeam ad locum meum & ad regionem meam.

26 Da uxores meas pro quibus servivi tibi, & natos meos ut abeam: tu enim " nosti servitutem meam, qua servivi tibi.

27 Dixit vero ad eum Laban, " si nunc inveni gratiam in oculis tuis, *missa faciamus hac*: " experimento didici, ut benedixerit mihi Jehova tua causa.

^{1 Heb. nominativum exprime mercedem tuam super me.} 28 Dixit etiam,¹ nominativum expressam mercedem tuam impone mihi, & dabo.

29 Dixit autem ad eum Jahhakob, tu novisti quomodo servierim tibi, & quale fuerit pecus tuum apud me.

30 Nam exiguum erat quod habebas " ante me, erupit autem in multitudinem, quia benedixit Jehova tibi ad *illatum* pedem meum: jam vero " quando operabor ego similiter pro domo mea?

31 Dicenti vero Labani, quid dabo tibi? dixit Jahhakob, " non dabis mihi quicquam: si voles facere mihi " rem hanc, revertar, pascam gregem tuum, custodiam.

32 Transeunte me per universum gregem tuum hodie, remove inde " omnem parvam pecudem punctulis respersam, & latis maculis interstinctam, omnemque parvam pecudem fuscam inter oves, similiter latis maculis interstinctam ac punctulis respersam inter capras: & *talius* sit merces mea.

^{m Hebr. cras: par tempore proximo prototo. Sy necdoche: ut infra 31.2.} 33 " Sic attestetur mihi justitia mea " posthac coram te, cum accedes ad *inspiciendum* mercedem meam: " quicquid non punctulis respersum, & latis maculis interstinctum, praeterea fuscum inter oves fuerit apud me, furtivum esto.

34 Cui dixit Laban, " en: o utinam, sit secundum verbum tuum.

35 Cum itaque removisset eodem die hircos varia crura habentes & latis maculis interstinctos, omnesque capras punctulis respersas, & latis maculis interstinctas, omne in quo *erat* alba nota, praeterea omne fuscum inter oves: tradidit ea Laban in manum filiorum suorum.

36 Interposuitque iter trium dierum inter se & inter Jahhakobum: pascebantque Jahhakob pecudes Labanis residuas.

37 " Accepit autem sibi Jahhakob virgas e populo virentes, & ex corylo & castanea: & corticem *hic illic* detrahens fecit in eis multa spatiola alba, " denudando alburnum quod *erat* in virgis illis.

^{n Heb. denudatione alburni.}

^{o vel aequalis.}

38 Virgas autem illas quas *ita* decorticaverat, collocabat in canalibus & in " alveis aquarum e regione pecudum, quae pecudes veniebant ad bibendum: ut incalescerent cum venirent ad bibendum.

39 Ita incalescebant pecudes ad virgas illas: pariebantque pecudes *partus* varios cruribus, punctulis respersos, & latis maculis interstinctos.

40 Deinde hos agnos separabat Jahhakob, obvertebatque ora pecudum, ^p pecudum *inquam* Labanis, ad varias cruribus & ad omneis fuscas: ^p Heb. in pecudibus, sibi autem collocabat greges seorsim, nec obvertebat eas versus pecudes Labanis.

41 Erantque quodocunque incalescebant, *si erant* pecudes compactæ corpore, ut poneret Jahhakob virgas illas ante oculos istarum pecudum in canalibus, ut incalescerent ipsæ ad virgas illas:

42 Cum autem sero coibant pecudes, non poneret: sic erant serotinae, Labanis, compactæ verò corpore, Jahhakobi.

43 Itaque erupit vir ille in multitudinem quàm plurimum: fueruntque ei greges multi, ancillæq; & servi, & cameli & asini.

ANNOTATIO.

1 Cedo] dolore excæcata, suæ sterilitatis culpam in maritum rejicit. Mortua [sum] id est, actum est de me, ut supra 20.3.
2 An loco] q. d. possem ne ego mihi arrogare quod solius Dei est: ipse te sterilem reddidit, & solus potest fecundare: sic infra 50.19. 3 Ecce anc.] exemplo Saræ, supra 16.2. Pariat sup.] id est, partus ejus excipiam gremio, & tanquam meos habeam. 8 Luctationibus] q. d. quædam luctæ species inter nos fuit, quæ sorori ne mater fierem nitebatur, ego verò contra ut fierem: sed superior evasi tandem susceptis per ancillam liberis. 11 Venit turba] hoc est, qui aliis quos prius peperit junctus, efficitur turmam. 13 Cum beatitate] id est, quod sit faustum & felix. Sensus est, beatitudinis laudem inter mulieres consequar, jam sex filiorum mater facta. 14 Cum autem] Hæc puerilis in speciem historia ostendit non minorem fuisse in Lea æmulationem propter amorem quo sibi præferebatur Rachel, quàm in Rachele propter fecunditatem Leæ: adde quod hac occasione Lea, quæ aliquandiu destitit parere, rursus concepit ac peperit, idque ex sororis ipsius consensu. Amabiles st.] Hebream vocem etiam Hebrai interpretes exponunt mandragoras, quidam gelsēminum, alii violas, alii philtra sive amatoria: adeo incerta est significatio vocis, quæ tantum hic & Cantic. 7.13. legitur. Nos autē Reubenis pueritiam spectantes (quam non virtute sed specie motam fuisse constat) & odorem gratum eis attributum Cantic. 7. (qui nihil ad mandragoras pertinet, postremo tempus præcox (quo neque gelsēminum neque mandragoræ maturæ sunt) eò adducimur, ut amabiles omneis flores elegantia & odore eosque humiles, hac voce intelligamus. Quibus optimè convenit Hebræa vox ab amando ducta. 18 Reddidit] id est, mercedem quam dederam Racheli, abunde compensavit. Postquam dedit] id est, etiam tum filium largitus, cum de partu desperans, ancillam meam viro meo exposueram. 21 Dinam] cujus meminit propter historiam quæ scribitur infra 34. 23 Opprobrium] sterilitatis, quæ apud veteres probrosa erat: nam maledictio reputabatur, ut contra filiorum procreatio, benedictio Dei. 25 Ut dicet] finito videlicet altero servitutis septennio, cum nihil amplius focero deberet. 26 Nosti] id est, scis pactæ servitutis annos exactos esse. 27 Si nunc inv.] Conterita est oratio deprecantis, & Jahhakobum a discedendi proposito revocans: supra 18.3. Experimento did.] laudans præteritam Jahhakobi diligentiam, conatur eum diutius retinere. 30 Anteme] id est, meum adventum ad te. Quando operabor] q. d. jam nonagenarius sum, tempus est ut familiæ meæ prospiciam. 31 Non dabis] id est, nullam mercedem quæ abs te pendeat, sed quicquid divina providentia mihi constituerit mercedis loco. Mavult enim a liberalitate Dei, quàm ab avaro focero pendere. Rem hanc] quam mox proponam. 32 Omnem parvam p.] tum mares & feminas jam maturas, tum tenellos earum fortis synecdoche. 33 Sic attestetur] id est, appareat me non retinuisse mihi quicquam, quod ad me non pertineat. Quicquid] summa est, ego tibi versicolores & fuscas abducendas tradam, tu mihi unicolores albas tantum custodiendas: postea quicquid ex his varii coloris aut fuscum nascetur, mea esto merces, quicquid non fuerit ejusmodi si inveniatur penes me, id mihi ut furtum ascribito. 34 En, o utinam, sit] tria sunt membra inter se distincta: En, est hominis rem propositam expendentis, ut ad eam respondeat: o utinam, apud seipsum probantis rem a genero propositam sit secundum verbum tuum, respondentis, planè contentientis atque contrahentis. 37 Accepit] hæc a Jahhakobo jussu Dei facta, eumque divinitus locupletatum esse ostenditur infra 31.9. & sequent. 40 Hos agnos] versicolores & fuscas, ut antecederent, alii verò subsequentes, dum in progressu coibant, eorum intuitu similes conciperent. Nec obvertebat] ne conspectu unicolorum conciperent unicolores. 41 Quodocunque] id est, in priore admittura, qua robustiores tantum appetunt mares. Ante oculos] ut quæ ex robustioribus nascebantur, suæ essent merces.

CAPUT XXXI.

Jahhakob ex animadversa Labanis & filiorum invidia anxius, divinitus redire in patriam jubetur: qui re tota uxoris exposita, clam focero ex consensu earum cum familia facultatibusq; discedit. Laban cum cognatis eum in itinere assequitur: & a violentia quidem Dei monitu abstinet, sed graviter tamen clandestino discessu generi reprehensio, furti eum insimulat: tandem verò post multas ultro citroq; expostulationes, & probatam defensionem generi, federe pacis inito discedit.

CUM autem audiisset Jahhakob verba filiorum Labanis, dicentium, accepit Jahhakob quicquid erat patris nostri: & ex eo quod erat patris nostri, comparavit omnem gloriā istam:

- 2 Aspexissetque Jahhakob vultum Labanis, quod ecce non erat erga eum sicut^a antea:
- 3 Deniq; edixisset Jehova Jahhakobo, revertere in regionem^b patrum tuorum, & ad cognationem tuam, nam^c ero tecum:
- 4 Mittēs Jahhakob accersivit Rachelē & Leam, in agrū, ad gregē suū:
- 5 Et dixit eis, video ego vultum patris vestri non esse erga me sicut antea: deinde Deus patris mei^d fuit apud me.
- 6 Atqui vos nostis, omni facultate mea me serviisse patri vestro:
- 7 Contrā patrem vestrum illufisse mihi & mutasse mercedem meam decies, quamvis non permiserit ei Deus ut damno afficeret me:
- 8 Cum ita diceret, punctulis respersa sunt merces tua, tum peperisse pecudes omneis punctulis respersa: cum verò sic diceret, varia cruribus sunt merces tua, tum peperisse omneis pecudes varia cruribus:
- 9 Ita eripuisse Deum pecus patris vestri, & tradidisse mihi.
- 10 Fuit autem quo tempore incalescunt pecudes, ut attollens oculos meos viderem per somnium, quod ecce isti hirci qui pecudes ineunt erāt varii cruribus, punctulis respersi, & quasi grandine guttati.
- 11 Dicenti enim ad me Angelo Dei ipsius per somnium, Jahhakob, cum dixissem, ecce me:
- 12 Dixit, attolle nunc oculos tuos & aspice, omnes hi hirci qui ineunt pecudes sunt cruribus varii, punctulis respersi, & quasi grandine guttati: nam^e vidi quicquid Laban facit tibi.
- 13 Ego sum Deus ille fortis, Deus Beth-elis, ubi unxisti statuam, ubi vivisti mihi^f votum: nunc surge, exi e regione hac, & redi in regionem cognationis tuæ.
- 14 Tunc respondens Rachel & Lea, dixerunt ei, an adhuc nobis est pars & hæreditas in domo patris nostri?
- 15 Non ne extraneæ reputatæ fuimus ab eo? vendidit enim nos: præterea^g etiā ne^h exederit continenter pecuniam nostram?
- 16 Nam omnes hæc divitiæ quas eripuit Deus a patre nostro, nostræ sunt & filiorum nostrorum: quare nunc quicquid Deus edixit tibi, facito.
- 17 Surgens itaque Jahhakob, sublato filios suos & uxores suas imposuit camelis:
- 18 Et abduxit universum pecus suum, omnesque facultates suas quas comparaverat, pecus acquisitionis suæ quod comparaverat Padane Syriæ, ut proficisceretur ad Jitzchakum patrē suum in regionē Cenahhani.
- 19 (Laban autem abierat ad tondendum oves suas: cum furata est Rachel imagines quæ erant patri suo,
- 20 Etⁱ Jahhakob^j furtim, inscio Labane Syro, se & sua surripuit, quatenus non indicavit ei: ipse enim fugiebat.)
- 21 Sic fugit ipse cum omnibus quæ habebat, & surgēs trajecit^k flumen ipsum: obversa^lq; facie contendit ad montem Gilhhadis.
- 22 Cum autem nunciatū esset Labani^m die tertio, fugere Jahhakobum,

^a Heb. heri & nudius tertius: synecdoche frequēs, qua pars pro xima temporis pro toto sumitur: sic infra ver 5.

^b Heb. decadem viciū, id est, sepius, ut infra ver. 41. & Num. 14. 22. & Ijob. 19. 3.

^c Heb. ederit edendo.

^d Hebr. & furar^o est Jahhakob a cor de Labanis: sic infra 26. & 27. Eclipsis, de qua supra 4. I. nam verbum est actionis & ut tradit: alioqui activum hac cōsecutione significaret, devinxit sibi animum Labanis, ut accipitur 2. Schemu. 15. 6.

^e Heb. posuit vultū suum versus montem,

- 23 Assumens cognatos suos secum, persecutus est eum itinere septem dierum: & affecutus est eum in monte Gilhhadis.
- 24 (Veniens autem Deus ad Labanem Syrum in somnio nocturno, dixerat ei, "cave tibi ne loquaris cum Jahhakobo" ^f sive bonū sive malum) ^{f Hebr. a bono ad malū usque, ut infra 29.}
- 25 Affecutusq; Laban Jahhacobum, cum Jahhakob fixisset tentorium suū in eo monte, Laban quoq; fixit cum cognatis suis in mōte Gilhhadis.
- 26 Tum dixit Laban Jahhakobo, "quid fecisti quòd furtim surripuisti te, me infcio, & abduxisti filias meas, quasi captivas gladio *acquisitas*?" ^{g Hebr. abscondisti te fugiendo, vellatisti.}
- 27 Cur^s clam fugisti, & furtim surripuisti te a me? neq; indicasti mihi, ut dimitterem te cum læticia, cum canticis, cum tympano, & cithara?
- 28 Neque permisisti mihi ut oscularer filios meos & filias meas? nunc *certè* ^{h Hebr. stultè egisti sic faciendo.} stultè fecisti.
- 29 Effet in potestate manus meæ malo vos afficere: sed Deus patris vestri hesternæ nocte allocutus est me, dicendo, cave tibi ne loquaris cum Jahhakobo sive bonum sive malum.
- 30 Nunc *esto*, ^{i Hebr. abeundo abieris, quia desyderando desyderabas.} omnino abieris, quia summo desyderio tenebaris *eundi* in domum patris tui: quare furatus es Deos meos?
- 31 Respondens verò Jahhakob dixit Labani, *clam fugi*, "quia timui: dicebam enim, *videndum esse mihi*, ne vi raperes filias tuas a me.
- 32 "Apud quem inveneris Deos tuos, ne vivat, coram cognatis nostris recognosce, si quid de tuo *est* apud me, & recipe tibi: non enim sciebat Jahhakob Rachelem furatam esse illos.
- 33 Ingressus itaque Laban in tentoriū Jahhakobi, & in tentorium Leæ, & in tentorium duarum ancillarum, non invenit eos: egrediens autem e tentorio Leæ, venerat in tentorium Rachelis:
- 34 (Rachel verò acceptas imagines illas posuerat in clitellis cameli alijus, sedebatq; super illas *imagines*) & contrectaverat Laban totum tentorium illud, neque invenerat.
- 35 Dixerat enim Rachel ad patrē suum, ne quæso ^{l sic accipitur hæc locutio infra 45. s. & 1. Schemu. 15. 11.} displiceat in oculis domini mei, nō enim possum ^{m Hebr. surgere a facie tua.} assurgere tibi, quia *secundū* cōsuetudinem mulierum est mihi: cumq; perscrutatus esset, non invenit imagines illas.
- 36 Tunc accensa est ira Jahhakobi, adeò ut jurgans cum Labane loqueretur Jahhakob & diceret Labani, quæ *est* pravaricatio mea? quod peccatum meum, quòd insectatus es me?
- 37 Quandoquidem contrectasti omnia supellectilia mea, quod invenisti ex omnibus supellectilibus domus tuæ, pone hīc coram cognatis meis & cognatis tuis: ut dijudicent inter utrumque nostrū.
- 38 Hic *est* vigesimus annus ex quo fui tecum, oves tuæ & capræ tuæ non abortiverunt: & arietes gregis tui non comedi.
- 39 Discerptum non retuli ad te, ego illud luebā, de manu mea reposcebas illud: *similiter* furto sublatum interdium, & furto sublatum noctu.
- 40 Fui cum interdium absumeret me æstus, & gelu noctu, recederetque somnus meus ab oculis meis.

41 Hic mihi *est* vigesimus annus domi tuæ: servivi tibi quatuordecim annos pro duabus filiabus tuis, & sex annos pro grege tuo: " immutasti autem mercedem meam decies.

42 Nisi Deus patris mei, Deus Abrahami & " pavor Jitzchaki adfuisset mihi, haud dubie nunc inanem dimitteres me: afflictionē meam & laborem manuum mearū respexit Deus, cum " reprehendit te hesternā nocte.

43 Respondens verò Laban dixit ad Jahhakobum, " hæ filia filia meæ sunt, & hi filii filii mei sunt, & hoc pecus pecus meum *est*, deniq; quicquid vides meum est: filiabus autem meis istis quid facerem hodie, aut filiis earum quos pepererunt?

44 Nunc itaque age, pangamus fœdus ego & tu: quod sit in testimonium inter me & inter te.

45 Tunc " accepit Jahhakob " lapidem, quem erigeret " in statuam.

46 Deinde Jahhakobo dicēte " cognatis suis, colligite lapides: illi acceptis lapidib⁹ fecerunt cumulum, " ubi comederunt super illū cumulum.

47 Quem appellavit Laban " Jegarem sahaduthæ, Jahhakob verò appellavit Galhhedem.

48 Cum enim dixisset Laban, hic cumulus sit testis inter me & inter te hodie: idcirco vocavit Jahhakob nomen ejus Galhhedem:

49 Etiamq; " Mitzpam: quia dixerat Laban, speculetur Jehova inter me & inter te, cum " absconditi erimus " alter ab altero.

50 Si affixeris filias meas, & si duxeris uxores præter filias meas, " nemo esto " inter nos: vide, Deus testis, inter me esto & inter te.

51 Prætereā dixit Laban Jahhakobo, ecce cumulus iste, & ecce statua ista, quæ " jeci inter me & inter te.

52 Testis *est* cumulus iste, & testis statua ista: sive ego prætergrediar, me non prætergressurum ad te cumulum hunc, sive tu prætergrediaris, te non prætergressurum ad me cumulum hunc & statuam hanc, ad malum.

53 " Deus Abrahami & Dii Nachoris judicent inter nos, " Dii patris eorum: cui juravit Jahhakob " per pavorem patris sui Jitzchaki.

54 Tunc mactavit Jahhakob " animalia in monte illo, & invitavit cognatos suos ad comedendum cibum: qui ubi comederunt cibum, pernoctaverunt in eodem monte.

55 Deinde surrexit Laban mane, & osculatus filios suos ac filias suas benedixit eis: abiensq; reversus est Laban in locum suum.

ANNOTATIO.

3 Patrum tuorum] qua donati sunt divinitus. Ero tecum] id est, beneficus ero erga te, ut ipse Jahhakob explicat infra 32.9. 4 In agrum] ne gregis curam relinqueret, & ut omnia liberius uxoris exponeret. 5 Fuit apud me] id est, apparuit mihi Mosche si jubens me discedere, ut exprimitur infra ver. 13. 7 Quamvis non p.] q. d. etsi animus erat nocendi, & facta animo recerum suum admittit, Ex- 8 Cum ita di.] hæc supra reticuit Mosche, quia hic fuissent repetenda: ex quibus apparet contractum illum de quo supra 30.34. a Labane sæpius mutatum esse, Jahhakobum verò pacis studio mutationem illam pertulisse. 9 Ita eripuisse] id est, non mea fraude, sed divinitus factum ut e grege patris vestri directerem. 10 Fuit aut.] id est, divinitus præmonebar, in ipsa pecudum admissura, cujus coloris essent nasci- 11 Angela] id est, Deo ipsi, ut pater ex ver. 13. 12 Vidi] id est, rationem habui in- 13 Deus] cellexerat. Beth-el] qui illic ubi perpetuum præsidium, reditumque in patriam promissi, supra 28.15. Votum] gratiarum actionis

id est, lapides: Enallage singularis pro plurali, ut supra 28.18. quod confirmat ver. 51.

id est, cumulum testimoniū, quod etiam sonat Galhhed: sed hoc Hebraicū est, illud verò Syriacum.

id est, speculam: sic forderis transgressore voluit admonitionis Dei, qui omnia quasi e specula certant.

Hebr. vir a socio suo.

Hebr. nobiscum.

Hebr. mactationē, id est, animalia ad cōvivium, ut 1. Schem. 28.24. & 1. Reg. 19.21. & alibi. nam absurdū est (si hæc de sacrificio accipiantur) Labanē a Jahhakobo ad sacrificiū epulū ad mitti. Quod si Mosche si

& decimarum, ibidem. *Nunc* sine mora: hæc causa fuit subiti discessus Jakhakobi. 14 *An adhuc* id est, nulla spes futuri commodi apud patrem nos diutius detinere debet: non enim nobis, sed sibi ex nobis emolumentum quærit, ut omnino demonstravit, cum nos tanquam alienas vendidit, pretii loco accipiens servitutem tuam. 15 *Etiā* ne] q. d. cum talem experti sumus, an sinemus pergere donec exederit quod habemus beneficio Dei? 17 *Surgens*] id est, post uxorum consensum se ad discessum expedit, ut i. Schemu. 17. 48. 19 *Imagines*] id est, deos penates Labanis, ut ex ver. 30. apparet. 20 *Furtim*] sibi ab eo metuens, infra ver. 31. 21 *Flumen*] Euphratem, qui medius est inter Mesopotamiam & Cenahhanæam. 22 *Dietertio*] quot dierum Labanis greges a statione Jakhakobi aberant. 24 *Cave tibi*] hinc intelligitur prohibitioni gravem comminationem fuisse junctam. *Sive bonum si.*] *ver. 21*, respectu finis propter quem Laban persequeretur eum: q. d. neque blanditiis neque asperitate & minis revocare eum nititor. idè Laban hujus rei nullā apud Jakhakobum mentionem facit, ab omni tamen colloquio non abstinet. 26 *Quid fecisti?*] triperita est expostulatio: prius Deos suos abstulisse. 31 *Quia timui*] sic paucis candidè ad duo priora expostulationis capita respondet. 32 *Apud quem*] ad tertium caput respondet, mortis sententiam in autorem furri pronuncians, & omnia pervestigandi copiam faci-
ens: ita neque se neque alium se conficio Deos Labanis abstulisse probat. 39 *Furto sublatum*] vide Exodi 22. 10. 41 *Im-*
mutasti] de mercede supra ver. 7. & 8. sic suam fidem cum Labanis perfidia comparat. 42 *Pavor Jirzechabi*] id est, Deus: alludit ad porem illum, quo quasi freno cohibuit Jirzechakum, ne collatam in Jakhakobum benedictionem revocaret: supra 27. 33. *Reprehendit te*] supra ver. 24. 43 *Hæc filia*] hic Laban se cum rationibus Jakhakobi tum domesticorum respectu frangi declarat, nec posse Jakhakobo damnum asserere profiteretur, quin seipsum lædat: quare missis contentioni-
bus, de ineundo amicitia fœdere loquitur. 45 *Acceptis*] consentiens videlicet in fœdus: quod Mosche brevitatis causā re-
monimentum. 46 *Cognatis suis*] qui iidem sunt cognati Labanis supra ver. 32. & 37. *Ubi comederunt*] cum jam fœdus iniissent, infra ver. 54. 49 *Abfcondit er.*] id est, aberimus alter ab alterius conspectu. 50 *Nemo esto*] hoc est, non ab hominibus, sed a Deo cognoscitor transgressi fœderis culpa, & supplicium sumitor. 51 *Jeci*] id est, ex conjectis lapidibus erexi. 53 *Deus Abrahami*] verbosus est admodum Laban in urgenda fœderis observatione, quia generum suā unā me-
tiebatur, conscientia præteritorum in Jakhakobum malefactorum pressus. *Dii patris eor.*] quos non tantum avus meus coluit Abrahami frater, sed etiam Terach pater utriusque: Sic superstitionem suam ab antiquitate commendat, & oblique defectionem Abrahami perstringit. *Per pavorem*] ut supra ver. 42.

CAPUT XXXII.

Jakhakob ab Angelis confirmatus, fratrem de adventu suo certiores facit, quem audiens sibi obviam cum copiis adventare vehementer timet: ideoq; suis ad minuendum periculum in duas acies distributis, Dei auxilium implorat, fratri munera præmittit, fortiq; cum Angelo lucta & secundi nominis impositione a metu liberatus iterum de divino in posterum præsidio confirmatur.

I A H H A K O B verò perrexit itinere suo, & obviam facti sunt ei Angeli Dei.

Dixitq; Jakhakob cum videret eos, acies Dei hæc est: quapropter vocavit nomen loci illius^a Machanajima.

Postea Jakhakob misit nuncios^a ante se ad Hhesavum fratrem suum in regionem^a Sehhiris, agrum Edomæorum.

Mandavitque eis dicendo, sic dicetis domino meo Hhesavo: sic dicit servus tuus Jakhakob, apud Labanem peregrinus fui, & moratus sum usque-adhuc.

Sunt autem mihi boves, & asini, greges, serviq; & ancille: quod misi nunciatum tibi domino meo, ut invenirem gratiam in oculis tuis.

Sed cum reversi nuncii illi ad Jakhakobum, dicerent, venimus ad fratrem tuum ad Hhesavum, qui etiam procedit obviam tibi & quadringenti viri cum eo:

Timuit Jakhakob valde, & fuit anxius, quamobrem distribuit populum illum qui erat secū, & greges, & armēta, & camelos in duas acies.

Dicebat enim, si venerit Hhesav ad aciem unam, & percusserit eam, erit saltem acies illa quæ relicta fuerit, salva.

Præterea dixit Jakhakob, "ô Deus patris mei Abrahami, & Deus patris mei Jirzechaki, Jehova" qui edixisti mihi, revertere in regionem tuam & ad cognationem tuam, nam beneficus ero erga te:

Imparsum omnibus istis beneficiis, omniq; ista fide quam præsti-

^a id est, duas acies, vel binæ castra: nam ibi ipsius & Angelorum exercitus conjuncti erant.

^b Heb. angustia, vel anxietas fuit ei.

^c Heb. in eversionem vel liberationem

^d Hebr. minor sum.

tisti servo tuo: etenim cum baculo meo *solo* transiveram Jardenem hunc, nunc autem evasi in duas acies.

11 Eripe me quaeso e manu fratris mei, e manu Hhesavi: nã timeo eum, ne veniens percutiat me, & matrem cum liberis:

<sup>e Heb. bene-
faciendo be-
nefaciã tibi.</sup> 12 Tu autem dixisti, ^{omnino} *beneficus* ero erga te, reddãque semen tuum *numero sum* velut arenam maris, quẽ numerari non potest prae multitudine.

13 Et pernoctans ibi nocte illa, accepit ex eo quod veniebat sibi ^{ad} manum, munus pro Hhesavo fratre suo:

14 Capras ducentas, & hircos viginti, oves ducentas, & arietes viginti,

15 Camelos lactantes cum pullis earum triginta, vaccas quadraginta & juvencos decem, asinas viginti & asellos decem.

<sup>f Heb. gregẽ
gregem.</sup> 16 Cũque traderet in manum servorum suorum ^{quemque} gregem seorsim, edixit servis suis, transite ante me, & spatium interponite inter

<sup>g Heb. gregẽ
& gregem.</sup> ^g greges alios ab aliis.

17 Præcepitque primo, dicendo, cũ occurrerit tibi Hhesav frater meus, & interrogaverit te dicendo, cujus es? & quò abis? & cujus *sunt* ista ante te?

18 Dicit, *sum* servi tui Jahhakobi, hoc *est* præmissum munus, pro domino meo pro Hhesavo: atque ecce etiam ipse *Jahhakob* post nos.

<sup>h Heb. secun-
dum verbũ
hoc.</sup> 19 Idem præcepit etiam secundo, etiam tertio, etiam omnib⁹ qui procedebant post greges illos, dicens, ^h in hanc sententiã alloquimini Hhesavum, cũ inveneritis eum:

20 Tandem dicite, etiam ecce servus tuus *Jahhakob* post nos: dicebat enim *Jahhakob*, placabo ^{vultum} ejus hoc munere quod procedit ante me, ut postea aspiciam vultum ejus, fortassis ^{fusci}piet vultum meum.

21 Sic transivit munus illud ante eum: ipse verò pernoctavit ea nocte in ipsa acie.

22 Deinde surgens ea ipsa nocte, accepit duas uxores suas, & duas ancillas suas, & undecim natos suos, & trajecit vadum Jabboki.

<sup>i vel cũ a-
scenderet au-
rora: ut sint
verba Mosi-
chis, indican-
tis tempus
quo hoc pe-
tuit Angelus.
i id est, prin-
ceps Dei for-
tis, q. d. a for-
ti Deo prin-
cipalem po-
tentiam con-
fecit, adeo
ut cũ Ange-
lis & homini-
bus cõmitti
possis: quod
antẽ cũ La-
bane, nũc in
lucta exper-
tus, mox cũ
Hhesavo ex-
pertus es.</sup> 23 ^{iisq;} acceptis & transmissis trans torrentem illum, transmisit etiam quod habebat.

24 Sed cũ ^{reliquus} esset solus *Jahhakob*, ^{luctatus est} quidam cum eo, donec ascenderet aurora.

25 Qui cũ videret se nihil posse adversus ipsum *Jahhakobum*, tetigit vertebam marem femoris ejus: ita ^{luxata} pependit vertebra mas femoris *Jahhakobi*, illo luctante cum eo.

26 Dicenti verò illi, dimitte me, ^{ascendit enim aurora}, dixit *Jahhakob*, non *jam* dimittam te, sed cũ benedixeris mihi.

27 Quamobrẽ dixit ad eum, ^{quod est nomẽ tuũ?} qui dixit, *Jahhakob*.

28 Tum dixit *Angelus*, non *Jahhakob solum* dicitor ultra nomẽ tuum, sed ^{Jisraël}: nam ut principem te gessisti cum Angelis & cum hominibus, & potentiã vales.

- 29 Petenti autem Jahhakobo & dicenti, indica quaeso nomen tuum, dixerat, quorsum interrogas de nomine meo? priusquam benediceret ei.
30 Quapropter vocavit Jahhakob nomen illius loci ^k Penielem: vidi enim, inquit, Angelos facie ad faciem, & erepta est anima mea.
31 Exoriebatur autem ei Sol, cum transiret Penuelem: & ipse claudicabat super femur suum.
32 Idcirco non comedunt filii Jisraëlis nervum defectus qui est supra vertebra femoris, usque in diem hunc, eo quod tetigerat Angelus vertebra femoris Jahhakobi in nervo defectus.

k sive Penuelem vers. 31. id est, aspectum, vel faciem Dei fortis.
l id est, primum e quatuor nervis in femur progressibus, qui in exteriorem femoris cutem per ramos disseminatur, absconditur in musculis illis qui exteri femoris latus occupant. Defectus autem dicitur, quia non ad genu (ut reliqui) protenditur, sed antequam eo perveniat, deficit.

ANNOTATIO.

1 Obviam facti] ut illorum adventu de divino presidio & protectione amplius confirmaretur. 3 Antef] id est, ante adventum suum: vide infra 36.6. *Sehiru*] vide supra 14.6. annot. *Agrum Edome.*] Edom enim, id est Hhesav, jam eo migraverat, infra 36.6. & agrum occupaverat, Deut. 2.21. 4 Domino meo] hac demissione collatum in se divinitus honorem dominumque non rejicit, sed patienter expectans divinæ voluntatis executionem, intra naturæ fines se continet, & fratrem tantam majorem reveretur: quod item erga Schatlem facit David. 5 Quod misi] q.d. nolui te inficio pertransire, ne aliqua suspitione abruptatur illa benevolentia, quam mihi a te servare studeo. 9 O Deus] ad consilium quod præsens metus suaserat, precationem subjungit his 4. versib. *Patris mei*] a quo promissionum quas Abrahamo dederas, hereditatē ad me detulisti. *Qui eduxisti*] cujus singulari iussu & vocatione in hoc iter ingressus sum. 10 Impar sum] id est, fateor me indignum fuisse cui tot beneficia conferres, nedum eo me dignum judicem quod petiturus sum. 11 Matrem cum] id est, ad intercessionem, promiscuē, sine ullo sexus atatisve discrimine: proverbialis locutio, ut Hosehe. 10.14. 13 Ad manum] quia nox & antevertendi fratrem studium habere delectum non permittebant. 16 Spatium] ut occasione Hhesavo data muneris recognitionem, servos interrogandi & Jahhakobi submissionem audiendi, paulatim ejus ferocia mitigaretur: hoc enim consilium fuisse testatur Mosche infra ver. 20. 20 Vultum ejus] id est, iram quæ proditur vultu: metonymia. *Suscipiet vultum]* id est personam: synecdoche. 24 Reliquus esset] trans torrentē Jabboki, id est, cum jam omnia præmisisset, & solus agmē clauderet. *Quidam]* Angelus, ut sequentia docent, & Hosehe. 12.5. formam autem humanam assumpsit ad luctandū. *Luctatus est]* quo præexercitamento, Deus voluit Jahhakobū metu liberare ab adventu fratris, & fidem ejus de presidio divino confirmare, dum ei robur subministrat etiam cum Angelo luctandi. 25 Luxata pependit] Quod ita in lucta constitit ut efficeretur claudus, eo spectabat, ut intelligeret se non suam, sed celestis virtutis stetit, ut non succumberet. 26 Cum benedixisset] hæc petitio demonstrat Jahhakobum jam tum intellexisse eum non hominem, ut formā videbatur, sed Angelum esse, cum ab eo tantū majore sibi benedicti petit. 27 Quod est no.] interrogat de nomine, non quod ignoraret, sed quia benedictionis roboremque suppeditat perpetuum documentum positurus erat mutato nomine. 28 Non Jahhakob solum] Eclipsis in hujusmodi orationibus frequens, quæ *no* & *no* & *no* enunciantur: ut 1. Schem. 8.7. & alibi sæpe. 29 Quorsum] petitionem Jahhakobi repellit, cum quia nihil utilitatis inde fuisset consecuturus, tum ut dissimulato humano nomine Jahhakobi animum supra homines attolleret. 30 Erepta est an.] gratulatur sibi quod cum Angelum Dei viderit, tamen non sit mortuus: vide annot. supra 16.13. Cujus rei causam vide supra in 3. 10. annot.

CAPUT XXXIII.

Hhesav Jahhakobo fratre eiusque comitatu benignè excepto munera precibus victus accipit, se cum suis itineris comitem offert, eoq. renuente discedit. Jahhakob verò Succothis Schecemū Cenahhanaam urbem pervenit: ubi empto agro comoratus altare extruit, & Deo gratias agit.

- 1 **J**AHHAKOB autem sublatis oculis suis aspiciens quæ ecce Hhesav veniebat, & quadringenti viri cū eo, distribuit natos juxta Leam & juxta Rachelem, & juxta duas ancillas suas.
2 Collocavitque ancillas & natos earum primo loco, deinde Leam & natos ejus posteriores, Rachelem verò & Josephum postremos.
3 Ipse autem transiens ante eos, cum incurvaret se in terram ^a septies, donec appropinquaret usque ad fratrem suum,
4 Accurrens Hhesav obviam ei, & amplexatus eum, ruit in collum eius & deosculatus est eum: ita fleverunt.
5 Deinde Hhesav sublatis oculis suis vidēs mulieres illas & natos illos, dixit, qui sunt isti tibi? cui respondit, hi sunt nati, quos largitus est Deus servo tuo.
6 Itaque appropinquantibus ancillæ ipsæ & nati earum, incurvaverunt se.

^a Hebr. septē vicibus.

7 Deinde appropinquans etiam Lea & nati ejus incurvaverunt se: postremò verò^b jussus appropinquare Joseph & Rachel incurvaverunt se.

8 Dixit autem Hhesav,^c quæ tibi est tota acies ista cui occurri? qui dixit, ob-viam mihi ut invenirem gratiam in oculis domini mei.

9 Dicenti verò Hhesavo, est mihi satis,^d mi frater, esto tuum quod tuum est:

^b Eclipsis, ut
suprà 18. 19.
^c Ut suprà 18.
5. & 19. 8.

10 Dixit Jahhakob, ne quæso^b recuses, si nunc inveni gratiam in oculis tuis: sed accipito e manu mea,^c quandoquidem^d contemplatus sum faciem tuam, ac si contemplatus essem faciem Dei, & benignè excepisti me.

^d Heb. benedictionē, id est, munus ex benevolētia profectū: ut 1. Schemu. 25. 27.

11 Accipe quæso^d donum meum quod adductum est ad te, cum liberallyter egerit mecum Deus, cumque sit mihi ex omnibus: institit ergo apud eum ita ut tandem acceperit.

12 Postea dicēte Hhesavo, proficiscamur & progrediamur, & ego præ-ibo tibi:

13 Respondite ei, Dominus meus novit hos natos esse teneros, & quòd ad greges & armenta lactantes incumbere mihi: quæ si agendo plus æquo urserint pecuarii vel uno die, morientur omnes pecudes.

^e Hebr. pedi huius operis, sed pro re usurpatur, ut Exodi 22. 8. & 36. 6. metonymia.

14 Transeat quæso Dominus meus ante servum suum: ego autem sensim pergā itineribus mihi accommodis,^e gressui hujus rei quæ ante me est, & gressui horum natorum, usque dum veniam ad dominum meum Sehhirem.

15 Tum dixit Hhesav, constituam quæso tecum aliquot e populo hoc qui mecum est: qui dixit, quorsum hoc? inveniam gratiam in oculis domini mei.

16 Revertit itaq; eodem ipso die Hhesav, itinere suo, Sehhirem versus.

^f Id est, tuguria.

17 Jahhakob verò profectus est Succothas, ubi extruxit sibi domum: pecori autem suo fecit tuguria, idcirco vocavit nomen illius loci^f Succothas.

18 Deinde venit Jahhakob^g incolumis ad civitatem Schecemum, quæ est in regione Cenahhani, cum veniret Padane Syriæ: & castra posuit ad aspectum ejus civitatis.

^g Heb. pecudibus, id est, numis quibus pecudis imago impressa est: hic tantum & Ijobi ultimo legitur.

19 Emitque portionem illius agri in quo tetendit tentorium suum, e manu filiorum Chamoris patris Schecemi, centum^g numis.

20 Et statuit ibi altare, quod appellavit Dei fortis Dei Israëlis.

ANNOTATIO.

3 Septies] numerus certus pro incerto, ut innuunt sequentia, donec ap. &c. 5 Qui sunt isti] id est, quid ad te attinent? amica hac interrogatione numerosam sobolem gratulatur fratri. 6 Itaque] cum frater excepisset fratrem, & finito colloquio oculi Hhesavi in illas (quæ tunc substiterant) conversi essent. 7 Jussus] parvulus enim 6. annorum erat: ideo nihil nisi a matre jussus faciebat: & quia præcedebat matri, nominatur prior. 8 Quæ tibi] hoc quidem ex servis audiverat, sed ex Jahhakobi responsione munera coram recusandi occasionem captat. 9 Mi frater] q. d. meus animus fraternus est erga te etiam sine muneribus. 10 Contemplatus] id est, conspectus tui placidi vultus mihi est certum divinæ gratiæ indicium, ac si ipsam Dei faciem benignè me intuentem contempleret. 14 Gressui] id est, quantum poterit ferre incessus horum quæ sub mea cura habeo. Usque dum ve.] etsi nusquam eò venisse legitur. 15 Inveniam gratiam] id est, annue petitioni meæ, videlicet ne quem transmittas: sic infra 34. 11. 18 Incolumis] rebus integris, nullum in itinere passus incommodum, ut postea Schecemi accidit: quod consultò videtur addidisse Mofche, ut ostenderet completum esse quod Angelus post luctam Jahhakobo dixerat suprà 32. 28. Castra posuit] id est, tentoria fixit, aliquandiu ibi moraturus, & Deo gratus acturus. Sic suprà 26. 17. 20 Statuit] id est, prius ab Abramo extructum suprà 12. 6. deinde verò ab incolis profanatum denuò consecravit.

Jahhakobo ante mœnia Schecemi commorante, Dina in urbem puellas spectatum à matre digressa, rapitur a filio principis atque vitatur: quod flagitium fratres puella clam patre sevisimè ulciscuntur fraude: & ultionis causa graviter a patre reprehensi, accepta injuria exaggeratione factum suum excusant.

- 1 **E**GRESSA autem est Dina filia Leæ quam pepererat Jahhakobo, ut spectaret puellas ejus regionis.
- 2 **C**umque vidisset eam Schecem filius Chamoris Chivvæi principis ejus regionis, rapuit eam, & concumbens cum ea, compressit eam.
- 3 Adhærebatque animus ejus ad Dinam filiam Jahhakobi, id est, deamabat puellam, & loquebatur^a quæ erant cordi puellæ:
- 4 Adeò ut alloqueretur Schecem Chamorem patrem suum, dicendo: Accipe mihi natam hanc in uxorem.
- 5 Interea Jahhakob quidem illum vitiasse Dinam filiam suam audierat, dū filii ejus erāt cū pecore suo in agro: sed filuit Jahhakob donec venirēt.
- 6 Quamvis exivisset Chamor pater Schecemi ad Jahhakobum, ut loqueretur cum eo.
- 7 Sed ubi filii Jahhakobi venerunt ex agro, dolore afficiebantur homines illi, accendebaturque ira illorum valde, cum audivissent flagitiū commisisse in Jisraëlem, concumbendo cum filia Jahhakobi, cujusmodi non est faciendum:
- 8 Et loquente Chamore ac dicente eis, "Quòd ad Schecemum filium meum, animus ejus amore propendet in filiam vestrā, date quæso ipsam ei in uxorem.
- 9 Et affinitatē inite nobiscum: filias vestras date nobis, & filias nostras accipite vobis.
- 10 Sic nobiscum manete (nam hæc regio^b exposita est vobis) inhabitate & negotiamini in ea, & possessores vos ipsos constituite in ea:
- 11 Quinetiam Schecemo dicente ad patrem illius & ad fratres illius, "Inveniam gratiam in oculis vestris, & quod mihi indixeritis dabo,
- 12 "Magnam valde imponite mihi dotem & donū, & dabo prout indixeritis mihi, tantum date mihi puellam ipsam in uxorem:
- 13 Respondentes filii Jahhakobi Schecemo & Chamori patri ejus, locuti sunt fraudulentè, eo quod vitiaffet Dinam sororem ipsorum,
- 14 "Dixeruntque ad eos, non possumus facere rem istam, dare sororē nostram viro cui est præputium: nam ipsum præputiū res est probrosa nobis.
- 15 Verumtamen^c hac lege acquiescemus vobis: si eritis sicut nos, cum circumcisus fuerit vobis omnis mas,
- 16 Tunc dabimus filias nostras vobis, & filias vestras accipiemus nobis, habitabimusque vobiscum & erimus in populum unum:
- 17 Quòd si non auscultabitis nobis ut circūcidamini, recipientes puellam nostram abibimus.

^a Heb. ad cor puellæ, id est, sermonē suū animo puellæ, ut eā consolaretur & ad amorem ipsius pertraheret, accōmodabat: sic Jeseha. 40.1. & Hosehe. 2.13.

^b Hebr. est corā vobis: ut infra ver. 21. sic supra 13. 9. & 20.15.

^c Hebr. ampliat super me dotem.

^d vel in hac re, quam videlicet proposuistis nobis: sic infra 22.

18 Cùm itaque bona *viderentur* verba eorum in oculis Chamoris, & in oculis Schecemi filii Chamoris:

19 Non distulit ipse adolescens exequi hanc rem, eo quòd deamabat
• Heb. dom⁹. filiam Jahhakobi (*erat* autem ipse honoratissimus omnium ^c domestico-
 rum patris sui)

20 Sed abeuntes Chamor & Schecem filius ejus ^{ad} portam civitatis
f Hebr. viros suæ, allocuti sunt ^f cives suos, dicendo:
civitatis suæ.

21 "Homines isti pacis studiosi, sunt apud nos, habitent ergo in hac re-
 gione, & negotientur in ea, & hæc regio ("ecce ampla spatiis est) exposita
 eis esto: filias eorum accipiemus nobis in uxores, & filias nostras dabi-
 mus eis.

22 Verumtamen hac *lege* acquiescent nobis homines isti ad habitan-
 dum nobiscum, ut simus in populum unum, si circumciscus fuerit nobis
 omnis mas, quemadmodum ipsi circumcisi sunt.

23 "Pecus eorum & possessio eorum, & omnia jumenta eorum nōne
 nostra sunt: tantum acquiescamus eis, ut habitent nobiscum.

24 Auscultantes itaque Chamori & Schecemo filio ejus omnes ^{egre}
 dientes porta civitatis ejus, circumcisi sunt omnes mares, omnes egredi-
 entes porta civitatis ejus.

g Heb. dolenti 25 Fuit autem ^{die} tertio cū essent ⁱⁿ dolore, ut accipientes duo fi-
tes. lii Jahhakobi ["] Schimhhon & Levi fratres Dinæ quisque gladium suum,
 ingrederentur in urbem ipsam ["] securè, & occiderent omnem marem:

26 Chamorem quoque & Schecemum occiderent acie gladii, & acce-
 pta Dinæ e domo Schecemi abirent.

27 *Deinde* filii Jahhakobi supervenientes ["] cæsis deprædati sunt urbem
 ipsam, eo quòd vitiaissent sororem ipsorum.

28 Greges eorum & armenta eorum asinosq; eorum, tam quod *erat* in
 urbe quàm quod *erat* in agro acceperunt:

29 Universas quoque opes eorum, & omnes parvulos eorum, uxoresq;
 que eorum captivas abduxerunt & deprædati sunt, denique quicquid *e-*
rat in domo qualibet.

30 "Quamobrem dixit Jahhakob ad Schimhhonem & ad Levin, ["] per-
 turbastis me faciendo ut ["] fœteam apud incolas regionis hujus, apud Ce-
 nahhanæum & Perizzæum: cūque ego *sim* ^h hominibus paucis *instru-*
ctus, si congregentur adversum me ut percutiant me, excindar ego & fa-
 milia mea.

h Heb. homi-
nes numeri,
id est, facile
numerabi-
les: Hypalla-
ge, p nume-
rus hominū.
Sic Deut. 4.
27. & 33. 6.
& alibi.

31 Qui dixerunt, an tanquam cum scorto ageret *quisquam* cum sorore
 nostra?

ANNO TATIO.

5 *Siluit* id est, dolorem continuit, neque respondit, donec cum filiis revertentibus consilia communicasset. 8 *Quòd ad*
 Ex oratione Chamoris Mosche id tantum refert quod adpresens institutum facit: idè inducit statim ex abrupto amorem
 filii commendantem erga puellam, ejusque nuptias petentem filio. 11 *Inveniam gr.* vide supra 33. 15. 14 *Dixerunt*
 responsum tripertitum est: primum enim affinitatem contrahi posse negant cum præputiatis, eo quòd ipsis probrosum est
 præputium: deinde ostendunt hac ratione obstaculum tolli posse, si circumcidantur: tertio quid sint facturi si propositam
 conditionem Schecemitz non admittant. 20 *Ad portam* quò solebant cives convenire, & ibi publica negotia transi-
 gere,

Caput XXXV.

71

gere, ut nunc in curiis: vide supra 23. 10. 21 *Homines* confer hæc cum ver. 9. & 10. *Ecce ampla* id est, nobis est spatiosior quam ut eam possimus colere soli. 23 *Vetus eorum* ab utili duram circumcisionis conditionem leniunt. 24 *Egredien- tes porta* periphraſis civium, qui item dicuntur ingredientiſ portam civitatis ſuæ, ſupra 23. 10. 25 *Die tertio* qui vulnera- ris ex ſententia medicorum eſt criticus. *Schimbhoni & Levi* fratres Dinæ ex utroque parente, & reliquis ſeniores præter Reu- benem, quem mitioris ingenii fuiſſe minùſque ſanguinariū docet hiſtoria Joſephi infra 37. nec verſimile eſt eos ſolos fuiſ- ſe, ſed ſoli ut facinoris autores nominantur, ſicut infra 49. 7. *Securè* ἀμφιλόγῳ: nam & cives ſecurè agebant nihil hoſtile a familia Jahlhakobi metuentes, & filii Jahlhakobi ſecurè ingreſſi ſunt nihil ſibi a graviter decumbentibus metuentes: ſed il- lud magis probamus. 27 *Caſſi* ex homicidis ſunt prædones, ſicut David ex adultero homicida: ſic uſu venit illis qui fre- quenter laxant affectibus. 30 *Quamobrem* hinc apparet Jahlhakobum neque conſilii iſtius fuiſſe conſcium, neque in execu- tionem conſenſiſſe: quod planius teſtatur infra 49. 5. & ſequent. *Perturbatus* Metaphora: qua Jahlhakob queritur ſe prius tranquillè inter incolæ agentem, jam filiorum ſcelere, cum in animo tum in rationibus ſuis perturbatum eſſe, & nova con- ſilia inire coactum. *Faream* id eſt, æquè ſim odioſus & in viſus ac res foetidæ hominibus: metaphora frequens: ut Exo. 5. 21.

CAPUT XXXV.

Jahlhakob ex ſuperiore cade ſollicitus, jūſſu Dei Beth-elem proficiſcitur luſtratâ familiâ: ubi votum perſolvit, nutricem matris ſepelit, & priorum benedictionum confirmationem accipit. Quo inde proſecto, Rachel in itinere ex Benjaminis partu moritur ac ſepelitur, & uxor a ſi- lio Reubene ſupratur: tandem cum uxoribus & filiis ad patrem pervenit, quem mortuum ip- ſe & frater Chebrone ſepeliunt.

DIXIT autem Deus Jahlhakobo, ſurge aſcende Beth-elem & conſide ibi: & fac ibi altare Deo illi forti, qui apparuit tibi cum fugeres a metu Hheſavi fratris tui.

a Hebr. a facie, ut infra ver. 7.

Quapropter edixit Jahlhakob familiæ ſuæ & omnibus qui erant ſecum, "removete Deos alieni populi qui ſunt inter vos, & mundate vos" mutantes veſtimenta veſtra.

"Poſteâ ſurgentes aſcendemus Beth-elem, ut faciam ibi" altare Deo illi forti qui exaudit me in die anguſtiæ meæ, & adfuit mihi in ipſa via quâ proſectus ſum.

Qui cum dediffent Jahlhakobo omneis Deos alieni populi, qui erant in manu ſua, & in aureis quæ erant in auribus ſuis, abſcondit ea Jahlhakob ſub illa quercu quæ eſt prope Schecemum.

Deinde proſecti ſunt (invaſerat autem terror Dei civitates illas quæ erant circa eos, ut non perſequerentur abeuntes filios Jahlhakobi)

b Hebr. erat autè terror Dei ſuper ci- vitates.

Pervenitque Jahlhakob Luzum quod eſt in regione Cenahhani (il- lud jam eſt Beth-el) ipſe & cunctus populus qui erat cum eo.

c Hebr. poſt fi- lios, id eſt, veſtigis eo- rum inſiſteret.

Et extruxit ibi altare Deo forti, Deo Beth-elis, unde vocaverat locum illum: eo quod ibi revelat⁹ fuiſſet ipſi Deus, cum fugeret metu fratris ſui.

Mortuaque eſt Debora nutrix Ribkæ, ac ſepulta infra Beth-elẽ ſub quadam quercu, cujus vocavit nomen Allon bacuth.

d id eſt, quer- cum ſterus, quia ibi ejus mortem de- fleverunt.

Tum apparens Deus Jahlhakobo rurfus in reditu ejus Padane Syrię, benedixit ei:

Dixitque ei Deus, nomen tuum eſt Jahlhakob: non vocabitur ultra nomen tuum ſolum Jahlhakob, ſed Jiſraël quoque erit nomen tuum: ſic vo- cavit nomen ejus Jiſraëlem.

Prætereâ dixit eis Deus, "Ego ſum Deus fortis" omnipotens, fructuo- ſus eſto & multiplicare, gens imò cœtus gentium eſto ex te: etiam reges e- lumbis tuis prodeunto.

e Hebr. Schad- dai, id eſt, ſuf- ficiens: vide ſupra 17. 1.

Quod autem ad regionem hanc quam dedi Abrahamo & Jitzcha-

ko, "tibi dabo eam, id est, semini tuo post te dabo hanc regionem.

13 Postea^a ascendit ab illo Deus, in ipso loco ubi locutus fuerat cum eo.

14 Statuerat verò Jahhakob statuam in eodem loco ubi locutus est Deus cum eo, statuam lapideam, insperfitq; eam^f liquore, & perfudit eam oleo. ^f Heb. resper-
sione, id est, liquore qui spargitur.

15 Sic vocavit Jahhakob nomen illius loci, ubi locutus est cū ipso De-
us, Beth-elem.

16 Deinde cū profecti essent Beth-ele (supererat autem adhuc^g exi-
guum spatium^g itineris *conficiendum* ut pervenirent Ephratam) pariens ^g Heb. terra.

Rachel^h difficiliore partu utebatur. ^h Hebr. dura fuit in partu suo.

17 Fuitq; cū difficili amplius partu uteretur, ut diceret ei obstetrix, ne timeas, nam etiam hic tibi filius est.

18 Fuit verò cū exiret anima ejus (moriebatur enim) ut vocaret no-

men ejusⁱ Ben-oni: sed pater ejus vocavit eum^k Benjaminem. ⁱ id est, filiū doloris mei, vel filium lu-
ctus mei. ^k id est, filiū dextere, hoc est, charū æ-
quē & dile-
ctū ut homi-
ni est dexte-
ra.

19 Sic mortua Rachel sepulta est in via *spectante* Ephratam, ea *jame est* Beth-lechem.

20 Statuitq; Jahhakob statuam super sepulchrum ejus: ea est statua sepulchri Rachelis^l usque in hunc diem.

21 Deinde profectus Jisraël, tetendit tentorium suum ultra turrim^l Hhederis. ^l id est, gre-
gis.

22 Fuit autem cū habitaret Jisraël in regione illa, ut abiens Reuben concumberet cum Bilha concubina uxore patris sui, quod^m audivit Jis-
raël: erant autem filii Jahhakobi duodecim.

23 Filii Leæ, primogenitus Jahhakobi, Reuben: postea Schimhhon, & Levi, & Jehuda, & Jissascar, & Zebullun.

24 Filii Rachelis, Joseph, & Benjamin.

25 Filii autem Bilhæ ancillæ Rachelis, Dan, & Naphtali.

26 Filii verò Zilpæ ancillæ Leæ, Gad, & Ascher: hi *sunt* filii Jahhakobi, qui editi sunt eiⁿ Padane Syria.

27 Denique pervenit Jahhakob ad Jitzchakum patrem suum Mamré, in urbem Arbahhi, ea *jame est* Chebron: ubi peregrinus fuerat Abraham & Jitzchak.

28 Fuerunt autem dies Jitzchaki, centum octoginta annorum.

29 Et^o expirans Jitzchak mortuus est, aggregatúsque est^o ad populos suos senex & satur diebus: sepeliverúntq; eū Hhesav & Jahhakob filii ej^o.

ANNO TATIO.

1 Cum fugeres] hoc est, non minus periclitaberis. 2 Remove] bipertita est Jahhakobi concio: primum enim quicquid detestabile est Deo, ac in primis idololatriam, procul a suis amoveri jubet, deinde in fide instituens ad sanctificationem præparat. Mutantes] id est externa professione abnegationem vestri, internamque mutationem & renovationem testantes. 3 Postea surg.] exhortationis superioris causa. Altare] in quo eucharisticas victimas offeram Deo, infra vers. 14. & votum persolvam. Et adfuit] deducendo, reducendo, frænumque fratri, focero finitimisque Schecemi injiciendo, ne me ullo pacto læderent. 4 In manu] id est, quos penes se in sua potestate habebant. In aureis] tum ne posthac eas ut superstitionis insignia gestarent, tum ne in posterum ad novos Deos conflandos materia essent ac irritamentum. Abscondit] tota familia locum ignorantem, ut præsens malum tolleretur, & a futuro caveretur. Illa quercu] cujus mentio est Jhesoschi. 24. 26. & Judic. 9. 6. 6 Terror Dei] divinitus immisus & maximus: humanitus enim nequaquam fuisset timendum illis, qui numero potentia peritiamque locorum & viarum longè erant superiores. 6 Luzim] vide supra 28. 19. 7 Extruxit] ut mandaverat Deus supra 1. 8 Nutrix Ribka] quæ ipsi adjuncta fuerat supra 24. 59. videtur autem postquam Ribkam deduxisset ad Jitzchakum, reversa esse in Mesopotamiam, jam verò desiderio revisendi Ribkam, filium ejus prosecuta esse. 9 Tum apparet] hac visione Deus obsequium Jahhakobi probat, & benedictiones novumque nomen ab Angelo impositum confirmat.

firmat, de quibus supra 28. & 32. 11 Ego sum] hic promittit Deus quæ pater Jahlhakobo precabatur cum eum a se dimittet supra 28. 3. & 4. idem iisdem ferè vocibus utitur. 12 Tibi] non Hhesavo: nam Jahlhakob solus cum suis posteris apertè paternarum avitarumque promissionum hæres instituitur. 13 Ascendit] ut supra 17. 22. 14 Insuper] id est, votum suum, de quo supra 28. 2. ubi perfolvit & obtulit Deo, cujus causâ Deus altare extrui jussit supra ver. 1. Synecdoche, pars oblationis pro toto. 16 Exiguum spatium] ita exponendam esse vocem evincitur ex 2. Regum 5. 19. 17 Nam etiam] q. d. a doloribus partus ita te consolare, quod alterum filium, quem a Deo optabas addi supra 30. 24. jam consequeris. 20 U[bi] in hunc] atque etiam in Schaulis tempus 1. Schemu. 10. 2. 22 Audivit] hoc disertè additur, ut planius intelligantur quæ Jahlhakob Reubeni dicit infra 49. vers. 2. 3. & 4. & appareat q[ui] justè primogeniti jure privatus sit: ut meminit 1. Chron. 5. 1. Erant autem] nato jam Binjamine ultimo Jahlhakobi filio numerus eorum recensetur, quia duodecim tribuum (quarum postea frequens fit mentio) autores fuerunt: commodè verò duabus historiis superioribus subicitur, ut causæ intelligantur ex quibus primogeniti præminencia, non Rubenis Schimhhonis aut Levi fuit, sed ad Josephum & Jehudam, ut primos præcipuarum uxorum filios, translata est: de quibus vide 1. Chron. 5. 1. & 2. 23 Primogenitus] a natura, etsi præstantiâ suo scelerè amisit. 26 Padane] etsi Benjamin in itinere est natus, majoris tamen partis ratione dicuntur Padane editi: quare aut Benjaminem Padane conceptum fuisse dicendum est, aut addendum excepto Binjamine, quod genus eclipsios receptum est in planis narrationibus. 29 Expirans] etsi Jitzchaki mors statim post Jahlhakobi reditum describitur, tamè diu postea contigit, cum jam Joseph fuisset a fratrib. venditus, & ultra xij. annos captivus. Est itaq[ue] hic anticipatio. Ad populos] ut supra 25. 8.

CAPUT XXXVI.

Hhesavi conjugia & discessus a Cenahhanea, genus Edom eorum & Chor eorum ducum, Reges Chor eorum qui ante Israheliticæ Reipub. exordium rerum potiti sunt, & duces Edomæi qui postea præfuerunt recensentur.

- 1 Æ autem sunt generationes Hhesavi, is est Edom.
- 2 Hhesav acceperat uxores suas e filiabus Cenahhani, Hhadam filiam Elonis Chittæi, & Aholibamam filiam Hhanæ filiam Tzibhhonis Chivvæi:
- 3 Deinde Basematham filiam Jischmahhelis sororem Nebajothi.
- 4 Peperit autem Hhada Hhesavo Eliphazum, Basematha verò peperit Rehhuelem:
- 5 Et Aholibama peperit Jehhuschum, Jahhlamum, & Korachum: isti sunt filii Hhesavi, qui editi sunt ei in regione Cenahhani.
- 6 Assumpserat autem Hhesav uxores suas & filios suos & filias suas, omnesq[ue] domesticos suos, pecus quoq[ue] suum & omnia jumenta sua, deniq[ue] omnem possessionem suam quam acquisiverat in regione Cenahhani, & abierat in regionem Sehhiris^a ante adventum Jahlhakobi fratris sui.
- 7 Erant enim eorum facultates ampliores quàm ut habitarent simul, neq[ue] poterat terra peregrinationum eorum ferre eos propter pecora eorum.
- 8 Habitabat ergo Hhesav in monte Sehhiris: Hhesav is est Edom.
- 9 Hæ autem sunt generationes Hhesavi, patris Edomæorum in monte Sehhiris.
- 10 Hæc sunt nomina filiorum Hhesavi, Eliphaz filius Hhadæ uxoris Hhesavi, Rehhuel filius Basemathæ uxoris Hhesavi.
- 11 Filii autem Eliphazi sunt, Temã, Omar, Tzepho, & Gahhtã, & Kenaz.
- 12 Timnabh verò fuit concubina uxor Eliphazi filii Hhesavi, quæ peperit Eliphazo Hhamalekum: hi sunt filii Hhadæ uxoris Hhesavi.
- 13 Hi verò sunt filii Rehhuelis, Nachath, & Zerach, Schamma, & Mizza: hi sunt filii Basemathæ uxoris Hhesavi.
- 14 Hi denique filii Aholibamæ filiæ Tzibhhonis, uxoris Hhesavi: peperit enim Hhesavo Jehhuschum, & Jahhlamum, & Korachum.
- 15 Hi sunt duces filiorum Hhesavi. Filii Eliphazi primogeniti Hhesavi, dux Teman, dux Omar, dux Tzepho, dux Kenaz,

^a Hebr. animas domus suæ.

^b Hebr. ante faciendæ enim inter dñi accipitur p[ro]positio, ut Jeshahh. 48. 12. faciendæ vero p[ro] adventu legimus supra 32. 3. & infra 46. 28. Hanc autem professionem Hhesavi ante adventum Jahlhakobi contigisse ostenditur cap. 32. & 33. supra c qui etiam Tzephi. 1. Chron. 1. 36.

- 16 Dux^e Korach, dux Gahhtam, dux Hhamalek, hi *sunt* duces Eliphazi in regione Edomæa: hi *sunt* filii Hhadæ.
- 17 Hi autem filii Rehhuels filii Hhesavi, dux Nachath, dux Zerach, dux Schamma, dux Mizza, hi duces Rehhuels in regione Edomæa: hi *sunt* filii Basemathæ uxoris Hhesavi.
- 18 Hi deniq; filii Aholibamæ uxoris Hhesavi, dux Jehhusch, dux Jahhlam, dux Korach: hi duces Aholibamæ filia Hhanæ uxoris Hhesavi.
- ^d Heb. duces 19 Isti *sunt* filii Hhesavi, & isti^d duces ex eis: is *Hhesav* est Edom. eorum.
- 20 "Hi *sunt* filii Sehhiris" Choræi, incolentes eam regionem, Lotan, & Schobal, & Tzibhhon, & Hhana,
- ^e qui & Dis- 21 Et^e Dischon, & Etzer, & Dischan: hi duces Choræi filii Sehhiris, in schan, infra ver. 26. regione Edomæa.
- ^f qui & Homa. 1. Chro. 22 Sunt aut filii Lotanis, Chori &^f Hemā, sororq; Lotanis^f Timnahh. 1. 39.
- ^g qui & Sihajan. 1. Chro. 1. 40. 23 Hi verò filii Schobalis, ^g Hhalvan, & Manachath, & Hhebal, ^h Sche pho, & Onam.
- 24 Et hi filii Tzibhhonis, cūm Aja, tum Hhana: is est Hhana quiⁱ inve nit mulos in deserto, cūm pasceret asinos Tzibhhoni patri suo.
- 25 Hi autem filii Hhanæ, Dischon, Aholibama quoque filia Hhanæ.
- ⁱ qui & Dis- 26 Et hi filiiⁱ Dischanis, ^k Chemdan, & Eschban, & Jitran, & Ceran. schon, supra ver. 21.
- 27 Hi quoque filii Etzeris, Bilhan, & Zakhavan, &^l Hhakan.
- ^k qui & Chamran, 1. Chro. 1. 41. 28 Item hi filii Dischanis, Hhutz, & Aran.
- 29 Hi *sunt* duces Chorææ gentis, dux Lotan, dux Schobal, dux Tzibh- hon, dux Hhana,
- ^l qui & Jah- 30 Dux Dischon, dux Etzer, dux Dischan, hi *sunt* duces Chorææ gentis hakā, 1. Chr. 1. 42.
- ^m Heb in du- 31 "Hi autē *sunt* Reges qui regnaverunt in regione Edomæa, antequā regnaret^m Rex in filiis Jisraēlis. cibus eorū, vel secundū duces eorū.
- 32 Primū regnavit in Edomæa Belahh filius Behhoris, ⁿ cujus civitas nomine Dinhaba.
- 33 Mortuo aut Belahho, regnavit pro eo Jobab fili^o Zerachi ex Botzra.
- 34 Itē mortuo Jobabo, regnavit p eo Chuschā ex regiōe Temanēi populi.
- 35 Itē mortuo Chuschamo, regnavit p eo Hadad filius Bedadi, qui percussit Midjanem in agro Moabitarū, cujus civitas nomine erat Hhavith.
- 36 Item mortuo Hadado, regnavit pro eo Samla e Masreka.
- 37 Itē mortuo Samla, regnavit pro eo Schaul ex Rechobothis fluminis.
- 38 Itē mortuo Schaule, regnavit p eo Bahhal-chanan filius Hhacboris.
- ⁿ qui & Hadad, 1. Chro. 1. 50. 39 Item mortuo Bahhal-chanane filio Hhacboris, regnavit pro eoⁿ "Hadar, cujus civitas nomine erat^o Pahhu: nomen verò uxoris ejus Meheta- beel, quæ erat filia Matredis, filia Me-zahabi.
- 40 Atq; hec *sunt* nomina ducum Hhesavi secundū familias suas per loca sua, nuncupata illorū nominibus: dux^o Timnahh, dux Hhalva, dux Jeteth,
- 41 Dux Aholibama, dux Ela, dux Pinon,
- 42 Dux Kenaz, dux Teman, dux Mibtzar,

Caput XXXVII.

75

43 Dux Magdiel, dux Hhiram: hi fuerunt duces Edomæorum secundum habitationes suas in regione possessionis suæ: is est Hhesav autor Edomæorum.

ANNO TATIO.

1 Edom] huius cognominis causam vide supra 25.29. 2 Hhadam] quæ etiam supra 27.1. Basemath dicitur binomia enim fuit. Aholibamam] hoc nomine non recensetur inter uxores Hhesavi, supra 27.1. & 28.9. quare aut alia ab illis diversa est, aut eadem quæ supra 27. Jehudith filia Beerî nominatur, ita ut ipsa æquæ ac pater fuerit binomia. Nec obstat quod illi Chittæus, hic Chivvæus dicitur, qui populi diversi sunt, supra 10.15. & Exod. 3.8. nam Chittæorum amplissimi erant fines, quibus Chivvæi continebantur. Tzibhoni] avi nomen ad discretionē additur, ne alterius Hhang filia putaretur, qui Tzibhoni frater fuit, ver. 20. 3 Basematham] hæc quoque binomia fuit, vocatur enim Machalath supra 28.9. Sororem Nebajoth] id est, ex eadem matre, de hoc supra 25.13. 7 Eorum] id est, Jitzchaki patris & Hhesavi ipsius, qui ambo in regione Cenahhani peregrini erant. 9 In monte Sehhiris] id est, nepotes, qui nati sunt ei jam habitanti Sehhiris montem. Conset cum hoc catalogo. 1. Chron. 1. 12 Timnah] soror Lotanis, infra ver. 22. ex hoc loco explicandus alter 1. Chron. 13.6. Hhamalek] illorum Hhamalekitarum autor, qui Exodi 17.14. a Domino sunt excidio destinati: vide Deut. 2.4. annot. Filii Hhadæ] id est, nepotes. 16 Korach] hic in filiorum catalogo omissus est, fortassis quia nepos fuit ex aliquo filiorum: sed tamen distinguendus a Koracho filio Aholibamæ, de quo ver. 14. & 18. 20 Hi sunt filii] horum recensio fit propter afinitatem quam Hhesav & Eliphaz cum eis contraxerunt: qua occasione factum est ut cum eis habitaret, & in imperio tandem eis succederent. Chorei] ut supra 14.6. hanc autem eandem gentem Chivvæam dici apparet ex collatione ver. 2. & 27. huius capituli. 22 Timnah] vide supra in ver. 12. 24 Invenit mulos] id est, artem excogitavit, qua ex admissura asini & equæ multi procrearentur. 25 Aholibama] non illa Hhesavi uxor: vide supra in ver. 2. 31 Hi autem] q. d. ad hanc usque ætatem nostram, cum nondum Israël ab Ægyptiorum servitute liberati proprium haberent gubernatorem administratoremque liberam, quæ me gubernatore cepit, octo isti in Edomæa regnarunt. Rex] id est gubernator unicus & ordinarius, Moïse, ut Deut. 33.5. Judic. 17.6. & 1. Schemu. 21.12. 32 Cujus civitas] hi omnes ex diversis locis oriundi fuerunt: unde colligitur eos non jure successionis, sed vel electione, vel tyrannide ad gubernationem pervenisse, quod indicaverat Jitzchaki vaticinium, gladio tuo vives, supra 27.42. 40 Timnah] & Aholibama ver. 41. nomina virorum sunt hic, quæ supra eodem capite mulieribus sunt attributa.

CAPUT XXXVII.

Joseph adolescens fratrum vitia patri retegens, ab eo quidem præ illis amatur, & divinitus paterna familia princeps futurus præmonstratur: sed fratrum odium invidiamque tantam suscipit, ut occasione oblata primum in necem, deinde in venditionem ejus conspirent: qua ratione eodem deducunt, ut in Ægyptum abductus Satrapæ Ægyptii mancipium fiat.

1 **H**ABITABAT verò Jahhakob in regione peregrinationum patris sui, in regione Cenahhani.

2 ^a Hæc sunt quæ acciderunt Jahhakobo: Joseph natus septēdecim annos pascebat cum fratribus suis gregem (erat autē puer) cum filiis Bilhæ & cum filiis Zilpæ uxorum patris sui: referebatque Joseph famam eorum malam ad patrem ipsorum.

3 Israël autem diligebat Josephum præ omnibus filiis suis, quod filius senectutis esset sibi, feceratque ei tunicam versicolore:

4 Videntes verò fratres ejus patrem suum diligere eum præ omnibus fratribus ejus, oderant eum adeo ut non possent alloqui eum^b placidè.

5 Præterea cum somniasset Joseph somnium, narrabat illud fratribus suis: quamobrem^c magis adhuc oderant eum.

6 Dicebat enim ad eos, audite nunc somnium hoc, quod somniavi: ^b Heb. ad pacem, id est, placidis verbis. ^c Heb. addiderunt adhuc odisse eum: ut infra ver. 8.

7 "Ecce nobis colligatibus segetum fascēs in medio cujusdam agri, ecce surgebat fascis meus, & etiam stabat erectus: ecce autem circuibant fascēs vestri, & incurvabant se fasci meo.

8 Tum dixerunt ei fratres ejus, ergo ne^d planè regnabis super nos, aut prorsus dominaberis nobis? quare magis adhuc oderunt eum propter somnia ejus, & propter verba ejus.

9 Deinde cum somniasset adhuc somnium alterum, narravit illud fra-

tribus suis dicens, ecce somniavi adhuc somnium, quòd ecce ipse Sol & Luna stellæque undecim incurvabant se mihi.

10 Narravit quoque patri suo, idque cum fratribus suis: quamobrem increpavit eum pater ejus, ac dixit ei, quòdnam est hoc somnium quod somniasti? an omnino veniemus ego & mater tua & fratres tui, ut incurvemus nos tibi in terram?

11 Invidebāt itaq; ei fratres ejus: pater verò ejus observabat rem ipsam.

12 Cùm autem abiissent fratres ejus, ad pascendum gregem patris sui apud Schecemum,

13 Dixit Jisraël ad Josephum, Nōne fratres tui pascunt apud Schecemum? ades dum ut mittam te ad eos: qui dixit ei, ecce me.

14 Deinde dixit ei Jabbakob, i nunc, cognosce de incolumitate fratrum tuorum, & de incolumitate gregis, & refer ad me aliquid: sic cùm dimississet eum e valle Chebronis, abiit is Schecemum versus.

15 Inveniens autem eum, cùm ecce erraret in quodam agro, interrogavit eum vir quidam, dicendo, quid quæris?

16 Qui dixit, fratres meos quæro: indica quæso mihi, ubinā ipsi pascūt.

17 Dixit verò vir ille, profecti sunt hinc, nam audiui dicētes, abeamus Dothajina: infecutus igitur Joseph fratres suos invenit eos Dothanis.

18 Illi autem videntes eum e-longinquo, cùm nondum accessisset ad ipsos, machinati fuerant contra eum de eo interficiendo.

19 Dixerant enim alter ad alterum, ecce, dominus somniorum iste advenit.

20 Nunc igitur agite occidamus eum, & injiciamus eum in unam ex his cisternis, tum dicem⁹, bestia mala devoravit eum: & videbimus quid futura sint somnia ejus.

21 Quod cùm audiret Reuben, ut eriperet eum e manib. illorum (dicebat enim, non percuriemus eum lethaliter)

22 Dixit ad eos Reuben, ne effundite sanguinē, injicite eum in cisternam istam, quæ est in hoc deserto, sed manum ne immittite in eum: ut eriperet eum e manu illorum, eumque reduceret ad patrem suum.

23 Fuit itaque cùm advenisset Joseph ad fratres suos: ut exuentes Josephum tunica sua, tunica illa versicolore qua erat indutus,

24 Assumerent eum injicerentq; eum in ipsam cisternam: cisterna autem illa vacua erat, non erat aqua in ea.

25 Deinde sedebant ad comedendum cibum, cùm sublati oculis suis viderunt quòd ecce coetus commeantium Jischmahhelitarum veniebat ex Gilhhade, quorum cameli ferebant myxaria, & opobalsamum, & ladanum, pergentes ut deportarent ea in Ægyptum:

26 Dixitq; Jehuda ad fratres suos, quod erit lucrum cùm interfecerimus fratrem nostrum, & occultaverimus sanguinem ejus?

27 Agite vendamus eum Jischmahhelitis istis, & manus nostra ne sit in eum, quia frater noster, caro nostra est: cui auscultaverūt fratres ejus.

28 Itaq;

- 28 Itaque transeuntibus viris Midjanitis mercatoribus extrahentes sustulerunt Josephum ex ipsa cisterna, vendideruntque^k eum Jischmahhelitis illis viginti^l siclis argenteis: qui deduxerunt eum in Ægyptum.
- 29 Reversus autem Reuben ad ipsam cisternam, cum ecce non esset Joseph in ea cisterna, laceravit vestimenta sua.
- 30 Quamobrem reversus ad fratres suos dixit, puer ille non adest: ego verò quorsum ibo ego?
- 31 Tum acceperunt tunicam Josephi, & jugulantes hircum caprarum, intinxerunt tunicam illam sanguine ejus.
- 32 Et miserunt qui deferrent tunicam illam versicolore ad patrem suum, ac dicerent, hanc invenimus: agnosce nunc an tunica filii tui sit, nec ne.
- 33 Qui agnoscens eam dixit, tunica filii mei est, bestia mala devoravit eum: omnino discriptus est Joseph.
- 34 Laceransque Jahhakob vestimenta sua, & imponens^l cilicium lumbis suis, luxit propter filium suum diebus multis.
- 35 Et quamvis surrexissent omnes filii ejus omnesque filiae ejus ad consolandum eum, renuit consolationem admittere, dicebat enim, quin descendam ad filium meum lugens in sepulchrum: flevit etiam illum pater ejus.
- 36 Medanai autem vendiderunt illum *abductum* in Ægyptum, Putiphariaulico Parhhonis, praefecto^l satellitum.

k Hebr Josephi: vide supra 12.2.

l Hebr. discriptus: pēdo discriptus.

ANNOTATIO.

1 Peregrinationum] ut supra 17.8. 2 Puer] non tantum ætate, sed etiam ministerio, cujus ratione Jehoschuahh ætate maturus puer Moschis Exod. 33.11. & Gichazi puer Elischahhi 2. Reg. 4.12. dicitur. q. d. patri fratribusque ministrabat, & utriusque mediastino erat. Referebatque] tres causæ fraterni in eum odii ex ordine recensentur, delatio maleactæ vitæ apud patrem, patris amor singularis erga eum, & somnia ejus de principatu futuro. 3 Filius senect.] natus enim erat Jahhakobo jam 91. annum agenti. 7 Ecce] vide hujus somnii complementum infra 42.6. ut sequentis, cap. 46. 10 Increpavit] astute coram fratribus, quorum animos sciebat in Josephum exacerbatos esse: nam revera ipse rem observabat, ver. seq. Ego mater] in hac reprehensione somnii ita interpretatur, ut fratrum invidiam minuat argumento q. d. ad dicitur q. d. & dicitur, q. d. ergo resurrectura esset mater tua: et hoc in una ex Jahhakobi uxoribus noverca Josephi impletum est, infra 46. 17 Dothani] sive Dothajinis, cujus loci mentio est 2. Regum 6.13. 19 Dominus somniorum] id est, qui sibi futuram in nos dominationem somniat. 20 Nunc] id est, tam cito de tanto scelere perpetrando concludunt, quia aliis aliorum animi ex praecedentibus colloquiis erant cogniti. 21 Eriperet] id est, novo consilio ejus eadem impediret. Dicebat] apud se, ut supra 11.3. 22 Ne effundat] callide Reuben a genere cordis tantum deterret fratres, et si revera illius vitæ consulebat. 23 Tunica sua] de qua supra ver. 3. cur exuerent vide infra ver. 31. & seq. quomodo autem interea Joseph se erga fratres gereret, exponitur infra 42.22. 25 Jischmahhelitarum] Jischmahhelitæ hic, Midjanitæ ver. 28. & Medanai ver. 36. omnes Arabiam incolebant, ideoque Onkelos exponit Arabas, ut Judic. 8.24. & quia cœtus iste mercatorum ex variis constabat, Mo sche illum variis nominibus exprimit. Gilhhade] unde in Ægyptum euntibus illac iter erat: Gilhhade autem mercatorum emporium erat, ut Jirmejæ 8.22. & 22.6. & alibi ostenditur. Myxaria] hanc vocem & duas sequentes variè admodum accipiunt interpretes, nos in tanta varietate, quod probabilius visum est, elegimus. Myxaria Arabibus dicuntur Nuketa teste Agineta, Aëtio, Psello, & Actuatio, voce proximè ad Hebraicum Necoth accedente: opobalsamum cum R. D. K. interpretati sumus, Ledum verò vel Ladanum, Onkelon Chaldaicum & Arabas secuti: nam quod Hebraei Lot vocant, Chaldeus Letum, Arabes Laten vel Laden nominant. 26 Quod erit] Jehuda divina providentia ductus, fratribus suadet sine cæde & cum lucro possit illa mala vitari quorum causa Josephum oderant, si mercatoribus vnum detur: sic enim fore ut a patre (apud quem ipsos accusabat, & cui præ cæteris dilectus erat) abstrahatur, & servitutem subeat loco sperati dominatus. 27 Caro nostra] id est, perinde erit si eum morti tradamus, ac si nobis ipsis vim inferremus. 28 Sicli argent.] videtur supra 23.16. 29 Reversus] aberat enim cum acciperetur Jehudæ consilium, & perficeretur. Ad ipsam cist.] ut Josephi extractum reduceret, supra ver. 22. Laceravit] ut veteribus erat in more, cum triste aliquid accidebat, ut infra ver. 34. & alibi frequenter. 30 Quorsum ibo] id est, quò me vertam? videtur enim patris iram præ aliis metuisse, tum quia illi ut seniori major pueri cura incumberebat, tum quia formidabat ne infensorem sibi patrem redderet quem jam offenderat, supra 35.22. 34 Cilicium] id est, vestem vilem & sine ornatu lugentium more: nam vox Hebræa, teste R. D. K. non tantum sacrum formatum, sed ejus materiam & omne involucrium vile significat. 35 Filia] id est, filia, nurus, neptes. Quin descendam] id est, tantus est hic luctus, ut me ad mortis usque articulum profecturus sit, & citò in sepulchrum detrusurus. Parpharia] Jitzchak pater Jahhakobi nam a vendito Josepho quasi 12. annos vixit. vide supra in 35.29. 36 Satellitum] Hebræa vox communis lanii, cocis & satellitibus, significat mactatores, quia illi animalia ad cibum, hi verò fontes in suppli-

cium mactabant. Hinc duo illi Parthonis aulici huic custodiendi traduntur, cujus erat damnatos plectere, infra 40.3. & Rex Babylonie Jeruschalaimis captis ac Rege abducto, suum mactatorum sive satellitum præfectum eò misit, ut capitalem suam sententiam in reliquias populi ipsamque civitatem exqueretur. 2.Regum ultimo. Hi Latine quæstores rerum capitalium dici possunt.

CAPUT XXXVIII.

Jehuda Christi progenitor, ex Cenahhanza uxore ternos liberos suscipit, duobus senioribus eandem uxorem successivè conjungit, quibus mortuis tertium adhuc immaturum nurui fraudulenter promittens eam in paternam domum remittit: quod cum suo tempore non præstitisset, nurus simulato habitu ex Jehuda concipit & parit.

IUIT autem illo tempore, cum descendens Jehuda a fratribus suis divertisset ad quendam Hhadullamæum, cujus nomen erat Chira,

2 Vidissetq; ibi Jehuda filiam cujusdam Cenahhanæi cui nomen erat Schuahh, & accipiens eam in uxorem congressus esset cum ea,

3 Et illa concepisset peperissetq; filium, cujus nomen vocavit Hherû,

4 Deinde concipiens rursus peperisset filium, cujus nomen vocavit Onanem,

5 Post rursus peperisset filium, cujus nomen vocavit Schelam (erat autem Jehuda Cezibi cum illa pareret istum)

6 Ut acciperet Jehuda uxorem Hhero primogenito suo, cujus nomen Tamar.

7 Cum autem esset Hher primogenitus Jehudæ malus in oculis Jehovæ, morti tradidit eum Jehova.

8 Ideoque dixit Jehuda Onani, congregare cum uxore fratris tui, & fratris nomine duc eam: ut exscites semen fratri tuo.

9 Sciebat autem Onan non fore suum semen illud: ideò congressurus cum uxore fratris sui, perdebat semen, effundens in terram, ne suppeditaret semen fratri suo.

10 Cumque malum videretur in oculis Jehovæ quod faciebat, morti tradidit etiam istum.

11 Quamobrem dixit Jehuda Tamaræ nurui suæ, mane vidua in domo patris tui, donec adoleverit Schela filius meus (dicebat enim, videndum ne moriatur ipse quoque sicut fratres ejus) sic abiens Tamar manebat in domo patris sui.

12 Sed cum plures essent dies, mortuâ filiâ Schuhhæ uxore Jehudæ, Jehuda se consolaturus ascendit ad tonsores gregis sui, ipse cum Chira amico suo Hhadullamæo Timnam.

13 Quod cum renunciatum esset Tamaræ dicendo, ecce socer tuus ascendit Timnam ad tondendum gregem suum:

a Heb. in porta oculorū: periphrasis bivii, quo oculis quodāmodo aperitur janua, ut illorū intus huc illuc ferri possit.

14 Deponens illa vestes viduitatis suæ a se operuit se peplo ac texit se, confeditq; in ^a bivio quod est juxta viam Timnam versus: videbat enim adolevisse Schelam, se verò non fuisse datam ei in uxorem.

15 Videns autem eam Jehuda existimavit eam esse scortum, operuerat enim faciem suam.

16 Divertens itaque ad eam in ipsa via, dixit, age quaeso, congregiar tecum (non enim noverat nurum suam esse) quæ dixit, quid dabis mihi ut congregiaris mecum?

17 Quo dicente, ego mittam hædum caprarum ex grege, dixit illa, acquiesco si des pignus donec miseris.

18 Tum dixit ille, quodnam est pignus quod dem tibi? quæ dixit, sigillum tuum sudarium tuum & scipio tuus qui est in manu tua: his datis ei congressus est cum ea, & concepit ea ex illo.

19 Deinde surgens abiit deposuitque peplum suum a se, ac induit vestes viduitatis suæ.

20 Misit autem Jehuda hædum illum caprarum per amicum suum Hhadullamaum illum, ut reciperet pignus e manu istius mulieris, sed non invenit eam:

21 Cumque interrogaret viros loci illius dicendo, ubinam est meretrix illa, quæ erat in isto bivio juxta hanc viam? dixerunt, non fuit hic ulla meretrix.

22 Quamobrem reversus ad Jehudam dixit, non inveni eam: quin etiam homines illius loci dixerunt, non fuit hic ulla meretrix.

23 Et dixit Jehuda, retineat sibi, ne simus contemptui: ecce miseram hædum istum, tu autem non invenisti eam.

24 Fuit verò cum tertius mensis ageretur, ut nunciaretur Jehudæ dicendo, scortata est Tamar nurus tua, etiamque ecce gravida est ex scortatione: quare dicebat Jehuda, educite eam ut comburatur.

25 Sed cum educeretur, misit ipsa ad socerum suum qui diceret, ex viro cujus hæc sunt, ego sum gravida: dicebatque, agnosce quaeso cujus sunt ista, sigillum hoc sudariumque hoc, & hic scipio.

26 Quæ agnoscens Jehuda dixit, justior est me, quandoquidem non dedi eam Schelæ filio meo: neque^b amplius deinceps cognovit eam.

27 Fuitque quo tempore pariebat illa (ecce autem gemelli in ventre ejus)

28 Fuit, inquam, cum pareret, & illorum unus exereret manum: ut obstetrix acceptum coccinū alligaret manui ejus, dicēdo, hic exit primum.

29 Sed fuit cum retraxisset manum suam, & ecce exiret frater ejus, ut diceret illa, quam perrupisti! tua est ruptura: ideo vocavit quisque nomen ejus^d Peretzum.

30 Postea verò exivit frater ejus, ad cujus manum erat coccinum: & vocavit quisque nomen ejus Zerachum.

^b Hebr. adjecit
ultra cognoscere.

^c Hebr. super
te est ruptu-
ra.
^d id est, ru-
pturam.

ANNOTATIO.

1 Fuit autem illo] Hujus historię partem necesse est ante Josephi venditionem contigisse: cum enim tantum 22. anni inter venditionem Josephi & descensum Jakhakobi cum familia in Egyptum numerentur, non potuit tam brevi spatio Jehuda uxorem ducere, ternos liberos tollere, uxorem unam duobus successivè conjungere, tertii conjugium ultra tempus differre, filios ex nuru suscipere, & illorum unus duos filios gignere ante descensum in Egyptum. Contigit ergo ante venditionem Josephi saltem usque ad tempus quo Hher primus Jehudæ filius decimum annum agebat. Illo tempore] quo Jakhakob ad patrem suum Jitzhakum redierat, Jehuda annum 17. agente, suprà 35.27. 3 Perperisset] eodem anno 17. Jehudæ. 5 Cerzibi] quod aliàs dicitur Aczib, Jchosc. 19.28. & Judic. 1.31. 8 Fratru nomine] hic primum legitur uxor fratris unius sine liberis mortui alteri tradita ad excitandum mortui semen: quam consuetudinem deinde Lege confirmavit Deus. Deut. 25.5. Exuscites semen] id est, procrees liberos, quorum primus pro mortui filio habeatur: quam interpretatio-

nem docet Mosche Deut. 25. 6. 9 Sciebat] quia non erat jus a Jehuda recens inuictum, sed mos jam diu receptus, ac proinde juveni Onani cognitus. 12 Cum plures] quibus videlicet creverat Schela (erat enim quasi 16. annorum) & ipsa diutius quam antea expectarat. Timnam] oppidum tribus Jehudæ, Jehosch. 15. 57. sicut Aczib & Hhadullam, nam vicina erant. 14 Deponens illa] duabus de causis Tamar fraudulentum hoc consilium init: prior est jus receptum, ut mortuo proximus semen exciter, proximoque cessante ex ordine necessitudinis alius succedat, ut ex Ruth 3. constat: posterior, promissio foci sui tempore non præstita. Operuit se poplo] pro capitis tegmine viduis usitato sumpsit matronale. Texit se] id est, faciem suam, ut sequente ver. Synecdoche. 15 Existimavit] eo quod more impudicatum mulierum in bivio sederet, Proverb. 7. 12. & 9. 14. & Jechezkel. 16. 24. & 25. Operuerat] altera causa cur scortum esse putet, quia de facie cognosci non vult. 16 Quid dabis] mercedem specie, sed re ipsa cautionem querit, qua si ex eo concipiat, certis indicis id probare possit. 18 Congressus est] agens quasi 34 annum: nam in Ægyptum venit 50. ætatis anno, cum jam Perez Jehudæ ex hoc congressu filius pater duorum filiorum esset, infra 46. 12. 19 Abiit] non expectato hædo, quia seminis non mercedis causa focerum admisserat. 23 Nescimus] id est, ne re divulgata famæ jacturâ faciamus: nam infamis erat scortatio etiam inter homines ignorantes Dei. 24 Educite eam] ad judices in portam. Comburetur] non decernit, quia judex non est, sed ex regionis consuetudine supplicium ejus urget, abs qua in filii persona se læsum arbitratur. 26 Justior est me] q. d. gravius peccavi, qui facta ei spe conjugii delusi eam, quam ea quæ fraudantem circumvenit. Neque ampli] quia incestus est. 29 Tu es] rump.] hoc est, tibi convenit a ruptura nomen, quale est Perez, quia fratrem anteverrens prior erupisti.

CAPUT XXXIX.

Joseph in servitutem reductus tantam heri sui gratiam conciliat benedictione Dei, ut omnium rerum administrationem ei committat: & licet ab heri calumniosè traductus in summum heri odium veniat, misereq; in carcerem compingatur, tamen rursus Dei beneficio aliquam heri gratiam promeritus saltem vinctis præficitur.

IOSEPH igitur deductus fuerat in Ægyptum: emeratq; eum Potiphar aulicus Parhhonis, præfectus satellitum, vir Ægyptius, e manu Jischmahhelitarum illorum qui deduxerant eum illuc.

2 Adfuit autem Jehova Josepho, ut esset vir prosperè agens, dum fuit in domo domini sui Ægyptii.

3 Vidente itaque Domino ejus Jehovam esse cum eo, & omnia quæ ipse faciebat Jehovam secundare in manu ejus:

4 Adeò invenit Joseph gratiam in oculis ejus ut ministraret ei, postremò præfecit eum domui suæ, & quicquid erat sibi, tradidit in manū ejus.

5 Fuitque ex quo præfecerat eum domui suæ & omnibus quæ erant sibi, ut benediceret Jehova domui illius Ægyptii propter Josephū, essetq; benedictio Jehovæ in omnibus quæ erant ei domi & rure.

6 Quapropter relinquebat omnia quæ erant sibi in manu Josephi, adeò ut non cognosceret cum eo de re ulla præter cibum quo ipse vesceretur: erat autem Joseph pulcher formâ & pulcher aspectu.

^{a Heb. post has res.} 7 Fuit itaque his rebus gestis, cum sustulisset uxor domini ejus oculos suos in Josephum, ut diceret, concumbe meum.

8 Qui renuens dixit ad uxorem domini sui, en dominus meus non cognoscit mecum quicquid est in hac domo, & quæcunque sunt ipsi tradidit in manum meam:

9 Nullus est ei in hac domo major me, neq; subtraxit a me quicquam præter te, quatenus uxor ejus es: quomodo ergo facerè malum hoc maximum, & peccarem in Deum?

^{b Heb. die die} 10 Fuit autem alloquente ea Josephum ^{c Hebr. viris domo, ut infra 14. sic supra 17. 23. & 27.} ^b quotidie, cum non acquievisset ei ut cubaret juxta eam, aut ut esset cum ea,

11 Fuit, inquam, hujusmodi aliquo die, cum venisset Joseph domum ad faciendum opus suum, neq; esset quisquā ex domesticis ibi in ea domo,

12 Ut

F mecum

12 Ut illa prehenderet eum veste ejus, dicendo, concumbe mecum: sed
is relicta veste sua in manu ejus, fugiens egressus est foras.

13 Fuit ergo cum illa videret eum relicta veste sua in manu ipsius, fu-
gisse foras,

14 Ut inclamaret domesticos suos, & loqueretur eis dicendo, "videte,
"adduxit" nobis virum" Hebræum ad illudendum nobis: accessit ad me
ut concumberet mecum, sed inclamavi voce magna.

15 Fuitq; cum audiret ille me sublata voce mea inclamantem, ut relicta
veste sua juxta me, fugerit foras.

16 Ita deposuit vestem illius penes se, donec veniret dominus illius do-
mum suam.

17 Tunc allocuta est eum hujusmodi verbis, dicendo, accessit ad me
servus iste, Hhebræus iste quem adduxisti nobis, ut illuderet mihi:

18 Sed fuit cum sublata voce mea inclamarem, ut relinquens vestem
suam penes me fugerit foras.

19 Fuit verò, cum audiret dominus illius verba uxoris sue, quibus allo-
quebatur eum dicendo, "omnino hæc fecit mihi servus tuus: ut accen-
deretur ira ejus.

*d Heb. secum
dum verba
hæc.*

20 Quamobrem rapiens Dominus Josephi eum, collocavit eum in
"turri carceris," loco ubi vincti Regis conclusi erant: ut esset ibi Joseph in
turri carceris.

*e Heb. in lo-
co rotundi
carceris, pe-
riphrasis tur-
ris: sic dein-
ceps.*

21 Sed adfuit Jehova Josepho, & "extendit ad eum usq; benignitatem,
adeò ut reddiderit eum gratiosum in oculis" præfecti turri carceris,

*f Heb. dede-
rit gratiã e-
jus: hypalla-
ge, pro dede-
rit ei gratiã
id est concii-
liaverit.*

22 Tradideritque præfectus turri carceris in manum Josephi omnes
vinctos qui erant in turri carceris: & quicquid facere solent ibi, id ipse fa-
ciebat.

23 Præfectus turri carceris nihil quicquam inspiciebat quod esset in ma-
nu ejus, eo q; Jehova adesset ei: & quod ipse faciebat, Jehova secundabat.

ANNOTATIO.

1 Joseph] Regressio ad historiam cap. 37. 4 Ministraret ei] tres gradus describit Mosche servitutis Josephi: primò fuit
conservus pari conditione cum cæteris, secundo cubicularius domini, tertio præfectus ædibus & omnibus facultatibus e-
jus domi & rure. 6 Quapropter] id est, postquam administratio ejus hero probata est, immunem eum fecit a rationibus
reddendis, adeò illius probitati confidebat. Præter panem] id est, nihil erat sollicitus, genio tantum indulgebat: pro verbia-
le dictum de eo qui rei domesticæ curam totam alteri committit. 7 Sustulisset] præter decorum pudicæ fœminæ. 9
Nullus est] q. d. fidem meam, cui dominus meus omnia commisit, perfidè violarem, & in Deum conjugii autorem asser-
torémque peccarem. 10 Esset cum ea] aliquantisper consisteret & colloqueretur. 14 Inclamaret] ut marito facilius
persuaderet, cum apud eum Josephum esset accusatura. Videte] pallium ostentans loquitur. Adduxit] indignationem
adversus maritum fingit, cujus nomen propterea reticet. Nobis] ita servorum animos in Josephum inflammat. Hhe-
bræum] generis meminit ut Josephum magis odiosum reddat, & jure de marito conqueri videatur: erant enim Hebræi Æ-
gyptiis præ cæteris abominabiles, infra 43. 32. 20 Loco ubi vincti] id est, carcere durissimo, quò detrudebantur fontes
qui Regem offenderant, ut evidentiùs declaratur Psal. 105. 18. quamobrem Scriptura foveam vocat infra 40. 15. & 41. 14.
21 Extendit] id est, effecit ut sua benignitas ad eum usque carcere inclusum penetraret, Sapi. 10. 13. Præfuitur] hic Po-
tipharis satellitum præfecti servus erat, fidei commissarius custos: est autem verisimile Josephum huic rem totam sicut ha-
bebat explicasse, quod apud dominum non licuerat, itaque factum esse, ut etiam Josephi dominus de innocentia ejus per-
suasus, ei paulatim faveret: quod confirmatur infra 40. 4.

CAPUT XL.

Joseph in carcere Satrapis Regis a domino suo jam melius ipsi cupiente præscitur: quorum som-
nia interpretatus Deo duce convenienter eventui, viam sibi ad libertatem dignitatemq; maxi-
mam eodem autore sternit.

1 **U**IT autem his rebus gestis, cum peccavissent pincerna Regis & pistor in dominum suum, in Regem Ægypti,
2 Effervescensque Parhho contra duos aulicos suos, contra præfectum pincernarum, & contra præfectum pistorum,

a Hebr. loci rotundi carceris, ut supra 39. 20.

3 Tradidisset eos in custodiam in domo præfecti satellitum, in^a turrim carceris locum ubi Joseph vinctus erat,

4 Ut committeret præfectus satellitum Josephum cum eis, qui ministraret eis: fueruntque diebus *multis* in custodia.

b Hebr. una, ut infra 41. 11.

5 Somniaverunt autem somnium uterque illorum, quisque somnium suum nocte^b eadem, quisque "secundum interpretationem somnii sui, pincerna ille & ille pistor qui fuerant Regis Ægypti, qui vincti erant in turri carceris.

6 Cumque veniens ad eos Joseph mane aspexisset eos, quod ecce^c mortifierant,

c Hebr. mali.

7 Interrogavit Satrapas Parhhonis qui secum erant in custodia, in domo domini sui, dicendo, quare vultus vestri^c afflicti sunt hodie?

8 Qui dixerunt ad eum, quisque somnium somniavimus, & "nemo est qui interpretetur illud: dixit verò ad eos Joseph, an non Deo sunt interpretationes? narrate quæso mihi illa.

9 Narravit ergo præfectus pincernarum somnium suum Josepho, dicens ei: in somnio meo, cum^d "ecce vitis coram me esset,

10 ("In qua vite tres erant palmites) ipsa quasi germinaret, erumperet flos ejus, maturescerent botri ejus, *mox essent* uvæ maturæ,

11 Et poculum Parhhonis esset in manu mea, accipiens illas maturas uvæ exprimebam eas in poculum Parhhonis: dabamque poculum ipsum in manum Parhhonis.

12 Cui dixit Joseph, hæc est interpretatio ejus: tres illi palmites tres dies^e sunt.

d Hebr. cum adhuc tres dies.

13 "Intra dies tres^e recensebit Parhho caput tuum & restituet te in^f statum tuum: porrigesque poculum Parhhonis in manum ejus, secundum munus pristinum, cum esses pincerna ejus.

e Hebr. basin tuam, id est locum vel sedem: translatio a vasis domesticæ ad hominū officia: ut infra 41. 13.

14 Quod si memoreris mei apud te cum beneerit tibi, tunc exerceto quæso erga me benignitatem: aut mentionem facito mei apud Parhhonem, & fac ut exeam ex hac domo.

f Hebr. furto do furto ablatum sum.

15 Etenim^f omnino per plagium surreptus sum e terra Hhebræorum: atque adeo^g hîc non feci quicquam cur conjicerent me in hanc foveam.

g Hebr. bonū interpretatū esse.

16 Cum autem videret præfectus pistorum eum^g bonam interpretationem attulisse, dixit ad Josephum: etiam ego in somnio meo, cum ecce tria canistra^h foraminatim texta super caput meum essent,

h Hebr. foraminis.

17 In canistro autem supremo esset^h cibus Parhhonis, ex quovis opere pistorio, volucresⁱ comedebant ea e canistro illo supra caput meum.

18 Cui respondens Joseph dixit, hæc est interpretatio ejus: tria canistra illa, tres dies sunt.

19 ¹Intra dies tres recensabit Parhho caput tuum, ne sit *deinceps recensio* de te: suspendet enim te de ligno, & comedent volucres carnem tuam ex te. ⁱ Hebr. cum adhuc tres dies, ut supra 13.

20 Fuit ergo ipso die tertio, die quo editus fuerat Parhho, cum faceret convivium omnibus servis suis, ut recenseret caput præfecti pincernarum & caput præfecti pistorum inter servos suos.

21 Et restitueret præfectum pincernarum in suum potus ministrandi munus, ut traderet poculum in manum Parhhonis,

22 Præfectum verò pistorum suspenderet: quemadmodum interpretatus fuerat eis Joseph.

23 Non est autem præfectus pincernarum recordatus Josephi, sed oblivioni tradidit eum.

ANNOTATIO.

⁵ Secundum interp. Id est, somnium eventui respondens quem prædixit sua interpretatione Joseph infra ver. 22. sic infra 41.11. & 12. ⁶ *Masti* ut solent divinitus immissa somnia graviter eos afficere quibus immittuntur: sic turbatus est Parhho infra 41.8. & Rex Babylonie Daniel 2. ⁸ *Nemo est* id est, neque est hic ariolus, neque captivis nobis adeundi illos copia conceditur pro Ægyptiorum consuetudine. *Annon Deo* ab ariolis animum eorum avocet, & ad expectandam a Deo interpretationem, ut somniorum autore, comparat, postremo quia se dono interpretandi divinitus instructum esse sentit, spem illis interpretationis facit. ⁹ *Eccc* Hypotyposis somniis ordinaria, quia somniantibus res de quibus somniant præsentibus esse videntur. ¹⁰ *In qua vite* ut quod ex naturæ ordine multis mensibus fit, somniant uno momento obijciunt, ita asyndeta & compendiosa admodum oratione narrant. ¹² *Sunt* id est, significant: categoricè enunciat Joseph sententiam somni, quia ut Propheta, non ut conjector loquitur. ¹³ *Recensabit* cum familiam & servitia omnia illustrabit, te numerabit quoque in illorum catalogo. ¹⁵ *Hic* ex quo in Ægyptum adductus sum. ¹⁷ *Comedebant* rostra foraminibus in canistrum immittebant. ¹⁹ *Ne deinceps* id est, jubebit nomen tuum e catalogo servorum suorum obliterari: non enim probatur hæc interpretatio, auferet caput tuum a te, quia non capite truncatus, sed suspensus fuit.

CAPUT XLI.

Parhho somniorum de futuris rebus divinitus immissorum interpretationem a suis sapientibus minimè consecutus, Josephum audita a præfecto pincernarum peritia ejus e carcere accersit, interpretationemq; & consilium optimum contra famem venturam accipit: quo nomine Joseph ex omnium procerum consensu regno præfectus, uxore ex clarissima familia ducta duos filios suscipit ante famis initium: & sua industria tantum annonæ numerum colligit, ut famis tempore totam Ægyptum sublevet, aliisq; regionibus alimentum suppeditet.

1 **F**UIT autem ^aexacto biennii tempore, ut Parhho somniaret ^aHebr. a fine duorum annorum dicendum: vide supra in 29.14.

2 **C**um ecce ex illo rivo ascendentes septem vaccæ pulchræ aspectu & pingues carne, quæ pascebant in ulva:

3 Item ecce septem vaccæ aliæ ascendentes post eas ex illo rivo, ^bdeformes aspectu & tenues carne, quæ stabant juxta vaccas illas ad ripam ipsius rivi. ^c Hebr. malæ.

4 Postea devoraverunt istæ vaccæ deformes aspectu & tenues carne septem illas vaccas pulchras aspectu & pingues: tunc evigilavit Parhho.

5 Deinde redormiscens somniavit secundo: ecce autem septem spicæ ascendentes in culmo uno, pingues & bonæ,

6 Item ecce septem spicæ tenues & adustæ Euro, provenientes post eas.

7 Postea deglutiverunt istæ spicæ tenues septem illas spicas pingues & plenas, tunc evigilavit Parhho: & ecce somnium.

8 Quamobrem fuit ipso mane, cum^a consternatus esset animus ejus, ut mittens accerferet omnes Magos Ægypti, & omnes sapientes ejus: quibus cum enarrasset Parhho quæ somniaverat, non erat qui interpretaretur ea Parhhoni.

9 Tunc allocutus est præfectus pincernarum Parhhonem, dicendo, "peccata mea ego recordaturus sum hodie.

10 "Parhho effervescens contra servos suos tradiderat me in custodiam in domo præfecti satellitum, me & præfectum pistorum.

^e Heb. una, ut
suprà 40.5.

11 Somniavimus autem somnium nocte^c eadem ego & ille, quisque secundum interpretationem somnii sui somniavimus.

12 Cumque ibi *esset* nobiscum puer Hhebraeus servus præfecti satellitum ei^q; narravisset, interpretatus est nobis somnia nostra, cuique secundum somnium suum interpretationem attulit.

^d Heb. esset,
ut suprà 24.
15.

13 Fuit enim, ut sicut interpretatus est nobis ita^d eveniret: me restituit Parhho in^e statum meum, illum verò suspendit.

^e Heb. basin,
ut suprà 40.

14 Misit itaque Parhho *homines* accersitum Josephum, qui^f celeriter eduxerunt eum ex illa fovea: ita abrafo capite & mutatis vestibus suis venit ad Parhhonem.

^{13.}
^f Hebr. fecerunt ut cur-
reret.

15 Tunc dixit Parhho ad Josephum, somnium somniavi, & nemo est qui interpretetur illud: ego autem audiavi de te dicentē, te *esse* intelligentem somnii ut interpreteris illud.

16 Respondit verò Joseph Parhhoni dicendo, "non est penes me: Deus

^g Heb. respō.
debit pacem

^g respondendo enunciabit prosperitatem Parhhonis.

17 Dixit itaque Parhho ad Josephum, in somnio meo, ecce me adstante ripæ cujusdam rivi,

18 Ecce inquam ex illo rivo ascendentes septem vaccæ pingues carne & pulchræ forma, quæ pascebant in ulva.

^h Heb. malæ
forma.

19 Item ecce septem vaccæ aliæ ascendētes post eas macilentæ, &^h malâ formâ admodum, & exhaustæ carne: non vidi illis deformitate similes in tōta terra Ægypti.

20 Postea devorarunt hæ vaccæ exhaustæ & malâ formâ septem illas vaccas priores pingues.

21 Et quanvis pervenissent in ventrem earum, non animadvertēbatur illas venisse in ventrem earum: nam aspectus earum *manebat* malus sicut antea, tum evigilavi.

22 Deinde videbam in somnio meo, & ecce septem spicæ ascendentes in culmo uno plenæ & bonæ:

23 Item ecce septem spicæ graciles, tenues, adustæ Euro, provenientes post eas.

24 Postea deglutiverunt spicæ illæ tenues septē illas spicas bonas: quod retuli ad Magos, sed nemo *fuit* qui exponeret mihi.

25 Tunc dixit Joseph ad Parhhonem, somnium Parhhonisⁱ unum est: id quod Deus ipse factururus est exponit Parhhoni.

26 Septem

- 26 Septem illæ vaccæ bonæ, septem anni sunt, & septem illæ spicæ bonæ, septem anni sunt: somnium unum est.
- 27 Septem verò vaccæ exhaustæ & malæ ascendentes post illas, septem annierunt: & septem spicæ exhaustæ, adustæ Euro, erunt septem anni famis.
- 28 Hoc est verbum quo alloquebar Parhhonem: quod Deus ipse facturum est, ostendit Parhhoni.
- 29 "Ecce septem anni venturi sunt, saturitatis magnæ in tota terra Ægypti.
- 30 Sed exurgent septem anni famis post illos, quibus^o oblivioni tradetur tota ista saturitas in terra Ægypti: consumet enim fames terram ipsam.
- 31 Neque animadvertetur saturitas illa in hac terra, propter ipsam famem postea: eo quòd gravis futura sit valde.
- 32 "De iteratione autem somnii apud Parhhonē bis, *iteratum est*, quia statuta est hæc res a Deo ipso, & ⁱ festinanter facturum est illam ipse Deus. ⁱ Hebr. festinat facere.
- 33 "Nunc ergo provideat Parhho *de viro prudente & sapiente*, quem constituat super terram Ægypti.
- 34 *Id faciat Parhho*: deinde præficiat præfectos huic terræ (ut accipiat quintam proventuum terræ Ægypti septem illis annis saturitatis)
- 35 Qui colligant omne esculentum istorum annorum bonorum qui veniunt, & congerant commeatum^o sub manum Parhhonis, & esculentum in quibusque civitatibus^o servant:
- 36 Sitq; illud esculentum in depositum pro hac regione ad septem annos illos famis, qui futuri sunt in terra Ægypti, ut non excindatur^o terra hæc fame illa.
- 37 Cùm autem bona *videretur* hæc res in oculis Parhhonis, & in oculis omnium fervorum ejus:
- 38 Dixit Parhho ad servos suos, an invenire possemus huic similem, virum in quo^o spiritus Deorum sit?
- 39 Deinde dixit Parhho ad Josephum, quandoquidem nota fecerunt Dii tibi^o omnia hæc, nemo est prudens & sapiens sicut tu.
- 40 Tu præsto domui meæ, & os tuum osculator universus populus meus: tantummodò hoc solio major ero te.
- 41 Cùm autem diceret Parhho ad Josephum, "vide, constituo te super universam terram Ægypti:
- 42 Detrahens Parhho anulum suum e manu sua, indidit illum in manum Josephi: jussitq; ipsum induere vestes xylinas, & apposuit torquem aureum collo ejus:
- 43 Et jussit eum insidere currui^k secundo a suo, ut proclamarent *præcones* ante eum flectenda esse genua, cõstituisse enim eum super universam terram Ægypti. ^k Heb. secundo ab illo q erat tibi.
- 44 Dixitque Parhho ad Josephum, "ego sum Parhho: attamen sine te

"non attollet quisquam manum suam aut pedem suum in universa terra
Ægypti.

Id est, occul-
ta revelan-
te: peregrinæ
voces.

45 Vocavit autem Parhho nomē Josephi¹ Tzophnath-pahhaneachū,
deditque ei Asenatham filiam Potipherahhi² Præsidis Heliopoleos in
uxorem: ita egressus *ibat* Joseph per terram Ægypti.

46 (Erat autem Joseph natus triginta annos, cum stetit corā Parhhone Rege Ægypti, egressusq; est Joseph a conspectu Parhhonis, ut obiret universam terram Ægypti)

47 Produxit verò terra septem illis annis saturetatis, ⁹ manipulatim.

48 Collegit itaque septem annis quævis esculenta quæ *erant* in terra Ægypti, reposuitq; esculenta per civitates: esculenta agrorum cujusque civitatis, quæ *erant* circa eam, reposuit in ea.

49 Sic congessit Joseph comineatum multum valde, ut arena maris, adeò ut defierit numerare, eo quòd non esset numerus.

50 Josepho autem nati sunt duo filii, antequàm adveniret ullus annus famis, quos peperit ei Asenath filia Potipherahhi Præsidis Heliopoleos.

m id est, qui
affert obli-
vionem.

n Hebr. & e-
jus, totius fa-
milix patris
mei: sed affi-
xa genitiva
& genitivæ
orationes (q̃
eorum loco
veniūt) acti-
vè æquè ac
passivè acci-
piuntur: ut
diximus su-
pra 16. 5.
o id est, fru-
ctuosum ef-
fectum.

51 Vocavitq; Joseph nomen primogeniti^m Menaschem: nam fecit Deus, *inquit*, "ut obliviscerer omnis laboris mei," & ejus *quidem* a tota familia patris mei.

52 Nomen autem secundi vocavit ° Ephraimum, quia me, *inquit*, fructuosum reddidit Deus in terra afflictionis meæ.

53 Absolutisq; septem illis annis saturitatis, quæ fuit in terra Ægypti,

54 Cùm cœpissent septem illi anni famis venire, quemadmodum prædixerat Joseph, fuit fames in omnibus regionibus *finitimis*, in tota verò terra Ægypti erat cibus.

55 Ex fame tandem terrâ Ægypti totâ laborante, clamavit populus ad Parhhonem cibi causâ: sed dixit Parhho omnibus Ægyptiis, ite ad Josephum, quod edixerit vobis facite.

56 Cū itaque fames fuit in univerſa ſuperficie illius terræ, aperuit Joſeph omnia *promptuaria* in quibus *cibus* erat: vendiditq; Ægyptiis, cū invaluiſſet fames illa in terra Ægypti.

57 "Præterea cujusque regionis *populi* venerunt in Ægyptum ad Josephum, ut emerent, eo quòd invaluisset fames in qualibet regione.

A N N O T A T I O.

1 *Biennii temp.*] ex quo somnia captivis interpretatus erat Joseph. *Rivum*] ex Nilo ductum, cui peculiare est hoc nomen.
 7 *Ecce somnium*] id est, abeunte somno non evanuit somnium, ut naturalia evanescent, sed adhuc illius animo præsens erat, adeo ut graviter eum confunderet. 8 *Conservatus*] vide suprâ 40. 6. 9 *Peccata mea*] insinuatio, qua ad Regis benevolentiam retinendam suam captivitatem justam pronunciat, & beneficium Regis in sui liberatione prædicat. 10 *Par-
 rho*] non perlonæ sed dignitatis nomen. q. d. Regia majestas: idè illius in tertia persona usurpat. 16 *Non est penes
 deitè*] Regis animum in se defixum ad Deum attollit, cujus solius sapientiæ est præstare quod Rex petebat, ut Daniel 2. Ea-
 dem particula usus est Abrami suprâ 14. 24. 25 *Unum est*] significatione, licet bis & sub diversis imaginibus oblatum sit. *Id quod*] q. d. hoc somnium est a Deo, qui res providet, earumque est autor. 29 *Ecce septem*] planius interpretatur som-
 niu, & ad regnum Ægypti accommodat. 30 *Oblivioni tradetur*] id est, nullum ejus vestigium apparebit, sed sua inop-
 pia fertilium annorum recordationem adimit, ut ver. seq. hoc designabant in somno vacæ & spicæ tenues, quæ pingu-
 bus absorptis nihilo pinguioribus apparebant ver. 21. 32 *De iteratione*] ex repetitione duo colligit, certitudinem & cele-
 ritatem rei futuræ: tertiam consulto apud Regem infidelem omittit, ut torpentes excitet eorumque stuporem exuriet,
 quod etiam plerique communi sermone facere solent. 33 *Nunc ergo*] Altera pars sermonis Josephi de usu somni, in qua
 plus quam Parrho expectaret præstare, non temeritate sed Spiritu Dei ductus: qui hac occasione Josephum ad principatum
 exivit.

evexit, & sua oracula implevit, suprà 37.7. & 9. 35 *Submanum*] in apothecas Regis. *Servent*] id est, non antè distrahant quam urgebit necessitas: ut infrà ver. 55. Joseph fecisse legitur. 36 *Terra*] populus hujus terræ: metonymia. 38 *Spiritus Deorum*] id est, vis divina: loquitur autem ut ethnicus, sicut & Laban suprà 31. 53. & avia Belsatzaris, Dani. 5. 11. 39 *Omnia hæc*] somniorum interpretationem, & consilium contra venturam famem. 40 *Ostium oscul.*] id est, hoc subjectionis symbolo dominum te agnosco atque profiteor: sic 1. Schem. 10. 1. Psalm. 2. 12. & 1. Reg. 19. 18. & Hosee. 13. 2. 41 *Vide*] quia jam Josephum adhibitis externis signis in summam Ægypti præfecturam evehit, utitur verbo vide. 44 *Ego sum Pa.*] id est, mihi quidem reservo dignitatem regiam, tibi verò tantam auctoritatem tribuo, ut te inconsulto vel nolente nihil a quoquam fiat in toto regno meo. *Non attol.*] proverbiale dictum, id est, nihil aggredietur sive tentabit quisquam. 45 *Præfidi*] Hebræam vocem fatemur sæpe significare Sacerdotem, propria tamen sua significatione latius adhuc patet. significat enim primarium ministrum in ministerio honorabili: ideo Davidis quoque filiis tribuitur 2. Schem. 9. 4. quod exponitur 1. Chron. 18. 17. Sacerdotibus autem deinde attributum est, quatenus Levitarum respectu fuerunt primarii ministri Dei. Quare nos latam vocis significationem retinimus, adducti Paraphrastæ Chaldaei auctoritate, Josephi ab idololatriæ communione alienissimi pietate, & ejusdem exemplo, cum ipse ut Minister Regis, familiaq; paternæ fuerit regis sumptibus educata, infrà 47. 11. *Heliopoleos*] Hebr. On: quod oppidum est Ægypti, præfecturæ Heliopolitanæ metropolis, Onii Ptolemæo. 47 *Manipulatum*] Hyperbole, ad maximum proventum significandum q. d. ex uno grano integer manipulus colligebatur. 51 *Ut obliviscer*] hoc est, præsentē felicitate ademūt mihi molestam illorum temporum recordationem, maxime quibus tam indigne a fratribus meis domesticis patris mei tractatus sum: sic suprà ver. 30. 54 *In omnibus reg.*] divinā providentiā videlicet, ut hac occasione Jahnakob cum familia in Ægyptum descenderet, & compleretur cum Josephi somnia suprà 37. tum res Abramo prædictæ suprà 15. 13. 57 *Præterea*] Proparsæve est ad sequentem historiam de filiis Jahnakobi.

CAPUT XLII.

Josephi fratres Beniamine excepto in Ægyptum pro annona a patre mittuntur: ubi a Josepho se dissimulante agniti, callide explorationis insimulantur, & in carcerem conjecti, non prius cum annona dimittuntur, quam dato obside hærentem domi fratrem se stituros promittant: dimissi autem, unā cum annona illius pretium manticis ipsorum jussu Josephi inditum imprudentes domum referunt, patri quicquid acciderat narrant, & minimi fratris sistēdi necessitatem persuadere frustra conantur.

V I D E N S itaque Jahnakob esse annonam in Ægypto, cum dixisset Jahnakob filiis suis, quare^a mutuò vos aspicitis?

Dixit, ecce audivi esse annonam in Ægypto: descendite illuc & comparantes *apportate* nobis inde, ut^a vivamus ac non moriamur.

3 Descenderunt itaque fratres Josephi decem ad comparandum com-
meatum & *apportandum* ex Ægypto.

4 (Benjaminem autem fratrem Josephi non miserat Jahnakob cum fratribus ejus, quia dicebat, *videndum* ne obveniat ei exitium)

5 Et abierunt filii Jisraëlis ad comparandum *annonam* inter alios euntes, quia erat eadem fames in terra Cenahhani.

6 Joseph autem is qui imperium habebat in ea regione, idem erat qui annonam vendebat toti populo terræ: cui adveniētes fratres Josephi^a incurvaverunt se vultu *demisso* in terram.

7 Cumque videret Joseph fratres suos, agnovit eos: sed alienum se fingens eis, locutus est cum eis^a duriter, dicens ad eos, unde advenitis? cui dixerunt, e regione Cenahhani ad comparandum esculenta.

8 Cumque agnoscente Josepho fratres suos, ipsi non agnoscerent eum:

9 Recordatus Joseph illorum somniorum quæ somniaverat de eis, dixit, exploratores estis, ad observandū^b nudas partes hujus terræ venistis.

10 Qui dixerunt ad eum, non, domine mi: imò servi tui venerunt ad comparandum esculenta.

11 Nos omnes filii unius viri sumus: probi sumus, nunquam fuerunt servi tui exploratores.

^a Hebr. duræ
sic infrà ver.
30.

^b Hebr. nudita
tē, id est, nu-
da a defen-
sione & mu-
nitione loca
metaphora,
sic infrà ver.
12.

12 Dixit verò ad eos, nequaquam, sed ad observandum nudas partes hujus terræ venistis.

13 "Dicentibus autem illis, duodecim servi tui fratres fuimus, filii viri unius in regione Cenahhani: quorum ecce minimus *est* cum patre nostro hodie, unus verò non superest:

14 Dixit ad eos Joseph, "hoc illud *est* quo allocutus sum vos dicendo, exploratores estis.

15 Hac re probabimini: ita vivat Parrho, ut "exibitis hinc nisi cùm advenit frater vester minimus huc.

16 Mittite ex vobis unum qui accipiens *adducat* fratrem vestrum, vos autem vincti estote, ut probentur verba vestra an veritas *sit* penes vos: sin autem minus, ita vivat Parrho, ut "probatum fuerit vos exploratores esse.

17 Contraxit itaque eos in custodiam tribus diebus.

18 Deinde dixit ad eos Joseph die illorum tertio, hoc facite " & vivite, Deum illum ego timeo.

19 Si prohi estis, frater unus ex vobis vinciatur in loco custodiæ vestre:

^{e Hebr. famæ familiarum} vos autem abeuntes abducite annonam, ^{vestrarū, id est, quod & quantum familiis vestris ad famē levandam op^o est: sic ver. 33.} ea quorum fame tenentur familiæ vestræ.

20 Fratrem verò vestrum minimum adducite ad me, ut probetur verba vestra, & non moriamini: qui "fecerunt ita.

21 Cùmque "dicentibus altero ad alterum, "profectò rei sumus fratris nostri causā, qui videbamus angustiam animæ ejus cùm deprecaretur nos, nec tamen exaudivimus: idcirco aggressa est nos angustia hæc:

22 Responderet Reuben eis, dicendo, "nōne alloquebar vos dicendo, ne peccetis in istum adolescentem? sed non auscultastis: ideò etiam "sanguis ejus ecce reposcitur.

23 (Ipsi autem nesciebant Josephum intelligere, eo quòd interpret *fuerat* inter eos)

24 "Divertens Joseph ab illis, flevit: deinde reversus ad eos allocutus est eos, & accipiens ex eis "Schimhhonem, vinxit eum ante oculos illorum.

25 Et præcepit Joseph ut implerent *ministri* vasa eorum commeatu, restituyendo in super pecuniam eorum cuique in saccum suum, & dando illis viaticum ad iter: ita ergo egit cùm illis.

^{d Hebr. tollentes super affinos.}

26 "Impōnentes itaque annonam suam asinis suis, abierunt inde.

27 Aperiens autem illorum unus saccum suum ut daret pabulum asino suo in quodam diversorio, cùm videret pecuniam suam quæ ecce *erat* in ore manticæ suæ:

^{e Hebr. exivit cor ill.}

28 Dixit ad fratres suos, restituta est pecunia mea, "etiāque ecce in mantica mea, tum "defecit animus illorum, & exterriti sunt, dicendo alter ad alterum, "quid hoc *est* quod fecit Deus nobis?

29 Deniq; venientes ad Jahhakobum patrem suum in regionem Cenahhani, "enunciaverunt ei omnia quæ acciderant sibi, dicendo,

30 Locutus est vir ille, dominus ejus terræ, nobiscum duriter, & tradidit nos

dit nos in custodiam tanquam explorantes illam terram.

31 Dicentibus autem ad eum, probi sumus, nunquam fuimus exploratores,

32 Duodecim fratres fuimus filii patris nostri, quorū unus non superest, & minimus hodie est cum patre nostro in regione Cenahhani:

33 Dixit ad nos vir ille dominus ejus terræ, hac re cognoscam vos esse probos: fratrem ex vobis unum relinquire apud me, & iis quorum fame tenentur familiæ vestræ acceptis abite.

34 Deinde adducite fratrem vestrum minimum ad me, ut cognoscam vos non exploratores esse, sed vos esse probos: fratrem vestrum reddam vobis, & in hac terra negotiari poteritis.

35 Fuit autem ipsis evacuanti bus faggos suos, cū ecce cuique fasciculus pecuniæ suæ in sacco suo esset, ut videntes fasciculos pecuniæ suæ, ipsi & pater ipsorum timuerint.

36 Quamobrem dixit ad eos Jahhakob pater ipsorum, me orbatis, Joseph non superest, & Schimhhon non superest, & Benjaminem auferetis: contra me sunt hæc omnia.

37 Locutus verò est Reuben ad patrem suum, dicendo, duos e filiis meis morti tradito si non reduxero eum ad te: trade illū in manum meam, & ego restituam illum tibi.

38 Qui dixit, non descendet filius meus vobiscū, nam frater ejus mortuus est, & ipse solus relictus est: quod si obveniret ei exitium in ea via per quam ituri estis, demitteretis canitiem meam cum mœrore in sepulchrū.

A N N O T A T I O.

1 Videns] ex reportantibus Cenahhanais atque narrantibus. Mutuò vos asp.] ut inopes consilii solent, cunctabundi, & quirei alicujus curam in alios rejiciunt. 2 Vivamus ac non] id est, vitæ nostræ consulamus ne moriamur, ut infra 18. 4 Videndum] ut supra 3. 22. Sollicitus autem est de Beniamine, tanquam de minimo, solo superstiti ex charissima conjugē, & senectutis filio: ut ver. 38. 6 Incurvaverunt se] ita cœperunt imprudentes implere, quod somniis Josephi prænummulata accusatione longioris cum fratribus colloqui occasionem caprat, ut quod cupit expiscetur. 9 Exploratores] hac si cum exploratio sit capitalis, non fuisset pater eodem momento tot filios in tantum periculum conjecturus. 13 Dicentibus] hinc ab illis Joseph de superstiti patre & fratre, & quid de se putent intelligit. Non superest] id est, mortuus est, ut eos intellexisse apparet ex verbis Reubenis infra ver. 22. & Jehudæ infra 44. 20. 14 Hoc illud] q. d. confirmor in priorē meā opinionē de vobis, eo quod prius vos decem esse dixistis ver. 11. nunc autem duorum aliorum mentionem faciis, itaque vobis in respondendo minimè constatis. 15 Exhibitis] sub. omnes, ut ex ver. proximè sequente apparet. 16 Probaturum fuerit] id est, hoc indicio confirmatum: eclipsis, quam ex præcedentibus verbis impleri oportuit. 18 Et vivite] id est, vitæ vestræ consulite, ut ver. 2. Deum illum] verum Deum timeo, ideoque nolo familias vestras infontes famem vestrā causā diutius sustinere, aut vobis (si vos purgabit) injuriā facere. 20 Fecerunt] abeuntes annonam abduxerunt. 21 Dicentibus] absente interprete, prius quā inde discederent: fortasse etiam cū durissimā illam conditionem de novem retinendis proponens eos in custodiam intruderet, ut deinde ex eorum verbis animo ipsorum cognito Joseph leniorem multo conditionem proposuerit. Professo] hæc angustia conscientiam sceleris admitti excitat, pœnitentiam, & justī iudicii Dei confessionem extorquet, & Josephum de fratrum erga se animo certiorē facit. 22 Non ne all.] supra 37. 29. Sanguis] mors immatura vestro crudeli factō accelerata: eum enim jam mortuum esse putabant. 24 Divergens] fratrum confessione, & Reubenis reprehensione motus. Schimhhonem] maximum natū ex iis qui in ipsius venditionem consenserant: ideo autem Reubenem excipit, quia abfuerat & improbabat factum, supra 37. 29. & hic ver. 22. 28 Etiamq.] id est, præter viaticum. Quid hoc] non quærunt causam, sed mirantur factum, cuius Deum autorem agnoscunt, ut in rebus insperatis ferè sit. 29 Enunciaverunt] ut causam intelligeret detenti Schimhhonis, & diurnæ ipsorum moris, necessitatēque mittendi Beniaminem. 35 Timuerint] ut supra ver. 28. verebantur enim ne ad priorē accusationem accusatio furti adderetur, ut infra 43. 18. 36 Me orbatis] q. d. Beniamine me orbātū reputo si illum abducetis, meq; in hoc confirmat quod antè Josepho & jam Schimhhoni accidit: nam his verbis eum Josephi mortem & Schimhhonis absentiam non planè exprobrare filiis vel inde apparet quod filii nihil ei respondent. Contra me sunt] id est, me onerant mœrore, & mihi mortem accelerant ut ver. 38. 37 E filiis] nam quatuor fuerunt, qui nominantur infra 46. 9. 38 Frater ejus] ex eadem matre, id est, Joseph. Mortuus est] sic enim persuasus fuit, cū vestem Josephi videret supra 37. 32. Solus relictus est] ex illa eadem matre. Canitiem meam] id est, me jam canum dolore mori cogeretis: Hypallage, ut supra 4. 4.

Jahhakob fame tandem coactus, Benjaminem & reliquos filios priore pecunia & duplici alio pretio muneribusq; instructos, cum precibus ad Josephum pro annona remittit: a quo humaniter lauto convivio, restitutosq; obside excipiuntur, & muneribus donantur.

1 **I**NTEREA fames illa ingravescibat in terra.

2 **F**uit ergo absolventibus ipsis comedere annonam illam quam attulerant ex Ægypto, cum diceret ad eos pater eorū, redite, comparate nobis paulum esculentorum:

a Heb. contestando contestatus.

3 Ut alloqueretur eum Jehuda dicendo, ^aferiò contestatus est nos vir ille dicēdo, non estis visuri faciem meā nisi frater vester fuerit vobiscum.

4 Si missurus es fratrem nostrum nobiscum, descendemus & comparabimus tibi esculenta:

5 Quòd si non missurus es, non descendemus, nā vir ille dixit ad nos, non estis visuri faciem meam nisi frater vester fuerit vobiscum.

6 Tum dixit Jisraël, quare malo affecistis me, quòd indicastis viro illi an vobis adhuc esset frater?

b Heb. percunctando percunctatus.

7 Qui dixerunt, ^bdiligenter percunctatus est vir ille de nobis & de cognatione nostra, dicendo, an adhuc pater vester vivit? an est vobis frater?

c Hebr. an cognoscendo cognituri eramus.

ideò indicavimus ei ^csecundum verba ista: ^cpoteramúsne ullo pacto cognoscere dicturum illum fuisse, facite ut descendat frater vester?

8 Præterea dixit Jehuda ad Jisraëlem patrem suum, mitte hunc puerum mecum, ut surgentes abeamus: sic ^cvivemus ac non moriemur & nos & tu & parvuli nostri.

9 Ego spondeo pro eo, de manu mea reposcito eum: quòd si non reduxero eum ad te & stitero eum coram te, ^cpeccavero in te omnib⁹ diebus.

10 Etenim nisi cunctati fuissetemus, jam certè reversi fuissetemus, jam bis.

d Heb. de laude abstracti pro concreto superlativi gradus: ut suprà 3. 6.

11 Dixit ergo ad eos Jisraël pater eorum, cum ita jam sit faciendum, id facite: accipite de ^dlaudatissimis rebus hujus regionis in vasis vestris, & deferre ad virum illum munus, parum ^dopobalsami & parum mellis, myxaria & ladanum, ^dnuces terebinthinas & amygdalas.

12 Pecuniam quoque ^dduplam accipite in manu vestra, & pecuniam illam quæ restituta fuit in ore manticarum vestrarum recipite in manu vestra: fortassis ^derror est.

13 Ita fratrem vestrum accipite, & surgentes redite ad virum illum.

14 Deus autem fortis omnipotēs det vobis *consequi* misericordiam coram viro illo, ut dimittat vobis fratrem vestrum alium & Benjaminem: quòd ad me autem, ^dcum orbatus fuero orbatus sim.

15 Itaq; homines isti accepto munere illo, duplaq; pecunia accepta in manu sua & Benjamine, surgētes descenderunt in Ægyptum, steteruntq; coram Josepho.

e Heb. maclationē, id est, animalia q; maclari solent ad convivium.

16 Et videns Joseph cum eis Benjaminem, dixit ei qui præerat domui suæ, introduch hos homines domum: & macla ^eanimalia & præpara, nam mecum comedent homines isti hac meridie.

17 Fecit ergo vir ille sicut edixerat Joseph: & introducebat vir ille istos homines in domum Josephi,

18 Cum timentes homines isti eo quod adducerentur in domum Josephi (dicebant enim, ob causam illius pecuniæ quæ rediit in manticas nostras prius, adducimur, ut devolvat se super nos, irruensq; super nos accipiat nos in servos & asinos nostros)

19 Acceperunt ad virum illum qui præerat domui Josephi, & allocuti sunt eum in ostio domus,

20 Dixeruntque, ^fattende ad me domine mi: tantummodò descendamus prius ad comparandum esculenta.

^f Eclipsis verbi audiendi vel attendendi, ut i. Schemu. i. 26, & alibi.

21 Fuit autem cum venissemus ad diversorium quoddam, ut aperirent nobis manticas nostras, ecce pecunia cuiusque esset in ore manticæ suæ, pecunia nostra secundum pondus suum: eam itaque retulimus in manibus nostris.

22 Præterea pecuniam aliam descendentes attulimus in manibus nostris ad comparandum esculenta: nescimus quis reposuerit pecuniam nostram in manticis nostris.

23 Qui dixit, ^gpax sit vobis, ne timeatis, Deus vester & Deus patris vestri dedit vobis thesaurum in manticis vestris, pecunia vestra pervenit ad me: & eduxit ad eos Schimhhonem.

24 Tandem introduxit vir ille istos homines in domum Josephi: deditque aquam ut lavarent pedes suos, dedit quoque pabulum asinis eorum.

25 Interea parabant munus suum, dum veniret Joseph in ipsa meridie: nam audierant se ibi sumpturos esse cibum.

26 Cum itaque advenisset Joseph domum, afferentes ei munus illud quod ^hhabebant in manu sua in domum illius, incurvaverunt se illi in terram usque.

27 Qui interrogavit eos de prosperitate, dicens, ^gprosperène? pater vester senex ille quem dixistis, an adhuc vivit?

^g Hebr. an pax? ut ver. seq.

28 Qui dixerunt, prosperè, de servo tuo patre nostro, is adhuc vivit: & inclinantes verticem incurvaverunt se.

29 Tunc sublati oculis suis contemplatus Benjaminem fratrem suum filium matris suæ, dixit, hiccine est frater ille vester minimus quem dixeratis ad me? & dixit, Deus gratus esto tibi fili mi.

30 Joseph autem quia aestuabant viscera ipsius erga fratrem suum, ^hfestinanter quæsiuit ubi fleret, & ingressus quoddam cubiculum flevit ibi.

^h Hebr. festinavit ut quæreret: sic infra 44. II.

31 Postea lota facie sua egressus, continebat se & dixit, apponite cibum.

32 Apposuerunt ergo ei, ei soli, & illis solis, & Ægyptiis comedentibus apud eum solis: non enim poterant Ægyptii comedere cum Hæbrais cibum, quia abominationi id est Ægypto.

ⁱ Heb. parvitatem.

^k Heb. mirarentur homines illi alter

ad alterum: peregrina constructio

index eclipsos, ut ver. sequente.

^l Hebr. biberunt, synecdochice pro

convivari, sicut etiam comendēdi ver-

bū frequenter: sic Ester. 3. 15. & 7. 1.

33 Sedebant autem coram eo, primogenitus secundum primogenita sua, & qui minor erat secundum minorem aetatem suam, adeo ut mirabundi aspicerent homines illi alter ad alterum.

34 Et accipiens fercula ex eo quod erat ante se mittebat Joseph ad eos, majusque fuit ferculum Benjaminis quam fercula singulorum quintuplo: sic¹ convivati sunt & affatim biberunt cum eo.

ANNOTATIO.

3 *Servū contest.* id est, promissionem a nobis exegit non revertendi ad se nisi Benjaminem abducamus. 5 *Non descendemus* id est, non possumus sine promissi violatione & periculo descendere: vide 4. 26. 7 *Secundum verba* id est, prout ejus interrogationes requirebant. 8 *Vivemus* ut supra 42. 2. 9 *Peccavero* id est, reus apud te sum fidei non praestitae, quando vixero. 11 *Opobalsami* de his vide supra 37. 25. *Nuces terebinthinas* fidem historiarum ex Theophrasto secuti, & Arabicam ejus appellationem sic vertimus: Terebinthus enim Hebraice & Arabice est Boten, & viridem significat, qualis est terebinthus arbore & fructu. 12 *Duplam* invaluerat enim fames, ver. ideoque annonae pretium auctum erat. *Error est* quo in mantici vestris relicta est. 14 *Cum orbatus* verba sunt viri se & rerum suarum eventum committentis voluntati Dei: similis phrasid est Ester 4. 16. cum periero perierim. 18 *Timentes* ne in vincula duceretur, quasi furtim prioris annonae pretium secum detulissent. *Devolvat se* Metaphora duplex, a corporibus magnae & ponderosae molis, quae rotando devolvuntur, & a rebus altis, quae quod sunt altiores eo graviore impetu decidunt. q. d. cum nullam legitimam occasionem habeat in nos irruendi, praetextu hujus pecuniae eam captat. 19 *Accesserunt* prius se purgaturi quam accusentur furti. *In ostio domus* id est, antequam introirent: sciebant enim suum fuisse carcerem, & ibi detineri fratrem. 20 *Dixeruntque* per unum aliquem ex ipsis, ut mox sequentia ostendunt. 21 *Cum venissemus* quia compendio utuntur, non accurate omnia ut contigerant narrant: nam unus in diversorio, reliqui domi pecuniam restitutam invenerant, supra 42. 27. & 35. *Retulimus* ad testificandum innocentiam nostram. 23 *Pax sit vobis* id est, tranquillo sitis animo. 26 *Habebant* quisque aliquam partem offerendam, ut inter se distribuerant. 28 *Inclinantes vert.* prout figuratum fuerat somnio maripulorum, supra 37. 7. 31 *Continebat se* a lachrymis. 32 *Ei soli* prout ejus dignitas postulabat. *Non enim* haec non fuit causa cur Joseph seorsim apponeretur (qui enim illius imperio regebantur, cum eo cibum sumere honori habuissent) sed cur fratres Josephi communi cum Aegyptiis mensa non uterentur. *Abominationi* hic causa non exprimitur, sed ex collatione cap. 46. ver. 34. & Exo. 8. 26. constat illos abhoruisse a vita pastoritia, & ab iis qui bubus aut aliis animantibus quae pro diis colebant vesciebantur, aut ea sacrificabant. 33 *Homines illi* fratres Josephi, videntes sibi Josephi jussu pro aetate cujusque loca designari, ac si cum ipsis vixisset Joseph, aetatemque ipsorum compertam haberet.

CAPUT XLIIII.

Joseph per praefectum, poculum mandato suo in mantica Benjaminis clam fratribus abdutum ut sublatum furto ab ipsis abeuntibus repetit: qui furti crimen ex ante actis diluētes & conscientia freti se inquisitioni submitunt, mortemque in se & servitutem decernunt. Hi invento pecunies Benjaminem poculo ad Josephum reducti se in servitutem dedunt: quod recusante illo & solius deprehensi servitute contento, Jehuda se in illius vicem retineri sedulo ac supplex petit.

IND E praecepit Joseph ei qui praerat domui suae dicendo, imple manticas hominum istorum esculentis, quantum poterunt ferre: & reponere pecuniam cujusque in ore manticae suae.

2 Scyphum verò meum, scyphum argenteum ponito in ore manticae minimi, & pecuniam annonae ejus: qui fecit secundum verbum Josephi quod locutus fuerat.

3 Simulac mane illuxit, homines isti dimissi sunt, ipsi cum asinis suis.

^a Heb. experiendo experiens discet, sic ver. 15.

^b Hebr. absit servis tuis a facie meo, pro

absit a servis tuis facere: Hypallage

ferè perpetua in hac locutione, sic infra ver. 17.

4 Ipsi egressi e civitate illa non longè abscesserant, cum Joseph dixit ei qui praerat domui suae, surge persequere homines istos: cumque affecutus fueris eos, dicito ad eos, quare rependistis malum pro bono?

5 Nōne hic est quo bibere solet dominus meus? at ipse hac re^a certò experimento discet *quales sitis*: malè egistis quod fecistis.

6 Affecutus itaque est eos, & allocutus ejusmodi verbis.

7 Qui dixerunt ad eum, quare loquitur dominus meus talia verba?

^b absit servis tuis, ut faciant rem ejusmodi.

8 "En pecuniam quam inveneramus in ore manticarum nostrarum retulimus ad te e regione Cenahhani: quomodo ergo furati essemus e domo domini tui argentum aut aurum?

9 "Apud quem ex servis tuis reperietur, is moriatur: quinetiam "nos sumus domino meo pro servis.

10 Qui dixit, "jam etiam secundum verba vestra, sic esto: apud quem reperietur, esto mihi servus, vos autem estote innoxii.

11 Itaque, festinanter deponentes quisque manticam suam in terram, aperuerunt quisque manticam suam.

^e Hebr. festina-
verunt ut
demitteret.

12 Sic scrutatus est, a maximo incipiens & in minimo desinens: inventus autem est scyphus ille in mantica Benjaminis.

13 Tunc lacerarunt vestimenta sua, cumque imposuisset onus quisque asino suo, reversi sunt in civitatem illam.

14 Venit itaque Jehuda cum fratribus suis in domum Josephi, qui adhuc erat ibi: & prociderunt ante faciem ejus in terram.

15 Dixit autem eis Joseph, "quodnam est hoc factum quod fecistis? an ignorabatis virum cujus modi ego sum, "certo posse experimēto discere?

16 Tum dicite Jehuda, "quid dicemus domino meo? quid loquemur? aut quomodo purgabimus nos? Deus ille deprehendit iniquitatem servorum tuorum: ecce nos servos domino meo, tam nos quam eum in cujus manu inventus est scyphus ille:

17 Dixit, absit mihi ut faciam hoc: vir ille in cujus manu inventus est scyphus, is esto mihi servus, vos autem ascendite cum pace ad patrem vestrum.

18 Sed accedens ad eum Jehuda dixit, ^dAttende ad me domine mi: loquatur quaso servus tuus verbum ^eaudiente domino meo, nec accendatur ira tua in servum tuum: nam ^ftu es perinde ac Parhho.

^d vide supra
43.20.

^e Hebr. in au-
ribus domi-
ni.

^f Hebr. sicut
tu, sicut Par-
hho.

19 Dominus meus interrogaverat servos suos dicendo, est ne vobis pater aut frater?

20 Diximus verò ad dominum meum, est nobis pater senex & natus senectutis parvus: frater autem ejus mortuus est, & relictus est ipse solus ex matre sua, ideò pater ejus deamat eum.

21 Tum dicebas ad servos tuos, facite ut descendat ad me, & oculis meis intuear illum.

^g Hebr. ponā
oculum me-
um super il-
lum: nimirū
ut ita vos p-
bem supra
42.15.

22 "Dicentibus verò nobis ad dominum meum, non poterit puer ille relinquere patrem suum: simul ac reliquerit patrem suum, morietur pater:

23 Dixisti servis tuis, nisi descenderit frater vester minimus vobiscum, non ^hamplius deinceps videbitis faciem meam.

^h Hebr. adde-
tis videre.

24 Fuitque cum ascendissemus ad servum tuum patrem meum, ut nunciaremus ei verba domini mei.

25 Postea dicente patre nostro, revertimini, comparate nobis parum esculentorum,

26 Diximus, non possumus descendere, sed si fuerit frater noster minimus nobiscum, descendemus: nam non possumus videre faciem illius viri, si frater noster minimus non fuerit nobiscum.

27 Dixit autem servus tuus pater meus ad nos, vos novistis duos peperisse mihi uxorem meam.

Hebr. discer-
pēdo discer-
ptus.

28 Digressio autem priore a me, dicebā, "profectò omnino discerptus est: nec vidi eum haftenus.

29 Quòd si abstuleritis hunc quoque a facie mea, & obvenerit ei exitium, deducetis canitiem meam cum tristitia in sepulchrum.

30 "Nunc igitur cum venero ad servum tuum patrē meum, si hic puer non fuerit nobiscum (quandoquidem anima illius animæ huius devincta est)

31 "Erit cum viderit non adesse hunc puerum, ut moriatur: sic deduxerint servi tui canitiem servi tui patris nostri cum mœrore in sepulchrum.

32 "Sed quia servus tuus spondit pro puero hoc *abducendo* a patre meo, dicens, nisi reduxero eum ad te, utique peccavero in patrem meum omnibus diebus:

33 Ideò nunc maneat quæso servus tuus loco huius pueri servus domino meo: hic autem puer ascendat cum fratribus suis.

34 Nam "quomodo ascenderem ad patrem meum, cum hic puer non erit mecum? *cavendum est mihi*, ne videam illud malum quod deprehensum est patrem meum.

ANNO TATIO.

5 *Certò exper.*] id est, hoc demum facto innotescunt domino meo fraudes vestræ quibus ei haftenus conati estis illudere. Qui hæc ad divinationem referunt, Josephum sine causa magno crimine gravant, ac si donum cognoscendi arcana a Deo acceptum obscuraret, & gloriam in se transferret, quod ne coram Parthone quidem cum recens ex carcere venit fecerat, supra 41.16. & vocibus vim faciunt cum hic tum ubi a Josepho repetuntur infra ver. 15. vide supra 30.27. 7 *Absit servus]* q.d. ii sumus quibus non debeat huiusmodi crimen objici. 8 *En pecuniam]* q.d. factum nostrum præcedens huic quod objicis contrarium nos abunde purgat. 9 *Apud quem]* q.d. hæc tertia esto probatio nostri, quòd bona conscientia freti ulterò nos inquisitioni & supplicio subijcimus. Nos *simus]* ut furti si deprehenderetur confcui. 10 *Jam etiam]* ad ea quæ proposita fuerant respondens, inquisitionem quidem ipsorum etiam judicio rectam & æquam admittit, de supplicio verò mitius statuit, sola deprehensi furis servitute contentus. 13 *Lacerarunt]* vide supra 37.29. 14 *Qui adhuc]* præfecti reditum expectans. *Procidere]* nihil dum loquentes: animi enim consternatio ex furto deprehensio verba illis interceptabat. 15 *Quidnam]* ita peccatum exaggerat, ut supra 3.13. *Certò posse]* id est, rationes excogitare, quibus certò cognoscat quod cognitu erat difficile. 16 *Quid dicemus?]* patheticum exordium ex abrupto. *Deus ille]* quasi exerto in celos digito, sensus est, fateamur hac ratione Deum nostram in ipsum peccata ulcisci: ubi videtur tacite sceleratam fratris venditionem innuere, ut supra 42.21. & 22. *Ecce nos]* ut supra ver. 9. 17 *Absit]* q.d. mihi satis erit supplicium de fonte sumpsisse, ut supra ver. 10. *Cum pace]* sine ullo damno. 18 *Nam tu es]* rationem redditur ejus iram deprecatur, quia autoritate eum agnoscit Parthoni patrem. 19 *Dominus]* Narratio, cuius finis est, ut Josephum ad misericordiam de patre capiendam fleat: ideò copiose Benjaminis historiam explicat. 22 *Dicentibus]* hæc antè cap. 42. omiserat Mosche, quia hic fuissent repetenda. 28 *Profectò]* sic intelligit Joseph patrem de sui amittendi ratione & facinore fratris ignorare. 30 *Nunc igitur]* Propositionis pars prior, narratio eventus hypothetica, quid fiet si detineatur Benjamin? *Anima illius an.]* propter impensum amorem illius vita ab huius vita pender. 31 *Erit]* hoc est paternæ mortis autores habebimur, & spectatores erimus. 32 *Sed quia]* Petitio, altera pars propositionis, se apud patrē pro puero fidejussisse, ac proinde vadimonium suum offerre, ut liberetur puer. 34 *Quomodo]* id est, qua fronte? Confutatio. *Cavendum est]* Conclusio, omnino constitutum esse quidvis potius subire, quam ut sine fratre rediens extremam patris calamitatem spectet.

CAPUT XLV.

Joseph oratione Jehudæ permotus, lachrymans se fratribus patefacit, eosq. sceleris in se recollectione consternatos, proposita diuinâ providentiâ erigit: deinde Regis jussu eos curribus, comitatu, muneribusq. instructos remittit ad patrem familiamque totam celeriter adducendam: quibus reversis & nuncium hunc referentibus, pater non nisi multis verbis & visis curribus sedem habet.

QUARE cum non posset Joseph se continere coram omnibus adstantibus sibi, exclamavit, "facite ut exeat quisque a me: sic non remansit quisquam cum eo, quando se cognoscendum præbuit Joseph fratribus suis.

2 Deinde edidit vocem suam cum fletu, adeò ut audierint Ægyptii, audierit etiam familia Parhhonis:

3 Et dixit Joseph ad fratres suos, ego *sum* Joseph, an adhuc pater meus vivit? sed non poterant fratres ejus respondere ei, quia perturbati erant ex conspectu ejus.

4 Quapropter dixit Joseph ad fratres suos, "accedite quæso ad me, qui accesserunt: tum dixit, ego *sum* Joseph frater vester, quem vendidistis *deducendum* in Ægyptum.

5 "Sed nunc ne vos dolore crucietis, neque^a displiceat in oculis vestris, quòd vendidistis me *adducendum* huc: nam^a victus causâ misit me Deus ante vos. ^a vide suprâ 31.35.

6 Jam enim biennium fames est^b in terra: *superfunt* autem adhuc quinque anni, quibus non erit aratio aut messis. ^b Hebr. in medio terræ.

7 Misit, inquam, me Deus ante vos, ut efficiat vos superstites in hac terra, & ut in vita conservet vos, liberatione maxima. ^c Hebr. ad ponendum in vobis residuum: Hypallage p ad ponendum vos in residuum.

8 Nunc itaque nequaquam vos *estis*, qui misistis me huc, sed Deus ipse: qui constituit me^c patrem apud Parhhonem, & dominum toti familiæ ejus, & dominatorem in tota terra Ægypti.

9 "Festinanter ascendite ad patrem meum, & dicite ad eum, ita ait filius tuus Joseph, constituit me Deus dominum toti Ægypto: descende ad me, ne morator. ^d Hebr. festinate & ascende.

10 (Habitabis enim in terra^c Goschenis, & eris vicinus mihi tu & filii tui, & filii filiorum tuorum, gregesque tui & armenta tua & omnia quæ *sunt* tibi:

11 Et sustentabo te ibi, quia adhuc quinque annos *futura est* fames) ne paupertate consumaris tu & familia tua & omnia quæ *sunt* tibi.

12 "Ecce autem^c oculi vestri vident, & oculi fratris mei Benjaminis, os meum ipsum esse quod alloquitur vos.

13 Nunciate igitur patri meo omnem gloriâ meam in Ægypto & quæcunque vidistis: ac festinantes deducite patrem meum huc.

14 Tum ruens in collum Benjaminis fratris sui flebat: Benjamin quoque flebat ad collum ejus.

15 Osculatusque omnes fratres suos flebat super eos: postea demum locuti sunt fratres ejus cum eo.

16 Cum itaque rumor iste auditus esset in domo Parhhonis dicendo, venerunt fratres Josephi, bonum visum est in oculis Parhhonis & in oculis servorum ejus.

17 Edixitque Parhho Josepho, dic ad fratres tuos, hoc facite: onerate jumenta vestra, & abeuntes redite in regionem Cenahhani.

18 Inde assumentes patrē vestrum & familias vestras, redite ad me: (daturus verò sum vobis^e prastantissimum terræ Ægypti) & vescimini^f pinguedine hujus terræ.

^e Heb. pstantiā, ut infra
20. vide supra 3. 6.
^f Heb. adipe.

19 Tu autem Joseph mandato instructus es, hoc facite: sumite vobis e terra Ægypti plaustra pro parvulis vestris & pro uxoribus vestris, & deportantes patrem vestrum redite.

^g Heb. oculus
vester nō parcat: id est, cū oculos vestros cōjicite in suppellectilia vestra, ne vos tēdeat illa relinquere: Synecdoche.

20 At^g oculum vestrū ne tēdeat propter suppellectilia vestra: nam prastantissimum totius terræ Ægypti vestrum est.

21 Facientibus ergo sic filiis Jisraēlis, dedit eis Joseph plaustra ex mandato Parhohonis, dedit etiam eis viaticum ad illud iter.

22 Eis omnibus donavit viritim^h mutandas vestes, & Benjamini dedit trecentos siclos argenteos, & quinque vestes mutandas:

^h Heb. mutationes vestium, pro vestibus mutationum: Hypallage.

23 Patri verò suo misit hæc, decem asinos portantes de rebus prastantissimis Ægypti, & decem asinas portantes commeatum, panis & opsonii patri suo ad iter.

24 Dimittensque fratres suos ut abirent, edixit eis, ne commoveamini in hoc itinere.

25 Sic ascendentes ex Ægypto, venerunt in regionem Cenahhani ad Jahhakobum patrem suum.

26 Cui cū renuntiarent dicendo, adhuc Joseph vivit, quin etiam ipse dominatur in tota terra Ægypti: defecitⁱ animus ejus, non enim credebatur eis.

ⁱ Heb. cor.

27 Sed cū elocuti essent omnia verba Josephi quibus erat allocutus eos, vidissetque plaustra quæ miserat Joseph ad deportandum ipsum, revixit spiritus Jahhakobi patris eorum.

28 Quamobrem dixit Jisraēl, sufficit, adhuc Joseph filius meus vivit: ibo & videbo eum antequam moriar.

ANNOTATIO.

1 Continere] quin se lachrymis & verbis fratribus declararet. Facite ut ex.] ne quid de sui venditione rescisceretur, fratrū honori consulebat. 2 Ægypti] jussi exire, quum nondum abessent procul. Audierit] ex sermone aliorum, ut infra ver. 16. 3 Ex conspectu] conscientia sceleris sui, potentiaque Josephi eos consternante facultatemque loquendi eis adimentem. 4 Accedite] ita jubet erecturus eos, & benevolum animum amplexu ostensurus, ut infra ver. 14. 5 Sed nunc ne] q. d. ne tantopere afficiamini peccati vestri sensu, quin ad providentiam Dei respiciatis mihi & vobis hoc pacto consulentis. Viſtus causa.] id est, ut vobis a me in hac summa rerum difficultate de iis quæ ad victum sunt prospiceretur, ver. 6. & 7. 7 Liberatione maxima] a periculo maximo, idque ratione mirabili. 8 Patrem] id est, primatium principem & secundū a Rege: confer cum 41. 40. supra. 9 Festinanter ascendite] ut patri sollicitudo de vobis adimatur, læto de me nuncio exhilaretur, vobis omnibus prospiciatur, meumque desiderium videndi patris expleatur. 10 Geshenis] regione pascua & fertilissima totius Ægypti, Cenahhanæ vicina, nec multum ab Heliopoli regia urbe & Josephi domicilio distita. Suadet autem ut eò veniat, ab itinere brevitate, a soli quod habitaturus est fertilitate, a sui vicinitate, ab alimenti commoditate, & a summa paupertate quæ ei totique familiæ alioquin erat eventura. 12 Ecce autem] Confirmatio, a præſente visu & auditu. Oculi] q. d. non audita sed visa referetis. Os meum] ac non interpretis, ut cū nondum a vobis cognosci vellem. 15 Postea dem.] cū recreati signis illis benevolentia sumpſissent fiduciam. 18 Pinguedine] id est, selectissimis fructibus ejus, qui sunt argumento pinguedinis terræ: metonymia. 19 Tu autem] q. d. tanta a me autoritate instructus es, ut sine ampliore mandato hæc facere possis. Sumite] hoc est, tuis non tantum liberam in regno meo habitationem cōcedo, sed etiam volo liberales sumpſus ad iter communicare. 24 Ne commoveamini] dum se quisque purgare volens crimen venditionis meæ in alios rejiciet. 26 Defecit] a filii memoriam dolore renovato deliquium animi passus est. 27 Revixit] recreatus est & recepit vires, tanquam ex mortis angustis in vitam rediens. 28 Sufficit] q. d. non quæro de gloria ejus, nec tanti ampla munera quanti vitam ejus æſtimo, hunc nuncium reliquis omnibus antepono.

CAPUT XLVI.

Jahhakob oblati victimis divinitus confirmatus, cum familia quæ sigillatim enumeratur, omnibusque

omnibusque facultatibus in Ægyptum descendens, Jehudam ad Josephum præmittit: Joseph patri obviam profectus cum amplexibus & lachrymis excipit: quo recreato, familia ejus fratribusque consilium proponit, & instruit de prudente responso ad interrogata Regis, ut optatam regionem consequantur.

PROFECTUS itaque Jisraël cum omnibus quæ erant ei venit Beer-schebahhum, ubi mactavit victimas Deo patris sui Jitzchaki.

Et alloquens Deus Jisraëlem in visionibus nocturnis, dixit, Jahhakob, Jahhakob: quo dicente, ecce me,

Dixit, Ego sum Deus ille fortis, Deus patris tui, ne timeas a descensu in Ægyptum: nam in gentem magnam redigam te ibi.

Ego descendam tecum in Ægyptum, & ego faciã ut ascendas, similiter ascendendo tecum: & Joseph imponet manum suam oculis tuis.

Surrexit ergo Jahhakob profecturus Beer-schebahho: deportaveruntque filii Jisraëlis Jahhakobum patrẽ suum parvulosque suos & uxores suas plaustris, quæ miserat Parhho ad deportandum eum.

Assumpserunt quoque pecora sua, & facultates suas quas comparaverant in regione Cenahhani, ut venirent in Ægyptum: Jahhakob & universum semen ejus cum eo.

Filios suos & filios filiorum suorum secum, filias suas & filias filiorum suorum, denique totum semen suum deduxit secum in Ægyptum.

Hæc autem sunt nomina Jisraëliitarum venientium in Ægyptum, Jahhakobi & filiorum ejus: primogenitus Jahhakobi, Reuben. ^a Heb. filiorum Jisraëlis.

Filii autem Reubenis, Chanoc, & Pallu, & Chetzron, & Carmi.

Et filii Schimhhonis, Jemuel, & Jamin, & Ohad, & Jacin, & Tzochar, Schaul quoque filius cujusdam Cenahhanitidis. ^b Nemuel, r. Chro. 4. 24. ^c Jarib, ibid. ^d Zerach, Num. 26. 13. ^e per matris nom. ^f Gerschom, 1. Chr. 6. 22. ^g Jachub, Num. 26. 24.

Et filii Levi, Gerschon, Kehath, & Merari.

Et filii Jehudæ, Hher, & Onan, & Schela, & Peretz cum Zerachoth (mortuus autem fuerat Hher & Onan in regione Cenahhani) erant quoque filii Peretzi Chetzron & Chamul. ^h Tzephon, Num. 26. 15. ⁱ Ozni, Numer. 26. 16. ^k Arod, Nū. 26. 17.

Et filii Jissascaris, Tolahh, & Puva, & Job, & Schimron.

Et filii Zebullunis, Sered, & Elon, & Jachlel.

Hi sunt filii Leæ, quos pepererat Jahhakobo Padane Syriae, & una Dina filia ejus: omnes animæ, ipse, filii ejus, filiaque ejus, triginta tres.

Et filii Gadis, Tziphjon, & Chaggi, Schuni, & Etbzon, Hheri, & Arodi, & Areli.

Et filii Ascheris, Jimna, & Jischva, & Jischvi, & Berihha, & Serach soror eorum: filii autem Berihhæ, Cheber, & Malciel.

Hi sunt filii Zilpæ, quam dederat Laban Leæ filia suæ: illa peperit istos Jahhakobo, sexdecim animas.

Filii Rachelis uxoris Jahhakobi, Joseph, & Benjamin.

Nati autem sunt Josepho in terra Ægypti (quos peperit ei Asenath filia Potipherahhi Præsidis Heliopoleos) Menasche & Ephraïm.

- 21 Et filii Benjaminis, Belahh, & Becer, & Aschbel, & Gera, & Nahhaman,¹ Echi, & Rosch,^m Muppim, & ⁿ Chuppim, & Ard.
- 22 Hi *sunt* filii Rachelis qui editi sunt Jahhakobo, omnes animæ quatuordecim.
- 23 ⁿ Filii autem Danis, ° Chuschim.
- 24 Et filii Naphtali, Jachtzel, & Cuni, & Jetzer, & Schillem.
- 25 Hi *sunt* filii Bilhæ, quam dederat Laban Racheli filia suæ: illa peperit istos Jahhakobo, omnes animæ septem.
- 26 Omnes animæ quæ ingressæ sunt cum Jahhakobo in Ægyptum, egressi e femore ejus (exceptis uxoribus filiorum Jahhakobi) omnes animæ sexaginta sex erant.
- 27 Filii autem Josephi qui editi sunt ei in Ægypto, *sunt* animæ duæ: sic oēs animæ familiæ Jahhakobi, quæ venit in Ægyptum, *sunt* septuaginta.
- 28 Jehudam autem miserat antese ad Josephū, ut præmoneret eum^p ante adventum suum in Goschenem: ut convenirent in terram Goschenis.
- 29 Jungens itaque Joseph currum suum ascendit obviam Jisraëli patri suo in Goschenem: cumq; Joseph se aspiciendum obtulisset ei, irruit Jahhakobi in collum ejus, flevitq; ad collum ejus diu.
- 30 Et dixit Jisraël ad Josephum, moriar hac vice: quandoquidem vidi faciem tuam, cum tu adhuc vivis.
- 31 Deinde dixit Joseph ad fratres suos & ad familiam patris sui, ascendam ut renunciem Parhhoni & dicam ad eum, fratres mei & familia patris mei quæ erat in regione Cenahhani, venerunt ad me.
- 32 Sunt autem homines isti pastores gregis, nam homines pecuarii semper fuerunt: gregesque suos & armenta sua & quæcunque erant eis adduxerunt.
- 33 Esto autem cum vocaverit vos Parhho & dixerit, quæ sunt opera vestra?
- 34 Ut dicatis, homines pecuarii fuerunt servi tui ab adolescentia nostra, tum nos tum majores nostri: ut habitetis in terra Goschenis, quia abominationi est Ægypto omnis pastor gregis.

¹ Achiram,
Num. 26. 38
^m Schephuphā, Num.
26. 39.
ⁿ Chuphā,
ibidem.
^o Schucham,
Num. 26. 42
transpositis li-
teris, & mu-
tata vocali.

^p Heb. antese
ciem suā: vi-
de suprà 36.
6.

A N N O T A T I O.

1 Beer-schebahum] suprà 21. 14. & 26. 23. quā iter erat Chebrone proficiscenti in Ægyptum. Victimæ] tum gratias agens de invento Josepho filiisque restitutis, tum etiam Deum orans & consulens de profectioe sua. 3 Netimæ] regionem hanc in pignus cœlestis hæreditatis semini tuo promissam deferere ad tempus, & in regionem migrare ubi avus tuus inhumane exceptus est: ita efficit Deus ut vaticinium de quo suprà 15. 13. impleatur. In gentem m.] q. d. non impedit migrationem hæc promissum incrementum suprà 35. 11. 4 Descendam] id est, dux tuus ero, & te continuo favore prosequar: humanitus dictum. Ascendas] tu quidem mortuus, sed superstites posteris: nam Jahhakobi cadaver in Cenahhanam reportatum est, & huc respexisse videtur, cum Josephum juramento obstrinxit ut id faceret, infà 47. 29. & 30. Similiter asc.] id est, te reducendo, & solito favore prosequendo, ut promiserat suprà 15. 13. Et Joseph] sic confirmatur Jahhakobo nuncius de Josepho superstiti, & mors quæta Josepho adhuc vivente ac præsentem promittitur. 7 Filia] suas] x80 dñs dictum, ut suprà 21. 7. & infà ver. 23. q. d. quotquot filias & nepotes habuit, secum abduxit: nam unam tantum filiam unamq; neptem habuisse legitur infà ver. 16. & 17. 8 Primogenitus] ut suprà 35. 23. 10 Cenahhanitidu] hæc nominatim exprimitur, ut intelligamus reliquos Schimbhoni aliorumq; Patriarcharum liberos non esse natos ex matribus generis maledicti, excepto Schela filio Jehudar, de quo infà ver. 11. & suprà 38. 15 Filii] etiam nepotes: at filii tantum nati sunt Padane Syrie, nepotes vero postquam inde discessissent. Anima] id est, personæ, ut in sequentibus. Ipse] perspicuitatis causa addimus, quia numerus 33. non completur nisi adnumerato Jahhakobo. 19 Uxor] Jabb.] hæc enim ratione sancta atque legitima, verè uxor illius fuit propter primum contractum quem ille cum Labane iniit, suprà 29. 23 Filii] ut suprà ver. 7. 26 Sexaginta sex] non comprehenso Jahhakobo, nam cum illo venisse dicuntur. 27 Septuaginta] Generalis summa Jahhakobum, Josephum, & duos ejus filios comprehendens. Quod autem Act. 7. 14. septuaginta quinque numerantur præter Jahhakobi, sic quia

fit quia Stephanus non eos qui re ipsa cum Jakhakobo descenderunt, sed & matres eorum quatuor uxores Jakhakobi, & duos filios Jehudæ licet ante defunctos comprehendit, id est quotquot hic personæ de nomine recensentur: ut doceat ad quantum in summa numerum familia Jakhakobi, antequam descenderet in Ægyptum pervenisset. Quare planior esset locutus si hoc modo legeretur *πῶς ἐν Αἰγύπτῳ ἱδὸν ἡνὸν τὰ πέντε*, nimirum *οὕτως αὖτις ἡ οὐρανὸς ἀπέκλεινται*, constantem aut conscriptam ex animabus septuaginta quinque: quot hic diserte excepto Jakhakobo nominantur. 29 *Se aspiciendum est.* tum ut pater senex oculis debiliior propius se aspiceret, tum ut si quod adhuc de ipso dubium hærebat in animo ejus, extimeret. 30 *Cum tu ad.* q. d. jam impleri potest quod mihi promissit Deus, supra ver. 4. 33 *Opera v.* id est, vitæ genera quæ sequimini, & in quibus vos exercetis. 34 *Abominationi* vide supra 43. 32.

CAPUT XLVII.

Joseph suorum adventu significato aliquot fratres & patrem in Regis conspectum adducit: qui sermone habito cum fratribus de genere vitæ, cum patre verò de atate ejus, terram illis commodam in regione Goschenis concedit: ubi quietè a Josepho sustentantur, cum interea omnes Ægyptii exceptis Præsidibus tanta penuria laborarent, ut agros jumenta denique suam libertatem venderent, & a suis sedibus abducti se culturos agros Regis certis conditionibus reciperent. Postremò Jakhakob morti vicinus Josephum juramento obstringit fore ut ipsum inhumet in avito sepulchro, regione Cenahhani.

VENIENS ergo Joseph nunciavit Parhhoni ac dixit, pater meus & fratres mei cum gregibus suis, & armentis suis, & omnibus quæ sunt ipsorum advenerunt ex regione Cenahhani: & ecce sunt in terra Goschenis.

2 Et partem fratrum suorum assumens, quinque videlicet homines, stitit eos coram Parhhone.

3 Tum dixit Parhho ad fratres ejus, "quæ sunt opera vestra? qui dixerunt ad Parhhonem, pastor gregis est quisque servorum tuorum, tum nos tum majores nostri.

4 Dixerunt insuper ad Parhhonem, ad hospitandum in hac terra venimus, eo quòd nō esset pascuum gregibus qui sunt servis tuis: gravis enim est hæc fames in regione Cenahhani: nunc itaque habitent quæso servi tui in terra Goschenis.

5 Quamobrem allocutus est Parhho Josephum dicendo, pater tuus & fratres tui venerunt ad te.

6 Terra Ægypti^a exposita est tibi: in optimo loco hujus terræ colloca patrem tuum & fratres tuos, habitent in terra Goschenis: si autem noverris, & sint inter eos homines strenui, eos constitue magistros pecuariæ su per illos qui sunt mihi.

7 Adducens quoque Joseph Jakhakobum patrem suum, statuit eum coram Parhhone, ut benediceret Jakhakob Parhhoni.

8 Tum dixit Parhho ad Jakhakobum, quot sunt dies annorum vitæ tuæ?

9 Dixit verò Jakhakob ad Parhhonem, dies annorum peregrinationū mearum sunt centum triginta annorum: pauci & mali fuerunt dies annorum vitæ meæ, neque attigerunt dies annorum vitæ patrum meorum, quibus diebus illi peregrinati sunt.

10 Cumque benedixisset Jakhakob Parhhoni, egressus est a conspectu Parhhonis.

11 Collocans itaque Joseph patrem suum & fratres suos, dedit eis pos-

^a Hebr. corā te est: ut infra vers. 18. sic supra 13. 9. & 20. 15. & 34. 10.

^b Hebr. in diebus peregrinationum illorum.

sessionem in terra Ægypti in optimo loco ejus terre, in regione "Rahhme-
fesi: quemadmodum præceperat Parhho.

12 Sustentavitque Joseph patrem suum & fratres suos & universam fam-
iliam patris sui cibo, *quasi inferens* in os parvulorum.

13 Cum autem cibus non esset in tota terra eo quod gravis erat fames
illa valde, furebat terra Ægypti & regio Cenahhani propter ipsam fa-
mem:

14 (Collegerat enim Joseph totam pecuniam quæ inveniebatur in ter-
ra Ægypti & in regione Cenahhani pro annona quam illi cõparaverant:
intuleratque Joseph pecuniam illam in domum Parhhonis)

15 Absumptaque pecuniâ suâ e terra Ægypti & e regione Cenahhani, cõ-
veniebant omnes Ægyptii ad Josephum, dicendo, dato nobis cibum, cur
enim moreremur coram te? *donato*, nam defecit pecunia.

16 Dixit verò Joseph, date pecora vestra, & dabo vobis cibum pro pe-
coribus vestris, si defecit pecunia.

17 Adducentibus itaque pecora sua ad Josephum, dedit eis Joseph cibum pro
equis & pro possesso grege & pro possesso armento & pro asinis: ita fecit
ut transigerent cum cibo isto pro omnibus pecoribus suis annum illum.

18 Cumque absolutus esset annus ille, redeuntes ad eum anno altero
dixerunt ei, Celare non possumus dominum meum (cùm absumpta sit
pecunia, & jumenta quæ possidebamus, *pervenerintque* ad dominum
meum) non reliquum esse quod exponamus domino meo, præter cor-
pora nostra & agros nostros.

19 Quare moreremur ante oculos tuos? tum nos tum agros nostros ex-
ponimus, eme nos & agros nostros pro cibo: & simus nos cum agris nostris
servi Parhhoni, & dato semen, sic vivemus ac non moriemur, & agri ipsi
non desolabuntur.

20 Emit itaque Joseph totum agrum Ægypti Parhhoni, cùm vende-
rent Ægyptii quisque agrum suum, eo quod invaluisset supra eos hæc fa-
mes: sic cessit terra ipsa Parhhoni.

21 Ipsum verò populum transulit in certas civitates, ab una extremi-
tate limitis Ægypti usque ad alteram extremitatem ejus:

22 (Tantummodò agros Præsidum non emit, nam portio attributa
erat Præsidibus a Parhhone, comedebantque portionem suam quam at-
tribuerat ipsis Parhho: idcirco non vendiderunt agros suos)

23 Edixitque Joseph populo, eni, hodie vos & agros vestros pro Par-
hhone: ecce vobis sementis, ut seratis agros:

24 Sed esto de proventibus, ut detis quintam Parhhoni: quatuor au-
tem partes sunt vestrae, ad sementem agri, & ad cibum vestrum, & eo-
rum quæ pertinent ad familias vestras, & ad cibum parvulorum vestro-
rum.

25 Qui dixerunt, conservasti nobis vitam: inveniamus gratiam in o-
culis domini mei, ut simus servi Parhhoni.

e Hebr. posses-
sione gregis
& possessio-
ne armenti,
ut vers. 18.
Hypallage
Rhetorum.
d Hebr. secun-
do, ab absum-
pta pecunia,
& ex quo
acceptum est pe-
cora anno-
na cõmuta-
re.

e Hebr. coram
domino, su-
pra 9.

f Hebr. corp
nostrum & ter-
ram nostram:
Enallage.

Caput XLVII.

101

26 Sancivit itaque illud Joseph in statutum usque ad diem hunc de agris Ægypti, ut Parrhoni tenerentur de quinta: tantummodò agri Presidium solum non cesserunt Parrhoni.

g Heb. solortu

27 Habitabant verò Jisraëlitæ in terra Ægypti in regione Goschenis, & constituerunt se possessores in ea, fortificaveruntq; & aucti sunt valde.

28 Vixitq; Jakhakob in terra Ægypti septēdecim annos, ita ut fuerint dies annorum vitæ Jakhakobi, centum quadraginta septem annorum.

29 Cumque propè essent dies Jisraëlis ut moreretur, accersens filium suum Josephum dixit ei, si nunc inveni gratiam in oculis tuis, pone quæso manum tuam sub femore meo: & exerceto erga me hanc benignitatē & fidem, ne quæso sepelito me in Ægypto:

30 Sed cum occubuero cum patribus meis, reportato me ex Ægypto, & sepelito me in sepulchro eorum: qui dixit, ego faciam secundum verbum tuum.

31 Dicente verò Jisraële, jura mihi, juravit ei: tunc incurvavit se Jisraël ad cervicallecti sui.

h Heb. caput.

ANNOTATIO.

3 *Que sunt opera*] quo consilio, apparet ex ver. 6. *Majores nostri*] quo consilio hæc addantur, ostendit suprà 46. 34. *Benedicere*] salutando eum, ut infrà 10. & 1. Schemu. 5. 5. 9 *Pauci & mali*] q. d. præpropria est canities mea, quia vires meæ curis laboribus molestiusque exhaustæ sunt. *Peregrinationum*] id est, quibus annis mihi sæpe fuit peregrinandum, ut in fine veris laboribus molestiusque exhaustæ sunt. *Est autem terrena hæc peregrinatio* alterius spiritualis index, qua peregrinamur a Domino, Hebr. 11. 13. 11 *Rahmeses*] metropoleos in terra Goschenis, ubi Jisraëlitæ habitaverunt infrà 27. 12 *Cibo, quasi inf.*] id est, patremfam. agebat, nec magis erant illi solliciti de cibis quam solent parvuli: nihil deerat illis, cum Ægypti premerentur fame. 13 *Furebat*] id est, Ægypti tumultuabantur, mentem illis adimentem fame. 14 *Domum*] id est, ærarium Regis. 15 *Coram te*] cum sit in manu tua remedium, ut infrà 19. 21 *Transiit*] ut jus proprietatis ab illis Parrhoni plenè acquireretur. *In certis* vit.] ut singulis pro Regis imperio assignabantur, non pro illorum voluntate sedes. 22 *Presidium*] id est, officialium, eorum qui in aliquo munere erant apud Regem: nam vel ipsius Josephi exemplum ostendit regis præfectis & familiis eorum ex Regis apothecis & promptuariis fuisse prospectum: alioqui non fuissent passi Ægypti familiam Jakhakobi (quæ jam Josephi familia habebatur) Regis sumptibus sustentari. *Quod autem quidam hæc ad Sacerdotes restringunt, fundamēto & probatione caret:* vide suprà 41. 45. *Idcirco*] quia non cogebantur victum emere, quem Regis Quæstores suppeditabāt. 23 *Ece vobis*] nam hæc postremo anno famis contigerunt. 25 *Inveniamus gr.*] q. d. quod ad locationem agrorum quæ proponis, oramus ut id nostræ causæ efficias apud Parrhonem, quò ejus emphyteutæ, id est, perpetuarii coloni esse possimus. 27 *Constituerunt se pos.*] quod ad habitationem & pascua, ut petierant ver. 4. 29 *Pone manum*] vide suprà 24. 2. *Exerceto*] jam fidem dans mihi, & suo tempore præstans. *Ne quæso*] Hoc non suâ sed suorum causâ petit, ut etiam mortuus eos doceat non esse animum eorum Ægypto affigendum, sed intendendum ad promissam terram, ut cœlestis hereditatis symbolum: & ut patrum sepulturâ posteris allecamentum & certum possessionis pignus esse cōfirmaret. Eodem spectasse Josephum apparet infrà 50. 21. & 25. & Act. 7. 31 *Incurvavit se*] baculi quem senex in manu habebat summitate nixus, Hebr. 11. 21. non ut Josepho honorem exhiberet de impetrata postulatione sua, sed ut gratias ageret Deo: qui intus Spiritu, foris juramēto filii futurum confirmabat, ut impleteretur id quod non tam suâ quam suorum causâ petierat, Hebr. ibidem.

CAPUT XLVIII.

Jakhakob agrotus nepotes ex Josepho a patre adductos cooptans, hæredes promissionis divinæ ejusq; pignoris (Cenahhanæ & terræ) instituit filiorum gradu, jus primogenitorum a Rubene in Josephum transferens: eisq; benedixit minorem majori divino instinctu præponens.

1 **U**IT autem his rebus gestis, cum dixisset quispiam Josepho, ecce pater tuus agrotat, ut assumptis duobus filiis suis secum, Menasche & Ephrajimo, adveniret.

a Hebr. post resistas.

2 Quod cum renunciasset quidam Jakhakobo, dicens, ecce filius tuus Joseph venit ad te, confirmavit se Jisraël ut federet super lectum suum.

3 Et dixit Jakhakob ad Josephum, Deus fortis omnipotens apparens mihi Luzi in regione Cenahhani, benedixit mihi:

4 Dicēs ad me, ecce ego fecundabo te & augebo te, redigāq; te in cœtū populorū: & dabo terrā hanc semini tuo post te, possessionē perpetuā. b Heb. seculi.

5 "Nunc itaque duo filii tui qui nati sunt tibi in terra *Aegypti* ante adventum meū ad te in *Aegyptum*, mei sunt: Ephraim & Menasche, tanquam Reuben & Schimhhon^e sunt mei.

6 Progenies autem tua, si quos genueris post eos, tui sunt: de nomine fratrum suorum vocantur, in possessione ipsorum.

7 "De me autem, cum redirem Padane, mortua est apud me Rachel in regione Cenahhani in itinere, cum adhuc *superesset* exiguum spatium terrae ad perveniendum Ephratham: & sepelivi eam in via ad Ephrathā, ea *jama est* Beth-lechem.

8 Tum videns Jisraēl filios Josephi, dixit, qui sunt isti?

9 Dicente verò Josepho ad patrem suum, filii mei sunt, quos dedit mihi Deus hūc: dixit, quāso, assumens *admove* eos mihi, deinde benedicā eis.

10 (Oculi enim Jisraēlis graves erant prae senio, non poterat cernere) quapropter admovit eos illi: qui osculatus est eos & amplexatus eos.

11 Tum dixit Jisraēl ad Josephum, me visurum faciem tuam non judicaveram: sed ecce, fecit Deus ut viderem etiam semen tuum.

12 Deinde abducens illos Joseph a genibus ejus, cum incurvasset se in conspectu ejus ad terram usque,

13 Assumptos *disposuit* Joseph illos ambos, Ephraimum^e ad dexteram suam a sinistra Jisraēlis, Menaschen verò ad sinistram suam a dextera Jisraēlis: sic illos admovit ei.

14 Sed extendens Jisraēl dexteram suam, ut imponeret capiti Ephraimi (quamvis esset *natu minor*) & sinistram suam capiti Menaschis, cognoscebat *palpando* manibus suis Menaschen esse primogenitum:

15 Benedicebatq; Josepho dicens, Deus ille ante cujus conspectum continenter ambularunt patres mei Abraham & Jitzchak, Deus ille qui pascit me ex quo *die sum* usque in diem hunc,

16 Angelus ille qui vendicat me ab omni malo, benedicat pueris istis, & vocetur in eis nomen meum & nomen patrum meorum Abrahami &

Jitzchaki: & tanquam pisces multiplicentur in medio hujus terrae.

17 Cum autem videret Joseph patrem suum impositurū esse manum dexteram suam capiti Ephraimi, malum visum est illud in oculis ejus: quare sustinuit manum patris sui, ut averteret eam a capite Ephraimi ad caput Menaschis.

18 Dixitque Joseph ad patrem suum, non ita pater mi, nam iste est primogenitus: impone dexteram tuam capiti istius.

19 Renuit verò pater ejus dicens, novi fili mi, novi, etiam iste evadet in populum, etiamq; iste magnus erit: verum tamen frater ejus *natu minor*

major erit eo, & semen illius erit magna^d multitudo gentium.

20 Itaque benedixit eis in die illo, dicendo, te *proposito* benedicet Jisraēlitae dicendo, constituat te Deus sicut Ephraimū & sicut Menaschen: sic posuit Ephraimum ante Menaschen.

21 Deinde dixit Jisraēl ad Josephum, ecce ego^f brevi moriturus sum: eritq;

^e Heb. sicut pisces in multitudine.

^d Heb. plenitudo: sic Jesa. 31. 4.
^e Heb. in te.

^f Heb. moriturus.

eritq; Deus vobiscum, & reducet vos in regionem patrum vestrorum.
22 Ego itaque do tibi partem unam supra fratres tuos, quam accepi e manu Emoræi gladio meo & arcu meo.

ANNO TATIO.

1 *Deus sortu*] Propositio prima promissionis & vocationis Dei, qua Josephum & filios ab Ægypto ad promissam hereditatem advocat. *Luci* supra 28.19. & 35.6. *Benedixit*] patris & avi benedictiones confirmavit: quod ideo commemorat, ut intelligat Joseph (cujus filios in promissionum participatione assumpturus est) eas penes Jakhakobū residere. 4 *Ego facundabo*] duo mihi promisit Deus, posteritatem numerosam, & hereditatem amplam, ac ita contulit ut penes me sit facultas cooptandi filios tuos in communionem earum. 5 *Nunc itaque*] Altera propositio, duplex hereditatis portio Josepho attributa, ex superiore jure. *Mei sunt*] nō ut nepotes ex filio, sed ut mei ipsius filii. *Sunt mei*] in hereditate heriscuntur uterque cum reliquis filiis meis ex æquo partē accipito. 6 *Tui sunt*] filii tui & nepotes mei censentor. *De nomine fra.*] Ephraim & Menaschis, id est, horum alteri accensentor. Sic jus primogenitorū a Reubene ad Josephū transfert, quod ad hereditatē, 1. Chro. 5.1. & 2. cuius rei causam vide infra 49.3. & 4. Hinc apparet jus primogenitorū de duplici portione hereditatis (de qua lex habetur Deut. 21.17.) ante latā Legem obtinuisse, sicut sabbathū, circumcisio, seminisq; fraterni suscitatio. 7 *De me*] Propositio tertia, Josephum similiter animans ad repetendā Cenahhanā cum posteris, a religione sepulchri, cum majorū tum nominatim matris. *Mortua*] supra 35.19. *In regione*] in ea promissa terra, ad quā te revocat Deus. *Cum adhuc sup.*] hæc dicit ut planē declaret q̄ religiosē caverit ne commisceretur cum idololatriis, cum nō longē ab oppido existens, uxore in via potius q̄ in oppido cum infidelib⁹ sepeliret, quia non poterat ad majorum sepulchrū deportare. itaq; in seipso statuit exemplū Josepho & filiis pietatis conservandæ. 8 *Videns*] nam præsentes non perceperat, & de ipsis tanquam absentibus loquebatur. 12 *Abducens*] ut eos mox benedicendos ordine Jakhakobo sisteret. *Ejus*] Jakhakobi, ut cum bona ejus venia liberos subtraheret, alio ordine eos collocaturus: sic deprecata est Abigajil Davidē, 1. Schemu. 25.24. 13 *Ad dexteram suam*] videtur ex verbis Jakhakobi ver. 5. ac fortassis amplexib⁹ animadvertisse Joseph Jakhakobum magis ad Ephraimū quam ad Menaschen inclinare, quod ex ignoratione fieri ratus, eos patri hoc ordine benedicendos offerret. 14 *Sed extendens*] posthabito naturæ ordine, neque tam avi quam ministri Dei personam sustinens, qui dona sua prout vult sine respectu naturæ confert. 15 *Joseph*] in his filiis ejus, ver. 16. *Ante cujus consp.*] qui continenter duxit illos, & quem illi secuti sunt: sic Psalm. 116.9. 16 *Angelus ille*] cū eadem ab hoc Angelo petat quæ a Deo ipso petit, eumq; patri honore dignetur, non potest Angelus simpliciter, id est, creatus spiritus esse: neque ad alium accommodari quā ad Christum, qui dicitur Mal. 3.1. angelus fœderis: quemadmodum Angelus Exod. 14.19. idem dicitur Jehova Exod. 13.21. & 14.24. Christi autem mentionem hic facit, quia illius fœderis cum Patribus ad nostram cum Deo reconciliationem icti, Christus autor, mediator & conservator est, solusque bona in fœdere promissa confert, & mala contraria depellit. *Vocatur*] id est, mei & majorum meorum filii vocantur eodem gradu quo reliqui filii. *Hic iustitiam*] secundum promissionem supra 46.3. 19 *Major erit*] q.d. divinum decretum in causā est cur ita faciam. 20 *Te proposito*] sensus est, adeo conspiciat erit Dei gratia in filiis tuis, ut beneprecandi exempla Jisraēlitæ sint inde sumpturi, illaq; benedictio in proverbium abitura: quales sunt formulæ Ruth. 4.11 & 12. 21 *Ecce ego*] id est, ne putetis has promissiones vobis a me moribundo esse, ut sunt hereditates terrenæ quas parentes liberis relinquunt, & hi mortuis illis adeunt: sed sunt a Deo, qui vos in possessionem missurus est, in cuius fidei perpetuam protestationē meum corpus eō deferri moriturus iussi, supra 47.29. 22 *Accepi*] hoc est, nondum res sed fide possidens, ac omnino de promissione Dei confirmatus, perinde de ea dispono ac si jam possiderem. *Gladio meo*] proverbialis formula: qua designat fore ut posteris sui vi armata promissam terram acquirant, Deo ipsos armante & inimicos debilitante: sic Psalm. 44.6.

CAPUT XLIX.

Jakhakob moriturus, divini Spiritus instinctu præterita filiorum flagitia castigat, singulis eventura prædicit, ac benedicit eis: denique de sepultura ultimam suam voluntatem repetens moritur.

1 **D**EINDE vocatis Jakhakob filiis suis dixit, colligimini, ut prænunciem vobis id quod eventurum est vobis sequentibus temporibus.

2 Congregamini & audite filii Jakhakobi, attendite, inquam, ad Jisraēlem patrem vestrum.

3 Reuben, primogenitus meus fuisti, vis mea, & principium potentiae meae, excellentia dignitatis & excellentia roboris:

4 Rapiditate, aquarum instar inde ruas, ne excellas, quia ascendisti cubilia patris tui: tunc prophanaſti ea, stratum meum ascendit.

5 Schimhhon & Levi, fratres: instrumenta violentiae, conventiones eorum.

6 In arcanum eorum ne ingreditor anima mea, in cœtum eorum ne adunator gloria mea: quia pro ira sua occiderunt viros, & pro arbitrio suo avulserunt boves.

7 Maledicta ira eorum, quia vehemens, & furor eorum, quia sævus

a Heb. in consuetudine te-
porū, id est,
venturis &
consequen-
tibus dieb⁹,
usque ad ex-
hibitionem
Christi.
b Eclipsis cō-
trarii, ut su-
pra 18.19.
c Hebr. virū,
bovem, per
enallagē: Sy-
nechoche, p
quibusvis ho-
minib⁹. & ju-
mentis, quo-
rum illi sche-
cemi occisi,
hæc verò ab
urbe veluti
avulsa & pro-
eorū libidi-
ne abducta
sunt: supra
34.25. & seq.

fuit: dispertio eos per Jahhakobi, & dispergo eos per Jisraëlis *posteror*.

8 "Jehuda, te, te *inquam* celebrabunt fratres tui, "manus tua *tenebit* cervicem hostium tuorum: "incurvabunt se tibi filii patris tui.

9 "Catule leonis Jehuda, a præda fili mi ascendisti: *cum* in crura se demiserit, cubuerit tanquam leo, & tanquam immanis leo, quis audeat illum suscitare?

10 "Non desistet tribus a Jehuda, neque Legislator "e medio pedum ejus, usquedum venerit "filius ejus, " & sit ei obedientia populorum.

d Heb. secundæ ejus, hoc est, Christus, ut Chaldaea Paraphrasis utraque, & Hebraei interpretes ferè omnes cõfentiunt: Metonymia, rei continentis pro cõtenta. *e* Heb. sanguine.

11 "Ligans ad vitem asellum suum, & ad generosam vitem pullum asinae suæ, "lavat in vino vestimentum suum, & in "succo uvarum operimentum suum:

12 "Rubicundus oculis ex vino, & "albus dentibus ex lacte.

13 "Zebullun ad portum marium habitabit, ipse *inquam* in portu navium, latiusque ejus versus Tzidonem erit.

14 "Jissaschar asinus "ossibus valens, cubans inter duas sarcinas:

15 "Nam videns quietem *rem* bonam esse, & terram suam esse amœnam, inclinabit humerum suum ad bajulandum, & fiet tributo serviens.

f Hebr. ossis. *g* Heb. una.

16 "Dan judicabit populum suum, ut ^g quævis tribuum Jisraëlis.

17 "Erit Dan *ut* serpens juxta viam, acontias juxta semitam: qui mordet calces equi, adeo ut cadat sessor ejus retrorsum.

18 "In salutem tuam expecto Jehovam.

19 Gad, "turma turmatim populabitur eum: sed ipse populabitur *alios* tandem.

h Heb. regis. *i* Heb. elegantior.

20 De Aschero, "pinguis *erit* cibus ejus, & ipse p̄bebit delicias ^h regias.

21 "Naphtali, *est* cerva emissa: qui profert verba ⁱ elegantia.

22 "Ramus fecundus Joseph, ramus fecundus secus fontem: *imò* duo rami, "procedit *uterque* ultra murum.

23 "Quamvis amaritudine affecerint eum & jaculati sint in eum, quamvis intestino odio persecuti sint eum sagittarii:

24 Tamen permansit in robore arcus ejus, roboratæque sunt brachia manuum ejus, "a manibus robusti *Dei* Jahhakobi, "unde *fuit* pastor & lapis Jisraëlis:

25 "A forti *Deo* patris tui qui adjuvat te, & ab omnipotente, qui benedixit tibi benedictionibus cœlorum supernè, benedictionibus "abyssi sub-jacentis, benedictionibus "uberum & vulvæ.

26 Benedictiones patris tui, (*quæ* "validæ sunt plus quàm benedictiones progenitorum meorum) "usque ad finem collium sæculi, "sunt in capite Josephi, & in vertice "separati inter fratres suos.

27 "Binjamin, lupo qui discerpit, "mane comedit prædam, & ad vesp̄eram dividit spoliū.

28 Omnes istæ *sunt* "tribus Jisraëlis, duodecim: & hoc *est* quod elocutus est eis pater earum, cum benediceret eis, & "prout erat cujusque benedictio, benediceret eis.

- 29 Deinde præcepit eis ac edixit eis, cum ego aggregatus fuero ad populum meum, sepelite me cum patribus meis, in spelunca illa quæ est in agro Hhephronis Chittæi,
- 30 "In ea spelunca quæ est in agro Macpelæ, qui est e-regione Mamræ in terra Cenahhani, quam emit Abraham cum ipso agro ab Hhephrone Chittæo in possessionem sepulchri.
- 31 ("Ibi sepelierunt Abrahamum & Saram uxorem ejus, ibi sepelierunt Jitzchakum & Ribkam uxorem ejus, ibique sepelivi Leam)
- 32 In possessione agri illius, & speluncæ quæ est in eo, emptæ a filiis Chethi.
- 33 Cumq; absolvisset Jahhakob præcipere filiis suis, "recipiens pedes suos ad lectum suum expiravit: sic aggregatus est ad populos suos.

ANNOTATIO.

1 Ut præsumam] Ex his verbis apparet eum filios convocasse non tam testamenti condendi causâ, quàm ut depositum apud se divinum oraculum eis exponeret: idem assumit novum orationis genus, sancto Spiritu linguam ejus agente, & in ipso ut in aliis Prophetis, loquente. Hinc frequentes sub diversis verbis anaphoræ, hinc sententiæ solito contractiores & obscuriores, hinc perpetuæ metaphoræ & cõparationes. Instruit autem suos primum de singulari Dei erga ipsos providentiâ, ut qui ipsorum posteris, antequàm sint, hæreditatem & vitæ conditionem in qua sibi servituri sunt constituerit: deinde filium designat ex quo semet illud benedictum (quod antea fuerat promissum) erat nasciturum, quod non modo ipsorum, sed omnium gentium perfectæ felicitatis fons & origo futurum sit. 3 Primogenitus] naturæ ordine, ut supra 35. 23. Vis mea] id est, primus effectus naturalium virium mearum. Excellentia digni] id est excellentissimus dignitate & robore: Hypallage Rhetorum, de qua supra 3. 6. Duas attingit prærogativas, quæ ejus ut primogeniti fuissent futuræ, nisi se incestu commaculasset: una dignitatis, quâ fratres sibi subiectos habuisset, postea in Jehudam Christi progenitorem translata: altera roboris ex dupla hæreditate, quâ supra cap. 4. 8. in Josephum transiit. 4 Aquarum instur] hoc est, ut aque in sublimi non consistunt, sed magna rapiditate ad inferiora feruntur & sponte dissoluntur: sic tu ne in hac excellentia maneat, sed illico in communem cum reliquis filiis gradum descendas. Ascendisti] vide supra 35. 2. 2. Sic declarat Jahhakob incestu Reubenis fuisse privationis causam. Stratum me.] hac apostrophe reliquis filiis iustæ esse ostendit privationis causam, & hujus pænæ exemplo omnes alios a peccatis absterret. 5 Fratres] non tam germanitatē respicit & communes utriq; parentes, quàm simile in utroque ingenium & communem in facinus contra Schecemitas conspirationē: de qua supra 34. alioquin Reuben, Jehuda, Jissasac, & Zebullun æque eorum fratres dicerentur. Conventiones] hoc est, pactionibus illis, quibus cum Schecemitis convenerunt, tanquam instrumentis abusi sunt, ut iter sibi sternerent ad perpetrandam violentiam. 6 In arcanum] id est, consiliū, quod quia secreto iniri solet, hoc nomine appellatur, ut Jirme. 15. 17. & alibi. Ne ingreditor] q. d. hoc facere videreris, si illorum factum silentio & impunitū præterires: ideoq; ut illud animo detestor, ita etiam reipsa puniam. In certum] Repetitio gradatim detestationē augeret: nam cœtus plus est quàm arcanum, adunari quàm ingredi, & gloria est animæ pars præstantissima, quo etiā modo accipitur Psalmo. 16. 9. & 30. 13. 7 Maledicta] Jam exemplum in eos statuit, ipsis posterisq; futurum salutare: itaq; sapienter cavet, ne posterius exemplū progenitorum secuti facile in scelus aliquod cõspirare possent, eadem ratione qua ante Deum mundo prosperaverat supra 11. 7. huc adde, quod eorum noxiæ par pœna instituitur: nam quia consilio & viribus in perpetrando scelere sese conjunxerant, ita hac demum pœna separantur, ut non tantum hujus posterius a posteris alterius, sed etiam unius posterius alii ab aliis separantur. Schimhoni enim possessio non continua, ut reliquis fratribus, sed possessioni Jehuhæ intermixta assignata est. Jehosch. 19. posteris verò Levi habitatio per omnes tribus designata. Jehosch. 21. 8 Jehuda] Occasione ipsius nominis de ejus dignitate vaticinatur, cumq; divino decreto mittit in possessionē prioris illius juris quod ad primogenitum pertinebat: de quo supra ver. 3. Manus tua] id est, caros fugatosq; comprehendens, & plenā de eis victoriam consequeris: quod primum quidē ex parte impletum legimus Judic. 1. & sub Davide. 2. Schemu. 8. deinde verò in Christo perfectissimē tandem implebitur, cum Dominus omnes inimicos ejus scabellum pedum ejus posuerit, Psal. 110. 1. Incurvabunt] hoc est, regia dignitas in populo Dei penes te erit, propter quam tibi reliquæ omnes tribus honorē delaturæ sunt: ut Davidis & Schelomonis temporibus factū est. 9 Catule leonis] Quod prius dixit, jam ad majorem certitudinem allegoricè repetit, & figuris illustrat, ut Jehudæ statum quasi oculis filiorum spectandū subiciat: ideo confert eum cum leonculo & leone per gradationē, inimicos verò cum præda. 10 Non desistet] omnis quæ ab aliis in hujus versus explicationem afferuntur, nobis ex collatione eventus cum vaticinio hic esse videtur sensus: non prius Jehudæ genus cõfundetur & distincta tribus nomen amitteret, neque prius regnū Dei ab ea ad alias gentes derivabitur, quàm ex se promissum humani generis servatorem, qui lux est gentium, genuerit. nam cum regnum decem tribuum diu ante captivitatem Babylonicam (ut vaticinium Jescha. 7. 8. docet) planè dissipatum fuerit & populus esse desierit, tribus tamen Jehudæ divinā providentiā a reliquis distincta gente & religione mansit, etiamq; in ipsa Babylonica captivitate, restitutionis venturæ promissis sustentata est, sicut in restitutione ejus ex 1. Chron. 3. itemq; ex libris Hhezræ & Nechemjæ aperte liquet: deniq; post reditū a captivitate mansit impermixta semper usque ad exhibitionem Christi. Eo autem exhibito, planè utrumque contigit: cum enim ab ipsis rejectus est Christus, proculdubio a Deo Legislatore suo defecerunt: quamobrem etiam deinde Lege & exercitamentis ejus spoliata tribus per Romanos abducta est, atque ita dissipata ut ne Judæi quidem ipsi possint eos qui sunt tribus Jehudæ a reliquis discernere: jungunt enim sine discrimine inter se connubia, & nulla est cura reservandi generis sui seriem distinctam, aut ratio eam distinguendi. E medio pedum] id est, eis qui ab eo generabuntur: similis locutio est Deut. 28. 57. Et sit ei] id est, ei obediant gentes, eum suum principem & servatorem agnoscentes. 11 Ligans ad] Jam de terrena hæreditate tribus Jehudæ vaticinatur allegoricè. Sensus est, ejus regio futura est vitifera, adeo ut quemadmodum alibi rustici jumenta sua ad vepres & arbuta ligant, sic posterius Jehudæ præ copia & firmitate virium etiam ad præstantissimas ea ligaturi sint. Lavat in vi.] hoc est, vini copia tantā abundabit, ut eo possit uti ad vestes lavandas aquæ loco: hyperbolice sunt locutiones. 12 Rubicundus oculus] ejus vini præstantiam describit ab effectu: solet enim præstans vinum oculos bibentium rubicundos effigere, ut Proverb. 23. 29. cui est rubedo oculorum? Albus dent.] id est, abundabit quoque bonis pascuis, ac proinde copia lactis affluet. 13 Zebullun ad port.] q. d. maritimam obtinebit regionem atque portuosam: hujus rei complementum videtur Jehosch. 19. a ver. 10. ad ver. 15. 14 Jissasac asinus] asino eum comparat robustissimo quidem, sed natura segni, adeo

ut sarcinas graves sibi impositas segnitie quadam ferat, & non excutiat. 15 *Nam videns*] Similitudinis qua modò usus est apodosis vel accommodatio: Sensus est, quietis studio & agri amoenitate captus, licet robustissimus sit, nihil præclari geret, sed domi desidens, ignaviter sibi tributa indici patietur: idem quoque vaticinatus est Mosche Deut. 33. 18. cum eum in tentoriis suis oblectari dixit: vide Judic. 5. 16. 16 *Dan judicabit*] Alludit ad nomen ejus a judicando desumptum, ut supra 30. 6. paulum diversa ratione. Sensus est, licet Dan filius sit ancillæ, ac proinde ex jure & lege conditione sua inferior illis quos modò recordatus sum, principatum tamen aliquem nihilominus obtinebit inter fratres suos, divinitus sublato discrimine inter filios herarum atque ancillarum. Quod autem hic nominatim Dani attribuitur, quia primus inter filios ancillarum a Jakhakobo recensetur, æquè per analogiam de unoquoque ancillarum filio est accipiendum, quia omneis spiritum propheticum natalibus relictos volebat Jakhakob: quæ verò peculiariter ad tribum Danis pertinet, statim subiungit Jakhakob. 17 *Erit Dan*] posteros Danis cum serpente comparat, qui furtem, astu, & per insidias hominibus nocet: eos enim his rationibus fuisse usos testantur historiæ Sacræ, cum astu Lajischum occuparunt, Judic. 18. cum Schimschon astu, ac nunquam aperto Marte Pelischtaeis nocuit, Judic. 14. usque ad caput 17. 18 *In salutem tuam*] Sensus est, graviter opprimeris, adeoq; graviter ut non nisi divinitus ab oppressoribus servari possis: quod futurum certa spe amplector. Duobus autem nominibus ea tribus in primis salute opus habuit: primum quod ad terrenam hæreditatē attinet, nam ab Emoræis eam tribum valde fuisse pressam legimus Judic. 1. 34. eamq; postremam inter tribus ad hæreditatem suam ac potius habitationem magnis laborib; pervenisse, Jehoschu. 19. 47. & Judic. 18. deinde quod ad religionem, quia hæc prima a puritate illius defecisse legitur, & idola publice coluisse, Judic. 18. ibidem. 19 *Turma turmatim*] hic quoque alludit ad nomen Gadis, ut supra 30. 11. Sensus est, principio hostes tibi erunt infesti, sed tandem victor evades Dei protectione fretus, Deuter. 33. 21. Hæmonitas autem videtur intelligere, quos hæc tribus habuit finitimos. De quibus quantopere fuerint ei infesti, & quomodo tandem Gad evaserit victor, apparet ex Judic. 10. & 11. nam ad illam historiam alludere videtur Jakhakob. 20 *Pinguis erit*] hoc est, regio Ascheritanæ tribus copiam rerum præstantissimarum efferet & regibus dignum: eodem quoque spectat Mosche Deut. 33. 24. cum dicit eum pedem suum oleo intingere. Evénit autem vaticinio respondisse apparet ex Jehoschu. 19. ubi regio Ascheri attribuitur olei aliarumq; rerum optimarum feracissima. 21 *Naphthali est cerva*] Videtur Jakhakob innuere id quod de hac tribu scribitur Judic. 4. cap. & tribus sequentibus: q. d. erit hæc tribus animi promptitudine & celeritate ad gerendum bellum, quod sibi Deus commiserit, comparanda cum cerva a venatoribus dimissa. *Qui profert*] q. d. neque tamen hæc tribus temere bella susceperit, sed pacis & concordie sermonibus erga omneis usura est forte sua contenta: quod etiam Mosche spectavit in benedictione ejus, Deut. 33. 23. 22 *Ramus facundus*] Josephum (ex cujus posteritate duas tribus constituit, ut supra 48. 5.) cum bifido ramo comparat, id est, geminam ex se propaginem efferent, & velut perenni fonte benedictionibus irrigato. *Procedi uterque*] Omnia hæc allegoricè: id est, adeo in latitudinem & altitudinem excreverit, ut murum superet juxta quem situs est. q. d. utraque ejus tribus sese longe lateq; diffundet: cujus rei complementum vide Jehoschu. 16. & 17. 23 *Quamvis amaritudine*] Nunc primum speciatim de Josepho agit sub metaphora jaculatorum & scopi: q. d. illi quidem Josepho adversantes (ut fratres, heri ejus, domitrus, & tumultuantes præ fame Egyptii) collimando ad eum velut scopum perdere eum conati sunt, ipse verò arcu similiter instructus conatibus eorum relictis, & invictus mansit: arcus autem & robur ejus fuit favor Dei, providentia, & immutabile decretum de amplificando Josepho. 24 *Amanibus rob.*] humanitus dictum. *Unde fuit pastor*] id est, a Deo ipso eodem evectus est eo usque, ut victum Egyptiis & aliis gentibus suppeditaverit, fueritq; Jisraëlitis lapis peragium. 25 *Forti Deo*] nunc docet quod supra 48. 4. attigerat, nimirum a Josepho in filios favorem illum Dei propagatum iri: eo quod regionem sunt consecuturi fecunditate soli, rosis pluvieq; abundantia, & aeris clementia præstante, ubi & terræ nascentia feliciter proventura, & jam viventia prosperè actura sint. *Abyssis*] id est, fontium, rivorum, & pinguedinis soli. *Uberum & vulvae*] id est, liberorum & pecudum copia: Metonymia sunt. 26 *Valide sunt plus quam*] Quod ad substantiam quidem attinet, ex dem sunt validiores tamen dicuntur, primum quia ex filiis Jakhakobi nullus excluditur, cum de filiis Abrahami Jischmahel & nati ex Ketura, de filiis verò Jitzchaki Heflav hoc promissionū genere exclusi sint: deinde quia multo clarius Jakhakobo revelate sunt, adeo ut potuerit singulis filiis singulas promissæ terre portiones assignare, quales ex futura essent discernere, & filium designare ex quo servator mundi Christus erat nasciturus: postremo quia non multo post quæ fuerunt procul ostensa patribus complementum suum erant habitura. *Usque ad finem*] id est, non temporales tantum, sed æternæ: conjungit enim spirituales promissiones cum terrenis, quia hæc illarum erant figuræ, periphrasis est perpetuitatis, non dissimilis illi quæ habetur Psalm. 72. ver. 5. 7. & 17. Psalm. 89. 37. & 38. item Mathai 5. 18. & alibi passim. *Sunt in capite*] id est perfundunt Josephum, ut abundè fiat earum particeps. 27 *Benjamin lupus*] ingenium Benjaminitarum præmonstrat tale futurum, ut cum lupo prædam rapiente, lacerante, vorante, & suis catulis distribuere comparari possint: & historiæ quoque quæ de Benjaminitis leguntur Judic. 19. usque ad finem, & 1. Schemuelis a cap. 9. usque ad 15. eos tales fuisse ostendunt. *Mane comedit prædam, & ad vesp.*] id est, totos dies: Synecdoche. 28 *Tribus Jisraëlis*] tribuum mentionem facit Mosche, antequam Jisraëlitæ in tribus distincti essent, ut ostendat hæc Jakhakobi vaticinia non tam ad personas duodecim filiorum, quam ad totas tribus ex illis orituras pertinere. *Prout erat cujusque*] id est, non ex paterno voto, aut singulari aliqua animi sui affectione, quæ singulis filiis optabat protulit, sed ex Spiritu Dei quæ singulis fuerant a Deo decreta pronuntiavit, & benedictiones addixit: nam licet tres priores a ver. 3. ad ver. 7. nullam prorsus benedictionem a patre accepisse videantur, acceperunt tamen ipsi quoque: tum quia hæreditatem inter fratres suos & habitationē habuerunt, tum etiam quia in divino fœdere fuerunt comprehensi. 29 *Aggregatus fuero*] vide supra 25. 8. annor. 30 *In ea spelunca*] vide supra 23. 9. 31 *Ibi sepelietur*] hæc commemorat, ut efficacius illorum animos ab Egypto, ubi erant, ad promissam terram revocet, ut Josepho nominatim fecerat supra 48. 7. De Ribkæ autem & Leæ morte atq; sepultura, nihil usquam alibi legitur. 33 *Recipiens pedes*] hinc apparet eum, cum Dei præconem benedicens filiis ageret, pedibus demissis in lecto consedis, ut saltem ea ratione, quia stare præ imbecillitate non poterat, honorem Dei verbo quod pronuntiabat exhiberet, ut annoravimus supra 47. 31. Sic legimus observatum infra Num. 23. 22. Judic. 3. 20. & 2. Regum 23. 2. & 2. Chron. 34. 31. & Nechemjæ 8. 6.

CAPUT L.

Jakhakob mortuus Josephi jussu aromatibus conditur, diu ab Aegyptiis defletur, & Regis permissu a Josepho & fratribus, comitantibus regni proceribus, in Cenahhanæam delatus sepelitur. Joseph fratres de commissio in se facinore sollicitos benignè consolatur, eisq; necessaria omnia promittit: postremo visis ex se abnepotibus, cum de transferendis suis ossibus cognationi suæ præcepisset, moritur: ejusq; corpus aromatibus conditum asservatur.

NUNC ruens Joseph super faciem patris sui, flevit super eum, & osculatus est eum.

Cumq; præcepisset Joseph servis suis medicis ut aromatibus condirent patrem suum, aromatibus condierunt medici Jisraëlem.

Et impletis ei^a quadraginta diebus (nā ita impleri solent dies eorum qui aromatibus condiuntur) fleverūt eum Ægyptii septuaginta diebus.

Cum autem præteriiissent dies fletus ejus, allocutus est Joseph^a familiam Parhhonis, dicendo, si nunc inveni gratiam in oculis vestris, loquimini quæso^a apud Parhhonem, dicendo:

Pater meus adjuravit me dicendo, ecce ego^b brevi moriturus sum, in sepulchro meo^a quod fodi mihi in regione Cenahhani, ibi sepelito me: nunc itaque ascendā quæso, & sepeliā patrem meum, deinde revertar.

Cui dixit Parhho, ascende & sepeli patrem tuum, quemadmodum adjuravit te.

Ascendit itaque Joseph ad sepeliendum patrem suum: ascenderūtque cum eo^a omnes servi Parhhonis, seniores familiæ ejus, & seniores omnes terræ Ægypti:

Præterea tota familia Josephi & fratres ejus ac familia patris ejus: tantummodò parvulos suos & greges suos & armenta sua reliquerunt in terra Goschenis.

Denique ascenderunt cum eo tum currus tum equites, adeò ut esset exercitus ille^c numerosus valde.

Cum autem venissent usque ad arcam quandam^d septam cynosbatis, quæ est ad vadum Jardenis, planxerūt ibi planctu magno & gravi valde: instituit enim patri suo luctum septem diebus.

Quapropter videns incola ejus regionis, populus Cenahhanæus, luctum illum in ea area cynosbatis septa, dicebant, luctus gravis hic est Ægypto: idcirco vocavit nomen illius *area*, luctus Ægypti, quæ est ad vadum Jardenis.

Facientes ergo filii ejus ei^e, præcisè quemadmodum præceperat eis, deportaverunt eum filii ejus in regionem Cenahhani, & sepeliverunt eum in spelunca agri Macpelæ, quam emerat Abraham cum ipso agro in possessione sepulchri ab Hhephrone Chittæo, e regione Mamræ.

Deinde reversus est Joseph in Ægyptum, ipse & fratres ejus, & omnes qui ascenderant cum eo ad sepeliendum patrem ejus, postquam sepelivit patrem suum.

Videntes autem fratres Josephi mortuum esse patrem suum, dicebant, fortassis intestino odio prosequitur nos Joseph, & omnino rependet nobis totum illud malum quod intulimus ei.

Ideoq; amandarunt aliquos ad Josephum, qui dicerent, pater tuus præcepit ante mortem suam, dicendo,

Ita dicetis Josepho, obsecro, condona nunc defectionem^f fratrum

^a Heb. in aures Parhhonis.
^b Heb. morior.

^c Hebr. gravis.
^d Heb. cynosbati, ut infra 11.
^e Heb. fecit.

^f Heb. sic, quæ admodum.

tuorum & peccatum eorum, quòd malum intulerunt tibi, nunc inquam condona quæso defectionem ^gservorum Dei patris tui: sed flebat Joseph ^hcùm illi alloquerentur se.

18 "Deinde adeuntes etiam fratres ejus prociderunt ante faciem ejus, ac dixerunt, ecce nos tibi in servos.

19 Dixit verò ad eos Joseph, ne timeatis: nam "an loco Dei ⁱsum ego?

20 Vos quidem cogitaveratis contra me malum, *sed* Deus cogitavit illud in bonum *convertere*, ut faceret sicut *est* die hoc, conservando in vita populum multum.

21 Nunc itaque "ne timeatis, ego sustentabo vos & parvulos vestros:

^g Heb. secundum cor eorum: vide supra 34-3. ita consolatus est eos, & locutus ^hquæ erant eis cordi.

22 Sic habitavit Joseph in Ægypto, ipse & familia patris ejus: vixitque Joseph centum decem annos.

23 "Et vidit Joseph ab Ephrajimo *natos* abnepotes: etiam filii Maciris filii Menaschis nati sunt, & *educati* ⁱsuper genua Josephi.

^h Heb. moritur, ut supra 48. 21.

ⁱ Heb. visitatio visitabit, ut 25.

^k Heb. juravit, ut ver. 25.

24 Tum dixit Joseph ad fratres suos, ego ^hbrevi moriturus sum: "Deus autem ⁱomnino visitabit vos, & faciet ut ascendatis ex hac terra in regionem illam quam ^kjuramento dedit Abrahamo, Jirzchako, & Jahhakobo.

25 Adjuravitq; Joseph filios Jisraëlis dicendo, omnino visitabit Deus vos, adjuro ut deportetis ossa mea hinc.

26 Deinde mortuus est Joseph natus centum decem annos, quem cùm *medici* condivissent aromatibus, ⁱrepositum in quadam arca *servaverunt* Jisraëlitæ in Ægypto.

ANNOTATIO.

2 Aromatibus condirent] ex regionis more, ut & sequentia: vide Herodotum lib. 2. & Plinium lib. 11. natur. hist. cap. 27. hunc autem morem Jisraëlitæ secum in promissam terram detulerunt, quo in Regum illustriumque virorum cadavera sunt: ut 2. Chron. 16. 14. & 21. 16. & in Evangelica historia de sepultura Christi. 3 Quadraginta diebus] videlicet ut conditura vis ad omnes cadaveris partes penetraret. 4 Familiam Parthorum] non quod e gratia Regis excidisset, sed quia pulchritudo erat & versabatur in luctu ipse cum tota cognatione sua: deo Ægyptiis utitur intercessoribus. non enim solebant pulchritudine apparere coram Rege, Ester. 4. 2. 5 Quod sode] frequenter in ulu fuit, ut homines dum vivebant sibi sepulchra pararent, ut apparet ex 2. Chron. 16. 14. Jeshahhaz 22. 16. & Matth. 27. 60. idem fecisse Jahhakobum hic commemorare voluit Joseph, ne Jahhakob odio regionis inductus de se transferendo statuisse Ægyptiis videretur. 7 Omnes servi] id est, aulicorum bona pars: synecdoche. Seniores] id est, primates, ut senatores, consiliarii, præfecti. 16 Pater tuus] quod a Josepho petunt, tribus argumentis exorare conantur: primum est patris voluntas atque precatio. Præcepit] nobis videlicet ut suis verbis tecum ageremus. 17 Fratrum tuorum] secundum argumentum a fraterna sanguinis necessitudine. Servorum Dei] tertium argumentum a communi religione. Cùm illi] nam ut instructi argumentis venerant, ita haud dubiè præmeditatam habebant orationem, ut re & verbis Josephum permoverent, ut illud mittamus, quòd non poterat pius Josephi animus sola facti commemoratione non graviter affici. 18 Deinde] cùm videlicet intellexissent quid ab intercessoribus factum. 19 An loco Dei] vide supra annot. 30. 2. sensus est, non est meum mutare divinum decretum, & vobis nocere quibus Deus prodesse voluit: servi Dei estis, ut supra ver. 17. & ego sum: quapropter ejus consilium utriusque spectemus. 21 Ne timeatis] a metu vindictæ eos liberat hac conclusione, & in certam spem continuandæ beneficentiæ erigit. 23 Et vidit] hic incipit apparere quòd Jahhakob prædixerat supra 48. 19. Ephrajinum fore majorem fratrem. Supergræna] id est, excepti gremio Josephi, ut parvuli solent. 24 Deus autem] respicit promissionem factam Abrahamo supra 15. 14. & renovatam Jahhakobo patri suo supra 46. 5. 26 Repositum in] ut a migrantibus deportaretur Schechemum: vide de Jehoschu. 24. 32.

SECUN-

SECUNDUS LIBER MOSCHIS,

SIVE
Exodus.

SECUNDUS liber Pentateuchi duram populi Dei servitutem, admirandam liberationem, divinæ Legis promulgationem, denique res centum quadraginta duorum annorum spatio a morte Josephi usq; ad erectum tabernaculum gestas complectitur:

A morte Josephi ad nativitatem Moschis
A nato Mosche ad exitum ex Ægypto
Ab exitu ex Ægypto ad erectum tabernaculum

ann. 60.
ann. 81. Exod. 7. 10.
ann. 1. Exod. 40. 17.

CAPUT I.

Ægyptii sibi a Jisraëlitis numero & viribus auctis metuunt, ne insurgant in se aut se deserant: ideoq; novi Regis consilium sequentes dura eos servitute premunt, eorumq; masculos infantes tum privatim tum publicè tollendos esse e medio decernunt.

TQUE hæc quidem sunt nomina filiorum Jisraëlis, qui venerant in Ægyptum (venerant autem cum Jahhakobo quisque cum familia sua)

Reuben, Schimhhon, Levi, & Jehuda,
Jissascar, Zebullun, & Benjamin,
Dan, & Naphtali, Gad, & Ascher.

Erantq; omnes animæ, egressi e femore Jahhakobi, septuaginta animæ, cum Josepho qui erat in Ægypto.

Cum aut mortuus esset Joseph, omnesq; fratres ejus, & tota ætas illa:

Ita filii Jisraëlis foetificaverant & abunde progenuerat, augebanturq; & corroborabantur quamplurimum, ut terra illa impleretur ipsis.

Quapropter existens Rex novus super Ægyptum, qui non agnoscebat Josephum,

Dixit ad populum suum, ecce populus filiorum Jisraëlis numerosior & potentior sit nobis:

Agedum, sapienter nos geramus adversus illum, ne augeat, sitq; si quando inciderint occasiones belli ut adjungens se ipse quoque inimicis nostris pugnet contra nos, vel ascendat ex hac terra.

Constituit itaque super eum præfectis angariarum, qui affligerent eum oneribus suis: ædificavit populus Jisraëlis urbes armamentariorum Parhhoni, Pithomum & Rahhamsesum.

^a Eclipsis cōjugati, ut Genes. 18. 27.

¶ Eclipsis, Ge-
ne. 30. 29. &
43.

12 Sed prout affligebant eum, ita augescebat & ita erumpebat^b in mul-
titudinem, adeò ut distenderet *Ægyptios* propter filios *Jisraëlis*:

13 Quamvis^c cogerent *Ægyptii* filios *Jisraëlis* servire per sævitiā,

14 Et amaram efficerent vitam eorum per servitutem duram, occupan-
tes in luto, & in lateribus, & in omni servitute rustica, ^c prater omnem
servitutem ipsorum quam exigebant ab iis per sævitiā.

¶ Heb. cum o-
mni servitu-
te, qua servie-
bant sibi per
eos.

15 Quamobrem alloquens Rex *Ægypti* illas quæ obstetricabantur
Hhebræis, quarum unum nomen erat *Schiphra*, nomen verò alteri *Pu-
hha*,

16 Dixit, obstetricando mulieribus *Hhebræis*, cum inspicietis in sel-
las parturientium: si filius fuerit, enecate illum, si filia fuerit, ea vi-
vito.

17 Sed timuerunt obstetrices illæ Deum ipsum, neque fecerunt quem-
admodum edixerat eis Rex *Ægypti*: nam vivos conservabant natos.

18 Vocante autem Rege *Ægypti* obstetrices illas, & dicente eis, quare
fecistis rem hanc, quòd vivos conservastis natos?

19 Dixerunt obstetrices illæ ad *Parhhonem*, quia *Hhebrææ* non sunt
sicut mulieres *Ægyptiæ*: sunt enim vividæ, ideò cum nondum venit ad
eas ulla obstetrix, jam pepererunt.

20 Idcirco benefecit Deus obstetricibus illis, cum augeretur populus
ille & corroborarentur valde:

21 Fuit verò, quia timuerat obstetrices illæ Deum, & perficiebat ipsis
natis familias:

22 Ut præciperet *Parhho* toti populo suo, edicendo, omnem horum
filium qui nascetur in rivum ipsum projicite, omnem verò horum filiam
vivam conserveate.

ANNOTATIO.

1. *Atque hæc*] quod prius scripserat Genes. 46. hic repetit Mosche, primum ut illustrius appareat complementum promiss-
ionis factæ *Jahhakobi*, ibidem: deinde ut intelligatur occasio, qua moti sunt *Ægyptii* ut contra *Jisraëlitæ* consilia ini-
rent, quæ post describuntur. 5. *Egressi*] ut diserte excipiat uxores *Jahhakobi* atque filiorum, sicut nominatim excepit
Genes. 46. 26. Cum *Joseph*] & natis ex eo: synecdoche. 6. *Tota ætas illa*] adnumeratis etiam *Ægyptiis*. 8. *Non agno-
scebat*] vel ignorans (natus videlicet & ad regnum eVectus post mortem *Joseph*) vel de-industria memoriam abiciens.
11. *Præfectus angariarum*] qui non una, sed multis rationibus extraordinariis servilia ab eis officia extorquebant. *Afflige-
rent*] ut vires eorum frangerent: sic imprudentes implent quod Deus *Abramo* prædixerat Genes. 15. 13. *Pithomum*] id
est, *Tanin*. *Rahhamseum*] id est, *Pelusium*, diversum a *Ramesse*, de quo Genes. 47. 11. 13. *Cogerent*] declarat anga-
rias quibus premebant eos. 14. *Præter omnem*] hoc est, præter servitutem eamque rigidissimam, quam in privatis suis
negotiis ab eis exigebant. 15. *Illas quæ obstetricabantur*] plures quidem fuisse in tanto populo verisimile est: sed hæc duas
reliquas videntur fuisse præfectæ: alioquin nihil potuisset Rex hoc mandato efficere. 19. *Dixerunt*] Certum est ex ver-
17. obstetrices infantibus vitam conservasse, quia timebant Deum: jam verò quod Regi respondent, si verum est (quod
magis probamus) *Hhebrææ* de mandato Regis aut verbo aut alia significatione certiores factæ antè pariebant quàm eas
vocarent: sin autem falsum, callidè verum tegunt metu Regis, & causam a se in matres infantum derivant, gravius malum
minore redimentes. 21. *Perficiebat*] id est, ita illis aderat ut ad justam ætatem pervenirent, & familias ex se procrearent.
22. *Ut præciperet*] Sensus est, cum neque labores & molestiæ procreationem liberorum minueret, neque obstetrices clam
natos eorum tollerent, in apertam tyrannidem prorupit, & immane de submergendis pueris decretum promulgavit.

CAPUT II.

Moschis nativitas, admirabilis in summo discrimine conservatio, educatio, exilium, &
conjugium ejus describitur: deinde mors *Parhhonis*, *Jisraëli*tarum gemitus, Dei erga eos cle-
mentia ac fides commemoratur.

Caput II.

III

I BIENS autem^a quidam ex familia Levi, duxerat^a filiam Levi.

2 Concepitque mulier illa & peperit filium: quæ videns eum esse^a bonâ formâ, abscondit eum tribus mensibus.

^a Heb. bonû:
ut Genes. 6.
2.

3 Sed^a cum non posset amplius abscondere eum, accipiens ei arcam scirpeam oblitit illam bitumine & pice: & impositû illi eum puerulum exposuit^a in alga^a juxta ripam cujusdam rivi:

4 Collocavitque sororem ejus procul, ad cognoscendum quid fieret eo.

5 Descendens autem filia Parhhonis ut lavaret se ad rivum illum, cum puellæ ejus deambulant secundum rivum illum, vidensq; arcam illam inter algam illius, misit ancillam suam quæ accepit eam,

6 Eaque aperta vidit ipsum puerulum (ecce autem puer flebat) & miserta illius dixit, ex natis Hhebræorum hic est.

7 Tunc dixit soror illius ad filiam Parhhonis, an ibo vocatum tibi mulierem nutricem ex Hhebræis, quæ lactet tibi hunc puerulum?

8 Dicente verò filia Parhhonis, i, abiens illa adolescentula vocavit matrem ipsius pueruli.

9 Cui dixit filia Parhhonis, abducens puerulum hunc lactato eum mihi, & ego dabo mercedem tuam: sic accipiens mulier illa puerulum illum, lactavit eum.

10 Cum autem crevisset ille puerulus, adduxit eum ad filiam Parhhonis, cui erat filii loco: vocavitq; nomen ejus^b Moschen, quia dicebat, ex aquis enim extraxi eum.

^b id est, extrac-
tum: paro-
nomasia.

11 Erat autem diebus illis cum creverat Mosche, ut exiret ad fratres suos & aspiceret onera eorum: cumq; videret virum Ægyptium percutientem virum Hhebræum e fratribus suis,

12 Et respiciens huc illuc videret neminem adesse, percussit Ægyptium illum, & abscondit eum in arena.

13 Deinde exiens die postero, cum ecce duo viri Hhebræi contenderent, dixit iniquo, cur percutis proximum tuum?

14 Qui dixit, quis constituit te in virum principem & judicem super nos: an occidere me cogitas, sicut occidisti Ægyptium illum: idcirco timuit Mosche, quia dicebat, profectò innotuit res ista:

^c Heb. dicis,
nimirum in
corde.

15 Audiens verò Parhho rem istâ, quærebat ut interficeret Moschen: sed fugit Mosche metu Parhhonis ut habitaret in terra Midjanis, & sedit ad quendam puteum.

16 Præsidi autem Midjanitarum septem erant filiæ: quæ advenientes hauriebant aquam & implebant aqualiculos illius putei, ut adaquarent greges patris sui.

17 Supervenientibus verò pastoribus quibusdam & abigentibus eos, surgens Mosche defendit eas, & adaquavit greges^a eorum.

^dHebr. festi-
nastis redire.

18 Cùm itaque rediissent ad Rehhuelem^a patrem suum, dixit, quare tam^d citò rediistis hodie?

^eHeb. hauri-
endo hausit.

19 Quæ dixerunt, quidam Ægyptius eripuit nos e manu quorundam pastorum: etiãque^e abunde hausit nobis & adaquavit ipsos greges.

20 Tum dixit ad filias suas, at ubi est ille? quamobrem reliquistis virum illum? vocate eum ut sumat cibum.

21 Acquievit tandē Mosche ut maneret cum hoc viro: qui dedit Tzip-
poram^a filiam suam Moschi uxorem.

^fid est, pere-
grinum pul-
lum: compo-
sita voce ex
peregrina-
tione & per-
e-grinationis
causa.

22 Cùmque peperisset filium, vocavit Mosche nomen ejus^f Gerscho-
mum: dicebat enim, peregrinus sum, in terram alienam pulsus.

23 Fuit autem diebus illis, qui multi fuerunt, cùm^a mortuus esset Rex
Ægypti, ut suspirarent filii Jisraëlis^a præ servitute illa & vociferarentur:
& eorum clamor præ servitute illa ascenderet ad Deum ipsum.

24 Quamobrem^a audiens Deus gemitum eorum, & recordatus Deus
fœderis sui cum Abrahamo, cum Jitzchako, & cum Jahhakobo,

25 Respexit Deus filios Jisraëlis, & cognovit Deus.

ANNO TATIO.

1 Quidam] cujus nomen est Hhamram, uxoris verò Jocebed, infra 6.20. & Num. 26.59. Filiam Levi] ex ipso Levi gen-
tam, Num. 26.58. idēd infra 6. 20. mariti amita dicitur. fuit enim Hhamram Kehathi filius, & uxor ejus Jocebed Keathi
foror, infra 6.18. quod matrimonii genus deinde interdictum est lege, Levit. 18.12. 2 Bona forma] hoc est, divinitus ve-
nustus, Act. 7.20. & Hebr. 11.23. quod præter naturalem seculū reddebat matrem diligentiorē ad vitam ejus procuran-
dam, & filiam quoque Parhoniis movit ut eum inventum curaret sibi educandum, & pro filio haberet. 3 Cùm non possen-
tum propter diligentem inquisitionem a Rege institutam, tum propter vicinos Ægyptios: mixti enim habitabant, ut in-
fra 3.22. Accipiens] sperabat enim hac ratione sine parentum periculo servatum in: hoc enim consilium divinitus fuisse
immissum eventus ipse declarat. In alga] ne nimis undis & ventis agigaretur. Juxta ripam] ut eo facilius ab aliquo re-
ciperetur. 5 Descendens] alio quidem consilio, sed tamen Deo impulsore, ut expositum infantulum reciperet. 9 Sic
accipiens] ita divinitus filius matri curandus datur citra utriusque periculum. 11 Exiret] interna vocatione Dei, in dies
recognoscens fratres suos, & ad futuram liberationem se comparans, Act. 7.22. Fratres suos] Jisraëlitæ, e quorum gene-
re erat. 12 Percussit] id est, occidit jam quadragenarius, nec temere, sed certò persuasus de vocatione sua, Act. 7.25.
13 In quo] id est, ei qui causam agebat malam: nimirum ut ad pacem eos compelleret, Act. 7.26. 15 Remissam] hujus
exprobrationem de cæde a Mosche commissa, Act. 7.29. Sedis] ex longiore fuga in tuto se recreans. 16 Presidi] vi-
de in Genes. 41.45. 17 Eorum] id est, omnium, puellarum & pastorum. 18 Patrem] id est, avum, ut apparet ex Num.
10.29. Hebræis enim ut nepotes nomine filiorum, ita nomine patrum avi & majores continentur: sic nepotes dicuntur fi-
liæ, ver. 20. 21 Filiam] neprem filii sui Jithronis filiam, infra 3.1. 23 Qui multi] quadraginta ferè anni: tam diu enim
apud focerum mansisse apparet ex collatione Act. 7.23. cum Exod. 7.9. quod disertè exprimitur Act. 7.30. Mortuus esset]
ac proinde liber esset Moschi in Ægyptum reditus, infra 4.19. Præ servitute] quæ etiam illo Rege mortuo durabat. Eo-
rum clamor] id est, maximè clamarent præ maxima servitute: gravis enim afflictio sensum peccatorum (quæ eis erant affli-
ctionis causæ) in eis excitavit, & ad implorandam Dei misericordiam movit: vide Num. 20.16. 24 Audiens] humani-
tus dictum ex judiciorum formula. Fœderis sui] Gen. 15.13. & 46.4. 25 Respexit] illos recognoscens ad fœdus suum
pertinere, ut fœderatorum filios. Cognovit Deus] de causa, & statuit quod proximo capite explicat, & sequentibus ex-
quiritur.

CAPUT III.

Mosche expressè a Deo vocatur in liberatorem populi, de ratione qua tum apud Regem, tum
apud Jisraëlitæ agat instruitur: & de voluntate Dei contra adversantem Ægyptum, ac felice
hujus legationis eventum præmonetur.

^aid est, siccū,
qui propriè
Sinai, id est,
rubi dicitur,
ab hac visio-
ne, infra 19.
1.

1 MOSCHE enim pascens gregem^a Jithronis foceri sui Præsi-
dis Midjanitarum, cùm abducto grege illo post quod-
dam desertum, venisset ad^a montem ipsum Dei^a Chore-
bum:

2 Apparuit Angelus Jehovæ ei in flamma ignis e medio cujusdam ru-
bi: cumq;

bi: cumq; aspiceret, ecce rubus ille ardebat igne, nec tamen rubus consumebatur.

3 Itaque dicebat Mosche, divertam nunc ut videam visionem istam magnam, quare non comburatur rubus iste.

4 Videns autem Jehova ipsum divertere ad aspiciendum, inclamavit eum Deus e medio illius rubi, dicēs, Mosche Mosche, qui dixit, ecce me.

5 Tum dixit Deus, ne appropinques huc: extrahe calceamenta tua e pedibus tuis, nam locus in quo stas, terra sancta est.

6 Deinde dixit, Ego sum Deus patris tui, Deus Abrahami, Deus Jitzchaki, & Deus Jahhakobi: quapropter abscondit Mosche faciem suam (nam timebat) ne intueretur Deum ipsum.

7 Cui dixit Jehova, probè vidi afflictionem populi mei qui est in Ægypto, & clamorē eorum ab exactoribus ejus audivi: quin cognovi dolores ei allatos. b Heb. vident
do vidi.
c Heb. Dolores ejus.

8 Ideò descendi ut liberem eum e manu Ægyptiorum, & educam eum e terra illa in regionem bonam & amplam: in regionem affluentem lacte & melle, in locum Cenahhanai, & Chittai, & Emorai, & Perizzai, & Chivvai, & Jebusai.

9 Nunc itaque, ecce clamor filiorum Jisraëlis pervenit ad me, atque etiam vidi oppressionem, qua Ægyptii opprimunt eos:

10 Nunc inquam ades dum, ut mittam te ad Parhhonem: deinde educito populum meum filios Jisraëlis ex Ægypto.

11 Dicenti verò Moschi ad Deum ipsum, quis sum ego, ut eam ad Parhhonem, & ut educam filios Jisraëlis ex Ægypto?

12 Dixit, Fac, nam ero tecum, & hoc ipsum esto tibi signum, quòd ego miserim te: cum eduxeris populum illum ex Ægypto, servietis Deo juxta montem hunc.

13 Dixit autem Mosche ad Deum, ecce, me veniente ad filios Jisraëlis, cum dixerò eis, Deus patrum vestrorum misit me ad vos: si dicerent mihi, quod est nomen ejus? quid dicerem illis?

14 Dixit itaque Jehova ad Moschen, Eheje, quia ero: dixitq; ita dices filiis Jisraëlis, Eheje misit me ad vos. d id est ero,
vel sum: futurum enim p
cōtinuo tempore ac præsente usurpatur.

15 Edixitq; iterum Deus Moschi, sic dicito filiis Jisraëlis, Jehova Deus patrum vestrorum, Deus Abrahami, Deus Jitzchaki, & Deus Jahhakobi misit me ad vos: hoc est nomen meum in seculum, & hoc memoriale meum in omnem ætatem. e Hebr. ætatis ætatis.

16 I & congregatis senioribus Jisraëlis dicito ad eos, Jehova Deus patrum vestrorum apparuit mihi, Deus Abrahami Jitzchaki & Jahhakobi, dicendo, omnino rationem habeo vestri, & ejus quod fit vobis in Ægypto. f Heb. visitando visitavi vos, & id quod, &c.

17 Quapropter dico, deducam vos ex afflictione Ægypti in regionem Cenahhanai & Chittai & Emorai & Perizzai & Chivvai & Jebusai, in regionem affluentem lacte & melle.

18 Sic auscultabunt voci tuæ: deinde accedens tu & seniores Jisraëlis ad Regem Ægypti, dicetis ad eum, Jehova Deus Hhebræorum¹ obviam factus est nobis: nunc itaque abire nobis liceat quæsumus² itinere trium dierum in illud desertum, ut sacrificemus Jehovah Deo nostro.

19 Ego autem³ novi fore ut nolit permittere vobis Rex Ægypti ut abeatis, ne quidem manu forti pressus:

20 Sed cum extendens manum meam percussero Ægyptum omnibus⁴ mirabilibus meis quæ facturus sum in medio ejus, tum demum dimittet vos.

¹ Heb. dabo verò gratiā hujus populi. 21 ⁵ Reddam verò gratiosum populum illum in oculis Ægyptiorum: eritq; cum abibitis, ut non abeatis vacui.

22 Petet enim unaquæque a vicina sua & ab hospita domus suæ supellectilia argentea & supellectilia aurea & vestimenta, quæ imponetis filiis vestris & filiabus vestris: ita spoliabitis Ægyptum.

ANNOTATIO.

1 Jisraëlis] sive Chobabi Num. 10. 29. & Judic. 4. 11. filii Rehuelis, ut suprà annotatum est 2. 18. Montem Dei] ita dictum, cum propter visionem hanc, tum etiam quia in eum descendit Deus legem laturus populo, infra 19. 3 Comburentur] id est, absumatur. 4 Jehova] Christus angelus Jehovah, ver. 1. vide in Genes. 48. 16. 5 Extrahere calescam.] idem mandatur Jehoshu. 6. 3. Simplissima hujus ceremoniæ ratio videtur esse, ut pedum nuditas religionem animo incuteret. Terra sancta] ob præsentiam Dei sanctificantem, qua abeunte loci sanctitas tollebat. 6 Ego sum Deus] ita se a fictitiis diis discernit, fœderisque cum patribus initi memoriam renovat, unde pendet populi, quæ hic agitur, liberatio. Nam timebat] duæ sunt hujus timoris causæ, conscientia mali nostri, exemplo Adami & Petri, Genes. 3. 10. & Lucæ 5. 8. & majestatis Dei sublimitas, ad cujus præsentiam Angeli ipsi faciem obvelant, Jeseha. 6. 2. 8 Descendi] id est, jam adsum: humanitus dictum, ut Genes. 11. 7. Liberem] secundum promissionem, Genes. 15. 14. & 46. 4. Bonam] ex promissione, Genes. 13. 15. Assistentem] id est, commendabilem copia præstantiaque proventuum: hyperbole. 9 Nunc itaque] Finis præsentis visionis atque colloqui, ut Mosche denuò divinitus se jamjam ad populum Dei liberandum vocari intelligat. 11 Qui sum] Prima objectio Moschis, qua provinciam detrectat a persona sua, & a negotii gravitate. 12 Ero tecum] unico responso utramque difficultatem tollit. q. d. sufficientia tua erit a me, cui nihil est nimis arduum. Ho ipsum] id est, hæc ipsa visio rationem naturæ superans. alii aliter exponunt, sed hoc videtur simplicissimum. Servietis Deo] finem ostendit hujus liberationis quem spectat Deus, ut liberatos a servitute terrena devinciat ut sibi serviant: quod futurum promittit designato & præfinito loco, ubi rationem declaraturus est qua sibi serviant. 13 Quid dicerem] Altera objectio, qua ne de nomine quidem mittentis posse Jisraëlitas a se confirmari queritur. 14 Eheje] hoc nomine se cognoscendum proponit ab æterna essentia sua, qua ab omnibus quæ sunt in cælo terra & infraterram discernitur: quod explicatur Hebr. 13. 8. & Apoc. 1. 8. qui est fuit & futurus est, heri & hodie & in perpetuum. Sic instruit Moschen, ut vocationis & missionis suæ fidem apud Jisraëlitas comparet, prædicando æternitatem mittentis conjunctam omnipotentia. Hebræum autem Eheje tanquam proprium retinimus, quia ut proprium nomen eodem ver. paulò post subjicitur. 15 Jehova] hoc quoque nomen essentia proprium denotat æternitatem illius, & originem ac vim efficiendi ut sint quæcunque sunt: hoc autem subjungit præcedenti, quia usitatus & magis notum est. Hoc est] nimirum quod me dixi esse Eheje, Jehovaham, & Deum patrum vestrorum. 16 Ier congr.] vocatum instruit qua ratione obiturus sit legationem. Senioribus] officio, ut passim in Scripturis accipitur, hoc est, iis qui vel gubernatione vel doctrina reliquis præfunt. hi primum fuerunt conveniendi, ut per eos multitudo compararetur ad divina mandata utiliter a Mosche audienda, & ut Parthorum nomine Dei totiusque populi convenirent. 18 Obviam factus] Paralepsis, reticet enim quid qua ratione mandaverit, supplendum tamen ex petitione sequente, & infra 5. 3. q. d. nobis nihil de hac re cogitantibus Deus noster obviam factus severè mandavit, ut hinc exiremus eis sacrificatum, cessantibusque interminatus est pestem aut gladium. Itinere tri- um] nullum est in petitione mendacium: sed partem consilii sui Deus tyranno aperit, ut fiat inexcusabilis, partem celat, quia liberrimus est, ut Deuter. 2. 28. Sic Schemuelem instruit 1. Schemu. 16. 2. & 3. & loquitur Paulus Act. 23. 6. 19 Novi] hac prædictione præmunit eos, ne repullam insperatò passi animum abjicerent. 20 Mirabilibus] decem plagis, quæ sequentibus cap. explicantur. 22 Petet] nec vitiosa fraus, nec furtum hic intervenit: nam Deus rerum omnium dominus, pro voluntate sua, rerum suarum usum quibus vult concedit, & in quos vult transfert: his autem convenit cum promissione facta Abrahamo Genes. 15. 14.

CAPUT IIII.

Mosche rursus impositum sibi munus diversis subterfugiis detrectat, miraculis tandem, & pis divina promissione, objurgatione, adjunctione fratris illud voluntati Dei acquiescens suscipit: deinde uxorem liberosq; reducens ad focerum, in itinere propter neglectam filii circumcissionem a Deo sistitur, nec nisi illo circumciso dimittitur: tum impetrata a socero venia, cum fratre legationem prodigiis apud Jisraëlitas confirmatam feliciter obit.

Tunc

NU N C respondens Mosche dixit, at ecce non credituri sunt mihi, neque auscultaturi voci meæ: sed dicent, non apparuit tibi Jehova.

Dixit autem ad eum Jehova, quid nam est in manu tua? quo dicente, baculus,

Dixit, abjice eum in terram, cumq; abjecisset eum in terram, ^a cōversus est in serpentem: fugiebatq; Mosche ^b metu ejus.

Sed ^c dixit Jehova ad Moschen, extendens manum tuam apprehende caudam ejus: cumq; extensa manu sua apprehendisset eum, conversus est in baculum in manu ejus.

Ut credant, inquit, apparuisse tibi Jehovam Deum patrum suorum, Deum Abrahami, Deum Jitzchaki, & Deum Jahhakobi.

Deinde rursus dicente Jehova ei, infer nunc manum tuam in sinum tuum: intulit manum suam in sinum suum, cumq; eduxisset eam, ecce manus ejus leprosa, ^d alba sicut nix.

Dicente verò, refer manum tuam in sinum tuum, retulit manū suam in sinum suum: cumq; eduxit eam e sinu suo, ecce ^e restituta est ut reliqua caro ejus.

Hoc esto, inquit, si non crediderint tibi, neque auscultaverint voci & signo priori, ut credant voci & signo alteri.

Esto quoque, si non crediderint etiam duobus signis istis & non auscultaverint voci tuæ, ut accipiens de aquis alicujus rivi effundas in aridam: tunc convertentur aquæ illæ quas acceperis e rivo, convertentur in sanguinem in ipsa arida.

Dixit verò Mosche ad Jehovam, ^f attende ad me Domine, non sum vir ^g facundus, neque ^h unquam antea fui, ne quidē ex quo locutus es cum servo tuo: sed ⁱ impedito ore & impedita lingua sum.

Tum dixit Jehova ad illum, quis statuit os homini? aut quis statue re potest mutum aut surdum, aut ^j sensibus valentem aut cæcum? nōne ego qui sum Jehova?

Nunc itaque i, & ego adero ori tuo, & docebo te quæ loqui te convenit.

Dicente autem illo, attende ad me Domine: ^k mitte quæso ^l per eum quem mittere te convenit:

Accensus irâ Jehova contra Moschen, dixit, annon Aharon Levites frater tuus est? scio illum ^m omnino valere eloquio: adeoque ecce ipse prodiens obviam tibi, quando videbit te lætabitur ⁿ cum animo suo.

Itaque alloquitur eum & ^o inferito hæc verba ori ejus: de me autem, adero ori tuo & ori ejus, & docebo vos quæ facere vos conveniet.

Nam alloquetur ipse pro te populum: eritq; ut ipse sit tibi ^p vice oris, tu verò sis ei ^q vice Dei.

^a Heb. fuit in serpentem.
^b Heb. a facie ejus.

^c vide Gen. 43. 20.
^d Heb. verborum.
^e Heb. etiā ab heri, etiam a nudis tertio.
^f Heb. gravis ore & gravis lingua.
^g Hebræa vox significat auditu valentem & visu, cui præcedens & sequens privative opponuntur.
^h Hebr. p. manū illius quæ. manus communem multarū actionū instrumentū sepe adhibetur ad instrumentū significandum, etiā ubi nihil opus est administratione manū: Synechdoche, ut infra 9. 35.
ⁱ Hebr. quod eloquendo eloquitur ipse.
^j Heb. in cor de suo.

- 17 Baculum autem istum accipito in manu tua, quo edas signa illa.
- 18 Abiens igitur Mosche reversus est ad¹ Jetherum socerum suum, dixitque ei, eam quaeso, & revertar ad fratres meos qui sunt in Aegypto, ut videam an adhuc vivant ipsi: & dixit Jithro Moschi, abi cum pace.
- 19 Cumque edixisset Jehova Moschi apud Midjanitas, i revertere in Aegyptum, mortui enim sunt omnes homines illi qui querebant animam tuam:
- 20 Accipiens Mosche uxorem suam & filios suos, imposuerat eos asino, ut reverteretur ipse in terram Aegypti: acceperatque Mosche baculum ipsum Dei in manu sua.
- 21 Dixerat quoque Jehova ad Moschen, quandoquidem proficisceris ut revertaris in Aegyptum, vide ut omnia illa prodigia quae posuero in manu tua, facias coram Parhhone: sed ego obfirmabo cor ejus, ut nolit dimittere populum illum.
- 22 Tandem dices ad Parhhonem: sic dicit Jehova: filius meus, primogenitus meus est Jisraël.
- 23 Sed cum edicerem tibi, dimitte filium meum ut serviat mihi, renuisti dimittere eum: ecce ego occisurus sum filium tuum, primogenitum tuum.
- 24 (Fuit autem in illo itinere, in diversorio quodam, ut occurrens ipsi Moschi Jehova quareret morte afficere eum.
- 25 Sed cum accipiens Tzippora^m cultrum acutum, amputasset praeputium filij sui, quod admovit pedibus illius dicens, certe sponsus sanguinum es mihi:
- 26 Destitit Jehova ab illo: dixerat autem tunc sponsum sanguinum propter circumcisiones.)
- 27 Edixerat item Jehova Aharoni: abi obviam Moschi in desertum: qui abiens occurrit ei juxta montem ipsum Dei & osculatus est eum.
- 28 Tum retulit Mosche Aharoni omnia negotia Jehovae ad quae mittebat se, & omnia signa illa quae praeceperat sibi.
- 29 Abiens itaque Mosche & Aharon, congregaverunt omnes seniores filiorum Jisraëlis.
- 30 Proloquente autem Aharone omnia verba illa quae elocutus fuerat Jehova Moschi, & edente signa illa ante oculos ipsius populi;
- 31 Credidit populus: cumque audirent Jehovam visitasse filios Jisraëlis, & vidisse afflictionem ipsorum, verticem inclinantes incurvaverunt se.

^m Qui lapidem acutum exponit, vocis ambiguitate fallitur, quia sic accipitur Jechezkel 3.9. pro cultro vero acuto, Jehoschu. 5.2. & 3. & Psalm. 89. 4.4. nam famuliam, & quidem pastores, destitutos fuisse cultro tam necessario ad multam instrumentum non est verisimile: quo instructos fuisset stultum utilipide.

A N N O T A T I O.

1 Tunc respondens] Tertia obiectio, a persona sua eorumque ad quos mittitur, se non esse ita rationibus instructum, ut fide apud eos conciliet vocationi suae. 3 Dixit] quae coram illis edenda erant ad illos de Moschis vocatione confirmandos, eadem hic fieri jubet ad confirmandum Moschen. 4 Dixit] efficaciter, metu eum liberans, & a fuga revocans. Apprehende] nam eodem baculo alia signa erant edenda, ut ver. 17. 5 Ut credant] finis istius miraculorum doni. 6 Alba sicut] species leprae est omnium deterrima, quae cutem aspergit albis maculis nivem referentibus: vide Num. 12. 10. 7 Restitutum] in hoc positum est miraculum, quod subito & affecta est manus, & curata morbo incurabili. 8 Hoc esto] haec in subsidium prioris miraculi. 10 Non sum vir] Quarta obiectio a persona sua, se ineptum esse propter impedimentum sermonis. 11 Qui statuit] Rationem Moschis confutat Deus a potentia sua, quae donis ornat quos vult, & quos vult spoliat. 13 Mitte quaeso] Quinta obiectio, deprecatio muneris a tenuitate sua, Dei mittentis maiestate, & negotii gravitate. 14 An non Aharon] q. d. quorsum tot quaeris subterfugia? quasi non sit tibi futurus ad manum vir eloquentia valens & tibi conjunctissimus

Etissimus Aharon germanus frater. *Quando videbit* id est, videns audiverit ex te commissam vobis legationem, letabitur & hilariter tecum eam suscipiet: Synecdoche. 15 *Inferito* id est, de mandatis quæ a me acceperis, & iis quæ dicenda erunt, cum instruito. 16 *Vice oris* id est, interpres tuus apud populum & Regem. *Vice Dei* hoc est, personam meam apud illum gerens, exponens ei voluntatem meam: vide infra 7.4. 19 *Omnes homines* tum Rex qui Moschen quærebat ut eum interficeret, supra 2.15. tum vindices hominis occisi: vide supra 2.23. 20 *Imposuerat* & deductos ad socerum ibi reliquerat: Paralepsis. nam secum habebat eos cum versaretur in deserto: postea verò ad Moschen redeuntem ex Ægypto reduxit eos Jithro, infra 18.2. & sequentibus. *Baculum ipsum* de quo supra ver. 4. & 17. 21 *Vide ut* pramonet, ut supra 3.19. *Obfirmabo* non tantum permittendo, sed etiam meo Spiritu cum destituendo, consilia & actiones ejus in finem mihi propositum dirigendo, & quibuscunque modis usus sum ejus malitiam exacerbando. Sic Deus causa est obfirmationis, Parhho peccati. 22 *Tandem* vide infra 11.1. & 12.29. *Filius meus* q.d. est mihi jus paternum in populum hunc, ut non possis cum nisi tyrannicè detinere. *Primogenitus* summè mihi dilectus. 23 *Primogenitum tuum* omnium hominum & animantium in Ægypto quæ ad te pertinent, infra 12.29. 24 *Illo itinere* quo a deserto uxorem cum liberis ad socerum reducebat, accepturus ab eo discedendi veniam. *Occurrens* id est, ejusmodi impetum in eum faciens, ut ipse & uxorem ejus intelligerent causam iræ divinæ esse neglectam circumcisionem filii. 25 *Illius* Moschis, in quem irata invenitur, & ægè ferens quod sibi necesse fuerit mariti causâ filiolo sua manu vulnus infligere. *Sponsus sanguis* id est, responsum meum mihi sanguine filii cogor redimere. 26 *Dixerat* verba Moschis, quibus declarat uxorem se sponsum sanguinum vocasse, quia filios circumcidi oportebat: quod Midjanitidi de voluntate Dei non satis instructi ingrati erant. 27 *Edixerat* antequam Mosche in Ægyptum perveniret. *Montem ipsum Dei* Chorebum, ut supra 3.1. cum Mosche relicta uxore & liberis profecturus in Ægyptum, eo pervenisset. 31 *Visitasse* rationem eorum habuisse, & promissam Abrahamo liberationem Genes. 15.13. jam præstare statuisse.

CAPUT V.

Mosche & Aharon legatione sua Regi exposita, ut seditionis capita, cum objurgatione repelluntur: graviores labores Jisraëlitis præter diurnum pensum imponuntur: cujus causâ operum Curatores cæsi cum frustra apud Parhhoem questi essent, exacerbati animis hi cum Mosche & Aharone, tanquam sui mali autoribus, & Mosche cum Deo expostulant, a quo placidè exauditur & confirmatur Mosche.

POSTEA verò accedentes Mosche & Aharon dixerunt ad Parhhoem, ita ait Jehova Deus Jisraëlis, dimitte populum meum ut festum celebrent mihi in deserto illo.

Dicenti autem Parhho, "quis est Jehova, cujus voci auscultem dimittendo Jisraëlem? non novi Jehovam, idè etiam Jisraëlem non dimittam:

Dixerunt, Deus ipse Hhebræorum "obviam factus est nobis: liceat quæsumus nobis abire itinere tridui in illud desertum, ut sacrificemus Jehovæ Deo nostro, ne occurrens nos cedat peste aut gladio.

Tum dixit ad eos Rex Ægypti, Mosche & Aharon, quare abstrahitis populum hunc ab operibus suis: abite ad onera vestra.

Dicebat enim Parhho, en multus nunc est populus hujus terre: & cessare faceretis eos ab operibus suis?

Præcepitq; Parhho eodem die, illis qui exactores agebant in populum, & moderatoribus ejus, dicendo,

Ne pergatis dare huic populo stramen ad faciendos lateres suos, sicut antea, ipsi eant & conquirant sibi stramen:

Summam verò laterum quam ipsi faciebant antea imponite eis, ne minuite ex ea: nam desides sunt, idcirco clamant ipsi dicendo, "liceat nobis ire sacrificatum Deo nostro.

"Aggravetur hæc servitus super homines istos, & operentur in ea, ut non attendant" verbis mendacii.

Egressi itaq; exactores ipsi populi & moderatores ejus allocuti sunt populum ipsum dicendo, ita ait Parhho: ego nō sum daturus vobis stramen.

a Heb. heri & nudius tertius, ut supra 4.10. & infra ver. 8. & 14.
b Heb. ibim^s sacrificabimus: ut infra ver. 17.

11 Vos ite, accipite vobis stramen, undecunque inveneritis: etsi non diminuitur de servitute vestra quicquam.

12 Ita dispersus est populus ipse per totam terram Ægypti, ad conqui-
rendum stipulam pro stramine.

13 Exactores autem urgebant dicendo, perficite opera vestra, pensum diei die suo, sicut cum adesset stramen:

14 Et cædebantur moderatores filiorum Jisraëlis, quos illis præfecerāt exactores Parhhonis, dicendo, quare non perfecistis demesum vestrum faciendo lateres sicut antea, nec heri nec hodie?

15 Quamobrem accedentes moderatores filiorum Jisraëlis, clamaverunt ad Parhhonem, dicendo: quare facis ita servis tuis?

16 Stramen non datur servis tuis, lateres autem, inquiunt nobis, perficite: & ecce servi tui cæduntur, cum culpa sit populi tui.

17 Qui dixit: desides estis, desides: idcirco vos dicitis, liceat nobis ire sacrificatum Jehovæ.

18 Nunc itaq; abeuntes servite, stramen autem non dabitur vobis: summam tamen laterum datote.

19 Cum autem moderatores filiorum Jisraëlis considerarent eos allo-
quendum esse inique, *videlicet* ne deminuite de lateribus vestris, demesum diei die suo date:

20 Incidentes in Moschen & Aharon (qui stabant e regione ipsorum, cum exirent a Parhhone)

21 Dixerunt ad illos, Cognoscat Jehova de vobis & judicet: qui fecistis ut fœteat odor noster ante oculos Parhhonis & ante oculos servorum ejus, tradendo gladium in manum eorum ad occidendum nos.

22 Reversus itaque Mosche ad Jehovam dixit, Domine, quare malo affecisti populum hunc? quamobrem misisti me?

23 Nam ex quo veni ad Parhhonem & locutus sum nomine tuo, malo affecit populum hunc: & prorsus non liberasti populum tuum.

24 Dixit verò Jehova ad Moschen, nunc videbis quid facturum sim Parhhoni: nam per manum fortem dimittet eos, & per manum fortem expellet eos e terra sua.

ANNOTATIO.

1 Postea] quam priore legationis parte apud Jisraëlitas functi sunt. 2 Quis est? ejusmodi responsum prædixerat Deus supra 3.19. 3 Obviam] vide supra 3.18. 9 Aggravetur] ita auget tyrannidem ex obfirmatione cordis, de qua supra 4.21. Verbis mendacii] sic Rex impius insignit verbum Dei, ut Psal. 2.3. 10 Non sum datu.] id est, non sinam dari. 14 Moderatores] hinc apparet moderatores Jisraëlitas fuisse, ab exactoribus Ægyptiis urgendo operi præfectos, a quibus deinde totius operis ratio deposcebatur, & in quos nisi præstitum esset animadvertetur. Nec heri nec] q. d. neglecto bidui opere. 16 Populi tui] id est, Ægyptiorum, qui stramen non suppeditant, & pristinum tamen laterum numerum a nobis in diem exigunt. 21 Fecistis ut fœteat] hoc est, exosos nos reddidistis: vide Gen. 34.29. Ante oculos] hoc est quam longè nos vident, averfantur nos. Tradendo gladium] q. d. vos autores istius in nos odii armatis ipsi Ægyptios, & quasi nostri homicidæ estis. 22 Reversus] relicta multitudine secedens, ut privatim cum Deo expostularet. Malo affecisti] graviore quam tum fuit cum non misisses me. 24 Per manum fort.] id est tam duram experietur & sentiet manum meam, ut non modò dimittere, sed etiam vi expellere vos compellatur: vide complementum infra 12.33.

CAPUT VI.

Mosche cum amplioribus quam antea mandatis ad Jisraëlitas remissus durior servitute pressos,

pressos, nihil efficit: quamobrem Parhhonem iterum convenire jussus metu ejusdem eventus detrectat. Deinde suum fratrisq. sibi in collegam dati genus describit.

1 **ALLOQUENS** autem Deus Moschen, dixit ad eum, ego sum Jehova.

2 "Apparueram quidem Abrahamo Jitzchako & Jahhakobo nomine "Dei fortis omnipotentis: at nomine meo Jehova non cognitus sum illis.

3 Atque etiam "stabiliveram fœdus meum cum illis, me daturum illis terram Cenahhani, terram peregrinationum ipsorum, in qua peregrinabantur.

4 "Nunc etiam ego audio gemitum filiorum Jisraëlis quos Ægyptii servire cogunt: quare recordari volo fœderis mei.

5 Idcirco dic filiis Jisraëlis, ego sum Jehova, itaque eximam vos^a a subjectione onerum Ægyptiorum, & eripiam vos a servitute eorum: redimamque vos^a brachio exerto & judiciis magnis.

^a Heb. de sub
onibus, ut
vers. 6.

6 "Et assumens vos mihi in populum, ero vobis in Deum: sic experimini me esse Jehovam Deum vestrum eximentem vos a subjectione onerum Ægyptiorum.

7 Denique introducam vos in eam terram quam "sublata manu mea juravi me daturum Abrahamo, Jitzchako, & Jahhakobo: & dabo eam vobis^a in hæreditatem, "ego sum Jehova.

8 Quod cum ita eloqueretur Mosche filiis Jisraëlis, non attenderunt ad Moschen^a præ angustia spiritus & præ servitute dura.

9 Alloquente itaque Jehova Moschen, dicendo,

10 I, alloquere Parhhonem Regem Ægypti, ut dimittat filios Jisraëlis e terra sua.

11 Locutus est Mosche coram Jehova, dicendo: "en filii Jisraëlis non attenderunt ad me: quomodo ergo attēderet ad me Parhho, qui sum^a præputiatus labiis?

12 Tamen allocutus est Jehova Moschen & Aharonem: & "mandata dedit eis ad filios Jisraëlis & ad Parhhonem Regem Ægypti, ad educendum filios Jisraëlis e terra Ægypti.

13 "Hi sunt primarii familiarum paternarum ipsorum: filii Reubenis, primogeniti Jisraëlis, Chanoc, & Pallu, Chetzron, & Carmi: hæ sunt familiae Reubenis.

14 Et filii Schimhhonis, Jemuel, & Jamin, & Ohad, & Jacin, & Tzochar, & Schaul filius cujusdam Cenahhanitidis: hæ sunt familiae Schimhhonis.

15 Hæc autem sunt nomina filiorum Levi per generationes suas, Gerschon, & Kehath, & Merari: anni verò vitæ Levi fuerunt centum triginta septem.

16 Filii Gerschonis, Libni & Schimhhi per familias suas.

17 Filii verò Kehathi, Hhamram, & Jitzchar, & Chebron, & Hhuz-

ziel: anni autem vitæ Kehathi fuerunt centum triginta tres.

18 Filii verò Merari, Machli & Muschi: hæ sunt familiæ leviticæ tribus per generationes suas.

19 Accepit autem Hhamram Jocebedam^a amitam suam sibi in uxore, quæ peperit ei Aharonem & Moschen: anni verò vitæ Hhamrami fuerunt centum triginta septem.

20 Filii verò Jitzcharis, Korach, & Nepheg, & Zicri.

21 Et filii Hhuzzielis, Mischaël, & Eltzaphan, & Sithri.

22 Postea accepit Aharon Elischabahham filiam Hhamminadabi sororem Nachaschonis sibi in uxorem: quæ peperit ei Nadabū, & Abihu, & Elhhazarem, & Ithamarem.

23 Filii autem Korachi, Assir, & Elkana, & Abjasaph: hæ sunt familiæ gentis Korachææ.

24 Elhhazar quoque filius Aharonis accepit sibi unam de filiabus Putielis,^b ut esset sibi uxor, quæ peperit ei Pinchasum: hi sunt primarii^c patrum familiarum Leviticarum per familias suas.

^a Heb. sibi in uxorem.
^b Heb. patrū Levitarum.

25 Hic ille Aharon & Mosche, quibus edixit Jehova, educite filios Jisraëlis e terra Ægypti per exercitus suos.

26 Ipsi iidem sunt qui allocuti sunt Parhhonem Regem Ægypti, ad educendum filios Jisraëlis ex Ægypto: hic ille est Mosche & Aharon.

ANNOTATIO.

2. Apparueram] per comparationem hanc patefactionem qua se nunc filiis statuit patefacere, illi longè præfert qua se patribus patefecit: nam patribus facta revelatio promissiones habuit, hæc promissorum exhibitionem erat habitura. Dei fortis] q.d. promissa amplexi sunt fide, freti majestatis meæ omnipotentia & omnisufficientia. Non cognitus] hoc est, non præbui me eis cognoscendum, non quod Jehovah nomen ignoraverint, aut ipse hoc nomine suas promissiones non obfignavit (nam disertè se nominat Abramo & Jahlakobo Gen. 15. 7. & 28. 13. & Jitzhak invocavit nomen Jehovah Gen. 26. 25.) sed quia nondum faciebat ut promissa existerent, quod designatur nomine Jehovah. Significat enim existentem per se, ex quo, in quo, per quem, & propter quem sunt quæcunque sunt, ut supra 3. 15. 3. Stabiliveram fœdus] etiam definiens completi tempus, Gen. 15. 13. 4. Nunc etiam] q.d. tertia causa accedit præfens Jisraëlitum miseria, quæ me movet ut coram rationem habeam. 5. Brachio exerto] id est, potentissimè: humanitus dictum, quod proximè sequentia explicant. Judicium magnum] plagis, quibus judicia mea in Ægyptios exercebo. 6. Et assumens] finis liberationis, ut supra 3. 12. 7. Sublata manu] ut Gen. 14. 22. In hereditatem] firma possessione, ut quæ hereditario jure possidentur. Ego sum Jeh.] ut supra ver. 1. & 2. 8. Pre angustia] graviore quàm antea, ut supra 5. 9. & 23. unde factum, ut Moschi ad eos remisso non attenderint: sed potius eo repulso servitutem Ægyptiam propositæ libertati prætulervint, infra 14. 12. 11. En filii] Rursus tergiversatur ab exemplo Jisraëlitum argumentans per comparationem minoris. q.d. si Jisraëlitæ qui te Deum suum profitentur & quorum hic salus agitur, me repulerunt, quid impius Parhho, qui ex hujus populi dimissione maximum damnum accipere præputiatus labiis] id est balbus: balbis enim multæ superflue syllabæ excidunt, quæ velut præputium essent amputandæ ut purus efficeretur sermo. 12. Mandata] cap. seq. 13. Hi sunt] Digressio ad finem usque capitis, qua Mosche suum & fratris genus describens docet ex quo & quoto Jahlakobi filio sint nati, & quibus parētib: quæ ad pleniorē cognitionem historię pertinent. Ordine autem a seniore Jahlakobi filio incipit donec ad eum veniat ex quo descendit: illos autem leviter percurrit eos tantum nominans qui cum Jahlakobo descenderant Gen. 46. in suo verò genere non tantum posteros Levi commemorat qui cum Jahlakobo descenderant, sed ulterius pergit donec ad se & fratrem suum perveniat. 19. Amitam] id est, filiam Levi, ut supra 2. 1. 20. Filii verò] hic videretur fuisse Moschi subsistendū: sed tamen pergit recensere Leviticum genus, quia aliorum quoque notitia ad sequētes historias erat necessaria: ut Korachi Num. 16. Mischaëlis & Eltzaphanis Levit. 10. 4. filiorum Korachi Num. 26. 11. & in Psalmis passim, Nadabi & Abihu Levit. 10. Elhhazaris Numer. 30. Ithamaris 2. Regum 2. & Pinchasi Num. 25. 25. Per exercitus] id est, catervatim, pro ratione locorum ubi habitaverant & vnde ejiciebantur: nondum enim constituta fuerat respub. & in tribus distincta.

CAPUT VII.

Deus Moschen quamvis detrectantem urgens ut altera legationis parte fungatur, eum cum fratre contra obstinationem Regis præmunitum & signis instructum ad Parhhonem remittit: tum Rex præstigiis Magorum ad signum serpentis obstinator factus, plaga aquarum in sanguinem versarum percutitur, nec tamen a pertinacia sua desistit Magorum fascino excecatus.

FUIT

1 **U**IT ergo, quā die allocutus est Jehova Moschen in terra Ægypti,

2 **U**t alloquente Jehova Moschen dicendo, "ego *sum* Jehova: eloquere apud Parhhonem Regem Ægypti omnia quæ ego locuturus sum ad te:

3 Diceret Mosche coram Jehova, en, ego *sum*" præputiatus labiis, quomodo ergo attenderet ad me Parhho?

4 Tum dixit Jehova ad Moschen, "vide, constitueram te vice Dei Parhhoni: Aharonem verò fratrem tuum, ut esset^a interpret tuus.

^a Heb. propheta.

5 Tu "loquitor quæcunque præcepero tibi: Aharon verò frater tuus al loquitor Parhhonem, ut dimittat filios Jisraëlis e terra sua.

6 Ego verò obdurabo cor Parhhonis, "ut multiplicē signa mea & prodigia mea in terra Ægypti.

7 Sed cū non auscultāte vobis Parhhone apposuiero manum meam ad Ægyptum, educam^a exercitus meos, populum meum, filios Jisraëlis e terra Ægypti "judiciis magnis.

8 Et experientur Ægyptii me esse Jehovam, cū extendero manum meam adversus Ægyptum: sic educam filios Jisraëlis e medio ipsorum.

9 Quod fecit Mosche & Aharon: "quemadmodum præceperat Jehova eis, sic fecerunt.

10 Mosche autem natus erat octoginta annos, & Aharon natus octoginta tres annos, cū alloquerentur Parhhonem.

11 Allocutus enim est Jehova Moschen & Aharonem, dicendo:

12 "Cū alloquetur vos Parhho dicendo, edite pro vobis prodigium, tum edicito Aharoni, accipe baculum tuum & projice coram Parhhone: vertetur in^a draconem.

13 Veniens itaque Mosche & Aharon ad Parhhonem, fecerunt ita ut præceperat Jehova: projecit enim Aharon baculum suum corā Parhhone & coram servis ejus, qui conversus est in draconem.

14 Tum vocavit etiam Parhho "sapientes & præstigiatores: feceruntq; ipsi quoque Magi Ægypti suis incantationibus^a similiter.

15 Projecerunt enim quisque baculum suum, qui conversi sunt in dracones: sed^a deglutivit baculus Aharonis baculos eorum.

16 Attamen obfirmatum est cor Parhhonis, ita ut non auscultaret illis, quemadmodum^a prædixerat Jehova.

17 Deinde edixit Jehova Moschi, "aggravatum est cor Parhhonis, re-nuit dimittere populum hunc:

18 "I ad Parhhonem hoc mane, ecce egreditur ad aquam: & consistens e regione ejus ad ripam ipsius rivi, baculum qui versus fuerat in serpentē accipe in manu tua:

19 Et dicito ad eum, Jehova Deus Hhebræorum miserat me ad te ut dic-
cerem, dimitte populum meum ut serviant mihi in ipso deserto: sed ecce non auscultasti adhuc.

20 Ita ait Jehova, hac re experieris me esse Jehovam, ecce ego percussurus sum baculo hoc qui est in manu mea superficiem aquæ quæ est in hoc rivo: sic convertetur in sanguinem:

21 Et pisces qui sunt in quovis rivo morientur adeò ut fœteat rivus quisque: & defetiscuntur Ægyptii querendo quam bibant aquam ex aliquo rivo.

22 Dixit ergo Jehova ad Moschen, edic Aharoni, accipe baculum tuum, & extende manum tuam operaturam in aquas Ægyptiorum, in flumina earum, in rivos earum, & in stagna earum, denique in omnem congregationem aquarum illorum, ut convertantur in sanguinem: eritque sanguis in tota terra Ægyptiorum, etiam in vasis ligneis & in lapideis.

23 Fecerunt itaque sic Mosche & Aharon, ut præceperat Jehova: sublato enim baculo suo percussit aquam quæ erat in eo rivo ante oculos Parhohis & ante oculos servorum ejus: & conversæ sunt omnes aquæ quæ erant in unoquoque rivo in sanguinem.

24 Et piscibus qui erant in unoquoque rivo mortuis fœtuit unusquisque rivus, adeò ut non potuerint Ægyptii bibere aquam ex ullo rivo: erat enim sanguis ille per universam terram Ægyptiorum.

25 Sed fecerunt similiter Magi Ægypti incantationibus suis: quapropter obfirmatum est cor Parhohis, adeò ut non auscultaret eis, quemadmodum prædixerat Jehova.

b Heb. appo-
suit cor.

26 Avertens enim se Parhho rediit domum suam, nec adjecit animum suum etiam ad istud.

27 Effodiebant autem omnes Ægyptii circa rivum quemque, ad bibendum aquam: quia non poterant bibere ex aqua ullius rivi.

28 Ita completum est septiduum, postquam percussit Jehova rivum illum.

ANNO TATIO.

1 Fuit ergo] hos tres versus historię series ostendit ad 7 caput pertinere. Hic enim Deus tergiversationi Moschis respondens, mandato repetito eum ad alteram muneris sui partem fungendam detrudit. 2 Ego sum] Ego sum] Confutat objectionem Moschis a constantia & efficacia sua. q. d. consilium nō muto, nam Jehova sum: repulsa verò Jisraëliitarum, Parhho- nisse pertinacia liberationem populi non impedit aut remorabitur, nam facio ut etiam quæ non sunt existant. 3 Præputiatus lab.] ab insufficientia sua deprecatur: vide suprà 6.11. 4 Vide] q. d. jam huic incommodo remedium adhibui, suprà 4.16. 5 Loquitur] Aharoni, ut suprà 4.15. 6 Ut multiplicem] hanc conjunctionem sic accipiendam apparet ex 9. 16. infra. 7 Exercitus] vide suprà in 6.25. Judicis] vide suprà in 6.5. 9 Quemadmodum] vide Gen. 6.22. hæc autem per prolepsin continent quæcunque infra usque ad cap. 12. describuntur. 12 Cum alloquetur] isdem signis jubet probare Parhohi vocationem suam, quibus populo probaverant: vide suprà cap. 4. Draconem] id est, serpentem, ut ver. 18. 14 Sapienter] vide Gen. 41.8. Similiter] in speciem, ac non re ipsa, nam oculos Ægyptiorum mentesque præstringebant. 15 Quisque] duos nominat Apostolus 2. Tim. 3.8. forte præcipuos inter adversarios Moschis, quorum etiam Hebraei meminerunt in Talmud, de oblationibus cap. 9. Deglutivit] ut baculis amissis & præstigiis evanescentibus, Mosche & Aharon victores manerent, & Parhho fieret inexcusabilis. 16 Prædixerat] suprà ver. 6. 17 Aggravatum] id est, qui prius difficilis erat ad populum dimittendum, jam difficilior effectus est, opere meo quasi pondere accedente, ut difficilius quam antè moveatur. 18 Iad Par.] hoc enim vel nocte vel summo diluculo edixisse videtur. q. d. sine mora hoc ipso mane mandatum exequere. 20 Me esse Jehovam] quem ignorare dixisti, suprà 5.2. Jam quia verbis & signis particularibus apud eum nihil præstatur, ad plagas venit, quarum hæc prima est. Ostendit autem se Jehovam esse non tantum infligendo, sed etiam prænunciando plagas, quas prænunciatas ne ipse quidem Parhho possit effugere. 21 Defetiscuntur] similem vide phrasin Genes. 19. 11. hinc autem collige Jisraëlitis non fuisse ademptum aquarum usum, ut fodere sicut Ægyptii cogerebantur. 22 Edic Aharoni] nam per Aharonem denunciabantur & edebantur miracula, suprà versic. 4. & 13. itaque quod versic. 18. Moschi mandatum est ut baculum in manu acciperet, fuit ut Aharoni traderetur. Operaturam] non enim eum jubet percutere omnes aquas Ægypti, sed eam quæ præsens erat percutiendo, divinam maledictionem inde in omnes aquas diffusam intrepidè testatam facere percussione signis: Synecdochè. Flumina] fluentia, brachia, & ostia Nili. Rivos] colliquias & aquæductus arte humana paratos. Stagna] aquas residues ad lina maceranda, aquationem, & alios usus humanos. In vasis] ut solent aquæ per domos asservari ad privatos usus. 25 Fecerunt] ut suprà versic. 24. Aquas

Aquas autem sumpserunt e fossis quas cogeantur Ægyptii potus causâ fodere, de quibus ver. 27. nam alioqui solus Nilus Ægypti potum præbet, teste Plinio lib. 6. natur. hist. cap. 29. 26 Etiam ad ut neque adjecerat animum ad baculum serpente commutatum ver. 14. 28 Ita completum id est, postquam ita percussæ sunt aquæ, mutata in sanguinem manserunt totum septiduum, quo duravit labor Ægyptiorum in effodiendis aquis. Percussit id est, Aharone percutiente in sanguinem convertit.

CAPUT VIII.

Parhhoni populum Dei pertinaciter detinenti secunda tertia & quarta plaga ranarum, pediculorum, ferociumq; animalium colluviei denunciata immittitur: qui nihilominus obdurato animo, licet verbis aliter præ se ferat, in pristina pertinacia persistit.

1 **D**EINDE edixit Jehova Moschi, i ad Parhhonem & dicit ad eum: ita ait Jehova, dimitte populum meum ut serviant mihi.

2 Quod si tu renues dimittere, ecce ego verberaturus sum totam oram tuam ranis.

3 Nam abundè producet rivus quisque ranas, quæ ascendentes ingredientur domum tuam & conclave cubilis tui, & in lectum tuum: in domos quoque servorum tuorum & in domos populi tui, etiâ in furnos tuos & in maceras tuas. a Hebr. domũ

4 Sic " contra te, & contra populũ tuum, & contra omneis servos tuos ascendent hæ ranæ.

5 Dixitq; Jehova ad Moschen, edic Aharoni, extende manũ tuam cum baculo tuo " operaturam in ipsa flumina, in rivos, & in stagna: ita fac ut ascendant ranæ super terram Ægyptiorum.

6 Itaque extendit Aharon manũ suam operaturam in aquas Ægyptiorum, & ascendentes ranæ operuerunt terram Ægyptiorum.

7 Sed fecerunt " similiter Magi ipsi incantationibus suis, fecerunt enim ut ascenderent ranæ super terram Ægyptiorum.

8 Accersens autem Parhho Moschen & Aharonem, dixit, supplices orate Jehovam ut amoveat ranas istas a me & a populo meo: & dimittam hunc populum ut sacrificent Jehovæ.

9 Dixit verò Mosche Parhhoni, " gloriã assume supra me: b " intra quod tempus supplex orabo ipsum pro te, & pro servis tuis, & pro populo tuo, ut excindat ranas istas a te & a domibus tuis: tantũ in unoquoque rivo relinquantur. b Hebr. ad quando.

10 Quo dicente, intra crastinum: dixit Mosche, secundum verbum tuum fiet, ut " experiaris neminem esse parem Jehovæ Deo nostro.

11 Tunc recedent istæ ranæ a te & a domibus tuis & a servis tuis & a populo tuo, tantũ in unoquoque rivo " relinquentur.

12 Sic exivit Mosche & Aharon a Parhhone: in clamavitq; Mosche Jehovam propter illas ranas quas imposuerat Parhhoni.

13 Fecit autem Jehova secundum sermonẽ Moschis, nam mortuæ sunt ranæ e domibus, & ex villis, & ex agris ipsis. c Hebr. accervos acervos, id est, pmultos acervos: vide in Gen. 14. 10.

14 Quas colligebant Ægyptii " acervatim, adeò ut foeteret ipsa terra.

15 Sed cum vidit Parhho aliquam esse respirationem, " aggravans cor

suum non auscultavit eis, quemadmodum^o prædixerat Jehova.

16 Quamobrem dixit Jehova ad Moschen, edic Aharoni, extende baculum tuum & percutite pulverem terræ: ut convertatur in pediculos per totam terram Ægyptiorum.

17 Qui fecerunt ita: extendens enim Aharon manum suam cum baculo suo percussit pulverem terræ, & extitit pediculorum copia in hominibus & in jumentis: totus pulvis terræ erant pediculi in tota terra Ægyptiorum.

18 Laborantes verò similiter Magi incantationibus suis ut producerent pediculos, non potuerunt: sic fuit illa pediculorum multitudo in hominibus & in jumentis.

19 Et quamvis dicerent Magi ad Parhhonem, "digitus Dei hic est, obfirmatum tamen est cor Parhhonis ut non auscultaret illis, quemadmodum prædixerat Jehova.

20 Deinde edixit Jehova Moschi, maturè surge hoc mane, & te sistens coram Parhhone (ecce egreditur ad aquam) dicito ad eum: ita ait Jehova, dimitte populum meum ut serviant mihi.

21 Nam nisi dimittas populum meum, ecce ego immissurus sum in te & in servos tuos, & in populum tuum, & in domos tuas quandam "colluviem *animalium*: adeò ut impleantur domus Ægyptiorum illa colluie *animalium*, atque etiam tellus ipsa super quam illa *animalia* erunt.

22 Sed excipiam in die illo terrā Goschenis in qua populus meus moratur, ut non sit ibi colluvies *animalium*: quò cognoscas^o me Jehovah esse^o in medio hujus terræ.

23 Sic ponam^d redemptionis indicium inter populum meum & inter populum tuum: intra crastinum futurum est signum hoc.

24 Fecitque Jehova sic: advenit enim colluvies *animalium*^o gravis in domum Parhhonis & domum servorum ejus, adeò ut in tota regione Ægyptiorum corrumpetur terra ab ista colluie *animalium*.

25 Tunc accersens Parhho Moschen & Aharonem, dixit, euntes sacrificate Deo vestro in hac terra.

26 Dixit verò Mosche, non convenit sic facere: nam quod abominationi est Ægyptiis^o fortassis sacrificaturi sumus Jehovah Deo nostro: si sacrificaremus id quod est abominationi Ægyptiis ante oculos eorum, nonne lapidaturi essent nos?

27 "Itinere tridui liceat nobis ire in ipsum desertum, ut sacrificemus Jehovah Deo nostro, quemadmodum edixerit nobis.

28 Dicenti autem Parhhoni, ego dimittam vos ut sacrificetis Jehovah Deo vestro in ipso deserto, tantummodò^o ullo pacto ne longius abeat: supplices orate^o pro me.

^d Hebr. redemptionem: sic Circumcisio fœdus & signum dicitur Gen. 17. parva pecus Pesach, infra 12 area fœderis De^o, Pla. 24. & alibi: Synecdoche.

^o Hebr. elongando ne elongetis vos eundo.

Caput IX.

125

29 Dixit Mosche, ecce ego mox egressus abs te supplex orabo Jehovah ut recedat hæc colluies *animalium* a Parhhone, a servis ejus, & a populo ejus cras: tantum modò ne pergat Parhho illudere, non dimittendo populum istum ad sacrificandum Jehovah.

30 Egressus ergo Mosche a Parhhone, cum supplex oraret Jehovah:

31 Fecit Jehovah secundum verbum Moschis: nam recessit colluvies *animalium* a Parhhone, a servis ejus, & a populo ejus, ne unum quidem relictum est.

32 Attamen aggravavit Parhho cor suum etiam hac vice, neque dimisit populum hunc.

ANNOTATIO.

4. *Contrate*] contra Jisraëlitatem verò minimè. 5. *Operaturam*] vide suprà 7.22. 7. *Similiter*] vide suprà 7.25. 9. *Gloriam assume*] q. d. et si non debetur tibi hæc gloria, ut præscribas mihi tempus quo ranas a te auferri vis, per me tamen assumas licet sic obiter punit Parhhonem, qui frustra in suis Magis gloriatus erat Duob. præterea locis hæc locutio (idq. hoc sensu) legitur Judic. 7.2. & Jescha. 10.14. *Intra quod*] q. d. præscribe tempus quantumvis sit exiguum, ut illustrior sit divina virtus. 10. *Experiaris*] ac proinde fias inexcusabilis. 11. *Relinquentur*] ut ibi erant ante immensam plagam. 15. *Aggravans*] id est, seipsum in pertinacia confirmans statuit se præbere inexorabilem: vide suprà 7.17. *Prædixerat*] suprà 7.6. 17. *Totus pulvis*] id est, ubique in eo regno fuerunt pediculi pulveri terræ commixti: hyperbole. 19. *Digitus Dei*] virtus Dei non humana industria facit hoc: sic horum confessione Parhho fit inexcusabilis, ut 1. Schemu. 6.9. 21. *Colluvies animalium*] damnum afferentium illis eam corrumpebatur terra, & Egyptii absumebantur infra ver. 24. & Psal. 78.45. alioquin non fuisset plaga. 22. *Me Jeho.*] ut suprà 5.2. & 7.20. *In medio*] id est, autorem plagarum quibus hæc terra afficitur. 24. *Gravis*] numerosa, ut Gen. 13.2. & 50.9. 26. *Fortassis sacrifici.*] verbum hoc dubitans esse apparet ex eo quòd aperte dicit se ignorare quibus rebus futurum est ut serviant Jehovah infra ver. 27. & 10.26. *Si sacrificaremus*] Ratio: Egyptii non tantum a sacrificiis, verum etiam a corde istarum rerum abhorrent: ideoq. gravissimum nobis periculum ab Egyptiis immineret. 27. *Itinere tridui*] concludit a mandato Dei minimè discedendum, ut suprà 5.3. 28. *Pro me*] ut amoveatur hæc plaga, ut suprà ver. 8. 29. *Pergat Parhho*] ut cœpit in ranarum plaga, suprà ver. 15. 32. *Aggravavit*] ut suprà ver. 15.

CAPUT IX.

Parhhoni obfirmato tres aliæ graviores plagæ, pestis, ulcera, & grando, denunciata imminunt, quarum tertiâ illi extorquetur quidem qualiscunque sui peccati & suorum, ac justitiæ Dei confessio: sed tamen ad obstinatum suum ingenium redit.

1 **D**EINDE edixit Jehovah Moschi, i ad Parhhonem, & dicit ad eum: ita ait Jehovah Deus Hhebræorum, dimitte populum meum ut serviant mihi.

2 Quòd si tu renues dimittere, & adhuc tu vi retinebis eos:

3 Ecce manus Jehovah futura est in pecus tuum quod erit in agro, in equos, in asinos, in camelos, in armenta, & in greges: pestis gravis valde.

4 Discrimen autem ponet Jehovah inter pecus Jisraëuitarum & inter pecus Egyptiorum: non enim morietur ex omnibus quæ sunt filiorum Jisraëlis quicquam.

5 Constituitque Jehovah certum tempus, dicendo, cras facturus est Jehovah rem istam in hac terra.

6 Fecit itaque Jehovah rem illam postero die, adeò ut moreretur omne pecus Egyptiorum: de pecore verò filiorum Jisraëlis ne unum quidem moriebatur.

7 Et quamvis mittens Parhho observaret quòd ecce non moriebatur e pecore Jisraëuitarum vel unum: tamè aggravatum est cor Parhhonis, neque dimisit populum.

^a Heb. plenitudinem pugnorum vestrorum. 8 Quapropter edixit Jehova Moschi & Aharoni, sumite vobis ^a ple-nos pugnones vestros favilla fornacis: quam spargat Mosche versus cœlum ante oculos Parhhonis:

^b Heb. flores, vel pullulās: sic ver. 10. 9 Erit in ^b pulvisculum *spargentem sese* per omnem terram Ægypti: eritque super homines & super jumenta in ulcus ^b erumpens ^c multis pustulis in tota terra Ægyptiorum.

10 Accepta itaque favilla cujusdam fornacis steterunt coram Parhhone, sparsitque illam Mosche versus cœlum: sic fuit ulcus, pustulæ multæ, quibus erumpebat in hominibus & jumentis:

11 Adeò ut non possent ipsi Magi consistere coram Mosche propter illud ulcus: erat enim ulcus illud in ipsis Magis, ut in tota Ægypto.

12 Sed obfirmavit Jehova cor Parhhonis, ut nō auscultaret eis, quemadmodum ^d prædixerat Jehova Moschi.

13 Deinde edixit Jehova Moschi, maturè surgens hoc mane te siste coram Parhhone: ac dicito ad eum, ita ait Jehova Deus Hhebraorum, dimitte populum meum ut serviant mihi.

14 Quoniam ^e hac vice ego immissurus sum ^e omneis plagas meas ^e in cor tuum, & in servos tuos, & in populum tuum, ut experiaris nō esse parem mihi in universa terra.

15 Modò enim cū extendi manum meam, ^f percussissem etiam te & populum tuum peste illa: sic fuisses excisus de terra.

16 Verum tamen propterea feci ut restares, ut ^g ostendam in te virtutem meam: & ut ^g *populus meus* enarret nomen meum in tota terra.

17 Adhuc tu te ipsum extollis in populum meum, ut non dimittas eos?

18 Ecce ego demittam pluviam sub hoc tempus cras, & grandinem gravem valde, cui par non fuit in Ægypto ex quo die fundata fuit usque adhuc.

^c Heb. mitte, congrega. 19 Nunc itaque mitte ^c congregatum pecus tuum & quicquid est tibi in agro: quicumque homo aut jumentū invenietur in agro, neque receptus fuerit in domum, descendente super eos illa grandine, utique morientur.

20 Quisquis ex servis Parhhonis timuit verbum Jehovæ, fecit ut confugerent servi sui, & pecus suum in domos:

21 Quisquis verò non adjecit animum suum ad verbum Jehovæ, reliquit quoque servos suos, & pecus suum in agro.

22 Edixit ergo Jehova Moschi, extende manum tuam versus cœlum, ut sit grando in tota terra Ægyptiorum: super homines, & super jumenta, & super omneis herbas agri in terra Ægyptiorum.

23 Et extendente Mosche baculum suum versus cœlum, Jehova edidit sonos & grandinem, & obibat ignis per terram: ita demisit Jehova Deus pluviam cum grandine super terram Ægyptiorum.

^d Heb. qui se accipiebat. 24 (Erat autē grando & ignis ^d qui se accendebat in medio illius grandinis, gravis admodum: cui par non extitit in tota terra Ægypti, ex quo fuit gentis *alicujus*)

25 Cæciditque illa grando in tota terra Ægyptiorum quicquid erat in agro tam homines quam jumenta: omnem quoque herbam agri læsit illa grando, & omnem arborem agri fregit.

26 Tantummodò in terra Goschenis, ubi erant filii Jisraëlis, non fuit grando.

27 Quapropter mittens Parhho qui accerferet Moschen & Aharonē, dixit ad eos, peccavi hac vice: Jehova justissimus, ego verò & populus meus improbißimi sumus.

28 Supplices orate Jehovam (nam satis est) ne pergant esse soni Dei & grando: tum dimittam vos, & non ultra manebitis.

^f Heb. addetis manere.

29 Dixit verò ad eum Mosche, cùm egressus hac civitate expandero manus meas ad Jehovam, soni illi cessabunt & grando non erit amplius, & experieris Jehovæ esse terram hanc.

30 De te autem & servis tuis, novi quòd nondum timebitis ob præsentiam Jehovæ Dei.

31 Linum autem & hordeum læsum fuit, quia hordeum in culmum assurrexerat, & linum in calamum:

^f Heb. hordeum erat culmus, & linum calamus.

32 Triticum verò & zæa non erant læsa, eo quòd latentia erant sub terra.

^g Heb. obscura, id est, nondum prodierant.

33 Itaque Mosche a Parhhone egressus urbe, expandit manus suas ad Jehovam: cessaveruntque soni illi & grando, & pluvia non est effusa in terram.

34 Parhho autem videns cessasse pluviam illam & grandinem & sonos, perrexit peccare: aggravavit enim cor suum, ipse & servi ejus,

35 Adeo ut obfirmato corde Parhho nõ dimitteret filios Jisraëlis: quæ admodum prædixerat Jehova per Moschen.

^h Heb. pmanu Moïschis: vide supra 4. 13.

ANNOTATIO.

8 Manus Jehovæ id est, pestis a Deo irato immissa, ut finis versus explicat. 8 Quapropter hæc plaga, sicut & tertia supra 8. 16. & nona infra 10. 20. sine denunciatione immissa est. 9 Pulvisculum id est, non subsidebit, sed velut flos tenuissimus pulveris hac illuc volitabit, & diffundetur per totam Ægyptum. Erumpens nondum maturum, quo tempore dolorem affert gravissimum. Multa pulvis id est, non unum in unoquoque, sed multa. 12 Prædixerat supra 4. 21. 14 Hæc vice id est, altera, ut tuum ipsius cor transverberent, non leviter pungant velut extremam cutem. 15 Percussissimam nam pecus tantum percusserat ver. 3. & 6. Reddit autem rationem cur eadem plaga homines non percussisset. 16 Ostendam in te ita intelligendum esse ostendit Mosche infra 14. 17. & 18. & Apostolus Rom. 9. 17. cuiusmodi reperiuntur multa. Populus meus ita vertendum docet Mosche infra 10. 2. Apostolus autem activum passivè reddidit, evidentie & sensus rationem habens, quia duo illa sunt *avris pocha*. 19 Congregatum duabus de causis hoc indicit, tum ut eum evincat sua beneficentia cum ingrato ejus animo certans, tum ut magnitudinē futuræ grandinis amplifcet. q. d. si unquam rebus tuis in agro metuendum fuit, jam certè est. 23 Sonos id est tonitrua, ut infra 19. 16. 27 Peccavi hac vice id est, nunc demum cogor fateri me peccasse, & Jehovæ justitiam, mihi verò ac meis improbitatem tribuere. 30 Nondum timebitis ut confirmatur eventu ver. 35. 35 Prædixerat utrumque, cessationem plagæ & pertinaciam Parhhonis, supra ver. 29. & 30.

CAPUT X.

Mosche plenius a Deo de pertinacia Parhhonis monitus & confirmatus, unam ei plagam denunciat, duas immittit, locustarum & tenebrarum: quarum priore in confessionem peccati, altera vero in gravissimas contra Moschen minas erumpit.

1 DEINDE edixit Jehova Moschi, i ad Parhhonem: quamvis ego aggravaverim cor ejus & cor servorum ejus, ut edam signa mea hæc in medio ejus,

^a Heb. in auribus filii tui, &c.

Et ut enarres audiente filio tuo & filio filii tui, quæ præ-

clare gesserō in Ægyptios, & signa mea quæ edidero in eis: ita cognoscatis me esse Jehovam.

3 Veniens itaque Mosche & Aharon ad Parhhonem, dixerūt ad eum, sic ait Jehova Deus Hhebræorum, quousque renuis^a abjicere te ob præsentiam meam? dimitte populum meum, ut serviant mihi.

4 Quod si tu renues dimittere populum meum, ecce ego inducturus sum cras locustas in oram tuam:

^b Heb. oculū,
ut etiā infra
ver. 15. & Nu-
mer. 11. 7.
metonymia

5 Quæ operient^b aspectum terræ, ita ut non possit quisquam videre terram: absumentq; residuum quod evasit, quod relictum est vobis a grandine, etiam absument omnem arborem, quicquid oritur vobis ex agro:

6 Prætereā implebunt domos tuas, domosq; omnium servorum tuorum, denique domos omnium Ægyptiorum, qualem plagam non viderunt patres tui, aut patres patrum tuorum, a die quo extiterunt super terram usque in diem hunc: deinde avertens se exibat a Parhhone.

7 Sed cū dixissent servi Parhhonis ad eum, quousque erit hic nobis in laqueum? dimitte hos homines ut serviant Jehovæ Deo suo: an nondum cognoscis periisse Ægyptum?

^c Heb. ite ser-
vite, ut infra
ver. 24.
^d Hebr. quis
& quis abitu-
ri.

8 Reductus est Mosche & Aharon ad Parhhonem: qui dixit ad eos, ite servitum Jehovæ Deo vestro: ^d qui nam sunt illi qui abitura sunt?

9 Dicente verò Mosche, cum pueris nostris & cum senibus nostris abeundum est nobis, cum filiis nostris & cum filiabus nostris, cum gregibus nostris & cum armentis nostris abeundum est nobis, quia festum Jehovæ nobis indictum est.

10 Dixit ad eos, Ita sit Jehova vobiscum, ut sum dimissurus vos & parvulos vestros: considerate, nam malum est ante faciem vestram.

11 Non ita fiet, ite nunc qui viri estis & servite Jehovæ, nam id vos postulabatis: sic expulite eos a facie Parhhonis.

12 Tunc edixit Jehova Moschi, extende manum tuam contra terram Ægyptiorum pro locustis, ut ascendant super universam terrā Ægyptiorum: & absument omnem herbam ejus terræ, quicquid reliquerat grando illa.

^e Heb. ventū
Oriētalem.

13 Extendente ergo Mosche baculum suum contra terram Ægyptiorum, Jehova adduxit^e Eurum in eam terram toto die illo & tota illa nocte: mane erat cū Eurus ille apportasset locustas.

^f Hebr. graves.

14 Et ascendentes locustæ illæ super universam terram Ægyptiorum, resederunt in tota terra Ægyptiorum numerosæ valde: ante eas non fuerunt sic locustæ ut hæc, & post eas non sunt futuræ sic.

15 Operiebant enim aspectum totius terræ illorum, ita ut obscuraretur terra, absumentq; omnem herbam terræ illorum, & omnem fructum cujusvis arboris, quicquid residuum fecerat grando illa: neque residua facta est ulla viriditas in ulla arbore aut in herba agri per totam terram Ægyptiorum.

- 16 Quapropter Parrho^g festinanter accersens Moschen & Aharonem, dixit, peccavi in Jehovah Deum vestrum & in vos. ^g Hebr. festina-
navit accer-
sere.
- 17 Sed nunc, condona quæso peccatum meum tantum hac vice: & supplices orate Jehovah Deum vestrum, ut amoveat a me tantummodò mortem hanc.
- 18 Quamobrè ille egressus a Parhhone, cum supplex orasset Jehovah, ^h Hebr. con-
vertit.
- 19 Immisit ex adverso Jehova ventumⁱ Occidentalem vehementem valde, qui sublatas locustas illas defixit in mare algosum: non relicta est locusta una in tota terra Ægyptiorum. ⁱ Hebr. maris,
vide Gen. 12.
5.
- 20 Sed obfirmavit Jehova cor Parhhonis, ita ut non dimitteret filios Jisraëlis.
- 21 Deinde edixit Jehova Moschi, extēde manum tuam versus cœlum, ut sint tenebræ super terram Ægyptiorum, & qui vis palpare possit tenebras.
- 22 Extendente itaque Mosche manum suam versus cœlum, extiterunt tenebræ caliginosæ in tota terra Ægyptiorum tribus diebus.
- 23 Non videbant^k alter alterum, neque surgebant ullus a loco suo tribus diebus: at omnibus filiis Jisraëlis erat lux in habitationibus eorum. ^k Hebr. vir frā-
trem suum.
- 24 Deinde accersivit Parrho Moschen, ac dixit, euntes servite Jehovah, tantum greges vestri & armenta vestra^l sistuntor: etiam parvuli vestri abeunto vobiscum.
- 25 Sed dixit Mosche, etiam tu permissurus es in manu nostra victimas & holocausta, quæ faciamus Jehovah Deo nostro.
- 26 Ideò etiam pecora nostra eant oportet nobiscum, non relinquetur vel ungula, quia ex eis accepturi sumus ut serviamus Jehovah Deo nostro: nam nos ignoramus^m quo colere nos oportebit Jehovah, donec pervenerimus illuc.
- 27 Obfirmavit verò Jehova cor Parhhonis, adeò ut noller dimittere eos.
- 28 Nam dixit ei Parrho, apage a me: cave tibi, ne deinceps intueor faciem meam, nam quo die intuitus fueris faciem meam, morieris. ^l Hebr. ne ad-
das intueri:
sic ver. 29.
- 29 Cui dixit Mosche, rectè locutus es: non amplius deinceps intuebor faciem tuam.

A N N O T A T I O.

- 2 Ita cognoscatis] finis summus, quò duo præcedentes referuntur. 3 Abjicere te] id est, meis ferulis emendari, & te obsequio meo submittere. 5 Residuum] triticum & zeam, de quibus supra 9. 32. & reliqua a grandine relicta. 7 In laqueum] jam enim aliquoties a Mosche iecti haud secus sibi ab eo metuit, quam aves a laqueo. Dimitte hos] concedes quod petunt. 8 Quinam sunt] q. d. non omnibus sum concessurus, sed quibusdam tantum, qui explicantur ver. 11. eosq; nominatum volo cognoscere. 9 Nobis] subaudi omnibus, nam hæc est superiorum ratio. 10 Ita sit Jehova vobis] id est, propitius vobis adit, q. d. non dimittam ut petitis: sed dum se illis malè precari putat, imprudens bene precatur. Malum est] interminat malum & præfens esse denunciat, nisi potèro sibi molestiam afferre desinant. 11 Id vos postul.] q. d. vos ab initio non amplius postulabatis. Expulit] Parrho & aulicorum quisque, quorum consensum ut exprimeret Mosche, singulari verborum usus est: sic enim fore prædixerat Deus supra ver. 1. 13 Furum] in illis regionibus vehementissimum, adeò ut maximas naves diffingat Psal. 48. 8. quamobrem eo mare rubrum Jisraëlitis pervium reddidit Deus, infra 14. 21. 14 Post eas non] id est, nunquam erunt usquam: nam ut taceamus multas simul fuisse species Psal. 78. 46. & 105. 34. tanta fuit earum copia, ut aspectum terræ adimeret. Quod autem describitur Joël 1. 2. 3. & 4. alia ratione fuit incomparabile, tum quòd aliæ species aliis successerunt, tum quia per aliquot annos flagellum duravit. 16 Peccavi] ex flagelli acerbitate, non de refectione peccati in hanc vocem erumpit: quare sublato flagello statim ad ingenium redit. In vos] deinceps vos sape, & a conspectu meo extrudendo. 17 Tantum hac vice] q. d. nisi promissum constanter præstabo, ludendo vos sape. Mortem hanc] id est, mortiferam hanc plagam, & alimenta omnia exedentem: metonymia. 19 Defixit] id est, magno impetu dejecit, ut ibi suffocarentur ac non emergerent. Mare algosum] id est, Erythræum

sive rubrum: ita ipsum Scripturæ vocant passim, quòd in eo alga plus quàm in aliis nascatur: vide Plinium lib. 13. natur. hist. cap. ult. mo. 20. *Observavit*] ut Moschi prædixerat suprà ver. 1. 21. *Quivis palpave*] præ eatum densitate: hyperbole, quod designatur solito longè densiores tenebræ, ut declarat ver. sequens. 23. *Non videbant*] densitas enim aëris tenebro- si etiam ignem impediēbat ne lucem subministraret eis. 24. *Deinde*] post triduanas tenebras, inductus a consiliariis suis, qui tunc adfuerunt, ut ostenditur infra 11. 8. *Sistuntor*] pignori, ut de vestro reditu certiores simus. 26. *Quo colere*] id est, quibus generibus, & quo numero animalium. 29. *Recte loc.*] non approbat quod Partho dicitur: sed ei insultat, & id ipsum quod dicebat Partho eventurum quidem, at longè aliter quàm putabat dicens, vim extremæ plagæ (quam mox denun- tiaturus est) ei prænunciat.

CAPUT XI.

Mosche ad Parhbonem non amplius rediturus, postremam ipsi plagam de primogenitorum nece ex Dei mandato denunciat, & vehementi ira commotus discedit.

• Heb. expel-
lendo expel-
let.

¶ Heb. in auri-
bus populi.

c Hebr. dede-
rat gratiã il-
li⁹ populi, ut
suprà 3. 21.

d'Hebr. est Enallage generis, quia Mosche cō-junctim de flagelli gravitate, & clamoris ex eo magnitudine loquitur: quæ diversi sunt generis Sic Gen. 4. 7.

e Heb. qui est
in pedibus
tuis: pes pro
vestigio *με-
τερονικως*,
ut Judic. 4.
10. & alibi.

f Hebr. cum
accensione
ire, ut i. Sche
mu. 20. 34.

DIXERAT enim Jehova ad Moschen, adhuc plagam unam inducam super Parhhonem & super Ægyptios, postmodum dimittet vos hinc: cum dimittet, ad unum^a celeriter expellet vos hinc.

2 Loquere nunc^b audiente hoc populo, ut petant quisque ab^c amico suo, & quæque ab amica sua, supellectilia argentea supellectiliaq; aurea.

3 "Reddiderátque Jehova gratiosum populum illum ante oculos *Ægyptiorum*: "etiam virum illum Moschen, magnum valde in terra *Ægypti* ante oculos servorum Parhthonis & ante oculos ipsius populi.)

4 Prætereà dixit Moſche, ita ait Jehova, circiter medium hujus noctis
ego egreſſurus ſum per medium Ægypti:

5 Et morietur omnis primogenitus in terra Ægyptiorum, a primogenito Parhthonis qui sessurus erat super thronum ejus, usque ad primogenitum ancillæ quæ est post molas: etiam omne primogenitum jumentum.

6 Itaque erit clamor magnus in tota terra Ægyptiorum, ^d cujusmodi non fuit editus, & cujusmodi non deinceps erit.

7 At apud omnes filios Israhel non movebit canis linguam suam, contra ullum hominem aut jumentum: ut cognoscatis quantum discrimen ponat Jehova inter Aegyptios & inter Israhelitas.

8 Tunc descendentes omnes^o servi tui isti ad me incurvabunt se mihi,
dicendo, exi tu & totus iste populus^o qui tua vestigia sequitur, & postea
exibo: sic exivit a Parhhone, accensus ira.

9 "Quemadmodum dixerat Jehova ad Moschen, non auscultabit vos
bis Parhho, ut multiplicem prodigia mea in terra Ægypti:

10 Ita Mosche & Aharone edentibus illa ipsa prodigia omnia coram
Parhhone, obduravit Jehova cor Parhhonis, adeo ut non dimiserit filios
n Jisraëlis e terra sua.

ANNOTATIO.

1 *Dixerat*] prædixerat quidem de plaga supra 4. 23. de missione & spoliis supra 3. 20. & sequent. sed eadem reperierat Deus antequam postremo ad Parhohem rediret Moſche: quapropter dicit, adhuc plagam unam. *Celeriter expeller*] infra 13. 31. & sequent. 2 *Amico*] Ægyptio & Ægyptia, supra 3. 22. 3 *Etiā virum*] q.d. hinc factum est ut nihil contra ipsam Parhho tentaverit. *Ipsius populi*] Ægyptii. 5 *Primogenitum ancille*] id est, infimum: per ancillam enim intelligit mancipium infimæ servitutis: vide infra 12. 29. *Post molas*] trusiles, quas qui circumagunt, non præcedunt sed sequuntur, beachiis & toto corpore obnixæ trudentes. 7 *Non movebit*] q.d. tanta erit quies & tranquillitas, ut ne canis quidem (qui nimis alioqui strepitu excitari solet) sit oblaturus: proverbiale dictum, ut Iehoschu. 10. 24. 8 *Servitus*] consiliari & ministri, ut annotavimus supra 10. 24. *Exibo*] ex Ægypto. 9. *Quemadmodum*] Conclusio superiorum quinque capitulum, evenisse ut Deus prædixerat supra 3. 9. & sequentibus cap. Moſchen verò & Aharonem sicut Deus præceperat fecisse.

Deus mox populum suum educturus, novam anni rationem, Paschalis victimæ sacramentum, & azymorum panum ritum instituit: Jisraëliitarum domos illius victimæ sanguine notatas præterfiliit, Aegyptios primogenitis eorum interemptis cogit ut omneis Jisraëlitas cum suis facultatibus & ipsorum spolijs quàm citissimè dimittant: & Jisraëlitas eductos ad secundam stationem perducit.

1 **LOCUTUS** autem fuerat Jehova Moschen & Aharonè, in terra Aegypti, dicendo,

2 Hic mensis vobis principium mensium, primus esto vobis inter menses^a cujusque anni.

3 Alloquimini totam congregationem Jisraëlis dicendo, in ipso decimo die mensis hujus, ut accipiant sibi quisque parvam pecudem pro^a familia paterna, parvam pecudem pro^a quaque familia.

4 Si verò minor fuerit aliqua familia, quàm ut sit^a par edendæ parvæ pecudi, accipiat ipse paterfamilias & vicinus ejus qui proximus est domui ejus parvam pecudem pro numero animarum: quisque^b pro ratione cibi sui numerabitur ad ipsam parvam pecudem comedendam.

^a Hebr. superior: parva pecude.

^b Hebr. secundum comedere suum.

5 Parva pecus integra, mascula, annicula esto vobis: eam ex ovibus aut ex capris accipitote.

6 Sitq; apud vos in custodia, usque ad decimum quartum diem hujus mensis: tum^a jugulanto eam totus cœtus congregationis Jisraëlis inter duas vespervas.

7 Deinde accipientes ex ipsius sanguine, imponunto duobus postibus & superliminari, in domibus illis in quibus esuri sunt ipsam.

8 Comedunto verò carnem illius ea ipsa nocte: comedunto eam assam igne, & azymos panes^a cum herbis amaris.

9 Ne comedatis ex ea^a crudum quicquam, aut coctile coctum in aqua, sed assum igne, caput ejus cum cruribus ejus & cum intestinis ejus.

10 Neque reliquum faciatis ex ea quicquam^a usque mane: quod autem reliquum fuerit ex ea usque mane, igne comburitote.

11 Ita verò comedite eam, lumbis vestris succinctis, calceamentis vestris ad pedes vestros, & baculo vestro in manu vestra: sed comedite eam cum festinatione, Pascha est Jehovæ.

12 Transiturus enim sum per terram Aegypti ea ipsa nocte, & percussurus omne primogenitum in terra Aegypti ab hominibus usque ad jumenta: & in^a omneis Deos Aegyptiorum exerciturus judicia, ego Jehova.

^a Hebr. Pascha, id est, transitus, & sic deinceps: pro pecude adhibita ad significandū transitum.

13 Erit autem sanguis ille^a pro vobis in signum super illas domos ubi eritis, ut videns sanguinem illum transeam præter vos: sic non erit in vobis plaga^a exitialis, cum cædam primogenita in terra Aegypti.

^a Hebr. in exitium.

14 Quamobrem esto dies iste vobis in^a monumentum, ut celebretis ipsum, diem festum Jehovæ: per ætates vestras statuto^a perpetuo celebrate ipsum.

^a Hebr. seculi, sic infra ver. 17.

15 Septem dies panes azymos comeditote, verumtamen ipso die pri-

f Heb. feceritis ut cesser: ita autē accipiedum esse ostēditur infra 23. 18. & 34. 25.

mo^f *jam* amoveritis vetus fermentum e domibus vestris: nam quisquis comederit fermentatum a die illorum primo usque ad septimum diem, utique^g excindetur illa ipsa anima ex Jisraēle.

16 In primo autem illorum die^g convocatio sancta, similiter die illorum septimo convocatio sancta esto vobis: nullum opus fiat in eis, verumtamen quod comedendum erit unicuique animæ, illud solum parabitur vobis.

17 Observatote igitur *diem* ipsum azymorum, quia eodem ipso die eduxero exercitus vestros e terra Ægypti: ideò observatote illum ipsum diem per aetates vestras statuto perpetuo.

18 Primo ipso *menſe*, quartodecimo die ejus mensis^g vespere comedite azymos, usq; ad diem vigesimum primum ejusdem mensis vespere.

19 Septem dies vetus fermentum ne reperitor in^g domibus vestris: nam quisquis comederit fermentatum, utique excindetur illa ipsa anima ex congregatione Jisraēlis, tam^g peregrini, quàm indigenæ ipsius regionis.

20 Nihil fermentati comeditote: in omnibus habitationibus vestris^g comedite panes azymos.

21 Convocatis itaque Mosche omnibus senioribus Jisraēlis, edixit eis, extrahite, & accipite vobis parvam pecudem per familias vestras, deinde jugulate ipsum Pascha.

g Latini ex vocis similitudine hyssopū, Hebræi origanon, alii aliud intel ligunt: sed muscū esse ostēdit e jus ad cedrū altissimā & nobilissimā oppositio, ut minutissime atque vilissimæ, 1. Reg. 4. 32. quod parietinis ad nascitur, qd p ceteris recipiendo & aspersgēdo liquor aptus est, postremo quod pe nicilli usum præstare potuit ad sanguine inficiendū postes & superliminare.

22 Tum acceptum fasciculum^g musci intingite in sanguine ipsius qui erit in aliqua pelvi, & admovetote superliminari & duobus postibus de sanguine illo qui erit in ea pelvi: vos autem ne exitote ullus e porta domus suæ usque mane.

23 Procedens enim Jehova ad percutiendum Ægyptum, cūm viderit sanguinem illum in superliminari & in duobus postibus: transibit Jehova præter portam illam, nec sinet interfectore ipsum ingredi domos vestras ad cædendum.

24 Observatote autem^g rem hanc, pro statuto & filiis tuis usque in seculum.

25 Esto itaque, cūm veneritis in terram illam quam daturus est Jehova vobis quemadmodum dixit, & observabitis hunc ipsum cultum:

26 Esto inquam, dicentibus ad vos filiis vestris, quid hic cultus vobis designat?

27 Ut dicatis, victima, pascha est Jehovæ, qui transiens præter domos filiorum Jisraēlis in Ægypto cūm caderet Ægyptios, familias nostras eripuit: tunc verticem^g inclinavit populus ipse & incurvaverunt se.

28 Quod abeuntes fecerunt filii Jisraēlis: quemadmodum præceperat Jehova per Moschen & Aharonem, sic fecerunt.

29 Fuit autem^g sub mediam noctem, ut Jehova caderet omnem primogenitum in terra Ægypti, a primogenito Parhhonis qui sessurus erat super thronum ejus, usque ad primogenitum^g captivi qui erat in^h ergastulo: & omne primogenitum jumentorum.

h Hebr. loco foveæ.

30 Quapropter surrexit Parrho nocte, ipse & omnes servi ejus, omnes denique Ægyptii: erat enim clamor magnus in Ægypto, eo quod nulla erat domus, ubi non *esset* aliquis mortuus.

31 "Inclamabatq; Moschen & Aharonem noctu, dicens: surgentes exite e medio populi mei, tum vos tum filii Jisraëlis, & abeuntes servite Jehovahæ, sicut locuti estis.

32 Greges quoque vestros & armenta vestra accipite, "quemadmodum locuti estis, ac abite: sed "benedicite etiam mihi.

33 Etiam Ægyptii vehementer instabant apud populum, festinanter dimittendo eos e sua regione, dicebant enim, nos omnes jamjam moriturus sumus.

34 Itaque accepit ipse populus massam suam, nondum fermentatam, matris suis super humerum suum *quisque* circumligatis ad vestes suas.

35 (Filii autem Jisraëlis fecerant secundum edictum Moschis: petierat enim ab Ægyptiis suppellectilia argentea, & suppellectilia aurea, & vestes:

36 Et Jehova reddiderat gratiosum populum hunc ante oculos Ægyptiorum, qui commodaverant eis: ita "spoliaverunt Ægyptum.)

37 Profectiq; sunt filii Jisraëlis "Rahmiesefo Succothas, "ad sexcenta millia peditum, virorum, præter parvulos.

38 Quinetiam "miscellanea turba multa ascendit cum eis, greges quoque & armenta, possessio gravis valde.

39 "Tunc coxerunt e massa illa, quam "extulerant ex Ægypto, placentas azymas, cum nondum fermentata esset: nam "expulsi ab Ægyptiis, non potuerant cunctari, etiamq; viaticum non comparaverant sibi.

40 Incolatus autem "Jisraëliitarum, quo commorati sunt "in Ægypto, *fuit* "quadringentorum triginta annorum.

41 Fuit vero exactis quadringentis triginta annis, fuit, inquam, eodem ipso die, ut egrederentur omnes exercitus Jehovahæ e terra Ægypti.

42 Nox "plurimum observanda est Jehovahæ, qua eduxit eos e terra Ægypti: hæc est illa nox Jehovahæ, plurimum observanda omnibus Jisraëlitis per ætates suas.

43 Quamobrem edixit Jehova Moschi & Aharoni, hoc esto statutum ipsius Paschatis: nullus "alienigena vescitor illo.

44 "Omnis verò servus cujusque, "emptus pecunia, cum "circumcideris eum, tum vescitor illo.

45 "Inquilinus, aut mercenarius ne vescitor illo.

46 "In eadem domo editor, ne efferto ex ulla domo de carne illius foras: & "os ne confringatis in illo.

47 Tota congregatio Jisraëlis faciunto illum.

48 Quòd si peregrinabitur apud te peregrinus, qui "facere voluerit Pascha Jehovahæ, circumciditor ei "omnis mas, tum demum accedito ad faciendum ipsum, & esto sicut ipse indigena terræ: at nullus præputiatus vescitor illo.

i Heb. dederat gratiam hujus populi, ut supra 3. 21.

k Heb. observationis, ut paulò post hoc versu.

l Heb. emptio pecuniæ, ut Gen. 17. 12.

m Heb. fecerit Pascham.

49 Lex eadem esto indigenæ ipsi, & peregrino qui peregrinatur inter vos.

50 Quod fecerunt omnes filii Jisraëlis: quemadmodum præceperat Jehova per Moschen & per Aharonem, sic fecerunt.

51 Fuit autem hoc, eodem ipso die, quo eduxit Jehova filios Jisraëlis e terra Ægypti per exercitus suos.

ANNOTATIO.

1 *Allocutus*] ante triduanas tenebras, ut evincit ver. 6. nam Pesach ex grege seligitur quatrduo antequam mactetur: quod facere non potuissent, nisi inter hoc mandatum seponendi mactandique Pascha, & Paschatis tempus infra ver. 28. quatrduum intercessisset, triduum tenebrarum, & dies sequens, quo Mosche cum Parthhone postremo locutus, eadem primogenitorum proxima nocte futuram denunciavit: supra 10. & 11. 2 *Cujusque anni*] sacri videlicet, hoc est, ad redemptionem & rationem festorum pertinentis: nam respectu jubilee, intermissionis terre, atque proventuum, hoc est, civilis anni aliud erat initium, nimirum a septimo mense, ut apparet infra. 23. 11. & 16. & 34. 22. & Levitici 25. 9. 3 *Familia paterna*] id est, tota alicujus hominis cognatione, quæ in multas familias ferè distributa est. Quæque familia] quæ sufficere ad totam pecudem eadem nocte edendam. 4 *Pro ratione cibi*] id est, singuli patresfam. pro numero suorum domesticorum, & ratione victus eorum, ut infra 16. 17. 5 *Annicula*] quæ annum non excederit, etiam si præcisè annum minimè complevisset: nam apta incipiebat esse inde ab octavo die: vide infra 23. 19. 6 *Sitq; apud vos*] seponitur a reliquo grege penes vos. *Juglanto*] quisque suam. *Duas vespere*] id est, duas vespertini temporis extremitates, quarum prior ad finem diæ inclinantis pertinet, ut apparet ex ver. 18. posterior ad principium noctis, quo sequens dies inire dicitur Gen. 1. 5. 7 *Imponunt*] causam vide infra ver. 13. nam temporarium hoc mandatum fuit illius tantum Paschatis, quod ante redemptionem celebratum. *In quibus*] nam intra illas ea nocte se continere jubentur infra ver. 22. 8 *Cum herbis amaris*] in monimentum amaræ servitutis, qua ab Ægyptiis pressa fuerant, supra 1. 14. 9 *Erudum*] aut etudum, aut non satis coctum, nam utrumque vox Hæbræa significat. *Caput ejus cum*] id est, integrum allatum, non autem per partes: nam ne rum quidem cum allata erat, per partes foras efferrî sinebatur, infra ver. 46. 10 *Usque mane*] nam ad primam noctem illius festi hæc ceremonia pertinebat, infra ver. 42. *Ignem comburite*] ne ad alios usus præter institutum adhibeatur. 11 *Ita erit*] Quatuor hæc ad istud tantum Pascha pertinent, quod in Ægypto celebratum: quapropter in institutione anniversarii ritus Paschatis neque hæc repetuntur, neque sanguinis aspergendi mandatum, de quo supra ver. 7. neque egrediendi interdictum, quod habetur infra ver. 22. ac proinde Christum in celebratione Paschatis discumbentem, & post esum ejus in hortum exeuntem (ut Evangelistæ tradunt) minimè contra Legem venisse constat. 12 *Omnes Deos*] iudiciis meis decedendo quam vani sint, fallaces, & omni facultate opis ferenda destituti. 13 *Pro vobis*] ut vos promissi mei admoniti in fide corroboraret, & mihi testetur vos promissiones meas fide amplectos esse. 14 *Quamobrem*] hic demum in futurum jubet anniversarium Pascha celebrari. *Monimentum*] redemptionis vestræ a Deo acceptæ, & grati erga ipsum animi restituti. *Perpetuo*] in Christo, qui Legis est complementum, & harum umbrarum corpus, Rom. 10. 4. Hebr. 10. 1. & Coloss. 17. in hac autem & in omnibus aliis legalibus ceremoniis, perpetuas ista non longius quam usque ad Christum extenduntur. 15 *Septem dies*] Hæbræi uno ore tantumdem spatii dicunt intercessisse inter profectionem Jisraëitarum ex Ægypto, & Ægyptiorum submersionem, ideoque mandatum fuisse, ut primus & ultimus dies præ cæteris celebraretur: quia dicuntur infra 14. 30. Jehova eo die quo submersi sunt Ægyptii servasse Jisraëlitæ a manu Ægyptiorum, atque hæc sententia verisimilis est, tum quia quemadmodum primo die in esu Paschatis fuit sancta convocatio, sic submersis Ægyptiis per convolutionem sanctam cantico Moschis Deus celebratus est, tum quia itinerum rationi cum hac sententia optime convenit nam Succothas decimo quinto venerunt, Ethamum decimo septimo, ad fauces Chirotharum decimo octavo (ubi Jisraëlitæ substituerunt expectantes adventum hostium) die vigesimo occurrit Parthhonis exercitus, nocte verò sequente Jisraëlitæ trajiciunt mare & isti submerguntur. *Excindatur*] vide Gen. 17. 14. 16 *Convocatio sancta*] id est, populus a reliquis hujus vitæ negotiis vacans conveniet, ut sacris incumbat. *Illud solum*] sicut etiam licebat diebus festis pentecostes, buccinarum, & tabernaculorum: in sabbatho verò hoc quoque prohibebatur, infra 16. 5. & 23. & 29. & 35. 3. 18 *Vespere*] unde incipit dies, Gen. 1. ideo festa omnia in Lege mandata a vespere incipiebant. 19 *Domibus vestris*] id est, toto termino tum infra 13. 7. Synecdoche. *Peregrini*] id est, ad confusionem vitandam, alienigenæ inter Jisraëlitæ versantes, quod ad exterorum tempore eis permittebat fermentato vesci, & contra venientes excludi jussit. 20 *Comedite panem*] causam vide Deut. 16. 3. 21 *Extrahite*] die videlicet decimo, id est, habito delectu a reliquis segregate pecudem qualis describitur supra ver. 5. 24 *Remane*] non ceremonias illas Paschatis in Ægypto peculiares, de quibus supra ver. 7. 11. & 22. sed reliquam institutionem anniversarii Paschatis atq; azymorum. 25 *Cum veneritis*] nam in deserto unum tantum Pascha jussit celebrasse leguntur anno secundo ab exitu ex Ægypto, Num. 9. 26 *Dicentibus*] Sacre actioni doctrinam annectentibus. cap. 13. nam sine ea actio vana & inutilis esset. 27 *Inclinavit*] ita fidem & obedientiam suam testificatus est. 29 *Sub medium no.*] prout denunciaverat supra 11. 4. *Captivi*] id est, servi & ancillæ, ut supra 11. 5. nam ex captivis fiebant servi, qui molas in carcere trudebant: vide de Schimschone Judic. 16. 22. 31 *Inclamabatq;*] ipse, & per omnes servos suos, etiam orando ut discederent, supra 11. 8. 32 *Quemadmodum locuti*] id est, sine exceptione, ut postulavistis, supra 10. 25. *Remanete*] id est, impetrate mihi hujus plagæ finem. 36 *Spoliaverunt*] ut promiserat Deus Moschi supra 3. 23. & diu ante Abrahæam, Gen. 15. 14. 37 *Rabbimeleso*] de quo Gen. 47. 11. *Ad sexcenta mil.*] ut Jahlhakobo promiserat Deus Gen. 46. 3. & narratur supra 1. 12. 38 *Miscellanea turba*] diversarum gentium, quæ miraculis terræ sese Jisraëlitæ adjunxerant, de qua etiam Num. 11. 4. 39 *Tunc*] cum pervenissent Succothas, ver. 37. *Extulerunt*] supra ver. 34. *Expulsi*] ut promiserat Deus supra 6. 1. & 11. 1. 40 *Jisraëlitæ*] id est, non tantum posterorū Jahlhakobi, sed ipsius quoq; Jahlhakobi, patris, & avi, eo quo tempore Uræ Chaldæorū vocatus est, tum enim cepit incolæ esse Jisraël, & incolatus duravisset, ad exitum ex Ægypto Synecdoche, ut Gen. 15. 13. tempus aut itineris ad terram promissam, idē synecdochicè possessioni terre annunciamus. *In Ægypto*] & aliis peregrinationum locis, in terra non sua: Synecdoche. *Quadringentorum trig.*] vide in Gen. 11. 35. 43 *Alienigena*] id est, qui neq; ex liberatis ab Ægypto natus est, neq; ad redemptionem futuram per Christum (cujus illa nomen fuerunt) pertinet. 44 *Omnis verò*] exceptio superioris legis. *Circumcideris*] hoc est, ita institueris, ut fidei iustitiam præcedat, & circumcissione (quæ sigillum ejus est) obsignari & in populū Dei referri voluerit: Synecdoche. 45 *Inquilum*] tantum, hoc est, fide non imbutus, ac proinde incircumcisus. 46 *In eadem domo*] populi, qui ante dispersus erat, collectus: symbolum: idcirco Deus hoc præcipit quod collectionem figurat, & contrarium vetat. *Os conf.*] quia Pesach signum fuit Christi, cui hoc accommodatur Joan. 19. 33. & 36. 48 *Omnis mas*] id est, ipse, & quicumque mas ad eum pertinet. *Lex eadem*] id est, iisdem legibus tenentur: quibus præstitis, nullo discrimine ab Jisraëlitæ genere discernuntur. 51 *Hæc* est, anniversarii Paschatis institutio a ver. 43. ad finem usque.

Mosche mandata Dei de annuo Paschatis ritu & primogenitorum consecratione capite superiore atq; hoc accepta populo proponit, eorumq; memoriam ad posteritas propagari jubet: deinde quâ & quomodo ad tertiam stationem ductu Dei pervenerint, narrare pergit.

ALLOCUTUS quoque est Jehova Moschen, dicendo,
 2 Consecra mihi omne primogenitū, quicquid aperit vulvam
 in filiis Jisraēlis, ex hominibus & ex jumentis: "meum^a enim est.

^a Eclipsis, ut
 Gen. 14. 17.
 & 49. 3.

3 Edixit itaque Mosche populo, mementote diei hujus, quo egressi
 estis ex Ægypto e^c domo servorum, nam^b robusta manu eduxit Jehova
 vos illinc: ne ergo comedito fermentatum.

^b Heb. robo-
 re manus: sic
 infra ver. 14.
 & 16.

4 Hujus, inquam, diei quo vos exitis, in mense^c Abib.

^c id est, hor-
 dei cū spica:
 quia ibi hor-
 deū jam spi-
 cas extule-
 rat: Levit.
 10. 10. & 15.

5 Esto autem, cū introduxerit te Jehova in regionem Cenahhanai,
 & Chittai, & Emorai, & Chivvai, & Jebusai, quam juravit majoribus
 tuis se daturum tibi, terram affluentem lacte & melle: ut obeatis cultum
 istum mense hoc.

6 Septem diebus comedito panes azymos: die quoq; septimo festum
 esto Jehovæ.

7 Panes azymi comeduntor septem illis diebus: neque conspici tora-
 pud te fermentatum quicquam, neque conspici tor apud te vetus fermentum
 in toto termino tuo.

8 Et annunciato filio tuo die illo, dicendo, "propter hoc, fecit ista Je-
 hova mihi, cū exirem ex Ægypto.

9 Sic^d erit tibi in signum^e ad manum tuam, & in monimentum inter
 oculos tuos, ut sit doctrina Jehovæ in ore tuo, manu forti eduxisse te Je-
 hovam ex Ægypto.

10 Observato itaq; statutum hoc, "constituto tēpore suo, ^dquotannis.

^d Heb. de an-
 no in annū.

11 ITEM esto, cū introduxerit te Jehova in regionem Cenahhanai,
 quemadmodum juravit tibi ac majoribus tuis, dederitq; eam tibi:

12 Ut^e emancipes quicquid aperit vulvam, Jehovæ: nā quicunq; ape-
 ruerit vulvā, foetus jumentorū qui fuerit tibi, masculi ex iis, Jehovæ erunt.

^e Heb. facias
 ut trāseat, ni-
 mirum a tua
 potestate, ut
 deinceps Do-
 mini sit.

13 Sed omnem asinum aperientem vulvam, parva pecude redimito,
 quòd si non redimes, decollato ipsum: omnem verò primogenitum hu-
 manum ex filiis tuis, redimito.

14 Et esto, cū interrogaverit te filius tuus^f in posterum, dicendo,
 quid hoc sibi vult? ut dicas ad eum, robusta manu eduxit nos Jehova ex
 Ægypto e domo servorum.

^f Heb. cras:
 synecdoche.

15 Fuit enim, cū durum se præbuisset Parhho in dimittendis nobis,
 ut occiderit Jehova omne primogenitum in terra Ægypti, a primogeni-
 to hominum ad primogenitum jumentorum: idcirco ego mactō Jeho-
 væ ex omni aperiente vulvam ipsos masculos, omnem verò primogeni-
 tum filiorum meorum redimo.

16 Quod erit in signum ad manum tuam, & in frontalia inter oculos
 tuos, manu robusta eduxisse nos Jehovam ex Ægypto.

17 Fuit autem, cū dimisisset Parhho populum, ut non duceret eos Deus viā regionis Pelischaorum, quamvis propinqua esset (dicebat enim Deus, ² *videndum* ne pœniteat hunc populum, cū viderint bellum, & revertantur in Ægyptum)

² Eclipsis, videtur Gen. 3. 22

18 Sed circumduceret Deus populum viā ipsā deserti, ad mare algosum: ^h militari autem ordine ascendebant filii Jisraēlis e terra Ægypti.

^h Heb. quini, nā plerumq; quini proce- debant mili- tes: Cata- chucis.

19 (Acceperat autem Mosche ossa Josephi secum: nam jurejurādo obstrinxerat filios Jisraēlis dicendo, omnino visitabit Deus vos, *adjuro* ut tunc deportetis ossa mea hinc vobiscum.)

20 Profecti itaque Succothis, castrametati sunt Ethami, in fine ipsius deserti.

21 Jehova verò antecedēs eos interdiu in columna nubis, ad deducendum eos viā illā, & noctu in columna ignis, ad afferendum eis lucem, ut progrederentur interdiu ac noctu:

22 Non amovit columnam illam nubis interdiu, aut columnam illam ignis noctu, a conspectu ipsius populi.

ANNOTATIO.

2 Meum enim] causam vide infra ver. 15. 3 Domus servorum] id est, ergastulo, sive loco foveæ, supra 12. 29. cui Ægyptus comparatur, quod in ea Jisraēlitæ dura servitute exercebantur, ut servi in ergastulis solent, supra 1. 14. 8 Propter hoc] id est, in hunc finem omnia hæc beneficia præstuit, ut ipsum tam beneficium grato animo colant & prædicent. 9 Erunt tibi in sig.] id est, repertes quotannis hanc actionem, ut memoriam Dei & liberationis ab eo conserves, doctrinamq; ad posteritatem propages. Ad manum tuam] id est, quod in promptu habeas quasi manibus palpandum, oculis continenter spectandum, & ad omnes usus recolegendum: hyperbole ex hominum more sumpta. 10 Constituto temp.] de quo supra 13. 6 hinc apparet quā temere constitutum a Deo tempus post reditum a captivitate Babylonica Judæi mutaverint, ne Pascha in initium (ut ipsorum traditio docet) in diem Lunæ, Mercurii, aut Veneris incideret: quā contemprā Christus Pascha celebravit cum discipulis ex Legis præscripto, Marci 14. 12. & alibi. 13 Asinum] quodvis jumentum ineptum sacrificiis per analogiam, hanc autem speciem nominat, quia major ejus quam aliarum copia illis regionibus erat: synecdoche. Decollato] ne quod Domini est adhiberetur ad profanos usus. Redimto] quando & quanti, docetur Num. 18. 16. quod de Christo factum est Lucæ 2. 22. 15 Ex omni] apto ad sacrificium: nam de ineptis dictum est ver. 13. 18 Mare algosum] de quo supra 10. 19. nam si recta fuissent profecti, ad mare potius mediterraneum, quā ad rubrum declinassent. Deserti] Ethami, ut nominatur Num. 33. 8. 19 Jurejurando obstr.] Gen. 50. 25. Ossa Josephi] & reliquorum Patriarcharum, ut docet Stephanus Act. 7. 16. horum verò nominatim meminit propter juramentum illud quo obstricti fuerant. 20 Succothis] supra 12. 37. Ethami] qui locus nomen deserto dedit, quod eousque etiam protenditur quā Jisraēlitæ fecerunt iter a trajecto mari, Num. 33. 8. 21 Jehova] Christus, qui & Angelus Dei vocatur, infra 14. 19. vide 1. Corinth. 10. In columna] utriusque columnæ commune erat, ut populo dux itineris esset: peculiare autem, columnæ quidem nubis, ut ab aestu & cœli injuria protegeret, Psal. 105. 39. alterius verò quod hic describitur. Via illa] quā divertendum erat, supra ver. 18.

CAPUT XIII.

Deus Ægyptiorum potentiam in mare submersurus suosq; prorsus liberaturus, Jisraēlitæ de toto rei eventu præmonitis mandat ut Parhthonem cum exercitu ad se stratagemate pelliciant: qui eventum oraculo prorsus respondentem videntes Deum amplius reverentur, & Moschi ministro fidem habent.

1 **A**LLOCUTUS autem est Jehova Moschen, dicendo, 2 Alloquere filios Jisraēlis, "ut divertant, & castrametentur ante ^a fauces montium Chirotharum, inter Migdolum & inter mare: ante Bahhal-tzephonem, e-regione ejus castrametamini ad mare.

^a Hebr. osi- psarū Chirotharum: sic deinceps.

3 Dicet autem Parhho de filiis Jisraēlis, perplexi sunt in hac regione, conclusit eos desertum illud.

4 Et obfirmabo cor Parhthonis, ut persequatur eos, quò glorificer in

Parhhone & in omnibus copiis ejus, experianturq; Ægyptii me esse Jehovaham: & fecerunt sic.

5 Nam cum nunciatū esset Regi Ægypti "fugere populum hunc," mutatoq; ^b animo Parhho & servi ejus erga populum hunc, dicerent, quid hoc ^b Heb. corde. *est quod fecimus?* quod dimisimus Jisraëlitas ne servirent nobis?

6 Junxit currum suum, & populum suum assumpsit secum,

7 Assumpsit, inquam, sexcentos currus delecti *militis*, & "omneis currus Ægypti: quibus omnibus præerant duces.

8 (Obfirmaverat enim Jehova cor Parhhonis Regis Ægypti, ut persequeretur filios Jisraëlis: filii verò Jisraëlis procedebant "manu sublata:)

9 Ita persequentes eos Ægyptii affecuti sunt eos castra habentes ad mare, omnes ^c equites cisiarii Parhhonis, & equites ejus, & copię ejus, ad fauces *montium* Chirotharum, ante Bahhal-tzephonem, ^c Heb. equus, currus, abstracta, p. cōcretis: sic infra 23.

10 Et admovit castra Parhho: sublati verò filii Jisraëlis oculis suis, cum ecce Ægyptius subsequeretur eos, timuerunt valde, & "clamaverunt filii Jisraëlis ad Jehovaham.

11 Dixeruntque ad Moschen, an propterea quòd nulla prorsus sint sepulchra in Ægypto, abduxisti nos ut moreremur in hoc deserto? quid hoc *est quod fecisti nobis*, educendo nos ex Ægypto?

12 "An non hoc illud *est*, quo alloquebamur te in Ægypto, dicendo, desiste a nobis, ut serviamus Ægyptiis? nam melius fuisset nobis servire Ægyptiis, quàm nos mori in hoc deserto.

13 Edixit autem Mosche ipsi populo, ne timeatis, "consistite & spectate" salutem Jehovahæ, quam edet vobis hodie: nam quos vidistis Ægyptios hodie, non pergetis videre eos posthac usque in seculum.

14 Jehova pugnabit pro vobis, vos ergo ^d quiescite. ^d Heb. silete.

15 Edixit verò Jehova Moschi, "quid clamas ad me? alloquere filios Jisraëlis, ut proficiscantur.

16 Sed tu attolle baculum tuum, & extensa manu tua versus ipsum mare finde ipsum, ut ingrediantur filii Jisraëlis per medium maris in ipsa arida.

17 De me autem, ecce ego obfirmo cor Ægyptiorum ut ingrediantur post illos, & glorificabor in Parhhone, & in omnibus copiis ejus, in curribus ejus, & in equitibus ejus.

18 Et experientur Ægyptii me esse Jehovaham, cum glorificabor in Parhhone, in curribus ejus, & in equitibus ejus.

19 Tum profectus "Angelus ipse Dei, qui antecedeat castra Jisraëliitarum, ivit a tergo eorum: (nam profecta columna illa nubis a conspectu eorum, stabat a tergo eorum.)

20 Procedensq; inter castra Ægyptiorum, & inter castra Jisraëliitarum: illis erat nubes & tenebræ, *his* autem illustrabat noctem ipsam, adeò ut non appropinquaverit alter ad alterum tota illa nocte.

21 Cumq; extendisset Mosche manum suam versus illud mare, abegit

Jehova mare ipsum Euro vehemente tota illa nocte: & redegit mare ipsum in siccum, diffidente se aqua illa.

22 Sic procedebant filii Jisraëlis in medio maris per ipsam aridam, cum aqua essent eis murus a dextera eorum & a sinistra eorum.

23 Persequentes quoque Ægyptii procedebant post eos, totus equitatus Parhhonis, cisiarii ejus, & equites ejus, in medium illius maris.

24 Fuit autem in vigilia matutina illa, cum prospectaret Jehova ad castra Ægyptii in columna ignis & nubis, ut funderet castra Ægyptii,

e Hebr. cum gravitate.

25 Ablatisque rotis curruum ejus duceret eum tardè: quamvis diceret Ægyptius, fugiam a conspectu Jisraëliitarum, nam Jehova pugnat pro eis contra Ægyptium.

26 Tum dixit Jehova ad Moschen, extende manum tuam versus ipsum mare, ut revertantur aqua ipsius super Ægyptium, super currus ejus, & super equites ejus.

27 Extendente itaque Mosche manum suam versus ipsum mare, reversum est mare ipsum appetente mane ad vim suam, Ægyptii autem fugiebant obviam ipsi mari: Sic excussit Jehova Ægyptium in medium maris.

28 Nam revertentibus aquis illis, & operientibus illorum currus & equites cum omnibus copiis Parhhonis, qui processerant post eos in ipsum mare, non est relictus ex eis vel unus.

29 Interea filii Jisraëlis ibant per aridam in medio ipsius maris, & erant aqua illa eis murus a dextera eorum & a sinistra eorum.

30 Ita servavit Jehova in die illo Jisraëlitas e manu Ægyptiorum, videruntque Jisraëlita Ægyptios morientes in litore maris.

f Heb. manū illā magnā: metonymia.

31 Cum autem vidissent Jisraëlita opus illud maximum, quod edidit Jehova contra Ægyptios, timuerunt populus ipse Jehovā, credideruntque Jehovæ & Moschi fervere ejus.

ANNOTATIO.

2 Ut divertant] causam ostendit suprà 13. 17. hic autem prædicit quomodo hanc aberrationem accepturi sint Ægyptii, & quid inde eventurum sit. Ante fauces] q. d. in loco iniquo, in faucibus montium inter duo munita loca non procul a mari, ut hac specie allekti Ægyptii Jisraëlitas aggrediantur, spe retrahendi eos ad pristinam servitutem. 3 Desertum] Ehami, de quo suprà 13. 20. quasi dicat, deserti horriditate perterriti, huc illuc aberrando tandem montium angustias se incluserunt. 4 Obfirmabo] vide suprà in 4. 21. 5 Fugere] magnis itineribus die & nocte contendere, quod Ægyptii sui metu fieri existimabant. Mutatoque] ita ut de Jisraëlitis, quos prius a se dimiserant, retrahendis ad servitutem cogitarent. 7 Omnes] quos potuit in illa celeritate colligere. 8 Manus sublata] non ut fugitivi trepidè manibus remisissis, sed securè, instructa acie, ut dimissi, suprà 13. 18. sic Num. 15. 30. 10 Clamaverunt] animo & corpore anxii propter hostem propinquum ejularunt potius quam invocaverunt fide, quod ex sequentibus querimoniis apparet, quas contra Moschen miscent. 12 An non] vide suprà 6. 8. 13 Consistite] ne commoveamini ac fluctuetis animo, sed spe firma opem domini expectate. Salus] victoriam & liberationem, 1. Schem. 14. 46. & 19. 5. 15 Quid clamas] non reprehendit simpliciter quod orat, sed quod non exequitur mandatum acceptum suprà ver. 2. ideoque illud rursus urget in fine versus: sic 1. Schem. 16. 1. & Joan. 20. 17. 19 Angelus] vide suprà 13. 21. 23 In medium] procul a litore illius sinus. 24 Prospectaret] immittens aquas, tonitrua, & procellas, infra 15. & Psal. 77. 18. & 19. 25 Ablatisque] cum remota siccitate terra fermentesceret, quæ tenaciter hærebat rotis & pedibus, ut frustra de fuga cogitarent, Judith. 9. 7. & 8. 27 Obviam ipsi] nam quocunque se convertebant, irruentes aquæ excipiebant eos. Excussit] dejiciens eum ex curribus & equis. 28 Non est rel.] ut Psal. 106. 11. 29 Interea] nam nondum omnes Jisraëlita transierant, cum submergerentur Ægyptii. 30 Servavit] id est, prorsus liberavit: vide suprà in 12. 15. In litore] id est, Jisraëlita trajecto mari e litore hostes suos morientes spectantur.

CAPUT XV.

Mosche cum Jisraëlitis Deum superioris victoriæ autorem cantico celebrat, idemque Maria & famina

femina tympanis adhibitis faciunt. Postea relicto mari, per tridui iter aqua penuria laborantes ad quintam stationem perveniunt: ubi murmuranti Deumq, tentanti populo amara aqua a Mosche dulces redduntur, ligno injecto ex jussu Dei, & populus in futurum eruditur.

- 1 **T**U NC canens Mosche & filii Jisraëlis canticum istud Jehove,
locuti sunt dicendo, " Cantabo Jehovah, eo quod " admodum <sup>a Hebr. excel-
lendo excel-</sup>
2 excelluit, equum & sessorem ejus dejecit in mare.
" Robur meum & " carmen Jah, qui fuit mihi saluti: hic
est Deus fortis meus " cum quo habitabo, Deus patris mei quem exal-
tabo.
- 3 Jehova est ^b bellicosissimus, nomen ejus est " Jehova. <sup>b Hebr. vir bel-
li, id est, ma-
gnus bella-
tor, ut Judic.
7. 14.</sup>
- 4 " Currus Parhhonis & copias ejus præcipitavit in mare, delectumq;
præfectorum ejus: demersi sunt in mare algosum.
- 5 " Abyssi operuerunt eos, descenderunt in profunda " velut lapis.
- 6 " Dexterâ tuâ, Jehova, magnificus es, ipsa virtute, dextera tua Jehova
confringis hostem.
- 7 Et magnitudine excellentiæ tuæ subvertis insurgentes contra te: fu-
rorem tuum immittis, " consumit eos tanquam stipulam.
- 8 Et " flatu narium tuarum coacervatæ sunt aquæ, constiterunt velut
cumulus fluida: " concreverunt abyssi " in intima parte maris. <sup>c Hebr. in core-
de maris.</sup>
- 9 " Dixerat hostis, persequar, assequar, dividam prædam: explebitur
eis anima mea, exeram gladium meum, asseret eos in hæreditatem ma-
nus mea.
- 10 Flavisti vento tuo, operuit eos mare: profunda petierunt tanquam
plumbum, in ^d aquis validis. <sup>d Periphrasis
fluctu, quæ
explicatur
Psalm. 93. 4.</sup>
- 11 Quis est sicut tu inter robustissimos, Jehova? quis est sicut tu, ma-
gnificus sanctitate, reverendus laudibus, mirificus?
- 12 Extendisti dexteram tuam, " deglutivit eos terra.
- 13 Deducis benignitate tua populum quem redemisti: commodè du-
cis robore tuo ad " habitaculum sanctitatis tuæ.
- 14 " Cum audierint populi, commovebuntur: dolor corripiet incolas
Pelischtæ.
- 15 Tunc turbabuntur duces Edomæorum, potentes Moabitarum, cor-
ripiet eos tremor: " diffluent omnes incolæ Cenahhanæ.
- 16 Irruet super eos formido magna & pavor: magnitudine brachii tui
" conticescent tanquam lapis, donec pertransierit populus tuus Jehova,
donec pertransierit populus quem acquisivisti.
- 17 Introduces eos, & " plantabis eos in " monte possessionis tuæ, loco
quem ad habitationem tuam operatus es Jehova: sanctuario, ô Domine,
quod stabiliverunt manus tuæ.
- 18 " Jehova regnabit " in omnia secula. <sup>e Hebr. in seculum
lun & seculum.</sup>
- 19 Cum procederet equitatus Parhhonis in curribus ejus & equiti-
bus ejus per ipsum mare, & reduceret Jehova super eos aquas illas ma-
ris, tunc filii Jisraëlis ibant in arida per medium eiusdem maris.

20 Accepit quoque Prophetissa Mirjam soror Aharonis tympanum quoddam in manu sua, & egressę sunt omnes fœminę post eam cum tympanis & cum fistulis.

21 Quibus respõdebat Mirjam, Cantate Jehovah, eo quòd admodum excelluit, equum & sessorem ejus deiecit in mare.

22 Deinde proficisci iussit Mosche Jisraëlitas a mari algofo, & progredi si sunt versus desertum Schuris: euntesq; triduo per illud desertum, non inveniebant aquam.

23 Inde pervenientes Maram, non potuerunt bibere aquas e Mara, eo quòd amarę essent: idcirco quisque vocat nomen ejus loci^f Maram.

24 Quamobrẽ murmurante populo contra Moschen, dicendo, quid bibemus?

25 Cũ inclamasset Mosche Jehovah, ostendit Jehovah ei lignum, quò injecto in aquas illas, dulces factę sunt aquę: ibi imposuit ei statutum & judicium, postquam ibi tentavit eum Deus:

26 Dixit enim: si sedulò attendens ad vocem Jehovah Dei tui, quòd rectum videtur in oculis ejus feceris, & si aurem accommodans ad præcepta ejus, observaveris omnia statuta ejus, nullum morbum quem imposui Aegyptiis, imponam tibi, sed ego Jehovah ero curator tuus.

ANNOTATIO.

1 Cantabo] Exordium ab ipsa propositione rei quam cantaturus est. Admodum excell.] q. d. hac liberatione, illustri excellen-
tia suę documento, amplam nobis materiam se laudandi suppeditavit. 2 Robur meum] quo e tanti tyranni manibus e-
reptus sum. Carmen] subjectum, argumentum carminis mei, metonymias sic Psalmo 118. 14. Cum quo habui.] id est, perpe-
tua servitute ei addictus, in ejus familia consistam. 3 Jehovah] per se existens: vide supra in 3. 15. & 6. 2. 4 Currus] Na-
ratio, superior historię conjungenda, qua explicat Mosche quod ver. 1. per prolepsin dixit. 5 Abyssus] hoc est, duę ille
quarum congeries, quę Jisraëlitis cesserant, & tantisper constituerant dum omnes Aegyptii in mare descendissent. Velu-
t] q. d. nihil eis profuit natandi peritia, ut altera similitudine plumbi ostenditur ver. 10. 6 Dexteratua] Anastrophe ad
Deum, narrationis epigonia usque ad ver. 14. 7 Consumit] iram Dei cum igne comparat, hostes cum stipula, quę ignem
facile concipit & statim consumitur, ut Jereha. 5. 24. 8 Flatus narium] Euro vehemente divinitus immisso, supra 14. 21.
Concreverunt] ut aquę congelata, constiterunt. 9 Dixerat] Hypotyposis præsentis hostium consilii victoriam sibi pe-
mittentium. 20 Deglutivit] alveum maris, quò descenderunt submersi Aegyptii, faucibus terrę comparat, ut Jona 2. 2.
13 Habitatulum sancti.] id est, terram promissam. 14 Cũ audierint] tertia pars cantici, propositio prophetica, ex ar-
gumento præsentis beneficii. 15 Diffluent] ut Jehoshu. 2. 5. & sequentib. & 4. 25. & 6. 4. 16 Conticescent] Cenahhan-
nam ita fuerunt consternati, ut Jisraëlitis Jardenem transituris non auderent sese objicere. 17 Plantabis] id est, in-
mam eis habitationem concedes, ut Psal. 44. 3. & 80. 9. Montepos.] montosa Cenahhanæa, quam eis daturus, eum ipse in-
bitaturus, præsentiaque tua sanctificaturus ac stabiliturus es. 18 Jehovah] Conclusio cantici. 21 Quibus] viris, ita ut de-
ternis canerent, mulieribus eundem versum, qui primus est cantici, & quosdam repereribus, tantum mutata persona nume-
roque verbi. 22 Illud desertum] Ethami, de quo supra 13. 20. ut probatur ex collatione Num. 33. 8. cum hoc versu. 25 Dul-
ces factę] ad præsentem necessitatem populi, non quòd postea dulces remanserint. Tentavit] id est, exploras ipsorum fidem
& obedientiam, fecit ut ipsi proderent quales essent: sic infra 16. 5. & Deut. 8. 2. & 16. & 13. 4.

CAPUT XVI.

Jisraëlites ad sextam stationem aquosam pervenientes castris positos recreantur: inde ad octa-
vam per desertum progressi rursus ob cibi penuriam murmurant in Deum, ducibusq; suis quòdi-
psos eduxerint ex Aegypto exprobrant: quare Deus cælitus cibum eis demittit, quo per totos qua-
draginta profectionis annos deinceps aluntur.

1 DEINDE venerunt Elim, ubi erant duodecim fontes aquarum & septuaginta palmę: & castrametati sunt ibi propter aquas illas.

2 Profecti verò Elimis, venerunt tota congregatio filiorum Jisraëlitis

Jisraëlis^a in desertum Sinis, quod est inter Elima & inter Sinai, quintodecimo die mensis secundi ab exitu eorum ex Aegypto.

3 Tunc murmurarunt tota congregatio filiorum Jisraëlis contra Moschen & contra Aharonem, propter illud desertum:

4 Dixeruntq; ad eos filii Jisraëlis, ^a utinam mortui fuisset^a manu Jehovæ in terra Aegypti, cum assidentes ollæ carnis comederemus panem ad saturitatem: nam eduxistis nos in desertum istud, ut mortem afferretis toti huic cœtui fame ista.

^a Hebr. quis concederet nos mortuos esse?

5 Dixit verò Jehova ad Moschen, ecce, ego faciam ut pluat vobis panis ex ipso cœlo: quare egreditor hic populus, & colligunto^b demensum cuiusque diei quotidie, ut tentem eum, utrum ambulaturus sit in lege mea, nec ne.

^b Hebr. rē diei die suo.

6 Esto autem singulo die sexto, ut parent quod intulerint: hoc verò esto duplum suprà quàm collegerint^c quotidie.

^c Hebr. die die: geminatum nomen p adverbio.

7 Dixit ergo Mosche & Aharon ad omnes filios Jisraëlis, vespere utique cognoscetis Jehovam eduxisse vos e terra Aegypti.

8 Mane quoque, cum videritis gloriam Jehovæ, quandoquidem auditur murmurationes vestras cōtra Jehovam: nos enim quid sumus, ut murmuretis contra nos?

9 Dixitq; Mosche, cognoscetis, cum dederit vobis Jehova hoc vespere carnem ad edendū, & panem ipso mane ut saturemini, quandoquidē audit Jehova murmurationes vestras, quibus murmuratis contra se: nos enim quid sumus? non sunt cōtra nos murmurationes vestre, sed contra Jehovā.

10 Deinde dixit Mosche ad Aharonem, edic toti congregationi filiorum Jisraëlis, appropinquate ante conspectū Jehovæ: nam audivit murmurationes vestras.

11 Fuitque allocuto Aharone totam congregationem filiorum Jisraëlis, cum se convertissent ad ipsum desertum, ut ecce gloria Jehovæ appareret in ipsa nube.

12 (Allocutus enim fuerat Jehova Moschen, dicendo,

13 Audi vi murmurationes filiorum Jisraëlis: alloquere eos dicendo, inter has duas vespere comedetis carnem, & ipso mane saturabimini panem: ita cognoscetis me esse Jehovam Deum vestrum)

14 Postea fuit eo vespere, ut ascendentes coturnices tegerēt ipsa castra, mane verò, esset^d stratus ros circa ipsa castra.

^d Hebr. stratus roris, ut ver.

15 Cumque se^e elevasset stratus ille ros, ecce in superficie ipsius deserti tenue quiddam rotundum, tenue inquam sicut ipsa pruina super terram.

^e id est, dissolutus abiisset

16 Quod videntes filii Jisraëlis dicebant^f alter ad alterum, ^g man est, non enim sciebant quid esset: dixit verò Mosche ad eos, is est panis ille quem dat vobis Jehova ad comedendum.

^f Hebr. vir ad fratrem suū.
^g id est, cib^{us} preparatus.

17 Hoc est verbum quod præcepit Jehova, colligite ex eo quisque proportionem^h cibi sui^h mensuram Hhomer^h in singula capita, pro numero animarum vestrarum: quisq; pro iis qui sunt in tentorio suo accipite.

^h Hebr. in cranium: synecdoche.

i Hebr. qui
multus erat,
& qui pauc⁹,
sub. familia.

18 Et fecerunt sic filii Jisraëlis: collegerunt enimⁱ qui magnam & qui parvam familiam habebat.

19 Deinde⁹ metiebantur mensura Hhomer, ita ut non abundaret qui magnam habebat, & qui parvam, non laboraret penuria: quisque pro ratione cibi sui⁹ colligebant.

20 Sed quamvis Mosche edixisset eis, nemo reliquum faciat ex eo usque in crastinum,

k Heb. viri. 21 Non auscultantes Moschi reliquum fecerunt^k quidam ex eo in crastinum, quod cum productis vermibus putruisset, efferbuit contra eos Mosche.

l Heb. in mane ipso, in mane ipso: sic infra 36. 22 Quare collegerunt illum^l quovis mane, quisque pro ratione cibi sui, nam cum incalesceret Sol, liquecebat.

3. & Jechezkel. 46. 14. & 16. 23 Fuit autem ipso die sexto, quo colligebant cibum duplum, binas mensuras Hhomer in unumquemque, ut venientes omnes duces congregationis renunciarent Moschi.

m Heb. ad asservationem: & sic deinceps. 24 Qui dixit ad eos, illud est^m quod edixit Jehova, quies sabbathum sanctum est^m Jehovæ cras: quod cocturi essetis, coquite hodie, & quod elixaturi essetis, elixate, quicquid autem^m abundat, deponite vobis^m asservandum usque in crastinum.

25 (Cum enim deposuissent usque in crastinum, sicut præceperat Mosche, non putruit, nec ullus vermis in eo fuit)

26 Dixitque Mosche, comedite illud⁹ eo die, nam sabbathum illius diei Jehovæ est: eo die non invenietis illum cibum in ullo agro.

27 Sex diebus colligetis eum, die verò septimo, sabbatho non erit.

28 Fuit verò ipso die septimo, cum exivissent aliqui de populo ad colligendum, & non invenissent:

29 Ut⁹ diceret Jehova ad Moschen, quousque renuitis observare mandata mea, & leges meas?

30 Considerate, quia Jehova dedit vobis ipsum sabbathum, idcirco idem dat vobis quovis die sexto cibum bidui: manete quisque in loco suo, ne exeat ullus e loco suo die ipso septimo.

31 Sic quiescebant populus quovis die septimo.

n Heb. in mel le. 32 Vocavit autem domus Jisraëlis nomen ejus Man: quod erat quasi semen coriandri, album, & ejus sapor velut crustuliⁿ melliti.

33 Dixit etiam Mosche, hoc estⁿ verbum quod præcepit Jehova, plena mensura Hhomer asservanda est ex eo per ætates vestras: ut videant panem illum, quo vos cibo in hoc deserto, postquam eduxi vos e terra Ægypti.

34 Quare edixit Mosche Aharoni, accipe⁹ urnam unam, ubi ponas plenam mensuram Hhomer man: & depone ipsam⁹ ante conspectum Jehovæ asservandam per ætates vestras.

35 Quemadmodum præcepit Jehova Moschi, sic deposuit eam Aharon⁹ coram testimonio ipso asservandam.

36 Filii autem Jisraëlis vescebantur man isto quadraginta annis, donec venirent

venirent in regionem habitabilem: hoc, inquam, man vescebatur, donec pervenirent ad extremitatem regionis Cenahhanæ.

37 Hhomer autem, decima Ephæ est.

ANNOTATIO.

² In desertum Sinis] stationem octavam: omittitur hic septima ad mare algosum, ad sinum Ælaniticum, de qua Num. 33.
^{10.} ³ Illud desertum] per quod deducendi erant, & cujus asperitate terrebantur. ⁴ Manu Jehovæ] qua Ægyptii cæsi sunt.
⁵ Tentem] vide supra in 15. 25. Ambulatorius] id est, vicam tranfacturus ex præscripto meo. ⁶ Parent] coquant illud totum quod collegerint pro arbitrio suo, ad usum huius & sequentis diei, ut explicatur infra ver. 24. ⁷ Jehovam] non autem nos fuisse, quod exprobastis supra ver. 4. ⁸ Videritis] ut infra factum est ver. 11. ¹⁰ Ante conspectum] versus columnam populi præeuntem, præsentia divini symbolum, infra ver. 11. ¹¹ Ipsum desertum] cui impendebat columna populi per ipsum deductura. ¹³ Duas vespere] vide supra in 12. 6. ¹⁶ Man] cibus aptus ad comedendum ut colligitur, sine alio hominis labore: hoc autem generali nomine vocant, quia ejus speciem ignorabant: vide Sapiencia 16. 20. ¹⁷ Cibi sui] familiæ suæ, ut supra 12. 4. ¹⁸ Mensuram Hhomer] decimam Ephæ, infra ver. 37. ¹⁹ Metiebantur] ab omnibus collectum & in commune comportatum adhibita mensura distribuiebant, ita accuratè ut nulli plus aut minus quam opus esset darent. 2. Corinth. 8. 15. ²⁰ Colligebant] demensum sibi recipiebant. ²¹ Non auscult.] vel ex curiositate, vel ex dissidentia ut supra ver. 6. ²² Abundat] die sexto, supra ordinarium demensum cujusque diei, nimirum dimidium duplæ quam collegerant ver. 6. ²⁶ Eo die] Jam statuit quid sit faciendum non tantum postero die, sed singulis sabbathis, quoad durabit man, & causas in fine ver. indicat. ²⁹ Diceret] mandaret populo dicenda quæ sequuntur. ³⁰ Considerate] Tres populi sabbathi observandi cause: prima, finis creationis, ut Gen. 2. altera, liberatio a servitute Ægypti, Deut. 5. 15. tertia, liberalitas Dei in sexto, & cessatio man in septimo die, quam hic commemorat Mosche, quamvis & alias duas intelligat ver. 30. ³¹ Ne exeat] ad man colligendum, aut aliud opus faciendum: alioquin mandatum erat ut exirent ad convocationem sanctam, Levit. 23. 3. ³² Ejus sapor] erudi: quod enim coquebatur, fiebat ut coctione diversos sapes acquireret, Sapiencia 16. 21. ³³ Dixit etiam] hic & 2 sequentes ver. dicitur per prolepsin: facta enim sunt jam erecto tabernaculo extructaque arca, ante quam asservabantur man & virga Aharonis, de qua Num. 17. 10. hic enim voluit Mosche totam historiam de Man contexere, ut apparet infra ver. 36. ³⁴ Urnam] auream, Heb. 9. 4. quicquid Hebraei dicant de materia ejus. ^{Ante consp.]} in sacrario, ubi supra arcam inter Cerubinos Dei majestas erat. ³⁵ Coram testimonio] arca & tabulis Legis: sic enim vocantur infra 25. 21. & alibi frequenter. ³⁶ Donec pervenirent] Jehoshu. 5. 11. ³⁷ Decima Ephæ] Hhomer, aridorum mensura capit cotylas septem cum quinta parte, sive chœnices duos cum dimidio quinta minus: unde colligitur quanta sit capacitas Ephæ.

CAPUT XVII.

Jisraëlitæ ab octava ad undecimam stationem progressi, ibiq. suis impatientia in rixas murmura & tentationes contra Deum & Moschen effusi, cum aquæ copiam, tum victoriam contra Hhamaletitas consequuntur, mandatum ex scripto de perdenda gente illa accipiunt, & altare in perpetuam huius rei memoriam extruunt.

DEINDE profecti tota congregatio filiorum Jisraëlis a deserto Sinis itineribus suis ex præstituto Jehovæ, castra metati sunt Rephidimis, ubi non erat aqua quam populus biberet. Quapropter contendens populus cum Mosche, dicebāt, date nobis aquam ut bibamus: quibus dixit Mosche, quid contenditis mecum? quid tentatis Jehovam? Sed cum sitiens ibi populus aquam, & murmurans populus ipse contra Moschen, amplius diceret, quare fecisti ut ascenderemus ex Ægypto, ad mortem afferendum mihi filiis meis & pecori meo hac siti? Inclamavit Mosche Jehovam dicendo, quid faciam populo huic? adhuc paulisper, tum possent me lapidare. Edixit verò Jehova Moschi, transi ante populum hunc & accipe tecum de senioribus Jisraëlis: baculoq. tuo, quo percusseras rivum ipsum, accepto in manu tua, abi. Ecce me stante corā te ibi super illam rupem in Chorebo, ubi percusseris rupem ipsam, procedent ex ea aquæ ut bibat hic populus: fecitq. sic Mosche ante oculos Seniorum Jisraëlis.

^a Heb. secum
dū os Jehovæ
metonymia.

- <sup>b id est, tenta-
tionē & con-
tentionem.</sup> 7 ("Vocavit autem nomen illius loci^b Massam & Meribam, propte-
reā quod contenderant filii Jisraēlis, & propterea quod tentaverant Jeho-
vam dicendo, estne Jehova in medio nostri, an non?)
- 8 Sed^c venientibus Hhamalekitis, ut pugnarent cōtra Jisraēlitas, "Re-
phidima,
- <sup>e Hebr. proce-
de, pugna.</sup> 9 Edixit Mosche Jehoschuhha, delige nobis homines, & "procede pu-
gnatum contra Hhamalekitas: cras, me consistente in vertice istius collis
cum baculo ipso Dei in manu mea.
- 10 Faciens itaque Jehoschuhha quemadmodum dixerat ei Mosche pu-
gnavit contra Hhamalekitas: Mosche verò, Aharon, & Chur ascenderūt
verticem illius collis.
- 11 Eratq; attollente Mosche^d manum suam, ut praevalerent Jisraēlitæ,
cū vero quieti dabat manum suam, praevalerent Hhamalekitæ.
- 12 Quamobrem cū^e manus Moschis graves essent, acceptum lapi-
dem supposuerunt ei, ut infideret illi: Aharon verò & Chur sustentabant
manus ejus, hinc unus & illinc alter, fuitq; utraque manus ejus^d firma ut-
que ad occasum Solis:
- <sup>d Hebr. firmi-
tas: abstra-
ctum p con-
creto.</sup> 13 Donec fregisset Jehoschuhha Hhamalekum, *id est*, populum ejus
acie gladii.
- <sup>e Hebr. delēdo
deleturum.</sup> 14 Itaque edixit Jehova Moschi, inscribe hoc in monumentum^f libro
isto, & "infere ipsum in aures Jehoschuhhæ: me^g omnino deleturum esse
memoriam Hhamalekitarum^h e terra sub cælo.
- 15 Tūc extruxit Mosche altare, cuiⁱ vocavit nomē, "Jehovæ vexilli mei.
- 16 Dicebat enim, *sic vocandū est*, quia^j manus super folium Jah, bellum
est Jehovæ contra Hhamalekitas: de ætate in ætatem.

A N N O T A T I O.

1 *Itineribus suis*] nam duas habuerunt stationes a deserto Sinis Rephidima, de quibus Num. 33. 12. & 13. 2 *Date*] tu & frater, qui nos adduxistis. *Quid tentatu Jeh.*] quid vestra incredulitate Deum provocatis, ut vobis edat potentia suæ præsentiaque signa: sic explicatur infra ver. 7. 4 *Adhuc paulisper*] id est, si adhuc paulisper differas eis consulere, metuen-
dū est ne vocer ab illis in discrimen vitæ. 5 *Transiente*] id est, castra moveant Chorebum versūs, & tu eis præcedas cum se-
nioribus. 6 *Fecitq; sic*] etsi non omnia statim, nam intercessit prælum in Hhamalekitas, qui profectionis momento su-
pervenerunt: sunt ergo hæc per prolepsin dicta. 7 *Vocavit*] Mosche. 8 *Venientibus*] cū se Jisraēlitæ ad profectionē
accingerent in Chorebum. *Rephidima*] ut eos a tergo adorirentur, Deut. 25. 17. & 18. 11 *Manum suam*] cum baculo, ut
solent vexilliferi. 12 *Manus Moschi*] quibus alternis baculum tenebat. 14 *Libro isto*] histuis commentariis. *In*] *scilicet*
id est, de eo instrue Jehoschuhham, qui tuus olim successor futurus est. *E terra sub cælo*] ubi vis terrarum fuerint, quā late
pater cælum. 15 *Jehovæ vexilli*] id est, qui per me populo suo in conflictu isto vexillum erexit, & in perpetuum erigit.
16 *Manus sup.*] id est, Deus in ipso folio majestatis sedens manum exertam habet erectūque vexillum, ad pugnandum
contra Hhamalekitas in perpetuum.

CAPUT XVIII.

Jithro Moschis socer de successu legationis generi & Jisraēlitarum liberatione certior factus,
filiam apud se cum duobus liberis a genero relictam ad eum in castra reducit: genero & populo be-
nescium Dei gratulatus, suam in Deum fidem & pietatem verbis factisq; protestatur: Tunc a
genero Senioribusq; populi humaniter exceptus, dato prudenti & salutari pro repub. consilio, do-
mum revertitur.

- 1 AUDIENS autem Jithro Præses Midjanitarū socer Moschis
quæcunque fecerat Deus Moschi & Jisraēli populo suo, edu-
xisse Jehovam Jisraēlem ex Ægypto:
- 2 Assumpsit Jithro socer Moschis Tzipporam uxorem Mo-
schis,

schis, ^a quandoquidem deduxerat eam,

3 Duosq; filios ejus: quorum unius nomen erat ^a Gerschom, quia dixerat Mosche, peregrinus sum, in terram alienam ^a pulsus,

4 Nomen verò alterius Elihhezer, ^a quia dixerat, nani Deus patris mei auxilio fuit mihi, qui eripuit me ^a e gladio Parhhonis:

5 Et veniens Jithro socer Moschis cum filiis ejus & cum uxore ejus ad Moschen, in desertum illud ubi is castra habebat, ad ^a montē ipsum Dei:

6 ^a Dixit ad Moschen, ego socer tuus Jithro venio ad te, uxor quoque tua, & duo filii ejus cum ea.

7 Tunc processit Mosche obviam socero suo, & incurvans se osculatus est eum, rogaruntque alter alterum ^c de prosperitate: postea ingressi sunt in tentorium ipsius.

8 Ubi enarrante Mosche socero suo quaecunq; fecerat Jehova Parhhoni & Aegyptiis propter Jisraëlem, omnesq; molestias ^d quæ obvenerant ipsi in via illa, unde eripuerat eos Jehova:

9 Lætatus Jithro super omnibus illis beneficiis quibus affecerat Jehova Jisraëlem, quòd eripuisset eum e manu Aegyptiorum,

10 Dixit Jithro, benedict ^e sit Jehova qui eripuit vos e manu Aegyptiorum, & e manu Parhhonis: qui eripuit hunc populum ^e a subjectione manus Aegyptiorum.

11 Nunc agnosco magnum esse Jehovam præ omnibus diis: nam ea ipse ^f facere ^f qua superbiunt, superior illis est.

12 Acceptumq; obtulit Jithro socer Moschis holocaustum & victimas Deo: & venit Aharon & omnes seniores Jisraëlis ad comedendum cibum cum socero Moschis ^g coram Deo ipso.

13 Fuit autem postero die, sedente Mosche ad judicandum populum, cum adstaret populus ipse Moschi, a mane illius diei usq; ad vespeream:

14 Ut aspiciens socer Moschis quicquid ipse faciebat populo: diceret, quid hoc est quod facis huic populo? cur sedes tu solus, & totus hic populus sistit se coram te a mane usque ad vespeream?

15 Tum dixit Mosche socero suo, nam venit ad me hic populus ad ^h consulendum Deum.

16 ^h Cum est inter illos negotium, venit quisque ad me ut judicem inter utrumq;: & nota facio statuta ipsa Dei & leges ejus.

17 Dixit verò socer Moschis ad eū, non est bona hæc res, ⁱ qualē tu facis.

18 ⁱ Omnino decides, cum tu, tum populus hic qui est tecum: nam ^j gravis est hæc res supra te, non poteris eam præstare solus.

19 Itaque attende voci meæ, consulam tibi, & erit Deus tecum: esto tu pro hoc populo erga Deum ipsum, ut tu referas eorū res ad Deū ipsum,

20 Et commonefaciens eos de statutis ac legibus ejus, notam facias eis viam ipsam per quam ambulaturi sunt, id est, opus ipsum qd sunt facturi.

21 Tu autem provideto ex toto hoc populo de viris ^k strenuis, timen-
tibus Dei, viris ^k veracib⁹, osorib⁹. turpis lucri, quos cōstituas sup⁹ eos, præ-

^a Hebr. post missiones ejus, sed hoc nomen plurale est tantum.

^b Hebr. in auxilio meo.

^c Hebr. de pace, ut Genes. 43.27.

^d Hebr. quæ invenerant eos.

^e Hebr. de sub manu, ut supra 6.5.

^f vel, qua superbiabant, supra eos fuit.

^g Hebr. virum & proximū ejus.

^h Hebr. decido, decido.

ⁱ Hebr. roboris, ut ver. 25
^k Hebr. veritas.

fectos millenis, pfectos centenis, pfectos quinquagenis, & pfectos denis:
 22 Ut judicent populum hunc omni tempore, sitq; ut omnē rem quæ
 magna erit referant ad te, omnem verò rem quæ parva erit judicent ipsi:
 sic leva a te onus ut ferant tecum.

23 Cumq; feceris hanc rem & " præceperit tibi Deus, poteris consiste-
 re, etiamq; totus populus hic ad locum suum " redibit cum pace.

24 Auscultans itaq; Mosche voci socii sui, fecit quicquid dixerat.

25 Eligens enim Mosche viros strenuos ex toto Jisraële, constituit eos
 principes super ipsum populum, præfectos millenis, præfectos centenis,
 præfectos quinquagenis, & præfectos denis:

26 Qui judicarent populum ipsum omni tempore, rem quæ difficilis
 erat referebant ad Moschen, rem verò quæ parva erat judicabant ipsi.

27 Postea deduxit Mosche socerum suum, " qui rediit in regionē suam.

ANNOTATIO.

2. Deduxerat] vir ejus Mosche, cum a Deo legatus mitteretur ad Parhonom & Jisraëlitas, supra 4.13. & sequentibus. 3. Gerschoni] Exod. 2.22. 4. Egladio Par.] supra 2.15. 5. Montem Dei] Chorebū, supra 3.1. 6. Dixit] per nuncios quos præmisit dicendum curavit. 11. Qua] superbiunt] bifariam hæc exponi possunt: universē, Deum superiorem esse omnibus potestate præditis, & res ipsas de quibus gloriantur, pro arbitrio moderari: vel speciatim de historia Egypti accipi, ut ex hypothesi ipsa eruatur thesis. 12. Coram Deo] ut moris erat in sacrificiis eucharisticis, Deut. 12.7. & 27.7. nam epulum fuisse sacrum locutio ostendit: vide in Gen. 31.54. 15. Consulendum Deum] de rebus cum ad religionem & cultum Dei, cum ad res civiles pertinentibus: sic 1. Schemu. 9.9. 16. Cum est] in rebus civilibus & privatis cautis: altera causa. 17. Qualis] non enim rem, sed rationem improbat qua utebatur Mosche, ut sequentia ostendunt. 18. Gravis] Etologia est ex parte dicitur: id est, q. d. tu gravitate oneris conficieris, & populus expectando defertens damnum accipiet. 19. Et erit Deus tecum] bene erit tibi, Gen. 39.2. 21. Strenuus] fortibus & constantia animi præditis, qui solo Dei timore non variis affectibus ferantur. Veracibus] rationem tantum veritatis habentibus, ideoque a turpi lucro abhorrentibus, infra 23.3. Deut. 16.19. 23. Præceperit] hoc meum consilium approbans. Redibit] non coactus expectare a mane usque ad vesperam, ut supra ver. 14. Cum pace] compositis litibus. 27. Qui rediit] vide in Num. 10.29. & sequen.

CAPUT XIX.

Jisraëlitis castra in duodecima statione ex-adverso Sinai habentibus, Deus per Moschen significat recente redemptionis beneficio commemorato, se fœdus cum eis renovare, eosq; sibi legib. velle obstringere, observantesq; amore suo & beneficentia prosequi. Quibus annuentibus iridum ad se comparandos indicit, omnibusq; (excepto Mosche & Aharone) montis accessu interdicat. Postremo in montem cum majestate summa, cernentibus omnib. ac trepidantib. descendit.

1 **I**N novilunio mensis tertii ex quo exiverunt filii Jisraëlis e terra Egypti, eo ipso die pervenerunt in desertum Sinai.

2 Cum itaq; profecti Rephidimis venissent in desertum Sinai, & castra haberent in illo deserto (castra autem fecerant ibi Jisraëlita e-regione ipsius montis)

3 Mosche ascendit ad Deum ipsum: clamavitq; ad eum Jehova ex ipso monte, dicendo, sic dicito familię Jahhakobi, & annunciato filiis Jisraëlis:

4 "Vos vidistis q̄ fecerim Egyptiis, ut sustulerim vos quasi alis aquilarum, & adduxerim vos " ad me.

a Hebr. attendendo attendis.

5 Nunc itaq; si a sedulo attendetis voci meę & servabitis fœdus meum, utique eritis mihi peculium præ omnibus aliis populis (nam " mea est tota ipsa terra)

b Hebr. sacerdotum.

6 Vosq; eritis mihi " regnum b sacerdotale, & gens sancta: hæc sunt verba illa quibus alloqueris filios Jisraëlis.

- 7 Veniens itaque Mosche cum vocatis senioribus ipsis populi, proposuisset eis omnia hæc verba quæ præceperat ei Jehova:
- 8 "Respondentes totus ipse populus unà, dixerunt, quicquid dixerit Jehova, faciemus: retulitq; Mosche verba hæc populi ad Jehovam.
- 9 Tunc dixit Jehova ad Moschen, ecce ego venturus sum ad te in ^edensa hac nube, ut audiat hic populus cum alloquar te, etiamq; tibi fidant in seculum: cum renunciasset Mosche Jehovæ verba illa populi.
- 10 Sic edixit Jehova Moschi, ito ad ipsum populum, ut "sanctifices eos hodiè & cras: & lavanto vestimenta sua,
- 11 Ut sint parati in diem ipsum tertium: nam ipso die tertio descensur⁹ est Jehova ante oculos totius populi hujus, super montem Sinai.
- 12 Deinde⁷ terminum ponito huic populo circumquaque, dicendo, cavete vobis ne ascēdatis in hunc montem, attingat⁸ sive finem ejus: quicquid tetigerit hunc montem, ^domnino morte afficitor.
- 13 "Ne attingito illud ulla manus, sed lapidibus obruior, aut ^ejaculando conficitor, sive jumentum sive homo fuerit, ne vivito: cum⁹ tractim sonabit cornu, ea ascendere poterunt in ipsum montem.
- 14 Descendit ergo Mosche ex monte illo ad populum: "sanctificavitq; populum, qui lavarunt vestimenta sua,
- 15 Cum edixisset populo, estote parati in diem ipsum tertium, "ne accedite ^{ullus} ad uxorem.
- 16 Fuit verò die illo tertio, cum¹ cœpisset mane, ut essent soni & fulgura & nubes² densæ super illum montem, sonitusq; tubæ vehemens valde: adeò ut trepidaret totus ipse populus qui erat³ in castris.
- 17 Sed educente Mosche⁴ populum obviam Deo ipsi e castris suis, constiterunt⁵ ad imum illius montis.
- 18 "Mons autem Sinai fumabat totus, propterea quòd descendebat super eum Jehova in⁶ ipso igne: emittensq; fumum suum⁷ tanquam fumum fornacis, tremebat totus ille mons valde.
- 19 Cumq; sonus ille tubæ pergeret & invalesceret valde, "Mosche loquebatur, Deus verò ipse respondebat ei⁸ voce.
- 20 Tum descendens Jehova super montē Sinai ad ipsum verticē montis, vocavit Jehova Moschen ad ipsum verticē mōtis, & ascendit Mosche.
- 21 Edixitque Jehova Moschi, descende, contestare hunc populum: ne ^{perrumpant terminum, ascendendo} ad Jehovam videndi animo, ut non cadant ex eo multi:
- 22 Ne ipsi quidem⁹ sacrorum administri, qui ad Jehovam appropinquantes sanctificare se solent, ut non irrumpat in eos Jehova.
- 23 Dicenti verò Moschi ad Jehovam, "non poterit ^{quisquam} hujus populi ascendere montem Sinai: quòd tu contestatus es nos dicendo, terminum pone huic monti, & sanctifica illum?
- 24 "Respondit ei Jehova, "abiens descende, ut ascendas tu & Aharon tecum: ipsi verò sacrorum administri & populus ne perrumpunto ^{terminum}

^e Heb. in densitate huj⁹ nubis, vide infra ver. 16.

^d Heb. moriēdo ut moriatur fiat.

^e Heb. jaculādo jaculator

^f Hebr. esset, id est, cœpisset esse, ut Gen. 5. 32.

^g Heb. graves

^h Eclipsis suppleta ex ver. 24.

ⁱ Heb. dixit ad eum.

num ascendendo ad Jehovam, ut non irrumpat in eos.

25 Descendens ergo Mosche ad ipsum populum, hæc retulit eis.

ANNOTATIO.

4 Vos vidistis] Recentis beneficii commemoratione ad fœdus invitat. Alii aquil.] id est, brevissimo tempore vos a durissima servitute liberans, huc incolumes extra omnem reliquum summam fide paternoq; studio transtuli, ut aquila pullos: sic Deut. 32. 11. Ad me] ut mihi servi sitis, meisque legibus vivatis. 5 Mea est tota terra] id est, omnes populi terræ, metonymia. q. d. etsi pro meo jure possum aliquem alium populum quem singulari ratione prosequar, ex omnibus deligere, vos tamen præ cæteris omnibus hac prærogativa ornabo. 6 Regnum sacerdotum] vide I. Petri 2. 5. & 9. 8 Respondentes] cito Seniores eis proposuissent verba Dei accepta a Mosche. 10 Sanctifices] jubeas se sanctificare, lavando vestimenta sua, hoc ver. & abstinendo ab uxore ver. 15. quibus ceremoniis designatur purgatio ab internis sordibus præteritis, & studium absolutum informandi corpus & animum suum ad sanctè percipiendam Legem, ut ver. 17. 12 Terminum ponito] primum rudis populus affectus sensu majestatis Dei Legislatoris amplius eum revereretur, studiosiusque caveret ne ejus mandata transgrediretur, infra 20. 20. deinde ut infirmitati populi consuleretur, qui propius majestatem ejus ferre non potuisset, infra 20. 19. & Hebr. 12. 20. 13 Ne attingito] id est, quicquid attingit montem adeo execrabile esto, ut nulla manus ipsum attingat, sed jaculis vel lapidibus interimitur. Tractim son.] id est, audietur continens unius toni sonus: q. d. erit huic interdito locus donec istud audiat. 14 Sanctificavitq;] jussit sanctificari, ut ver. 10. 15 Ne accedite] id est, omnino vacate vobis informandis, ideoque ne ad uxores quidem vestras accedite. 16 In castris] etsi procul a monte: castra enim metaverat ex adverso montis, supra ver. 2. 17 Populum] prius confirmatum, ut infra 20. 20. Ad inum] in ipso termino sibi præscripto ver. 12. 18 Mons autem] cum pervenissent illi ad inum montis. Ipso igne] quo circumdabatur Deus, & mons conflagraret, Deut. 4. 11. Tanquam fumum] densum & attrumideò Deut. 4. 11. vocatur tenebræ, nubes & caligo. 19 Mosche loquebatur] nusquam in Veteri Testamento legitur quid sit locutus: sed Apostolus ad Hebræos 12. 21. id exprimit dicens adeo fuisse terribile visum quod apparebat, ut Mosche diceret, expavescit sum & tremebundus. Voce] id est, placidis verbis timorem ei eximens, eum confirmavit. 22 Sacrorum administrari] id est, primogeniti, quos sibi Dominus consecraverat supra 13. 2. Num. 8. 16. & seq. hi enim administrarunt sacra, donec Levitæ in eorum locum assumerentur: vide infra 24. 5. 23 Non poterit] cum purè interdixisset Deus, ne ullus ex toto populo ad montem accederet, quarit Mosche an se vel alium aliquem exceptum velit: cui respondens Deus ver. 24. ipsum cum fratre ex interdito excipit. 24 Abiens de] in terdictum populo denunciatur.

CAPUT XX.

Deus promulgat Decalogum terribili voce: qua territi omnes procurant, ut non amplius per se Deus, sed per Moschen ipsos alloquatur: itaq; eos per illum admonet de certis capitibus ad decem prima Decalogi præcepta pertinentibus.

- 1 **T**UM elocutus est Deus omnia hæc verba, dicendo,
- 2 Ego sum Jehova Deus tuus, qui eduxi te e terra Ægypti, e domo servorum.
- 3 Ne esto tibi ullus Deorum alienorum ante faciem meam.
- 4 Ne facito tibi sculptrile, aut ullam imaginem eorum quæ sunt in cælis supra, aut quæ in terra infra, aut quæ in aquis infra terram:
- 5 Ne incurvato te eis, neq; colito ea: nam ego, Jehova Deus tuus Deus fortis zelotes sum, visitans iniquitatem patrum in filios, in nepotes, & in abnepotes, in eos qui odio prosequuntur me,
- 6 Exercens verò benignitatem in millesimos a patribus qui diligunt me & qui observant mandata mea.
- 7 Ne assumito nomen Jehovæ Dei tui in vanum: nam non relinquet impunem Jehova eum qui assumpserit nomen suum in vanum.
- 8 Recordare diei sabbathi, ut sanctifices illum.
- 9 Sex diebus operaberis, & facies omne opus tuum:
- 10 Dies verò septimus sabbatum est Jehovæ Deo tuo: ne facito ullum opus tu, aut filius tuus, aut filia tua, servus tuus aut ancilla tua, aut jumentum tuum, aut peregrinus tuus qui est intra portas tuas.
- 11 Nam sex diebus perfecit Jehova cælum ipsum & terram, mare & quicquid est in eis, quievit verò die illo septimo: idcirco benedixit Jehova diei sabbathi, & sanctificavit illum.

a Heb. tertianos & quartanos, nimirum ab ipsis patribus generationis ordine.

b Hebr. inulum vanum.

c Heb. non declarabit innocentem, pro declarabit nocentem, id est, puniet, nam poena est criminis confectaria: Metalepsis.

- 12 Honora patrem tuum, & matrem tuam, ut prolongent dies tuos super terram illam, quam Jehova Deus tuus dat tibi.
- 13 Ne occidito.
- 14 Nescortator.
- 15 Nefurator.
- 16 Ne proferto contra proximum tuum testimonium falsum.
- 17 Ne concupiscito domum proximi tui: ne concupiscito uxorem proximi tui aut servum ejus, aut ancillam ejus, aut bovem ejus, aut asinum ejus, denique quicquid est proximi tui.
- 18 Ipse autem populus totus percipiebant illos sonos, & fulgetra & sonum tubæ, montemque ipsum fumantem: percipiensque populus, commoti sunt loco & steterunt procul.
- 19 Dixeruntque ad Moschen, loquere tu nobiscum, & audiemus: sed ne loquatur nobiscum Deus, ut non moriamur.
- 20 Edixit verò Mosche populo ipsi, ne timeatis, nam ut tentaret vos, venit Deus ipse: & ut sit timor ejus ante faciem vestram, ne peccetis.
- 21 Stabat ergo populus ipse procul, Mosche verò accessit ad illam caliginem ubi erat ipse Deus.
- 22 Tunc edixit Jehova Moschi, sic dicito filiis Jisraëlis: vos vidistis, ex cœlis me locutum esse vobiscum.
- 23 Ne facite quicquam mecum: Deos argenteos, aut Deos aureos ne facite vobis.
- 24 Altare terreum facito mihi, ut sacrifices super ipsum holocausta tua, eucharisteria tua, greges tuos & armenta tua: quocunque in loco ju-bebo celebrari memoriam nominis mei, veniam ad te, & benedicam tibi.
- 25 Quod si altare ex lapidibus facies mihi, ne extruito ex eis cæsis: nam cum-primùm cælum tuum extuleris super ipsum lapidem, profanaveris eum.
- 26 Neque ascendito per gradus ad altare meum, ut non detegantur pedenda tua ad illud.

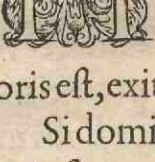
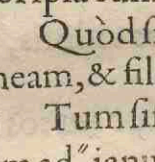
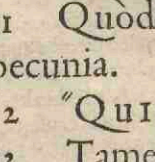
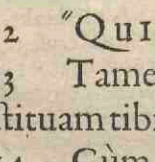
ANNOTATIO.

3 Ante faciem meam] id est, mecum, ut ver. 23. nam si facto vel cogitatione adhibetur Deus, ante faciem ejus est, cui etiam intima cordium sunt explicata. 4 Sculptile] sive ad me, sive ad falsos Deos representandos. 5 Nam ego] Etologia mandati & interdicti superioris a natura Dei: zelotes est ac potentissimus: ideoque cum severe animadvertens in idololatrias, cum in eos summè beneficis qui fidem servant in spiritali illo conjugio, cujus contractus describitur supra 19. 4. & sequentibus. Visitans iniqu.] non quamvis iniquitatem, sed qua spirituale conjugium dissolvitur, quam adeo severe punit, ut non tantum eum comprehendat qui illam commisit, sed etiam posteros ut meretricios partus: ejus enim qui a fœdere exclusus est, exclusi quoque sunt filii, sicut eorum qui sunt in fœdere, filii ad fœdus pertinent: vide Mosche. 1. & 2. Jechezkel 16. & 23. Eos qui odio pro.] id est, qui ab amore mei deficiente perfide mecum agunt. 7 In vanum] id est, ulla causa, re, aut ratione vana, vel mendace: quæ omnia formula Hebræa significantur. 8 Sanctifices] celebres habens pro sancto & consecrato cultui Dei. 10 Sabbathum est] sabbatum torum consumendum in cultu Dei tui. Ullum opus] servile & mechanicum, ne in messe quidem & vindemia, quale concessum est sex reliquis diebus, infra 34. 21. Levit. 23. 3. Portas tuas] terminos jurisdictionis tue: metaphora a portis, quibus oppida terminantur. 11 Idcirco] his tribus de causis: ut diem illum impendas in cultum Dei tui: ut ne continuis laboribus te aut tuos fatiges, infra 23. 12. Deut. 5. 14. & ut perpetuo recorderis operum & quietis Dei in creatione. Additur quarta causa Deut. 5. 15. perpetua memoria liberationis a servitute Egypti. 12 Prolongem] parer & mater honorem sibi ex mandato Dei delatum approbantes, ac benedicentes tibi: quo sensu alii alios servare dicuntur 1. Tim. 4. 16. Jacob. 5. 20. & recipere in æterna tabernacula, Lucæ 16. 9. vide Ecclesiastici 3. verbum enim hoc ubique transitivum est. 14 Nescortator] qui vertunt, ne committas adulterium, præceptum nimis restringunt: significat enim vox omne scortationis gen., ut Job 24. 15. & Jeremæ 3. 9. & summæ inter Hebræos doctores autoritatis Abben Hhez- rai ita interpretatur. 17 Ne concupiscis] hoc versu unicam præceptum est, etsi Deut. 5. in duos versus distinguitur: quam obrem ibi incipitur ab uxore proximi, quæ hic secundo loco ponitur: quod si duo præcepta essent, incertum esset utrum alteri antecederet. 18 Commoti sunt] longius a monte retrocedendo: accesserant enim ad imum montis, supra 19. 17. 19 Dixeruntque] per tribunos & seniores suos, Deut. 5. 23. Loquere tu] effectus ejus quod promiserat Deus supra 19. 9. Hujus autem

figuræ veritatem & usum explicat Mosche Deut. 18. 20 Tentaret] ut supra 15. 25. Ne peccetis] sed humiliati ipsius legi vos subijciatis. 21 Stabat] reversus ad sua tabernacula, Deut. 5. 30. Illam caliginem] fumum densum & nubem, de quibus supra 19. 16. & 18. 22 F calis] nam est ignis nubes, fumus, & sonus tubæ in monte percepta sunt, vox tamen Dei loquens e cælis edebatur, Deut. 4. 36. & Nehemjæ 9. 13. 23 Mecum] explicatio 1. mandati. Deos argenteos] explicatio 2. mandati synecdoche, quia nobilissimis materiis rejectis, aliæ omnes repudiata intelliguntur. 24 Altare terreum] q. d. his tantum abjectis mediis in cultu meo utitor, quocunque vos deducam, donec fixum cultui meo locum designavero: præceptum enim temporarium est ab initio perfectionis per desertum usque ad structuram templi, ut illa indicant, quocunque in loco jub. & c. postea verò altare sacrificiorum fuit æneum, 1. Reg. 8. 64. Terreum] e terra vel lapidibus incultum fieri voluit, ut post temporarium ejus usum, aut laberetur per se, aut destrueretur, & ne elegantie aut religionis nomine conservatum posteris offensionem esset. 26 Neque ascendito] honestatis ratio in Ecclesia non est temporaria, sed etiam post designatum cultui locum duratura.

CAPUT XXI.

Hebræorum in Hebræos dominium circumscribitur: & in homicidas, vim facientes aut maledicentes parentibus, damnòque afficientes proximum aut jumentum ejus, leges cum adjun-ctis pænis feruntur.

- 1 C autem sunt judicia illa, quæ propones eis.
- 2 Cùm emeris servum Hebræum, sex annis serviet: illorū autem septimo, exito in libertatem gratis.
- 3 Si solus corpore suo venit, corpore suo exito: si maritus uxoris est, exito quoque uxor ejus cum eo.
- 4 Si dominus ejus dederit ei uxorem pepereritq; illi filios aut filias, uxor ipsa cum natis suis erit domini ipsius, ille verò exito solus corpore suo.
- 5 Quòd si ingenuè dixerit ille servus, amo dominum meum, uxorem meam, & filios meos, nolo exire liber:
- 6 Tum sistens eum dominus ejus coram magistratibus ipsis, sistito eum ad januam suam aut ad alterutrum postem: ubi perforato dominus ejus aurem ejus subula, sic servito ei in seculum.
- 7 Cùm autem vendiderit quis filiam suam in ancillam, ne exito ut hi servi exeunt.
- 8 Si mala videbitur in oculis domini sui ita ut non desponsset eam sibi, tum finito eam redimi: alicui e populo extero ne jus habeto vendēdi eam, quandoquidem perfidē egit cum ea.
- 9 Quòd si filio suo desponsset eam, secundum jus ipsum puellarum facito ei.
- 10 Si alteram acceperit sibi, alimentum ejus, operimentum ejus, & benevolentiam debitam ei ne diminuito.
- 11 Quòd si trium illorum unum non fecerit ei, tum exito gratis absque pecunia.
- 12 Qui percutit quenquā ita ut moriatur, omnino morte plectitor.
- 13 Tamen qui non quæsierit, sed Deus ipse objecerit manui ejus, constitutam tibi locum quò ille confugiat.
- 14 Cùm autem quis arrogaverit contra proximū suum occidere eum astu, etiam ab altari meo rapito eum ad mortem.
- 15 **I T E M** qui percutit patrem suum aut matrem suam, omnino morte plectitor.
- 16 **I T E M** plagiarius, sive vendiderit hominem, sive deprehensus fuerit in manu ejus, omnino morte plectitor.

^a Hebr. dicen-
do dixerit.
^b Hebr. non
exibo.

^c Hebr. tēpus
ejus, vel ha-
bitationē e-
jus, hoc est,
confortium
uxorium.
^d Hebr. mori-
endo ut mo-
riatur fiat, &
sic deinceps:
quæ anapho-
ræ adhiben-
tur, ut juris
exequēdi ne-
cessitas in-
violabilis o-
stendatur, ve-
niatq; dandē
interdictum

Deut. 24. 7.

17 **I T E M**

- 17 ITEM qui maledicit patri suo aut matri suę, omnino morte plectitor.
- 18 ITEM cū altercantibus hominibus percusserit ^e unus alterum lapide aut pugno, ita ut non mortuus sit, sed ^f decumbat in lecto:
- 19 Si surgēs ambulaverit foras nixus scipione suo, tum ^g impunis esto percussor: tantummodò ^h cessationem ejus reddito, & ⁱ plenā curatio- nem ejus præstato.
- 20 ITEM cū percusserit quispiam ^j servum suum aut ancillam suam virga, ita ut moriatur ^k sub manu ipsius, ^l omnino vindicator:
- 21 Sed si diem unum aut biduum superstes fuerit, ne vindicator, nam ^m pecunia ejus est.
- 22 ITEM certantibus hominibus, si ⁿ percusserit unus illorū mulierem gravidam, ita ut ^o ejiciatur fœtus ejus, nec tamen sit ^p exitium: ^q omnino mulctator prout imposuerit ei marit⁹ ipse mulieris, & ^r per judices dato.
- 23 Sin autem exitium sit, tum reddito ^s vitam pro vita,
- 24 Oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede,
- 25 Ustionem pro ustione, vulnus pro vulnere, livorem pro livore.
- 26 ITEM cū percusserit quis oculum ^t servi sui aut oculū ancillæ suæ, ita ut corruerit eum, in libertatem dimittito eum pro oculo ejus:
- 27 Et si dentem servi sui aut dentem ancillæ suæ ^u excusserit, in libertatem dimittito eum pro dente ejus.
- 28 ITEM cū cornu ferierit bos aliquis virum aut mulierem, ita ut moriatur: ^v omnino lapidator bos ille, ^w neque comeditor caro ejus, do- minus verò bovis illius insons esto.
- 29 Quòd si bos petulcus fuerit ^x antea, & quamvis denunciātū fuerit testib⁹ adhibitis domino ejus, nō asservaverit eum, itaq; interfecerit virū aut mulierē: bos ille ^y lapidator, etiamq; ^z dominus ejus morte plectitor.
- 30 Si redemptionis pretium impositum fuerit ei, tum dato pretium redemptionis vitæ suæ, omnino prout impositum fuerit ei.
- 31 Sive filium cornu petierit, sive filiam cornu petierit, secundum hoc jus fiat eo.
- 32 Si ^{aa} servum cornu petierit bos ille aut ancillam, ^{ab} triginta argenteos ficos dato domino ejus, & bos ille lapidator.
- 33 ITEM cū retexerit quis foveam, aut cū foderit quis foveam, deinde non operuerit eam, itaq; ceciderit illuc bos aut asinus:
- 34 Dominus ille foveæ rependito, pecuniam restituito domino illius, quod autem mortuum fuerit, ejus esto.
- 35 ITEM si ferierit ^{ac} bos unius bovē alterius ita ut moriatur, tum ven- dito eo qui vivit partiunto pecuniam pretii ejus, & similiter mortuum partiunto.
- 36 Aut si indicatum est bovem petulcum fuisse antea, nec tamen asser- vaverit eum dominus ejus: ^{ad} omnino rependito bovem pro illo bove, qui autem mortuus fuerit, ejus esto.

^e Heb. vir p-
ximum suū.
^f Hebr. cadat
in cubile.
^g Hebr. inno-
cēs esto, hoc
est, declara-
tor, ut suprà
20.7.
^h Hebr. curan-
do bene cu-
rato.
ⁱ Hebr. vindi-
cando vindi-
cator.

^k Hebr. per-
cusserint.
^l Hebr. exeat
nati ejus.
^m Hebr. mul-
ctando mul-
ctator.
ⁿ Hebr. animā
p anima ani-
ma p vita, ut
infra ver. 30.
metonymia

^o Heb. fecerit
ut cadat.

^p Hebr. lapi-
dando lapi-
dator.

^q Heb. ab he-
ri & nudius-
tertius, sic in-
fra ver. 36.

^r Heb. bos vi-
ri bovē pro-
ximi ejus.

^s Heb. repen-
dendo repē-
dito.

2. *Servum Fthebreum*] sive is paupertate pressus se aut liberos venderet, ut infra ver. 7. & Deut. 15. 12. sive ab aliis furti nomine venderetur ex lege infra 22. 3. 3. *Si maritus*] aut si pater liberorum est quos nexu secum obliget, similiter exeunt, necdoche, quam partim analogia juris, partim sequentes ver. ostendunt. 4. *Uxorem*] alienigenam videlicet, ut sibi pararet servos: nam ancillam Israhelidem non poterat dominus dare nuptui jure domini, ex lege infra ver. 7. hanc autem dedit, ut clarius apparet ex lege Deut. 21. 10. 6. *Coram magistrat.*] ut publice profiteatur se certo consilio suam libertatem sibi abjudicare. *Janum suum*] quidam ad publicam portam referunt, sed hoc verbis & significationi hujus ceremonie visum est accommodari. *In seculum*] usque ad Jubilæi annum, Levit. 25. 39. 7. *Ut hi servi*] de quibus superiore lege finis est, ut puellarum honestati consulatur, & nunquam capite vacent: Summa, patri jus omne in filiam perire, venditione emanatam in domini familiam transire, dominum teneri aut eam ducere aut eam collocare filio: si neutra ratione ei concipatam vellet, non posse alienigenam eam vendere, sed agnatis faciendam esse potestatem ejus redimendæ. 8. *Perfidem*] legem Dei violavit, qua se obstrinxerat cum puella emeret. 9. *Secundum jus*] ut ingenua puella nuptui datur. 10. *Acceperit*] sive dominus, sive filius ejus. 11. *Trium illorum*] id est, nec sibi desponsaverit, nec filio, nec eam redimendi potestatem fecerit. Hactenus leges *servorum* de personarum jure: nolebat enim Deus suos quos a servitute vendicaverat, beneficium hoc prostituere, & se rursus servituti dedere, sed tolerabat factum. 12. *Qui percussit*] datâ operâ, ex antithesi ver. sequentis. *Morte*] hoc est, magistratus meam hanc legem exequitor, nec ullo studio aut affectu peccatis indulget. 13. *Constitutam*] videtur in deserto fuisse tabernaculum perfugii locus ubi altare Dei erat, ex ver. sequente: sed post adventum in terram civitates constitutæ sunt, de quibus Num. 35. Deut. 19. Jehoschu. 20. idque duabus de causis: una, ut eò se recipient qui longè a magistratu aberant donec de causa sua cognosceretur, ne a vindice opprimerentur: altera, ut ibi cognita causa usque ad mortem summi sacerdotis tuto habitarent. 14. *Arrogaverit*] aut occiderit, aut conatus sit occidere, Deut. 19. 19. *Ab altari meo*] id est, nullus ei esto perfugii locus: sic jussit Schelomoh 1. Reg. 2. 25. & 28. & 2. Reg. 11. 15. 15. *Qui percussit*] etiam si non sequatur mors, aut grave corporis damnum. 16. *Impunis esto*] ne occiditor. *Cessationem*] damnum quod accepit cessando ab opere suo. 17. *Servum*] alienigenam, cum fratribus enim lenius agendum erat, Levit. 25. 38. *Sub manu*] id est, sub plagis, dum cæditur, ex antithesi ver. 21. 21. *Pecunia ejus*] emptus pecunia, metonymia. q. d. ipse factus grave de se supplicium sumpsit, pretium emptionis suæ perdendo. 22. *Exitum*] mulieris aut foetus, personæ totius aut alicujus partis in ea corruptio. *Multator*] poena arbitraria: nam præter voluntatem mulierem sibi occurrentem contulit. *Perjudices*] tum ut materiam contentionis & privatae ultionis præcidant, tum ut statum sit quod eorum interventu transactum fuerit. 23. *Vitam pro vita*] nam etsi imprudens matrem aut foetum privavit vitam, consilii tamen & occasionis ratio habenda est: consilium autem fuit vitam proximi petere, qua occasione vita privavit istum. Est autem hic talionis exemplum, de qua etiam Levit. 24. 20. & Deut. 19. 19. alia exempla habentur. *Servi*] alienigenæ, ut supra ver. 20. nam Hebræi non erant cædendi, alioquin illatum eis damnum retaliabatur ex Levit. 24. 19. 28. *Neque comeditor*] a vobis, neque edenda exteris proponitor, ut alioqui morticina caro illis dari poterat in cibum, Deut. 14. 21. Sic commendatur vita hominis & res ei adversantes detestationi sunt, ut Gen. 9. 5. *Insons esto*] si vitium non præciverat, ex ver. seq. 29. *Lepidator*] nec ejus caro comeditor, ex ver. 28. *Dominus*] ut latæ culpæ reus, cum non caverit ne per suum bovem hoc damnum afferretur. 30. *Si redemptionis*] si causa cognita judicabitur non esse in eo latam culpam, sed aliqua occasione levior esse videbitur, multa interrogabitur ultimi supplicii loco. 32. *Servum*] alienigenam, ut supra ver. 20. & 26. *Triginta solum*] 15 uncias argenti, sive 15. dalleros: siclus enim communis semunciam pendebat. 34. *Dominus ille foveæ*] qui aperuit, aut in causa fuit cur aperiretur aperta relinqueretur, quamvis non sit possessor ejus: nam in eo residet occasio damni. *re-*
cuniam] quanti æstimabitur damnum.

CAPUT XXII.

Leges de furibus, de damno ex depastione aut incendio, de amisso deposito, rerum amotarum, conducti, commodati, de stupro virgini oblato, de sortilega, de nefariam libidinem exercente, de idololatra, de vi, de usura, de pignore, de honore magistratui habendo, de primitiis, & de sancti-
monia feruntur.

1. **S**i quis furatus bovem aut parvam pecudem mactaverit aut vendiderit eam, quinque boves rependito pro uno bove, & quatuor pecudes gregis pro una pecude.

2. Si in effossione deprehendatur fur, & percussus mortit-

^a Heb. ne sumtur, ^a reus cædis ne esto percussor.

3. Si sol ortus fuerit ei, cædis reus esto: fur verò omnino rependito, si non est ei, venditor pro furto suo.

4. Sin autem totum furtum deprehensum fuerit in manu ejus, sive bos, sive asinus, sive parva pecus, viventes, duplum rependito.

5. Si quis depascens agrum aut vineam immiserit pecus suam quod pascit in agro alterius, optimo agri sui, & optimo vineæ suæ rependito.

6. Si egressus ignis invenerit spinas, absumaturque meta frumenti aut ipsæ seges, aut aliquis ager, omnino rependito is qui fecit ut incendium esset.

^d Heb. incendit incendiū.

Caput XXII.

153

- 7 Si quis dederit pximo pecuniã aut supellectilia ad servandũ, & id furto ablatũ fuerit e domo illius: si deprehendetur fur ipse, rependito duplũ:
- 8 Si non deprehendetur fur ille, tunc sistitor dominus illius domus coram ipsis magistratibus, *jurejurando se purgaturus*, si non extendit manum suam in rem proximi sui.
- 9 DE omni negotio rerum amotarum, de bove, de asino, de parva pecude, de vestimento, de omni re amissa, cum dixerit *ejus dominus* illum ipsum esse, usque ad ipsos magistratus venito negotium amborũ: quem condemnabunt magistratus, rependito duplum proximo suo.
- 10 Si dederit quispiam proximo suo *ex conducto* asinum, aut bovem, aut parvam pecudem, aut ullum jumentum ad servandum, mortuum autem, vel fractum *aliquid*, vel vi abductum fuerit, nemine vidente:
- 11 Juramentum Jehovæ esto inter utrosque, *quo se purget redemptor* si non extendit manũ suam in rem proximi: quod accipito dominus rei, ille ne rependito.
- 12 Quod si furto ablatum fuerit illi, rependito domino ejus.
- 13 Si omnino discerptum est, afferto illius *aliquid*, in testimoniũ: quod discerptum est, ne rependito.
- 14 ITEM cum quis quid petierit a pximo suo *comodato*, quod corrumpatur aut moriatur, si dominus ejus rei non adfuerit ei, omnino rependito.
- 15 Si dominus ejus adfuerit ei, ne rependito: Si mercede conductum est, ne rependito, venerat pro mercede sua.
- 16 ITEM si quis pellegerit virginem quæ non est desponsata, & cubaverit cum ea, omnino constituens ei dotem *accipiat eam* in uxorem:
- 17 Si planè renuet pater ejus eam dare illi, pecuniam pendito, prout *est* dos virginum.
- 18 PRÆSTIGIATRICEM ne finito vivere.
- 19 QUI SQUIS cubat cum jumento, omnino morte plectitor.
- 20 QUI sacrificat aliis Diis pterquam Jehovahi soli, ut anathema pditor.
- 21 ITEM peregrino vim ne facito, nec opprimito eum: nam peregrini fuistis in terra Egypti.
- 22 Nullam viduam aut orphanum affligitote.
- 23 Siqua afflictione afflixeris eum (nam si tantillũ clamet ad me, utique exaudire soleo clamorem ejus)
- 24 Tum accensa ira mea occidam vos gladio: sic erunt uxores vestrae viduæ, & liberi vestri orphani.
- 25 Si pecuniam mutuam dederis populo meo, pauperi ipsi qui *est* tecum, ne esto ei tanquam fcenerator, ne imponite ei usuram.
- 26 Si pignore acceperis vestem proximi tui, dum inclinat Sol, restituito illam ei.
- 27 Nam id solum operimentũ ejus *est*, illud *est* vestimentũ ejus ad cultum ejus *tegendũ*: in quo cubaret: alioquin erit, cum inclamabit me ut exaudiam, quia clemens sum.

e Heb. opus,
ut Genes. 33.
14. & infra
ver. 11.

f Heb. ejus re
lativũ ad an
tecedens re
motum.

g Heb. discer
pẽdo discer
ptum.

h Heb. dotã
do dotaus.
i Heb. renu
endo renuet

k Heb. mori
endo ut mo
riatur fiat: vi
de suprà 21.
12.

l Heb. clamã
do clamet.
m Heb. exau
diendo ex
audio.

n Heb. mor
sum, i. rodẽs
lucrum.
o Heb. pigne
rando pigne
raberis.

28 ^a MAGISTRATUS ne execrator, & principi in populo tuo ne maledicito.

^p Hebr. plenitudine tuā, & lachrymā tuam. 29 ^p FRUGUM tuarum maturarum, & liquoris tui *primitias* ne differ-
to dare: primogenitum filiorum tuorum dato mihi.

30 Sic facito bove tuo & pecore tuo: septem dies esto cum matre sua, illorum autem die octavo dato illud mihi.

31 I T E M homines sancti estote mihi, & carnem in agro discerptam ne comeditote, cani projicite illam.

A N N O T A T I O.

1 *Quinque boves*] nam in hoc damnum majus, fractura major, & audacia major est, in sequente verò minor: ideoque inaequales poenae. 2 *Effusione*] nocturna, ex anathesi ver. 3. 3 *Ei*] furi & percussori, hoc est, si deprehendatur in ipso furto post ortum Solis. *Reus esto*] percussor: ne liceto ei furem occidere. 4 *In manu ejus*] si non mactaverit aut venderit, sed fervere apud se. *Duplum*] id est, alterum tantum, quia idem reddit quod furatus erat: sic ver. 7. 8 *Jurejurando*] sic accipiendum ex ver. 11. *Si non extendit*] ut ea tanquam sua utatur, aut suam faciat. 9 *Rerum amotarum*] quae quocunque pacto interverſae fuerint, & proprio domino perierint. *Illum ipsum*] rerum amotarum reum. *Quem condemnabunt*] sive depositarius evictus, sive depositor falsò accusans. 10 *Ex conducto*] hoc addidimus evidentiae causā, quia diversam esse hanc legem a praecedente ostendit poena: & factum Jahhakobi Gen. 31. 39. Hæbræorumque autoritas ita accipiendam confirmant. 11 *Si non ext.*] ut supra ver. 8. *Accipito*] id est, juramento acquiescito. 15 *Venerat pro*] id est, ejus usum mercede conduxerat, cujus abusu praesens dominus poterat interdicere. 17 *Prout est dos*] videlicet 50 siclorum minimum, qui aestimantur paulo amplius duodecim uncis argenti & semuncia: vide Deut. 22. 29. 18 *Præstigiaticem*] & præstigiatorum, & omnem artis nefariae exercitorem, Levit. 19. 26. & Deuter. 18. 10. 19 *Quisquis*] hic quoque synecdoche est: omnes enim nefariae libidines per analogiam prohibentur: vide Levit. 18. 22. & 20. 15. 28 *Magistratus*] penes quos est administratio civilis vel ecclesiastica, teste Apostolo Act. 23. 5.

CAPUT XXIII.

Leges de injuriis, afficiendo beneficiis inimico, judiciis, intermissione culturae, sabbato & festis anniversariis, idololatria & idolis, cultu veri Dei, federe cum Cenahhanæis & eorum diis non inieundo, & habitatione cum illis non communicanda feruntur.

^a Hebr. existēdo testis injuriæ. ^b Hebr. esto post potent. 1 **N**E efferto rumorem mendacii, ne apponito manum tuam cum improbo, ^a agendo testem injurium.

2 **N**E ^b insistito vestigiis potentiorū ad mala: neq; loquitor de lite, declinando post potentiores ad pervertendum eum.

3 *Attramen pauperem ne honorato in lite ejus.*

^a Hebr. reducendo reducito. 4 **S**I offenderis bovem inimici tui, aut asinum ejus errantem, ^a omnino reducito eum ad illum.

5 Si videris asinum osoris tui succumbentem oneri suo, tum ^a desinito ut non relinquo ei: ^a omnino relinquito *rem tuam*, adesto ei.

6 **N**E pervertito iudicium egeni tui, in lite ejus.

7 **A** verbo mendacii procul abesto, & innocentem ac justum ^a ne occidito: quia non absolvam ^a improbum.

8 Et munus ne accipito: nam munus ipsum excæcat ^a oculos, & pervertit verba justorum.

9 **E**t peregrinum ne opprimito: vos enim experti estis affectum peregrini, cum peregrini fuistis in terra Ægypti.

10 I T E M sex annis conferes terram tuam, & colliges proventum ejus:

11 **S**eptimo autē quoq; intermittito ea, & relinquito eam incultam, ut comedant ^a egeni e populo tuo, residuum verò eorum comedant bestiae agrestes: sic facito vineæ tuæ & oliveto tuo.

Caput XXIII.

155

- 12 **S**EX diebus facies opera tua: die autem ipso septimo cessato, ut quiescat bos tuus & asinus tuus, & ^e recreetur filius ancillę tuę & peregrinus. ^eHebr. respiceret.
- 13 Et in omnibus quę edixero vobis ^f continetote vos: nomen autem deorum alienorum ^f ne recordamini, ^f neque auditor in ore tuo. ^fHebr. custodite vos.
- 14 **T**RIBUS vicibus feriator mihi quotannis.
- 15 Festum azymorum observato, septē dies comedito azymos, quemadmodum ^g præcepi tibi, constituto tempore, ipso mense Abib, quia in eo egressus es ex *Ægypto*: & ne ^g ulli compareto coram me ^g vacui: ^gHebr. quodque.
- 16 Item ^g festum ^g anniversarium messis, primitiarum laborum tuorum, quas severis in agro tuo: festumq; ^g collectionis in exitu cuiusque anni, cum collegeris labores tuos ex agro.
- 17 **T**ribus vicibus quotannis, compareto omnis mas tuus in conspectu domini *Jehovæ*.
- 18 Nemauctando ^h fundito sanguinem sacrificii mei ^h cum fermentato: neque pernoctato ^h adeps ^h sacrificii festi mei usque mane.
- 19 **P**rima quęque, primitias terrę tuę afferto in domum *Jehovæ Dei* tui: ^h ne coquito hædum in lacte matris suę. ^hHebr. festi mei: synecdoche, ut Psalmo. 118. 27.
- 20 **E**CCE, ego mitto ⁱ angelum ante te, ad servandum te in hac via, & ad introducendum te in locum illum quem præparavi.
- 21 Cave tibi a facie ejus, & ⁱ ausculta voci ejus, ne exacerbes eum: quia non feret defectionem vestram, quia nomen meum est ⁱ in eo.
- 22 Nam cum sedulo auscultaveris voci ejus & feceris omnia quę edicam, inimicabor inimicos tuos, & hostiliter agam cum hostibus tuis.
- 23 Cum iverit angelus meus ante te, & introduxerit te in *terram* *Emoræi*, & *Chittæi*, & *Perizzæi*, & *Cenahhanæi*, & *Chivvæi*, & *Jebusæi*, & excidero eum: ⁱHebr. in medio ejus, hoc est, *Jehova* est, ac non creatus Angelus.
- 24 Ne te incurvato diis eorum, neque colito eos, neque facito secundum opera eorum: quin ^k omnino demolitor eos, & omnino perfringito statuas eorum. ^kHebr. demoliedo demolitor, & perfringendo perfringito.
- 25 Sed colitote *Jehovam Deum* vestrum, qui benedicet pani tuo & aquę tuę: & ^k amovebo ^k quem vis morbum e medio tui.
- 26 Non erit abortiens aut sterilis in terra tua: numerū dierum tuorum complebo.
- 27 Terrorem mei præmittam ante faciem tuam, & fundam quem libet populum in quos venies: & ^l omnium inimicorū tuorum exponam ^l tibi cervicem. ^lHebr. dabo omnes inimicos tuos versus te cervice, id est, in fugā dabo.
- 28 Mittam enim ^m tanquam crabronē ante te, qui expellet *Chivvæum*, *Cenahhanæum*, & *Chittæum* a conspectu tuo.
- 29 Non expellam eum a conspectu tuo anno uno, ne sit terra ipsa desolata, & potentior sit bestia agrestis te:
- 30 Sed ^m paulatim expellam eum a conspectu tuo, usque dum ^m fuerit tibi parum. ^mHebr. parū parum.
- 31 **E**t ponam terminum tuum a mari algofo usq; ad mare *Pelischthæo*.

rum, & a deserto usque ad illud flumen *Euphratis*: nam dabo in manum vestram habitatores illius terræ, ut expellas eos a facie tua.

32 **N**e pangito cum iis, & cum diis eorum fœdus.

33 Ne habitanto in terra tua, ut non inducant te ad peccandum mihi: nam serviturus esses diis illorum, nam *id* esset tibi in tendiculam.

ANNOTATIO.

1 *Ne efferto*] ne falsi rumoris autor vel adjutor esto: sic Levit. 19. 16. *Ne apponito ma.*] ne consociator aut conferto operam cum illo, consentiendo aut juvando eum ad malum: synecdoche. 3 *Attamen*] q. d. cavendum a duobus extremis iustitiæ, ne privatus aut potentioribus plus æquo tribuas, aut misericordiæ specie plus tenuibus faveas: sic Levit. 19. 15. 4 *Si offenderis*] Deut. 22. 1. 5 *Definito*] ab occupatione tua, neque ei soli asini sublevandi onus relinquo: sic Deut. 22. 4. 6 *Ne pervertito*] De iudiciis versus quatuor: vide Deut. 16. 19. 7 *A verbo men.*] admittendo, vel pronunciendo. *Ne occidito*] ne frater autoritate tua injuria ulla afficito: synecdoche. *Improbum*] ne iudicem quidem, qui improbè judicando litem suam fecerit. 8 *Oculatos*] sapientes metaphoricè, Deut. 16. 19. 9 *Peregrinum*] hic magistratibus feruntur leges, ut Deut. 24. 19. privatis verò de eodem argumento suprà 22. 21. & Levit. 19. 33. 11 *Septimo*] idem Levit. 25. 3. & pluribus ibidem ver. 20. 21. & 22. *Egemi*] subaudi tecum & cum tuis communi jure, Levit. 25. 6. & 7. 13 *Ne recorderis*] imò potius effice ut eorum memoria pereat, Deut. 12. 3. *Neque auditor*] sive in juramentis, sive in sermone familiari: vide exemplum Psal. 16. 4. & promissionem Mosche. 2. 17. 14 *Tribus*] Deut. 16. 16. 15 *Precepi*] suprà 12. 43. & 13. 3. 16 *Festum ann.*] Pentecostes, quo incipiebat segetum messis, Deut. 16. 19. 17 *Collectionis*] sive tabernaculorum, Deuter. 16. 13. ubi etiam vide quare collectionis dicatur. 18 *Tribus*] ut suprà ver. 14. 19 *Cum fermentato*] habens adhuc fermentum apud te, sed illud removeto ante Pascha: vide infra 34. 25. *Adoptio*] pars aliqua Paschalis sacrificii, vide ibidem. 20 *Primaqueque*] primitias personarum, animaliumque suprà 13. 3. rerum omnium, ut sunt pruni arborum fructus, Levit. 19. 23. *Ne coquito*] ne sacrificii primitiarumve nomine offerro ullam pecudem cum adhuc est lactea, id est, antequàm septiduum excefferit, quo apud matrem relinqui jubetur, suprà 22. 30. & Levit. 22. 28. sic infra 34. 26. nam etiam in cibis privatis, illius tanquam immaturi usus damnatur, Deut. 14. 21. 21 *Angelum*] non creatum, sed æternum sermonem Christum, quem suprà 13. 21. nominavit Jehovah. 22 *Auscultatio vocis*] nam etiam veteri populo Christus a Patre magister datus est, licet illustrius Novo testamento patefactus, 1. Petri 1. 11. 23 *Amovebo*] ut suprà 15. 26. 24 *Tanquam crabro nem*] quod superiore versu promisit illustrat similitudine: q. d. animi eorum immixtis aculeis terroris fodicabuntur, ita ut vobis cedere cogantur. *Chittæum*] ceterosque memoratos suprà ver. 23. 30. *Fatavern*] id est, numero auctus fueris: synecdoche. 31 *Et ponam*] hujus promissionis complementum sub Davide & Schelomone vide 2. Schemu 8. & 10. & 1. Reg. 4. 21. & 2. Chron. 9. 27. *A deserto*] Schuris, quod Ægyptum spectat. 32 *Ne pangito*] vide infra 34. 32. & Deut. 7. in principio. 33 *Nam id*] nimirum fœdus cum illis, affinitas, habitatio communis, & conversatio: sic autem explicatur hic locus Deut. 16.

CAPUT XXIII.

Mosche superiores leges populo propositurus ex mandato Dei descendit, quibus assentiente populo fœdus inter Deum populumque pangit: tum omnibus constitutis quæ ad rempub. administrandam se absente pertinebant, cum certo comitatu revertens, solus evocatur ad Deum, apud quem quadraginta dies noctesque manet.

1 **D**IXIT autem Moschi, "ascēde" versus Jehovah tu & Aaron Nadab & Abihu & septuaginta e senioribus Jisraëlis: & incurvate vos elonginquo.

Deinde accedito Mosche solus ad Jehovah, isti verò ne accedunto: quod autem ad populum, "ne ascendunto cum eo.

3 Veniens ergo Mosche cum enarravisset populo omnia verba Jehovah & omnia illa jura: respondissetque populus una voce ac dixissent, omnia hæc verba quæ edixit Jehova faciemus:

4 Scripsit Mosche omnia verba Jehovah: & surgens mane extruxit altare sub ipso monte, & duodecim statuas pro duodecim tribubus Jisraëlis.

5 Postea misit pueros filiorum Jisraëlis, qui obtulerunt holocausta & sacrificaverunt sacrificia eucharistica Jehovah, juvencos.

6 Et accipiens Mosche dimidium sanguinis illorum, posuit in crateribus: dimidium verò ejusdem sanguinis sparsit super altare illud.

Heb. in auribus populi,

7 Cumque acceptum librum illum fœderis legisset audiente populo, & di-

- & dixissent, quicquid edixerit Jehova, faciemus & auscultabimus:
- 8 Accipiens Mosche reliquum sanguinem, sparsit super ipsum populum ac dixit, ecce sanguis illius fœderis quod pepigit Jehova vobiscum, secundum omnia verba hæc.
- 9 Deinde ascendens Mosche & Aharon, Nadab & Abihu, & septuaginta senioribus Jisraëlis,
- 10 Aspexerunt Deum Jisraëlis, & sub pedibus ejus velut opus^b pavimen- b Heb. structura lapideæ sapphiri.
- 11 Tamen in selectos filiorum Jisraëlis non extendit manum suam: nam quamvis intuiti essent Deum ipsum, comederunt & biberunt.
- 12 Tum edixit Jehova Moschi, ascende ad me in hunc montem, & esto ibi, ut dem tibi tabulas lapideas, id est, legem ac præcepta quæ scripsero ad docendum eos.
- 13 Quare surgens Mosche & Jehoschuhha minister ejus, ut ascenderet Mosche ad montem ipsum Dei,
- 14 Senioribus illis edixit, *sedentes nos expectate hîc*, dum revertamur c Heb. sedere nobis hîc. d Heb. qui dominus verborum erit.
- ad vos: ecce autem Aharon & Chur vobiscum, ^d qui habebit aliquid dicendum, accedat eos.
- 15 Et ascendit Mosche montem illum (operiebat autem nubes quædam montem illum,
- 16 Habitabatq; gloria Jehovæ in monte Sinai) & operuit eum nubes illa sex diebus: postea inclamavit Moschen die illorum septimo e medio ipsius nubis.
- 17 Aspectus autem gloriæ Jehovæ erat tanquam ignis consumens in summitate illius montis, ante oculos filiorum Jisraëlis.
- 18 Ita ingressus Mosche in medium ipsius nubis ascendit montem: fuitq; Mosche in ipso monte quadraginta dies & quadraginta noctes.

ANNOTATIO.

1 *Ascende*] sub. postquam superiora jura populo proposueris, & audito ejus consensu fœdus cum eis meo nomine pepigeris: quæ narrantur infra a ver. 3. ad 9. tum demum ascende leges accepturus, ut infra ver. 12. *Versus* [Jehovam] nam illis deinde subsistendum erat, infra ver. 14. 2 *Ne ascendunto*] in caltris manento. 3 *Illas jura*] comprehensâ superioribus 4. capitulis. 4 *Altare s. i. m. & duodecim statuas*] partium fœdus inter se ineuntium signa: sic Gen. 31. 45. 5 *Pueros*] administratos, primogenitos Jisraëlitum, qui ante sacerdotium institutum fuerunt sacrorum administri: vide supra in 19. 22. *Holocausta*] prius expiatoria, deinde eucharistica. 6 *Altare illud*] quod Deum representabat fœdus cum populo ineuntem. 7 *Librum fœderis*] in quo continebantur promissiones Dei, & stipulationes sive leges per quas populus officii sui erga Deum ex fœdere monebatur: de quo supra ver. 4. *Reliquum sanguinem*] servatû in crateribus, ver. 6. *Super populum*] id est, duodecim illas statuas representâtes duodecim tribus Jisraëlis, de quibus supra ver. 4. metonymia: nam singulos e populo sanguine aspergi nimis laboriosum fuisset Moschi, neq; sanguis ipse ad tantam multitudinem aspergendam ponisset sufficere: quamquam fortassis aliqua illius pars similiter aspersa fuit. *Sanguis fœderis*] signum veteris fœderis, adumbrans sanguinem Christi quo sanctus est novum, Lucæ 22. 20. Marc. 14. 24. *Omnia verba hæc*] conditiones a Deo propositas, & a Deo acceptas. 10 *Deum Jisraëlis*] signa præsentia ejus, de quibus ver. 15. & 16. synecdoche. 11 *Selectos*] quos Deus seorsim adduci jussit, supra ver. 1. & 9. *Non extendit manum*] non affecit eos ullo malo, quia non temerè, sed Dei jussu accesserant. 12 *Esto ibi*] maneto, donec te propius vocem, infra ver. 16. 14 *Nos exp.*] me & Jehoschuhham. *Aliquid dicendum*] sive consilio, sive litis diremptione opus sit. 16 *Inclamavit Moschen*] ut solus veniret, supra ver. 2. nam Jehoschuhha postea non aderat Moschi, cum Jehova alloqueretur eum, ut apparet infra ex 32. 17. 17 *Ante oculos filiorum*] qui in castris manserant: non enim videbant illam speciem, quam visam fuisse legimus ab iis qui cum Mosche ascenderant, supra ver. 10.

CAPUT XXV.

Deus Moschen jubet Jisraëlitis indicere materias certas sponte ab ipsis offerendas, ex quibus

sibi tabernaculum extruatur, ut ibi visibili symbolo presentia sua habitet: & arca, mense, lychni cum instrumentis suis materiam, mensuram, & formam describit.

- I**UM allocutus est Jehova Moſchen, dicendo,
 Edic filiis Iſraëlis, ut accipientes^a offerant mihi oblationem: ab omni viro cuius^b animus ſponte moverit eum, accipite oblationem^c mihi.
- 3** Hæc autem eſt oblatio illa, quam accipietis ab eis: aurum, & argentum, & æs,
 Et^d hyacinthina, & purpurea, & coccinea dibapha, ſive^e linum xylum, ſive lana caprarum,
 Pelles etiam arietum rubefactæ, & pelles melium, & ligna ſchittim,
 Oleum ad^f luminare, odoramenta ad^g oleum unctionis, & ad^h ſuffitum aromata quædam,
 Lapidesⁱ ſardoniches, lapides^j inſitivi pro^k amiculo, & pro pectorali ſacro,
 Ut faciant mihi ſacrarium, & habitem inter eos:
 Omnino prout oſtendo tibi ſtructuram ipſius tabernaculi, & ſtructuram omnium ſupellectilium ejus. ſic autem facitote.
- 10** PRIMUM faciunt arcam^l e lignis ſchittim, longitudine ſua duum cubitorum, ac dimidiati, & unius cubiti ac dimidiati latitudine ſua, ſimiliter unius cubiti ac dimidiati altitudine ſua.
- 11** Et obducito eam auro puro, intrinſecus & extrinſecus obducito eam, & facito ſuper eam^m limbum aureum circumquaque.
- 12** Fundensque ei quatuor annulos aureos, indito eos quatuor impagibus ejus, ut duo annuli ſint in latere ejus uno, & duo annuli in latere ejus altero.
- 13** Facito quoque veſtes e lignis ſchittim, & obducito eos auro:
14 Et inducito veſtes illos in annulos ad latera illius arcæ, ad ferendum eis arcam illam.
- 15** In annulis illius arcæⁿ ſunto veſtes illi, ne^o amoveantur inde.
- 16** Deinde collocato in ea arca^p teſtimonio ipſo, quod datur^q ſum tibi,
- 17** Facito^r operculum propitiatoriū ex auro puro, duorum cubitorum & dimidiati longitudine ſua, uniusque cubiti & dimidiati latitudine ſua.
- 18** Et facito duos^s Cerubinos aureos, continente opere facito eos, & duabus extremitatibus operculi ipſius propitiatorii:
- 19** Facito, inquam, Cerubinum unum ex extremitate una hinc, & Cerubinum alterum ex altera extremitate inde: ex operculo propitiatorio facito Cerubinos in duabus extremitatibus ejus.
- 20** Et ſunto Cerubini illi paſſis alis ſuis ſurſum-verſus, obtegentes aliſ ſuis operculum illud propitiatorium, & faciebus ſuis obverſis unius ad alterum: verſus ipſum operculum propitiatorium ſunto facies Cerubinatorum.
- 21** Imponito autem operculum hoc propitiatoriū arcæ ipſi^t ſupernè poſt-

^a Eclipſis verbi cōjugati, quā peregrina conſtructio indicat: ſic infra 27. 20.

^b Heb. cor.

^c Hebr. meā.

^d Hebr. hyacinthi, & purpureæ, & vermis dibaphi: abſtracta p concretis.

^e Hebr. meā.

^f Heb. cor.

^g Heb. cor.

^h Heb. cor.

ⁱ Heb. cor.

^j Heb. cor.

^k Heb. cor.

^l Heb. cor.

^m Heb. cor.

ⁿ Heb. cor.

^o Heb. cor.

^p Heb. cor.

^q Heb. cor.

^r Heb. cor.

^s Heb. cor.

^t Heb. cor.

^u Heb. cor.

^v Heb. cor.

^w Heb. cor.

^x Heb. cor.

^y Heb. cor.

^z Heb. cor.

^{aa} Heb. cor.

^{ab} Heb. cor.

^{ac} Heb. cor.

^{ad} Heb. cor.

^{ae} Heb. cor.

^{af} Heb. cor.

^{ag} Heb. cor.

^{ah} Heb. cor.

^{ai} Heb. cor.

^{aj} Heb. cor.

^{ak} Heb. cor.

^{al} Heb. cor.

^{am} Heb. cor.

^{an} Heb. cor.

^{ao} Heb. cor.

^{ap} Heb. cor.

^{aq} Heb. cor.

^{ar} Heb. cor.

^{as} Heb. cor.

^{at} Heb. cor.

^{au} Heb. cor.

^{av} Heb. cor.

^{aw} Heb. cor.

^{ax} Heb. cor.

^{ay} Heb. cor.

^{az} Heb. cor.

^{ba} Heb. cor.

^{bb} Heb. cor.

^{bc} Heb. cor.

^{bd} Heb. cor.

^{be} Heb. cor.

^{bf} Heb. cor.

^{bg} Heb. cor.

^{bh} Heb. cor.

^{bi} Heb. cor.

^{bj} Heb. cor.

^{bk} Heb. cor.

- ¹ postquam in arca posueris testimonium illud quod daturus sum tibi:
- ²² Ubi conveniam tecum, & loquar tecum e superiore parte operculi propitiatorii, e medio duorum Cerubinarum qui *erunt* super arcam illam testimonii, quaecunque praecepero tibi *referenda* filiis Jisraëlis.
- ²³ I T E M facito mensam e lignis Schittim, duum cubitorum longitudine sua, & unius cubiti latitudine sua, cubitque & dimidiati altitudine sua.
- ²⁴ Et obducito eam auro puro, facitoque ei limbum aureum circumquaque.
- ²⁵ Facito quoque ei fasciam palmarem circumquaque, & facito limbum aureum ad fasciam ejus circumquaque.
- ²⁶ Facito etiam ei quatuor annulos aureos, quos indito quatuor ejus angulis, qui *erunt* in quatuor pedibus ejus.
- ²⁷ E regione illius fasciae sunt ipsi annuli, ^g ut sint sedes vectibus ad portandum ipsam arcam. ^g Heb. p. do-
mibus vecti-
bus.
- ²⁸ Facito verò vectes istos e lignis Schittim, quos obducito auro, ut portetur eis haec mensa.
- ²⁹ Prætereà facito scutulas ejus, & acerras ejus, & scutellas ejus, & scopulas ejus, quibus tegetur, ex auro puro facito illas.
- ³⁰ Imponitoque huic mensæ panem faciei, ante faciem meam jugiter.
- ³¹ I T E M facito lychnuchum ex auro puro: opere continete fiat lychnuchus ille, scapus ejus, & rami ejus, lances ejus, mala oblonga ejus, & calyculi ejus ex eo sunt.
- ³² Sex autem rami egrediuntur e lateribus ejus, tres rami lychnuchi e latere ejus uno, & tres rami lychnuchi e latere ejus altero.
- ³³ Tres lances, speciem amygdalæ referentia in uno ramo *sunt* malum oblongum & calyculus, & tres lances, speciem amygdalæ referentia in uno ramo malum oblongum & calyculus: sic *esto* sex illis ramis qui prodeunt e lychnucho ipso.
- ³⁴ In ipso verò lychnucho quatuor *sunt* lances, amygdalæ speciem referentibus malis oblongis ejus & calyculis ejus.
- ³⁵ Malum autem oblongum *esto* sub duobus ramis ex eo prodeuntibus, & malum oblongum sub duobus ramis ex eo prodeuntibus, *nimirum* sub sex illis ramis qui prodeunt ex ipso lychnucho.
- ³⁶ Mala oblonga ^h ramorum, & rami eorum ex eo sunt: totus *esto* continens operis ejusdem, ex auro puro. ^h Heb. coru.
- ³⁷ Et facito lucernas ejus septem, ut accedat sacerdos lucernas ejus, ad lucem præbendum ab omni parte ejus:
- ³⁸ Et forcipes ejus, & trullas ejus ex auro puro.
- ³⁹ Talento auri puri facito illum, cum omnibus instrumentis istis.
- ⁴⁰ Videto autem ut facias, juxta structuram eorum, ^k quæ tibi exhibitæ est videnda in hoc monte. ^k Heb. ad tras
itū faciei ejus,
id est, ultra
citraq; sc.
^k Heb. quam
factū est ut
tu videres,
ut infra 26.
30.

2 Accipite] tu & quos nominavi tibi supra 24.1. 4 *Linum xylinum*] vulgò byssum: sed alia est byssi apud Hæbræos appellatio: quam obrem nos ita vertimus adducti verbis Plinii lib. 18. natu. hist. cap. 1. 5 *Ligna Schittim*] genus cedri, fortassis proprium illius regionis: nam nusquam alibi quàm in hac historia, & Deut. 10.3. legitur. 6 *Luminare*] lychnuchi, de quo infra ver. 37. & 27.20. *Oleum unctionis*] de quo infra 30.23. *Suffitum*] de quo infra 30.34. 7 *Sardonychi*] vide Gen. 2.12. *Insitivi*] gemmæ insitivæ, de quibus infra 28.17. *Amiculo, & propect.*] Vestibus sacerdotibus, de quibus infra 28. 11 *Limbus aureum*] ab exteriori parte, quo tegatur operculi propitiatorii cum arca commissura, ut apparet ex comparatione ver. 17. 15 *Santo*] id est, manento, ut supra 24.12. 16 *Testimonio*] tabulis lapideis cum decem præceptis, quæ infra 31.18. & 32.15. dicuntur tabulæ testimoniæ. 17 *Operculum propitiatorium*] Verbum primitivum duo significat, expiare & illinere sive linimento tegere: quare nos duas significationes unâ conjunximus. 18 *Cerubinos*] absolute humanas, sed alas imagines: vide in Gen. 3.24. vestitos autem pingimus, ex lege supra 20.26. *Continente*] non ex emptilibus mobilibusve paribus, sed firmiter coherentibus: sic infra ver. 31. & 36. 20 *Versus ipsum op.*] id est, vultu operculum versus demisso. 21 *Supernè*] non supra elatum, sed inditum in os arce. *Postquam*] non enim postea licebat eam aperire: ideoq; antequàm operculum fieri juberet, testimonium in arca poni jussit, supra ver. 16. 22 *Loquar tecum*] vide Num. 7.89. 25 *Et*] summitati pedum ejus, quò amota mensa pedes coherent. *Limbus*] sub mensa, ne vacillaret ea aut de trapezophoro depelleretur. 27 *E regione*] proximè infra fasciam. 29 *Scutulas*] formandis panibus, ut essent magnitudine formæque similes, totidem numero quot panes: vide Levit. 24.5. *Acerras*] thuris conceptacula quæ Veteres accephurarias dicebant, ut cum thure panibus singulis imponerentur, Levit. 24.7. *Scutellas*] scutularum tegmina, quibus in coquendo circumcludebantur panes ut formâ eadem essent, unde Num. 4.7. vocantur scutellæ tegminis: atque ita exponit R. Jehuda antiquissimus Hæbræorum scriptor. *Scopulas*] repurgandæ mensæ instrumenta, ut docet etymon. *Tegetur*] id est, infernetur mensa. 30 *Imponitq;*] quovis sabbatho recentes, Levit. 24.8. *Faciei*] non quòd faciem haberet, sed quia antefaciæ Dei erant, ut sequentia explicant. 31 *Continente*] ut supra ver. 18. *Calyculi*] vox Hæbræa cōmuniter significat calathos, calyculos, & alabastrōs, sive flores apertos, semiapertos, vel clausos: sed ita reddimus, quia mygdalina specie fuisse dicuntur infra ver. 33. 33 *Lychnuchus*] lychnuchi scapo, ut sequent. ver. synecdoche. 34 *Ejus*] nimirum lychnuchi q. d. ramorum & scapi summitas formâ eadem esto. 37 *Accendat*] hæc propria est verbi significatio cum de lumine agitur, ut Num. 8.2. & 3. 38 *Forcipes*] instrumenta ad emungendas lucernas. *Trullas*] instrumenta ad purgandum lucernas a decidentibus sordibus. 39 *Talento auri*] sacro, quòd duplo majus erat communi: continebat enim 120. libras, commune tantum sexaginta. Libram autem auri si æstimes, ut ferè fit, coronæ aureæ 100. erit tantum: ma lychnuchi & instrumentorum ejus, 12000. coronarum.

CAPUT XXVI.

Tabernaculi, tentorii, operimenti ejus, & tabulati ad ea sustentanda ratio præscribitur: mandaturq; Moschi, ut sacratorem partem velo ante arcam appenso ab altera tabernaculi parte separet: in hac verò mensam ad Septemtrionale latus, & lychnuchum ad Meridianum disponat.

Heb. cōtor-
uplicato, ut
loquitur Plau-
tus, i. duobus
aut pluribus
filis in modū
cordæ con-
tortis.

1 **N**ISUM verò tabernaculum facito "decem aulæorum, & xyli-
no nativo "internexo, & hyacinthino, & purpureo, & cocci-
neo dibapho, Cerubinis referta opere "artificiosissimo faci-
to ea.

2 Longitudo aulæi unius viginti octo cubitorū, & latitudo quatuor
cubitorum, cujusque aulæi: mensura eadem omnibus his aulæis esto.

3 Quinque aulæa sunt "conjuncta unum ad alterum, & quinque au-
læa conjuncta unum ad alterum.

4 Facito itaq; loramenta hyacinthina in ora aulæi primi "ad extremi-
tatem in commissura: & similiter facito in ora cujusvis aulæi ulteriore in
commissura secunda.

5 Quinquaginta loramēta facito in aulæo primo, & quinquagena lo-
ramenta facito in extremitate cujusque aulæi, quæ est in commissura se-
cunda: continentia hæc loramenta unum auleum cum altero.

6 Facito quoque quinquaginta ansulas aureas: ut jungas aulæa il-
la alterum alteri, inditis loramentis in ansulas illorum, & sit ipsum taberna-
culum unum.

7 DEINDE facito aulæa e lana caprina, ut sint pro tentorio super ta-
bernaculum: undecim aulæa facito ista.

8 Longitudo aulæi unius triginta cubitorum, & latitudo quatuor cu-

- bitorum aulæi unius: mensura eadem *esto* undecim aulæis.
- 9 Et *conjungito* quinq; horum aulæorum seorsim, & sex horum aulæorum seorsim: *conduplicatoq;* aulæum sextum e regione ^b anterioris ^b Heb. faciei.
- 10 Facito itaq; quinquaginta loramenta aptanda oræ aulæi primi *ulteriori* in ipsa commissura: & quinquagena loramenta oræ cujusvis aulæi, commissuræ secundæ.
- 11 Facito quoque *ansulas* areas quinquagenas, ut inferas ansulas in loramenta, conjungasq; ipsum tentorium, ut sit unum.
- 12 *Redundans* autem, quod superfluum *erit* in aulæis tentorii: *dimidium illud* aulæi quod superfluum erit, redundato versus posteriorem partem tabernaculi:
- 13 Cubitus verò unus hinc, & cubitus unus inde, ex eo quod superfluum erit in longitudinem aulæorum ipsius tentorii, esto redundans ad latera ipsa tabernaculi hinc & inde, *ad tegendum ipsum.*
- 14 **FACITO** præterea *tegmen* ipsi tentorio e pellibus arietum rubefactis, & operimentum e pellibus melium superne.
- 15 **ITEM** facito asseres ipsi tabernaculo e lignis Schittim, arrectarios.
- 16 Decem cubitorum esto longitudo cujusque asseris, cubiti verò & dimidiati cubiti latitudo asseris uniuscujusque.
- 17 Duo cardines sunt o asseri unicuique, *scalari forma compositi, unus cum altero:* sic facito omnibus asseribus istis tabernaculi. ^c Heb. denticulati inferne.
- 18 Facito autē asseres istos huic tabernaculo: viginti asseres ad plagam Australem dextrorsum
- 19 (Quadraginta verò stylobatas argēteos facies sub viginti asseribus illis *ponendos*, duos stylobatas sub asseri uno *ad duos cardines ejus*, & duos stylobatas sub asseri altero ad duos cardines ejus)
- 20 Et lateri tabernaculi secundo ad plagā Aquilonalē, viginti asseres,
- 21 Cum quadraginta stylobatis eorum argenteis, duob⁹ stylobatis sub asseri uno, & duobus stylobatis sub asseri altero:
- 22 Angulis verò ipsis tabernaculi ad Occidentem, facito sex asseres,
- 23 Et duos asseres facito in antas ipsas angulares tabernaculi, in utroq; angulo:
- 24 Qui sint *gemelliparæ infernè*, *pariterq;* sint gemelliparæ ad verticem suum, *inditi anulo uno:* sic esto duobus illis, pro duabus antis angularibus sunt.
- 25 Sic sunt octo asseres cū stylobatis suis argenteis, sexdecim stylobatis, duobus stylobatis sub asseri uno, & duob⁹ stylobatis sub asseri altero.
- 26 Facito etiam transtilla e lignis Schittim: quinque sunt pro asseribus unius lateris ipsius tabernaculi,
- 27 Et quinque transtilla pro asseribus secundi lateris ipsius tabernaculi, & quinque transtilla pro asseribus lateris Occidentalis ipsius tabernaculi ad utrumque angulum *pertinentia.*

Altare ad sacrificia, atriumq; tabernaculi pars exterior, extruendum Moschi prescribitur: & de lucernis lychnuchi, quomodo fovenda, quando & a quibus aptanda accendendaq; sint statuitur.

1 **I**TEM facito altare elignis Schittim: quinq; cubitorum longitudine, & quinq; cubitorum latitudine, quadratum sit altare illud, & trium cubitorum altitudine sua.

2 Facito autem^a illi cornua super quatuor angulis ejus, ex ipso sunt cornua ejus: & obducito illud ære.

^a Hebr. cornua ejus: Enalage formæ.

3 Facito etiam lebetes ejus ad excipiēdos cineres ejus, & palas ejus, & crateras ejus, & fuscinulas ejus, & forcipes ejus: omnia instrumenta ejus facito ex ære.

4 Et facito ei cribrum opere æreo, reticulum æreum: facitoque secundum illud reticulum quatuor annulos æreos, in quatuor extremitatibus istius altaris.

5 Ponitoq; illud, subjacente ei ambitu ipso altaris infernè, ita ut sit reticulum ad medium illius altaris.

(ære:

6 Facito etiā vectes huic altari, vectes elignis Schittim, & obducito eos

7 Et inducitor uterq; vectium istorum in annulos ejus: sic sunt vectes isti in duobus lateribus illius altaris, cum portabitur.

8 ^b Cavum ē tabulis facito illud: quemadmodum ostēdit tibi Dominus

^b Hebr. cavū tabularum, id est, tabularū sacra vacuum.

in hoc monte, sic faciunto.

9 **I**TEM facito atrium istius tabernaculi: ad plagam meridianam dextrorsum, tapetes ocellatos atrii exylyno internexo, centum cubitorū longitudine, in latus unum,

10 Columnasq; ejus viginti, & stylobatas earum viginti æreos, uncos columnarum & zonas illarum argenteas:

11 Similiter ad plagam Aquilonalem in longitudinem, tapetes ocellatos centum cubitorū longitudine, columnasq; ejus viginti, & stylobatas earum viginti æreos, uncos columnarum & zonas illarum argenteas:

12 Latitudinis verò ipsius atrii ad plagam occidentalem, tapetes quinquaginta cubitorum, columnas eorū decem, & stylobatas earum decē.

13 Similiter latitudo ejusdem atrii ad plagam anteriorem Orientē versus, erit quidem quinquaginta cubitorum:

14 Sed in quindecim cubitos tapetes ocellati in uno latere sunt, columnæ eorum tres, & stylobatæ illarum tres:

15 Similiter in latere altero in quindecim cubitos tapetes ocellati sunt, columnæ eorum tres, & stylobatæ illarum tres.

16 Denique in porta ipsa atrii tegumentum esto viginti cubitorum ex hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, & nativo xylyno internexo opere Phrygiano: colūne eorū quatuor, & stylobatæ illarū quatuor.

17 Omnes columnæ istæ atrii circumquaque redimitæ zonis argēteis, unci eorum argentei, & stylobatæ illarum ænei.

c Hebr. quin-
quaginta in
quingua
ta.

18 Longitudo istius atrii centum cubitorum, & latitudo^c quinquaginta ex omni parte, altitudo verò quinque cubitorum, e xylyno internexo: stylobatæ verò illarum ænei.

19 Omnia instrumenta ipsius tabernaculi ad totum ministerium ejus, tum omnes paxilli ejus, tum omnes paxilli ipsius atrii ex ære *sunt*.

20 I T E M tu præcipito filiis Jisraëlis, ut accipiētes *afferant* ad te oleum olivæ purum, tusum pro luminari, ad accendendum lucernas singulas^d quotidie.

d Hebr. jugi-
ter: etsi tan-
tū a vespere
ad mane
accensas mā
fisse constat
ex 30. 8. in-
frā, & Levit.
24. 3. & 1.
Schemu. 3. 3.
Catachresis.

21 In tentorio conventus extra illud velum, quod *erit* versus ipsum testimonium, aptato quamque illarum Aharon aut filii ejus, *ut luceat* a vespere usq; mane coram Jehova: statutum perpetuum *esto* generationibus eorum, a filiis Jisraëlis *observandum*.

ANNO TATIO.

1 *Quadratum*] superiore sua area, etsi altitudo aliis duabus mensuris non respondet. 2 *Ex ipso*] id est, ipsi solidè hærenti sursum versus, ut ostendit Jechezkel 43. 16. nam ad ea bestie sacrificandæ ligabantur, Psal. 118. 27. *Obducito*] extrinsecus & intrinsecus, ut nihil lignorum cernatur. 4 *Cribrum*] e lamina ærea pertusa parvis foraminibus, quibus cinis & sacrificiorum sanguis ad imam altaris partem decideret: quod si ampliora fuissent foramina, potuissent quoque ligna, carbonēs aut carnes eo decidere. *Reticulum*] foraminosum ut rete: metonymia. *Secundum illud*] hoc est, ad illam altaris altitudinem annulos extrinsecus infigito, ad quam cribrum oportet consistere. 5 *Ponitoq;*] in cavo altaris. *Subjacente*] hoc est, ambitus ille sive projectura æris cui cribrum imponetur, continuus esto ab imo altaris usque ad ipsum cribrum, sive justam medietatem altaris. 9 *Ocellatos*] utrinque pictura tantum. *Ex xylyno*] eorum colorum de quibus infra ver. 16. 10 *Zonas*] quibus inter se columnæ connectebantur velut redimitæ, iisque tapetes alligabantur. 18 *Ex xylyno*] si faciem exteriorē spectes, ubi continui tapetes apparebant: nam columnæ intus erant, pondus tapetum sustinentes. 19 *Ad totum ministerium*] erigendi & deponendi, ut sunt clavi, mallei, forcipes, ligones. 20 *Tusum*] tudicula, ut sit purius, non prælo expressum. 21 *Observandum*] nimirum ut ab his accedatur, ab illis verò oleum subministretur: nam hoc (ut alia ministeria quæ extra sanctum sanctorum obibantur) non solius Aharonis, sed etiam filiorum erat, quamobrem indefinite supra 25. 37. lucernas accendi jussit.

CAPUT XXVIII.

Deus futurorum sacerdotum ornamenta præscribit: pro Aharone quidem, amiculum, pectorale continens Urim & Tummin, bracteam coronariam, & cidarin, pro filiis, tiaras, pro utrisque, tunicas, balthæos, & femoralia: quibus illos suo munere in sancto loco functuros in diu semper jubet.

I T E M jubeto accedere ad te Aharonem fratrem tuum & filios ejus cum eo, e medio filiorum Jisraëlis, ut sacerdotio fungantur mihi, Aharonem, Nadabum, & Abihu, Elhhazarem, & Ithamarem filios Aharonis:

2 Cū feceris vestes sacras Aharoni fratri tuo, ad gloriā & ad ornatū.

a Hebr. sapien-
tibus corde,
quorū reple
vero illud spi-
ritu sap.

3 Quapropter tu edicito omnibus^a industriis, quorumcunq; replevero animum spiritu sapientiæ, ut faciant vestes Aharonis, ad consecrandū eum quò sacerdotio fungatur mihi.

b Hebr. tessellat.

4 Hæ autem *sunt* illæ vestes quas facturi sunt, pectorale sacrum, & amiculum, & pallium, & tunica^b tessellata, cidaris, & balthæus: faciunto ergo has vestes sacras Aharoni fratri tuo & filiis ejus, ut quisque eorum sacerdotio fungatur mihi.

5 Ideoq; illi accipiunto^c aurum illud, & hyacinthina, & purpurea, & coccinea dibapha, & nativum illud xylinum.

6 PRIMUM faciunto^c amiculum illud, ex auro, hyacinthino, & purpureo,

pureo, & coccineo dibapho, & nativo xylyno internexo, opere artificiosissimo.

7 Duo humeralia conjungentia sunt illi in duabus extremitatibus, ut conjungi possit.

8 Cingula verò amictus ejus quæ in eo est, prout opus ejus fuerit, ex ipso esto, ex auro, hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, & nativo xylyno internexo.

9 Tum accipiens duos lapides Sardonychas, insculpito eis nomina filiorum Jisraëlis:

10 Sex e nominibus eorum super istorum lapidum unum, & nomina illa sex quæ supererint, super istorum lapidum alterum, prout illi nati sunt.

11 Opere artificis lapidarii, sculpturis *tanquam* sigilli^d insculpito duobus istis lapidibus nomina filiorum Jisraëlis: circumclusos fundis aureis aptato illos.

12 Et imposito duos istos lapides humeralibus illius amiculi, lapides monimenti pro filiis Jisraëlis, ut portet Aharon nomina eorum coram Jehova super duos humeros suos in monumentum.

13 Facito itaque fundas ex auro:

14 Et duas catenas auri puri æquabiles faciens illis opere tortili, apponito illas catenas tortiles ad ipsas fundas.

15 ITEM facito sacrum pectorale^e juris, opere artificiosissimo, sicut opus amiculi facito illud: ex auro, hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, & nativo xylyno internexo facito illud.

16 Quadratum esto, duplicatum: spithamæ unius longitudine sua, & spithamæ unius latitudine sua.

17 Et inserito ei^e insitivos lapides, lapides ordinibus quatuor: ordo, pyrope^f, topazius, & Smaragdus, hic ordo primus esto.

18 Hic autem ordo esto secundus, Chrysoprasus, sapphirus, & adamas.

19 Et hic ordo tertius, cyanus, & Achates, & amethystus.

20 Hic denique quartus ordo, beryllus thalassius, & Sardius, & Jaspis: impositi fundis aureis sunt in positionibus suis.

21 Hi autem lapides sunt cum nominibus filiorum Jisraëlis duodecim secundum nomina eorum: sculpturis *tanquam* sigilli secundum cujusque nomen sunt pro duodecim tribubus.

22 Et aptato ad illud pectorale sacrum catenas^f æquabiles, opere tortili, ex auro puro.

23 Factisque pro illo sacro pectorali duobus annulis aureis, ponito duos illos annulos in duabus extremitatibus pectoralis illius sacri.

24 Tunc indens duas illas catenas tortiles aureas duobus istis annulis, in extremitatibus pectoralis illius sacri:

25 Duas verò alias extremitates illarum duarum tortilium *catenarum* indens duabus illis fundis, apponito humeralibus ipsis amiculi, pectorale ante faciem ejus.

^e Hebr. secundum
dñi nativitates
illorum.
^d Hebr. inscul-
pito duos la-
pides illos sit
per nomina,
&c. Hypallag.

^e Hebr. imple-
mentum la-
pidum.

^f Hebr. æquabi-
litate.

26 Factos quoq; duos annulos aureos indito^g duabus extremitatib⁹ illius sacri pectoralis, "intrinsecus, in ora ejus q^æ est ad latus ipsum amiculi.

27 Similiter factos duos annulos aureos indito duobus^h humeralibus ipsius amiculi infernè, ante faciem ejus e regione *alterius* commissuræ ejus: a superiore parte cingulæ ipsius amiculi.

28 Ita attollunto pectorale illud sacrum annulis suis ad annulos illos amiculi vitta hyacinthina, ut incumbat ipsi cingulæ amiculi: neque separator pectorale hoc sacrum ab illo amiculo.

29 Ut portet Aharon nomina filiorum Jisraëlis in sacro illo pectorali juris supra cor suum, cum ingreditur in ipsum sanctum, in monimētum coram Jehova jugiter.

30 Deinde ponito in sacro illo pectorali jurisⁱ Urim & Tummim, quæ sint supra cor Aharonis cum ingreditur coram Jehova: sic portabit Aharon jus filiorum Jisraëlis supra cor suum coram Jehova jugiter.

31 I T E M facito^j pallium ipsius amiculi, totum hyacinthinum:

^g Heb. textoris.

32 "In cujus medio esto os *transmittendo* capiti ejus: limbus esto ori illius circumquaque opere^k textili, velut os lorice esto illi, ne laceretur.

33 Et facito in fimbriis ejus malogranata hyacinthina, & purpurea, & coccinea dibapha, in fimbriis ejus circumquaque, & tintinnabula aurea inter illa circumquaque:

34 Tintinnabulum aureum, deinde malogranatum, tintinnabulū aureum, deinde malogranatum, in fimbriis illius pallii circumquaque.

35 Hoc esto super Aharonem cum ministrabit: ut audiatur sonus ejus, cum ingreditur ipsum sanctum coram Jehova, & cum egreditur, ne quemoriatur.

36 I T E M facito bracteam ex auro puro: & insculpito ei sculpturis *tanquam* sigilli, SANCTITAS JEHOVÆ.

37 Quam appones cum vitta hyacinthina, ita ut sit super ipsam cidarin: e regione anterioris partis ipsius cidaris esto.

38 Sic esto super frontem Aharonis, ut^l auferat Aharon iniquitatem rerum sacrarum quas consecraverint filii Jisraëlis, omniū donorum, rerū

^h Heb. in benevolentia.

consecratarum ab illis: esto ergo super frontem illius jugiter, ^hut sit benevolentia erga illos coram Jehova.

39 I T E M tessellatam facito tunicā illam e nativo xylineo, facito quoque cidarin e nativo xylineo: baltheum verò facito opere Phrygiano.

40 FILIIS autem Aharonis facito^m tunicas, & facito eis baltheos: ritas quoque facito eis ad gloriam & ad ornatum.

41 Deinde induito illis Aharonem fratrem tuum & filios ejus cum eo: & ungens eosⁿ consecrato ministerium eorum, ac sanctificato eos, ut sacerdotio fungantur mihi.

ⁱ Heb. impleto manū eorum, p. consecrato, ut in fra 32.29.
^k Heb. carnē nuditatis.

42 Fac quoque eis femoralia linea ad tegendum^k carnē nudam: a lumbis usque ad *ima* femina sunt.

43 Et sunt super Aharonem & super filios ejus, cum ingreditur tentorium

torium conventus, aut cum accedent ipsum altare ad ministrandum in sancto, ne ferentes iniquitatis poenam moriantur: statuto perpetuo ei & femini ejus post eum.

1 Heb. iniquitatem, ut Genes. 4. 13.

ANNOTATIO.

5 Illi industrii artifices, de quibus ver. 3. *Aurum illud* id est, de auro illo, ut hæc quoque sacerdotalia ornamenta ex eo, præter superiora faciant. 6 *Amiculum* ornamentum humerale, a lumbis ad summos humeros pertingens, summi Sacerdotis tantum, quatuor alas in quatuor extremitatibus habens: quarum superiores super humeros flexæ pectorale carentibus aureis sustinebant, inferiores vero ad latera Sacerdotis flexæ per annulos inferiori pectoralis parti conjungebantur. 7 *Humeralia* id est, superiores alæ sive cingula. 8 *Cingula* fer hæc cum cap. 39. infra. 9 *Quæ in eo* discretionis causa, ne hæc cingula pro baltheo accipiantur: erat enim baltheus leparatus, ista vero amiculo continentes. 11 *Sculpturis tanquam fig.* id est, cujusmodi cælaturis signatorii annuli sculpi solent. 12 *Pectorale* hæc veluti anterior pars amiculi, qua sacerdotis pectus tegebatur, quatuor annulis aureis ex quatuor suis angulis vitæ hyacinthina alis amiculi (de quibus supra) alligabatur. 13 *Jurus* nam eo induebatur summus Sacerdos consulentibus Deum de jure responsurus. Num. 27. 21. Hæzæ 2. 6. 2. & Nechem. 7. 65. 25 *Ejus* summi Sacerdotis, cujus tegebatur pectus. 26 *Duabus extremitatibus* nimirum inferioribus. 27 *Intrinfecus* in interiore pectoralis parte, ut commissura annulorum lateret sub angulis ejus, & pectorale insideret cingulis amiculi, quoties constringebantur: infra ver. 28. 27 *Humeralibus* id est, *ὑπομασχαλίας*, subaxillaribus, duabus cingulis inferioribus, quæ etiam humerales dicuntur: catachresis. 28 *Amiculi* nam ita commodius sub interiore pectoralis parte vitta constringebatur, cum extremitas cingulæ ei subjeceretur. 30 *Urim & Tumim* quæ & qualia fuerint non constat: Certum autem est non numerari inter ea quæ artificibus commissæ sunt faciendæ, sed Moschi soli a Deo data ut ea sacro pectorali inderet: prout fecisse legimus Levit. 8. 8. ac præterea fortasse supra ver. 16. jussit Deus pectorale fieri duplicatum, ut Urim & Tumim intus reponerentur, & ab utraq; parte laterent. 31 *Pallium amicum* cui immediate amiculum imponebatur. 32 *In cujus medio* tam longitudinis quam latitudinis, ut æquè penderet ab anteriore & posteriore parte: erat autem a lateribus apertum, & sine manicis. 33 *Ut adit* pulsante ea crurum motu, nam eo usque protendebatur pallium. 34 *Cum ingreditur i. e. J. & cum egreditur* id est, cum ministrabit, & munere suo fungetur, ut Num. 27. 17. Deut. 31. 2. & 1. Chron. 27. 1. & 2. Chron. 1. 10. Act. 1. 21. 38 *Auferat* non in persona sua, sed in summo Pontifice Christo, quæ typicè referebat: notantur enim hic duo beneficia solius Christi, remissio peccatorum, & reconciliatio æternæque benevolentia, quæ ver. eodem subicitur. 40 *Tunicas* quæ etiam in historiis sacris vocantur amacula, ut 1. Schem. 2. 18. & 28. & 14. 3. & 22. 18.

CAPUT XXIX.

Deus legem de consecratione sacerdotum, & portione eis eroganda ex eucharisticis Israelitarum oblationibus sancit. Jugia sacrificia matutina vespertinaq; instituit: promissionem de sua presentia confirmat, eaq; se populum, locum, ministros, & cultum sanctificaturum pollicetur.

Hoc autem illud est quod facies eis, sanctificando eos ut sacerdotio fungantur mihi: accipito juvenum^a subrumum & arietes duos integros:

a Heb. filium bovis, id est, nondum de pulsum ala- etc.

Et panes azymos, placentasq; azymas mistas oleo, & lagana azyma uncta oleo, & similia tritici facito ea.

Positisq; iis in canistro uno, admoveo ea in ipso canistro, similiter juvenum illum & duos arietes.

Tum jubeto Aharonem & filios ejus accedere ad portam tentorii conventus, & lavato eos aqua.

Deinde accipiens vestimenta illa, induito Aharonem tunica & pallio amiculi, amiculoque ac pectorali sacro, quæ accinges per cingulam amiculi.

Et imposita cidari capiti ejus, aptato coronamentum sanctum super illam cidarin:

Acceptumque oleum unctionis fundito super caput ejus: sic unxeris eum.

Postea filios ejus jubens accedere, induito eos tunicis:

Et cingito illos baltheo, Aharonem & filios ejus, & alligato his tunicas.

b Hebr. in p-
veris manu.
ut supra 23.
41. quemad-
modum aries
implectionū
dicitur infra
versic. 22. sic
deinceps.

ras, ut sit eis sacerdotium decreto perpetuo: sic^b consecraveris ministeriū
Aharonis, & ministerium filiorum ejus.

10 Tum admoveo juvenum illum ante tentorium conventus, nitente
te Aharone & filiis ejus manibus suis super caput illius juveni:

11 Et jugulato juvenum illum coram Jehova, ad ostium tentorii con-
ventus.

12 Deinde accipiens de sanguine illius juveni, imposito cornibus al-
taris digito tuo: totum autem reliquum sanguinem effundito versus fun-
damentum altaris.

13 Accipiens quoque totum adipem qui operit intestina, & reticulum
quod est super jecur, ambosq; renes ejus & adipem qui *erit* super illos, ado-
leto super illud altare.

14 Carnem verò illius juveni, & pellem ejus, fimumq; ejus igne com-
burito extra castra: ^coblatio est pro peccato.

c Hebr. pecca-
rum est: me-
tonymia.

15 Postea arietum illorum unum accipito: & nituntor Aharon & filii
ejus manibus suis super caput istius arietis.

16 Jugulatoq; ariete isto, acceptum sanguinem ejus inspergito altari
circumquaque:

17 Arietem verò ipsum dividito in membra sua, cumq; laveris intesti-
na ejus & crura ejus, apponito membris ejus & capiti ejus.

18 Sic adoleto arietem istum totum in ipso altari, ^dholocaustum est Je-
hova: odor^d gratus, igne absumendum sacrificium Jehovæ est.

d Hebr. quic-
tis, id est, ob-
latio grata,
ut Gen. 8. 21.
sic deinceps.

19 Accipito quoque arietem illorum alterum, nitente Aharone & filiis
ejus manibus suis super caput illius arietis:

20 Jugulatoq; ariete isto, acceptum sanguinem ejus imposito infimæ
auriculæ Aharonis, & infimæ auriculæ filiorum ejus dexteræ, & pollicis
manus eorum dexteræ pollicisq; pedis eorum dexteri: inspergito verò
reliquum sanguinem altari ipsi circumquaque.

21 Tum accipiens de illo sanguine qui erit super altare & de oleo illo
unctionis, inspergito Aharonem & vestimenta ejus, filiosq; ejus & ve-
stimenta filiorum ejus cum eo: ita sanctus erit ipse vestimentaq; ejus, atq;
filii ejus & vestimenta filiorum ejus cum eo.

22 Deinde accipiens ex isto ariete adipem cum cauda, adipem quoq;
tegentem intestina, & reticulum jecoris, ambosq; renes, & adipem qui e-
rit super eos, & armum dexterum (nam^e aries^e consecrationum est)

e Hebr. imple-
tionum: vide
supra ver. 9.
sic deinceps.

23 Tractam quoq; panis unam, & placentam panis cum oleo unam,
laganumq; vnum, ex caniistro illo azymorum quod erit coram Jehova:

24 Imposito hæc omnia manibus Aharonis, manibusq; filiorum ejus,
& agitato illa agitatione coram Jehova.

25 Postea accipiens illa e manu eorum, adoleto in ipso altari super ho-
locaustum, in odorem gratum coram Jehova, sacrificium igne absumen-
dum Jehovæ.

26 Accipito verò pectus ipsum ex ariete consecrationum qui erit pro
Aharon-

Aharone, cum agitaveris illud agitatione coram Jehova, & cedito tibi in partem.

27 Sic sanctificato pectus illud agitationis armumq; elationis, quod agitatum & qui elevatus fuerit, ex ariete consecrationum, ex eo qui fuerit pro Aharone, & ex iis qui fuerint pro filiis ejus.

28 Et cedito Aharoni & filiis ejus statuto perpetuo, in sacrificiis oblati a filiis Jisraëlis, cum elatio erit: nam elatio a filiis Jisraëlis ex sacrificiis eucharisticis eorum, elatio, inquam, eorum Jehovæ erit.

29 Vestes autem sacræ quæ fuerint Aharonis, sunt filiorum ejus post eum, ad ungendum indutos eis, & ad consecrandum in eis ministerium illorum.

30 Septem dies induito eas qui sacerdos fuerit pro eo ex filiis ejus, qui ingressurus erit in tentorium conventus ad ministrandum in sancto.

31 Arietem autem istum consecrationum accipiens, coquito carnem ejus in loco sancto.

32 Et comedito Aharon & filii ejus carnem istam arietis, & panem illū qui erit in canistro, ad portam tentorii conventus:

33 Comedunto, inquam, ista ii pro quibus expiatio facta fuerit, ad consecrandum ministerium eorum, ad sanctificandum eos: extraneus autē ne comedito, nam res sancta sunt.

34 Quod si reliquum fiet de ista carne consecrationum aut de pane isto, usque mane, tum comburito quod reliquum factum fuerit igne, ne comeditor, nam res sancta est.

35 Facito itaque Aharoni & filiis ejus sic, secundum omnia quæ præcepi tibi: septem diebus consecrato ministerium eorum.

36 Juvenum verò pro peccato parato quolibet die ad expiationes, & peccato inspergito altare expiationem faciens in eo, postquam unxeris illud ad sanctificandum illud.

37 Septem diebus expiato super illo altari, & sanctificato illud: sic esto illud altare res sancta sanctorum, quicquid tetigerit altare illud, sanctum esto.

38 Hoc quoque est quod offeres in isto altari, agnos anniculos binos quoque die jugiter. f Heb. facies, & sic deinceps.

39 Horum agnum unum offerito mane, & agnum alterum offerito inter duas vespas.

40 Præterea decimam Ephæ similæ, mistæ quartâ hinis olei tusi, & libamen quartam hinis vini, in quemlibet agnum.

41 Agnum verò alterum offerens inter duas vespas, secundum oblationem matutinam, & secundum libamen ejus facito ei, in odorem gratum, sacrificium igne absumendum Jehovæ.

42 Holocaustum jube esto generationibus vestris, intra portam tentorii conventus coram Jehova, ubi conveniā vobiscū alloquendo te ibi. Nam. 28. 3.

43 Conveniam autē illuc cum filiis Jisraëlis, ut sanctificetur gloriā meā:

44 Sanctificabo enim tentorium conventus & altare ipsum, Aharonē etiam & filios ejus sanctificabo, ut sacerdotio fungantur mihi:

g Heb. in medio, ut versi. seq.

45 Et habitabo^s inter filios Jisraēlis, ac ero illis in Deum:

46 Experienturq; me esse Jehovam Deum suum, qui eduxi ipsos e terra Ægypti, ut habitem inter ipsos: ego sum Jehova Deus eorum.

ANNO TATIO.

† *Integros*] omni vitio carentes, ut supra 12.5. Levit. 22.20. 2 *Panes*] placentas sine oleo, Levit. 8.26. 4 *Aqua*] non quavis, sed ex labro sancto, infra 30.18. 5 *Illa*] de quibus cap. 28. ut nominatim subjiciuntur. *Pallio amicti*] vide supra in 28.31. 6 *Coronamentum*] bracteā aureā, de qua supra 28.36. ut explicat Moſche Levit. 8.9. 7 *Oleum uncti*] de quo infra 30.22. 9 *Hæ*] filius: nam pater tiaræ loco habebat cidariū, ut supra ver. 6. vide supra 28.40. 14 *Oblatus*] ac proinde comburenda extra castra, Levit. 4. 18 *Holocauftum*] totum pro ritu adolendum Deo, Levit. 1. 22 *Avia*] sacrorum] & hic ritus requiritur in isto sacrificiorum genere, Levit. 7.18. 23 *Traſam*] sic vocat Cato quam vulgus tortam. 24 *Et agitato*] a dextera in sinistram, & contra. 26 *Et cedito tibi*] ut qui Aharonem & filios consecrans summi sacerdotis munus obis. 27 *Elations*] id est, sursum extollendum, antequam comedatur. 28 *Et cedito*] regula est in futurum sacerdotum jure, ut Levit. 7.18. & 10.14. 29 *Ad ungendum indutos eis*] id est, ut cum ungendi fuerint & consecrandi sacerdotibus, induantur illis, quemadmodum Aharon & filii ejus: statuit enim perpetuam rationem consecrandi sacerdotes. 31 *In loco sancto*] in porta tentorii conventus, ubi coquenda & comedenda erat, infra ver. 32. & Levit. 8.31. 33 *Exemplum*] qui ex familia Aharonis non est. 36 *Peccato*] sanguine sacrificii pro peccato, Levit. 8.15. synecdoche. *Expiationis*] Aharonis, filiorum, & altaris. *Postquam unxeris*] ut mandatur infra 30.28. & 40.10. vide Levit. 8.11. 37 *Sanctissima*] sanctissima, vide Gen. 9.25. & infra 30.32. *Quicquid tetigerit*] hoc est, adeo sanctum esto, ut quidvis contra tei quicquid tetigerit] huc respicit Christus Phariseos redarguens, Matth. 23.18. 39 *Inter duas vesp.*] vide supra 12.6. 40 *Deinde*] Ephraim] homerem, de quo supra 16.37. *Hinu*] mensuræ liquidorum tantum capientis quantum 72. ovorum gallinarum testæ: est ergo quarta binis quantum capiunt 18. ovorum testæ, id est, dimidium congi. 42 *Intra portam*] nam in capite tabernaculi parte collocandum erat altare, & offerenda sacrificia: vide infra 40.29. *Alloquendo te*] q. d. per te filios Jisraēlis conveniam. 43 *Sanctificetur*] Jisraēl. *Gloria mea*] id est, per me, nō per unctionem, asperſionem, aut quidvis aliud externa illa omnia adhibebantur, ut veræ sanctificationis symbola.

CAPUT XXX.

Altare suffitus, usus & locus ejus describitur: semisicli argentei capitatio maribus vigesima annum attingentibus superantibusq; ad tabernaculi extructionem imperatur: unguenti suffitusq; sacri confectura & usus præſcribitur, & ne ad alios usus adhibeantur severè prohibetur.

1 **F**ACITO etiam altare, thymiaterium suffitus, e lignis Schittim facito illud.

2 **U**nius cubiti longitudine sua, & cubiti latitudine sua, quadratum esto, & duorum cubitorum altitudine sua: ex ipso cornua ejus sunt.

3 Et obducito illud auro puro, tectum ejus & latera structuræ ejus circumquaque & cornua ejus: facitoque ei limbum aureum circumquaque.

4 Deinde binos annulos aureos faciens ei, infra limbum ejus iuxta binos angulos ejus aptato ad duo latera ejus, quod erit in sedes vectib; ad portandum illud eis.

5 Facito autem ipsos vectes e lignis Schittim, & obducito eos auro.

6 Et ponito illud ante velum quod erit ante arcam testimonii, e regione operculi propitiatorii illius quod erit supra testimonium, quod con- venturus sum tecum:

7 Ut adoleat super illud Aharon suffitum aromaticum, unoquoque mane, cum aptaverit lucernas, adoleat illum,

8 Similiter cum accenderit Aharon lucernas inter duas vespas, adoleat illum: suffitus jugis coram Jehova per generationes vestras esto.

9 Ne imponite ei suffitum exterum, aut holocaustum, aut oblationē: neque libamen libatote super illud.

10 Tantū expiationem facito Aharon super cornua ejus semel quotannis: e sanguine^a sacrificii pro peccato diei expiationum semel quotannis expiationem facito in eo per generationes vestras: res sancta sancta-^a Heb. peccati: metonymia.

11 PRÆTEREA allocutus est Jehova Moschen, dicendo:

12 "Cum recensebis singula capita filiorum Jisraëlis per numerandos eorum, tum danto quisq; redempturam^b vitæ suæ Jehovah, numerando eos, ut non sit in eis plaga cum numerabis eos. ^b Heb. animæ suæ.

13 Hoc danto quisquis transit in numeratos, dimidiū sicli^c prout est siclus facer, (viginti obolorū est hic siclus) dimidiū sicli oblationē Jehovah.

14 Quisquis transit in numeratos a nato viginti annos & suprà, dato oblationem Jehovah.

15 Qui dives est, ne augero, & qui tenuis est, ne diminuito de dimidio sicli, dando oblationem Jehovah, ad expiandum animas vestras.

16 Accipiens autem pecuniam istam expiationum a filiis Jisraëlis, ponito eam^d ad ministerium tentorii conventus: eritq; filiis Jisraëlis in monumentum coram Jehovah, ad expiandum animas vestras.

17 ITEM allocutus est Jehova Moschen, dicendo:

18 Facito etiā labrum æneum, & scapum ejus æneum ad lavandum: & ponito illud inter tentorium conventus & inter ipsum altare, ac ponito ibi aquam:

19 Ut lavent Aharon & filii ejus ex eo, manus suas & pedes suos.

20 Cum erunt ingressuri tentorium conventus, lavanto aqua ut non moriantur, aut cum erunt accessuri ad ipsum altare, ut ministrent ut adoleant sacrificium igne absumendum Jehovah:

21 Lavanto, inquam, manus suas & pedes suos ut non moriantur: hoc esto illis statutum perpetuum, ipsi Aharoni & semini ejus per generationes eorum.

22 ITEM allocutus est Jehova Moschen, dicendo,

23 Tu autem accipe tibi^e aromatum præstantissimum, myrrhæ ingenuæ quingenta^f pondo, & cinnamomi odorati dimidium ejus, ducenta quinquaginta: & calami odorati ducenta quinquaginta, ^e Eclipsis, quā supplevi mus ex Onkelo Chaldeo.

24 Et casia quingenta, prout est pondus sacrum, & olei olivæ^g hinem.

25 Et parato^h ex illo oleum unctionis sacrae, unguentumⁱ unguentaria opera^j unguentarii: oleum unctionis sacrae esto. ^g d. Hebr. illud, oleū: appositio, ut infra ver. 35.

26 Eoq; ungito tentorium conventus, & arcam ipsam testimonii,

27 Mensamq; illam cum omnibus instrumentis ejus, & lychnuchum ac instrumenta ejus, & altare ipsum suffitus,

28 Altare quoq; holocausti & omnia instrumēta ejus, labrūq; & scapū ejus.

29 Ita sanctificato illa, ut sint res^k sancta sanctarum: quicquid tetigerit illa, sanctum esto.

30 Aharonem quoque & filios ejus ungit: ita sanctificato eos, ut sacerdotio fungantur mihi.

31 Filios vero Jisraelis alloquitur, dicendo, oleum unctionis sanctæ esto hoc mihi per generationes vestras.

32 Carnem hominis ne quisquam eo ungit, aut secundum confecturam ejus ne facitote simile ei: res sancta est, res sancta esto vobis.

33 Quisquis conficiet simile ei, aut quisquis imponet ex eo rei exteræ, utique excindetur e populis suis.

34 **ITEM** edixit Jehova Moschi, accipe tibi aromata, stacten & onychem & galbanum nardi folia cum spicis & thus purum: pondus unius prout pondus alterius esto.

35 Et parato ex eo suffitum, pigmentum opus pigmentarii, salitum purum, ac sanctum.

36 Contundensque ex eo minutim, ponito ex eo coram ipso testimonio in tentorio conventus quod conventurus sum tecum: res sancta sanctarum esto vobis.

37 At secundum hujus suffitus quem feceris confecturam ne facitote vobis: res sancta esto tibi, Jehova est.

38 Quisquis fecerit ei similem ad odorandum eam, utique excindetur e populis suis.

ANNOTATIO.

1 Thymiatium] a quotidiano usu ejus, et si ibidem semel quotannis, & aliis in certis peccatorum generibus asperione sanguinis fieret expiatio, infra ver. 10. Levit. 4. 7. 2 Ex ipso] vide supra 27. 2. 3 Tectum] arcam, lummam ejus partem. 4 In sedes] ut supra 25. 27. 9 Holocaustum] nam ad hæc fuit institutum altare supra 27. 1. 10 Quotannus] die expiationum, decimo mensis septimi, Levit. 16. 18. & 23. 27. 12 Cum recensibus] Hæbrai ferè omnes hoc mandatum non temporarium, sed perpetuum fuisse putant, ut ex collecta compararentur holocausta quotidiana, sacrificia in dies festos, & reliquæ oblationes pro toto cœtu: sed quia nusquam de anniversaria collecta legitur, verisimilius videtur mandatum fuisse Moschi ut semel tantum fieret: primum a fine, nam hæc capitatio ad expiationem populi recens ex Ægypto educti imperata est: secundo a verbis exemploque Moschis, qui neque hoc statutum perpetuum vocat ut cætera omnia, neque deinceps petiisse legitur, ne tum quidem cum iterato & tertio populum recensuit, Num. 1. & 26. tertio ab exemplo successorum consilium, qui nusquam leguntur hanc capitationem imperasse (Legitur quidem Joach. 2. Chron. 24. exemplum Moschis adhibuisse, ut extraordinariæ necessitati extraordinaria collecta consuleretur: sed quod ibi scribitur, de anno in annum, &c. non ad pensationem, ut vulgò putatur, sed ad assiduam templi instaurationem pertinet, ut quæ non esset unius anni opus, ut si lud taceamus quod diversum fuit collectæ genus, quod apparet ex eo quod cunctabatur Jojada eam colligere, & quod ob id tanquam voluntaria oblatio in arcam sive cippum Ecclesiæ ab unoquoque pro arbitrio suo conjecta est) Postremo ab hujus collectæ usu: nam pecunia hæc in monumentum statuenda dicitur ver. 16. hoc est in ministerium tabernaculi quod minimebat, non autem in res quæ consumuntur (qualia sacrificia erant) impendenda: ac propterea Nechemja legis studio scripsit, non observator Jisraelitis postliminio revertis non Legis autoritate sed ipsa æquitate fretus ad illum usum trientem scilicet dixit Nechem. 10. 32. quod minime omnium facturus erat si hac lege caveri intellexisset. Redempturam] pecuniam, quam offerri ab iis necesse est, si vitam salvam esse volunt: idem sequitur, ut non sit in eis plaga. 13 Quisquis transt] a cœtu numerandorum ad cœtum numeratorum: dabatur enim a singulis transeuntibus dimidiatus siclus. Prout est siclus, sacer] duplo major communi. Vigniti obolorum] est autem obolus tantum argenti quantum pendunt 16. grana hordei: itaque hic siclus siclus pendebat 160. grana hordei. 16 Ministerium ten.] quod speciatim exprimitur infra 38. 25. 18 Ipsum altare] holocausti, de quo supra 27. 1. nam thymiatium de quo ver. 1. intra tentorium conventus ante velum sanctuarii erat collocandum, ver. 6. quamobrem huic loco accommodari non potest. 23 Aromatum præstantissimum] vel speciem omnium præstantissimam, hoc est, balsamum omnibus, ut Plinius loquitur, odoribus prælatum, quod ideo Arabibus dicitur Belsamin, quasi dicas, dominium obtinens inter aromata: vel uniuscujusque generis, quod subjungitur, quicquid est præstantissimum: harum prior interpretatio magis placet. 24 Hinc] biconjungitur: vide supra 29. 40. 25 Unguentaria] id est, sanctificatissima paratum. Unguentarii] non tyronis sed periti artificis. 29 Sancta] sanctarum] sanctissima per se, & aliis sanctificans: vide Gen. 9. 25. 31 Mihi] soli, ut ad nullos alios usus adhibeatur, aut fiat. 32 Res sancta] q. d. ut res sancta mea institutione, ita vobis esto observatione. 33 Excindetur] vide Gen. 17. 14. 34 Nardi folia cum spicis] tribus modis ab Hæbraeis redditur: quidam hoc modo, stacten & onychem & galbanum hæc aromata, & thus, &c. alii, & galbanum aliis: cimus: nardus enim, teste Plinio lib. 12. natur. hist. cap. 12. præcipuus est in unguentis odoratis, ideoque generis nonnisi ex eo solus obtinet. obtinet autem in plurali, quia non tantum spica sua, sed etiam foliis celebratur gemina dote, ut idem loquitur. 35 Salitum] ex simplice vocis etymologia: celi alii exponunt commixtum, condensatum, fermentatum, metaphoricè. 36 Ex eo] ex pastillis unguentariis ejus, qui non toti friabantur & contundebantur, sed tantum quotidie quantum utilis mendum erat. Coram ipso test.] in altari suffitus, sive thymiatio, de quo ver. 1. 37 Res sancta] vide supra ver. 30.

Deus nominatim precipuos tabernaculi curatores facultate opificii a se instructos designat: & ne sibi licere putent operi illi sacro etiam in sabbatho incumbere, preceptum de eius observatione mortis excidiiq; pœna adjuncta repetit.

DEINDE allocutus est Jehova Moschen, dicendo,
"Vide, nominatim vocavi Betzaleel^a filium Uri filii Chur
e tribu Jehudæ:

Quem^a implevi Spiritu Dei, quod ad peritiam & intelligen
tiam notitiâque & omnem artem,

Excogitandi^a res industriè inventas, & operandi in auro & in argen
to & in ære,

Et artificio gemmario inferendi, & artificio lignario, operandi qua
libet arte.

Prætereâ ego ecce, addidi ei Aholiabum filium Achisamaci e tribu
Danis, & "animo cujusque^b industrii indidi peritiam: ut faciant quæcun
que præcepi tibi.

Tentorium cōventus, & arcam^a pro testimonio ipso, & operculum
propitiatorium quod erit super eam, & omnia instrumenta ipsa tentorii:

Mensamq; cum instrumentis ejus, & lychnuchum^a purum cum om
nibus instrumentis ejus, & altare suffitus:

Et altare holocausti cum omnibus instrumentis ejus, labrumq; & sca
pum ejus:

Et^a vestes ministerii, & vestes sacras Aharonis sacerdotis, ac vestes
filiorum ejus^a ad fungendum sacerdotio:

Deniq; oleum unctionis, & suffitum aromatum pro sanctuario: se
cundum omnia quæ præcepi tibi faciunto.

Prætereâ edixit Jehova Moschi, dicendo,

Tu autem alloquere filios Jisraëlis dicendo, "verumtamen sabbatha
mea servatote: nam^a signum est inter me & inter vos per generationes ve
stras, ad cognoscendum me Jehovam esse qui sanctifico vos.

Observate ergo sabbathum, quia res sancta est vobis: profanantium
illud quisque^c omnino morti traditor, nam quicumque fecerit in eo opus,
utique excindetur anima illa e medio populorum suorum.

Sex dieb. fiet op^o, at die quovis septimo sabbathū^a requies est, res san
cta Jehovæ: quisquis fecerit op^o die ullo sabbathi, omnino morti traditor.

Observanto itaq; filii Jisraëlis sabbathum ipsum, celebrando sabba
thum per generationes suas, fœdere^d perpetuo.

Inter me & inter filios Jisraëlis signū est in perpetuū: quia sex diebus
fecit Jehova cœlum & terrā, die autem septimo quievit & "recreavit se.

Tandem cum absolveret alloqui eum in monte Sinai, dedit Moschi
duas illas tabulas testimonii, tabulas lapideas scriptas^a digito Dei.

^a Hebr. cogi
tationes: me
tonymia.

^b Hebr. sapien
tis corde.

^c Hebr. mori
endo morti
traditor, ut
infra ver. 15.

^d Hebr. seculi.

^e Hebr. respira
vit, ut supra
23. 12.

ANNOTATIO.

² Vide] considera, ut scias cui erit hoc opus committendum. ³ Implevi] divinis donis quæ sequuntur instruxi. ⁶ An

mo cuiusq[ue] præter duos superiores, qui fuerunt præcipui curatores operis: vide infra 36.1. 7 Pro testimonio] continendos vide supra 25.16. 8 Purum] ex auro puro, supra 25.31. 10 Vestes ministerij] stragulas, hoc est, aulæ & vela tabernaculi vestimenta supra 26. & infra 36. & involucria quibus tegebatur mensa, arca, altare, & reliqua instrumenta sacra, cum deportanda erant. Num. 4. sic infra 35.19. Ad fungendum] quibus utentur cum fungendū erit sacerdotio. 13 Verumtamen] q. d. tanti volo fieri sabbatha mea, ut ne hoc opus quidem, quamvis sacrum, in eis fieri velim. Signum] documentum commune inter nos, mei, ut creatoris & sanctificantis, vestri autem, ut qui creati estis & sanctificati deo subiūgit, ad cognoscendum, q. d. quod observari jubeo, ut ejus observatione hæc cognoscatis. 14 Excindetur] vide Gen. 17.14. 15 Requies] supra 16.26. 17 Recreavit] humanitus dictum. 18 Digito Dei] id est, non artificio humano, sed divinitus sculptas, ut 32.16. nam secundas de quibus infra 34.1. paravit Mosche.

CAPUT XXXII.

Israëlitæ Mosche tardante vitulum sibi in Deum constantes, iram divinam gravissimè contra se provocant: qua demum mitigata revertens Mosche, eos verbis & factis severè castigat.

1 **Q**UAM autem videret^a populus admodum differre Moschē descendere ex ipso monte: cōgregatus populus ad Aharonem, dixerunt ad eum, ^a age, fac nobis Deos, qui anteeant nobis, jam enim viro illo Mosche, qui eduxit nos e terra Ægypti, quid factum sit ignoramus.

^a Heb. surge.

2 Quibus edixit Aharon, rumpentes detrahite in aureis aureas que sunt in auribus uxorum vestrarum, filiorum vestrorum, filiarumque vestrarum: & afferte ad me.

3 Rumpentes ergo detraxerunt sibi^a totus ille populus in aureis aureas, quæ erant in auribus suis, & attulerunt ad Aharonem.

^b Hebr. illud, vitulū fusio- nis, pro adjectivo conjugato, ut infra ver. 8.

4 Qui acceptum e manu eorum formavit illud certā formā, fecitq[ue] ex eo vitulum fusilem: tum dixerunt, hi sunt dii tui Israël, qui eduxerunt te e terra Ægypti.

5 Quod videns Aharon, extruxit altare coram eo, proclamavitq[ue] Aharon dicendo, festum Jehovæ cras esto.

6 Surgentes itaq[ue] postero mane obtulerunt holocausta & applicarunt eucharisteria: seditq[ue] populus ad edendum & bibendum, deinde surrexerunt ad ludendum.

^c Heb. abi- scende.

7 Edixit verò Jehova Moschi, ^a abiens descende, nam^a corrupit se populus tuus quem eduxisti e terra Ægypti:

8 Recesserunt^a celeriter ab ea via quam præcepi illis, fecerunt sibi vitulum fusilem: & incurvantes se sacrificaverunt^a ei, ac dixerunt, hi sunt dii tui Israël, qui eduxerunt te e terra Ægypti.

^d Heb. durus.

9 Dixit etiam Jehova ad Moschen, vidi populum istum, quod ecce populus^a dura ceruice est.

10 Nunc igitur^a sine me, ut accensā irā mea in eos consumam eos: efficiam verò te in gentem magnam.

11 Quamobrem deprecans Mosche faciem iratam Jehovæ Dei sui, dixit, quare Jehova accenderetur ira tua in populum tuum, quem eduxisti e terra Ægypti, virtute magna & manu forti?

12 Quare loquerentur Ægyptii, dicendo, malo animo eduxit eos, ut occideret eos in istis montibus, & consumeret eos e superficie terræ: converterte te ne accedatur ira tua, & pœniteat te istius mali quod proposuisti contra populum tuum.

13 Recordare Abrahami, Jitzchaki, & Jisraëlis fervorū tuorum, quòd jurasti eis per te & promisti eis, multiplicabo semen vestrum tanquam stellas cœli: & totam hanc terram quam promisi dabo semini vestro, ut possideant in seculum.

14 Tū⁹ pœnituit Jehovah, isti⁹ mali, quod facturū se dixerat populo suo:

15 Et Mosche revertens descendit de monte illo cum duabus tabulis testimonii in manu sua: tabulis scriptis a binis paginis suis, hinc & inde erant scriptæ.

16 Erantq; tabulæ istæ⁹ opus Dei, & scriptura scriptura Dei erat insculpta tabulis.

17 Audiens autem Jehoschuhha sonum ipsum populi dum vociferaretur, dicebat ad Moschen, *sonus belli est in castris:*

18 Qui dixit, non *est* sonus⁹ quo strenui clamant, neque *est* sonus quo debiles clamant: sonum⁹ cantantium ego audio.

*c. Heb. clamā-
di strenuita-
tem, neq; so-
nus claman-
di debilitatē,
sonum can-
tandi.*

19 Fuitq; cū appropinquans ad castra videret vitulum illum & choros, ut accenderetur ira Moschis, & abiciens e manibus suis tabulas frangeret eas sub ipso monte.

20 Deinde accipiens vitulum illum quem fecerant⁹ exussit igne, commoluitq; donec minutum esset: dispergensq; in superficiem aquarum, jussit bibere filios Jisraëlis.

21 Dixitq; Mosche ad Aharonem, quid fecit tibi populus iste, quòd induxeris super eum peccatum maximum?

22 Cui dixit Aharon, ne accendatur ira domini mei, tu nosti populum hunc⁹ in malo jacere.

23 Dicētibz mihi, fac nobis Deos qui anteeant nobis: jam enim Mosche viro illo, qui eduxit nos e terra Ægypti quid factum sit ignoramus:

*f. Heb. quòd
in malo est
simile i. lo-
an. 5. 19.*

24 Dixi eis, cui *est* aurum? rumpentes detrahite vobis, dederuntq; mihi: quod ubi conjeci in ignem, prodiiit vitulus iste.

25 Cū ergo videret Mosche populum esse⁹ nudatum, quòd⁹ nudasset eum Aharon ad ignominiam subeundam ab inimicis qui insurrecturi fuissent in eos:

26 Subsistens Mosche in porta castrorum, edixit, quisquis *est* Jehovah, ad me *aggregator*: sic aggregati sunt ad eum omnes filii Levi.

27 Dixitq; illis, sic ait Jehova Deus Jisraëlis, apponite quisque gladium suum femori suo: transite & redite per castra de porta in portam, ut occidatis quisque fratrem suum, & quisque amicum suum, & quisque propinquum suum.

28 Quod facientibus filiis Levi secundum edictum Moschis, ceciderunt de populo illo, eo ipso die, ad tria millia virorum.

29 Dixerat enim Mosche, ⁹ consecrate manum vestram hodie Jehovah (nam *consecranda est* cuique contra filium suum & fratrem suum) ut im-

*g. Heb. imple-
te, ut supra
28. 41. & 29.
9.*

ponat vobis hodie benedictionem.

30 Fuit autem postridie, cū dixisset Mosche ad populum, vos pecca-

flis peccato maximo, nunc itaque ascendam ad Jehovah, forte expiationem faciam pro peccato vestro:

31 Ut reversus Mosche ad Jehovah diceret, utique peccavit populus iste peccato maximo, cum fecerunt sibi deos aureos.

32 Attamen nunc an condonare vis peccatum eorum? nam si non ita est, dele me nunc de libro tuo quem scripsisti.

33 Dixit verò Jehova ad Moschen, cum qui peccaret mihi, dele rem de libro meo.

34 Sed nunc abiens deduc populum istum quò dixi tibi, ecce angelus meus præibit tibi: & quo die visitaturus sum, visitabo adversus eos peccatum ipsorum.

35 "Quare cum percuteret Jehova populum istum, percutiebat propter id quod fecit vitulo illi quem fecerat Aharon.

ANNOTATIO.

1 Populus] magna pars populi: synecdoche: nam illi quos Mosche armavit contra idololatrias ver. 26. non sunt in idololatriis numerandi, teste Apostolo 1. Cor. 10. 7. 3 Totus ille po.] de quo ver. 1. 7 Corrupti se] idololatriam suam tibi exitium comparavit, effecitque ut non amplius habeatur pro populo meo: sic Deut. 32. 5. 8 Celeriter] post initum fœdus, & promulgatum decalogum. Ei] non mihi, licet verbo aliter præ se ferant, supra ver. 5. 9 Vidi] q. d. memoria reprensus est ejus gestas ab exitu ex Ægypto, & cum facto hoc comparans, indomitum esse statuo. Dura cervice] metaphora 2 juvenis refractariis. 10 Sine me] q. d. si me siveris neque precibus averteris iram meam, consumam eos: humanitas dictum. 11 Quare Jehova] tribus argumentis deprecatur iram Dei, primum est a beneficiis antè collatis, quæ irrita essent si populus consumeretur: secundum a gloria Dei quam hostes obscurarent: tertium a promissionibus factis patribus, quarum fidem constare oporteat. 14 Penituit] ut Gen. 6. 6. id est, non consumpsit ut interminatus fuerat supra ver. 10. sed tribus millibus cæcis acquievit ver. 28. penitentiaque populo imperata infra 33. 4. aspectabilem præsentiam suam a castris subduxit infra 33. 7. & sequentibus. 16 Opus Dei] vide supra 31. 18. 17 Sonus belli] nesciebat enim quid in castris gereretur, quia in monte subfugerat supra 24. 13. 18 Cantantium] post crapulam coram vitulo ludentium, ver. 6. 20 Exysit] deformavit liquefaciens igne: omnia hæc ad detestationem idololatriæ. 25 Nudatum] gratia & præsidio Dei, quem adeo graviter offenderat. Nudasset] præstando quod petebant, eosque in errore confirmando, ver. 4. & 5. unde gravis in eum irascuta est, Deut. 9. 20. Ab inimico] ut postea evenit ab Hhamalekitis, Num. 14. 45. 26 In porta castr.] cum in tentorium extra castra se reciperet, infra 33. 8. Omnes filii Levi] non quidem omnes Levitæ, sed omnes qui aggregati sunt Levitæ erant, videlicet qui domi manentes se in idololatriam non projecceant, hoc enim nomine commendantur Deute. 33. 9. alioquin ex iis multi in idololatriam cum Aharone lapsi erant, ut apparet ex ver. 29. & Deut. 33. 27 Fratrem suum] q. d. nemini parcite, sed obvium quemque sine acceptione occidite. 29 Dixerat enim] Etologia alacritatis Levitarum, quòd a Mosche dicerant rem fore Deo gratissimam, sibi: ac toti populo salutarem. Filium] usurpata ver. 27. 30 vobis] quàm strages edita est, & Mosche sermonem cum Deo habuit de quo infra toto cap. 33. Fortè] non dubitantis est, sed sollicitudinem exacuentis, gravitatem peccati ostendentis, & tamen aliqua gratiæ Dei expectatione erigentis, ut Jehoschu. 14. 12. & 1. Schemu. 14. 7. Act. 8. 22. 31 Diceret] illo 40. dierum spatio, quo rursus jejuniis in monte mansit, Deut. 9. 18. Est autem Paralepsis, qua reticens Mosche alias rationes quibus ad impetrandam populo veniam utebatur, colloqui finem duntaxat exprimit quo ipse erupit, cum nihil aliis præstitisset: vide infra 33. 32 Dele me] ne habeas me in tuorum numero, quos ad salutem prædestinasti: metaphora. 33 Dele rem] Concessione inhiat ardens Moscheis studium erga idololatrias: q. d. si ut dicis ullus mihi delendus esset, pro summa mea justitia eum dele rem qui peccavit. 34 Quò die] infra 33. 2. & 3. nam illa tempore præcesserunt. Angelus] de quo supra 23. 20. Quo die visit.] q. d. etsi nunc tua intercessione manum retraho, alio tamen tempore eos propter hoc peccatum castigabo, cum me aliis peccatis irritaverint. 35 Quare cum] id est, alio tempore quoties novi peccati occasione populum puniebat, punivit quoque hujus peccati nomine.

CAPUT XXXIII.

Populus ira divina sensu ad resipiscentiam permotus etiam externis signis eam declarat: cū precibus Moschis tandem venia impetratur.

^a Hebr. abi
ascende.

DIXERAT autem Jehova Moschi, ^aabiens ascende hinc tu & populus iste quem eduxisti e terra Ægypti, in terram quam juramento promisi Abrahamo Jitzchako & Jahhakobo dicendo, semini tuo dabo illam:

2 "(Et mittam ante te Angelum, quo expellam Cenahhanæum, Emo-
raum, & Chittæum, & Perizzæum, & Chivvæum, & Jebusæum)

3 In terram affluentem lacte & melle: sed non ascendam in medio tui,
quia

quia populus durus cervice es, ne consumam te in hoc itinere.

4 Et audiens populus verbum malum istud luctui se dederant, & non imposuerant ullus ornamentum suum sibi:

5 (Quia edixerat Jehova Moschi, edic filiis Jisraëlis, vos estis populus durus cervice, uno momento, si ascendero in medio tui, consumpsero te: nunc itaque depone ornamentum tuum a te, tunc cognoscam quid sim facturuste)

6 Sed spoliaverant se filii Jisraëlis quisque ornamento suo, procul a monte Chorebo.

7 Mosche verò acceptum tentorium suum tetendit sibi extra castra procul recedendo a castris, vocavitq; illud tentorium conventus: erat enim ut quisquis requirebat Jehovam, exiret versus tentorium conventus quod erat extra castra.

8 Fuit autem cum exiret Mosche in tentorium illud, surgentesq; totus populus starēt quisque ad ostium tentorii sui, ut intuerentur tergum Moschis donec ingrederetur in illud tentorium:

9 Fuit verò, cum ingressus esset Mosche in tentorium illud, ut descendens columna illa nubis consisteret ad ostium illius tentorii, & loqueretur cum Mosche.

10 Quamobrem videns totus populus columnam illam nubis consistentem ad ostium illius tentorii, surgebat totus populus ut incurvarent se ad ostium tentorii sui.

11 Alloquebatur autem Jehova Moschen facie ad faciem, quemadmodum alloqui solet quis amicū suum: redeunte verò ad castra Mosche cum ministro suo Jehoschuhha filio Nunis puero, non recedebat e medio illius tentorii.

12 Tum dixit Mosche ad Jehovam, vide, tu edicis mihi deduc populum hunc, interea tu non indicasti mihi quæ missurus eras mecum: tu tamen dixisti, agnosco te nominatim, atque etiam invenisti gratiam in oculis meis.

13 Nunc ergo, si modò inveni gratiam in oculis tuis, indica mihi quæso vias tuas, ut agnoscam te eo quòd invenero gratiā in oculis tuis: confydera etiam gentem hanc populum tuum esse.

14 Quo dicente, facies mea præcederet ut quietem darem tibi?

15 Dixit Mosche ad eum, si facies tua non præcedet, ne jubeto nos hinc discedere.

16 Nam quānam recognoscetur invenisse gratiam in oculis tuis me & populum tuum? nōne cum ibis nobiscum? ita separabimur ego & populus tuus ab omni populo qui est in superficie terræ.

17 Dixit itaque Jehova ad Moschen, etiam hanc rem quam dixisti faciam: quia gratiam invenisti in oculis meis, & agnosco te nominatim.

18 Amplius dicenti Moschi, fac quæso videam gloriam tuam:

19 Dixit, ego faciam ut transeat tota bonitas mea ante faciem tuam,

& inclamabo nominatim Jehova ante faciem tuam: attamen¹ gratiofus ero² cui fuero gratiofus, & miserebor cujus misertus fuero.

20 ("Dicebat enim, non posses videre faciem meam, quia non potest videre me ullus homo dum vivit)

21 Et dixit Jehova, ecce locus apud me: ut consistas super istam rupem.

22 Erit autem cum transibit gloria mea, ut ponam te in cavitare ipsa rupis, & obtegam te manu mea donec transivero.

23 Sed cum amovero manum meam, videbis³ posteriora mea, facies autem mea videri non potest.

ANNOTATIO.

1 *Edixerat*] cum ad primam illam precationem Moschis supra 32.11. Deum pœnituisse ejus mali, quod ver. 10. fuerat interminatus, vide supra 32.14. nam totum hoc caput per hytherosin est superioris exegeticum. 2 *Et mittam*] hæc discrete promississe ulli patrum nusquam legitur, sed tamen reipsa promissionibus continentur, ut Gen. 46.3. cum enim se daturum posteris promissit terram istorum populorum, omnino promissit fore ut illos expelleret. 3 *Non ascendam*] id est, nolo post hac signo aspectabili eos ducere, aut inter eos visibiliter residere, ut feci. *Durus cerv.*] supra 32.9. Ne consumam te] quia non possum peccatis connivere, supra 23.21. 4 *Verbum malum istud*] Deum gravissime indignatum de populi excidio cogitasse, aliquantulum precatione Moschis mitigatum pœnitendam publicam imperasse, & suam præsentiam aspectabilem subtrahere. *Non imposuerant*] depositis pretiosis ornamentis, cilicio & cinere operi lugubri habitu incedebant. 5 *Tunc*] ratione habita respicientiæ tuæ certius aliquid statuam. 6 *Procul a monte*] quasi publicè profitentes se præsentia Dei indignos esse in Chorebo habitantis. 7 *Acceptum tentorium suum*] nam Deo nullum adhuc erectum fuerat, ac ne populo quidem imperatum. facit autem hoc Mosche ut populi peccatū ante oculos ejus exaggeret, & ne si in populo maneat colloquio Dei privetur, & plenæ reconciliationis actio abruptatur, quandoquidem se Deus a castris subduxerat, supra ver. 3. *Vocavit*] promulgavit omnibus qui Deum consulerent eorum esse veniendum, unde nomen consecutum est tentorii conventus. 8 *Cum exiret*] oraturus pro populo Deum ut iram plagasque suas cohiberet, de quibus supra 32.25. & sequent. *Surgentes*] boni, qui Moschen pro ipsis intercessurum ita prosequerantur. 11 *Facie ad faciem*] id est, admodum familiariter, ut sequentia exprimunt. *Puer*] id est famulo, ut Gen. 37.2. & 41.12. erat enim tum quasi 53. annos natus. *Non recedebat*] Jehova scilicet, qui planè denunciaverat se non futurum in medio populi, supra ver. 3. 12 *Tu edis*] supra ver. 1. *Non indicasti mihi quæ mis.*] id est, nihil dicis de columna ignis & nubis quibus hætenus duxeras nos, aut de tabernaculo ubi promiseras habitaturam gloriam tuam: sed quod interminatus es supra ver. 3. jam reipsa præstas, quod huc consistens omnino a castris abstines, ver. 11. *Agnosce te nom.*] approbo te, & habeo rationem tui. 13 *Indica mihi*] id est, ostende te fore ducem nostrum. *Agnoscam*] id est, reipsa experiar & sentiam te præsentem esse. 14 *Facies*] aspectabilis præsentia mea, q. d. vis ne ita fieri? statui enim tibi gratificari. 18 *Fac quæso*] id est, promissionem tuam confirma hoc se quo aspectabili. *Gloriam tuam*] ipsissimam majestatem tuam ab imaginibus nudam, ad majorem mei confirmationem. 19 *Tota bonitas*] id est, gloria, ut ver. 18. & 22. *Gratiofus ero*] opere & communicatione mei. *Cui gratiofus fuero*] æterno decreto meo: & sic sequentia. q. d. neque omnino neque omnibus hoc tribuo, sed quibus, quando, & quantum decernum est ab æterno: sic responder Christus filiis Zebedæi, Matth. 20.23. Hunc locum Apostolus Rom. 9.15. a singulari causa ad universalem optimè accommodat. 20 *Dicebat enim*] altera recusationis causa, petentis personæ imbecillitas. *Dum vivis*] in hac mortali vita. 22 *Obtegam te manu*] humanitus dictum, id est, velabo tibi oculos, ne videas gloriam meam, quam humanus aspectus non fert. 23 *Posteriora*] aliquam gloriæ meæ imperfectā imaginem: quæ notitia cum ea comparatur qua quis hominem ex dorso, non autem de facie agnoscit: vide 1. Cor. 13.9. ad finem usque. *Facies mea*] ipsissima majestas mea resecta, ut supra ver. 20.

CAPUT XXXIII.

Deus populo infensus esse desinens novas tabulas lapideas dolari, & in montem ad se afferri jubet, quibus legem inscribat, & fœdus cum populo certis conditionibus renovet.

1 DIXIT autem Jehova Moschi, dola tibi duas tabulas lapideas¹ similes illis prioribus, ut inscribam istis tabulis eadem verba quæ fuerant in tabulis illis prioribus quas fregisti.

2 Et esto paratus in crastinum mane, ut ascendas ipso mane in montem Sinai, & sistaris mihi illuc in vertice istius montis.

3 Sed ne quisquam ascendito tecum, etiamq; ne quisquam conspicator in toto isto monte: etiam pecudes aut armenta ne pascunto e regione istius montis.

4 Cum igitur dolasset duas tabulas lapideas similes illis prioribus, surgens Mosche ipso mane ascēdit in montem Sinai, quemadmodum præceperat

ceperat Jehova ei: acceptis in manu sua duabus tabulis lapideis.

5 Tum descendens Jehova in ipsa nube constitit cum eo ibi, inclamavitque nominatim, Jehova.

6 Transiens enim Jehova ante faciem ejus, inclamavit, Jehova Jehova, Deus fortis misericors, & graciosus: longanimis, & multus benignitate ac fide:

7 Custodiens benignitatem millibus, condonans iniquitatem & defensionem & peccatum: qui^a ullo pacto non absolvit fontem, visitans iniquitatem patrum in filios, & in filios filiorum, in nepotes & abnepotes.

8 Festinans autem Mosche, inclinato vertice in terram incurvavit se:

9 Et dixit, si nunc inveni gratiam in oculis tuis Domine, eat quaeso dominus in medio nostri: nā populus durus cervice est, condonans autem iniquitatem nostram & peccatum nostrum comparasti nos in hereditatem.

10 Qui dixit, ecce, ego pango fœdus, coram toto populo tuo facturum mirabilia, quæ non fuerunt patrata in tota terra & in omnibus gentibus: adeo ut videat totus hic populus (in cujus medio es) opus Jehovæ terribile esse, quod ego facturum sum erga te.

11 Observa id quod ego præcipio tibi hodie: ecce ego expulsurus sum a facie tua Emoraum, & Cenahhanæum, & Chittæum, & Perizzaum, & Chivvæum, & Jebusæum.

12 Cave tibi ne pangas fœdus cum habitatore illius terræ ad quā venturus es, ut non sit in laqueum in medio tui.

13 Sed altaria eorum demolimini, & statuas eorum frangitote, ac lucos eorum succiditote.

14 Nam non convenit te incurvare Deo alieno, Jehovæ enim nomen est zelotes, Deus fortis zelotes est.

15 Cave tibi inquā ne pangas fœdus cum habitatore illius terræ: ne cum scortabitur sectando Deos suos & sacrificabit Diis suis, invitet te, & comedas de sacrificio ejus:

16 Et accipias de filiabus ejus pro filiis tuis, cumq; scortentur filia ejus sectando Deos suos, efficiant ut scortetur filii tui sectando Deos ipsarū.

17 Deos^d fusiles ne facito tibi.

18 Festum azymorum observato, septem dies vescitor azymis, quemadmodum præcepi tibi, constituto tempore, ipso mense Abib: quia ipso mense Abib egressus es ex Aegypto.

19 Omne masculum aperiens vulvam, meum est: quare totius pecoris tui masculum separator, aperiens vulvam bovis aut parvæ pecudis.

20 Asinæ autem aperiens vulvam redimito parva pecude, quod si non redimes ipsum, decollato: omnem primogenitum filiorum tuorum redimito, neque comparento ulli coram me vacui.

21 Sex diebus operaberis, die autem septimo cessato: in ipsa aratione & in messe cessato.

22 Etiam festum septimanarum^f feriator tibi, festum primitiarum mes-

^a Heb. absolvendo non absolvit, subaudi, nō absolvendū. q. d. ita misericors, ut maneat justus.

^b Heb. observa tibi, id est, ut tibi bonum sit.

^c Hebr. post deos: sic deinceps.
^d Heb. fusile vel fusionis.

^e Hebr. asini, genere epiceeno.

^f Heb. facito.

sis triticeæ: & festum collectionis in revolutione cuiusque anni.

23 Tribus vicibus quotannis, compareto omnis mas tuus ante conspectum domini Jehovæ Dei Jisraëlis.

24 Nam ejiciam gentes a conspectu tuo, & dilatabo terminum tuum: neque concupiscet quisquam terram tuam, cum ascendes compariturus ante conspectum Jehovæ Dei tui ternis vicibus quotannis.

suprà 23.18. 25 Ne jugulando *fundito* cum fermētato sanguinem sacrificii mei: neque pernoctato usque mane sacrificium festi Paschatis.

26 Prima quæque, primitias terræ tuæ afferto in domum Jehovæ Dei tui: ne coquito hœdum in lacte matris suæ.

27 Tum edixit Jehova Moschi, scribe tibi verba hæc: quia^s ex præstituto horum verborum pango tecum fœdus & cum Jisraële.

28 Itaq; fuit ibi cum Jehova quadraginta dies & quadraginta noctes, cibum non comedit, & aquam non bibit: dum inscripsit tabulis verba fœderis hujus, decem illa verba.

29 Fuit verò descendente Mosche e monte Sinai (erant autem duæ illæ tabulæ testimonii in manu Moschis, cum descenderet ex illo monte) ut ignoraret Mosche splendidam esse factam cutem faciei suæ, cum ille loqueretur secum.

30 Quamobrem vidēs Aharon & omnes filii Jisraëlis Moschen, quòd ecce splendida facta erat cutis faciei ejus, timebant accedere ad eum.

31 Sed revocante eos Mosche, reversi sunt ad illum Aharon & omnes principes in eo cœtu: & allocutus est eos Mosche.

32 Postea demum accesserunt omnes filii Jisraëlis, quibus præcepit omnia quæ locutus fuerat Jehova secum in monte Sinai.

33 Donec autem absolvisset Mosche loqui cum eis, imposuit faciei suæ velamen.

34 Cumq; veniret Mosche in conspectum Jehovæ ad loquendum cum eo, amovebat illud velamen donec exiret: egressus verò sic eloquebatur filiis Jisraëlis id quod mandatum erat sibi.

35 Aspicientes enim filii Jisraëlis faciem Moschis, videbant splendidam factam esse cutem faciei Moschis: quapropter reponebat Mosche velamen illud super faciem suam, donec rediret locutum cum eo.

ANNOTATIO.

1 Similes illis] forma & amplitudine. 2 Eslo paratus] id est, hodie illas expedi, ut cras mane ascendas. In vertice] in ca rupe, de qua suprà 33. 21. & 22. 5 Jehova] nubes ipsa, aspectabile signum præsentia ejus. Inclamavit] ut promiserat suprà 33. 25. 6 Jehova Jehova] hac anaphora Mosche magis præsentia divinæ majestatis afficitur, ut se statim ad reverentiam humilitatemque componat, ut fecisse dicitur infra ver. 8. 7 Visitans] ut suprà 20. 5. 9 In medio nostri] ut suprà 29. 43. & sequentibus. Nam populus durus] tres redduntur causæ hujus petitionis: prima, a conditione populi, cum durus sit populus, tali moderatore eget: secunda, a natura Dei, qualem prædicaverat suprà ver. 6. & 7. tertia, a beneficiis præeritis, & fœdere quo populum in hæreditatem asciverat. 10 Pango fœdus] acquiesco petitioni tuæ, & fœdus redintegro ealege quam mox exprimam. Mirabilia] comprehendit omnia, quæ in gratiam illius populi cum toto illo itinere, tum in possessione & conservatione terræ promissæ facturus erat: de quibus ver. 11. & 24. 12 Cave tibi] condiciones fœderis quæ a populo requiruntur. In laqueum] ut suprà 23. 33. & ver. 15. & 16. hic. 14 Zelotes] ut suprà 20. 5. 17 Deos fœdus] pæces pro genere, sumpta occasione a vitulo quem fuderat Aharon, suprà 32. synecdoche. 18 Festum azymorum] fœderis ceremoniæ & exercitia repetuntur de quibus suprà 23. 19 Omne mase.] ut suprà 13. 2. 12. & sequent. 21 In ijsa avatio] id est, tempora opportunissima, atque in rebus humanæ vitæ summè necessariis opus intermittit ut sabbatum servet, suprà 31. 13. 22 In revolutione] respectu proventuum, Jubilæi, & remissionis terræ: vide suprà in 12. 2. 23 Tribus vicibus] de quibus suprà 23. & Deut. 16. 16. 29 Ut ignoraret] vide 2 Cor. 3. 33 Imposuit] hujus interpretationis auctorem Apostolum secuti sumus 2. Cor. 3. 7.

Mosche sabbathi observatione inculcata oblationem a Deo imperatam indicit: eaq; collata a populo, artifices divinitus vocatos nominat.

- 1 **U**M ergo congregasset Mosche totum cœtum filiorum Jisraëlis, edixit eis, hæ sunt illæ res quas præcepit Jehova ut faciatis.
- 2 "Sex diebus fiet opus, die autem unoquoque septimo, esto vobis dies sanctus sabbathum quietis Jehovæ: quisquis fecerit in eo opus, morte plectitor.
- 3 "Ne accenditote ignē in ullis habitationib⁹ vestris, die ullo sabbathi.
- 4 Præterea allocutus est Mosche totum cœtum filiorum Jisraëlis, dicendo, hæc est illa res quam præcepit Jehova, dicendo:
- 5 "Accipientes ex iis quæ penes vos sunt oblationem Jehovæ, cujuscunque^a animus sponte moverit eum, afferto eam oblationem Jehovæ: aurum, & argentum, & æs,
- 6 Et hyacinthina, & purpurea, & coccinea dibapha, sive linum xylinum, sive lanam caprarum:
- 7 Et pelles arietum rubefactas, pellesq; melium, & ligna Schittim,
- 8 Et oleum ad luminare, odoramaq; ad oleum unctionis, & ad suffitum aromata illa:
- 9 Et lapides sardonychas, & lapides^b insitivos, pro ipso amiculo, & pettorali sacro.
- 10 "Industrius autem ex vobis quisque, veniunto ut faciant quicquid præcepit Jehova:
- 11 Tabernaculum, tentorium ejus & tegmen ejus, ansulas ejus & asse-re ejus, transtilla ejus, columnas ejus & stylobatas ejus:
- 12 Arcam ipsam, vectesq; ejus, cum operculo propitiatorio, & velum tegmenti:
- 13 Mensam & vectes ejus & omnia instrumenta ejus, & panis faciei instrumenta,
- 14 Lychnuchumq; luminaris & instrumenta ejus, ac lucernas ejus, & oleum luminaris:
- 15 Item altare suffitus & vectes ejus, & oleū unctionis, & suffitum aromaticum: & tegmentum portæ ad portam tabernaculi:
- 16 Altare holocausti & cribrum æneum quod illi erit, vectes ejus & omnia instrumenta ejus, labrum & scapum ejus.
- 17 Tapetes ocellatos atrii, colūnas ejus, & stylobatas ejus, & tegmentum portæ atrii:
- 18 Paxillos tabernaculi, & paxillos atrii, cum funibus suis:
- 19 Vestes ministerii ad ministrandum in sancto, vestes sanctas Aharonis sacerdotis, & vestes filiorum ejus ad fungendum sacerdotio.
- 20 Tum egressis toto cœtu filiorum Jisraëlis, a conspectu Moschis,
- 21 Reversii sunt quisq; quem extulit animus ejus: & quemcunque spi-

^a Heb. cor, sic deinceps.

^b Heb. imple-tionum, sic ver. 27.

^c Hebr. sapiēs corde: sic deinceps.

ritus ejus sponte movit, afferentes oblationem Jehovæ, ad opus tentorii conventus & ad totum ministerium ejus, & ad vestes sanctas.

^{d Heb. omnis voluntarius corde.} 22 Et venientes viri cum mulieribus: ^{e Heb. agitabat, species pro genere, synecdoche, ut infra 38. 24. & 29. & Num. 8. 11.} quemcunque sponte movit animus, afferebāt *hæ quidem* fibulas & monilia & annulos & cingula pendula, omnia supellectilia aurea, omnis verò vir qui ^e offerebat, offerebat oblationem auri Jehovæ.

23 Item unusquisque quicquid præstò *fuit* penes se hyacinthinum, aut purpureum, aut coccineum dibaphum, sive linum xylinum, sive *lanam* caprarum, pellesq; arietum rubefactas, & pelles melium afferebant.

24 Quisquis offerebat, oblationem argenti aut æris attulerunt *in* oblationem Jehovæ: & penes quoscunque præstò *erant* ligna Schittim, pro toto opere illius ministerij attulerunt.

25 Præterea singulæ mulieres industriæ neverunt manibus suis, attuleruntq; netum hyacinthinum & purpureum & coccineum dibaphum & nativum xylinum.

26 Omnes etiam mulieres quas extulit animus earum *ad nendum* industriæ, neverunt *lanam* caprarum.

27 Principes verò attulerunt lapides sardonychas & lapides insitivos, pro amiculo & pectorali sacro.

28 Et odoramentum & oleum, pro luminari & pro oleo unctionis, & pro suffitu aromata.

29 Omnes viri & mulieres, quos sponte movit animus ipsorum ad afferendū pro toto illo opere quod præceperat Jehova fieri, per Moschen, attulerunt filii Jisraëlis voluntariam oblationem Jehovæ.

30 Tum dixit Mosche ad filios Jisraëlis, videte, ^e vocavit Jehova nominatim Betzaleelem filium Uri filii Churis, e tribu Jehudæ:

31 Quem implevit Spiritu Dei, *quod* ad peritiam ad intelligentiam & ad notitiam & ad omnem artem,

32 Ut excogitet res industriæ inventas, & operetur in auro & in argento & in ære,

33 Et in artificio gemmario ad inferendum, & in artificio lignario, ^f operando omni arte ^f ingeniosissima:

^{f Hebr. exco- gitationis.} 34 Et animo ejus indidit ut docere possit, ipsi & Aholiab filio Achisamaci e tribu Danis.

35 Implevit eos industria animi, ad faciendum omne opus fabri, & opificis artificiosissimi, phrygionisque, & textoris, in hyacinthinis & in purpureis & in coccineis dibaphis & in nativo xylineo, facturos omne opus & excogitatu- ros res industriæ inventas.

36 ^e Facito hæc Betzaleel & Aholiab, & omnis vir industrius, quib^o indidit Jehova peritiam & intelligentiam ut sciant facere totum opus ministeriale sanctuarii, secundum omnia quæ præcepit Jehova.

ANNO TATIO.

1 Congregasset] supra 34. 32. 2 Sex diebus] Jisraëlitis oblationem & artificibus opus imperaturus, mandatum de fabrica tho repetit, ea de causa quam attigimus supra 31. 13. 3 Ne accenditote] eo die cultui meo tantum incumbite, ac ne cibos quidem

quidem vobis necessarios parate: vide supra 16.24. 5 Accipientes] confer cum mandato Dei supra 25.2. 10 Industrius] vide supra 31.6. 12 Tegumentum] quo obtegebatur ingressus in sanctuarium. 15 Tegumentum] quo obtegebatur ingressus tabernaculi. 17 Tegumentum] quo obtegebatur ingressus atrii, de quo supra 27.16. 19 Vestes ministerii] vide supra 31.10. 21 Extulit] id est, excitavit ut non coactè sed liberaliter id faceret, ut planius sequentibus explicatur. Ministerium eius] id est, vasa & instrumenta sacra. 30 Vocavit] de his vide supra 31.2. & sequentibus. 36 Facito] hunc versum ad præcedentia pertinere, atque ita interpretandum esse, adeò grammaticum est ut nihil supra.

CAPUT XXXVI.

Artifices a Deo vocati ex oblata materia tabernaculum, operimenta, vela, afferes, columnas, stylobatasq; faciunt: & quia antè oblata materia satis erat, cavetur ne quid amplius ad hoc opus populus conferat.

VOCAVIT ergo Mosche Betzaleelem & Aholiabum, & omnem virum^a industrium cujus^b animo indiderat Jehova peritiam, quemcunque extulerat animus ejus, ut accederet ad opus illud ad faciendum illud.

^a Heb. sapien-
tè corde, sic
deinceps.
^b Hebr. cordi.

Qui cum accepissent a cōspectu Moschis omnem illam oblationem quam attulerant filii Jisraëlis pro opere ministeriali sanctuarii ad faciendum illud, tamen adhuc afferebant ad eum voluntariā oblationem^c singulo quoque mane.

^c Heb. mane
mane.

Quapropter venientes periti illi omnes qui faciebant totum opus sanctuarii, quisque ab opere suo quod ipsi faciebant:

Allocuti sunt Moschen dicēdo, excedunt populus afferendo: plus satis est hujus administrationis p illo opere quod pcepit Jehova faciendū.

Tum præcepit Mosche ut^d proclamarent in castris, dicēdo, ullus aut ulla ne faciunto deinceps opus ad oblationem sanctuarii: sic cohibitus est populus ne afferret.

^d Hebr. face-
rēt ut transi-
ret vox.

Nam illius^e rei erat satis illis pro toto hoc opere ad faciendum illud, adeoq; supererat.

^e Heb. operis,
ut Genes. 33.
14.

Fecerunt itaq; industrius quisq; inter faciētes hoc opus, tabernaculū illud e decē aulæis, xylino nativo internexo & hyacinthino & purpureo & coccineo dibapho, Cerubinis referta, opere artificiosissimo fecit ea.

^f Hebr. & su-
peresse.

Longitudo aulæi uniuscujusque viginti octo cubitorum, & latitudo quatuor cubitorū cujusq; aulæi, mensura eadem fuit omnibus his aulæis.

Confer hæc
omnia cum
mandato
Dei, supra
26.

Et conjunxit quinque aulæa unum ad alterū, & quinque aulæa conjunxit unum ad alterum.

Deinde fecit loramenta hyacinthina in ora aulæi primi ad extremitatem in commissura: similiter fecit in ora cujusvis aulæi ulteriore, in commissura secunda.

Quinquaginta loramenta fecit in aulæo primo, & quinquagena loramenta fecit in extremitate cujusque aulæi quæ erat in commissura secunda: continuerunt hæc loramenta aulæa ipsa unum cum altero.

Factisq; quinquagenis ansulis aureis, cōjunxit ista aulæa alterum alteri inditis loramentis in ipsas ansulas, ut esset ipsum tabernaculum unum.

Item fecit aulea e lana caprina, ut essent tentorium super ipsum tabernaculum, undecim aulæa fecit illa.

Longitudo aulæi unius triginta cubitorum, & quatuor cubitorum latitudo aulæi uniuscujusque, mensura eadem fuit undecim aulæis.

15 Conjunxitq; horum aulæorum quinque seorsim, & sex horum aulæorum seorsim.

16 Faciens enim loramenta quinquaginta *aptavit* oræ aulæi ulteriori in commissura secunda, & quinquagena loramēta aptavit oræ aulæi cuiusque commissura secunda.

17 Similiter fecit ansulas areas quinquagenas, ad jungendū ipsum tentorium ut esset unum.

18 Præterea fecit tegmen ipsi tentorio e pellibus arietum rubefactis, & tegmen e pellibus melium supernè.

19 Item fecit asseres huic tabernaculo e lignis Schittim, arrectarios.

20 Denūm cubitorum longitudo asseris, cubiti verò & dimidii cubiti latitudo asseris uniuscujusque.

21 Binos cardines asseri unicuique scalari forma compositos unum ad alterum: sic fecit omnibus asseribus ipsius tabernaculi.

22 Fecit autem asseres istos huic tabernaculo: viginti asseres ad plagam Australem dextrorsum:

23 Et quadraginta stylobatas argenteos fecit sub viginti illis asseribus, duos stylobatas sub asseri uno ad duos cardines ejus, & duos stylobatas sub asseri altero ad duos cardines ejus.

24 Similiter in latere tabernaculi secundo ad plagam Aquilonalem, fecit viginti asseres:

25 Et quadraginta stylobatas eorum argenteos, duos stylobatas sub asseri uno, & duos stylobatas sub asseri altero.

26 Angulis autem ipsius tabernaculi ad Occidentem, fecit sex asseres:

27 Duos præterea asseres fecit ad antas angulares ipsi tabernaculo, in utroque angulo:

28 Qui erant gemelliparæ infernè, pariterq; erant gemelliparæ ad verticem suum inditi annulo uno: sic fecit utrique illorum pro duabus antis illis angularibus.

29 Sic erant octo asseres, & stylobatæ eorum argentei, sexdecim stylobatæ: ^s bini stylobatæ sub asseri unoquoque.

^s Hebr. duo
stylobatæ,
duo stylobatæ.
12.

30 Fecit etiam transtilla e lignis Schittim: quinque pro asseribus primi lateris ipsius tabernaculi,

31 Et quinque transtilla pro asserib⁹ secundi lateris tabernaculi, & quinque transtilla pro asseribus tabernaculi ad utrumque angulum *pertinentia* occidentem versus.

32 Fecit autem transtillum horum medianum, quod transcurreret in medio ipsorum asserum, ab uno extremo ad alterum.

33 Asseres verò ipsos obduxit auro, & annulos eorum fecit ex auro, *qui essent* sedes ipsis transtillis, obduxit quoque ipsa transtilla auro.

34 Item fecit velum illud ex hyacinthino, purpureo, & coccineo dibapho, & nativo xylino internexo, opere artificiosissimo fecit illud Cerubin⁹ refertum.

35 Et factis ei quatuor columnis e Schittim obduxit eas auro, uncis earum aureis, fuditq; eis quatuor stylobatas argenteos.

36 Item fecit tegumentū portæ ipsi tentorii ex hyacinthino & purpureo & coccineo dibapho, & nativo xylyno internexo, opere Phrygiano:

37 Et columnas ejus quinque & uncas earum (obduxit tamen earum epistylia, horumq; zonas auro) & stylobatas earum quinque, ex ære.

h Hebr. capitula, id est capitella.

CAPUT XXXVII.

Betzaleel arcam, mensam, lychnuchum, thymiaterium, cum instrumentis ipsorum, oleum quoque unctionis, & suffitum aromaticum conficit.

1 **T**EM fecit Betzaleel arcā illam e lignis Schittim: duūm cubitorum & dimidiati longitudine sua, & cubiti *unius* ac dimidiati latitudine sua, cubitiq; *unius* ac dimidiati altitudine sua.

Confer hæc cum mandato Dei supra 25.

Eaq; obducta auro puro intrinsecus & extrinsecus, fecit ei limbum aureum circumquaque.

3 Et fudit ei quatuor annulos aureos ad quatuor impages ejus, ita ut duo annuli *essent* in latere ejus uno, & duo annuli in latere ejus altero.

4 Fecit quoque vectes e lignis Schittim, quos obduxit auro:

5 Et induxit vectes illos in annulos ad latera illius arcæ, ad ferendum arcam illam.

6 Deinde fecit operculum propitiatoriū ex auro puro: duūm cubitorū & dimidiati longitudine sua, & cubiti *unius* ac dimidiati latitudine sua.

7 Fecit etiam duos Cerubinos aureos, continēte opere fecit eos, e duabus extremitatibus ipsius operculi propitiatorii:

8 Cerubinum unum ab extremitate *una* hinc, & Cerubinum alterum ab extremitate *altera* inde: ex operculo propitiatorio fecit Cerubinos istos in duabus extremitatibus ejus.

9 Ita ut *essent* Cerubini illi passis alis sursum, obtegentes alis suis operculum ipsum propitiatorium, & facie sua *obversa* unius ad alterum, versus ipsum operculum propitiatorium facies Cerubinatorum *essent*.

10 Item fecit mensam illam e lignis Schittim: duūm cubitorum longitudine sua, & *unius* cubiti latitudine sua, & cubiti unius ac dimidiati altitudine sua.

11 Et obduxit eam auro puro, fecitq; ei limbum aureum circumquaq;

12 Facta quoque ei fascia palmari circumquaque, fecit limbū aureum fasciæ ejus circumquaque.

13 Et fudit ei quatuor annulos aureos, indiditq; annulos ipsos in quatuor angulos qui *erant* in quatuor pedibus ejus.

14 E-regione ipsius fasciæ fuerunt illi annuli, sedes vectibus ad portandum mensam.

15 Fecitq; vectes ipsos e lignis Schittim, & obduxit eos auro, ad portandum mensam.

16 Fecit quoq; instrumenta illa quæ imponderentur mensæ, scutulas ejus

& acerras ejus & scopulas ejus & scutellas quib⁹ tegetetur, ex auro puro.

17 Item fecit lychnuchum illum ex auro puro: continente opere fecit lychnuchum illum, scapus ejus & *quisque* ramus ejus, lances ejus, mala oblonga ejus, & calyculi ejus ex ipso erant.

18 Sex autem rami egredientes e laterib⁹ ejus, tres rami lychnuchi e latere ejus uno, & tres rami lychnuchi e latere ejus altero:

19 Tres lances, speciem amygdalæ referentia in uno ramo malum oblongum & calyculus, & tres lances, speciem amygdalæ referentia in uno ramo malum oblongum, & calyculus: similiter sex illis ramis qui prodibant e lychnucho illo.

20 In ipso verò lychnuchi *scapo* quatuor lances, amygdalæ speciem referentia mala oblonga ejus & calyculi ejus:

21 Et malum oblongum sub duob⁹ ramis ex eo *prodeuntibus*, & malum oblongū sub duob⁹ ramis ex eo *prodeuntibus*, & malū oblongū sub duob⁹ ramis ex eo *prodeuntibus*, *nimirum* sub sex illis ramis prodeuntibus ex ipso:

22 Mala oblonga eorum & rami eorum ex ipso, totus ille continente opere uno *fuit* ex auro puro.

23 Et fecit lucernas ejus septē, & forcipes ej⁹, & trullas ejus ex auro puro.

24 Talento auri puri fecit illum, & omnia instrumenta illius.

Confer hæc
cum manda-
to supra 30.

25 Item fecit altare ipsum suffitus e lignis Schittim, unius cubiti longitudine sua, & unius cubiti latitudine sua, quadratū, & duū cubitorum altitudine sua, ex ipso erant cornua ejus.

26 Et obduxit illud auro puro, tectum ejus, lateraq; ejus circumquaque, & cornua ejus, fecitq; ei limbum aureum circumquaque.

27 Et binos annulos aureos fecit ei infra limbum ejus juxta binos angulos ejus, in duobus lateribus ejus, ut essent sedes vectibus ad portandum illud eis.

28 Fecit autem vectes ipsos e lignis Schittim, quos obduxit auro.

29 Fecit quoque oleum ipsum unctionis sanctæ, & suffitum aromaticum purum, opere pigmentarii.

CAPUT XXXVIII.

Bezaleel altare holocausti, labrum, atriumq; cum ipsorum instrumentis facit: deinde metallorum ad opus sacrum oblаторum summa recensetur, & quid ex unoquoq; factum sit ostenditur.

Confer cum
mādato Dei
suprà 27. 1.

1 **I**TEM fecit altare holocausti e lignis Schittim: quinque cubitorum longitudine sua, & quinque cubitorum latitudine sua, quadratum, & trium cubitorum altitudine sua.

2 Factisq; cornibus ejus, super quatuor angulos ejus ex ipso fuerunt cornua ejus, & obduxit illud ære.

3 Fecit etiam omnia instrumenta ipsius altaris, lebetes & palas & crateras & fuscinulas & forcipes, omnia instrumenta ipsius fecit ex ære.

4 Et fecit illi altari cribrum opere *æreo*, reticulum æreum, sub quo ambitus illius erat ab ima parte usque ad medium illius.

5 Et

- 5 Et fundens quatuor annulos indidit quatuor extremitatibus illius e regione cribri ænei, *ut essent sedes vectibus illius.*
- 6 Fecitque vectes illos e lignis Schittim, quos obduxit ære.
- 7 Et induxit illos vectes in annulos ipsos in lateribus illius altaris ad portandum illud eis: cavum ex tabulis fecit illud.
- 8 Item fecit labrum illud chalybeum & scapum ejus chalybeum, *espe* Confer cum 30.18. supra.
- 9 Item fecit illud atrium: ad plagam meridianam dextrorsum tapetes ocellatos illius atrii e xylyno internexo, centum cubitorum,
- 10 Columnas eorum viginti, & stylobatas earum viginti æneos, uncos illarum columnarum, zonasque illarum argenteas:
- 11 Similiter ad plagam Aquilonalem, centum cubitorum, columnas eorum viginti & stylobatas earum viginti æneos, uncos columnarum zonasque illarum argenteas:
- 12 Ad plagam verò occidentalem, tapetes ocellatos in quinquaginta cubitos, columnas eorum decem & stylobatas illarum decem, uncos columnarum zonasque illarum argenteas:
- 13 Et ad plagam anteriorem orientem versus, quinquaginta cubitorum,
- 14 Tapetes ocellatos in quindecim cubitos ab uno latere, columnas eorum tres, & stylobatas illarum tres,
- 15 Et a latere altero, hinc & inde ad portam ipsius atrii, tapetes ocellatos in quindecim cubitos, columnas eorum tres & stylobatas illarum tres.
- 16 Omnes tapetes ocellatos ipsius atrii circumquaque, e xylyno internexo,
- 17 Et stylobatas ad istas columnas æneos, uncos columnarum cum zonas earum argenteos, & obductionem epistyliorum earum ex argento: erant enim omnes columnæ atrii redimitæ zonis argenteis.
- 18 Tegumentum autem portæ ipsius atrii opere phrygiano, ex hyacinthino & purpureo & coccineo dibapho & nativo xylyno internexo, cujus longitudo viginti cubitorum, altitudo verò in latitudine tegumēti quinque cubitorum, e regione tapetium ocellatorum cujusque atrii:
- 19 Et columnas eorum quatuor cum stylobatis earum quatuor æneis, uncos earum argenteos, & obductionem epistyliorum earum cum zonas earum ex argento:
- 20 Omnis aut paxillos ad tabernaculum & ad atrium circumquaque æneos.
- 21 *"Ista sunt numerata ipsius tabernaculi, tabernaculi testimonii, que numerata sunt"* ex præstituto Moschis, *ad ministerium* Levitarum, *ope* a Heb. secundum os. b Hebr. p manum.
- 22 Ex quibus Betzaleel filius Uri filii Churis e tribu Jehudæ, fecit omnia quæ præceperat Jehova Moschi,
- 23 Et cum eo Aholiab filius Achisamaci de tribu Danis, faber quisque & ingeniosus artifex, phrygiocque in hyacinthino & in purpureo & in coccineo dibapho & in nativo xylyno.

24 Totum illud aurum quod factum est ad istud opus in toto opere sanctuarii: fuit ergo aurum oblationis, viginti novem talenta, septingenti triginta sicli, prout est sclus facer.

^cHebr. agitationis, ut infra vers. 29. vide supra 35. 22.

25 Item argentum numeratorum e coetu, centum talenta, cum mille septingentis septuaginta quinque siclis, prout est sclus facer.

^dHebr. in cranium.

26 Didrachma^d in singula capita, dimidium sicli prout est sclus facer, cuiusque transeuntis ad numeratos a nato viginti annos & deinceps, nimirum sexcentorum trium millium quingentorum quinquaginta.

27 Cujus argenti fuerunt centum talenta ad fundendum stylobatas sanctuarii & stylobatas veli, centum stylobate centum talentorum, talentum in stylobatam:

28 Ex mille vero septingentis septuaginta quinque siclis, fecit uncas singulis columnis, & obduxit epistylia earum, redimivitque eas zonis.

29 Item aes oblationis septuaginta talentorum, & bis mille quadringentorum siclorum pondere:

30 Ex quo fecit stylobatas portae tentorii conventus, & altare aeneum & cribrum aeneum quod ei est, & omnia instrumenta illius altaris:

31 Stylobatas quoque ipsos atrii circumquaque, & stylobatas portae ipsius atrii: omnes praeterea paxillos tabernaculi, & omnes paxillos atrii circumquaque.

ANNOTATIO.

8 Speculis mulierum] oblati a mulieribus, quae studio pietatis turmatim accurrebant ad offerendum Deo. 21 Ista] quae numerare incipit ver. 23. Ipsius tabernaculi] ad conficiendum tabernaculum & res ad ipsum pertinentes. Levitarum] totius gentis Leviticae, quae postea in Levitas & Sacerdotes distributa est. 24 Viginti novem] auri summa superat pretium quinquies centies sexagies mille quadringentorum quinquaginta dallerorum. 25 Centum tal.] argenti summa superat pretium centies nonagies bis mille octingentorum octoginta septem dallerorum cum dimidio: siquidem dimidiatus dallerus sacrum solum efficit: vide justam rationem in Gen. 23. 26 Sexcentorum] qui numerus fuisse ostenditur Num. 1. 46.

CAPUT XXXIX.

Quae ex xylyno, auro & gemmis facienda erant, nimirum amiculum, pectorale sacrum, pallium, tunica, cidaris, tiara, baltheus, femoralia, & bractea ad Moschen afferuntur, & ab ipso probata narrantur.

Confer cum cap. 28. supra.

ITEM ex illis hyacinthinis & purpureis & coccineis dibaphis fecerunt vestes ministerii, ad ministrandum in sancto, fecerunt quoque vestes sacras quae essent Aharonis, sicut praeceperat Jehova Moschi.

2 Fecit itaque amiculum illud, ex auro, hyacinthino & purpureo & coccineo dibapho & nativo xylyno internexo.

^aHebr. ad faciendum in medio hyacinth. &c.

3 Ductis enim bracteis illius auri, sciderat artifex filamenta ad inferendum inter hyacinthina ipsa, & inter purpurea, & inter coccinea dibapha, & inter nativum illud xylinum, opere artificiosissimo.

4 Humeralia fecerunt ei conjungentia, ut duabus extremitatibus ejus conjungeretur.

5 Et cingula amictus ejus qui in eo erat, prout erat opus ejus ex ipso fuit, ex auro, hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, & nativo xylyno internexo, quemadmodum praeceperat Jehova Moschi.

6 Cumque

- 6 Cumq; aptassent lapides illos sardonychas circumclusos fundis aureis, insculptos sculpturis *tanquam* sigilli, de nominibus filiorum Jisraëlis:
- 7 Imposuit illos humeralib. hujus amiculi, *ut essent* lapides monimenti pro filiis Jisraëlis, quemadmodum præceperat Jehova Moschi.
- 8 Item fecit sacrum illud pectorale opere artificiosissimo sicut opus amiculi, ex auro, hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, & nativo xylyno internexo.
- 9 Quadratum fuit, duplicatum, *sic* fecerunt pectorale illud sacrum, spithamæ longitudine sua, & spithamæ latitudine sua, duplicatum.
- 10 Inferueruntque ei quatuor ordines lapidum: ordinem, pyropum, topazium, & smaragdum, hunc ordinem primum.
- 11 Et hunc ordinem secundum, Chrysoprasum, Sapphirum, & adamantem.
- 12 Hunc quoque ordinem tertium, cyanum, achatem, & amethystum.
- 13 Hunc denique quartum ordinem, beryllum, thalassium, Sardium, & Jaspidem: circumclusos fundis aureis inscriptionibus suis.
- 14 Hi ergo lapides cum nominibus filiorum Jisraëlis erant duodecim de nominibus eorum, sculpturæ *tanquam* sigilli, cuique de nomine illius, pro duodecim tribubus.
- 15 Et fecerunt in isto pectorali sacro, catenas æquabiles opere tortili ex auro puro.
- 16 Factisque duabus fundis aureis, & duobus annulis aureis, posuerunt duos illos annulos in duabus extremitatibus pectoralis illius sacri.
- 17 Indideruntque duas illas *catenas* tortiles aureas duobus istis annulis, in extremitatibus illius pectoralis sacri.
- 18 Duas verò *alias* extremitates istarum duarum tortilium catenarum apponentes duabus illis fundis, indiderunt humeralibus ipsius amiculi, *ut esset* ante faciem ejus.
- 19 Fecerunt quoque duos annulos aureos, quos apposuerunt duabus extremitatibus pectoralis illius sacri, intrinsecus in ora ejus, quæ *est* ad latera ipsius amiculi.
- 20 Similiter fecerunt duos annulos aureos, quos apposuerunt duobus humeralibus illius amiculi infernè ante faciem ejus, e regione *alterius* commissuræ ejus, a superiore parte cingulæ ipsius amiculi.
- 21 Ita sustulerunt pectorale illud sacrum annulis suis ad annulos illius amiculi vitta hyacinthina, ut esset super cingulam ipsius amiculi, neq; separaretur pectorale illud sacrum ab ipso amiculo: quemadmodum præceperat Jehova Moschi.
- 22 Item fecit pallium illud amiculi, opere textili, totum hyacinthinum.
- 23 Os verò illius pallii in medio ejus velut os lorice, limbum ori ejus circumquaque, ne laceraretur.
- 24 Et fecerunt in fimbriis illius pallii malogranata hyacinthina, & purpurea, & coccinea dibapha, filis internexis.
- 25 Factisque tintinnabulis ex auro puro, posuerunt tintinnabula hæc inter

malogranata, in fimbriis ipsi⁹ pallii circumquaq; inter malogranata illa:
 26 Tintinnabulum deinde malogranatum, tintinnabulū deinde malogranatum in fimbriis illius pallii circumquaq;, ad ministrandū, quemadmodum praeceperat Jehova Moschi.

27 Item fecerunt tunicas illas e nativo xylino, opere textili, Aharoni & filiis ejus:

^b Heb. ornamēta tiararum: hypalage. 28 Et cidarin illam e nativo xylino, & ^b tiaras illas ornamentorum e nativo xylino, & femoralia linea e nativo xylino internexo:

29 Et baltheum illum e xylino nativo internexo & hyacinthino & purpureo & coccineo dibapho, opere Phrygiano: quemadmodum praeceperat Jehova Moschi.

30 Itē fecerunt bracteā coronamenti sancti ex auro puro, cui inscripserunt inscriptionem sculpturis *tanquam* sigilli, SANCTITAS JEHOVÆ.

31 Et indiderunt ei vittam hyacinthinā imponendo eam cidari ipsi superne: quemadmodum praeceperat Jehova Moschi.

32 Absoluto itaq; toto opere tabernaculi, tentorii conventus (quod facientes filii Jisraëlis, secundum omnia quę praeceperat Jehova Moschi, sic fecerant)

33 Attulerunt tabernaculum illud ad Moschen, tentorium ipsum & omnia instrumenta ejus, ansulas ejus, asseres ejus, transtilla ejus, colūnasq; ejus, & stylobatas ejus:

34 Et operimentum e pellibus arietum rubefactis, & operimentum e pellibus melium, & velum tegumenti:

35 Arcā ipsam testimonii & vectes ej⁹, & operculū illius propitiatoriū:

36 Mensam cum omnibus instrumentis ejus, & panis faciei *instrumenta*,

^e Hebr. aptationis.

37 Lychnuchum illum ^e purum, lucernas ejus lucernas ^e aptandas, & omnia instrumenta ejus, & oleum luminaris:

38 Et altare aureum & oleum unctionis & suffitum aromaticum, & tegumentum portæ ipsius tentorii:

39 Altare æneum & cribrum æneum quod ei *est*, vectes ejus & omnia instrumenta ejus, labrum & scapum ejus:

40 Tapetes ocellatos atrii, columnas ejus & stylobatas ejus, & tegumentum ad portam atrii, funes ejus & paxillos ejus, deniq; omnia instrumenta ministerialia ipsius tabernaculi, pro tentorio conventus:

41 ^e Vestes ministerii ad ministrandum in sanctuario, vestes sacras pro Aharone sacerdote, & vestes filiorum ejus ad fungendum sacerdotio:

42 Secundum omnia quę praeceperat Jehova Moschi, sic fecerant filii Jisraëlis totum illud opus.

43 Cumq; videret Mosche totum illud opus quod ecce fecerant illud, & quemadmodū praeceperat Jehova sic fecerant, benedixit ^e eis Mosche.

ANNO TATIO.

37 *Purum*] ex auro puro, ut suprà 31. 8. synecdoche.

41 *Vestes ministerii*] vide suprà 31. 10.

43 *Eis*] qui obulerant,

CAPUT

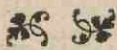
Erigendi tabernaculi mandatum & executio, divina approbatio per aspectabilem descensum gloriæ Dei, & profectio ratio describitur.

- 1 **A**UTEM fuerat Jehova Moschen, dicendo,
- 2 ^aTempore mensis primi, primo die ejus mensis, erigito tabernaculum, tentorium conventus. ^a Heb. die, sy-
necdoche.
- 3 Tum ponito ibi arcam ipsam testimonii, & obtegito eam arcam illo velo.
- 4 Deinde inferto mensam illam ^bquam instruas, inferto quoque lychnum illum, & accendito lucernas ejus: ^b Heb. ejus
disponas dis-
positionem,
id est, res ex
mâdato dis-
ponendas su-
prâ 25, 29.
- 5 Et ponito altare illud aureum ad suffitum coram arca ipsa testimo-
nii: tunc apponito tegumentum portæ ipsi tabernaculo.
- 6 Postea ponito altare holocausti ante portam tabernaculi, tentorii
conventus.
- 7 Ponito verò labrum inter tentorium conventus & inter hoc altare,
ubi ponas aquam.
- 8 Postremo ponito atrium circumquaque, & apponito tegumentum
portæ ipsi atrii.
- 9 Tunc accepto oleo unctionis ungito tabernaculū ipsum & quicquid
erit in eo, sic sanctificabis ipsum & omnia instrumēta ejus, ut sit res sancta:
- 10 Ungito quoque altare holocausti & omnia instrumēta ejus, sic san-
ctificabis ipsum altare, ut sit altare illud res sancta sanctarum:
- 11 Ungito etiam labrum ipsum, & scapum ejus, sic sanctificabis ipsum.
- 12 Deinde jubens accedere Aharonem & filios ejus ad portam tentorii
conventus, lavato eos aqua:
- 13 Et induto Aharone vestibus sacris, ungens eum sanctificato eum ut
sacerdotio fungatur mihi,
- 14 Filios verò ejus jubens accedere, induito eos tunicis,
- 15 Et ungito eos quemadmodum unxeris patrem eorum, ut sacerdo-
tio fungantur mihi: sic fiet ut sit illis hæc unctio eorum in sacerdotium
perpetuum, per generationes eorum.
- 16 Quod fecit Mosche, secundū omnia quæ præceperat ei Jehova, sic fecit.
- 17 Fuit enim ipso mense primo, anno secundo, primo die mensis, ut e-
rigeretur tabernaculum.
- 18 Nam erexit Mosche tabernaculum: positisq; stylobatis ejus impo-
suit asseres ejus, & apposuit transtilla ejus, ac erexit columnas ejus.
- 19 Deinde expandit tentoriū in tabernaculo ipso, cui imposuit tegmen
ipsius tentorii supernè, quemadmodum præceperat Jehova Moschi.
- 20 Acceptumq; ponens testimonium in arca illa, apposuit vectes arcæ,
& imposuit operculum propitiatorium arcæ illi supernè:
- 21 Postea intulit arcam in tabernaculum & apposuit velum tegmenti,
ut obtegeret arcam ipsam testimonii, quemadmodum præceperat Jeho-
va Moschi.

- 22 Item posuit mensam in tentorio cōventus, in latere tabernaculi Aquilonem versus, extra velum illud:
- 23 Quam instruxit instructione panis coram Jehova, quemadmodum praeceperat Jehova Moschi.
- 24 Similiter posuit lychnuchum in tentorio cōventus e-regione illius mensae, in latere altero tabernaculi Meridiem versus:
- 25 Et accendit lucernas ejus coram Jehova, quemadmodum praeceperat Jehova Moschi.
- 26 Posuit etiam altare aureū in tentorio cōventus, ante velum ipsum:
- 27 Et adolevit in eo suffitum aromaticum, quemadmodum praeceperat Jehova Moschi.
- 28 Apposuitq; tegumentum portae, ipsi tabernaculo.
- 29 Item altare holocausti posuit ad portam tabernaculi, tentorii cōventus: & obtulit in eo holocaustum & munus, quemadmodum praeceperat Jehova Moschi.
- 30 Et posuit labrum inter tentorium cōventus & inter altare istud, ubi posuit aquam ad lavandum:
- 31 Laveruntq; ex eo "Mosche," deinde Aharon & filii ejus, manus suas & pedes suos.
- 32 Cū ingressuri erant in tentoriū cōventus, & cū accessuri erant ad ipsum altare, lavabant, quemadmodum praeceperat Jehova Moschi.
- 33 Deniq; erecto atrio ipso circa tabernaculum & altare illud, apposuit tegumentum portae ipsius atrii: sic absolvit Mosche opus illud.
- 34 Tunc operuit nubes illa tentorium cōventus, & gloria Jehovae implevit tabernaculum:
- 35 Adeo ut non posset Mosche ingredi in tentoriū cōventus, cū incubuisset illi nubes: nam gloria Jehovae implebat ipsum tabernaculum.
- 36 Cū autem sustollebatur nubes illa e tabernaculo, proficiscebantur filii Israēlis in omnibus profectionibus suis:
- 37 Sin autem non sustollebatur nubes illa, neq; ipsi proficiscebantur, usque ad diem quo sustollebatur illa.
- 38 "Nubes enim Jehovae erat super ipsum tabernaculum interdiu, ignis verò noctu ibidem, in oculis totius familiae Israēlis, omnibus profectionibus eorum.

A N N O T A T I O.

3 Illo velo] quo definitur sanctum sanctorum, intima pars tabernaculi. 5 Tegumentum] quo sanctum altera tabernaculi pars definitur. 8 Tegumentum] quo terminatur atrium altera pars ac velut sepes tabernaculi, quae sine recto erat. 15 In sacerdotium perpetuum] videlicet ut non esset opus unctionem repetere ad consecrandum eorum posteros in sacerdotes: ungebantur enim postea summi sacerdotes tantum, quamobrem hi soli dicuntur uncti Levit. 4.3. 17 Secundo] ab exitu ex Aegypto. 31 Mosche] cū ingrederetur sacerdotis munus obiturus, usque dum Aharonem & filios plenè consecrasset, & omnia sibi imperata in tabernaculo effecisset. Deinde Aharon] quoties illis sacerdotio fungendum erat. 34 Illa nubes] de qua supra 13.21. & alibi saepe. Implevit] singulari quadam ratione, & aspectabili symbolo, cū primum eò descenderet. 36 In omnibus] id est, ubicunque essent, hoc signo intelligebant sibi proficiscendum esse. 38 Nubes] vide supra 13.21. & 22.

TERTIUS LIBER MOSCHIS,

SIVE Leviticus.

TERTIUS liber Pentateuchi cōtinet memorabilia in populo Dei dicta & facta ab initio anni secundi post exitum ex Aegypto, erecto jam tabernaculo, usq; ad principium secundi mensis ejusdem anni: in primis autem id genus legum quod ad ceremonias pertinet.

CAPUT I.

Lex de voluntario holocausto, ex quibus generibus animalium, & quo ritu sit offerendum.

- 1 **N**CLAMAVIT autem Moschen: deinde allocutus est Jehova eum e tentorio conventus, dicendo.
- 2 Alloquere filios Jisraëlis & edicito eis, quisque cū offeret e vobis^a oblationem Jehovæ, ex jumētis, hoc est^b ex bobus aut ex^c ovibus sive capris offertote oblationem vestram.
- 3 Si holocaustum erit oblatio ejus e bobus, ^b maris integri offerito illā: ad portā tentorii conventus offerito illam, pro volūtate sua corā Jehova.
- 4 Et^a nititor manu sua super caput holocausti sui, ut^a sit acceptum pro ipso ad expiandum ipsum.
- 5 Ac^a jugulato^c subrumum illum *juvencum* coram Jehova, cujus offerentes filii Aharonis sacerdotes sanguinem, spargunto sanguinem illum circumquaq; super illud altare quod est ad portam tentorii conventus.
- 6 Deinde nudato pelle illud holocaustū, & dividito illud in mēbra sua.
- 7 Tunc componentes filii Aharonis sacerdotes^a ignem, struunto ligna super ignem illum.
- 8 Postea disponūto filij Aharonis sacerdotes mēbra illa cum capite & adipe, super illa ligna quæ fuerint apposita igni, qui est super altare illud.
- 9 Cū intestina ejus & crura ejus laverit aqua: sic adolebit sacerdos ea omnia in illo altari, holocaustum, sacrificium igne absumptum, odoris grati Jehovæ.
- 10 Quod si e grege oblationem suam, ex ovibus aut ex capris offeret in holocaustum, maris integri offerito eam.
- 11 Jugulatōq; illam ad latus illius altaris^a versus Aquilonem^a coram Jehova: & spargunto filii Aharonis sacerdotes sanguinem ejus super altare illud circumquaque.

^a Hebræa vox unica utraq; speciem completur, quas evidētiæ causa expressimus.
^b Hebr. marem integrū per appositionē, ut ver.
10.
^c Heb. filium bovis.

12 Divisaq; illa in mēbra sua cū capite ejus & adipe ejus, disponito ea sacerdos super illa ligna quæ fuerint apposita igni qui est super illud altare.

13 Cū intestina cruraq; laverit aqua: sic offerens sacerdos ea omnia adolebit in ipso altari, holocaustum est, sacrificium igne absumptum, odoris grati Jehovæ.

14 SINAUTEM ex aliqua volucris holocaustum oblationē suam offerat Jehovæ, tum offertor et turturibus, aut e pullis colūbæ oblationē suā.

15 Quam admoventes sacerdos ad ipsum altare, ungue secabit caput ejus adolebitque in illo altari, cū expressus fuerit sanguis ejus ad parietem ipsius altaris.

16 Et amota ingluvie ejus cum sordibus ejus, projecit eam juxta altare illud orientem versus ad locum cineris.

17 Fideritq; ipsam continentibus alis ejus quas non separabit, sic adolebit eam sacerdos in ipso altari super ea ligna quæ fuerint apposita igni: holocaustum est, sacrificium igne absumptum, odoris grati Jehovæ.

ANNOTATIO.

1 Inclamavit autem Moschen] foris manentem, quia præ gloria Dei implente tabernaculum non potuit Mosche ingredi tentorium, Exod. 40. 34. inclamavit autē, ut vocem suam e tabernaculo sonantem, & leges ferentem de sacrificiis attentē audiret. 2 Oblationem] voluntariam, ut ostendit finis ver. 3. Ex habus aut] inter animalia terrestria hæc tres solæ species sacrificiis aptæ erant. 4 Nititur] vide in Exod. 29. 10. Sit acceptum] offerenti acceptū feratur a Deo atque impuretur, tantum legittimum & gratum sacrificium: vide infra 7. 8. 5 jugulato] videlicet qui offert, ut in sequentibus sacrificiis omnibus accipiendum: quod ostenditur infra 7. 20. 7 Ignem] illum videlicet qui cœlitus demissus est cū in eo primum offerretur, infra 9. 24. & qui postea ex Dei mandato semper alendus in eo altari ad res sacras, infra 6. 5. & 6. 9 Cū intestina] nam hæc quoq; lota cum reliquis holocausti partibus erant igne consumenda: unde holocaustum & sacrificium igne absumptum dicitur Exod. 29. 18. & hic passim. 11 Coram Jehovæ] id est, ad portam tentorii conventus, supra ver. 3. Versus Aquilonem] quod etiam de priorē ἀνατολῆς intelligendum est supra ver. 5. 14 Et turturibus] quæ due tantum species volucrum aptæ erant communibus sacrificiis, præter aviculam in oblatione pro leproso infra 14. 16 Sordibus] sordibus, quæ transmissas ab ingluvie sordes excipiunt: synecdoche. Orientem versus] longissime a sancto sanctorum, ad reverentiam majestatis Dei. Ad locum cineris] in quo is qui purgabat altare cineres primum collocabat, ut postea efficeretur extra castra: quod docetur infra 4. 12. & 6. 3. & 4. 17 Separabit] a reliquo trunco.

CAPUT II.

Lex de voluntario munere rerum inanimarum crudarum, torrefactarum, frigarum, electarum, & primitiarum, cum interdicto commiscendi fermenti aut mellis, & mandato de adhibendo sale.

1 **C**UJUSVIS autem animæ, cū offeret oblationem muneris Jehovæ, e similia esto oblatio, cui superfundito oleum & apponito thus.

2 Sic afferto illud ad filios Aharonis sacerdotes, & accipito inde plenum pugillum suum e similia ejus muneris & ex oleo ejus cum tothure ejus: adoletoq; sacerdos suffimentum ejus in ipso altari, munus igne absumptum odoris grati Jehovæ.

3 Quod autem remanserit ex isto munere, esto Aharonis & filiorum ejus: res sancta sanctarum est ex igne absumptis Jehovæ.

4 Quod si offeret oblationem muneris, coctum aliquid furno, sunt e similia placentæ azymæ mixtæ oleo, aut lagana azyma uncta oleo.

5 Quod si munus ad sartaginem coctum sit oblatio tua, e similia azyma mixta oleo esto.

6 Secato

- 6 . Secato illam in frustra, postquā effuderis super eam oleū: munus est.
 7 SINAUTEM munus^a cacabi sit oblatio tua, e simila cū oleo cōficator.
 8 Tum afferto munus ipsum quod fuerit confectum^a ex istis Jehovah:
 quo oblato sacerdoti, admoveto *sacerdos* illud ad altare:
 9 Et tollens sacerdos de munere isto^a suffimentum ejus, adoleto in altari illo, igne absumptum, munus odoris grati Jehovah.
 10 Quod autem remanserit ex isto munere, esto Aharonis & filiorum ejus: res sancta sanctarum ex igne absumptis Jehovah.
 11 "NULUM munus quod offeretis Jehovah cōficator fermentatum: nam ex nullo fermento, & ex nullo^a melle adolere poteritis, igne absumendum munus Jehovah.
 12 In oblatione primitiarum offeretis ea *fermentata* Jehovah: sed ad hoc altare ne offerunto in odorem gratum.
 13 "Omnem autem oblationem muneris tui sale salito: neque cessare finito salem fœderis Dei tui a munere tuo, cum omni oblatione tua offer to salem.
 14 QUOD si offeras munus primitiarum Jehovah, aristas recētes tostas igne,^a quod contusum fuerit e spicis virentibus, offer to munus primitiarum tuarum.
 15 Cui addito oleum, & imposito ei thur^a munus est.
 16 Sic adolebit sacerdos suffimentum ejus ex^b eo contuso, & ex oleo ejus cum toto thure ejus: munus igne absumptum est Jehovah.

^a Hebr. contusionem spicæ virentis, id est, ex aristis grana torrefacta & tusa: metonymia.
^b Hebr. contusione ejus ut supra ver. 14

ANNOTATIO.

¹ Muneris] donum intellige ex rebus inanimatis ad oblationem aptis: In hoc autem cap. de voluntariis tantum agitur, in tribus vero primis versibus de crudo munere. 7 Cacabi] profundi vasis, in quo res coquantur liquore mersæ. 8 Ex istis] tostis, frixis, aut elixatis. 9 Suffimentum] partem illam quam pugillo a sacerdote accipi jussit, ut Deo igne absumatur, supra ver. 2. 11 Nullum munus] voluntarium: nam in eucharisticis sacrificiis placenta fermentata adhibebantur, infra 7. 13. & in primitiarum oblatione duo panes fermentati afferebantur, de quibus infra 23. 20. & proxime sequente versu. Mel-
¹⁴ nam mel quoque fermentandi vini habet, teste Abben Hhezra. 15 Omnem autem] mandatum est universale: ex quo admonet Christus Marc. 9. 49. ut ad æternam & incorruptam fœderis observationem sanctitatemque comparemur, oblationum exemplo quæ sine sale ingrata erant. Neque cessare fin. id est, in te ipso semper habeto fœdus meum quo velut sale conditus sis: oblationes enim hominū alienorū a fœdere, abominationi sunt mihi. Translata locutio a sensib⁹ ad animum.

CAPUT III.

Lex de sacrificiis privatorum eucharisticis, ex tribus quadrupedum generibus.

- 1 UOD si sacrificium^a eucharisticum oblatio ejus erit, cū ex bobus offert sive marem sive fœminam, integrā offer to eam coram Jehovah.
 2 Et nitens manu sua super caput oblationis suæ, mactato illam ad portam tentorii conventus: funduntōque filii Aharonis sacerdotes sanguinem illius super ipsum altare circumquaque.
 3 Postea offer to sacerdos de sacrificio hoc eucharistico igne absumendum Jehovah, adipem illum qui operit intestina, & totum illum adipem qui adhæret intestinis.
 4 Præterea ambos renes ejus, & adipem qui erit super illos^b pertinentem usque ad ilia, & reticulū quod erit super jecur, cum renibus auferto illud.

^a Hebr. eucharistarum, q. d. retributivum.

^b Hebr. qui usque ad ilia & sic deinceps.

5 Quod adoleto filii Aharonis in eo altari, unà cum holocausto quod erit super illa ligna quæ fuerint imposita igni: igne absumptum est, odoris grati Jehovæ.

6 Quòd si e grege erit oblatio ejus in sacrificium eucharisticum Jehovæ, marem aut fœminam, integram offerito eam.

7 Si ovem offert oblationem suam, tum offerito illam coram Jehovæ.

8 Et nitens manu sua super caput oblationis suæ, jugulato eam coram tentorio conventus: spargũtoq; filii Aharonis sanguinẽ ejus super ipsum altare circumquaque.

9 Postea offerito de sacrificio hoc eucharistico igne absumendum Jehovæ, adipem ejus, caudam ipsam integram, quam ad orthopygium auferet, & adipem illum qui operit intestina, & totum illum adipem qui adhæret intestinis.

10 Præterea ambos renes ejus, & adipem qui erit super illos *pertinentem* usq; ad ilia, & reticulum quod erit super jecur, cum renib⁹ auferito illud.

11 Quod adoleto sacerdos in eo altari: cibus est igne absumpt⁹ Jehovæ.

12 SINAUTEM capra erit oblatio ejus, tũ offerito illam corã Jehovæ.

13 Et nitens manu sua super caput ejus, jugulato eam corã tentorio conventus: sparguntóque filii Aharonis sanguinem ejus super ipsum altare circumquaque.

14 Postea offerito de ea oblatione sua igne absumendum Jehovæ, adipẽ illum qui operit intestina, & totum adipem qui adhæret intestinis.

15 Præterea ambos renes ejus, & adipem qui erit super illos *pertinentem* usq; ad ilia, & reticulũ quod erit super jecur, cum renibus auferito illud.

16 Quẽ adoleto sacerdos in eo altari: cibus igne absumptus in odorem gratum, "omnis adeps Jehovæ esto.

17 Statuto perpetuo per generationes vestras "in omnibus habitationibus vestris, nullum adipem, & nullum sanguinem comeditote.

ANNOTATIO.

16 Omnis adeps] hoc quoque mandatum generale est, ut in omnibus victimarum generibus adeps nec afferenti nec offerenti cedat, sed Deo sit sacer. Est autem adeps non quodvis pingue, sed musculorum extremitatibus aut membranis heret, qui frigore concretus durus & fragilis est. 17 In omnibus hab.] hoc est, non tantum animalium mactatorum in publico ad sacrificia, sed etiam in vestris habitationibus ad privatos usus vestros, in universum esu adipis & sanguinis vobis interdicto: vide 1. Schemu. 14. 33.

CAPUT IIII.

Lex de sacrificiis pro peccatis errore commissis a summo sacerdote, Ecclesia, Principe, & privato e vulgo.

a Hebr. animalia.

TEM allocutus est Jehova Moschen, dicendo.

Alloquere filios Jisraëlis, dicẽdo, "quisq; cùm peccaverit per errorẽ præter omnia mandata Dei peccatis quæ non sunt faciẽda, & fecerit præter unũ ex illis mandatis:

Si sacerdos ille qui "unctus est peccaverit" in reatum populi, tũ offerito propter peccatum suum quo peccavit, juvenicum^b subrumum integram Jehovæ in "peccatum.

b Hebr. filium bovis, & sic deinceps.

4 Addu-

4 Adductoq; juvenco illo ad portam tentorii conventus coram Jehova, nititor manu sua super caput ipsius juveni, & jugulato juvencom illum coram Jehova:

5 Deinde accipiens ipse sacerdos unctus de sanguine illius juveni, inferto eum in tentorium conventus,

6 Et intingēs sacerdos ipse digitum suum sanguine illius, aspergito de sanguine illo septem vicibus coram Jehova, ante velum sanctuarii:

7 Ponito quoq; sacerdos de sanguine illo super cornua altaris suffitus aromatici coram Jehova, quod *est* in tentorio conventus, totum verò reliquum sanguinem juveni effundito versus fundamentum altaris holocausti, quod *est* ad portam tentorii conventus:

8 Præterea totum adipem illius juveni pro peccato auferto ab eo, adipem qui operit intestina, & totum adipem qui adhæret intestinis,

9 Ambosq; renes & adipem qui *erit* super illos ^c*pertinentem usq; ad ilia,* & reticulum quod *erit* super jecur cum renibus auferto illud,

10 Sicut aufertur ex bove sacrificii ^d*eucharistici: quæ adoleto sacerdos* in altari holocausti.

11 Pellem verò juveni illius & totam carnem ejus cum capite ejus & cum cruribus ejus, intestinaque ejus & fimum ejus,

12 Denique totum illum juvencom efferto extra castra ad locum mundum, ad locum ^e*ubi effunditur cinis, & cõburito eum super ligna igne:* in loco ubi effunditur cinis comburitor.

13 Quòd si totus cõetus filiorum Jisraëlis erraverint, & abdita sit res ab oculis ipsius Ecclesiæ, fecerintq; aliquid præter ullum præceptorum Jehovæ, eorum quæ non sunt faciendæ, ita ut rei sint:

14 Cùm innotuerit peccatum quo peccaverint cõtra *mandatum* illud, tunc offerentes Ecclesiæ juvencom subrumum in peccatum adducunto eum ante tentorium conventus:

15 Nituntorq; seniores ipsi cõetus manibus suis super caput illius juveni coram Jehova, & jugulanto juvencom illum coram Jehova:

16 Deinde inferto sacerdos ipse unctus de sanguine illius juveni in tentorium conventus:

17 Et intingendo sacerdos ipse digitum suum *accipiens* de illo sanguine, aspergito septem vicibus coram Jehova ante velum ipsum:

18 De eodem quoq; sanguine ponito super cornua illius altaris quod *est* coram Jehova, quod *est* in tentorio conventus, totum verò reliquum sanguinem effundito versus fundamētum altaris holocausti quod *est* ad portam tentorii conventus:

19 Præterea totum adipem illius auferens ex illo, adoleto in isto altari.

20 Deniq; facito juvenco illo quemadmodum facit juvenco pro peccato suo, sic facito eo: ita expiabit eos sacerdos ille & remittetur eis.

21 Efferto verò juvencom illum extra castra, & cõburito illum quemadmodum comburit juvencom illum ^e*priorem: peccatum Ecclesiæ est.*

^c Heb. qui usque ad ilia, ut supra 3. 4.

^d Heb. eucharistiarum, ut supra 3. 1. & sic deinceps.

^e Hebr. effusionis cinerū

22 Cùm princeps peccaverit, & fecerit aliquid præter ullum mandatorum Jehovæ Dei sui, eorum quæ non sunt facienda, per errorem ita ut reus sit.

23 Et notum factum fuerit peccatum ejus quo peccavit contra illud, tunc adducito oblationem suam, hircum caprarum marem integrum.

24 Et nititor manu sua super caput illius hirci, & jugulato illum in loco ubi jugulat sacerdos holocaustum ipsum coram Jehova: peccatum est.

25 Deinde accipiens sacerdos ipse de sanguine istius peccati digito suo, ponito super cornua altaris holocausti: reliquum vero sanguinem effundito versus fundamentum altaris holocausti.

26 Præterea totum adipem ejus adoleto in isto altari sicut adipem sacrificii eucharistici: ita expiabit eum sacerdos a peccato ejus, & remittetur ei.

f. heb. anima.
g. Heb. de populo terræ.

27 Quod si unus quispiam peccaverit per errorem ex^s vulgo, faciendo aliquid præter mandata Jehovæ eorum quæ non sunt facienda ita ut sit reus.

28 Cùm notum factum fuerit ei peccatum ejus quo peccavit, tum adducito oblationem suam capram & capris integram foeminam pro peccato suo quo peccavit:

29 Et nititor manu sua super caput istius peccati, & jugulato peccatum istud in loco holocausti.

30 Deinde accipiens sacerdos de sanguine ejus digito suo ponito super cornua altaris holocausti, totum vero sanguinem reliquum effundito versus fundamentum istius altaris.

31 Præterea totum ejus adipem auferens sicut aufertur e sacrificio eucharistico adeps, adoleto eum sacerdos in ipso altari, in odorem gratum Jehovæ: sic expiabit eum sacerdos, & remittetur ei.

32 Sin autem ovem adducet oblationem suam pro peccato, foeminam integram adducito eam.

33 Et nititor manu sua super caput illius peccati, & jugulato illam pro peccato in loco ubi jugulat sacerdos holocaustum ipsum.

34 Deinde accipiens sacerdos de sanguine illius peccati digito suo ponito super cornua altaris holocausti, totum vero sanguinem reliquum effundito versus fundamentum illius altaris.

38 Præterea totum ejus adipem auferens sicut aufertur adeps ovise sacrificio eucharistico adoleto eos sacerdos in altari illo super igne consumpta Jehovæ: ita expiabit eum sacerdos a peccato ejus quo peccavit, & remittetur ei.

ANNOTATIO.

3 Unctus] id est, summus: nam is solus postea ungebatur: vide in Exo. 40. 15. In reatum] id est, populum inducens in reatum, sive doctrina sive exemplo materiam ei præbens peccandi: similis locutio est 1. Chron. 21. 3. Peccatum] hostiam pro peccato, sic in sequentibus: metonymia. 12 Ubi effunditur cinis] deportatus e loco sacro: nam extra castra ultimam cinerariam esse oportebat a priore distinguendam cujus meminit supra 1. 16. 21 Priorem] pro peccato suo, supra ver. 12. 24 Holocaustum ipsum] jure, de quo Exo. 29. 38. sic vocatur *xet' afo xlu* passim, ut infra ver. 33. 26 Eucharistici] de quo supra 3. 5. & sequentibus. 35 Eos] adipem tam holocausti quam sacrificii eucharistici. Igne consumpta] id est, holocausta quotidiana, & alia adventicia: nam unum altare omnibus istis sacrificiis erat commune quæ in atrio consumebantur.

CAPUT V.

Leges de dissimulante blasphemiam proximi, de immundo ex immundorum contactu, de temere

mere jurante, de eo qui res sacras imminuit per errorem sive facti sive juris, & de eo qui de-industria mentitur proximo post illatum damnum.

1 **I**TEM cū peccaverit^a quispiam, & audierit vocem blasphemiae, cujus ipse^a testis sit, sive viderit sive^a cognoverit, si non indicet, utique^a feret iniquitatem ejus. ^a Heb. anima.

2 Aut cū quispiam tetigerit rem ullam immundam, aut cadaver ferē immundē aut cadaver jumenti immundi aut cadaver reptilis immundi: etsi abditum fuit ab eo, ipse tamen immundus est & reus.

3 Aut cū tetigerit immunditiam hominis, secundum omnem immunditiam ejus qua fit immundus, sive abditū fuerit ab eo sive ipse noverit, reus tamen est.

4 Aut cū quispiam juraverit^a effutiendo labiis suis se malē aut benefacturum, secundum omnia quæ effutire solet homo juramento, & abditum fuerit ab eo, deinde cognoverit se reum esse unius ex istis:

5 Tum esto, quia reus est unius ex istis, ut id^a confiteatur in quo peccavit:

6 Itaque adducito^a reatum suum Jehovæ propter peccatū suum quo peccavit, fœminam e grege ovem aut capram e capris in reatum: ita expiabit eum sacerdos a peccato suo.

7 Quod si non adipiscatur manus ejus^b quod satis erit pro parva pecude comparanda, tunc adferro reatum suum quo peccavit, duos turtures aut duos pullos columbæ Jehovæ, unum in peccatum, & alterum in holocaustum. ^b Heb. sufficientia parvæ pecudis: sic ver. II.

8 Quibus allatis ad sacerdotē, offerro eum qui est in peccatum prius, & ungue secato caput ejus e regione cervicis ejus ita ut non^a separet.

9 Et aspergito de sanguine illius peccati super parietem altaris, quod verò remanserit de illo sanguine exprimitor versus fundamentum illius altaris, peccatum est.

10 Ex altero autem conficito holocaustum^a pro more: ita expiabit eum sacerdos a peccato ejus quo peccavit & remittetur ei.

11 Quod si non assequatur manus ejus duos turtures aut duos pullos columbæ, tunc adferro oblationem suam qui peccavit, decimam Ephæ similæ in peccatum: ne addito ei oleum, neque imposito ei thus, quia peccatum est.

12 Qua allata ad sacerdotem, accipito ex ea sacerdos plenum pugillum suum in suffimentum ejus, & adoleto in ipso altari super igne ablumpta Jehovæ: peccatum est.

13 Ita expiabit eum sacerdos a peccato suo quo peccavit de aliquo ex istis, & remittetur ei: esto autem reliquum sacerdotis, sicut muneris reliquum.

14 PRÆTEREA allocutus est Jehova Moschen, dicendo:

15 Cū quispiam fefellerit falsitate aliqua & peccaverit per errorem in nuens e rebus sacris Jehovæ, tunc afferto reatum suum Jehovæ arietem

^e Heb. argen-
to siclorum:
hypallage. integrum e grege, " cum æstimatione tua, *id est*, " siclis argenteis prout est
siclus sacer, pro reatu.

16 Sic quod peccavit *minuens* e re sacra rependito, & quintam partem
ejus superaddito ei & dato illud sacerdoti: ita sacerdos expiabit eum per
arietem illum reatus, & remittetur ei.

17 Quòd si quispiam quando peccavit, " ita fecit præter ullum man-
datorum Jehovæ eorum quæ non sunt facienda, ut nesciret *faciendum non*
esse & reus fieret, nihilominus feret iniquitatem suam.

18 Quapropter adducito arietem integrum ex ovili cum æstimatione
tua pro reatu ad sacerdotem: ita expiabit eum sacerdos ab errore suo quo
erravit cùm ipse nesciret, & remittetur ei.

^d Heb. reum
faciendo re-
um se fecit. 19 Reatus est, " omnino reum se fecit Jehovæ.

20 I T E M allocutus est Jehova Moſchen, dicendo,

21 Cùm quispiam peccaverit & fefellerit falsitate " contra Jehovam,
mentitus cōtra proximum suum de deposito aut de " societate aut de ra-
pto, aut *de dolo quo* fraudavit proximum suum:

22 Sive inventa re illa mentitus erit de illa, aut juraverit de mendacio,
de aliqua re ex omnibus quas facere potest homo peccando in eis:

23 Tum esto quia peccavit & reus est, ut restituat " rapinā ipsam quam
rapuit aut ipsam " rem dolo interversam, aut depositū ipsum quod apud
se depositum fuerat, aut ipsam rem amissam quam invenit:

24 Aut de quocunque juraverit mendaciter, " rependito illud " quanti
fuerit & quintā ejus superaddito ei: ei cujus est dato illud " quo die " reus
peractus est:

25 Deinde reatum suum asserto Jehovæ, arietē integrum ex ovili cum
æstimatione tua, in reatum ad sacerdotem.

26 Ita expiabit eum sacerdos coram Jehova, & remittetur ei, pro ali-
quo ex omnibus quæ fecerit, " reatum obeundo in eo.

ANNO TATIO.

^g Heb. secun-
dum caput
ejus, id est,
summā vel
sortem.
^h Heb. reatus
sui.
ⁱ Heb. in rea-
tu in eo. 1 Testis] Plerique omnes de eo legem hanc accipiunt, qui testimonium a se in iudicio sub religione iuramenti petunt,
ex veritate non præstat: sed quia adjunctæ leges omnes de peccante per ignorantiam & de privatis peccatis loquuntur, sed
communis omnibus imperatur oblatio, potius de eo hic videtur agi, qui non corrigit proximum blasphemantem, sed
de industria vel imprudentia peccatum ejus dissimulat. est itaque hic lex de correctione proximi, ut infra 19. 17. ^{Cognos-}
verit] auditione. Indicer] ei qui peccavit, fraternè eum admonendo. Feret iniq.] id est, illius peccati reus erit. 2 Effusi-
ditum] id est, etiam ignorans contactu horum polluitur. 3 Secundum omnem imm.] cujus genera explicantur infra 11. 12.
13. 15. & 17. capitibus. 4 Effutendo] temere proferendo ac perturbato animo: quale fuit juramentum Davidis contra
Nabalem 1. Schemu. 25. 22. Abditum] ex animi perturbatione. 5 Confiteatur] coram Domino in loco facto. 6 Rea-
tum] oblationem pro reatu, ut ver. 7. & 15. nam rerum nomina cum symbolis earum communicantur metonymicè: sic
etiam peccatum ver. 7. & supra 4. 3. 8 Separet] caput a reliquo corpore, ut supra 1. 17. 10 Pro more] de quo supra 1. 14.
id est, oleo & thure carebat. 13 Sicut muneris] de quo supra 2. 3. 15 Cum æstimatione tua] id est, cum tanta pecunia quan-
titu sacerdos æstimaveris damnum sacris ab eo illatum, ut explicatur ver. 16. 18. & 25. vide plura de hac lege infra 2. 2. 14.
17 Ita fecit] id est, non minuit quidem ut in superiore lege, sed in rem sacram alia ratione peccavit. 21 Contra Jehovam
nam etiam contra proximum prolatur, contra Jehovam est: sic exaggeratur peccatum mendacii. 23 Rapinam ipsam
si extabit. 24 Rependito illud] si illud ipsum non potest reddi, quia non extat, aut deterius factum est. 25 Rapinam ipsam
id est, restitutionem ne differo, sed eodem tempore quo reconciliabitur Deo, proximo satisfacito. sic Matth. 5. 23.

CAPUT VI.

Ritus superiorum sacrificiorum fusius explicatur, holocausti, muneris omnium communis,
muneris sacerdotum cum initiantur, sacrificiū pro peccato & pro reatu.

1 ITEM

- I**TEM allocutus est Jehova Moschen dicendo,
 Præcipe Aharoni & filiis ejus dicendo, hæc esto lex^a ipsius
 holocausti: ipsum est quod ascēdit in adustionem quæ sit in
 altari ipso tota nocte usq; mane, quia ignis ipse altaris^a alen-
 dus est in eo. ^a Heb. fiet us
urat.
- Indutus ergo sacerdos^a vestimento suo lineo, & femoralibus lineis
 superindutis carni suæ, tollito cinerem ubi consumpserit ignis holocau-
 stum in isto altari, & ponito illum^a secus ipsum altare:
- Deinde nudato se vestibus^a suis & induito vestibus aliis, ac deserto
 cinerem ipsum extra castra^a in locum mundum.
- Ignis autem qui est super altare alitor in eo, ne extinguitur, sed facito
 sacerdos ut ardeant ligna super illum^b quolibet mane: & disponito super
 illum unumquodque holocaustum, & adoleto super eum adipēs eucha-
 risticorum. ^b Heb. mane
mane.
- Ignis jugiter alitor in eo altari, ne extinguitur.
- Hæc autem esto lex^a ipsius muneris: offerito illud aliquis filiorum A-
 haronis coram Jehova ante idem altare:
- Et tollens ex eo pugillo suo, de simila illius muneris & de oleo ejus
 totumq; thus illud quod erit in eo munere, adoleto in altari, odor gratus
 est suffimentum ejus Jehovæ.
- Quod autem remanserit ex eo, comedent Aharon & filii ejus: azy-
 mis factis comeditur in loco sancto, in atrio tentorii conventus come-
 dunt illud.
- Necoquitur fermentatum, dedi illud ut sit pars eorum ex meis igne
 absumptis: res sancta sanctarum est sicut^a peccatum & sicut reatus ipse.
- Omnis mas ex filiis Aharonis comedet illud, statuto perpetuo per
 generationes vestras de igne absumptis Jehovæ: quicquid tetigerit ea,
 sacrum esto.
- I**TEM allocutus est Jehova Moschen dicendo,
- Hæc esto oblatio Aharonis & filiorum ejus, quam offerent Jehovæ
 semper quo tempore^a consecrabitur eorum aliquis, decima Ephæ si-
 mila munus, dimidium ejus mane & dimidium ejus vespere. ^a Heb. unge-
tur, propriū
sacerdotis
summi, si-
præ 4. 3. sed
aliis tribui-
tur pro eorū
consecratio-
ne & initia-
tione ad sa-
cra: synec-
doche.
- In sartagine cum oleo parator, bullatum afferto illud, cocta mu-
 neris frustra, offerito odorem gratum Jehovæ.
- Similiter sacerdos ille & filii ejus qui unctus fuerit pro eo facito idē,
 statuto perpetuo, Jehovæ prorsus adoletor.
- Sic prorsus esto omne munus sacerdotis, ne comeditur.
- I**TEM allocutus est Jehova Moschen, dicendo:
- Alloquere Aharonem & filios ejus dicendo, hæc esto lex peccati: in
 loco^a ubi jugulari solet holocaustum jugulator peccatum coram Jeho-
 va, in atrio tentorii conventus. ^a Heb. coctus
ras muneris
frustorū: sen-
sus est, massa
illa prius in
frusta divi-
ditor, dein-
de coquitur.
- Sacerdos ille qui^a offert peccatum illud^a comedet ipsum: in loco sa-
 cro comeditur, in atrio tentorii conventus. ^a Heb. facit.

- 20 Quicquid tetigerit carnem illius, "sanctum esto: & cum quis asperferit de sanguine illius super ullum vestimentum, illud vestimentum super quod asperferit lavato" in loco sancto.
- 21 Et vas testaceum in quo coctum fuerit frangitor: quod si in vase æneo coctum fuerit, tum defricator & immergitur in aquam.
- 22 Omnis mas in sacerdotibus comedere poterit illud: res sancta sanctarum est.
- 23 Sed omne peccatum" de cujus sanguine aliquid illatum fuerit in tentorium conventus ad expiandum in sancto, ne comeditor, igne comburitor.
- 24 I T E M hæc esto lex ipsius" reatus, res sancta sanctarum est.
- 25 In loco in quo jugulare solent holocaustum ipsum, jugulanto reatum: sanguinem autem ejus spargito super altare circumquaque.
- 26 Totum verò adipem ejus offerito ex eo, caudam & adipem illum qui operit intestina:
- 27 Ambosque renes & adipem qui erit super illos *pertinentem* usque ad ilia, & reticulum quod erit super jecur cum renibus auferto illud.
- 28 Et adolero illa sacerdos in ipso altari, igne absumendum Jehovæ, reatus est.
- 29 Omnis mas e sacerdotibus comedere potest illud: in loco sacro comeditor, res sancta sanctarum est.
- 30 Prorsus sicut peccato sic reatui lex eadem esto utrisque: sacerdotis ipsius qui eo expiationem fecerit, esto.
- 31 Sacerdotis autem qui offert holocaustum alicujus, pellis holocausti quod obtulerit illius sacerdotis esto.
- 32 Item omne munus quod coquitur in furno, & quicquid paratur in cacabo aut in sartagine, sacerdotis qui offert illud illius esto,
- 33 Similiter omne" munus mixtum oleo vel aridum: omnium filiorum Aharonis hoc jus esto, "unius sicut alterius.

f Hebr. viri sicut fratris sui.

ANNO TATIO.

1 Item al.] Plerique hoc caput incipientes a ver. 20. superioris cap. non viderunt tibi de privato quoque peccato agi, hic vero præcepta generalia de sacrificiorum ritu: quamobrem nos cum veteres Hebræos, tum argumentum secuti alter distinximus. 2 Ipsius holoc.] sive jugis Exod. 29. 38. sive privati ac voluntarii supra 1. sive lege imperati. Ipsum est] id est, totum consumitur igne, unde nomen habet, cujus etymon ostendit Mosche. 3 Vestimento] tunica, de qua Exod. 28. 39. & 40. Secus altare] orientem versus, supra 1. 16. 4 Suis] ministerialibus, de quibus ver. 3. In locum mun.] de quo supra 4. 12. 7 Ipsius muneris] de quo supra 2. 10 Peccatum & reatus] sacrificium pro peccato & reatu, ut infra passim: vide supra 5. 6. 11 Sacrum esto] ne ad alios usus adhibeatur, sed aut frangitur aut ante lavatur, infra ver. 20. & 21. 13 Semper quo temp.] id est, quotiescunque illorum aliquis sacerdotali muneri initiabitur, sive summus qui ungendus est, sive alii consecrandi. Decima Ephæ] vide Exod. 16. 37. 14 Bullatum] ita coctum ut in bullas tumuerit. 18 Ubi jugulare] supra 1. 3. & 5. 19 Comedet ipsum] quod licebit comedere, nam quedam comedere nefas erat infra 23. 20 Sanctum esto] ut supra in ver. 2. In loco sancto] ubi immunditiam contraxit: nam hoc ad sacerdotes ministrantes pertinet. 23 De cujus sang.] hujusmodi sunt sacrificia pro errore summi Sacerdotis & Ecclesie, de quibus supra 4. & anniversaria diei expiationum, infra 16. 24 Reatus] de quo supra 5. toto cap. 33 Munus] de quo supra 2. Unius sicut al.] id est, omnium ex æquo.

CAPUT VII.

Lex de eucharistico sacrificio trium generum, gratulatorio, votivo, & voluntario, de adipem & sanguine omni vitando, & de jure sacerdotum in omneis res quæ offerebantur.

I T E M

ITEM hæc esto lex sacrificii eucharistici, quod quis offeret Jehovahæ.

Si pro gratiarum actione offeret ipsum, tunc offerito cum ipso sacrificio gratiarum actionis placentas azymas mistas oleo, & lagana azyma uncta oleo: *sunt* autem placentæ illæ mistæ oleo, & similia bullatæ.

Præter placentas panem fermentatum offerito in oblationem suam, cum sacrificio gratiarum actionis, eucharistico suo.

Et offerito ex ea panem *unum* ex tota oblatione Jehovahæ in elationem: ejus sacerdotis qui sparget sanguinem eucharisticorum, esto.

Caro autem sacrificii gratiarum actionis, eucharistici ejus, die oblationis ejus comeditor, nemo relinquit ex illa quicquam usque mane.

Si verò votivum aut voluntarium erit sacrificium oblationis ejus, quo die offeret sacrificiū suum, comeditor: & postero die similiter quod remanserit ex eo comeditor.

Quod autem *diutius* remanebit e carne illius sacrificii, ipso die tertio igne comburitor.

Nam si quicquam comedetur de carne sacrificii eucharistici ejus die tertio, non erit acceptū, ei qui obtulit illud, non reputabitur, res abominabilis esto: quam obrē^b is qui comederit ex ea, iniquitatē suam feret.

Et horum caro quæ tetigerit ullam rem immundam ne comeditor, igne comburitor: quod autem ad carnem reliquam, quisquis mundus est comedere poterit illam.

Quisq; aut comederit carnē e sacrificio eucharistico quod est Jehovahæ, cum immunditia sua in se, utiq; excindetur homo ille e populis suis.

Cum quis tetigerit ullam rem immundam, sive immundum hominem, sive jumentum immundum, sive quicquid est abominatio immunda, deinde comederit de carne sacrificii eucharistici quod est Jehovahæ: utique excindetur homo ille e populis suis.

ITEM allocutus est Jehova Moschen, dicendo:

Alloquere filios Jisraëlis dicendo: nullum adipem bovis aut ovis aut capræ comeditote.

Adeps quidem cadaveris & adeps discerpti adhiberi poterit ad omne opus: sed omnino ne comeditote eum.

Nam quisquis comederit adipem ex iis jumentis e quibus offert homo igne absumendum, utique excindetur homo ille qui comederit e populis suis.

Similiter nullum sanguinem comedite in ullis habitationibus vestris, ullius volucris aut ullius bestię.

Quisquis comederit ullum sanguinem, utique excindetur homo ille e populis suis.

PRÆTEREA allocutus est Jehova Moschen, dicendo,

Alloquere filios Jisraëlis dicendo: qui offert sacrificium suum eu-

^a Heb. com-
edēdo cōed.

^b Heb. anima
quæ com.

^c Heb. carnē
antecedens
pro relativo.
^d Heb. anima
quæ.

^e Heb. anima
illa: sic dein-
ceps.

^f Heb. immū-
ditiā homi-
nis, Hypal-
lage.

charisticum Jehovæ, afferto oblationem suam Jehovæ de sacrificio suo eucharistico.

20 Manus ejus adferunto igne absumenda Jehovæ: ipsum adipem impositum pectori adferro, & pectus ad agitandum ipsum agitatione coram Jehova.

21 Tum adoleto sacerdos adipem illū in ipso altari, pectus verò ipsum esto Aharonis & filiorum ejus.

22 Armum etiam dextrum date in elationem sacerdoti, ex vestris sacrificiis eucharisticis.

23 Illius e filiis Aharonis qui obtulerit sanguinem & adipem illum eucharisticorum, esto armus ipse dexter in partem.

24 Nam pectus ipsum agitationis armumq; elationis excepi a filiis Jisraëlis e sacrificiis eucharisticis eorum: & dedi ea Aharoni sacerdoti & filiis ejus statuto perpetuo, a filiis Jisraëlis accipienda in partem.

25 Hæc est pars unctionis Aharonis & unctionis filiorum ejus ex igne absumēdis Jehovæ, ex qua die jussit eos accedere ad sacerdotio fungendum Jehovæ:

g Heb. ad dā-
dum eis.

26 Quam præcepit Jehova dari eis, ex quo die unxit eos, a filiis Jisraëlis, statuto perpetuo per generationes eorum.

27 Hæc est lex de holocausto ipso, de munere, & de peccato, de reatu, item de consecrationibus, ac de sacrificio eucharistico:

28 Quam præcepit Jehova Moschi in monte Sinai, quo die præcepit ipse Jehova filiis Jisraëlis ut offerant sacrificia sua ipsi in deserto Sinai.

ANNOTATIO.

1 Item] Hæbræos secuti ita distinximus: nam leges de reatu & de peccato coherere ostendit versus 25. 3 Panem ferre] vide supra in 2. 11. 8 Non reputabitur] tanquam sacrificium eucharisticum legitimè oblatum. Res abominabili] vel Hæbræa propriè significat carnem quæ vetustate fit deterior in odorem vel speciem. 9 Quisquis mundus] e sacerdotibus, de quorum munditia & impuritate infra 21. & 22. 10 Quod est Jehovæ] quod ex superioribus causis ingratum non est, sed acceptum Deo. Cum immunditia sua] priusquam ab ea sit purgatus, ut imperatur infra 21. & 22. Excedatur] vide in Gen. 17. 14. 11 Immundam] de quo infra a cap. 11. ad 15. & cap. 17. 13 Bovis aut ovis] eorum jumentorum quæ sacrificiis apta sunt: nam aliorum quæ comedere fas erat, de quibus infra 11. & Deut. 14. adipe non interdicebatur. 14 Percerpti] etiam e jumentorum genere apto sacrificiis. 19 Afferto] ipse, non per alium afferendum curato, quod declarat ver. sequens. De sacrificio] eas partes quæ vel Deo adolendæ erant, vel sacerdotibus cessuræ. 25 Unctionis Ahar.] id est sacerdotis uncti: hypallage. Die] a tempore septidui illius, quo sacerdotes uncti & consecrati fuerint. 26 Unxit eos] Mosche, vel Deus per Moschen. 27 Hæc est lex] Epilogus omnium superiorum a principio libri.

CAPUT VIII.

Consecratio rerum & personarum ad Dei cultum pertinentium, prout mandatum fuerat Exod. 29. & 30.

1 TEM allocutus est Jehova Moschen, dicendo,

2 **A**ccipe Aharonem & filios ejus cum eo, vestesq; illas, & oleum ipsum unctionis, juvencum quoque ipsum peccati, ac duos arietes, canistrumque illum azymorum:

3 Et totum hunc cœtum convoca, ad portam tentorii conventus.

4 Quæ fecit Mosche sicut præceperat Jehova ei, & cōgregatus est cœtus ipse ad portam tentorii conventus.

5 Tunc

- 5 Tunc dixit Mosche ad cœtum, *hæc est res illa, quam præcepit Jehova facere.*
- 6 Jubens ergo Mosche accedere Aharonem & filios ejus, lavit eos aqua.
- 7 Deinde imponens ei tunicam accinxit eum balthео, inducto quę ei pallio imposuit amiculum: & accingens illud cingula amiculi, cū amiciret illum eo,
- 8 Apposuit ei pectorale sacrum, indidit quę pectorali sacro Urim & Tummim:
- 9 Postea imposita cidari capiti ejus, imposuit cidari e-regione faciei ejus bracteā aureā, coronamentum sacrum, sicut præceperat Jehova Moschi.
- 10 Cumquę accipiens Mosche oleum unctionis unxisset tabernaculum ipsum & quicquid in eo erat, ut sanctificaret illa,
- 11 Et aspergens eo altare ipsum septem vicibus, unxisset ipsum altare & omnia instrumenta ejus & labrum & scapum ejus, ad sanctificandum ea:
- 12 Effundens de illo oleo unctionis super caput Aharonis, unxit eum ad sanctificandum eum.
- 13 Similiter jussit Mosche accedere filios Aharonis, & induens eos tunicis cinxit eos balthео, alligavit quę eis tiaras, sicut præceperat Jehova Moschi.
- 14 Deinde admovit juvenum illum peccati, nitente Aharone & filiis ejus manibus suis super caput illius juveni peccati:
- 15 Quem cū jugulasset, acceptum Mosche sanguinem illius posuit super cornua altaris circumquaque digito suo, & expiavit altare: reliquum verò sanguinem effudit versus fundamentum altaris, ad expiandum in eo:
- 16 Postea accipiens totum illum adipem qui est super intestina, & reticulum jecoris, ambosquę renes & adipem eorum, adolevit Mosche in ipso altari:
- 17 Reliquum verò juvenum, id est, pellem ejus & carnem ejus & fimum ejus combussit igne extra castra, quemadmodum præceperat Jehova Moschi.
- 18 Deinde admovit arietem holocausti, nitentibus Aharone & filiis ejus manibus suis super caput illius arietis:
- 19 Quem cū jugulasset, sparsit Mosche sanguinem ejus super altare circumquaque:
- 20 Et divisō ariete in membra sua, adolevit Mosche caput & membra & adipem.
- 21 Postquam intestina & crura ejus lavisset aqua: sic adolevit Mosche totum arietem hunc in eo altari, holocaustum fuit in odorem gratum, igne absumptum Jehovę, quemadmodum præcepit Jehova Moschi.
- 22 Deinde admovit arietem illorum alterum, arietem consecratio-

num, nitentibus Aharone & filiis ejus manibus suis super caput illius arietis:

23 Quem cum jugulasset, accipiens Mosche de sanguine ejus imposuit ^{a Heb. molli auriculæ,} infimæ auriculæ Aharonis dexteræ, & pollici manus ejus dexteræ & pollici pedis ejus dexteri:

24 Similiter jubens accedere filios Aharonis imposuit Mosche de illo sanguine infimæ auriculæ eorū dexteræ, & pollici manus eorum dexteræ ac pollici pedis eorum dexteri, deinde sparsit Mosche reliquum sanguinem super illud altare circumquaque:

25 Cumq; accepisset illius adipem & caudam totumq; adipem qui erat super intestina & reticulum jecoris ambosq; renes & adipem eorum, armumque dexterum,

26 De canistro verò illo azymorum quod erat coram Jehova, accepisset placentam unam azymam & placentam panis cum oleo unam & lagnum unum, apposuit adipibus illis armoque dextero:

27 Et imponens hæc omnia manibus Aharonis & manibus filiorum ejus, agitavit illa agitatione coram Jehova:

28 Postea accepta Mosche illa e manibus eorum adolevit in illo altari super ipsum holocaustum: consecrationes fuerunt in odorem gratum, igne absumpta fuerunt Jehovæ.

29 Accepit autem Mosche pectus illius quod agitavit agitatione coram Jehova: ex illo ariete consecrationū Moschi cessit in partem, quem admodum præceperat Jehova Moschi.

30 Tunc accipiens Mosche de illo oleo unctionis & de sanguine isto qui erat super altare, asperxit Aharonem vestes ejus & filios ejus & vestes filiorum ejus cum eo: sic sanctificavit Aharonem & vestes ejus, filiosque ejus & vestes filiorum ejus cum eo.

31 Postea edixit Mosche Aharoni & filiis ejus, coquite istam carnem ad portam tentorii conventus, & ibi comedite eam panemq; istum qui est in canistro consecrationum: quemadmodum præcepi dicendo, Aharon & filii ejus comedunto illud:

32 Quod autem reliquum fiet de ista carne aut de isto pane, igne comburite.

33 Sed extra portam tentorii conventus ne exite septem diebus usque ad diem complementi, diebus consecrationum vestrarum: nam septem diebus^b consecrabit Jehova ministerium vestrum.

^{b Heb. implebit Jehova manus vestras.} 34 Sicut facit die hoc, præceperat Jehova facere ad expiandum vos.

35 Quapropter ad portam tentorii conventus manete interdium & noctu septem diebus, & observate observationem Jehovæ ut non moriamini: sic enim jussus sum.

^{c Heb. per manū Moschis, id est, ministerium: metonymia.} 36 Quod fecit Aharon & filii ejus, secundum omnia verba quæ præceperat Jehova per Moschen.

¹ Accipe] id est, jube tecum ad portā tentorii conventus illos accedere, & alia afferri & adduci ad te. ⁵ Hæc est res] quam mox facturus sum, & vos spectaturi. ³¹ Illud] reliquum carnis & panis ex canistro. ³² Reliquum fiet] usque in posterum mane. ³⁴ Facit] exequitur per me. ³⁵ Observationem] id est, legem hanc quam a vobis observari jubet, mortem denunciāns si transgrediamini.

CAPUT IX.

Aharon primo die a consecratione filiis populoq; presente, primū pro se deinde pro toto populo sacrificia & munera offert: quibus igne cælo absumptis, ministerium sacerdotum populo divinitus comprobatur.

1 **1**UIT autem die octavo, quo convocavit Mosche Aharonem & filios ejus, ac seniores Jisraëlis:

2 **1** Ut ediceret Aharoni, accipe tibi vitulum^a subrumum in peccatum & arietem in holocaustum integros, & offer coram Jehova:

^a Heb. filium bovis.

3 Filios verò Jisraëlis alloquitor dicendo, accipite hircum caprarum in peccatum, vitulumq; & agnum^b anniculos integros in holocaustum,

^b Heb. filios anni.

4 Et bovem & arietem in eucharistica ad sacrificādum coram Jehova, munusq; mixtum oleo: nam hodie Jehova appariturus est vobis.

5 Accipientes ergo quæ præceperat Mosche adduxerunt ante tentorium conventus, & accedentes totus cœtus steterunt coram Jehova.

6 Tum dixit Mosche, hanc rem quam præcepit Jehova facitote, & apparebit vobis gloria Jehovæ.

7 Edixitq; Mosche Aharoni, accede ad hoc altare, primū para peccatum tuum & holocaustum tuum expiationem facturus pro te & pro populo hoc: deinde para oblationem ipsius populi & expiationem fac pro eis, quemadmodum præcepit Jehova.

8 Accedens itaque Aharon ad altare, jugulavit illum vitulum qui erat pro se.

9 Et admoventibus filiis Aharonis sanguinem illius ad eum, intingens digitum suum in illo sanguine posuit super cornua illius altaris, reliquum verò sanguinem effudit versus fundamentum altaris.

10 Adipem autem & renes & reticulum^c jecoris in peccato ipso adolevit in eo altari, quemadmodum præceperat Jehova Moschi:

^c Heb. ejecore.

11 Carnem verò & pellem ejus, combussit igne extra castra.

12 Deinde jugulavit suum holocaustum, cui porrigentibus filiis Aharonis sanguinem illius, sparsit eum in illo altari circumquaque:

13 Similiter holocaustum porrigentibus ei per membra illius & caput illius, quæ adoleret in ipso altari,

14 Postquam lavit intestina & crura illius, adolevit ea cum reliquo holocausto in illo altari.

15 Postea obtulit oblationem populi: primū accepit hircum peccati qui erat pro populo, quo jugulato paravit eum pro peccato, ritu sui prioris:

- 16 Deinde obtulit holocaustum ipsum, & paravit illud^a pro ritu:
 17 Obtulit quoque^a munus illius, & implens manum suam illo, adolevit in eo altari: prater holocaustum matutinum.
 18 Cumq; jugulasset *quispiam* bovem & arietem in sacrificium eucharisticum quod erat pro populo: porrigentibus ei filiis Aharonis sanguinem illorum, sparsit eum in ipso altari circumquaque:
 19 Porrigentes deinde adipem ex illo bove, & ex illo ariete caudam & adipem operientem intestina & renes & reticulum jecoris,
 20 Imposuerunt illos adipem ad ipsa pectora: & adolevit adipem in ipso altari,
 21 Pectora verò ipsa & armum illorum dexterum agitavit Aharon agitatione coram Jehova: quemadmodum praeceperat Mosche.
 22 Tum attollens Aharon manus suas versus populum^a benedixit eis, ac descendit parato illo peccato, holocaustoq; & eucharistico.
 23 Postea venit Mosche cum Aharone in tentoriū conventus, cumq; egrederentur^a benedicturi populo, apparuit gloria Jehovae toti populo.
 24 Exiens enim ignis a conspectu Jehovae, consumpsit in illo altari holocaustum ipsum & adipem: quod cum videret totus populus, acclamantes prociderunt super faciem suam.

A N N O T A T I O.

1 Die octavo] proximè sequente septiduum consecrationis. 4 Munusq;] e similia, ut supra 2. 5 Coram Jehova] in atriis tabernaculi. 7 Pro populo] id est, hac ratione fias idoneus ad faciendum pro illo expiationem. 11 Carnem vero & pellem] denique totum juvenum reliquum pro ritu istius sacrificii supra 4. 11. synecdoche. 15 Priora] de quo supra ver. 2. & 8. 16 Pro ritu] holocausti supra 1. 17 Munus illius] omni holocausto conjunctum ex lege, supra 6. & 7. Prater holocaustum] jure cum munere suo, synecdochicè: nam hoc nulla ex causa intermittebatur, sed reliqua praecebat, Exod. 29. 38. 22 Benedixit eis] ex formula praescripta Num. 6. 23 Tentorium] ut ibi Aharonem de reliquo ministerio exercens institueret. Benedicturi] benedictione enunciata dimissuri eum peractis sacris.

CAPUT X.

Filii Aharonis seniores duo munus suum transgressi, divinitus morte plectuntur: quorum sanctu interdicto, occasione neglecti ab aliis officii precipitur ut a vino & inebriante potu abstineant: lex fertur de esu sacrorum, & Aharonis excusatio Moschi approbatur.

- 1 **S**ED accipientes filii Aharonis Nadab & Abihu quisque thuribulum suum, indito eis igni imposuerunt suffitum, obtuleruntq; coram Jehova ignem alienum, quod non praeceperat eis. Quapropter exiens ignis^a a conspectu Jehovae^a exanimavit eos, ita mortui sunt coram Jehova.

^a Heb. devoravit eos: sed hoc ad vitam tantum ademptionem refertur: nam corpora & vestes integra manserunt, infra ver. 4. & 5. synecdoche.

- 2 Tum dixit Mosche Aharoni, illud est^a quod locutus erat Jehova dicendo, in propinquis meis sanctificabor, & ante conspectum totius populi glorificabor: sed conticuit Aharon.
 3 Et vocans Mosche Mischaëlem & Eltzaphanem filios^a Hhuzzielis patris Aharonis, edixit eis, accedite, sublatos deportate fratres vestros a conspectu sanctuarii extra castra.
 4 Qui accesserunt, sublatosque tunicis eorum deportaverunt eos extra castra, sicut edixerat Mosche.
 5 Edixit verò Mosche Aharoni, & Elhhazari, & Ithamari filiis ejus, capita

capita vestra ne nudate, neque vestimenta vestra discindite, ut non moriamini & contra totum hunc cœtum effervesca: sed fratres vestri, tota familia Jisraëlis deflebunt hoc incendium quod incendit Jehova.

7 "Neque a porta tentorii conventus exite ne moriamini, nam oleum unctionis Jehovæ super vos est: qui fecerunt secundum verbum Moschis.

8 Et allocutus est Jehova Aharonem, dicendo,

9 Vinum aut potum inebriantem ne bibito tu aut filii tui tecum, quando ingressuri estis tentorium conventus, ut non moriamini, statuto perpetuo per generationes vestras:

10 "Cum ad discernendum inter sacrum & inter profanum, atque inter mundum & inter immundum,

11 Tum ad docendum filios Jisraëlis omnia illa statuta, quæ edixerit Jehovæ eis^b per Moschen.

12 Edixit autem Mosche Aharoni, & Elhazari & Ithamari filiis ejus qui reliqui erant, accipite munus istud quod reliquum est ex igne absump-
ptis Jehovæ, & comedite illud cum azymis prope hoc altare: quia res sancta sanctarum est.

13 Ideo comedetis illud in loco sacro, quia demensum tuum & demensum filiorum tuorum est ex igne absumentis Jehovæ: sic enim justus sum.

14 Pectus autem agitationis & armum elationis comedetis in loco mundo, tu & filii tui & filia tuæ tecum: quia in demensum tuum & demensum filiorum tuorum data sunt ex sacrificiis eucharisticis filiorum Jisraëlis.

15 Armus elationis & pectus agitationis, quæ cum igne absumentis ad-
pibus afferent ad agendum agitatione coram Jehova, hoc esto tibi & filiis tuis tecum in demensum perpetuum, quemadmodum præcepit Jehova.

16 Cumque hircum illum peccati^c accurate perquisivisset Mosche, ecce exustus erat: quapropter efferbuit contra Elhazarem & contra Ithamarem filios Aharonis qui reliqui erant, dicendo,

17 Quamobrem non comedistis peccatum hoc in loco sancto? nam res sancta sanctarum est: at illud dederat vobis ad ferendum iniquitatem hujus cœtus, expiationem faciendo pro eis coram Jehova.

18 En, non est illatus sanguis ejus in sanctuarium intrinsecus: omnino comedere debueratis in loco sancto, sicut præceperam.

19 Tum dixit Aharon ad Moschen, ecce, hodie obtulerunt peccatum suum & holocaustum suum coram Jehova, acciderunt autem mihi qualia^d his: si comedero peccatum hodie, an bonum videbitur in oculis Jehovæ?

20 Quod cum audivit Mosche, bonum visum est in oculis ejus.

ANNOTATIO.

^a Sed accipientes] q. d. hoc temerario filiorum Aharonis facto alii perturbati ad functionem suam non satis attenderunt, unde Moschi eos reprehendendi oblata est occasio infra ver. 16. ^b Quod non præceperat] duo fecerunt contra mandatum

Dei, quod igne extero usi sunt, (vide supra in 1. 7.) & quod locum sacrum ingressi sunt, quod ne summo quidem sacerdote licebat nisi semel in anno. 2 A conspectu Jeh. vel e celo, ut supra 9. 24. vel ab altari holocausti, quod erat in conspectu Jehovæ. Coram Jehovæ ibidem subita morte. 3 Quod locutus erat supra 8. 35. In propinquis sacerdotibus, quibus solis licuit in tabernaculum propius ad Deum accedere. Sanctificabor exercendo judicia mea coram populo in peccantes. Conticuit hortatu Moschis divinæ voluntati acquievit. 4 Hbn² [Zelus] qui fuit frater Hhamrami patris Aharonis & Moschis, Exo. 6. 18. Nume. 3. 19. 6 Ne nudate luctui ne vacare, synecdoche: erat enim hoc signum commune luctus, ut infra 13. 45. 7 Neque a porta hæ duæ leges repetuntur infra 20. 10. & universè summis sacerdotibus accommodantur, non tantum ministerii tempore aut recēs unctis, ut hic, sed toto vitæ curriculo observandæ. Nam oleum unct. id est, a Deo consecrati estis, recens adhuc est oleum unctionis in vobis, & in ipsa actione sacra versamini. 10 Cum ad disc. id est, a duobus de causis interdixit potu qui perturbat mentem: primum ut judicare possent, & sibi in administratione sua constare, deinde ne turbata mente secus doceant quàm convenit. 13 Sic enim supra 2. 3. & 6. 3. 14 In loco mundo in castris: quia non tantum mares, sed etiam formiæ ex iis comedeant, supra 7. ver. 4. 9. 21. & seq. 16 Exustus est vide in ver. 1. Effertur quia non attenderant ministerio suo. 17 Adferendum iniqu. ut a cætu eam in vos transferatis & recipiatis expiandam: sic infra 16. 21. & 22. 18 Sicut præcep. supra 6. 23 19 Obtulerunt totus cætus. Hic filii mei quos reprehendis. q. d. ejusdem negligentia & perturbationis reus sum. Si comedero id est, gratumne ei foret, si ego adhuc in peccato harenens, peccatum populi expiandum in me transferrem? 20 Bonum visum est approbavit judicium fratris, ad cuius questionem ex mandato Dei responderetur infra cap. 16.

CAPUT XI.

Leges de discernendis omne genus animantibus mundis ab immundis, ratione cibi, vel contactus.

- 1 **I**TEM allocutus est Jehova Moschen & Aharonē, edicēdo eis:
- 2 **A**lloquimini filios Jisraēlis dicendo: hæc sunt animalia quæ vos comedetis, ex omnibus bestiis quæ sunt super terram.
- 3 **Q**uicquid habet ungulam scissam ita ut sit bifidatum fissura ungarum, revocās ruminis cibum ex quavis bestia, illud comedetis.
- 4 Verumtamen hoc ne comeditote, ex revocātibz cibum ruminis aut ex habentibus scissam ungulam: camelum, quia revocat quidem cibum ruminis, sed scissam ungulam non habet, immundus esto vobis:
- 5 Et cuniculum, quia revocat quidē cibum ruminis, sed ungulam scissam non habet, immundus esto vobis:
- 6 Et leporem, quia revocat quidem cibum ruminis, sed ungulam scissam non habet, immundus esto vobis:
- 7 Et suem, quia habet quidem scissam ungulam ita ut bifidata sit fissura ungarum, sed ruminis cibum non ruminat, immunda esto vobis.
- 8 De carne istorum ne comedite, & cadaver eorū ne tangite, immunda sunt vobis.
- 9 Hoc comedetis ex omnibus quæ sunt in aquis: omne quod habet pinna & squamas in aquis tum per maria tum in fluminibus, illa comedetis.
- 10 Quicquid verò non habet pinna aut squamas tum per maria tum in fluminibus, ex omni reptili aquatico, denique ex omni anima vivente quæ sit in ipsis aquis, abominationi sunt vobis.
- 11 Ita abominationi sunt vobis, ut de carne eorum non comedatis, & cadaver eorum abominemini.
- 12 Quicquid non habet pinna aut squamas in aquis, abominationi esto vobis.
- 13 **I**STA autem abominamini ex volatilibz, ne comeduntor, abominationi sunt: aquilam, & ossifragam, & haliæetum.
- 14 Et milvum, & cornicem secundum speciem suam,
- 15 Omnem corvum secundum speciem suam,

- 16 Et^a ululam, & hirundinem, & æsalonem, & accipitrem secundum speciem suam. ^a Heb. filiam ululæ.
- 17 Et bubonem, & mergum, & noctuam.
- 18 Et monedulam, & plateam, & meropem.
- 19 Et ciconiam, ardeam secundum speciem suam, & attagenem, & vespertilionem.
- 20 OMNE reptile volucre ambulans quatuor *pedibus*, abominationi esto vobis.
- 21 Verum tamen hoc comedetis ex omni reptili volucris quod ambulat quatuor *pedibus*, quod non habet crura supra pedes suos, quibus saliat super terram.
- 22 Ista sunt ex quibus comedetis, Arbem secundum speciem suam, & Solhamum secundum speciem suam, & Chargolum secundum speciem suam, & Chagabum secundum speciem suam.
- 23 Omne verò reptile volatile quatuor habens pedes, abominationi esto vobis.
- 24 His autem polluemini: quisquis tetigerit cadaver eorum, immundus esto usque ad vesperam.
- 25 Item quisquis portaverit de cadavere illorū, lavato vestimenta sua, & immundus esto usque ad vesperam.
- 26 Cadavera omnis bestię quæ scissam quidē habet ungulam, sed fissura non est bifidata, aut *cibum* ruminis non revocat, immunda sunt vobis, quicumque tetigerit ea, immundus erit.
- 27 Similiter omnis incedentis super^b marculos suos ex omni animalium^c quadrupede, immunda sunt vobis: quisquis tetigerit cadaver eorum, immundus esto usque ad vesperam.
- 28 Quare qui portaverit cadavera eorum, lavato vestimenta sua, & immundus esto usque ad vesperam: immunda sunt vobis.
- 29 Item hoc vobis immundum est ex reptilibus quæ reptant super terram: mustella, & mus, & testudo secundum speciem suam.
- 30 Et hericius, & lacerta, & stellio, & chamæleon, & glis.
- 31 Ista sunt quæ immunda sunt vobis ex omnibus reptilibus: quisquis tetigerit illa post mortem illorum, immundus esto usque ad vesperam.
- 32 Et res omnis super quam aliquod eorum post mortem suam ceciderit, immunda esto: ex quocunque vase ligneo, aut vestimento, aut pelle, aut sacco, denique unumquodque vas eorum in quibus fit aliquod opus, in aquam infertor & immundum esto usque ad vesperam, deinde mundum esto.
- 33 Omne autem vas testaceum intra quod aliquid illorum ceciderit, (omne quod intra ipsum fuerit, immundum est) ipsum frangite.
- 34 Ex omni cibo qui comeditur cui supervenerit aqua, immundus esto: & omnis potus qui bibi solet, in quocunque vase, immundus esto.
- 35 Similiter super quodcunque ceciderit de cadavere illorum, immun-

^b Hebr. manus, id est, pedes digitatos initar manuum.
^c Hebr. incedente super quatuor pedes.

dum esto: furnus & testus minutor, immundi sunt, ideò immundi sunt vobis.

36 Veruntamen fons aut cisterna, congregatio aquarum⁹ erit munda: sed quod tetigit cadaver eorum, immundum esto.

37 Quòd si ceciderit de cadavere eorum super aliquod semē sativum quod seminari solet, mundum erit.

38 Sed si imposita aqua semini, ceciderit de cadavere illorum super ipsum, immundum esto vobis.

39 Item si moriatur ex bestiis aliqua quæ vobis est cibo, qui tetigerit cadaver ejus, immundus esto usque ad vesperam.

40 Qui autem comederit de cadavere ejus, lavato vestimenta sua, & immundus esto usque ad vesperam: similiter qui asportaverit cadaver ejus, lavato vestimenta sua, & immundus esto usque ad vesperam.

41 I T E M omne reptile quod reptat super terram, abominationi esto, ne comeditor.

42 Quicquid¹⁰ it super ventrē, & quicquid it quatuor pedibus, & quicquid numerosius est pedibus ex omni reptili quod reptat super terrā, ne comedite ea, sed abominationi sunt.

d Hebr. animas vestras, ut vcr. 44.

43 Ne abominabiles redditor¹¹ vos ipsos ullo reptili quod reptat, neque polluitote vos illis, essetis enim polluti illis.

44 Nam ego Jehova sum Deus vester, vos ergo sanctificate, & estote sancti, quia ego sanctus sum: neque polluite vos ipsos ullo reptili, quod reptat super terram.

45 Nam ego sum Jehova qui¹² educo vos e terra Ægypti, ut sim vobis in Deum: estote igitur sancti, quia sanctus ego sum.

46 Hæc est lex de bestiis & volatilibus & omni anima vivente quæ reptat in aquis, denique de omni anima quæ reptat super terram.

47 Ad discernendum inter immundum & mundum, atque inter animal quod comeditur & inter animal quod non comeditur.

ANNO TATIO.

3 Revocans] q. d. quibus hæc duo insunt, bifidati pedes & ruminatio, legitime comedentur. 9 Pinnae & squamæ] conjunctim, ut supra de ungula & ruminatio. 10 Pinnae aut] quod destituitur alterutro, aut utroque. Ex omni anim. ut & quatuor multæ species sunt testaceæ, cartilagineæ, pedibus præditæ, &c. 13 Aquilam] in his vertendis doctissimos Hebræorum interpretes secuti sumus: a quibus cum discimus, causam exponemus paucis. Ossifragam] nomen habet a distribuendo, quod huic animanti sic tribuit Plinius lib. 10. natur. hist. cap. 3. ejectos ab aquilis cognatum genus ossifragæ accipiunt & educant cum suis. Halieetum] a firmitate, nam hæc avis adeò firma est oculorum acie, ut intueatur adversum Solem. 14 Milvum] a volatus forma. Cornicem] sic vertimus ex Job. 28. 7. qui huic avi præstantissimam oculorum aciem proverbiali forma tribuit, ut Latini cornicum oculos celebrant. 16 Hirundinem] hoc & duo sequentia ex R. Job da. 18 Monedulam] ex R. Schelomone, & R. D. K. Plateam] a vomitu: vide Plin. lib. 10. natur. hist. cap. 40. Meropem] amore: nam genitores suos reconditos pascit, Plin. lib. 10. cap. 33. 21 Quod non habet crura sup.] cujus crura sunt obversa & pedes varicati: huic enim generi pedes non subsunt cruribus. 22 Arbem] hæc insectorum genera neque Hebræis neque historicis neque nobis sunt cognita, ideò Hebræas voces retinimus: certum autem est in oriente cicadas & locustas fuisse cibo. Matth. 3. Marci 1. Plinius lib. 11. natur. hist. cap. 26 & 29. 24 His autem] hinc usque ad ver. 41. digestio est: quæ explicatur non tam quid impurum est, quam quid impurum facit. Est autem triperita: docetur enim primum ex cadaveris immundorum contactu, secundo ex reptilibus immundis sive viventibus sive mortuis, tertio ex morticini eorum pedum animalium tactu vel cibo hominem impurari. 26 Scissam] tantum ex una parte, superiore vel inferiore presentat cameram plastrum. 31 Immunda] non tantum esu & morticinæ carnis contactu, ut superiora, sed etiam quando ad contactum eorum dum adhuc vivunt. 33 Aliquid illorum] etiam vivum. 34 Aqua] illa impurata. 36 Erig] non habet vos pro mundis, si vos illis contaminaretis. 45 Educo] jam inde ab educatione ex Ægypto in cæpto ergo vos beneficio pergo. 46 Hæc] Epilogus.

Caput XII.

213

CAPUT XII.

Lex de impuritate mulieris puerperæ, & de tempore ac ratione purgationis ejus.

ALLOUTUS etiam est Jehova Moschen, dicendo.

Alloquere filios Jisraelis dicendo: Mulier cum edito semine pepererit masculum, ut immunda esse solet septē dies, secundū dies^a quibus^a separatur languore suo, immunda esto.

^a Hebr. separationis languoris ejus.

Die autem octavo, circumciditor caro præputii ejus.

Deinde triginta tres dies maneto^b in sanguinis purgatione: nullam rem sacram tango, & ad sanctuarium ne venito, donec completi fuerint dies purgationis suæ.

^b Hebr. sanguinibus purgationis: hympallage, & sic deinceps.

Quod si foeminam pepererit, tunc impura esto duabus hebdomadibus, secundum impuritatem separationis suæ: deinde sexaginta sex dies maneto in purgatione sanguinis:

Cum autem impleti fuerint dies purgationis ejus a filio aut a filia, afferto agnum^c anniculum in holocaustum, & pullum columbæ aut turturam in peccatum: ad portam tentorii conventus sacerdoti.

^c Hebr. filium anni sui.

Qui offerens illum coram Jehova expiationem faciet pro ea, sic purgata erit^d profluvio sanguinis sui: hæc esto lex puerperæ a mare aut a foemina.

^d Hebr. inveniat manus ejus sufficientiam parvas pecudis: ut supra 5.7.

Quod si non^a assequatur manus ejus quantum satis est pro parva pecude, tum accipito duos turtures aut duos pullos columbæ, unum in holocaustum & alterum in peccatum: & expiationem faciet pro ea sacerdos, sic munda erit.

ANNO TATIO.

2. Secundum dies] ut septiduum immunda est ex purgatione sua menstrua, infra 15. 19. ita a puerperio immunda esto. Separatur] a reliquis hominibus tanquam immunda, ibidem. 3. Octavo] et si lex circūcisionis diu antè lata fuit, videtur tamen Deus hoc consilio in diem octavum illam rejecisse, propter septiduum quo impura est mater, & impurat partum. 4. In sanguinis purg.] quo tempore non amplius ab hominum consortio, sed a rebus sacris abstinebat: sanguis enim purior, unde pro impuritate ex eo accipitur. 5. Secundum imp.] id est, eadem impuritatis lege, ut supra ver. 2. 7. Profluvio] impuritate, quam ex profluvio contraxerat.

CAPUT XIII.

De signis ad lepram: de lepra hominum per se, aut ex ulcere, aut ex adustione: de porrigine, vario, & calvitio: de leprosi separatione: de lepra rerum lanearum, linearum, & pellicearum, atq; ratione qua de his omnibus sacerdotes erant cognituri.

PRÆTEREA allocutus est Jehova Moschen & Aharonem, dicendo.

Homo cum erit in cute carnis ejus tumor aut abscessus aut phlyzadium, quorum aliquid erit in cute carnis ejus vergens ad plagam lepræ: omnino adducitor ad Aharonem, sacerdotem, aut ad unum e filiis ejus sacerdotibus.

Cumque inspexerit sacerdos ipse plagam illam in cute carnis ejus, si pilus in plaga illa mutatus fuerit in album, & species illius plagæ profundior fuerit cute carnis ejus, plaga lepræ est: cum ergo eam inspexerit sacerdos, immundum illum pronunciato.

^a Hebr. impuratus illum, & sic deinceps.

4 Quòd si phlyzadium album erit in cute carnis illius, & profundior non erit species ejus ipsa cute, neq; pilus ejus mutatus erit in album: tum recludito sacerdos plaga illa *affectum* septem diebus.

5 Postea inspicio idem sacerdos die septimo, si ecce plaga illa constitit^b iudicio ejus, nec diffuderit se plaga illa in ipsam cutem: tunc recludito eum ipse sacerdos septem diebus secundò.

6 Deinde inspicio eam idem sacerdos die septimo secundò, si ecce contracta est plaga illa, neq; diffudit se plaga illa in ipsam cutem: tum^c mundum pronunciato eum sacerdos, abscessus est, postquã laverit vestimenta sua, mundus esto.

7 Sin autem^d omnino diffuderit se abscessus ille in cutem ejus, postquam ostensus fuerit sacerdoti ipsi ad purgationem sui, & ostensus fuerit secundò sacerdoti:

8 Cùm inspiciet ipse sacerdos, si ecce diffudit se abscessus ille in cutem ejus, tunc pronunciato illum immundum sacerdos ipse, lepra est.

9 PLAGA lepræ si erit in homine, adducitor ille ad aliquẽ sacerdotẽ:

10 Quem cùm inspexerit sacerdos ille, si ecce tumor albus est in cute & ipsa mutavit pilum in album, etiam si aliqua sanitas carnis vivæ sit in tumore illo:

11 Lepra inveterata est in cute carnis ejus, ideò immundum pronunciato eum sacerdos ille: ne recludito eum, immundus enim est.

12 Quòd si^e omnino efflorescet illa lepra in cute ejus, tegetq; illa lepra totam cutim^f plaga *affecti* a capite ejus usque ad pedes ejus, ^g quacunque inspicient oculi sacerdotis,

13 Postquam inspexerit sacerdos ipse, si ecce textit lepra illa totam carnem ejus, tum mundum declarato plaga illa *affectum*: cùm tota mutata est in albam, mundus est.

14 Sed qua die apparebit^h in ea caro viva, immunda erit.

15 Cùm itaque inspexerit ille sacerdos carnem istam vivam, immundum pronunciato illum: caro illa viva immunda est, lepra est.

16 At cùm versa fuerit caro illa viva & mutata in albam, tum venito ad sacerdotem:

17 Cumq; inspiciet eum sacerdos ipse, si ecce versa fuerit plaga illa in albam, tum pronunciato mundũ sacerdos illum plaga *affectũ*, mundus est.

18 I T E M caro, cùm fuerit in ipsa cute ejus ulcus, si sanata est,

19 Deinde oboritur in loco ipsius ulceris tumor albus, aut phlyzadium album subrubidum, tum ostenditor sacerdoti:

20 Cumq; inspiciet sacerdos ille, si ecce species ejus *est* depressior ipsa cute & pilus ejus mutatus in album, tum immundum pronunciato eum sacerdos, plaga lepræ est, ulcere effloruit.

21 Quòd si cùm inspiciet eam sacerdos, ecce non *est* in ea pilus albus, neque depressior est ipsa cute, sed est contracta, tunc recludito eum sacerdos septem diebus.

22 Postea

^b Heb. in oculis ejus: nam pro specie cùm accipitur singulare est, ut infra ver. 55.
^c Heb. mundato, & sic deinceps.

^d Heb. diffundendo diffuderit se.

^e Heb. efflorescendo efflorescet.
^f Heb. viri plagæ: sic ver. 13. & 17.
^g Heb. ad omnem aspectum oculorum sacerdotis.

22 Postea si omnino diffuderit se per ipsam cutem, tum sacerdos pronuntiato eum immundum, plaga est.

23 Sin autem in loco suo constiterit phlyzadium illud, nec se diffuderit, cicatrix illius ulceris est: ideo mundum pronuntiato eum sacerdos.

24 I T E M caro, cum fuerit in cute ejus adustio ignis, si erit^b pars sanata ab illa adustione, phlyzadium album subrubidum, aut album tantum.

^b Hebr. sanitas illius adustionis,

25 Cum inspiciet eam sacerdos, si ecce mutatus est pilus in album in ipso phlyzacio & species ejus est profundior ipsa cute: lepra est, adustione effloruit, quapropter immundum pronuntiato eum sacerdos, plaga lepræ est.

26 Quod si cum aspiciet eam sacerdos, ecce non erit in phlyzacio pilus albus, neque depressior erit ipsa cute, sed ipsa contracta erit, tunc recludito eum sacerdos septem diebus.

27 Deinde aspiciente eam sacerdote eodem die septimo, si omnino se diffuderit per ipsam cutem, tum sacerdos pronuntiato eum immundum, plaga lepræ est.

28 Sin autem in loco suo constiterit phlyzadium illud, nec diffuderit se per ipsam cutem, sed illud contractum fuerit, tumor illius adustionis est: quapropter mundum pronuntiato eum sacerdos, nam cicatrix illius adustionis est.

29 I T E M cum in viro aut muliere erit plaga, in capite vel in barba.

30 Inspiciente sacerdote plagam illam, si ecce species ejus profundior est ipsa cute, & in ea est pilus fulvus tenuis: tum immundum pronuntiato eum sacerdos, porrigo est, lepra capitis aut barbae est.

31 Inspiciente vero sacerdote plagam illam porriginis, si ecce species ejus profundior non erit ipsa cute, & pilus nigricans non erit in ea: tum recludito sacerdos affectum plaga porriginis septem diebus.

32 Deinde inspiciente sacerdote plagam illam die septimo, si ecce non diffudit se porrigo illa, neque factus est in ea pilus fulvus, neque species ipsa porriginis profundior est ipsa cute.

33 Tunc radito se, porriginem vero ipsam neradito: & recludito sacerdos porrigine illa affectum septem diebus secundo.

34 Inspiciente autem sacerdote porriginem illam die septimo, si ecce non diffudit se porrigo illa per ipsam cutem, & species ejus non est profundior ipsa cute: tunc mundum pronuntiato eum sacerdos, & cum laverit vestimenta sua mundus erit.

35 Sin omnino diffudit se porrigo illa per ipsam cutem, post mundationem ejus,

36 Tunc inspiciente eum sacerdote, si ecce diffudit se porrigo illa per ipsam cutem: ne inquirito sacerdos de pilo illo fulvo, immundus est.

37 Quod si iudicio ejus constitit porrigo illa, & pilus nigricans effloruit in ea, sanata est porrigo illa, mundus est: quapropter mundum pronuntiato sacerdos.

^b Hebr. in oculis ejus, ut si præver.

38 I T E M cū erunt in cute carnis viri aut mulieris phlyzacia, phlyzacia alba:

39 Tunc inspicio sacerdos, si ecce in cute carnis eorū phlyzacia erunt contracta alba: varus est qui effloruit in ipsa cute, mundus est.

40 I T E M cū alicujus caput glabrum fiet, calvus est, mundus est.

41 Et si *tantum* ex parte faciei ejus glabrescet caput ejus, recalva ster est, mundus est.

42 Cū autem erit in ipso loco calvo aut in recalvo plaga alba subrubida, lepra efflorescens est in loco calvo aut recalvo ejus.

43 Quare inspiciente eum sacerdote, si ecce tumor illius plagæ albus subrubidus *erit* in loco calvo aut recalvo ejus, secundum speciem lepræ cutis carnis.

& Hebr. impurando impurato. 44 Homo leprosus est, immundus est: ¹ omnino immundum pronuntiato eum sacerdos, in capite ejus est lepra ejus.

2. qui priscis Latinis dicebatur tittex. 45 L E P R O S I autem in quo plaga ista est, vestimēta sunt scissa, & caput ejus esto resectum, & ¹ mystacem obvelato, & immundus immundus clamato.

46 Omnibus diebus quibus ea plaga in ipso fuerit, immundus habetor, immundus est, solus habitato, extra castra habitatio ejus esto.

47 I T E M cū erit in aliqua veste plaga lepræ, in veste lanea aut in vestelinea.

48 Aut in trama aut in licio lineis laneisve, aut in pelle, aut in quo visio pere pelliceo.

49 Eritq; plaga illa subviridis aut subrubida in aliqua veste, aut in pelle, aut in trama, aut in licio, aut in ullo instrumento pelliceo, plaga lepræ est: tum ostenditor sacerdoti.

50 Cūque inspexerit sacerdos plagam illam, recludito illud *affectum* plaga septem diebus.

51 Deinde inspiciēte eo plagā illam die septimo, cū diffuderit se plaga illa in ea veste, aut in trama, aut in licio, aut in pelle, ad quodcunq; opus aptata sit pellis illa, lepra dolorifica est plaga illa, res immunda est.

52 Quamobrem comburito vestem illam, aut tramam, aut liciū e lana sive elino, aut omne illud instrumentum pelliceum in quo erit plaga ista: nam lepra dolorifica est, igne comburitor.

53 Quòd si inspiciente sacerdote, ecce non diffudit se plaga illa in ea veste aut in trama, aut in licio, aut in ullo instrumento pelliceo.

54 Tunc præcipito sacerdos ut lavent id in quo *est* plaga illa, deinde recludito id septem diebus secundo.

m Hebr. loco calvo & recalvo ejus: quod aliis ita accipi placet, sive res trita sit, sive nova. 55 Inspiciente autē sacerdote ubi ablutum fuerit illud plaga *affectum*, si ecce non mutaverit plaga illa speciem suā, etiam si plaga illa non diffudit se, res immunda est, igne comburito eam: res est diminuēs, ^mexteriore aut interiore parte ejus.

56 Quòd si inspiciente sacerdote, ecce contracta est plaga illa postquā id lava-

id lavatum est, tum rumpito illud ab ea veste, aut ab ea pelle, aut a trama, aut a licio.

57 Sin apparebit adhuc in ea veste, aut in trama, aut in licio, aut in quocunque instrumento pelliceo, reflorescens est *lepra*: igne comburito illud, in quocunque est plaga ista.

58 Illa autem vestis aut trama aut liciu, aut quodcunque instrumentum pelliceum, cum laveris, si recesserit ab eis plaga ista, tunc lavator secundo, & mundum erit.

59 Hæc esto lex plagæ lepræ, vestis laneæ aut lineæ aut tramæ aut licii aut cujuscunque instrumenti pellicei: adⁿ pronunciandū illud mundum aut immundum.

ⁿ Hebr. mundandū illud, aut impurandum illud.

ANNOTATIO.

²⁴ *In ea*] id est, in plaga conspicietur viva caro intermixta illi carni quæ mutata fuerat in album: nam varietas colorum indicium est lepræ, ut contra unus color sanitatis. ⁴¹ *Ex parte faciei*] a vertice ad frontem & tempora. ⁴⁵ *Vestimenta sunt*] cum videlicet immundus declaratus, a reliquorum consortio emittetur. ⁵¹ *Dolorifica*] dolore & damno eos afflicta qui utuntur ipsis.

CAPUT XIII.

De ritu observando cum sanatus a lepra in caetum est recipiendus: & de lepra adium cognoscenda & purganda.

PRÆTEREA allocutus est Jehova Moschen, dicendo:
Hæc esto lex leprosi, die purgationis ejus: primum adducitorⁿ sacerdotem versus.

Exibit autem sacerdos ipse extra castra: cumque inspexerit sacerdos, si ecce sanata est plaga illa lepræ a leproso.

4 Præcipito sacerdos ut accipiat *quispiam* pro eo qui purgandus erit, duasⁿ aviculas vivas mundas, & lignum cedrinum, & dibaphum coccineum, & muscum.

5 Deinde præcipito sacerdos ut jugulans aviculam unam, sanguinem ejus fundat in vas testaceum super aquam vivam.

6 Aviculam verò alteram vivam accipito, lignumque cedrinum, & dibaphum coccineum, & muscum: & intingito illa simul cum avicula viva in aviculæ jugulatæ sanguinem cum aqua viva.

7 Ita aspergito eum qui purgandus erit a lepra septem vicibus: & pronuncians eum mundum, dimittito aviculam vivam in superficiem agri.

8 Tum qui purgandus est, ablucens vestimenta sua & radens totum pilum suum lavator aqua, sic mundus erit. & postea veniet in castra: sed emaneto extra tentorium suum septem dies.

9 Et esto die septimo ut radat totum pilum suum, caput suum & barbam suam superciliâque oculorum suorum: denique totum pilum suum abradito: & ablutis vestimentis suis lavato carnem suam aqua, sic mundus erit.

10 Die autē octavo accipito duos agnos integros, & agnā unamⁿ anni-

ⁿ Hebr. filiam anni sui.

culam integram, & tres decimas *Ephæ* similæ in munus mistæ oleo, & sextarium unum olei.

11 Sacerdos autem ille qui purgat, statuito virum istum qui purgatur, unâ cum istis, coram Jehova, ad ostium tentorii conventus.

12 Et acceptum sacerdos ille agnum unum offerito in reatum simul cū illo sextario olei, & agitato illa agitatione coram Jehova.

13 Deinde jugulato agnum illum in loco ubi jugulare solet peccatum & holocaustum, in loco sancto: nam sicut peccatum, sic reatus ipse est sacerdotis, res sancta sanctarum est.

14 Tum accipiens sacerdos de illo sanguine reatus, imposito sacerdos infimæ auriculæ dexteræ ejus qui purgatur, & pollici manus ejus dexteræ, ac pollici pedis ejus dexteri.

^b Heb. sacerdotis: sic ver. 26.

15 Similiter accipiens sacerdos de sextario illo olei, infundito sacerdos manui^b suæ sinistræ.

16 Et intincto sacerdos digito suo dextero, accipiens de oleo illo quod erit in manu sua sinistra, aspergito de illo oleo digito suo septem vicibus coram Jehova.

17 De residuo autem illius olei quod erit in manu sua, imposito sacerdos infimæ auriculæ dexteræ ejus qui purgatur, & pollici manus ejus dexteræ, ac pollici pedis ejus dexteri: super ipsum sanguinem reatus.

18. Quod autem remanserit de illo oleo quod erit super manum sacerdotis, imposito capiti ejus qui purgatur: sic expiationem faciet pro eo sacerdos coram Jehova.

19 Tum parans sacerdos peccatum expiationem facito pro eo qui purgatur ab immunditia sua, postremò autem jugulato holocaustum.

20 Et offerito sacerdos holocaustum illud & munus ejus in altari: sic cū expiationem fecerit pro eo sacerdos mundus erit.

21 Quod si tenuis sit, neque assequatur ista manus ejus, tum accipito agnum unum in reatum ad agitationem, quo expiationem faciat sacerdos pro eo, & decimam *Ephæ* unam similæ mistæ oleo in munus, atque sextarium olei.

22 Et duos turtures aut duos pullos columbæ, quæ assequi poterit manus ejus, ut sit unum in peccatum, & alterum in holocaustum.

23 Quæ afferto die octavo purgationis suæ sacerdoti, ad portam tentorii conventus coram Jehova.

24 Tunc accipiens sacerdos agnum reatus & sextarium olei, agitato illa sacerdos agitatione coram Jehova.

25 Deinde jugulato agnum reatus: & accipiens sacerdos de sanguine illius reatus, imposito infimæ auriculæ dexteræ ejus qui purgatur, & pollici manus ejus dexteræ, ac pollici pedis ejus dexteri.

26 De oleo quoque effundito sacerdos super manum suam sinistram.

27 Et aspergito sacerdos digito suo dextero de illo oleo quod erit in manu sua sinistra, septem vicibus coram Jehova.

28 Postea

28 Postea imposito sacerdos de illo oleo quod *erit* in manu sua, infimæ auriculæ ejus qui purgatur, & pollici manus ejus dexteræ, ac pollici pedis ejus dexteri, in loco sanguinis ipsius reatus.

29 Quod autem remanserit ex illo, quod *erit* in manu sacerdotis, imposito capiti ejus qui purgatur ad expiationem faciendam pro eo coram Jehova.

30 Deinde parato unum ex turturibus illis aut e pullis columbæ, ex eis quæ assequi potuerit manus ejus,

31 Ex iis quæ affecuta fuerit manus ejus, unum in peccatum & alterum in holocaustum, cum suo munere: sic expiationem faciet sacerdos pro eo qui purgatur coram Jehova.

32 *Ita esto lex ejus in quo erit plaga lepræ, cujus manus assequi illa non potuerit in purgatione sui.*

33 ALLOCUTUS quoque est Jehova Moschen & Aharonē, dicendo:

34 Cū perveneritis in terram Cenahhani quam ego daturus sum vobis in possessionem, & indidero plagam lepræ alicui domui regionis quam possidebitis,

35 Tunc veniens is cujus *est* domus illa, indicato alicui sacerdoti, dicendo, velut plaga apparet mihi in domo illa,

36 Et præcipito sacerdos ut expediât domum illam, ante quàm veniat sacerdos ad aspiciendum plagam illam, ut non polluat quicquid *est* in ea domo: postmodum verò advenito sacerdos ad aspiciendum domum illam.

37 Inspiciens autem plagam illam, si ecce plaga illa in parietibus illius domus *constat* fossulis subviridibus aut subrubidis, quarum species sit depressior ipso pariete:

38 Egreditor sacerdos illa domo ad januam ipsius domus, & recludito eam septem diebus.

39 Postea redito sacerdos die septimo: cumq; inspiciet, si ecce diffudit se plaga illa per parietes illius domus,

40 Tunc præcipito sacerdos ut eruant lapides illos in quibus *erit* plaga ista: & projiciunto eos extra civitatem in locum immundum.

41 Domum autem nudari jubeto tectorio intrinsecus circumquaque: & effundunto pulverem illum quem detraxerint, extra civitatem in locum immundum.

42 Deinde acceptos lapides alios inducunto in locū illorum lapidum, similiter pulvere alio accepto ipsam domum inducito.

43 Quod si rediens eadem plaga efflorescet in ista domo, postquam eruit lapides illius, & postquā detraxit *pulverem* ex ea domo, & postquam induxit:

44 Tunc adveniens sacerdos inspicieto, si ecce diffuderit se plaga hæc per domum illam, lepra dolorifica est in ea domo, immunda est.

45 Quapropter destruito domū illam, lapides ejus, & ligna ejus, om-

*e Heb. possessio-
nis vestre.*

*e Heb. domū
ipsam.*

némque pulverem illius domus, & educito extra ipsam civitatem in locum immundum.

^e Heb. omnibus diebus.

46 Qui autem ingressus fuerit domum illam^e ullo dierum *quibus re-*clusit eam, immundus esto usque ad vesperam,

47 Et qui cubaverit in ea domo, lavato vestimenta sua: similiter qui comederit in ea domo, lavato vestimenta sua.

^f Heb. ingrediendo in-
gresso.

48 Sin autem^f omnino ingresso sacerdote & aspiciente, ecce non diffudit se plaga illa per domum illam, postquam inducta est domus illa: tunc mundam pronunciato domum illam, quia sanata est plaga.

49 Itaq; accipito ad expurgandum domum illam duas aviculas, item lignum cedrinum, & dibaphum coccineum, & muscum:

50 Et jugulatae aviculæ unius *sanguinem* infundens vasi fictili super aquam vivam,

51 Accipito lignum illud cedrinum & muscum & dibaphum coccineum, aviculamq; alteram vivam, & intingito in sanguine aviculæ jugulatae, & in aqua viva: & aspergito domum illam septem vicibus.

52 Sic cum mundaverit domum illam sanguine illius aviculæ & aqua viva, avicula quoque altera viva, lignoque cedrino, & musco, & dibapho coccineo:

53 Dimittito alteram aviculam vivam extra civitatem in superficiem agri: & expiatione facta pro illa domo, erit munda.

54 *Ista est* lex de omni paga lepræ, & de porrigine,

55 De lepra quoque vestimenti, & de lepra domus,

56 Item de tumore, & de abscessu, & de phlyzacio:

57 Ad docendum qua die quis immundus sit, & qua die quis sit mundus: *ista est* lex cuiusque lepræ.

ANNOTATIO.

2 *Die purgationis*] quo tempore pronunciandus est purgatus. *Sacerdotem versus*] propius, ne sacerdos cogatur præcæstris discedere. 4 *Aviculas*] sive (ut Hæbrei interpretantur) passeris: nomen enim generis & speciei commune est nos generis significationem prætulimus. 17 *Super ipsum*] id est, in eadem parte, quæ prius sanguine reatus aspersa fuit vide supra ver. 14. 21 *Tenuis*] in re tenui, pauper. *Neque assequatur*] sic infra ver. 22. 30. & 32. vide supra in 5. 11. 28. In loco sang.] ut supra 17. 32 *Illa*] quæ primo loco mandata sunt ad purgationem lepræ ver. 10. 44 *Dolorifica*] ut supra 13. 51.

CAPUT XV.

Lex de immunditia viri gonorrhœa laborantis, de eo qui proprio semine se inficit, de muliere ordinarium vel extra ordinem fluxum patiente, & de ratione purgationis illorum.

^e Heb. vir vir.

1 **I**TEM allocutus est Jehova Moſchen & Aharonem, dicendo: 2 Alloquimini filios Iſraëlis, & edicite eis, ^a unusquisque cum est gonorrhœa affectus a carne sua, profluvio suo immundus est.

3 Hæc autem est immunditia ejus in profluvio ejus: si salivaverit^a caro ejus profluvium ejus, aut obstruxerit se caro ejus a profluvio ejus, immunditia ejus est.

4 Omne cubile cui incubuerit gonorrhœa affectus, immundum esto: & omne instrumentum cui infederit, immundum esto.

5 Et

- 5 Et quisquis tetigerit cubile ejus, ablutis vestimentis suis lavator aqua, & immundus esto usque ad vesperam.
- 6 Item qui infederit instrumento ulli cui infedit gonorrhœa affectus, ablutis vestimentis suis lavator aqua, & immundus esto usque ad vesperam.
- 7 Item qui tetigerit carnem gonorrhœa affecti, ablutis vestimentis suis lavator aqua, & immundus esto usque ad vesperam.
- 8 Item cum despuerit gonorrhœa affectus in aliquem mundum, is ablutis vestimentis suis lavator aqua, & immundus esto usque ad vesperam.
- 9 Item omne sedile, cui infidens vehetur gonorrhœa affectus, immundum esto.
- 10 Item quisquis tetigerit rem ullam quæ substrata fuerit ei, immundus esto usque ad vesperam: & qui portaverit illa, ablutis vestimentis suis lavator aqua, & immundus esto usque ad vesperam.
- 11 Item quemcunque tetigerit gonorrhœa affectus, manibus suis non immerfis in aquam, is ablutis vestimentis suis lavator aqua, & immundus esto usque ad vesperam.
- 12 Item vas testaceum quod tetigerit affectus gonorrhœa, frangitor: omne verò vas ligneum immergitor in aquam.
- 13 Cum autem mundabitur affectus gonorrhœa a profluvio suo, prius numerato sibi septem dies ad purgationem sui, & abluito vestimenta sua, deinde lavato carnem suam aqua viva, ut sit mundus:
- 14 Denique die octavo accipito sibi duos turtures aut duos pullos columbæ: veniensque coram Jehova ad portam tentorii conventus, dato illos sacerdoti:
- 15 Quorum parato sacerdos unum in peccatum, alterum in holocaustum: sic expiationem faciet pro eo sacerdos coram Jehova a profluvio ejus.
- 16 I T E M quisque cum exibat ex eo^b concubitus semen, is lavato aqua totam carnem suam, & immundus esto usque ad vesperam.
- 17 Et super quocunque panno, aut quacunque pelle fuerit concubitus semen, id abluitor aqua, & immundum esto usque ad vesperam.
- 18 Mulier etiam cum qua vir concubuit concubitus semine, ambo lavantur aqua, & immundi sunt usque ad vesperam.
- 19 M U L I E R autem cum erit affecta profluvio, cum profluvium ejus erit in carne ejus, septem dies esto in separatione sua, & quisquis tetigerit eam, immundus esto usque ad vesperam.
- 20 Et super quodcunque cubaverit tempore separationis suæ, immundus esto: similiter cuicunque infederit, immundum esto.
- 21 Et quisquis tetigerit cubile ejus, ablutis vestimentis suis lavator aqua, ac immundus esto usque ad vesperam.
- 22 Quisquis etiam tanget ullum instrumentum cui illa infederit, ablutis vestimentis suis lavator aqua, & immundus esto usque ad vesperam.

^b Heb. concubitus feminis: hypallage.

23 Etiam si illud quod quis tanget erit super cubile aut super instrumentum illud, cui illa insidebat cum is tangeret illud, immundus esto usque ad vesperam.

et Heb. concubendo concumbet.
d. Hebr. separatio ejus sit sup. id est, cujus causâ separatur, aut id quod natura ejicit & separat ab ea.

24 Quod si omnino concubuerit quis cum ea, ita ut id cujus causâ separatur ea sit super ipsum, is immundus esto septem diebus: similiter omne cubile in quo cubaverit, immundum esto.

25 I T E M mulier cum profluet profluvio sanguinis diebus multis præter tempus separationis suæ, aut cum profluet ultra separationem suam: omnibus diebus profluvii immunditiæ suæ, sicut diebus separationis suæ esto, immunda est.

26 Omne cubile in quo cubaverit omnibus diebus profluvii sui, ut cubile separationis suæ esto ei: & omne instrumentum cui insederit immundum esto, secundum immunditiam separationis ejus.

27 Et quisquis tetigerit illa, immundus erit: quapropter ablutis vestimentis suis lavator aqua, & immundus esto usque ad vesperam.

28 CUM autem mundabitur a profluvio suo, numeratis sibi septem diebus postea mundator.

29 Itaque die octavo accipito sibi duos turtures aut duos pullos columbæ, & afferto eos sacerdoti ad portam tentorii conventus:

30 Quorum parato sacerdos unum in peccatum & alterum in holocaustum, & expiationem facito pro ea sacerdos coram Jehova a profluvio immunditiæ ejus.

31 Sic curabitis ut se separent filii Israël ab immunditia sua, ut non moriantur in immunditia sua, cum impuraverint tabernaculum meum quod est inter ipsos.

32 Ista est lex affecti gonorrhœa, ejusque ex quo exit concubitus semen, quo fit immundus.

33 Item languentis mulieris in separatione sua, & cujusque profluentis profluvio suo tam maris quam fœminæ: de viro quoque qui concubuerit cum immunda.

ANNO TATIO.

3 Caro] honesta pudendorum appellatio per synecdochen. 19 Separatione sua] id est, segregata a reliquis hominibus, ita ut neque concumbant, neque vescantur cum ea, neque illam attingant: ut sequentia explicant. 25 sicut diebus] id est, eadem immunditiæ lege tenetor, qua cum ordinarium fluxum patitur: de quo ver. 19. & sequentibus.

CAPUT XVI.

Lex de ritu anniversariæ expiationis sanctuarii, tentorii, altaris, summi sacerdotis, ac totius populi: & de universali jejunio in die expiationis celebrando.

1 QUAMOBREM allocutus est Jehova Moschen, postquam mortui sunt duo filii Aharonis: (mortui autem sunt cum appropinquassent ante conspectum Jehovæ)

2 Edixitque Jehova Moschi, alloquere Aharonem fratrem tuum, ut ne ingrediatur quovis tempore in ipsum sanctuarium intra velum:

lum: ante illud operculum propitiatorium quod est super arcam, ut non moriatur, nam in nube appareo super operculum illud.

3 Cum hoc ingreditur Aharon ipsum sanctuariū, cum juvenco^a subru^a mo in peccatum, & ariete in holocaustum.

^a Hebr. filio bovis.

4 Tunicam lineam sanctam induito, & femoralia linea sunt super carnem ejus, baltheoque lineo accingitor, & cidari linea tegitor: vestes sacræ sunt, ideò lavato aqua carnem suam cum induet eas.

5 A cœtu verò filiorum Jisraëlis accipito duos hircos & capris in peccatum, & arietem unum in holocaustum.

6 Et offerito Aharon juvencum illum peccati qui fuerit pro se, & expiationem facito pro se & pro familia sua.

7 Deinde acceptos duos illos hircos, sistito illos coram Jehova ad portam tentorii conventus.

8 Et imponito Aharon his duobus hircis sortes, sortem unam pro Jehova, sortem verò alteram pro^b Hhazazele.

^b id est, capri profectio-
ne: loco in
quem emis-
sus caper p-
fecturus e-
rat: sic deinceps.

9 Tunc offerens Aharon hircum super quem ascenderit sors pro Jehova, parato illum in peccatum.

10 Hircus verò ille super quem ascenderit sors pro Hhazazele, sistitor vivus coram Jehova ad faciendum expiationem super eum: ut dimittant eum Hhazazeli in desertum.

11 Cum autem offerens Aharon juvencum illum peccati qui erit pro se, expiationem faciet pro se & familia sua: jugulato juvencum illum peccati qui erit pro se.

12 Et acceptum^c plenum thuribulum prunis ex ipso altari a conspectu Jehovæ, ^dplenosque pugillos suos suffitu aromatum^e comminuto, inferito intra ipsum velum.

^c Hebr. plenitudinē thuribuli carbonib⁹ ignis.
^d Hebr. plenitudinem pugillorum suorum.

13 Et imponito suffitum illum igni coram Jehova, ut tegat nubes illa suffitus ipsum operculum propitiatorium quod est super testimonium, & non moriatur.

14 Postea accipiens de sanguine illius juveni inspergito digito suo superficie ipsius operculi propitiatorii orientem versus: ante illud operculum propitiatoriū inspergito septem vicibus de illo sanguine digito suo.

15 Jugulato verò hirco illo peccati qui erit pro populo, inferto sanguinem ejus intra ipsum velum: & facito sanguine ejus sicut fecit sanguine illius juveni, id est, inspergito eo ipsum operculum propitiatorium, & ante operculum propitiatorium.

16 Sic expiatione facta^f pro sanctuario ab immunditiis filiorum Jisraëlis & a defectionibus eorum ex quibusvis peccatis eorum, similiter facito tentorio conventus, manenti apud eos inter immunditias eorum.

17 (Nullus autem homo esto in tentorio conventus cum ille ingreditur ad expiationem faciendam in loco sancto, usque dum egrediatur cum expiationem faciet pro se & pro familia sua, & pro tota congregatione Jisraëlis.)

18 Et exito ad ipsum altare quod est coram Jehova, ut expiationem faciat pro eo, accipiensque de sanguine illius juveni & de sanguine illius hirci, imposito cornibus ipsis altaris circumquaque.

19 Et inspergito ipsum ex illo sanguine digito suo septem vicibus: sic mūdabit ipsum, & sanctificabit ipsum ab immunditiis filiorum Jisraēlis.

20 Cumq; finem fecerit expiandi sanctuarium & tentorium conventus atq; altare ipsum, admoveo hircum illum qui vivus erit.

21 Nitensque Aharon ambabus manibus suis super caput illius hirci qui vivus erit, confitetur super ipsum omnes iniquitates filiorum Jisraēlis, & omnes defectiones eorum ex quibusque peccatis eorum, & post-

^e Hebr. per manum hominis tempestivi vel opportuni.
^f Hebr. decifam: quæ quia non habitatur, a parte habitabili velut decisa est.

quā imposuerit illa capiti istius hirci, emittito eum ^e per hominem com-
modum in aliquod desertum.

22 Nam portabit hircus ille super se omnes iniquitates eorum in regionem ^f inhabitabilem: quamobrem is dimissurus est hircū illum in ipsum desertum.

23 Postea veniens Aharon in tentorium convētus exuit vestes lineas quas induerat cū vēturus esset in locum sanctum: & relinquit eas ibi.

24 Deinde cū laverit carnem suam aqua in loco sancto, & induerit vestimenta sua, exiens parato holocaustum suum & holocaustum populi: & expiationem facito pro se & pro populo.

25 Adipem verò cuiusque peccati adoleto in ipso altari.

26 Qui autem dimiserit hircum illum pro Hhazazele, ablutis vestimentis suis lavato carnem suam aqua, & postea ingredi poterit in castra.

27 Juvenem verò illum peccati & hircum peccati, quorum sanguis illatus fuit ad expiationem faciendam in sancto, efferto extra castra: & comburunt igne pelles eorum, & carnem eorum, fimūque eorum.

28 Qui autem combufferit ista, ablutis vestimentis suis lavato carnem suam aqua: postea demum ingredi poterit in castra.

29 Atque hoc esto vobis in statutum perpetuum: mense septimo, die decimo illius mensis affligite ^g animas vestras, & nullum opus facitote, indigena aut peregrinus qui peregrinatur ^h inter vos.

^g Hebr. in medio vestri.

30 Nam isto die expiationem faciet pro vobis, ad mundandum vos ab omnibus peccatis vestris, coram Jehova mundabimini.

31 Cessatio, requies esto vobis, qua affligatis animas vestras, statuto perpetuo.

^h Hebr. impleverit manū.

32 Expiato autem sacerdos ille quem Deus unxerit & cuius ^h consecra-
verit ministerium ad fungendum sacerdotio loco patris sui, cū induerit vestimenta linea, vestimenta sacra.

33 Expiato inquam sanctuarium sacrum, tentorium quoque conventus, & altare expiato: etiam sacerdotes ipsos, & totum populum hujus congregationis expiato.

34 Et esto hoc vobis in statutum perpetuum, ad expiationem faciendam pro filiis Jisraēlis ab omnibus peccatis eorum, semel quolibet anno: quod

quod fecit Aharon, quemadmodum præceperat Jehova Moschi.

ANNO TATIO.

¹ *Quamobrem*] Regressio est, qua respondet Deus ad quaestionem Moschi propositam, an infirmus & peccati conscius sacerdos peccatum populi possit comedere, supra 10.19. quod verba contextus docent, postquam mortui sunt, &c. *Cum appropinq.*] plus sibi arrogantes quam sui erat muneris: supra 10.1. ² *In nube ap.*] id est, aspectabilis specie resideo, & conspiciendam exhibeo majestatem meam. ⁶ *Expiationem fa.*] ut præscribitur ver. 11. & sequentibus. ⁸ *Imposito*] id est, cognoscito per sortem judicium Dei, utrum illorum sibi mactari, & utrum dimitti cum populi peccatis velit. ⁹ *Parato*] ut præscribitur ver. 15. & sequentibus. ¹⁰ *Hircus verò*] de cuius ritu infra 20. & sequentibus. ¹² *Comminuto*] ex massa odorum: vide supra in Exod. 30.34. ¹⁶ *Pro sanctuario*] purgato eo ab immunditie, quæ a circumstantibus filiis Israël immundis inferebatur. ²⁹ *Animas vestras*] vos ipsos, videlicet abstinendo ab omni cibo & potu, ac utendo aliis exercitamentis ad finem istum accommodis.

CAPUT XVII.

Lex de loco omnium sacrificiorum Deo soli per sacerdotem ipsius offerendorum: interdictum universale edendi sanguinis, morticini, aut discerpti: cum pænis adversus inobsequentes.

¹ **P**RÆTEREA allocutus est Jehova Moschen, dicendo:
² Alloquere Aharonem & filios ejus omnesque filios Israël, & edicito eis, hoc illud est verbum quod præcepit Jehova, dicendo.

³ "Quicumque e familia Israël jugulaverit bovem aut agnum aut capram in castris, aut quisquis jugulaverit extra castra,

^a Hebr. vir vir qui, & sic deinceps.

⁴ Ac non ad portam tentorii conventus adduxerit illam, ^b oblaturus oblationem Jehovæ, ante tabernaculum Jehovæ: sanguis imputator viro illi, sanguinem effudit, quapropter excinditor vir ille e medio populi sui.

^b Hebr. ad offerendum.

⁵ Adducunto itaque filii Israël sacrificia sua, quæ sacrificant in superficie cujusvis agri, adducunto inquam illa Jehovæ versus portam tentorii conventus ad sacerdotem, & sacrificanto sacrificia ipsa eucharistica Jehovæ.

⁶ Ut aspergat sacerdos ipse sanguinem illorum super altare Jehovæ ad portam tentorii conventus, adoleatque illorum adipem in odorem gratum Jehovæ.

^c Hebr. quietis.

⁷ Neque sacrificato deinceps sacrificia sua demonibus, quos sectantur isti scortado: statutum perpetuum hoc esto eis per generationes eorum.

^d Hebr. horribilibus, vel horrificis, quia horridi sunt, & horrorem insinuant quibus apparer.

⁸ Quapropter eis edicito, quicumque e familia Israël aut e peregrina gente qui peregrinatur inter eos, offeret holocaustum aut aliud sacrificium,

^e Hebr. post quos ipsi scortatur, videlicet Egyptii & gætes. ^f Hebr. in medio eorum, sic deinceps. ^g Hebr. animam quæ.

⁹ Ac ad portam tentorii conventus non adducet illud, ut paret illud Jehovæ: omnino excinditor vir ille e populis suis.

¹⁰ Et quicumque e familia Israël aut e peregrina gente qui habitat inter eos vescetur ullo sanguine, utique ponam faciem meam iratam contra eum ipsum qui comederit ullum sanguinem, & excindam illum e medio populi mei.

¹¹ "Nam anima cujusque carnis in sanguine est, ego verò destinavi eum pro vobis in altari ad expiationem faciendam pro animis vestris, nam sanguis est qui pro anima expiationem facit.

¹² Idcirco edico filiis Israël, nulla anima ex vobis comedito sanguinem: etiam peregrin⁹ qui peregrinatur inter vos ne comedito sanguinem.

¹³ Et quicumque e filiis Israël aut e peregrina gente qui peregrinatur

^h Heb. venatus fuerit venationem bestię.

inter eos,^h venando ceperit capturam bestię aut avis quę comeditur, primum effundito sanguinem ejus, & tegito eum pulvere.

14 Est enim anima cujusq; carnis, sanguis ejus pro anima ejus est, ideo edico filiis Jisraëlis, sanguinem ullius carnis ne comeditote: nam cujusq; carnis anima sanguis ejus est, comedentium eum quisque excinditor.

ⁱ Heb. omnis autem anima quę, &c.

15 Quicumque autem comederit morticinum aut discerptum, sive indigena sive peregrinus, is ablutis vestimentis suis lavator aqua, & immundus esto usque ad vespem, post mundus erit.

16 Quod si non abluerit illa, & carnem suam non laverit, feret iniquitatem suam.

ANNO TATIO.

3 Jugulaverit] oblaturus oblationem Jehova, ex ver. 4. 4 Sanguis] perinde habetur ac si homicidium perpetrasset, hominisque innoxii sanguinem effudisset: causam vide ver. 11. 5 Quę sacrificant] id est, hucusque consueverunt sacrificare ubi vis locorum ante erectum tabernaculum. Ipsa eucharistica] ac multo magis reliqua sanctiora coram Deo: sic enim profitentur ipsi Jisraëlitę Jhoschu. 22. 26. 11 Nam anima] interdicti causę duę: prior, quod sanguis sedes sit animę: posterior, quod eum sibi reservat Deus, ut eo fiat expiatio pro animis offerentium, ac si anima pro anima dederetur noxę. His rudimentis apud veterem populum Christus adumbratus est.

CAPUT XVIII.

Interdicta ab omni incestu, digamia, adulterio, vaga portento saq. libidine, cum gravi comminatione.

1 TEM allocutus est Jehova Moschen, dicendo.

2 **A**lloquere filios Jisraëlis, & edicito eis, ego sum Jehova Deus vester.

3 Secundum opera terrę Ægypti in qua habitastis ne facite: similiter secundum opera terrę Cenahhanai, in quam duco vos, ne facite, & in statutis eorum ne ambulate.

4 Sed judicia mea exercetote, & statuta mea observatote ambulando in eis: ego sum Jehova Deus vester.

5 Cum observaveritis statuta mea & judicia mea, homo ille qui fecerit ea, utique vivet per ea: ego sum Jehova.

^b Heb. homo homo.

6 NEMO homo ad ullum propinquum carnis suę acceditote, ad relegendum nuditatem: ego sum Jehova.

7 Nuditatem patris tui aut nuditatem matris tuę ne retegito: mater tuę est, ne retegito nuditatem ejus.

8 Nuditatem uxoris patris tui ne retegito: nuditas patris tui est.

9 Nuditatem sororis tuę, filię patris tui aut filię matris tuę, cognationis domesticę aut exterę cognationis, ne retegito nuditatem earum.

10 Nuditatem filię filii tui, aut filię filię tuę, ne retegito nuditatem earum: nam nuditas tua sunt.

11 Nuditatem filię uxoris patris tui, cognationis patris tui, soror tuę est: ne retegito nuditatem ejus.

12 Nuditatem sororis patris tui ne retegito, propinqua patris tui est.

13 Nuditatem sororis matris tuę ne retegito, nā propinqua matris tuę est.

14 Nuditatem fratris patris tui ne retegito: ad uxorem ejus ne appropinquato, amita tuę est.

15 Nudita-

- 15 Nuditatem nurus tuæ ne retegito: uxor filii tui est, ne retegito nuditatẽ ejus.
- 16 Nuditatem uxoris fratris tui ne retegito, nuditas fratris tui est.
- 17 Nuditatem mulieris & filiæ ejus ne retegito: filiam filii ejus, aut filiam filiæ ejus ne accipito ad retegendam nuditatem ejus, proximæ ejus sunt, scelus est.
- 18 "ITEM" mulierem *unam* ad alteram ne assumito, angendo *hanc*, retegendo turpitudinem illius *ducta* super hanc in vita ejus.
- 19 "ITEM" ad mulierem in separatione immunditiei suæ ne accedito, retegendo nuditatem ejus.
- 20 "ITEM" cum uxore proximi tui ne committito ut concumbas ad semen, polluendo *te* cum ea.
- 21 "ITEM" de semine tuo ne permittito rrducendum "Moleco, ut non profanes nomen Dei tui: ego *sum* Jehova.
- 22 Cum mare ne concubito concubitu muliebri: abominatio est.
- 23 "ITEM" cum ulla bestia ne committito ut concumbas, polluendo *te* cum ea: mulier quoque ne consistito coram bestia ut incubet sibi, confusio est.
- 24 Ne polluite vos ullo horum, quia omnibus his pollutæ sunt gentes istæ quas ego ejicio a facie vestra:
- 25 Unde polluta est terra, & iniquitatem ejus ego visito adversus eam, ita ut evomitura sit terra habitatores suos.
- 26 Sed vos observate statuta mea & judicia mea, neque facitote *ullam* ex omnibus istis abominationibus, indigena aut peregrinus qui peregrinatur inter vos.
- 27 (Nam omnes abominationes istas fecerunt homines istius terræ, quæ vobis exposita est, unde polluta est ipsa terra)
- 28 Ut non evomat eadem terra vos cum pollueritis eam, quemadmodum evomuerit gentem illam quæ vobis est exposita.
- 29 Nam quisquis fecerit *aliquam* ex omnibus abominationibus istis, utrique excidentur animæ quæ illud fecerint e medio populi sui.
- 30 Observate igitur observationem meam, ut non faciatis ex istis institutis abominandis quæ facta fuerunt ante vos, neque polluat is vos illis: ego *sum* Jehova Deus vester.

c Hebr. mulierẽ ad sorore suam: sed ita passim hæ voces accipiuntur, ut Genes. 26. 31. Exod. 26. 3. &c. Jechezkel 1. 9. & 23. & 3. 13. Joël. 2. 8. Nos vero hic ita accipimus, primum quia supra ver. 16. connubium cum sorore uxoris, prohibetur *ava* & *yo* & *mo*: secundum quia hæ causæ aliter nisi coactæ & ob scure accommodari non possunt, cum tamen proprio nomine uxores digamori angentes & amulas scriptura vocet. 1. Schemu. 1. 6. tertio nufquam in lege disertè interdiceretur digamia nisi Regi, Deut. 17. 16. postremo fidelissimi sunt interpretes Christus Matth. 19. 5. & 6. Apostolus 1. Cor. 6. 16. & 7. & Chaldaus Paraphrastes in Ruth 4. 6.

ANNOTATIO.

6 Propinquum] ex his videlicet qui infra aut speciatim nominantur usque ad ver. 17. aut ex illorum comparatione per analogiam intelliguntur. 9 Filia patris] sororis tuæ etiam ex altero parente tantum. Cognationis domesticæ] domesticæ cognationis sunt liberi ex eodem patre, exteræ verò, ex altero patre nati: nam liberi patris familiam sequuntur. 10 Filia filii] id est, neptis ex filio vel filia. 11 Cognationis patr.] id est, per matris suæ nuptias, patris tui cognata facta est: Ex variis hujus legis interpretationibus hæc videtur simplicitati, ordini, & verbis accommodatissima. Sorortua] ex affinitatis jure, ut ver. 8. 14. 15. 16. 17 Filiam filii] liberos privigni aut privignæ tuæ: tanta est vis affinitatis ex lege Dei, & matrimonii commendatio. Hactenus leges naturales sanguinis, quarum gradus ponuntur duo, consanguinitas & affinitas. 18 Item] Lex naturalis matrimonii ad omnes personas pertinet, Gen. 2. 24. 19 Item] lex ceremonialis. In separatione] cum immunditia laborans separata est, supra 15. 25. 20 Item] lex de adulterio, deinde promiscuè de nefariis sceleribus. 21 Moleco] idolo Hhammonitarum, quod etiam dicitur Milcom, 1. Reg. 11. 5. & 11. in hujus honorem parentes igne filios suos transfinitebant, ut 2. Reg. 23. 11. 23 Confusio] divinæ ordinationis perturbatio, & facinus confusione dignum. 25 Iniquitatem ejus] id est, incolarum: metonymia.

d Hebr. ante vos est, ut ver. 28. sic Gen. 20. 15.

Propinqui ex consanguinitatis aut affinitatis jure.

Cōsanguinei 3 Patruus, amica, ver. 12. & 20. 19.
 4 agnatus vel agnata, ex analogia sequent.

Affines 4 patru uxore, amica vir, ver. 14. & 20. 20.

2 Pater, mater ver. 7.

3 vitricus, noverca, ver. 8. & 20. 11.
 3 socer, socrus, ver. 15. & 20. 12.

3 Avunculus, matertera, ver. 13.

4 cognatus, cognata.

4 avunculi uxor, matertera vir ex analogia patru.

Cōsanguinei 2 frater, soror, ver. 9. & 20. 17.

Affines 3 levir, fratria, ver. 16. & 20. 21.

Collaterales

3 viri uxorisve frater aut soror, ver. 16. & 20. 21.
 4 vitrici, noverca filius filiaque ver. 11.

Cōsanguinei 2 filius, filia, ver. 7. nepos, neptis ver. 10.

Affines 3 gener, nurus, ver. 15. & 20. 12.

3 privignus, privigna, ver. 8. & 17. & 20. 14.
 4 horum filius aut filia, ver. 17.

Ex horum comparatione tres regulæ nascuntur:

- 1 Collateralium inter se conjugia ad quartum usque gradum prohiberi: ascendentium verò ὁμογενέων vel descendentium ipso naturæ ordine impediri, ac proinde opus non fuisse ut prohiberentur.
- 2 Eodem gradus ascendentium ac descendendum per analogiam prohiberi.
- 3 Iisdem gradibus viro ac mulieri per analogiam interdici.

CAPUT XIX.

Lex de sanctificatione nostri: cujus partes sunt reverentia Dei & parentum, officia in proximos, simplicitas & puritas nostra in corpore habitu & actionibus, & rerum contrariarum aversatio: quibus adjuncta sunt gratus animus erga Deum, abstinentia ab omni malo idololatrarum & a specie mali, scortationis prestigiis, detestatio, Dei, seniorumque honor, charitas erga externos, & in omneis justitia.

1 **P** RÆTEREA allocutus est Jehova Moschen, dicendo:
 2 Alloquere totum cœtum filiorum Jisraëlis & edicito eis:
 3 sancti estote, quia sanctus sum, ego Jehova Deus vester.
 4 Quisque matrem suam & patrem suum timete, & fabbatha mea servate: ego sum Jehova Deus vester.

^a Heb. fufurc. 4 "Ne convertite vos ad idola, & "Deos^a fufiles ne facitote vobis: ego sum Jehova Deus vester.

5 Cùm autem sacrificabitis sacrificium eucharisticum Jehovæ, "pro voluntate quidem vestra sacrificabitis illud:

6 Sed quo die sacrificabitis illud comeditor & postridie, quod autem remanserit usque ad diem tertium, igne comburitor.

^b Hebr. comedēdo comedetur. 7 Quòd si ejus^b quicquam comedetur die tertio, res abominanda est, non erit acceptum.

^c Heb. comedentes iniquitatem suam ferro: 8 Ideò^c comedentium quisque iniquitatem suam ferro, quia rem sanctam Jehovæ profanavit: utique excindetur anima illa e populis suis.

^d Heb. ne absolvito latus agri tui metere. 9 Item cùm metetis messem terræ vestræ, "ne prorsus demetito latus agri tui: spicilegium messis tuæ ne^e facito.

^e Heb. legito. 10 Similiter vineam tuam ne racemato, & deciduos acinos vineæ tuæ ne relegito: ipsi pauperi & peregrino relinquito ista, ego sum Jehova Deus vester.

11 Ne furamini, & ne mentimini, neque fallacia utimini ullus in proximum suum.
 12 Item

- 12 Item ne jurate per nomen meum ad fallaciam ullam: sic profanaveris nomen Dei tui, ego *sum* Jehova.
- 13 Ne fraudem facito proximo tuo, neque rapito: ne pernoctato ^f merces mercenarii apud te usque mane. *f* Hebr. opus metonymia
- 14 Ne maledicito surdo, & ante cæcum ne ponito offendiculum: sed timeto a Deo tuo, ego *sum* Jehova.
- 15 Ne exerceto perversitatē in vilo judicio: ne accipito ^g personā tenuis, neq; honorem exhibeto personæ magni: ^h justè judicato proximū tuum. *g* Hebr. vultū: synecdoche, ut in sequētib.
- 16 Ne ambulato *cum* detractiōe per populos tuos, ne instato contra sanguinem proximi tui: ego *sum* Jehova. *h* Hebr. in iustitia.
- 17 Ne odio habeto fratrem tuum in corde tuo: ⁱ liberè corripito proximum tuum, neque ferto in eo peccatum. *i* Hebr. corripiendo corripito.
- 18 Ne ulciscitor, neque iram asservato in populares tuos: sed diligit proximum tuum sicut te, ego *sum* Jehova.
- 19 Statuta mea observatote: ^j jumentorum tuorum ne finito coire duo genera, in agro tuo ne ferito duo seminum genera, & vestimentum duorum generum variè commixtum ne ^m obtegito te. *j* Hebr. jumentum tuū ne finito coire duob' generibus: & sic sequentia. *m* Hebr. ascendito super te.
- 20 Item cū quis cubaverit cum muliere seminis concubitu, quamvis illa sit ancilla despecta cuique, quæ ⁿ omnino non redimitur, aut libertas non datur ei: flagellatio ^o adhibetor, ne morte afficiuntor, quia non fuit ⁿ libertate donata. *n* Hebr. redimendo non redimitur. *o* Hebr. esto.
- 21 Præterea afferto *vir* reatum suum Jehovæ, ad portam tentorii conventus, arietem reatus.
- 22 Et expiationem facito pro eo sacerdos illo ariete reatus coram Jehova, pro peccato ejus quo peccavit, & condonabitur ei *liberando eum* a peccato ejus quo peccavit.
- 23 Item cū veneritis in istam terram & plantaveritis quamvis arborem esculenti *fructus*, ^p omnino putate præputium ejus *id est* fructum ejus, tribus annis sunt vobis præputiata, ^q nihil earum comeditor. *p* Hebr. putando putate. *q* Hebr. ne comeditor.
- 24 Anno verò quarto esto omnis fructus ejus, ^r sancta res laudationū Jehovæ.
- 25 (Anno demum quinto comedetis fructū ejus) ut augeat vobis proventum ejus: ego *sum* Jehova Deus vester.
- 26 Ne comeditote quicquam cum sanguine, ne utimini conjectationibus, ^s neque præstigiis. *s* Hebr. vel neque ex nubibus cōjicite, vel ne temporis observationi plus æquo tribuite.
- 27 Ne circumcidite *pilos* ad latus capitis vestri: neque corrumpito latus barbæ tuæ. *s* Hebr. anima, ut infra 21. r. metonymia
- 28 Neque cæsuram pro ullo ^t mortuo inditote carni vestræ, & inscriptionem stigmati ne imponitote vobis: ego *sum* Jehova. *t* Hebr. faciendo ut ipsa scortetur.
- 29 Ne profanato filiam tuam ^u prostituendo eam: ut non scortetur ^u terra illa, & impleatur illa terra scelere.
- 30 Sabbath mea observatote, & sanctuarium meum *revere*mini: ego *sum* Jehova.

31 "Ne vos convertite ad pythones & ariolos ne consulitote polluen-
do vos eis: ego sum Jehova Deus vester.

32 Coram canitie assurgito, & honorem habeto faciei senis: & time-
to a Deo tuo, ego sum Jehova.

33 Item si peregrinatur apud te peregrinus in terra vestra, ne injuria af-
ficite illum.

34 Tanquam indigena ex vobis, esto vobis quisque peregrinus qui pe-
regrinatur apud vos, & diligit eum sicut te: quia peregrini fuistis in ter-
ra Ægypti, ego sum Jehova Deus vester.

35 Ne exercetote perversitatē in ullo munere, in dimensione, in pon-
dere, aut in mensura.

36 Trutinā justā, pondera justa, Ephā justum, & hin justus sunt o-
vobis: ego sum Jehova Deus vester, qui eduxi vos e terra Ægypti.

37 Observate itaque omnia statuta mea, omniaque judicia mea, & fa-
cite ea: ego sum Jehova.

Hebr. judi-
cio, id est, of-
ficio ex lege
prescripto.
Hebr. justit-
ia, & sic de-
inceps.
Hebr. lapi-
des: metony-
mia.

ANNO TATIO.

4. Ne convertite] id est, Deo relicto illa ne sectemini. Idola] a vanitate denominata Hebræis, quia idolum nihil est, i. Cos. & Deos fustles] vide Exod. 34. 17. 5. Pro voluntate] nam conceptiva sunt, ac non imperata: vide supra cap. 7. 17. Neque ferto] ne dissimularo in eo ullum peccatum quod non corripias. 20. Libertate donata] nam de libera lex est Exod. 22. 21. 24. Sancta res landationum] id est, Deo offeruntur in signum gratiarum actionis. 29. Terra illa] populus illius ex ter-
plo tuo: metonymia. 31. Ne vos con.] ut supra ver. 4. 32. Canitie] cano homine, Synecdoche. 35. Dimensione] mensuris quibus dimetiuntur spacia. Mensura] qua res aridæ aut liquidæ capiuntur, & de quantitate earum judicatur.

CAPUT XX.

In transgressores legum quæ superioribus 2. cap. continentur, statuitur pœna, & sanctificationis mandatum renovatur.

1 **P**RÆTEREA allocutus est Jehova Moschen, dicendo:
supra 18. 21. 2 Item filiis Jisraëlis edicito, quisquis e filiis Jisraëlis aut e
peregrina gente qui peregrinatur in Jisraële, dediderit de se-
mine suo Moleco, omnino morte afficitor: populus ipse
terræ obruunt eum lapidibus:

Heb. mori-
endo morte
afficitor: sic
deinceps.

3 "Aut ego opponens iratam faciem meam viro illi excindam illum e
medio populi sui, quia de semine suo dedidit Moleco, ut pollueret san-
ctuarium meum, & ut profanaret nomen sanctum meum.

Heb. occul-
tando oculi
taverint.

4 Quod si omnino occultaverint populus illius terræ a viro isto, cum
dedidit de semine suo Moleco, ut non afficerent eum morte:

5 Tunc opponam ego iratam faciem meam viro illi & familiæ ejus
& excindam eum, omnesque qui scortando sectantur ipsum ut scortan-
tur sectantes Molecum, e medio populi sui.

Heb. scortan-
tur post i-
plum: sic de-
inceps.
supra 19. 31.

6 De anima item quæ converterit se ad Pythones & ad ariolos ut scor-
tando sectetur eos: utique opponens iratam faciem meam animæ illi, ex-
cindam illam e medio populi sui.

7 Itaque sanctificate vos, & estote sancti, quia ego Jehova sum Deus
vester.

8 Et observate statuta mea, & facite illa: ego Jehova sum sanctificator
vester.

9 Nam

Caput XX.

231

- 9 "Nam" quicumq; maledixerit patri suo aut matri suæ, omnino morte afficitor: patri suo aut matri suæ maledixit, ^d cædis suæ causa est in ipso. suprà 19.3.
d Heb. sanguines ejus in eo: sic deinceps.
suprà 18.20.
- 10 Similiter vir qui adulterabit cum uxore alicujus, quia adulteravit uxorem proximi sui, omnino morte plectitor adulter ipse & adultera. suprà 18.8.
- 11 Item is qui cubaverit cum uxore patris sui, nuditatem patris sui retexerit, omnino morte afficiuntor ambo, cædis ipsorum causa est in ipsis.
- 12 Item is qui cubaverit cum nuru sua, omnino morte afficiuntor ambo: "confusionem fecerunt, cædis ipsorum causa est in ipsis." suprà 18.15.
- 13 Item is qui cubaverit cum mare concubitu muliebri, rem abominandam fecerunt ambo: omnino morte afficiuntor, cædis ipsorum causa est in ipsis. suprà 18.22.
- 14 Item is qui duxerit mulierem & matrem ejus, scelus est: igne comburunt eum & eas, ut non sit scelus in medio vestri. suprà 18.17.
- 15 Item is qui sibi arrogaverit cubare cum jumento, omnino morte afficitor: jumentum quoque ipsum occiditote. suprà 18.23.
- 16 Item mulier cum accesserit ad ullum jumentum ut incubet sibi, occidit mulierem & jumentum ipsum: omnino morte afficiuntor, cædis ipsorum causa est in ipsis. suprà 18.9.
- 17 Item is qui accipiens sororem suam filiam patris sui aut filiam matris suæ viderit nuditatem ejus, vicissim illa viderit nuditatem ipsius, probrum est, quapropter excinduntor "in oculis" popularium suorum: nuditatem sororis suæ retexit, iniquitatem suam ferto. e Heb. filiorum populi sui.
suprà 18.19.
- 18 Item is qui cubaverit cum muliere languente e fluxu & retegens nuditatem ejus profluvium ejus nudaverit, ipsaq; retexerit profluvium sanguinis sui: quapropter excinduntor ambo e medio populi sui. suprà 18.12.
& 13.
- 19 Item nuditatem sororis matris tuæ, aut sororis patris tui ne retegito: quia proximum suum nudaverit, iniquitatem suam feruntor. suprà 18.14.
- 20 Item quisquis cubaverit cum amita sua, nuditatem patrui sui retexit: peccatum suum feruntor, sine liberis moriuntor. suprà 18.16.
f Heb. separatio est, id est, res separatione digna.
suprà 18.26.
- 21 Item quisquis acceperit uxorem fratris sui, "res exterminanda est: nuditatem fratris sui retexit, sine liberis suntor."
- 22 "Denique observate omnia statuta mea & omnia judicia mea, & facite illa, ut non evomat vos terra illa, ad quam ego deduco vos ut habitatis in ea."
- 23 Neque ambulate in statutis istius gentis quam ego ejecturus sum a facie vestra: quia omnia ista fecerunt, ideò tæduit me eorum:
- 24 Et dixi vobis, vos hæreditariò possidete terram eorum (nam ego daturus sum illam vobis ut hæreditariò possideatis eam) "terram affluentem lacte & melle: ego sum Jehova Deus vester, qui discrevi vos a reliquis populis."
- 25 Vos igitur discernite inter bestiam mundam & immundam, & inter avem immundam & mundam: neque abominandas efficite animas

vestras ulla bestia, aut ulla ave, aut ullo quod premit terram, quæ discre-
vi vobis ut immunda habeatis.

26 Et estote mihi sancti, quia sanctus ego sum Jehova: qui discrevi vos
a reliquis populis, ut sitis mei.

27 Sed viri aut mulieres, si erit ex eis pytho aut ariolus, omnino mor-
te afficiuntur: lapidibus obruunt eos, cædis eorum causa est in eis.

ANNOTATIO.

3 Aut ego] si vobis non innotuit. Excindam] judicio aliquo singulari etiam in hac vita iram meam contra illum testabor.
Pollueret] sua impuritate, ut supra 16. 16. 4 Omnino occultaverint] datâ operâ dissimulaverint. 5 Familie] populo illius
terræ qui dissimulabit scelus: synecdochicè. sic accipitur familie nomen Jermeja 8. 3. Mica 2. 3. quo etiâ modo accipitur
γένος Marc. 7. 26. & πατρίδα Act. 3. 25. & alibi passim. 9 Nam] id est, si enim non observabitis statuta mea, neque ratio-
nem habebitis sanctificationis qua sanctifico vos, sed ista scelera facietis quæ sequuntur, erunt quoque istæ poenæ vobis sub-
eundæ. Quicumque maled.] sensus est, quicumque vel dicto alterum parentum offenderit. 12 Confusionem fecit.] vide su-
prâ in 18. 23. 14 Et eas] si conficiæ sunt ambæ, vel alteram earum, videlicet quæ non connubio sed adulterio illi conjun-
cta est: synecdoche Hæbrais frequentissima. 17 In oculis pop.] publicè. 20 Amita] patris uxore, ut sequentia osten-
dunt. 22 Denique] concludit ab exhortatione, ut supra 18. 26. 24 Terram affl.] ut Exod. 3. 8. hyperbole. 27 Pytho
aut ar.] qui diabolicis artibus reliquos a Dei cultu & sui sanctificatione avocant: nam de iis qui avocantur, actum est supra
ver. 6.

CAPUT XXI.

*Leges de puritate sacerdotum a rebus externis & internis: de honore ipsis habendo: & quibus
iis apti aut inepti sint ad ministerium.*

a Hebr. ani-
ma, ut supra
19. 28.

PRÆTEREA edixit Jehova Moschi, alloquere "sacerdotes
filios Aharonis: & dicito eis, pro "mortuo ne polluito se-
lus vestrum in populis suis.

2 Sed pro proximo suo propinquo sibi, pro matre sua, aut
pro patre suo, aut pro filio suo, aut pro filia sua, aut pro fratre suo,

3 Aut pro sorore sua virgine "propinqua sibi, quæ non est juncta viro,
pro ea "polluet se.

4 Ne polluito se maritus pro aliqua "in populis suis, ita ut ipse profanet se.

5 "Ne capillos evellendo calvitium capiti suo inducunto, neque latus
barbæ suæ radunto: neque carnem suam ulla cæsura cædunto.

b Hebr. san-
ctitas.

6 Sancti sunt Deo suo, neque profananto nomen Dei sui, quia igne
absumenda Jehovæ, cibum Dei sui ipsi offerunt: ideoque sunt "sancti.

7 Mulierem meretricem aut "profanatam ne accipiunt, & mulierem
repudiatâ a viro suo ne accipiunt: nam sanctus est eorum quisque Deo suo.

8 "Tu quoque popule sanctum habeto illum, qui cibum Dei tui ipse of-
fert: sanctus esto tibi, quia sanctus sum ego Jehova sanctificator vester.

9 Filia autem alicujus sacerdotis cum profanaverit se scortando, patrem
suum profanat, igne comburitor.

c Hebr. imple-
vit manum.

10 Sacerdos autem ille qui maximus est fratrum suorum, cujus capiti
infusum est oleum illud unctionis, & "consecravit ministerium suum ut
induat vestes illas, caput suum ne retegito, & vestimenta sua ne discindito:

d Hebr. ulla
animas.

11 Neque ad "ulla cadavera mortui venito: ne pro patre quidem suo
aut pro matre sua se polluito.

12 Neque ex sanctuario exito, ut non profanet sanctuariū Dei sui: nam
coronamentū & oleū unctionis Dei sui super ipsum est, ego sum Jehova.

13 Et

- 13 Et quod ad eum, uxorem in virginitate ejus ducito.
 14 Viduam, aut repudiatam, aut profanatam meretricem, hujusmodi ne ducito: sed virginem^a e populis suis ducito uxorem.
 15 Neque profanato semen suum in populis suis, quia ego Jehova *sum* sanctificator ejus.
 16 I T E M allocutus est Jehova Moschen, dicendo:
 17 Alloquere Aharonem, dicendo: "in quocunq; e semine tuo per generationes eorum fuerit corporis vitium, ne accedito ad offerendum cibum Dei sui.
 18 Nam nullus vir in quo *est* corporis vitium, accedere debet, vir cæcus aut claudus, aut curtus, aut prælongus membra,
 19 Aut vir in quo est fractura pedis, vel fractura manus,
 20 Aut gibbosus, aut gracilis, aut in cujus oculis *est* suffusio, aut in quo *est* pfora, aut saniosa scabies, aut thlibias teste.
 21 In quocunq; fuerit aliquod corporis vitium e semine Aharonis sacerdotis, ne appropinquato ad offerendū igne absumenda Jehovæ: corporis vitium *est* in eo, cibum Dei sui ut offerat ne appropinquato.
 22 Cibum quidem Dei sui e^a rebus sanctis sanctarum, & e rebus sanctis comedet:
 23 Verumtamen ad ipsum velum^a ne venito, & ad altare ne appropinquato, quia corporis vitiū *est* in eo, ut non profanet sanctuaria mea: nam ego Jehova *sum* sanctificator eorum.
 24 Quæ retulit Mosche ad Aharonem filiosq; ejus, & ad omnes filios Jisraëlis.

ANNO TATIO.

1 Sacerdotes] inferiores quidem usque ad ver. 10. summum verò sex sequentibus. 3 Propinqua] germana sorore: additum enim est ut hoc nomen ad agnatos & affines minimè extendatur, ut sæpe alibi evenit. Polluet se] intererit funeri ejus, ut ver. 1. 4 In populus suis] id est quam duxit e populis suis, ut infra ver. 14. Est autem hic Eclipsis nominis relati. 5 Ne ca- pillos] id est, in luctu modum adhibento, ut eos deceat qui resurrectionem expectant: idem mandatur populo supra 19. 8. 7 Profanatam] cui stuprum est illatum vi aut alio modo. 8 Tu quoque] apostrophe ad populum. 10 Caput suum ne ret.] id est, nulli externo luctui vacato: vide supra 10. 6. 14 E populus suus] non externam, sed e suo genere vel saltem ex aliqua tribu. 17 In quocunq;] tam in summo quam inferiore sacerdote. 22 Rebus sanctis] sive sanctioribus, ut erant panes faciei, reatus, peccatum, sive minus sanctis, ut erant eucharistica, primitiæ, decimæ. 23 Ne venito] ut eos venire necesse est qui sacra faciunt.

CAPUT XXII.

Leges ne sacerdotes impuri res sacras comedant, & ut legitimo ritu purgentur: quibus liceat, & quibus non liceat vesci sacris, subjunctæ pœna in eos qui contrà venerint: qualia sacrificia & a quibus sacerdotes accepturi sint, quæ ætate apta esse incipiant, quomodo mactanda, & quando comedenda sint.

- 1 I T E M allocutus est Jehova Moschen, dicendo:
 2 Alloquere Aharonem & filios ejus, ut^a separent se a rebus sanctis filiorum Jisraëlis, ut non profanent nomen sanctum meum: rebus quas illi sacrificant mihi, ego *sum* Jehova.
 3 Edicito eis, quicunque e toto semine vestro per generationes vestras accesserit ad res illas sacras, quas sanctificaverint filii Jisraëlis Jehovæ, dum immunditia ejus in eo est: utique excindetur^a ille ipse a facie mea, ego *sum* Jehova.

^a Hebr. ani-
ma illa.

- 4 Quisquis e semine Aharonis est leprosus aut gonorrhœa laborans, de rebus sacris ne comedito usque dum mundus fuerit: similiter qui tangit ullum^b immundū a mortuo, aut eum ex quo exiit^c cōcubitus semen.
- 5 Aut quicumque tetigerit ullum reptile quo quis impuratur, aut hominem quo quis impuratur, secundum omnem immunditiam ejus.
- 6 Anima quæ tetigerit illud, immunda quoque esto usq; ad vesperam: neque comedito de illis rebus sacris, nisi laverit carnem suam aqua.
- 7 Postquam occubuerit Sol, mundus erit: & postea comedere poterit de rebus illis sanctis, quia cibus ejus est.
- 8 Morticinum aut discerptum ne comedito ut impuretur eo: ego sum Jehova.
- 9 Sed observanto observationem meam, ut non importent in illam rem sanctam peccatum, ac moriantur in eo, quia profanaverint illam: ego sum Jehova sanctificator earum.
- 10 Nullus quoque^d alienus comedito rem sanctam: inquilinus sacerdotis & mercenarius ne comedito rem sanctam.
- 11 Cum autem sacerdos emerit quempiam emptione pecuniæ suæ, is comedet ea: similiter^d verna ejus, isti comedent de cibo ejus.
- 12 Sed filia sacerdotis cum fuerit nupta viro alieno, ipsa de oblatione illarum rerum sanctarum ne comedito.
- 13 Filia verò sacerdotis cum erit vidua aut repudiata, si semen non sit ei, revertaturq; ad domum patris sui sicuti erat in adolescentia sua, de cibo patris sui comedet: at nullus alienus comedito de illo.
- 14 Quod si quis comederit rem sanctam per errorē, is addito ei quintam ejus, redditoq; sacerdoti rem sanctam:
- 15 Ut non profanent res sanctas filiorū Jisraëlis, quas obtulerūt Jehova:
- 16 Neque sinant^e eos ferre pœnam reatus, comedendo res sanctas ipsorum, quia ego Jehova sum sanctificator illarum.
- 17 I T E M allocutus est Jehova Moſchen, dicendo:
- 18 Alloquere Aharonem filiosq; ejus & omnes filios Jisraëlis, ac edicto eis: quicumque e domo Jisraëlis aut ex peregrino^f qui erit in Jisraële obtulerit oblationem suam secundum omnia vota sua & secundum omnia voluntaria munera sua, quæ offerunt Jehovæ in holocaustum:
- 19 Pro voluntate vestra, integrum marem ex bobus ex^g agnis aut ex capris,
- 20 Nullum in quo sit corporis vitium, offerre: non enim^h acceptum est set pro vobis.
- 21 Etiam cum quis ad offerendum sacrificium eucharisticum Jehovæ, segregabit votivum aut voluntarium munus ex bubili aut ex grege, integrum esto ut sit acceptum, nullum corporis vitium esto in eo.
- 22 Cæcum, aut fractum, aut mutilum, aut suffusione aut pſora aut scabie affectum, ne offerre hujusmodi Jehovæ: & igne absumendum ne imponite ex istis altari Jehovæ.

^b Hebr. immundū animæ.
^c Hebr. concubitus feminis: hypallage.

^d Hebr. natus domi ejus.

^e Hebr. ad benevolentiam. sic ver. 21.

^f Hebr. offeret ad segregandum: Hypallage.

23 Sed bovem aut pecudem prælongam curtâve membra, in voluntarium quidem munus parabis eam, pro voto autem ne accipitor.

24 Compressum verò aut contusum aut avulsum aut excisum ne offerre Jehovæ: & in regione vestra ne facite illa.

25 Ete manu alienigenæ acceptum ne offerre cibum Dei vestri ex ul-
lis hujusmodi: quia corruptio eorum quæ est in eis corporis vitium cen-
setur in illis, ne sunt accepta vobis.

26 PRÆTEREA, allocutus est Jehova Moschen, dicendo,

27 Bos aut agnus aut capra cum nata fuerit, esto deinde septē dies sub
matre sua: a die autem octavo & deinceps accepta erit in oblationem i-
gne absumendam Jehovæ.

28 Bovē verò aut pecudem ullam cum fœtu suo, ne jugulate eodē die.

29 Cumque sacrificabitis sacrificium laudis Jehovæ, pro voluntate
vestra sacrificate.

30 Die eodem comeditor: ne reliquum facite ex eo quicquam usque ma-
ne, ego sum Jehova.

31 Observate itaque mandata mea & facite illa: ego sum Jehova.

32 Neque profanate nomen sanctum meum: sed sanctificer^{is} inter fi-
lios Jisraëlis, ego Jehova sum sanctificator vester: græc. in me-
dio fil.

33 Qui deduco vos e terra Ægypti, ut sim vobis in Deum: ego sum Je-
hova. h vel existen-
do vobis in
Deum.

ANNOTATIO.

2 Separant] cum ex aliqua impuritate sunt immundi, de qua ver. 4. & seq. 9 Sanctificator earum] eas a profanatione ven-
dicans, quia oblatas mihi pro sanctis habeo. 10 Alienus] a genere sacerdotum, ut sunt Levitæ & Jisraëlitæ reliqui, ut in-
frâ ver. 12. Inquilinus] sive advena, sive civis. 16 Eos] qui præter legem vescuntur sacris. 18 Qui erit in Jisr.] id est, pro-
felytus: nam infidelium oblatio nulla grata est Deo. 19 Agnis] id est, ovibus: synecdoche, ut infra ver. 27. 24 Lure-
re & fide alienus est a vobis: nam ex peregrino profelyto oblationem licuit accipere, supra ver. 18. Cibum Dei] oblationē
igne consumendam, ut multis locis explicatur. Ex ullis hujusmodi] etiam si per se apta sunt ad sacrificium. Corruptio eo-
rum] id est, infidelitas offerentium facit ut oblationes etiam carentes vitio quasi viciose reputentur & ingratae sint: nam im-
mundis omnia sunt immunda. 27 Sub matre] nam inepta sunt ad sacrificium. 28 Ne jugulate] sub. ad sacrificium.
29 Pro voluntate] quando & quæ vobis ex aptis generibus. 32 Sed sanctificer] id est, studiu a vobis adhibeatur ut san-
ctitas mea integra conservetur inter filios Jisraëlis: potest etiam verbi, ita ut sanctificem me inter, &c. de qua interpretatio-
ne vide supra 10. 3.

CAPUT XXIII.

Leges de statis solennitatibus, Paschate, festo primitiarum, festo buccinarum, die expiatio-
num, & festo tabernaculorum.

1 **T**EM allocutus est Jehova Moschen, dicendo:
2 Alloquere filios Jisraëlis & edicito eis, solennitates
Jehovæ quas indicetis, convocationes sanctæ: hæc in quæ
3 sunt solennitates meæ.

Sex diebus fiet opus, die verò quovis septimo sabbathum
cessationis convocatio sancta esto: nullum opus
facite, sabbathum est Jehovæ in omnibus habitationibus vestris.

4 Hæ sunt solennitates Jehovæ, convocationes sanctæ, quas indicetis
statuto tempore suo.

5 Primo quoque mense, die quartodecimo illius mensis, inter duas ve-
speras Pascha est Jehovæ.

a id est, trans-
itus sacrifici-
um eucharis-
ticum, me-
moriale trā-
itus Angeli
percussoris
parcētis fa-
milis Jisraë-
litarū cum
primogeni-
tos Ægypti
occideret:
Exodi. 12.

6 Quintodecimo enim die ejusdem mensis festum azymorum est Jehovæ: septem diebus panes azymos comeditote.

7 Die horum primo convocatio sancta esto vobis: nullum opus servile facitote.

8 Offerite autem igne absumenda Jehovæ septem diebus: die illorum septimo convocatio sancta esto, nullum opus servile facitote.

9 I T E M allocutus est Jehova Moschen dicendo.

10 Alloquere filios Jisraëlis, & edicto eis, cum ingressi in terram illam quam ego daturus sum vobis messueritis messem ejus: tunc afferte manipulum frugum, primitias messis vestræ ad sacerdotem.

11 Qui agitabit manipulum istum frugum coram Jehova ad acceptationem vestri: post die illius cessationis agitabit eum sacerdos.

12 Quo autem die agitabitis manipulum illum frugum: parate agnū anniculum integrum in holocaustum Jehovæ.

^b Heb. filium anni sui, & sic deinceps.

13 Et munus ejus, duas decimas Ephæ similā mistā oleo, igne absumenda Jehovæ in odorem gratum: libamen autem ejus, vini quartam hinis.

14 Panem autē tostasve aristas, aut spicas virentes ne comeditote usque ad illum ipsum diem, usque dum attuleritis oblationem Dei vestri: statuto perpetuo per generationes vestras, in omnibus habitationibus vestris.

15 D E I N D E numerate vobis a postero die istius cessationis, ex quo attuleritis manipulum istum frugum agitationis: septem septimanæ integre sunt.

16 Usque ad posterum diem septimanæ septimæ numerate quinquaginta dies, tunc offerite munus novum Jehovæ.

17 Ex habitationibus vestris afferte panes agitationis duos, duarum decimarum Ephæ e similia sunt, fermentati coquantur: primitiæ sunt Jehovæ.

18 Offerite autem cum illo pane septem agnos anniculos integros, & juvenum^c subrumum, atque arietes duos: sunt holocaustum pro Jehova cum munere suo & libaminibus suis, igne absumenda odoris grati Jehovæ.

^c Heb. filium bovis.

19 Parate quoque hircum caprarum unum in peccatum, & duos agnos anniculos in sacrificium eucharisticum.

20 Quæ agitabit sacerdos cum pane primitiarum agitatione coram Jehova cum duabus agnis: res sancta sunt Jehovæ pro sacerdote.

21 Et indicitote eo ipso die, convocatio sancta esto vobis, nullum opus servile facitote: statuto perpetuo in omnibus habitationibus vestris per generationes vestras.

^d Heb. ne absolvito latus in metendo ut supra 10.9.
^e Heb. legito.

22 Cum autem metetis messem terræ vestræ, ne prorsus demetito latus agri tui, & spicilegium messis tuæ ne facito: ipsi pauperi & peregrino relinquito ista, ego sum Jehova Deus vester.

23 I T E M allocutus est Jehova Moschen, dicendo.

24 Alloquere filios Jisraëlis dicendo, Mense quoque septimo primo die

ejus mensis esto vobis cessatio, monumentum clangoris, convocatio sancta.

25 Nullum opus servile facitote, sed offerite igne absumenda Jehovæ.

26 PRÆTEREA allocutus est Jehova Moschen, dicendo.

27 Sed quoque die decimo mensis hujus septimi dies expiationum est, convocatio sancta esto vobis, ut affligatis animas vestras: tum offerite igne absumenda Jehovæ.

28 Quare nullum opus servile facitote illo ipso die: quia dies expiationum est ad expiationem faciendam pro vobis coram Jehova Deo vestro.

29 Omnis enim anima quæ non fuerit afflicta eo ipso die, omnino excinderetur e populis suis.

30 Et omnem animam quæ fecerit ullum opus eo ipso die, omnino perdam animam istam e medio populi sui.

31 Nullum opus facitote, statuto perpetuo per generationes vestras in omnibus habitationibus vestris.

32 Sabbathum cessationis esto vobis quo affligatis animas vestras, ^f cum nonus dies ejus mensis fuerit vespere: a vespera usque ad vesperam ^g celebrate cessationem vestram. f Heb. in nocte.
g Hebr. cessate cessatione.

33 ITEM allocutus est Jehova Moschen, dicendo:

34 Alloquere filios Jisraëlis dicendo: decimo quinto quoque die mensis hujus septimi festum tabernaculorum septem diebus esto Jehovæ.

35 Die primo convocatio sancta esto, nullum opus servile facitote.

36 Septem diebus offerite igne absumenda Jehovæ: præterea die octavo convocatio sancta esto vobis, & offerite igne absumenda Jehovæ, dies interdicti est, nullum opus servile facitote.

37 Istæ sunt solennitates Jehovæ quas indicetis, convocationes sanctæ: ad offerendum igne absumenda Jehovæ, holocaustum & munus sacrificium & libamina, rem diei cujusque die suo.

38 Præter sabbatha Jehovæ, & præter dona vestra & præter omnia vota vestra, & præter omnes voluntarias oblationes vestras quas dabitis Jehovæ.

39 Verumtamen quolibet quintodecimo die hujus mensis septimi cum collegeritis proventum terre, celebrabitis festum Jehovæ septem diebus: horum dierum primo cessatio esto, itemque die octavo cessatio esto.

40 Sumptisque pro vobis ipso die primo termitibus arborum speciosarum, spathis palmarum, & ramis arborum densarum cum salicibus torrentis, lætami coram Jehova Deo vestro septem diebus.

41 Et celebrate illud festum Jehovæ septem dies quoque anno: statuto perpetuo per generationes vestras, quolibet mense septimo celebrate illud.

42 In illis tabernaculis manete septem diebus, quisquis indigena est in Jisraële, maneto in istis tabernaculis.

43 Ut cognoscant generationes vestræ me fecisse ut in tabernaculis habitarent filii Jisraëlis, cum educerem eos e terra Ægypti: ego sum Jehova Deus vester.

44 Ita edixit Mosche solennitates Jehovæ, filiis Jisraëlis.

ANNOTATIO.

3 *Sabbathum cessationis*] ut Exod. 35. 2. 4 *Hæ sunt solennitates*] anniversariæ præter sabbathum. 5 *Duas vespervas*] Exod. 12. 6. 15 *Postero*] die decimosexto mensis primi, qui dies est a Paschate secundus. 16 *Novum*] id est recetium fructuum. 17 *Ex habitationibus*] non ex frugibus exteris, sed e terra quam trado vobis possidendam. *Panes agitationis*] ostendendos cum agitatione coram Jehova. 14 *Monimentum clang.*] tum ut præmoneretur populus inde incipiendum esse annum civilem emptionum, venditionum, servitutis, remissionis terræ, Jubilei, tum ut ad gratiarum actionem adduceretur propter beneficia superiore anno accepta, & abnegando peccata sua compararetur ad remissionem consequendam proximè venturo expiationis die. 27 *Affligatis*] ut supra 16. 29. 34 *Tabernaculorum*] potius tuguriorum: nam non erant ex tabulis, pannis, aut pellibus, sed ex frondentibus arborum ramis contexta, qualia umbræ caula fieri solent: vide sub fine Nechemjæ. 8. *Septem diebus*] nam octavus dies immunis erat ab ista cerimonia. 36 *Dies interdicti*] quo omni servili opere interdicebatur: sic vocatur ultimus dies Paschatis Deut. 16. 8. ex eadem ratione: quare sequentia hic & aliis locis sunt exegetica. 40 *Sumptis*] quicquid hic Hæbrei somniant de nova cerimonia, planè explicatio est mandata cerimoniae tuguriorum: docetur enim ex qua materia paranda sint & quomodo vincienda, vide Nechem. 8. *Termitibus*] vox Hæbræa communiter quidem significat fructus: sed tamen etiam 2. Reg. 19. 31. similiter accipitur pro omni repullulante & germinante, teste etiam Jonathane Chaldaeo Paraphraste. *Speciosarum*] ut sunt ferè omnes oleosæ: quapropter Nechem. 8. pro termitibus ponuntur frondes olivarum, myri, & oleosarum arborum. *Cum salicibus*] ex quibus vimina fiebant ad colligendos ramos.

CAPUT XXIII.

Lex de conferendo oleo in lucernas sacras, & de panibus faciei sabbatho renovandis: Lex contra blasphemos occasione blasphemii deprehensi lata, item contra homicidam, & damno afficientem proximum aut jumentum ejus.

1 ITEM allocutus est Jehova Moschen, dicendo,

2 **P** "Præcipe filiis Jisraëlis, ut accipientes adferant ad te oleum olivæ purum tusum pro luminari, ad accendendum lucernas a quotidie.

^aHebr. jugiter, ut Exod. 27. 20.

3 "Extra velum ipsum testimonii in tentorio convectus aptabit unamquamque illarum Aharon, ut luceant a vespere usque mane coram Jehova quotidie: statuto perpetuo per generationes vestras.

4 Super ipsum lychnuchum auri puri aptabit lucernas illas coram Jehova quotidie.

5 ITEM accipiens similam coquito ex ea duodecim placentas, duarum decimarum Ephæ esto unaquæque placenta.

6 Quas disponito duobus ordinibus, senas in ordinem quemque, super mensam puram coram Jehova.

7 Et imponito cuique ordini thus purum, ut sit unicuique pani in suffimentum, igne absumendum Jehovæ.

^bHebr. in die sabbathi, in die sabbathi

8 ^bQuolibet die sabbathi aptato eum sacerdos coram Jehova jugiter, acceptum a filiis Jisraëlis foedere perpetuo.

9 "Postea esto Aharonis & filiorum ejus, qui comedent illum in loco sancto: quia res sancta sanctarum est pro eo, præter igne absumpta Jehovæ, statuto perpetuo.

^cHebr. defigens vel transficiens: nam blasphemus eum quodammodo transfigit in quæ pronunciat blasphemiam: metaphora.

10 EGRESSUS autem est filius cujusdam Jisraëlitidis qui erat filius viri Egyptii, inter filios Jisraëlis: concertantibusque in castris filio hoc Jisraëlitidis, & Jisraëlita quodam,

11 "Execrans filius ille Jisraëlitidis mulieris nomen illud Dei blasphemavit, quapropter adduxerunt illum ad Moschen (nomen autem matris ejus erat Schelumirh filia Dibri de tribu Danis)

12 Posue-

12 Posueruntque eum in custodia, ut exponeret eis *Mosche* quid facien-
dum esset^a ex præsstituto Jehovæ.

13 Allocutus itaque est Jehova Moschen, dicendo:

14 Educito blasphemum istum extra castra, & nituntor quicunque^a au-
diverunt manibus suis super caput ejus: deinde lapidanto eum totus ipse
cœtus.

15 Filios verò Jisraëlis alloquitur dicendo: quisque cum blasphemave-
rit Deum suum, omnino ferto peccatum suum.

16 Id est, qui execratur nomē Jehovæ, omnino afficitor morte, omni-
no lapides conjiciunto in eum totus cœtus: tam peregrinus quam indi-
gena, cum execratus fuerit nomen *Dei*, morte afficitor.

17 Item^a cum quis^a percusserit ullam animam hominis, omnino mor-
te afficitor.

18 Qui autem percusserit animam jumentum, rependito illam: animam
pro anima.

19 Quod si quis intulerit corporis vitium proximo suo, quemadmo-
dum fecit, sic fiat ei.

20 Fractura esto pro fractura, oculus pro oculo, dens pro dente: prout
intulerit corporis vitium homini, ita infertor ei.

21 Denique qui occiderit jumentum, rependito illud, & qui occiderit
hominem, morte afficitor.

22 Jus idem esto vobis, ut peregrini, ita indigenæ *jus* esto: nam ego Je-
hova sum Deus vester.

23 Quæ referēte Mosche filiis Jisraëlis, eduxerunt blasphemum illum
extra castra, & obruerunt eum lapidibus: sic filii Jisraëlis fecerunt quem-
admodum præceperat Jehova Moschi.

ANNOTATIO

¹ *Præcipe* ut Exo. 27. 20. ² *Extra velum* ubi Meridiem versus lychnuchus erat, Exo. 26. 35. *Aharon* aut filii manda-
to ejus, Exod. 27. 21. ³ *Unicuique panis* duodecim fuisse acertas a duodecim principibus tribuum oblatas constat ex
Num. 7. & hic ver. 5. totidem panes præcipitur duobus ordinibus in mensa disponi, ac illis imponi thus: quare nos non pa-
nes panibus impositos, ut plerique, intelligimus, quorum summo duæ tantum acertæ fuissent imponendæ, sed singulas a-
certas singulis panibus. ⁴ *Postea* finita septimana, ablatis e mensa panibus, & recentibus substitutis. *Præter igne abs*
id est, absumpto thure quod illis erat impositum. ⁵ *Inter filios* sive amplexus esset Jisraëliarum fidem, ut plerique pu-
tant: sive inter illos peregrinaretur. *Jisraëlitæ* ex utroque parente. ⁶ *Nomen illud* proprium Dei, quod in vanum assu-
mi diserte Decalogo prohibetur. ⁷ *Audiverunt* blasphemantem: hoc autem supplicii genus etiam in aliis criminibus
mandatur Deut. 17. 7. ⁸ *Cum quis* ab occasione repetit leges antè latas Exo. 21. 12. & sequent. *Percusserit ullam an*
id est, vitam percutiendo ademerit, ut Gen. 37. 21.

CAPUT XXV.

*Leges de intermissione cultura & ratione victus septimo quoque anno, de jubileo quinquage-
simo quoque anno celebrando, & de jure venditionis, emptionis, redemptionisq. rerum & per-
sonarum pro ratione jubilei.*

1 **I**N TEM allocutus est Jehova Moschē in monte Sinai, dicēdo.

2 Alloquere filios Jisraëlis, & edicito eis: cum ingressi fueri-
tis in eam terram quam ego do vobis, omnino^a quiescito ter-
ra, sabbathum est Jehovæ.

3 Sex annis feminabis agrum tuum, & sex annis putabis vineam tuam:
& colliges proventum illius.

- 4 Anno verò septimo sabbathum cessationis esto ipsi terræ, sabbathū Jehovæ: agrum tuum ne seminato, & vineam tuam ne putato.
- ^aHebr. separata tua, id est, a qua te separas, intermittēs cultum ejus ex lege mea: sic deinceps. 5 Sponte natum ex messe tua ne metito, & uvas^a intermissæ tuæ vineæ ne vindemiato: annus cessationis esto ipsi terræ.
- 6 Sed esto *fructus* sabbathi ipsius terræ vobis ad comedendum: tibi, & servo tuo, & ancillæ tuæ, mercenario etiam tuo, & inquilino tuo qui peregrinatur apud te.
- 7 Jumenti etiam tui & cujusque bestię quæ est in terra tua, esto totus proventus illius ad comedendum.
- ^bHeb. sabbatha, pro septimanis, synecdochice possum in veteri & novo testamento. 8 PRÆTEREA numerato tibi septem^b septimanas annorum, septē annos septem vicibus, ita ut tempus septē septimanarum annorum sint tibi quadraginta novem anni.
- ^cHeb. facies ut trāseat tuba clangoris hypallage. 9 Tunc^c facito ut ubique personet clangor tubæ^c mense septimo die decimo ejus mensis, die expiationum facitote ut personet tuba in tota terra vestra.
- 10 Ut sanctificetis annum quinquagesimum & promulgetis libertatem in ipsa terra omnibus habitatoribus ejus: Jubilæi *annus* ille esto vobis, ut revertamini quisque ad possessionem suam, & quisque ad familiam suam revertamini.
- ^dHeb. quinquaginta annorum id est inter eos ultimus. 11 Jubilæi est annus^d quinquagesimus, jubilæi annus esto vobis: ne seminate, neque metite sponte nascentia ejus *anni*, neque vindemiare uvas intermissarum vinearum ejus.
- 12 Nam jubilæi est, sanctus esto vobis: ex quo vis agro comedetis proventus ejus.
- 13 Anno jubilæi isto quisque redibitis in possessionem suam.
- ^eHeb. venderitis: syllepsis numeri frequens. ^fHeb. vir fratris suo. 14 Quare cum rem venalem^e videris proximo tuo, aut emeris e manu proximi tui, ne fraudem facitote^f alter alteri.
- 15 Secundum numerum annorum a Jubilæo emitto a proximo tuo: secundum numerum annorum proventus vendito ille tibi.
- 16 Pro multitudine annorum augebis pretium emptionis ejus, & pro paucitate annorum minues pretium emptionis ejus: nam numerū proventus ille vendit tibi.
- ^gHeb. vir proximo suo. 17 Ne igitur fraudem facitote^g alter alteri: sed timeto a Deo tuo: quia ego Jehova *sum* Deus vester.
- 18 Quod si feceritis statuta mea, & judicia mea observātes feceritis ea, habitabitis in ea terra securè.
- 19 Et terra illa edet fructum suum, quem comedetis ad saturitatem: & habitabitis securè in ea.
- 20 Si autem dicatis, quid comederemus anno illo septimo si non sumus seminaturi neque collecturi proventus nostrum?
- 21 At amandabo benedictionem meam vobis anno quoque sexto, ita ut proferat proventus suum in tres annos.
- 22 Nam seminabitis anno octavo, & comedetis de illo proventus veterem

rem fructum, usque ad nonum annum, usque dum provenerit proventus ejus, comedetis veterem.

23 Terra autem ne venditor^h lege mancipii, mea enim est illa terra: nā peregrini & inquilini vos estis apud me.

24 Itaque in tota terra possessionis vestræ, redempturæ legemⁱ relinquite ipsi terræ.

25 Cū facultatibus attenuatus erit frater tuus, ita ut vendat de possessione sua, tunc accedens vindex ejus qui propinquus est ei, redimet re venditam a fratre suo:

26 Quod si cui non erit vindex, sed consecuta fuerit manus ejus & invenerit quantum satis est redempturæ suæ.

27 Tunc supputatis annis venditionis suæ restituito quod superest viro cui vendiderat: sic revertetur in possessionem suam.

28 Sin verò non invenit manus ejus quantum satis erit ad restituendū ei, tunc erit res ejus vedita in manu illius qui emit ipsam usque ad annum jubilæi: deinde discedito emptor in ipso jubilæo, & revertitor qui vendiderat in possessionem suam.

29 I T E M cū quis vendet domum habitabilem in civitate muro cincta, tum esto jus redempturæ ejus usque ad complementum anni venditionis ejus: k anno pleno esto jus redempturæ ejus.

30 Quod si non fuerit redempta interea dum completur ei annus integer, tunc cedito domus illa quæ est in civitate muro cincta, in mancipiū illi qui emit eam, per generationes illius: non discedet in ipso jubilæo.

31 Domorum autem in villis quibus non sunt muri circumquaque secundum agrum terræ fiat supputatio: redempturæ jus esto ipsi venditori, aut in jubilæo emptor discedito.

32 Quod autem ad civitates Levitarum, domos civitatum possessionis eorum, jus^m perpetuum redempturæ esto Levitis.

33 Sed qui redimit esto ex Levitis, aut discedito emptor a vendita domo & civitate possessionis illius in jubilæo: nam domus civitatum Levitarū sunt possessio eorumⁿ inter filios Jisraëlis.

34 Ager verò suburbanus civitatum illorum ne venditor: quia possessio perpetua est eis.

35 I T E M cū facultatibus attenuato fratre tuo apud te^o vacillabit manus ejus, tunc confirmato illum, etiam peregrinum aut inquilinum, ut vivat tecum.

36 Ne accipito ab eo usuram aut fœnus: sed timeto a Deo tuo, ut vivat frater tuus tecum.

37 Pecuniam tuam ne dato ei in usuram: nec in fœnus dato cibū tuum.

38 Ego sum Jehova Deus vester qui eduxi vos e terra Egypti, ut dem vobis regionem Cenahhanai, & sim vobis in Deum.

39 I T E M cū facultatibus attenuatus frater tuus se vedit tibi^p ne exerceto eum servitute servili.

^h Heb. in decisionē, id est præcisa ratione redimendi aut recuperandi quod venditū est.
ⁱ Heb. datē vel permitte.

^k Heb. dies sub anno: id est, tot diebus habet redempturæ quot requiruntur ad efficiendum annum, ut ver. sequens explicat.
^l Heb. decisionem ut supra. ver. 23.
^m Heb. seculi: sic deinceps.

ⁿ Heb. in medio.

^o Heb. ut vita fratris tui sit apud te.

^p Heb. ne servito eo servitute servi.

40 Tanquam mercenarius, tanquam inquilinus est apud te, usque ad annum jubilæi serviet apud te.

41 Tunc egredietur a te ipse & filii ejus cum eo, ut revertatur ad familiam suam, & in possessionem patrum suorum revertatur.

42 Quia servi mei sunt quos eduxi e terra Ægypti, ne venduntor venditione servili.

43 Ne dominium exerceto in eum per sævitiam, sed timeto a Deo tuo.

44 Servum autem tuum aut ancillam tuam qui *sint* tui, ex illis gentibus quæ *sunt* circa vos, ex illis acquiretis servum & ancillam.

45 E filiis quoque inquilinorum qui peregrinatur apud vos, ex eis acquiretis, & ex familia eorum qui *erunt* apud vos, quos gignent in terra vestra, cedentque vobis in possessionem.

46 Et constitueris vos possessores illorum, cum filiis vestris post vos, obtinendo hæreditario possessione *eorum*, in perpetuum eorum servitute utemini: at in fratres vestros filios Jisraëlis, nemo in fratrem suum dominator per sævitiam.

47 Imò cum assecuta facultates manu peregrini aut inquilini apud te, iis attenuatus erit frater tuus apud eum, adeò ut vendiderit se peregrino habitanti apud te, aut ⁹indigenæ e familia peregrini.

48 Postquam vendidit se, redempturæ *jus* esto ei, unus e fratribus ejus redimet eum.

49 Aut patruus ejus, aut filius patruus ejus redimet eum, aut aliquis propinquis carnis ejus ex familia ejus redimet eum, aut si assecuta erit *facultates* manus ejus, redimet sese.

50 Supputato autem cum emptore suo ab anno quo vendidit se ei usque ad annum jubilæi, ut sit pecunia venditionis ejus pro numero annorum *ut sit inquam* penes eum tanquam *pecunia* dierum mercenarii.

51 Si adhuc multi supersunt ex istis annis *ante jubileum*, ⁹pro numero illorum restituito redempturam suam de pecunia emptionis sui:

52 Sin autem parum superest ex illis usque ad annum jubilæi, supputando cum eo, pro numero annorum ipsius *jubilæi* restituito redempturam suam.

53 Tanquam mercenarius ⁹annuus esto apud eum, ne dominator in eum per sævitiam *emptor* ante oculos tuos.

54 Quòd si non redemptus fuerit *uno* ex his, attamen discedet anno jubilæi, ipse & filii ejus cum eo.

55 Nam mihi *sunt* filii Jisraëlis servi, servi mei sunt quos eduxi e terra Ægypti: ego *sum* Jehova Deus vester.

ANNO TATIO.

2. *Quiescito*] ne exercetor cultura, ut reliquis annis. *Sabbatum*] cessatio culturae terræ præcepta a Jehova. 9. *Septimo*] a quo mense & die civilis annus incipiebat, supra 23. 24. 12. *Ex quavis agro*] id est, nequid inde aservandum deportator, sed cum uti lubuerit, ad præsentem usum inde desumitor. 30. *Non discedet*] a jure quod habebat in domum suam, sic ver 31. 31. *Secundum agrum*] id est, ut de venditione agri mandatum est, ver. 25. & seq. 35. *Vacillabit manus*] id est, non magis rem suam poterit administrare quam vir morbo confectus uti manu potest: metaphora. 40. *Sit inquit*] id est, in sui redemptione tantum deducat ratione annorum quibus servivit habita, quantum mercenarius pro tempore dem temporis mercede lucrificisset.

Interdicta idololatria, observationem sabbathi, & sanctuarij reverentiam imperat: amplas promissiones observantibus mandata Dei, comminationes vero transgredientibus denunciat: postremo respicientibus certam veniam spem facit.

NE facite vobis^a idola, & sculptile aut statuam ne erigite vobis, neq; lapidem^a figuratum ponite in terra vestra ut incur-
vetis vos ante eum: nam ego Jehova sum Deus vester. ^a Heb. effigies.

Sabbatha mea observatote, & sanctuarium meum remini: ego sum Jehova.

SI ambulaveritis in statutis meis, & mandata mea servantes feceritis ea,

Utique dabo pluvias vestras tempore suo: edetque terra provetum suum, & quaelibet arbor agri edet fructum suum.

Et attinget vobis^a tritura vindemiam, & vindemia attinget sementem: comedetisque cibum vestrum ad saturitatem, & habitabitis secure in terra vestra.

Dabo enim pacem in ea terra, ita ut cubetis & non sit qui exterreat: & faciam ut cesset bestia mala ex ea terra, & gladius non transibit per terram vestram.

Quin poti⁹ psequemini inimicos vestros, qui cadet ante vos gladio:

Et quini ex vobis persequentur centenos, & centeni ex vobis persequentur myriadas, ita cadent inimici vestri ante vos gladio.

Respiciensque ad vos faciam ut fortificetis atque augebo vos, & stabiliam foedus meum vobiscum.

Et comedetis vetus, valde vet⁹, & vetus propter novum deprometis. ^b Heb. inveteratum.

Et ponam tabernaculum meum inter vos, neque fastidiet anima mea vos.

Denique continenter ambulabo inter vos ac ero vobis Deus, vos quoque eritis mihi populus. ^c Heb. in medio vestri.

Ego sum Jehova Deus vester, qui eduxi vos e terra Aegyptiorum ne essetis illis servi, & frangens lora jugi vestri feci ut ambuletis erecti. ^d Hebr. cum erectione videlicet cervicis.

Quod si non auscultabitis mihi, neq; facietis omnia mandata ista.

Si inquam statuta mea spernetis, & si judicia mea fastidiet anima vestra, & non facietis omnia mandata mea, sed irritum facietis foedus meum.

Etiam ego hoc faciam vobis, efficiam inquam ut dominetur in vos terror cum tabe & cum aestuante morbo, conficientes oculos & cruciantes animum: & seminetis frustra semen vestrum, comedent enim illud inimici vestri.

Et opponam faciem meam iratam vobis ut cadamini coram inimicis vestris, dominiumque exercent in vos osiores vestri: & fugiatis etiam nemine persequente vos. ^e Heb. usque ad hanc: sensus est, si mihi consueque in vobis flagellatis progreffo non auscult. &c.

Quod si adhuc non auscultaveritis mihi, tunc addam castigando vos septuplum propter peccata vestra.

19 Frangam enim^a excellentiam roboris vestri, & reddam cœlum vestrum^a tanquam ferrum, terramque vestram sicut as.

20 "Deficietque frustra virtus vestra: non enim edet terra vestra proventum suum, & arbores ipsa terræ non edent fructum suum.

21 Quod si ambulaveritis mecum^a temere & non acquieveritis ut auscultetis mihi, tunc addam contra vos plagam septuplam secundum peccata vestra.

22 Et immittam in vos bestias agri, ut orbent vos excidentes jumenta vestra, & diminuentes vos, adeo ut desolata reddantur viæ vestræ.

23 Quod si istis non erudiemini *ut redeatis ad me*, sed ambulabitis mecum temere.

24 Utique ambulabo etiam ego vobiscum^a temere, & percutiam ego vos quoque septuplo propter peccata vestra.

25 Et inducam contra vos gladium ulciscens ultionem^a fœderis ita ut congregetis vos in civitates vestras: tum immittam pestem inter vos, & trademini in manum inimici.

26 "Cum fregero vobis scipionem panis, & coquentes^a decem mulieres panem vestrum in furno uno retulerint panem vestrum *distribuendum* certo pondere: si comederitis, non tamen saturabimini.

27 Quod si hoc non auscultaveritis mihi, sed ambulaveritis mecum temere.

28 Utique ambulabo vobiscum in æstuante^a ira temeritatis, & castigabo vos ego quoque septuplo propter peccata vestra:

29 Nam comedetis carnem filiorum vestrorum, & carnem filiarum vestrarum comedetis.

^aHebr. sole affectos, id est, statuas q̄ soli expositæ colorem adustum habent ut 2. Chro. 14. 4. ḡ Hebr. vestri.

30 Et perdam excelsa vestra, & succidam^a subdiales statuas vestras, pornamq; cadavera vestra cum^a cadaveribus stercoreorum deorum vestrorum: & fastidiet anima mea vos.

31 Et redigēs civitates vestras in vastitatem desolabo sanctuaria vestra, neque odorabo odorem gratum^a a vobis.

32 Desolabo inquam ego istam terram, adeo ut obstupescant de eamini vestri, qui^a habitabunt in ea.

^aHebr. faciā ut educant post vos gladium.

33 Vos autem dispergam in gentes, ^bfaciāque ut persequantur vos gladio stricto, ut sit terra vestra desolata, & civitates vestræ sint ipsa vastitas.

34 Tum exolver terra sabbatha sua omnibus diebus quibus desolata manebit, cum eritis in terra inimicorum vestrorum, tum quiescens terra ipsa exolver sabbatha sua.

35 Omnibus diebus quiescet quibus desolata manebit, quia non quieverit^a septimanis vestris, cum habitaretis in ea.

36 Quod autem ad eos qui remanserint e vobis, inducam mollitiem in animum eorum in regionibus inimicorū ipsorum, ita ut persequente eos^a strepi-

strepitu folii agitati fugiant fuga *tanquam* a gladio, cadantque etiam nemi-
mine persequente.

37 Et impingent alter in alterum *tāquam* a gladio, etiam nemi- i Hebr. vir in
fratrem suū. persequente: nec erit vobis consistendi facultas adversus inimicos vestros.

38 Sed peribitis in ipsis gentibus, & absumet vos terra inimicorum ve-
strorum.

39 Qui autem reliqui fuerint e vobis, tabescēt propter iniquitatem su-
am in regionibus inimicorum vestrorum, etiamque propter iniquitates
patrum suorum cum ipsis tabescēt.

40 Si n autem confitebuntur iniquitatem suam & iniquitatem pa-
trum suorum cum pravaricatione sua qua pravaricati sunt in me, etiam-
que se ambulasse mecum temere.

41 Me quoque ambulanti cum ipsis temere, induxisse ipsos in ter-
ram inimicorum suorum: si tunc abjicietur istud cor eorum praputiatū,
& tunc exolverint pœnam iniquitatis suæ.

42 Utique recordabor fœderis mei cum Jahhakobo, adeoque fœderis
mei cum Jitzchako, atque fœderis mei cum Abrahamo recordabor, ac
etiam ipsius terræ recordabor.

43 Terra quidem desolata ab illis exolver sabbatha sua, quatenus deso-
lata erit illis, & illi exolvent pœnam iniquitatis suæ: k Hebr. quia
& quia. quia multis modis
judicia mea spreverunt, & statuta mea fastidivit animus eorum.

44 Sed insuper hujus etiam recordabor, quod cum essent in terra inimi-
corum suorum non sprevi eos, neque fastidi vi eos, ut consumere eos ir-
ritum faciendo fœdus meū cum eis: quia ego Jehova sum Deus ipsorum.

45 Ideo recordabor propter illos fœderis priscorum, quos eduxerim
e terra Egypti ante oculos gentium ut essem eis in Deum, ego Jehova.

46 Ista sunt statuta illa judiciāq; & leges, quas dedit Jehova inter ipsum
& inter filios Israēlis, in monte Sinai per Moschen.

ANNO TATIO.

2 Idola] ut Levit. 19. 4. 5 Tritura vind.] q.d. tanta erit messis copia, ut non antè absolvatur segetum tritura quàm vin-
demia tempus advenerit, & præ iivarum copia tempus vindemiar usque ad sementem producat: abundantia maximæ
promissio. 11 Ponam] id est, jam positum non auferam. 16 Dominetur] id est, occupet ac possideat vos. Tabes] id est,
omnibus morbis qui homines graviter affligunt: synecdoche. Conficientes oc.] mala quidem exteriora oculos, interiora
animum. 18 Septuplam] numerus finitus pro indefinito, sic deinceps. 19 Excellentiam rob.] id est, excellens robur,
quo nunc excellitis: hypallage. Tanquam fer.] pluvias supernè continebo, & fructus terræ infernè. 20 Deficietq;] id est,
licet ad consumptionem usque virtum laboretis, inanis tamen erit labor. 21 Temere] sine discrimine, secuti studia ve-
stra, non voluntatem meam: sic deinceps. 24 Temere] sine ullo personarum discrimine, & non adhibita plagis mode-
ratione, habenas iræ meæ in vos laxabo. 25 Fœderis] de rupto fœdere meo. 26 Cūm fregero] alendi facultatem panis
ademerō; metaphora. Decem] q.d. tanta erit panis penuria, ut familiæ multæ vix tantum habeant unde furnum vovum
panibus simul impleant: finitus numerus pro infinito, ut supra ver. 18. 28 Ira temeritatis] omnia promiscuè pervadente.
30 Cadaveribus] fragmentis: catachresis. 32 Habitabunt in ea] vobis ejectis. 35 Septimanis] sabbatho, septimo quo-
que anno, & quinquagesimo, ut mandavit Deus supra 23. & 25. 36 Strepitu folii] id est, minima quaque re percillantur.
39 Tabescēt] videlicet filii: q.d. continuabitur calamitas patrum in filiis. 44 Terra inimic.] Egypto, ubi fœderis mei
recordatus illos conservavi.

CAPUT XXVII.

Leges de estimatione personarum, bestiarum, edium, & pradiorum voto consecratorum
Domino: de redemptionibus eorum, & primogenitorum, atque decimarum.

- 1** **LOCUTUS** quoque est Jehova Moschen, dicendo:
2 Alloquere filios Jisraëlis & edicito eis, cum quis^a nuncupa-
 verit votum: pro æstimatione^a tua personæ *sunt* Jehovæ.
3 Esto autem æstimatio tua maris, a nato viginti annos us-
 que ad^b sexagenarium, esto inquam æstimatio tua quinquaginta sicli ar-
 gentei, prout est^c siclus sacer.
4 Quod si fœmina erit, tunc esto tua æstimatio triginta sicli.
5 Sin autem a nato quinque annos usque ad natum viginti annos, tunc
 esto æstimatio tua in marem viginti sicli: in fœminam autē decem sicli.
6 Quod si erit a nato uno mense usque ad natum quinque annos, tunc
 esto æstimatio tua in marē quinque sicli argentei: in fœminam verò esto
 æstimatio tua tres sicli argentei.
7 Cum autem a sexagenario & deinceps, si erit mas, tūc esto æstimatio
 tua quindecim sicli: in fœminam verò decem sicli.
8 Quod si tenuior sit *facultatibus* quàm pro æstimatione tua, tunc sisti-
 to eum coram sacerdote, ut æstimet eum sacerdos: prout assequetur ma-
 nus illius qui vovit, æstimato eum sacerdos.
9 **SED** si bestiam *vovit*^c ex cuius genere oblationem offerre solent Je-
 hovæ, quicquid ex eo dederat Jehovæ, esto sanctum.
10 Ne^d aliam sufficito pro ea, neque^e commutato illam, *substituens* bo-
 num pro malo, aut malum pro bono: quod si^d ullo pacto commutet be-
 stiam bestia, tunc esto illa & quæ subjecta est pro illa, esto inquam sancta.
11 Si autem ullam bestiam immundam *vovit*, ex cuius genere non pos-
 sunt offerre oblationem Jehovæ, tunc sistito bestiam illam coram sacer-
 dote:
12 Et æstimato sacerdos eam sive bonam sive malam: prout æstima-
 verit tibi sacerdos, sic esto.
13 At si^f planè volet redimere illam, addito quintam ejus supra æstima-
 tionem tuam.
14 CUM autem quis sanctificaverit domum suam *ut sit* sancta Jehovæ,
 & æstimaverit eam sacerdos sive bonam sive malam: prout æstimabit e-
 am sacerdos, sic statum esto.
15 Quod si qui sanctificavit, redimere volet domū suam, similiter ad-
 ditā quintā pecuniæ æstimationis tuæ supra eam, erit illius.
16 SIN verò de agro possessionis suæ sanctificaverit quis Jehovæ, tunc
 esto æstimatio tua secundum sementem ejus: Corus sementis hordea-
 ceæ quinquaginta siclis argenteis.
17 Si ab anno jubilæi sanctificaverit agrum suum, secundum æstima-
 tionem tuam statum esto.
18 Sin post jubilæum sanctificavit agrum suum, tunc supputato ei sa-
 cerdos pecuniam illius pro numero annorum qui reliqui *sunt* usque ad
 annum jubilæi, & diminuitor de æstimatione tua.
19 At si planè volet redimere agrum illum is qui sanctificavit eum, si-
 militer

^a Hebr. sepa-
raverit, i. se-
paratim ex-
pressum di-
caverit Deo.

^b Hebr. filium
sexaginta an-
norum: & sic
deinceps.

^c Hebr. ex qua
sic ver. 11.

^d Hebr. com-
mutando co-
muter: sic de
inceps.

^e Hebr. secun-
dū æstima-
tionem tuam
sacerdotis.
^f Hebr. redi-
mendo redi-
met. ut ver.
19. & 31.

militer additâ quintâ pecuniæ æstimationis tuæ supra eam, erit illius.

20 Quòd si non redimet agrum illum, aut si vendet agrum illum viro alteri, ne redimitor amplius:

21 Sed esto ager ille postquam exiit a jure ejus, in jubileo res sancta Jehovæ, sicut ager^g devotus: penes sacerdotem esto possessio illius.

22 Si autem agrum^h emptum sibi, qui non est ex agris possessionis sue, sanctificavit Jehovæ:

23 Tunc supputato illi sacerdos summam ipsam æstimationis tuæ usq; ad annum jubilai, & dato illam æstimatione tuam eo die, rem sanctam, pro Jehova.

24 Anno jubilai revertetur ager ille ad eum a quo emerat illū, ad eum cujus est possessio ipsiusⁱ fundi.

25 Omnis autem æstimatio tua esto per siclum sacrum: viginti obolorum erit siclus.

26 VERUM TAMEN primogenitum quod primum gignitur Jehovæ ex bestiis, ne quis sanctificato illud: sive bos sive parva pecus, Jehovæ est.

27 Sed si ex bestiis immundis erit, tunc redimito pro æstimatione tua addens quintam ejus supra eam: quòd si non redimetur, venditor pro æstimatione tua.

28 Ullâ autem res devota quam devoverit quis Jehovæ, ex omnibus quæ sunt ei ex hominibus aut bestiis, aut ex agris possessionis suæ, ne venditor neque redimitor: omnis res devota^j sancta sanctarum est Jehovæ.

29 Omnis bestia devota quæ devovetur ab homine, ne redimitor: ^kominino morte afficitor.

30 OMNES quoque decimæ illius terræ, ex semine terre, ex fructu arborum, Jehovæ sunt, res sancta sunt Jehovæ.

31 Quòd si planè redimere volet quis de decimis suis, quintam illarum superaddito illis.

32 Et omnium decimarum boum aut gregum, eorum quæ transeunt sub virgam decimum quodque esto sanctum Jehovæ.

33 Ne disquirat inter bonum & malum, neq; commutet ipsum: quòd si ullo pacto commutabit ipsum, tum esto illud & quod suffectū est pro eo, res sancta, ne redimitor.

34 Ista sunt mandata illa, quæ mandavit Jehova Moschi referenda ad filios Jisraëlis in monte Sinai.

ANNOTATIO.

2 Tua] quam tu meo jussu mox illis propositurus es. 10 Aliam] ejusdem generis. Commutato] re ulla diverſi generis. 16 Corus] decem Ephæ sive medimni, hoc est triginta modii: vide Jechezkel. 45. 11. 26 Jehovæ est] ex lege primogenitorum, Exod. 13. 2. 28 sancta sanctarum] id est sanctissima q. d. nunquam ad illum qui devovit eam aut ad alium ulla ratione redito, sed penes sacerdotes in perpetuum maneto. 32 Sub virgam] rationem explicat qua hæc tria animalium genera decimari debent: nimirum ut quo ordine ipsa ex stabulis sua sponte exeunt, decimum quodque baculo numerant tangatur & segregetur Domino, ut sequens versus indicat.

g Heb. devotionis vel anathematis vide infra ver. 28.
h Hebr. emptionis suæ,

i Hebr. terræ,

k Hebr. moriendo morte afficitor.

l Heb. commutatio ejus.

QUARTUS LIBER MOSCHIS,

SIVE

Numeri.

Quartus liber Pentateuchi continet res gestas & leges promulgatas in populo Dei, ab initio mensis secundi anni secundi post exitum ex Aegypto usque ad initium mensis undecimi anni quadragesimi: id est, historiam annorum amplius triginta octo.

CAPUT I.

Deus jubet Moschen Jisraelitarum omnium, exceptis Levitis, mares a vigesimo anno ad sexagesimum per suas tribus recensere, ut ordine ponantur castra: Levitas vero ministerio tabernaculi praeficere & circa illud collocare, ut ipsum, cum opus erit deponant, portent & erigant.

ALLOCUTUS autem est Jehova Moschen in deserto Sinai in tentorio convetus, primo die mensis secundi anno secundo ab egressu eorum e terra Aegypti, dicendo:

Recensete capita universi cœtus filiorum Jisraelis per familias ipsorum secundum domos paternas eorum, per enumerationem nominum, omnem mare^a in singu-

la capita eorum:

3 A nato viginti annos & ^b deinceps, ^c omneis aptos ad egrediendum in militiâ in Jisraële: recensebitis eos per exercitus ipsorum, tu & Aharon.

4 Sunt autem vobiscum vir unus ex unaquaque tribu, vir primarius in domo majorum suorum esto.

5 Hæc itaque sunt nomina virorum illorum qui adstabunt vobis: ex Reubene, Elitzur filius Schedë-uris:

6 Ex Schimhhone, Schelummiel filius Tzuri schaddai:

7 Ex Jehuda, Nachschon filius Hhamminadabi:

8 Ex Jissascare, Netan-el filius Tzuhharis.

9 Ex Zebulune, Eliab filius Chelonis.

10 De filiis Josephi, ex Ephrajimo, Elischamahh filius Hhammihudis: ex Menasche, Gamliel filius Pedah-tzuris.

11 Ex Benjamine, Abidan filius Gidhhoni.

12 Ex Dane, Abihhezer filius Hhammischaddai.

13 Ex Aschere, Paghhiel filius Hhocranis.

14 Ex Gade, Eljasaph filius Dehhuelis.

^a Heb. calvi-
tia: sic deinceps: syne-
doche.
^b Heb. supra:
sic deinceps.
^c Heb. omne
egredientē,
sic deinceps.

- 15 Ex Naphtali, Achirahh filius Hhenanis.
- 16 Hi sunt, convocati e cœtu, principes tribuum paternarum suarum, primarii multorum millium Jisraëlis sunt.
- 17 Assumpsit itaque Mosche & Aharon viros istos, qui expressi nominati fuerant:
- 18 Et totum ipsum cœtum congregaverunt primo die mensis secundi: qui professi sunt natales suos per familias suas secundum domum majorum suorum, per enumerationem nominum a nato viginti annos & deinceps, in singula capita eorum.
- 19 Sicut præceperat Jehova Moschi, sic recensuit eos in deserto Sinai.
- 20 FUERUNT itaq; filii Rëuben primogeniti Jisraëlis, generationes eorum per familias eorū secundum domum majorū ipsorum, in enumeratione nominum *facta* per singula capita eorum, omnis maris a nato viginti annos & deinceps, quisquis aptus *erat* ad egrediendum in militiam:
- 21 Numerati eorum ex tribu Rëuben, quadragies sexies mille quingenti.
- 22 Ex filiis Schimhhonis, generationes eorum per familias eorum secundum domum majorum ipsorū, numerati ejus in enumeratione nominum *facta* per singula capita eorum, omnis maris a nato viginti annos & deinceps quisquis aptus *erat* ad egrediendum in militiam:
- 23 Numerati eorum ex tribu Schimhhonis, quinquagies novies mille trecenti.
- 24 Ex filiis Gadis, generationes eorum per familias eorum secundum domum majorum ipsorum, in enumeratione nominum a nato viginti annos & deinceps, quisquis aptus *erat* ad egrediendum in militiam:
- 25 Numerati eorum ex tribu Gadis, quadragies quinquies mille sexcenti quinquaginta.
- 26 Ex filiis Jehudæ, generationes eorum per familias eorum secundum domum majorum ipsorum, in enumeratione nominum a nato viginti annos & deinceps quisquis aptus *erat* ad egrediendum in militiam:
- 27 Numerati eorum ex tribu Jehudæ, septuagies quater mille sexcenti.
- 28 Ex filiis Jissascaris, generationes eorū per familias eorum secundum domum majorum ipsorum, in enumeratione nominum a nato viginti annos & deinceps, quisquis aptus *erat* ad egrediendum in militiam:
- 29 Numerati eorum e tribu Jissascaris, quinquagies quater mille quadringenti.
- 30 Ex filiis Zebulunis, generationes eorum per familias eorum secundum domum majorum ipsorum, in enumeratione nominum a nato viginti annos & deinceps quisquis aptus *erat* ad egrediendum in militiam:
- 31 Numerati eorū ex tribu Zebulunis, quinquagies septies mille quadringenti.
- 32 De filiis Josephi, ex filiis Ephrajimi, generationes eorum per familias eorum secundum domum majorum ipsorum, in enumeratione no-

minum a nato viginti annos & deinceps quisquis aptus erat ad egrediendum in militiam:

33 Numerati eorum ex tribu Ephrajimi, quadragies mille quingenti.

34 Ex filiis Menaschis, generationes eorum per familias eorum secundum domum majorum ipsorum, in enumeratione nominum a nato viginti annos & deinceps quisquis aptus erat ad egrediendum in militiam:

35 Numerati eorum ex tribu Menaschis, tricies bis mille ducenti.

36 Ex filiis Benjaminis, generationes eorum per familias eorum secundum domum majorum ipsorum, in enumeratione nominum a nato viginti annos & deinceps quisquis aptus erat ad egrediendum in militiam:

37 Numerati eorum ex tribu Benjaminis, tricies quinquies mille quadringenti.

38 Ex filiis Danis, generationes eorum per familias eorum secundum domum majorum ipsorum, in enumeratione nominum a nato viginti annos & deinceps quisquis aptus erat ad egrediendum in militiam:

39 Numerati eorum ex tribu Danis, sexagies bis mille septingenti.

40 Ex filiis Ascheris, generationes eorum per familias eorum secundum domum majorum ipsorum, in enumeratione nominum a nato viginti annos & deinceps, quisquis erat aptus ad egrediendum in militiam:

41 Numerati eorum ex tribu Ascheris, semel & quadragies mille quingenti.

42 Filiorum Naphtali generationes per familias eorum secundum domum majorum ipsorum, in enumeratione nominum a nato viginti annos & deinceps quisquis aptus erat ad egrediendum in militiam:

43 Numerati eorum ex tribu Naphtali, quinquagies ter mille quadringenti.

44 Isti sunt numerati illi, quos recensuit Mosche & Aharon cum ducebus Jisraëlis duodecim viris: vir unus pro unaquaque domo majorum suorum erant.

45 Ita fuerunt omnes numerati filiorum Jisraëlis secundum domum majorum suorum, a nato viginti annos & deinceps quisquis in Jisraële aptus erat ad egrediendum in militiam:

46 Fuerunt inquam omnes isti numerati, sexcenties ter mille quingenti quinquaginta.

47 At Levitæ per tribum majorum suorum, non fuerunt recensiti inter illos.

48 Allocutus enim fuerat Jehova Moschen, dicendo:

49 Verumtamen tribum Levi ne numerato, & capita eorum ne recenseto inter filios Jisraëlis:

50 Sed tu præficio Levitas tabernaculo testimonii & omnibus instrumentis ejus, ac omnibus quæ sunt ejus, ipsi ferunt tabernaculum & omnia instrumenta ejus, & ipsi ministrant ei ac circa tabernaculum castra habento:

Caput II.

251

51 Ut cū profecturum erit tabernaculum, deponant illud Levitæ, & cū castra metaturum erit tabernaculum, erigāt ipsum Levitæ: sed quicumque extraneus accesserit, afficietur morte.

52 Quare castra habento filii Jisraëlis quisque in castris suis, & quisque ad vexillum suum per exercitus suos:

53 Levitæ autem castra habento circa tabernaculū testimonii, ut non sit ira fervens contra cœtum filiorum Jisraëlis, & observanto Levitæ observationem tabernaculi testimonii.

54 Quod fecerunt filii Jisraëlis: secundum omnia quæ præceperat Jehova Moschi, sic fecerunt.

ANNOTATIO.

26 Convocati cœtu] in deliberationibus capiendis, & representanto singuli suas tribus, quarum sunt principes. 51 Extraneus] qui non est e genere Levitico, ut Levit. 22. aliquoties.

CAPUT II.

Ordo servandus a tribubus in castris & profectioibus suis.

1 **D**EINDE allocutus est Jehova Moschen & Aharonē, dicēdo:
2 Filii Jisraëlis, quisque juxta vexillum suum cum signis secundum domum majorum suorum castra habento: e longinquo circa tentorium conventus castra habento.

3 Castra habentium autem ab anteriore parte Orientem versus, vexillum esto castrorum Jehudæ per exercitus suos, cum principe filiorum Jehudæ Nachschone filio Hhamminadabi,

4 Cujus exercitus, id est, numerati illorū, septuagies quater mille sexcenti.

5 Qui autem castra habebunt juxta eum, *sunt* tribus Jissascaris, cum principe filiorum Jissascaris Netan-ele filio Tzuhharis,

6 Cujus exercitus, id est, numerati ejus, quinquagies quater mille quadingenti.

7 Et tribus Zebulunis, cum principe filiorum Zebulunis Eliabo filio Chelonis,

8 Cujus exercitus, id est, numerati ejus, quinquagies septies mille quadingenti.

9 Omnes numerati in castris Jehudæ, centies octogies sexies mille quadingenti per exercitus suos: in prima acie proficiscuntor.

10 **V**EXILLUM castrorum Rëubenis *esto* Meridiem versus per exercitus suos, cum principe filiorum Rëubenis Elitzure filio Schedëuris,

11 Cujus exercitus, id est, numerati ejus, quadragies sexies mille quingenti.

12 Qui autem castra habebunt juxta eum, *sunt* tribus Schimhhonis, cum principe filiorū Schimhhonis Schelummiele filio Tzurischaddai,

13 Cujus exercitus, id est, numerati illorum, quinquagies novies mille trecenti:

^a quietiam
Dehhuël, su-
prà 1. 14.

14 Et tribus Gadis, cum principe filiorum Gadis Eljasapho filio ^a Re-
hhuëlis,

15 Cujus exercitus, id est, numerati illorū, quadragies quinquies mille
sexcenti quinquaginta.

16 Omnes numerati in castris Reubenis, centies quinquagies semel
mille quadringenti quinquaginta per exercitus suos: hi secundani profi-
ciscuntor.

17 Tu M proficiscitor tentorium conventus cum castris Levitarum in
medio reliquorum castrorum: sicut solent castrametari, sic proficiscun-
tor, quisque in loco suo ad vexilla sua.

^b hebr. mare
versus.

18 VEXILLUM castrorum Ephraïmi per exercitus suos *esto* ^b Occi-
dentem versus, cum principe filiorum Ephraïmi Elischamahho filio
Hhammihudis:

19 Cujus exercitus, id est, numerati illorū, quadragies mille quingenti:

20 Et juxta eum tribus Menaschis, cum principe filiorum Menaschis
Gamliele filio Pedah-tzuris,

21 Cujus exercitus, id est, numerati illorum, tricies bis mille ducenti:

22 Et tribus Benjaminis, cum principe filiorum Benjaminis Abidane
filio Gidhhoni,

23 Cujus exercitus, id est, numerati illorū, tricies quinquies mille qua-
dringenti.

24 Omnes numerati in castris Ephraïmi, centies octies mille centum
per exercitus suos: hi tertiani proficiscuntor.

25 VEXILLUM castrorum Danis *esto* Aquilonē versus per exercitus
suos, cum principe filiorum Danis Achihhezere filio Hhammischaddai,

26 Cujus exercitus, id est, numerati illorum, sexagies bis mille septin-
genti.

27 Qui autem castra habebunt juxta eum, *sunt* tribus Ascheris, cum
principe filiorum Ascheris Paghhiele filio Hhocranis,

28 Cujus exercitus, id est, numerati illorum, semel & quadragies mille
quingenti:

29 Et tribus Naphtali, cum principe filiorum Naphtali Achirahho fi-
lio Hhenanis,

30 Cujus exercitus, id est, numerati illorū, quinquagies ter mille qua-
dringenti.

31 Omnes numerati in castris Danis, centies quinquagies septies mille
sexcenti: in postrema acie proficiscuntor per vexilla sua.

32 Isti *sunt* numerati filiorum Jisraëlis secundum domū majorum suo-
rum: omnes numerati castrorum per exercitus suos, sexcenties ter mille
quingenti quinquaginta.

^c Heb. in me-
dio.

33 Levitæ autem non sunt numerati ^c inter filios Jisraëlis, quemadmo-
dum præceperat Jehova Moschi.

34 Quod fecerunt filii Jisraëlis: secundum omnia quæ præceperat Je-
hova

Jehova Moschi, ita castra metabantur per vexilla sua, & ita proficiscebantur quique per familias suas secundum domum majorum suorum.

CAPUT III.

Levitarum numerus, statio, officiaq; describuntur: qui loco primogenitorum ex reliquis tribus Deo consecrantur: & quia præter numerum Levitarum primogeniti aliquot inventi sunt, quini in singulos redemptionis sibi statuuntur.

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19** **20** **21** **22** **23** **24** **25** **26** **27** **28** **29** **30** **31** **32** **33** **34** **35** **36** **37** **38** **39** **40** **41** **42** **43** **44** **45** **46** **47** **48** **49** **50** **51** **52** **53** **54** **55** **56** **57** **58** **59** **60** **61** **62** **63** **64** **65** **66** **67** **68** **69** **70** **71** **72** **73** **74** **75** **76** **77** **78** **79** **80** **81** **82** **83** **84** **85** **86** **87** **88** **89** **90** **91** **92** **93** **94** **95** **96** **97** **98** **99** **100** **101** **102** **103** **104** **105** **106** **107** **108** **109** **110** **111** **112** **113** **114** **115** **116** **117** **118** **119** **120** **121** **122** **123** **124** **125** **126** **127** **128** **129** **130** **131** **132** **133** **134** **135** **136** **137** **138** **139** **140** **141** **142** **143** **144** **145** **146** **147** **148** **149** **150** **151** **152** **153** **154** **155** **156** **157** **158** **159** **160** **161** **162** **163** **164** **165** **166** **167** **168** **169** **170** **171** **172** **173** **174** **175** **176** **177** **178** **179** **180** **181** **182** **183** **184** **185** **186** **187** **188** **189** **190** **191** **192** **193** **194** **195** **196** **197** **198** **199** **200** **201** **202** **203** **204** **205** **206** **207** **208** **209** **210** **211** **212** **213** **214** **215** **216** **217** **218** **219** **220** **221** **222** **223** **224** **225** **226** **227** **228** **229** **230** **231** **232** **233** **234** **235** **236** **237** **238** **239** **240** **241** **242** **243** **244** **245** **246** **247** **248** **249** **250** **251** **252** **253** **254** **255** **256** **257** **258** **259** **260** **261** **262** **263** **264** **265** **266** **267** **268** **269** **270** **271** **272** **273** **274** **275** **276** **277** **278** **279** **280** **281** **282** **283** **284** **285** **286** **287** **288** **289** **290** **291** **292** **293** **294** **295** **296** **297** **298** **299** **300** **301** **302** **303** **304** **305** **306** **307** **308** **309** **310** **311** **312** **313** **314** **315** **316** **317** **318** **319** **320** **321** **322** **323** **324** **325** **326** **327** **328** **329** **330** **331** **332** **333** **334** **335** **336** **337** **338** **339** **340** **341** **342** **343** **344** **345** **346** **347** **348** **349** **350** **351** **352** **353** **354** **355** **356** **357** **358** **359** **360** **361** **362** **363** **364** **365** **366** **367** **368** **369** **370** **371** **372** **373** **374** **375** **376** **377** **378** **379** **380** **381** **382** **383** **384** **385** **386** **387** **388** **389** **390** **391** **392** **393** **394** **395** **396** **397** **398** **399** **400** **401** **402** **403** **404** **405** **406** **407** **408** **409** **410** **411** **412** **413** **414** **415** **416** **417** **418** **419** **420** **421** **422** **423** **424** **425** **426** **427** **428** **429** **430** **431** **432** **433** **434** **435** **436** **437** **438** **439** **440** **441** **442** **443** **444** **445** **446** **447** **448** **449** **450** **451** **452** **453** **454** **455** **456** **457** **458** **459** **460** **461** **462** **463** **464** **465** **466** **467** **468** **469** **470** **471** **472** **473** **474** **475** **476** **477** **478** **479** **480** **481** **482** **483** **484** **485** **486** **487** **488** **489** **490** **491** **492** **493** **494** **495** **496** **497** **498** **499** **500** **501** **502** **503** **504** **505** **506** **507** **508** **509** **510** **511** **512** **513** **514** **515** **516** **517** **518** **519** **520** **521** **522** **523** **524** **525** **526** **527** **528** **529** **530** **531** **532** **533** **534** **535** **536** **537** **538** **539** **540** **541** **542** **543** **544** **545** **546** **547** **548** **549** **550** **551** **552** **553** **554** **555** **556** **557** **558** **559** **560** **561** **562** **563** **564** **565** **566** **567** **568** **569** **570** **571** **572** **573** **574** **575** **576** **577** **578** **579** **580** **581** **582** **583** **584** **585** **586** **587** **588** **589** **590** **591** **592** **593** **594** **595** **596** **597** **598** **599** **600** **601** **602** **603** **604** **605** **606** **607** **608** **609** **610** **611** **612** **613** **614** **615** **616** **617** **618** **619** **620** **621** **622** **623** **624** **625** **626** **627** **628** **629** **630** **631** **632** **633** **634** **635** **636** **637** **638** **639** **640** **641** **642** **643** **644** **645** **646** **647** **648** **649** **650** **651** **652** **653** **654** **655** **656** **657** **658** **659** **660** **661** **662** **663** **664** **665** **666** **667** **668** **669** **670** **671** **672** **673** **674** **675** **676** **677** **678** **679** **680** **681** **682** **683** **684** **685** **686** **687** **688** **689** **690** **691** **692** **693** **694** **695** **696** **697** **698** **699** **700** **701** **702** **703** **704** **705** **706** **707** **708** **709** **710** **711** **712** **713** **714** **715** **716** **717** **718** **719** **720** **721** **722** **723** **724** **725** **726** **727** **728** **729** **730** **731** **732** **733** **734** **735** **736** **737** **738** **739** **740** **741** **742** **743** **744** **745** **746** **747** **748** **749** **750** **751** **752** **753** **754** **755** **756** **757** **758** **759** **760** **761** **762** **763** **764** **765** **766** **767** **768** **769** **770** **771** **772** **773** **774** **775** **776** **777** **778** **779** **780** **781** **782** **783** **784** **785** **786** **787** **788** **789** **790** **791** **792** **793** **794** **795** **796** **797** **798** **799** **800** **801** **802** **803** **804** **805** **806** **807** **808** **809** **810** **811** **812** **813** **814** **815** **816** **817** **818** **819** **820** **821** **822** **823** **824** **825** **826** **827** **828** **829** **830** **831** **832** **833** **834** **835** **836** **837** **838** **839** **840** **841** **842** **843** **844** **845** **846** **847** **848** **849** **850** **851** **852** **853** **854** **855** **856** **857** **858** **859** **860** **861** **862** **863** **864** **865** **866** **867** **868** **869** **870** **871** **872** **873** **874** **875** **876** **877** **878** **879** **880** **881** **882** **883** **884** **885** **886** **887** **888** **889** **890** **891** **892** **893** **894** **895** **896** **897** **898** **899** **900** **901** **902** **903** **904** **905** **906** **907** **908** **909** **910** **911** **912** **913** **914** **915** **916** **917** **918** **919** **920** **921** **922** **923** **924** **925** **926** **927** **928** **929** **930** **931** **932** **933** **934** **935** **936** **937** **938** **939** **940** **941** **942** **943** **944** **945** **946** **947** **948** **949** **950** **951** **952** **953** **954** **955** **956** **957** **958** **959** **960** **961** **962** **963** **964** **965** **966** **967** **968** **969** **970** **971** **972** **973** **974** **975** **976** **977** **978** **979** **980** **981** **982** **983** **984** **985** **986** **987** **988** **989** **990** **991** **992** **993** **994** **995** **996** **997** **998** **999** **1000**

Et hæc nomina filiorum Aharonis, primogenitus Nadab, deinde Abihu, Elhhazar, & Ithamar:

Hæc inquam nomina filiorum Aharonis sacerdotum qui uncti fuerant, quorum^a consecraverat ministerium ad fungendum sacerdotio.

^a Heb. impleverat manū, ut Exod. 28. 4°.

Sed mortuus est Nadab & Abihu corā Jehova, cum offerrent ignem extraneum coram Jehova in deserto Sinai, & filii non essent illis: quapropter sacerdotio functus est Elhhazar & Ithamar^a coram Aharone patre suo.

Allocutus autem est Jehova Moschen, dicendo:

Jube appropinquare tribum Levi, & sistito eam coram Aharone sacerdote ut ministrent ei,

Observentque observationem ejus, & observationem totius cœtus coram tentorio conventus, exercendo ministerium tabernaculi,

Et custodiant omnia instrumenta tentorii conventus, nempe^a custodiam filiorum Jisraëlis, exercendo ministerium tabernaculi:

Et dato Levitas Aharoni ac filiis ejus: hi^b omnino donati sunt ei e filiis Jisraëlis.

^b Heb. donati donati.

Aharonem autem & filios ejus præficio^a ut observent sacerdotium suum: nam quicumque extraneus accesserit, morte plectetur.

Item allocutus est Jehova Moschen, dicendo:

Deme enim, ecce assumpsi Levitas e medio Jisraëlis loco omnis primogeniti aperientis vulvam ex filiis Jisraëlis: ideò sunt mei Levitæ:

Nam meum est omne primogenitū, quo die percussi omne primogenitum in terra Ægypti, sanctificavi mihi omne primogenitum in Jisraele^a tam hominum quàm jumentorum: mea sunt, ego Jehova.

^a Heb. ab homine usque ad jumentū.

Præterea allocutus est Jehova Moschen in deserto Sinai, dicendo:

Recenseto filios Levi secundum domum majorum suorum per familias suas, omneis mares^a a nato uno mense & deinceps numerato.

^a Heb. secundum os: sic ver. 39. & 51.

Numeravit ergo eos Mosche^d ex præstituto Jehovæ, quemadmodum præceperat.

Erant autem hi filii Levi nominibus suis, Gerschon, & Kehath, & Merari.

Et hæc nomina filiorum Gerschon per familias eorum, Libni & Schimhhi:

- 19 Filii verò Kohathi per familias ipsorum, Hhamram & Jitzhar Chebron & Hhutzziel:
- 20 Filii autem Merari per familias eorum, Machli & Muschi: hæ sunt familia Levitarum secundum domum majorum ipsorum.
- 21 Gerschoni est familia Libnitica & familia Schimhhitica: hæ familia Gerschonitarum.
- 22 Numerati eorum in enumeratione cujusq; maris a nato uno mense & deinceps, numerati inquam eorum, septies mille quingenti.
- 23 Familia Gerschonitarum post tabernaculum castrametabantur, Occidentem versus:
- 24 Princeps aut paternæ domus Gerschonitarū, Eljasaph filius Laëlis.
- 25 Custodia verò filiorum Gerschonis in tentorio conventus est tabernaculi & ipsius tentorii, operimenti ejus cum tegmento portæ tentorii conventus,
- 26 Et tapetum ocellatorum atrii cum tegmento portæ ipsius atrii, qui sunt ante ipsum tabernaculum & ante altare circumquaque, & funium illius pro toto ministerio ejus.
- 27 Kehatho aut familia Hhamramæa, & familia Jitzharitis, & familia Chebronitis, & familia Hhuzzielitica: hæ sunt familia Kohathitarum.
- 28 In enumeratione cujusque maris a nato uno mense & deinceps, erant octies mille sexcenti, custodientes custodiam sanctuarii.
- 29 Familia filiorum Kohathi castrametabantur ad latus tabernaculi, Meridiem versus:
- 30 Princeps autem domus paternæ in familiis Kehathitarum, Elitaphan filius Hhuzzielis.
- 31 Custodia verò horum est arcæ & mensæ & lychnuchi & altarium instrumentorumq; sanctuarii, quibus ministrant, & ipsum tegumentum, totumq; ministerium ejus.
- 32 At princeps principum ordinis Levitici, Elhhazar filius Aharonis sacerdotis: hæc præfectura custodientium custodiam sanctuarii.
- 33 Merari est familia Machlitica & familia Muschitica: hæ familie Merari.
- 34 Et numerati eorum in enumeratione cujusq; maris a nato uno mense & deinceps, erant sexies mille ducenti.
- 35 Princeps autem domus paternæ in familiis Merari, Tzuriel filius Abichajilis: ad latus tabernaculi castrametabantur Aquilonem versus.
- 36 Præfectura verò custodiæ filiorum Merari est asserum ipsorum tabernaculi, & transtillorum ejus, & columnarum ejus ac stylobatarum ejus, & omnium instrumentorum ejus ac totius ministerii ejus:
- 37 Item columnarum ipsius atrii circumquaque & stylobatarum illarum, & paxillorum funiumq; illarum.
- 38 Qui autem castrametabantur ante tabernaculum ab anteriore parte ante tentorium conventus Orientem versus, erant Mosche & Aharon cum

cum filiis ejus custodientes custodiam sanctuarii pro custodia Jisraëli-
rum: extraneus verò qui accessisset, morte plectendus erat.

39 Omnes numerati Levitarum, quos recensuit Mosche & Aharon ex
præstituto Jehovæ per familias eorum, omnes mares a nato uno mense &
deinceps, vices bis mille.

40 DEINDE edixit Jehova Moschi, recēseto omnem primogenitum
marem ex filiis Jisraëlis a nato uno mense & deinceps, & collige nume-
rum nominum illorum:

41 Et accipito Levitas mihi (ego sum Jehova) loco omnis primogeni-
ti in filiis Jisraëlis, & jumenta Levitarum loco omnis primogeniti in ju-
mentis filiorum Jisraëlis.

42 Recensente itaque Mosche, quemadmodum præceperat ei Jeho-
væ omnem primogenitum in filiis Jisraëlis,

43 Fuerunt omnes primogeniti mares in enumeratione nominum a
nato uno mense & deinceps per numeratos illorum, vices bis mille du-
centi septuaginta tres.

44 Quapropter allocutus est Jehova Moschen, dicendo:

45 Accipito Levitas istos loco omnium primogenitorum in filiis Jis-
raëlis, & jumenta Levitarum loco jumentorum illorū: sic sunt mei Le-
vita, ego sum Jehova.

46 Quod autem ad^e redimendos illos ducentos septuaginta tres, qui
redundant supra Levitas ex primogenitis filiorum Jisraëlis,

47 Accipito^f quinos siclos pro quoque capite: prout est^f siclus sacer-
raëlis, & jumenta Levitarum loco jumentorum illorū: sic sunt mei Le-
vita, ego sum Jehova.

48 Et dato pecuniam illam Aharoni & filiis ejus, pecuniam redempto-
rum qui redundaverint inter illos.

49 Acceptā itaq; Mosche pecuniā illā redemptionis ab iis qui redun-
dabant, præter redemptos per Levitas,

50 A primogenitis filiorum Jisraëlis accepta hac pecunia, mille tre-
centis sexaginta quinque siclis, prout est^f siclus sacer-

51 Dedit Mosche pecuniam redemptorum istorum Aharoni & filiis e-
jus ex præstituto Jehovæ, quemadmodum præceperat Jehova Moschi.

^e Heb. redem-
ptos, ut infra
6. 9. cata-
chresis.
^f Heb. quin-
que quinq;
siclos in cal-
vium.

ANNO TATIO.

¹ Hæc autem id est, quæ hoc & seq. cap. dicuntur, pertinent ad Levitas, ex quorum genere fuerunt Mosche & Aharon. ⁴
Coram Aharon ipso vivente, ut Gen. 11. 28. ⁷ Observant^q; cum observantia sacerdoti ministrent vices totius cœtus in
ministerio illo subeuntes: nam totius cœtus erat ministrare Domino, cujus vices primū gerebant primogeniti, jam ve-
rò in horum locum Levitæ assumuntur. ⁸ Custodiam filiorum Jisr. quam alioquin filii Jisraëlis præstare tenerentur. ¹⁰
Ut observent^q ut ministerii parte sacerdotes, quibus donati sunt, sublevent, observantes ne quid alienū fiat a sacerdotali mū-
nere. ¹⁵ A nato uno mense tum enim primū purgabantur infantes ab impuritate partus, offerebanturque Deo primo-
genitorum nomine, Levit. 12. 4. sic infra ver. 40. ²⁵ Filiorum Gersch. horum & reliquorum munus fufius explicatur cap.
⁴ quod hic per proleptin dicitur. ³² Princeps principum id est, iplis Levitarum principibus præfectus.

CAPUT IIII.

Ex Levitico ordine mandato Dei eliguntur ad ministrandum tabernaculo in statione & pro-
fectione a trigeneriis ad quinquagenarios, & pro familiarum ratione sua eis munera & onera
distribuuntur.

- 1 **A**LOCUTUS etiā est Jehova Moschen & Aharonē, dicendo:
 2 Recenseto capita filiorum Kohathi inter filios Levi, se-
 3 cundum familias eorum per domum majorum ipsorum,
 4 A nato triginta annos & deinceps usque ad natum quin-
 5 quaginta annos, omnem aptum ad obeundum hanc militiam, ad faci-
 6 endum opus in tentorio conventus.
 7 Hoc esto ministerium filiorum Kohathi in tentorio conventus, res
 8 sanctæ sanctarum.
 9 Prius accedito Aharon & filii ejus cū profectura sunt castra, & de-
 10 ponunto velum tegmenti, quo obtegunt arcam testimonii.
 11 Deinde imponentes ei tegmen e pellibus melium, postquā expande-
 12 rint vestem totam hyacinthinā supernè, apponunto demum veſtes ejus.
 13 Similiter super mensam panum faciei expandunto vestem hyacin-
 14 thinam, impositis ei scutulis ejus & acerris scopulisque & scutellis teg-
 15 menti, & panis jugis super eam esto.
 16 Deinde expandentes super hæc vestē coccineam dibapham, tegun-
 17 to illam tegumento e pellibus melium: apponunto demum veſtes ejus.
 18 Accipientes quoque vestem hyacinthinam tegūto lychnuchum lu-
 19 minaris & lucernas ejus & forcipes ejus & trullas ejus, & omnia vasa ole-
 20 aria ejus quibus ministrare solent in eo:
 21 Eoq; reposito & omnibus instrumentis ejus in tegmento e pellibus
 22 melium, imponunto eum palangā.
 23 Item super altare aureum expansa veste hyacinthina, tegunto illud
 24 tegumento e pellibus melium, deinde apponunto veſtes ejus.
 25 Accipiunto quoque omnia instrumēta ministerii quibus ministra-
 26 resolent in sanctuario, positāque in veste hyacinthina tegunto illa tegu-
 27 mento e pellibus melium: sic imponunto palangā.
 28 Prætereā exceptis cineribus ex altari, expādunto super illud vestem
 29 purpuream:
 30 Et imponunto ei omnia instrumenta ejus quibus ministrare solent
 31 in eo, forcipes fuscinulas & palas & crateras, omnia instrumenta altaris:
 32 expansoq; super illud tegumento e pellibus melium, apponunto veſtes
 33 ejus.
 34 Denique cū absolverit Aharon & filii ejus tegere sanctuarium &
 35 omnia instrumēta sanctuarii, cū profectura erunt castra, postmodū
 36 accedunto filii Kohathi ad deportandum ea: sed ne attingunto ullam
 37 rem sanctam ne moriantur: ista sunt onus filiorum Kohathi in tentorio
 38 conventus.
 39 Præfecturæ autem Elhhazaris filii Aharonis sacerdotis esto oleum
 40 luminaris, & suffit⁹ aromaticus, & munus ipsum jugis sacrificii, oleumq;
 41 unctionis: hæc præfectura totius tabernaculi & omnium quæ sunt in eo,
 42 tum sanctuarii tum instrumentorum ejus.
 43 Allocutus verò est Jehova Moschen & Aharonem, dicendo:

18 Ne committite ut excindatur tribus, *aut nulla* familiarum Kohathitarum e medio Levitarum:

19 Sed hoc facite eis ut vivant ac non moriantur cum accedent ad res sanctas sanctarum, Aharon & filii ejus adveniētes collocanto eos, quemque in ministerio suo & in onere suo:

20 Ut non ^a inspiciant veniendo cum tegunt sacerdotes rem sanctam, & moriantur.

21 ALLOCUTUS quoque est Jehova Moschen, dicendo:

22 Recense capita etiam ipsorum filiorum Gerschon, per domum majorum ipsorum secundum familias ipsorum.

23 A nato triginta annos & deinceps usq; ad natum quinquaginta annos recense illos: omnem aptum ^b ad obeundum militiam, ad exercendum ministerium in tentorio conventus.

24 Hoc esto ministerium familiarum Gerschonitarum, ministrandi, & onus portandi:

25 Ut portent aulæa tabernaculi, & tentorium conventus, tegumentum ejus & tegumentum melius quod imponitur ei supernè, & tegmen portæ tentorii conventus:

26 Et tapetes ocellatos atrii, & tegmentum in janua portæ atrii quod est ante tabernaculum & ante altare circumquaque, & funes eorum, & omnia instrumenta ministerii eorum, & quæcunque fiunt ad illa ut subserviant illis.

27 Ex præstituto Aharonis & filiorum ejus esto ministerium totum filiorum Gerschonitarum in toto onere & in toto ministerio eorū: committeris autem eis in custodiam omnia onera ipsorum.

28 Hoc est ministerium familiarum filiorum Gerschonitarum in tentorio conventus: quorum observatio esto in manu Ithamaris filii Aharonis sacerdotis.

29 FILIOS Merari secundum familias ipsorum, per domum majorum ipsorum recense.

30 A nato triginta annos & deinceps usq; ad natum quinquaginta annos recense eos, quemque aptum ad obeundum hanc militiam, ad exercendum ministerium tentorii conventus.

31 Hæc autem esto observatio oneris eorum, præter omne ministerium eorum in tentorio conventus, ^d ut portent asseres tabernaculi & transtilla ejus, columnasque & stylobatas ejus:

32 Columnas quoque atrii circumquaque & stylobatas earum, & paxillos earum, ac funes earum cum omnibus instrumentis illorum & cum omni ministerio eorum: nominatim autem recense omnia instrumenta observationis oneris eorum.

33 Hoc ministerium familiarum filiorum Merari, præter omne ministerium eorum in tentorio conventus: esto in manu Ithamaris filii Aharonis sacerdotis.

^a Heb. veniāt inspicendo: hypallage. i. ne prius veniant quam tecta sint a sacerdotibus omnia, ut nō moriantur si illa inspexerint.
^b Heb. ad obeundum ad militandum militiam.

^c Heb. secundum os, & sic deinceps.

^d ex ver. 25.

34 RE C E N S U I T itaque Mosche cum Aharone & principibus cæteris filios Kohathitarum, secundum familias ipsorum, per domum majorum ipsorum,

35 A nato triginta annos & deinceps usque ad natum quinquaginta annos, quemque ad obeundum illam militiam, ad ministerium in tentorio conventus.

36 Fueruntque numerati eorum secundum familias eorum, bis mille septingenti quinquaginta.

37 Hi sunt numerati familiarum Kohathitarum, quisque aptus ad ministrandum in tentorio conventus: quos recensuit Mosche cum Aharone ex præstituto Jehovæ per Moschen.

• Heb. secundum os Jehovæ per manum Moschis: sic infra ver. 45.

38 Numerati autem filiorum Gerschonis, secundum familias suas per domum majorum suorum,

39 A nato triginta annos & deinceps usque ad natum quinquaginta annos, quisque aptus ad obeundum illam militiam, ad ministerium in tentorio conventus:

40 Numerati inquam eorum secundum familias suas per domum majorum suorum fuerunt, bis mille sexcenti triginta.

41 Hi sunt numerati familiarum filiorum Gerschonis, quisque aptus ad ministrandum in tentorio conventus: quos recensuit Mosche & Aharon ex præstituto Jehovæ.

42 Numerati verò familiarum filiorum Merari, secundum familias suas per domum majorum suorum,

43 A nato triginta annos & deinceps usque ad natum quinquaginta annos, quisque aptus ad obeundum militiam illam, ad ministerium in tentorio conventus:

44 Numerati inquam eorum secundum familias suas, fuerunt, ter mille ducti.

45 Hi sunt numerati familiarum filiorum Merari, quos recensuit Mosche & Aharon ex præstituto Jehovæ per Moschen.

46 Levitæ omnes numerati, quos recensuit Mosche cum Aharone & principibus Jisraëlis, secundum familias suas & per domum majorum suorum,

47 A nato triginta annos & deinceps usque ad natum quinquaginta annos, quisque aptus ad obeundum militiam illam, ad exercendum ministerium cultus & ministerium oneris in tentorio conventus:

48 Numerati inquam eorum fuerunt, octies mille quingenti octoginta.

f Heb. virum virum.

49 Ex præstituto Jehovæ per Moschen recensuit eos, unumquemque ad ministerium suum & ad onus suum: & numerati ab eo fuerunt quos præceperat Jehova Moschi.

A N N O T A T I O.

3 Hanc militiam] serviendi sacerdotibus in tabernaculo erecto, aut cum proficiscendum est, ipsum deportandi: nam hæc duo erant ministerii genera apud ambulatorium tabernaculum. 4 Ministerium] id est, his rebus ministrando. 5 Velut tegumenti] vide Exod. 35. 12. 7 Mensam panum] de qua Exo. 25. 39. 15 Ea] etiam arcam ipsam, donec sacerdotes numero aucti eam deportare possent, Deute. 31. 9. nam sacerdotum postea fuisse, omnia historiarum exempla docent, in libris Jehoschuhæ, Judicum, Schemuelis, & Regum. 28 Esto in manu] id est, per Ithamarem habetor inspectio illorum, isque curato ut exequantur ministeria sua: sic infra ver. 33. 32 Nominatum] id est, quæcunque illis deportanda servandæ traderis, ea sigillatim relata in indicem, descriptaque habetote.

Deus e castris in quibus habitat, ne contaminentur, leprosos, gonorrhœa laborantes, & cadavere immundos ejici jubet: culpam reatus domino ejus restitui cum quinta, aut si is non extabit, Jehova ut sacerdoti cedat: postremo a sacerdotibus de Zelotypia justa aut injusta cognosci.

ALLOCUTUS quoque est Jehova Moschen, dicendo:

Præcipe filiis Jisraëlis, ut ejiciant e castris omnem leprosum & omnem gonorrhœa laborantem, & omnem immundum^a ex cadavere.

³ Sive marem sive fœminā ejicite, extra castra ejicite eos, ut non^b polluant castra sua, in quorum medio ego habito.

⁴ Facientes ergo sic filii Jisraëlis, ejecerunt eos extra castra: quemadmodum edixerat Jehova Moschi, sic fecerunt filii Jisraëlis.

⁵ PRÆTEREA allocutus est Jehova Moschen, dicendo:

⁶ Edicito filiis Jisraëlis, cum vir aut mulier fecerint ullum ex peccatis humanis prævaricando prævaricatione in Jehovā: ita ut rea sit anima illa:

⁷ Primum confitentor quisque peccatum suum quod fecerunt, deinde restituens reatum suum^c quanti est quintam ejus superaddito ei, ac dato illi in quem reus est.

⁸ Quod si non erit isti viro vindex ad restituendum ei reatum, reatus qui restituitur Jehovæ, sacerdotis esto, præter arietem expiationum, quo expiationem facit pro eo.

⁹ Similiter omnis oblatio omnium rerum sanctificatarum a filiis Jisraëlis quas attulerint ad aliquem sacerdotem illius esto.

¹⁰ Et cujusque res sanctificata, illius sunt: quod quis ulli sacerdoti dederit, illius esto.

¹¹ ITEM allocutus est Jehova Moschen, dicendo:

¹² Alloquere filios Jisraëlis & edicito eis, cum^d ullius uxor declinans ab eo prævaricatione prævaricata fuerit in eum,

¹³ Et concumbente aliquo cum ea concubitu seminis, absconditum sit ab oculis mariti ejus, eaque dissimulaverit se cum tamen immunda facta sit, & nemo testis fuerit contra eam, neque fuerit deprehensa.

¹⁴ Si invaserit eum^d affectus zelotypiæ ita ut sit zelotypus uxoris suæ, quæ immunda facta sit, aut invaserit eum affectus zelotypiæ ita ut zelotypus sit uxoris suæ, quamvis ipsa non sit facta immunda.

¹⁵ Tunc adducito vir ille uxorem suam ad sacerdotem aliquem, & afferto oblationem ejus pro ea decimā Ephæ farinæ hordeaceæ: ne superfundito ei oleum, neque imposito ei thus, quia oblatio zelotypiarum est, munus monimenti revocans in memoriam iniquitatem.

¹⁶ Quam jubeto accedere sacerdos, & sistito eam coram Jehova.

¹⁷ Et accipito sacerdos^e aquam sanctā in vase fictili, & de pulvere qui erit in solo tabernaculi accipiens sacerdos indito in aquam illam.

¹⁸ Sistensque sacerdos mulierem illam coram Jehova retergit caput illius mulieris, & imposito manibus illius munus monimenti, quod munus

^a Heb. ppter animā: metonymia, ut Levit. 21. 1.
^b Heb. a mare usque ad fœminam.

^c Heb. in capite ejus, ut Levit. 5. 24.

^d Heb. viri viri.

^e Heb. spiritus: sic in sequentibus.

zelotypiarum est: in manu verò sacerdotis esto aqua illa³ amaritudinis quæ maledictionem importat.

19 Et adjurans eam sacerdos dicito ad ipsam mulierem, si non concubuit ullus tecum, & si non declinasti *ad eum* immunditie loco mariti tui, insons esto ab aqua illa amaritudinis quæ maledictionem importat.

20 Sin autem tu *sic* declinasti loco mariti tui & immunda facta es, eo quòd indiderit in te aliquis *semen* concubitus sui præter maritum tuum.

21 Adjurans inquam sacerdos mulierem illam adjuratione dirarum, dicito sacerdos mulieri illi, ponat te Jehova in *formulam* dirarum & juramenti in medio populi tui, cum reddiderit Jehova femur tuum cadivum, & ventrem tuum tumidum.

22 Ingreditor itaque hæc ipsa aqua maledictionem importatura in viscera tua, ad tumidum reddendum ventrem & ad efficiendum femur cadivum: cui dicito mulier ipsa, amen amen.

23 Deinde scribito diras istas in quodam libro, & deleto eas aqua illa amaritudinis:

24 Curatòque ut bibat mulier illa aquam istam amaritudinis quæ maledictionem importat, ut ingrediatur in eam aqua ista quæ maledictionem importat, ad amaritudinem.

25 Accipiens autem sacerdos e manu mulieris illius munus zelotypiarum, agitato munus illud coram Jehova, & offerro illud super altare.

26 Et pugillo acceptum sacerdos de munere illo suffimentum ejus addoleto in altari, & postea curato ut mulier illa bibat aquam istam.

27 Cum enim curaverit eam bibere aquam istam: erit si immunda facta fuerit & prævaricata prævaricatione in virum suum, ut intrante in eam aqua illa quæ maledictionem importat in amaritudinem intumescat venter ejus: & cadat femur ejus: sic erit mulier illa in dirarum *formam* in medio populi sui.

28 Quòd si non immunda facta fuerit mulier illa, sed fuerit munda, cum insons erit, & ^{consequetur} semen.

³ Heb. feretur
semine.

29 Hæc est lex zelotypiarum, cum declinaverit mulier *ad ullum* loco viri sui, ita ut immunda facta sit.

30 Aut cum invaserit aliquem affectus zelotypiæ ita ut zelotypus sit uxoris suæ, ut sistat mulierem ipsam coram Jehova, & exequatur erga eam sacerdos totam legem hanc.

31 Sic insons erit vir ille⁴ ab iniquitate, mulier verò illa feret iniquitatem suam.

ANNO TATIO.

3 Polluant] sistaclitæ reliqui, ferendo immundos in medio sui. 7 Primum confit.] vide Leviti. 5. 21. & sequent. 17. A-
quam sanctam] haustam ex sancto labro, in quod ad sacros usus importabatur. 18 Amaritudinis] sic vocatur ab effectu,
quia gravi acerbòque supplicio afficiebat mulierem fontem, ut proximè sequentibus verbis explicatur. 31 Ab iniquitate]
cujus planè reus esset, si contra legem Dei tantum vitium in uxore dissimularet, aut suspicionem in animo aleret, quæ con-
junctioni conjugali adversatur.

CAPUT VI.

Lex de Nazareatu, & formula qua sacerdotes erant populo benedicturi.

I ITEM

ITEM allocutus est Jehova Moschen, dicendo:

Alloquere filios Jisraëlis & edicito eis: cum vir aut mulier
nuncupaverit votum, vovendo votum^b Nazaræi, separatu-
rum se Jehovæ.

^a Heb. separa-
verit, ut Le-
vit. 27. 2. &
sic deinceps.
^b id est, separa-
tati.
^c Heb. nullā
maceratio-
nē uvarum.
^d id est, separa-
tionis sue,
& sic in se-
quentibus.

A vino aut alio potu inebriante separato se, acetum vini & acetum
ullius potus inebriantis ne bibito: & nullum potum e maceratis uvis bi-
bito, nec ullas uvas recentes aut siccas comedito.

Omnibus diebus^d Nazaræatus sui, de nulla re quæ fit ex vite vinife-
ra, a nucleis acinorum usque ad cutem, comedito.

Omnibus diebus voti Nazaræatus sui novacula ne transito super ca-
put ejus, usque dum compleantur dies illi quibus separaverit se Jehovæ:
sanctus esto, finito crescere comam, capillos capitis sui.

Omnibus diebus quibus separaverit se Jehovæ, ad^e cadaver mortui
ne accedito.

^e Heb. animā
ut supra 5. 2.

Propter patrem suum aut propter matrem suam, propter fratrem su-
um aut propter sororem suam, ne se polluito propter illos cum mortui
sunt: quia Nazaræatum Dei sui gerit in capite suo.

Omnibus diebus Nazaræatus sui, sanctus est Jehovæ.

Quod si is qui mortuus est mortuus fuerit juxta eum^f repētino casu,
itaque polluerit^g Nazaræatum capitis ejus, tunc radito caput suum die
purgationis suæ, die septimo radito illud:

^f Heb. repē-
te subito.
^g Heb. caput
Nazaræat:
hypallage,
ut ver. 18.

Die autem octavo afferto duos turtures aut duos pullos colūbæ sa-
cerdoti, ad portam tentorii conventus:

Quorum parans sacerdos unum in peccatum & alterum in holocau-
stum, expiationem facito pro eo, ab eo quod peccavit circa illud cada-
ver, sic sanctificato caput illius eo die.

Deinde^h separans Jehovæ dies Nazaræatus sui adducito agnum an-
niculum in reatum: dies autem illi prioresⁱ irriti sunt, quia pollutus fu-
it Nazaræatus ejus.

^h Heb. cadāt.

Hæc autemⁱ est lex Nazaræi quo tempore complentur dies Naza-
ræatus ejus: afferto^j istud ad portam tentorii conventus:

Nempe offerito oblationem suam Jehovæ, agnum^k anniculum inte-
grum unum in holocaustum, & agnā anniculam integram in peccatum,
arietēque unum integrum in sacrificium eucharisticum:

ⁱ Heb. filium
anni sui.

Prætereā canistrum azymorum, placentas e simila mistas oleo, & la-
gana azyma uncta oleo, cum munere eorum & libaminibus eorum.

Quæ offerens sacerdos coram Jehova, parato peccatum ejus & ho-
locaustum ejus,

Arietem autem ipsum parato in sacrificium eucharisticum Jehovæ
cum canistro azymorum: similiter parato munus ejus & libamen ejus.

Tunc radito Nazaræus in porta tentorii conventus Nazaræatum
capitis sui, & acceptos capillos Nazaræatus sui imposito igni, qui subest
sacrificio eucharistico.

19 Deinde accipiens sacerdos armum coctum ex illo ariete, & placentam azymam unam ex illo canistro cum lagano azymo uno, imposito ea manibus Nazaræi, postquam sibi raserit Nazaræatum suum.

20 Et agitato ea sacerdos agitatione coram Jehova, res sancta est pro sacerdote præter pectus agitationis & armum elationis: & postmodum bibit Nazaræus ille vinum.

21 Hæc est lex Nazaræi qui voverit, oblatio Jehovæ pro Nazaræatu suo, præter id quod assequetur manus ejus: prout fuerit votum ejus quod vovit, sic facito, præter legem Nazareatus sui.

22 PRÆTEREA allocutus est Jehova Moschen, dicendo:

23 Alloquere Aharonem & filios ejus, dicendo: sic benedicite filiis Jisraëlis, dicendo eis:

24 Benedicat tibi Jehova, & custodiat te.

25 Faciat Jehova ut luceat facies sua tibi, & gratiam faciat tibi,

26 Attollat Jehova faciem suam erga te, & apponat tibi pacem.

27 Et ^kimponentes manus filiis Jisraëlis, invocabunt nomen meum, & ego benedicam eis.

^k Heb. imponentes filiis Jisraëlis nomen meum.

ANNOTATIO.

12 Separans] id est, de integro incipiens se separare a superioribus rebus totidem dies quot separatum se fore voverat, reintegransque complementum voti, ac situnc primum votum nuncupasset. 13 istud] quod sequentibus 2. versibus exprimitur. 21 Præter id] id est, præter id quod sponte voverit, prout sunt facultates ipsius: Lex enim continet res tam a paupere quam a divite necessario offerendas. 27 Imponentes manus] id est, duobus signis testatam facient populo gratiam meam, quam ego pro fide mea facturus sum, nominis mei invocatione, & manuum suarum impositione.

CAPUT VII.

Principes tribuum erecto tabernaculo, & consecrato altari, plaustra ad vehendum sacra, & sacrificia instrumentaque ad sacrum ministerium pertinentia singuli singulis diebus offerunt, ex ordine instituto supra 2. Postremo ratio describitur qua Mosche ex eo tempore Deum consuluit & responsum ab eo accepit.

1 **F**UIT autem quo die absolvit Mosche erigere tabernaculum, & ungens illud sanctificavit illud cum omnibus instrumentis ejus & altare cum omnibus instrumentis ejus, cum inquam ungens illa sanctificasset illa.

2 Ut offerret principes Jisraëlis primarii domus majorum suorum (hi erant principes tribuum, qui iidem præerant numeratis)

3 Offerrent inquam oblationem suam coram Jehova sex plaustra camerata & duodecim boves, plaustrum unum in binos principes & bovem unum in unumquenque: & offerrent illa ante tabernaculum.

4 Allocutus autem est Jehova Moschen, dicendo.

5 Accipito ista ab illis, ut sint ad exercendum ministerium tentorii conventus, & dato ea Levitis, cuique prout est ministerium ejus.

6 Accipiens itaque Mosche plaustra illa & boves, dedit ea Levitis.

7 Duo plaustra & quatuor boves dedit filiis Gerschonis, prout erat ministerium eorum.

8 Quatuor verò reliqua plaustra & octo boves dedit filiis Merari, prout erat

ut erat ministerium eorum,^a per Ithamarē filium Aharonis sacerdotem.

^a Hebr. per manum.

⁹ Sed filiis Kehathi non dedit, quia ministerium rei sanctæ incumberebat illis, humero laturi erant.

¹⁰ Afferebant ergo principes illi cum dedicatione altaris, quo die illud ungebatur, afferebant inquam principes illi oblationem suam ante ipsum altare.

¹¹ Edixit autem Jehova Moschi,^b principes singuli in singulos dies oblationem suam afferunto, in dedicatione altaris.

^b Hebr. princeps unus in diem, princeps unus in diem.

¹² ITAQUE fuit qui obtulit die primo oblationem suam, Nachschon filius Hhamminadabi^c pro tribu Jehudæ.

¹³ Oblatio autē ejus, scutula argētea una centum triginta *siclorum* pondere, crater unus argēteus septuaginta *siclorum* prout est *siclus* sacer, ambo pleni simila mista oleo in munus:

¹⁴ Acerra una decem *siclorum* aureorum plena thure:

¹⁵ Juuencus unus^d subrumus, aries unus, agnus unus^d anniculus in holocaustum:

^c Hebr. fili^{us} bovis sic deinceps.
^d Hebr. filius anni sui, & sic deinceps.

¹⁶ Hircus e capris unus in peccatum:

¹⁷ In sacrificium verò eucharisticum boves duo, arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque: hæc fuit oblatio Nachschonis filii Hhamminadabi.

¹⁸ DIE secūdo obtulit Netanel filius Tzuhharis, princeps Jissascaris.

¹⁹ Obtulit oblationem suam, scutulam argenteam unam centum triginta *siclorum* pondere, craterem unum argenteum septuaginta *siclorum* prout est *siclus* sacer, ambo plenos simila mista oleo in munus:

²⁰ Acerram unam decem *siclorum* aureorum plenam thure:

²¹ Juuencum unum subrumum, arietem unum, agnum unum anniculum in holocaustum:

²² Hircum e capris unum in peccatum:

²³ In sacrificium verò eucharisticum boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque: hæc fuit oblatio Netan-elis filii Tzuhharis.

²⁴ DIE tertio princeps filiorum Zebulunis, Eliab filius Chelonis.

²⁵ Oblatio ejus, scutula argentea una centum triginta *siclorum* pondere, crater unus argenteus septuaginta *siclorum* prout est *siclus* sacer, ambo pleni simila mista oleo in munus:

²⁶ Acerra una decem *siclorum* aureorum plena thure:

²⁷ Juuencus unus subrumus, aries unus, agnus unus anniculus in holocaustum.

²⁸ Hircus e capris unus in peccatum:

²⁹ In sacrificium verò eucharisticum boves duo, arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque: hæc fuit oblatio Eliabi filii Chelonis.

³⁰ DIE quarto princeps filiorū Rēubenis, Elitzur filius Schedē-uris.

³¹ Oblatio ejus, scutula argentea una centum triginta *siclorum* pondere.

re, crater unus argenteus septuaginta siclorum prout est siclus sacer, ambo pleni simila mista oleo in munus:

32 Acerra una decem *siclorum* aureorum plena thure:

33 Juvencus unus subrumus, aries unus, agnus unus anniculus in holocaustum:

34 Hircus e capris unus in peccatum:

38 In sacrificium verò eucharisticum boves duo, arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque: hæc fuit oblatio Elitzuris filii Sche-de-uris.

36 DIE quinto princeps filiorum Schimmonis, Schelummiel filius Tzurischaddai.

37 Oblatio ejus, scutula una argentea centum triginta *siclorum* pondere, crater unus argenteus septuaginta siclorum prout est siclus sacer, ambo pleni simila mista oleo in munus:

38 Acerra una decem *siclorum* aureorum plena thure:

39 Juvencus unus subrumus, aries unus, agnus unus anniculus in holocaustum:

40 Hircus e capris unus in peccatum:

41 In sacrificium verò eucharisticum boves duo, arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque: hæc fuit oblatio Schelummielis filii Tzurischaddai.

42 DIE sexto princeps filiorum Gadis, Eljasaph filius Dehhuelis.

43 Oblatio ejus, scutula argentea una centum triginta *siclorum* pondere, crater argenteus unus septuaginta siclorum prout est siclus sacer, ambo pleni simila mista oleo in munus:

44 Acerra una decem *siclorum* aureorum plena thure:

45 Juvencus unus subrumus, aries unus, agnus unus anniculus in holocaustum:

46 Hircus e capris unus in peccatum:

47 In sacrificium verò eucharisticum boves duo, arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque: hæc fuit oblatio Eljasaphi filii Dehhuelis.

48 DIE septimo princeps filiorum Ephraimi, Elischamahh filius Hhammihudis.

49 Oblatio ejus, scutula argentea una centum triginta *siclorum* pondere, crater unus argenteus septuaginta siclorum prout est siclus sacer, ambo pleni simila mista oleo in munus:

50 Acerra una decem *siclorum* aureorum plena thure:

51 Juvencus unus subrumus, aries unus, agnus unus anniculus in holocaustum:

52 Hircus e capris unus in peccatum:

53 In sacrificium verò eucharisticum boves duo, arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque: hæc fuit oblatio Elischamahh filii Hhammihudis.

54 DIE octavo princeps filiorum Menaschis, Gamliel filius Pedah--
tzuris.

55 Oblatio ejus, scutula argentea una centum triginta *siclorum* ponde-
re, crater unus argenteus septuaginta siclorum prout est siclus sacer, am-
bo pleni simila mista oleo in munus:

56 Acerra una decem *siclorum* aureorum plena thure:

57 Juvencus unus subrumus, aries unus, agnus unus anniculus in holo-
caustum:

58 Hircus e capris unus in peccatum:

59 In sacrificium verò eucharisticum boves duo, arietes quinque, hir-
ci quinque, agni anniculi quinque: hæc fuit oblatio Gamlielis filii Pe-
dah-tzuris.

60 DIE nono princeps filiorum Benjaminis, Abidan filius Gidhhoni.

61 Oblatio ejus, scutula argentea una centum triginta *siclorum* ponde-
re, crater argenteus unus septuaginta siclorum prout est siclus sacer, am-
bo pleni simila mista oleo in munus:

62 Acerra una decem *siclorum* aureorum plena thure:

63 Juvencus unus subrumus, aries unus, agnus anniculus unus in ho-
locaustum:

64 Hircus e capris unus in peccatum:

65 In sacrificium verò eucharisticum boves duo, arietes quinque, hirci
quinque, agni anniculi quinque: hæc fuit oblatio Abidanis filii Gidhhoni.

66 DIE decimo princeps filiorum Danis, Achihhezer filius Hham-
mischaddai.

67 Oblatio ejus, scutula argentea una centum triginta *siclorum* ponde-
re, crater argenteus unus septuaginta siclorum prout est siclus sacer, am-
bo pleni simila mista oleo in munus:

68 Acerra una decem *siclorum* aureorum plena thure:

69 Juvencus unus subrumus, aries unus, agnus unus anniculus in ho-
locaustum:

70 Hircus e capris unus in peccatum:

71 In sacrificium verò eucharisticum boves duo, arietes quinque, hir-
ci quinque, agni anniculi quinque: hæc fuit oblatio Achihhezeris filii
Hhammischaddai.

72 DIE undecimo princeps filiorum Ascheris Pagghiel filius Hho-
cranis.

73 Oblatio ejus, scutula argentea una centum triginta *siclorum* ponde-
re, crater unus argenteus septuaginta siclorum prout est siclus sacer, am-
bo pleni simila mista oleo in munus:

74 Acerra una decem *siclorum* aureorum plena thure:

75 Juvencus unus subrumus, aries unus, agnus unus anniculus in ho-
locaustum:

76 Hircus e capris unus in peccatum:

Heb. die un-
decim dierū
Numeralia
cardinalia
supra dena-
riū ferè pro
ordinalibus
ponuntur, ut
infra ver. 78.

77 In sacrificium verò eucharisticum boves duo, arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque: hæc fuit oblatio Paghhielis filii Hho-
cranis.

f Heb. die du-
odecim die-
rum.

78 DIE duodecimo princeps filiorū Naphtali, Achirahh filius Hhe-
nanis.

79 Oblatio ejus, scutula argentea una centum triginta *siclorum* ponde-
re, crater argenteus unus septuaginta *siclorum* prout est siclus sacer, am-
bo pleni simila mista oleo in munus:

80 Acerra una decem *siclorum* aureorum plena thure:

81 Juvencus unus subrumus, aries unus, agnus anniculus unus in ho-
locaustum:

82 Hircus e capris unus in peccatum:

83 In sacrificium verò eucharisticum boves duo, arietes quinque, hirci
quinque, agni anniculi quinque: hæc fuit oblatio Achirahhi filii Hhe-
nanis.

84 Hæc est oblatio dedicationis altaris post diem quo illud unctum
fuit, oblata a principibus Jisraëlis: scutula argentea duodecim, crateres
argentei duodecim, acerræ aureæ duodecim.

85 Centenū tricenū *siclorum* scutula argentea unaquæque, & se-
ptuagenū crater unusquisque, totum argentum horum vasorum, bis
mille quadringenti sicli prout est siclus sacer:

86 Acerræ aureæ duodecim plenæ thure, denū *siclorū* unaquæque
acerra prout est siclus sacer, totum aurum illarum acerrarum, centum vi-
ginti sicli.

87 Omnium boum in holocaustum *numerus* duodecim juvenci, arie-
tes duodecim, agni anniculi duodecim cum munere suo: & hirci e capris
duodecim in peccatum:

88 Omnium verò boum sacrificii eucharistici *numerus* viginti quatuor
juvenci, arietes sexaginta, hirci sexaginta, agni anniculi sexaginta: hæc fuit
oblatio dedicationis altaris, postquam illud unctum fuerat.

89 Deinde cum ingrederetur Mosche in tentorium conventus ut lo-
queretur cum Deo ipso, tunc audiebat quandam vocem sermocinantem
secum e superiore parte illius operculi propitiatorii quod erat super ar-
cam testimonii, e medio duorum Cerubinarum: sic alloquebatur eum.

ANNO TATIO.

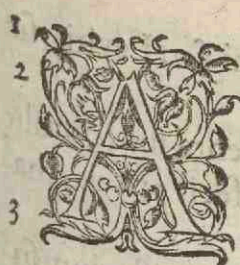
5 Cuique] genti Levitarum, ut sequentibus explicatur. Prout est] ut explicatur supra cap. 4.

7 Prout] supra 4. 25. & 26. 8 Prout] supra 4. 31. & 32. 9 Humero laturi] supra 4. 14. 12 Pro tribu Jehude] quod hic a principe Jehude publico
sua tribus nomine oblatum dicitur, de sequentibus quoque est intelligendum. 89 Deinde] consecrato tabernaculo, ut
promiserat Exod. 25. 22. nam ante consecrationem ejus aliter cum ipso loquebatur Deus.

CAPUT VIII.

Deus cum lucerna lychnuchi accendenda sunt, omnes accendi precipit, & Levitas primoge-
nitorum loco consecrari præscripta consecrationis formula: postremò tempus desinit incipienti
& desinentis illorum ministerii.

I ALLO-

ALLOCUTUS autem est Jehova Moschen, dicendo:

Alloquere Aharonē & edicito ei: quando accendes lucernas, e regione faciei lychnuchi lucem præbento septem illæ lucernæ.

Fecitque sic Aharon, e regione faciei lychnuchi lucem præbituras accendit lucernas ejus: quemadmodum præceperat Jehova Moschi.

Hoc autem opus lychnuchi, erat continens ex auro usque ad scapum ejus, usque ad calyculum ejus opus erat continens: secundum formam illam quam ostenderat Jehova Moschi, sic fecerat lychnuchum illum.

Allocutus etiam est Jehova Moschen, dicendo:

Assume Levitas e medio filiorum Jisraëlis, ut purifices eos.

Sic autem facito eis ad purificandum eos, spargito super eos aquam expiationis: & novaculam ducentes super totam carnem suam lavanto vestimenta sua, & purificant se.

Postea accipiunto juvenum subrumum cum munere ejus, simila mista oleo, & juvenum alterum subrumum accipiunto in peccatum.

Jubensque Levitas accedere ante tentorium conventus, & congregari totum cœtum filiorum Jisraëlis,

Admovo Levitas coram Jehova, & nituntor filii Jisraëlis manibus suis super ipsos Levitas:

Ita offero Aharon Levitas oblatione coram Jehova oblatos a filiis Jisraëlis, ut sint ad exercendum ministerium Jehovæ.

Ipsi autem Levitæ nituntor manibus suis super caput illorum juvenum: quorum parato unum in peccatum, & alterum in holocaustum Jehovæ, ad expiationem faciendam pro ipsis Levitis.

Sic sistes Levitas coram Aharonē & coram filiis ejus, offerēs eos oblatione Jehovæ:

Et separabis Levitas ipsos e medio filiorum Jisraëlis, ut sint mei Levitæ.

Postmodum verò veniunto Levitæ ad ministrandum tentorio conventus, cum purgaveris eos & obtuleris eos oblatione:

Nam omnino donati sunt mihi e medio filiorum Jisraëlis, pro omni niaperiente vulvam, primogenito cujusque e filiis Jisraëlis, assumpsi eos mihi:

Meum enim est omne primogenitum in filiis Jisraëlis ex homine & jumento quovis, quo die percussi omne primogenitum in terra Ægypti, sanctificavi illa mihi:

Assumpsi autem Levitas pro omni primogenito, in filiis Jisraëlis,

Et dedi Levitas ipsos dono Aharoni & filiis ejus e medio filiorum Jisraëlis, ut exerceant ministerium filiorum Jisraëlis in tentorio conventus, & ut sint pretium redemptionis pro filiis Jisraëlis: sic non erit in filiis Jisraëlis plaga, cum accedent filii Jisraëlis ad sanctuarium.

Quod fecit Mosche & Aharon & totus cœtus filiorum Jisraëlis Le-

^a Heb. peccati, q. adhibetur ad expiandū peccatum: vide de ista aqua infra 19.
^b Hebr. filiū bovis.

^c Heb. agitatione, ut in sequent synecdoche: vide Exod. 35. 22.

^d Heb. donati donati: ut supra 3. 8.
^e Hebr. apertura omnis vulvæ.

^f Heb. donatos.

vitis: secundum omnia quæ præceperat Jehova Moschi fieri Levitis, sic fecerunt eis filii Jisraëlis.

21 Purificantes enim se Levitæ cum lavissent vestimenta sua, obtulit eos Aharon oblatione coram Jehova, & expiationem fecit pro eis Aharon ad purgandum eos.

22 Postea demum accesserunt Levitæ ad exercendum ministerium suum in tentorio conventus coram Aharone & filiis ejus: quemadmodum præceperat Jehova Moschi fieri ipsis Levitis, sic fecerunt eis.

23 Allocutus quoque est Jehova Moschen, dicendo:

24 Hoc est quod ad Levitas pertinet: "a nato vigintiquinque annos & deinceps, venito *Levita*" ad militandum militiam in ministerio tentorii conventus:

25 Ex quo verò natus fuerit quinquaginta annos, "revertetur a militia hujus ministerii, ut non ministret amplius.

26 Attamen servito fratribus suis *obeuntibus militiam* in tentorio conventus, "observando observationem, ministerium verò non exercebunt: sic facito Levitis in "observationibus eorum.

ANNOTATIO.

2 *Eregione*] ultrà, citrà, & ex omni parte quâ lychnuchus videri potest, ut exprimitur Exo. 25. 37. 4 *Ex auro*] Exo. 25. 37. 19 *Filiorum Jisraëlis*] id est, quo ministraturi fuissent primogeniti filiorum Jisraëlis, ut faciebant ante assumptam tribum Leviticam ad ministerium Exod. 19. 22. vide suprà 3. 7. & 8. *Pretium re.*] id est, suis personis & ministeriis Jisraëlitæ liberent, exolventes pro illis quod illorum erat præstare. *Plaga*] quæ esset, si per se ipsi accedentes, non per Levitas mibi postmodum ministrarent, ut contigit Hhuzzijæ, 2. Chron. 26. 16. 24 *A nato vigintiquinque*] ministerii Leviticæ divitum hic initium statuitur, & suprà 4. 3. & 47. ita ut quinque annorum discrimen intercedat: quod spatium 5 annorum Levitis datur ad tyrocinium primum venientibus: quia viginti quinque annos nati reliquis accensi ministrare tenerentur, sed anno demum trigésimo munus suum plene exequi inciperent. Quamobrem suprà 4. 3. dicit Mosche, omnem aptum ad obeundum, &c. hic verò, venito &c. *Ad militandum*] id est, consistendum in statione cum reliquis, & observandam rationem ministerii. 25 *Revertetur*] licebit, si voler. 26 *Observando*] id est, inspectionem habendo in alios, ut quique fungantur ministerio suo, & aliis sint *γωμφύλακες*. *Observationibus*] in singulorum ministeriis: quo sensu accipitur hæc vox suprà cap. 4.

CAPUT IX.

Jisraëlitæ in deserto anno secundo ab exitu rursus jubentur celebrare Paschâ: ex occasione lex fertur de Paschate celebrando mense secundo iis qui propter immunditiam peregrinationem non potuerunt: postremò ratio profectionum Jisraëliarum & stationum in deserto ostenditur.

I LLOCUTUS autem fuerat Jehova Moschen in deserto Sinai, anno secundo ab exitu eorū e terra Ægypti, mense primo, edicendo,

2 Ut celebrarent filii Jisraëlis Pascha ipsum statō suo tēpore.

3 Quartodecimo die, mense isto, inter duas vesp̄as, cum celebrare statō tempore suo, secundum omnia statuta ejus, & secundum omnes rationes ejus celebrate eum.

4 Edixit itaque Mosche filiis Jisraëlis, ut celebrarent Pascha:

5 Et celebrantes Pascha primo mense, quartodecimo die ejus mensis inter duas vesp̄as in deserto Sinai, secundum omnia quæ præceperat Jehova Moschi, sic fecerant filii Jisraëlis.

Heb. anima, ut Levit. 21. 1.

6 Fuerunt autem quidam qui cum immundi essent ex ^acadavere hominis, non poterant celebrare Pascha die illo: quapropter appropinquarunt ante Moschen & ante Aharonem eo ipse die.

7 Dixit

Caput IX.

209

7 Dixeruntque homines illi ad eum, nos immundi *sumus* ex cadavere hominis: quare subtraheremur ne offeramus oblationem Jehovæ statuto tempore suo^b inter filios Jisraëlis?

8 Ad quos dixit Mosche, consistite, dum audiam quid præcepturus sit Jehova vobis.

9 Allocutus autem est Jehova Moschen, dicendo:

10 Alloquere filios Jisraëlis, dicendo, si ullus e vobis erit immundus propter cadaver, aut *ullus* e vobis aut ex generationibus vestris in via remota fuerit: tamen celebrato Jehovæ Pascha.

11 Mense secundo, decimo quarto die inter duas vespervas celebranto illud, cum azymis & herbis amaris comedunto illud.

12 Ne relinquunto *quicquam* ex eo usque mane, & os ne frangunto in eo: secundum totum statutum Paschatis celebranto illud.

13 Sed vir ille qui *est* mundus aut in itinere non est, si desierit celebrare Pascha, omnino excinditor anima illa e populis suis: quia oblationem Jehovæ non obtulit statuto tempore ejus, pœnam peccati sui fert vir ille.

14 Et si habitet vobiscum peregrinus, similiter celebrato Pascha Jehovæ, secundum statutum ipsius Paschatis & secundum rationem ejus, sic celebrato: statutum idem esto vobis, tam peregrino quàm indigenæ ipsi regionis.

15 Quo autem die erectum est tabernaculum, operuit nubes ipsa tabernaculum, versus tentorium testimonii: vespere autem erat super tabernaculum quasi specie ignis usque mane.

16 Sicerat jugiter: nubes tegebat illud, sed specie ignis noctu.

17 Prout autem deducebatur nubes illa a tentorio ipso, ita postmodum proficiscebantur filii Jisraëlis: & in loco ubi residebat eadem nubes, ibi castrametabantur filii Jisraëlis.

18 Ex præstituto Jehovæ proficiscebantur filii Jisraëlis, & ex præstituto Jehovæ castrametabantur: omnibus diebus quibus residebat illa nubes super tabernaculum, castra habebant:

19 Cumq; cōtinuabat nubes illa residere super tabernaculum diebus multis, tum observabāt filii Jisraëlis observationem Jehovæ, & non proficiscebantur:

20 Sive accideret ut esset illa nubes diebus paucis super tabernaculum, ex præstituto Jehovæ castra habebāt, & ex præstituto Jehovæ proficiscebantur:

21 Sive accideret ut esset illa nubes a vespere usque mane, postea deducebatur nubes illa mane, tum proficiscebantur: sive per diem & noctem, quamdiu deducebatur nubes illa, tamdiu proficiscebantur:

22 Sive biduo, sive mense, sive anno, prout continuabat nubes illa residere super ipsum tabernaculum, castra habebant filii Jisraëlis, & non proficiscebantur: & prout deducebatur illa, proficiscebantur.

23 Ex præstituto Jehovæ castra habebāt, & ex præstituto Jehovæ pro-

^b Hebr. in testimonio filiorum

^c Hebr. vir vir cum fuerit, &c.

^d Hebr. secundum os, & sic deinceps: et si hoc non ore, sed signo nubis testata faciebat Deus: Catachresis.

^e Hebr. producebatur sive plangebatur, ut ver. 21. ^f Hebr. nubes, ut, supple, qui, ut Deut. 33. 6.

ficifcebantur: observationem Jehovæ observabant ex præstituto Jehovæ per Moschen.

A N N O T A T I O.

1 *Fuerat*] ante Jisraëitarum distributionem, quæ mense secundo illius anni contigit supra 1. Translata est autem hæc narratio hucusque propter Pascha immundorum & iter facientium, dilatum in mensem secundum. 3 *Statuta ejus*] Exod. 12. & 23. & Levit. 23. 6 *Non poterant*] prohibitum enim fuerat ne immundus eucharistico vesceretur Levit. 7. 10. 11 *Celebranto*] ut factum legimus temporibus Chizkijæ, 2. Chron. 30. 2. & 15. 19 *Observabant*] id est, vacabant cultui ejus in erecto tabernaculo.

C A P U T X.

Duas argenteas tubas fieri Deus imperat, quibus cætus convocetur, signa profectionum expeditionumq; dentur, & sacrificiorum tempore clangatur: deinde ordo Jisraëitarum narratur a deserto Sinai in desertum Paran proficiscentium Chobabo comite & arca duce: postremo formula precationis Moschis in profectionibus castrorumq; metationibus describitur.

- 1 **D** RÆTEREA allocutus est Jehova Moschen, dicendo,
 2 Fac tibi duas tubas argenteas, opere continente facito illas, ut sint tibi ad convocandum cætum, & ad imperandum profectionem castrorum.
 3 Cum clangent illis, tunc congregantor ad te totus cætus ad portam tentorii conventus:
 4 Cum autem unâ clanxerint, tunc congregantor ad te principes, primarii millium Jisraëlis:
 5 Cum autem clangeris fracto sono, tunc proficiscuntor castra illa quæ metantur versus Orientem:
 6 Cumque fracto sono clangeris secundo, tunc proficiscuntor castra quæ metantur meridiem versus: fracto sono clangunto in profectionibus eorum:
 7 Cum verò congregabitis congregationem, clangeris quidem, sed non edetis fractum sonum.
 8 Et filii Aharonis sacerdotes clangunto tubis illis: hæc sunt vobis in statutum perpetuum per generationes vestras.
 9 Cum autem procedetis ad bellum in regione vestra, contra oppugnatorem oppugnantem vos, similiter fracto sono clangite tubis illis: & fiet vestri memoria coram Jehova Deo vestro, ac servabimini ab hostibus vestris.
 10 In die quoque lætitiæ vestræ, & in solennitatibus vestris, & in principiis mensium vestrorum similiter clangeris tubis illis ad holocausta vestra, & ad sacrificia eucharistica vestra: eruntq; vobis in monimentum coram Deo vestro, ego sum Jehova Deus vester.
 11 FUIT autem anno secundo, mense secundo, vigesimo die mensis, ut deduceretur nubes illa a tabernaculo testimonii:
 12 Et proficiscerentur filii Jisraëlis profectionibus suis a deserto Sinai, reseditq; nubes illa in deserto Paran.
 13 Sic profecti sunt primum^a ex præstituto Jehovæ per Moschen:
 14 Nam profectum est vexillum castrorum filiorum Jehudæ primum per

^a Heb. secundum os, i. eo ordine quæ Deus præfieri præstat supra 2.

per exercitus suos: cujus exercitui præerat Nachschon filius Hhamminadabi,

15 Et exercitui tribui filiorum Jissascharis, Nethan-el filius Tzuhharis,
16 Exercitui verò tribui filiorum Zebulonis, Eliab filius Chelonis.

17 Tum deposito tabernaculo, pfecti sunt filii Gerschonis & filii Merari ferentes tabernaculum.

18 Postea profectum est vexillū castrorum filiorum Rëubenis per exercitus suos, cujus exercitui præerat Elitzur filius Schedëuris.

19 Et exercitui tribui filiorum Schimhhonis, Schelummiel filius Tzurischaddai.

20 Exercitui verò tribui filiorum Gadis, Eljasaph filius Dehhuelis.

21 Tunc profecti sunt Kohathitæ ferentes sanctuarium: ut erigerent illi tabernaculum dum hi veniebant.

22 Postea profectum est vexillum castrorum filiorum Ephraïmi per exercitus suos, cujus exercitui præerat Elischamahh filius Hhâmihudis.

23 Et exercitui tribui filiorum Menaschis, Gamliel filius Pedah-tzuris,

24 Exercitui verò tribui filiorū Benjaminis, Abidan filius Gidhhoni.

25 Postremo profectum est vexillum castrorum filiorum Danis, ^b extrema acies omnium illorum castrorum per exercitus suos, cujus exercitui præerat Achihhezer filius Hhammischaddai.

26 Et exercitui tribui filiorum Ascheris, Paghiel filius Hhocranis.

27 Exercitui verò tribui filiorū Naphtali, Achirahh filius Hhenanis.

28 Hæ erant^c profectiones filiorum Jisraëlis per exercitus eorum, quando proficiscebantur.

29 Dixerat autem Mosche Chobabo filio Rehhuels Midjanitæ socio Moschis, profecturi sumus ad locum de quo dixerat Jehova, illum dabo vobis: veni nobiscum, & benefaciamus tibi, quia Jehova^c promisit bonum Jisraëli.

30 Qui dixit ad eum, non^a jam ibo, ^d sed cum ad terram meam & ad congregationem meam ivero.

31 Dixit verò Mosche, ne quaeso deferas nos, quandoquidem^e novisti metationes nostras in hoc deserto, erisque nobis oculorum loco:

32 Eritq; si iveris nobiscum, cum fuerit bonum illud quo benefactorus est nobis Jehova, ut benefaciamus tibi.

33 Profecti itaque sunt a monte Jehovæ itinere tridui (arca autem fœderis Jehovæ proficiscebatur ante illos) itinere tridui ad explorandum sibi^e locum quietis:

34 Et nubes Jehovæ supra eos erat quotidie, cum proficiscerentur ex castris.

35 Erat autem, cum profectura esset arca, ut diceret Mosche, surge Jehova, & dispergantur inimici tui, fugiantque osiores tui a facie tua:

36 Cum verò consisteret illa, diceret, da quietem Jehova myriadibus millium Jisraëlis.

^b Hebr. colligens omnia castra: sic dicitur ultima castrorū acies, quia recipit omnia impedimenta, quæ priora sua agmina sequi non possunt: sic Jeroschu. 6. 12. & 16.

^c Hebr. dixit bonū de Jisraële: sic Gen. 18. 19. d. sic Gen. 32. 26.

^e ut Gen. 8. 9

3 Illis] ambabus, ut ex comparatione sequentis ver. apparet. 5 Clangetis] supple primum, ut ex comparatione sequentis ver. intelligitur. 6 Eorum] tam horum quorum meminit, quam aliorum quos nondum commemoravit: synecdoche. 21 Illi] Gerschonitæ & Meraritæ, qui cum primo agmine proficiscebantur supra 17. Hi] Kehathitæ. 28 Professione] proficiscendi rationes, & proficiscendum ordines. 29 Dixerat] videlicet cum primum ad ipsum venisset, Exo. 18. nam tibi paucis hæc historia Jithronis (qui idem est Chobab) attingitur, quia hic fufius fuerat describenda. 30 Jam] hoc addimus, quia certum est ex Judic. 1. 16. & 4. 11. & 1. Schemu. 15. 6. & 2. Reg. 10. 15. & 1. Chron. 2. 55. & Jimejæ 35. genus Jithronis fuisse Jisraelitis conjunctum, & inter eos habitasse. 31 Nequis] id est, ne ab eas emanendi consilio, sed antequam hinc proficiscamur revertere: sic cum dimisit Mosche a se, Exod. 18. 27. Novisti] id est, versatus es in locis hujus deserti, & nosti locorum opportunitatem.

CAPUT XI.

Populus queritans adversus Deum, divino igne percussus, precibus Moschis liberatur: Rursus carnis desyderio & fastidio Man murmurans Deum provocat, & Moschen ita turbat ut excusationem a munere petat: quare Deus huic septuaginta adjungit, in illos vero subministratis eorum desyderiis, gravissima plaga animadvertit.

^a Hebr. in auribus: sic ver. 18.

I V M populus, cum queribundi essent, malus fuit^a audiente Jehova: quapropter audiens Jehova accensus est ira, & exarscens in eos ira Jehovæ consumebat eos qui erant in extremitate castrorum:

2 Sed clamante populo ad Moschen, supplicavit Mosche Jehovam, & compressus est ignis ille.

^b id est, excusationem.

3 Idcirco vocavit quisq; nomen illius loci^b Tabhheram, quia exarserat in eos ignis Jehovæ.

^c Hebr. colluvies.

^d Hebr. concupiverunt concupiscencia.

^e Hebr. redierunt ut flecterent.

^f Hebr. quis faciet nos comedere carnem? sic infra ver. 18.

^g Hebr. tantum ad manus oculi nostri: hypallage: Exod. 16. 32. Exod. 16. 14.

4 Convenarum quoque turba quæ in medio ejus erat^d graviter concupiverunt: quare^e rursus fleverunt etiam filii Jisraelis dicentes, ^f o si quis daret nobis comedendam carnem.

5 Recordamur piscium quos edebamus in Ægypto^g gratis, cucumerum & peponum & porrorum & cæparum & alliorum.

6 Et nunc^f anima nostra arida est, nihil quicquam est, ^g tantum manob oculos nostros.

7 (Man autem ut semen coriandri erat, & color ejus ut color^h bdellii.

8 Itantes populus colligebant ac molebant molis, aut tundeabant cula, coquebantque in cacabo, aut conficiebant ex eo placentas subcineritias: eratque sapor ejus tanquam saporⁱ humoris præstâtissimi ex oleo.

9 Et cum descenderet ros quidam super castra noctu, descēdebat mancum ne)

10 Audivit ergo Mosche populū ipsum flentē per familias suas, quemque ad portam tentorii ipsius: quare accensa est ira Jehovæ valde, & in oculis Moschis malum visum est.

11 Dixit itaq; Mosche ad Jehovam, quare malo affecisti servum tuum? & quare non inveni gratiam in oculis tuis, quod imposuisti onus hujus populi totius mihi?

12 An ego concepi totum populum hunc? an ego peperii illum? quod dicis ad me, porta eum in sinu tuo quemadmodum portat nutricius lactentem, ad illam terram quam juramento promissisti majoribus ejus.

13 Unde mihi esset caro quam dem toti populo huic? nam flent adversum me dicendo, da nobis carnem ut comedamus.

14 Non

- 14 Non possum ego solus ferre^b onus totius populi hujus, nam¹ grave hoc est supra me.
- 15 Quod si tu sic factururus es mihi, ^k omnino me jam occide, si inveni gratiam in oculis tuis: & ne ultra experiar malum meum.
- 16 Dixit ergo Jehova ad Moschen, congrega mihi septuaginta viros e senioribus Jisraëlis, quos nosti esse seniores populi & moderatores ejus: & assumptos adducito eos ad tentorium cōventus, ut fistant se ibi tecum.
- 17 Tum descendens loquar tecū ibi, & seponam de spiritu qui est in te ponamq; in eis: sic portabunt tecum onus populi, neq; portabis tu solus.
- 18 Populo autem edicito, parate vos in crastinum ut comedatis carnem, nam flevistis audiente Jehova dicendo, o si quis daret nobis comedendam carnem, nam bene erat nobis in Ægypto: dabit igitur vobis Jehova carnem & comedetis.
- 19 Non uno die comedetis, neq; biduo, imò non quinque diebus, neque decem diebus, neque viginti diebus:
- 20 Usque ad¹ plenum mensem comedetis, usque dum exeat e naso vestro, & sit vobis in ejectamentum: propterea quod sprevistis Jehovam: qui est in medio vestri, & flevistis coram illo, dicendo, quare exivimus ex Ægypto?
- 21 Dicente verò Mosche, sexcenties mille peditum est populus hic in cuius medio ego sum: & tu dicis, carnem daturus sum eis ut comedant mensem plenum.
- 22 An greges & armenta jugulabūtur eis, ut^m satis sit eis? an omnes pisces maris congregabuntur eis ut satis sit eis?
- 23 Dixit Jehova ad Moschen, an manus Jehovæⁿ curta esset? jam videbitis utrum eventurum sit tibi verbum meum, necne.
- 24 Egressus itaque Mosche elocutus est ad populum verba Jehovæ, & congregavit septuaginta viros e senioribus populi, quos stetit circa tentorium conventus.
- 25 Tum descendens Jehova in nube illa allocutus est eum, & seponens de illo spiritu qui erat super eum, indidit septuaginta illis viris senioribus: fuitque cūm resideret super eos spiritus ille, ⁿ utⁿ tum prophetarent, & non amplius.
- 26 Remanserant autem duo viri in castris, quorum uni nomen erat Eldad, nomen verò alteri Medad, super quos resedit quoque spiritus ille, quia ipsi fuerant inter conscriptos, quamvis non prodissent ad tentorium: sic prophetarunt in castris.
- 27 Quare cucurrit minister quidam & renunciavit Moschi, dicens, Eldad & Medad prophetant in castris.
- 28 Locutusque Jehoschuahh filius Nunis minister Moschis a juventute sua, dixit, domine mi Mosche, cohibe eos.
- 29 Cui dixit Mosche, an invides tu meā causā? atqui^o utinam totus populus Jehovæ essent prophetæ, indente Jehova spiritum suum illis.

^b Eclipsis ne-
minis conju-
gati, ut ver.

^{14.}
ⁱ ut Exod. 18

^{18.}
^k Hebr. occi-
de me jam
occidendo.

¹ Hebr. men-
sem dierum:
sic infra ver.
21.

^m sic accipi-
tur hoc ver-
bū Jehoschu
17. 16. & Ju-
dic. 21. 14. &
1. Reg. 14. 13.

ⁿ Hebr. ut p-
phetaret, &
non adderet
prophetare.

^o Hebr. qui det
ut totus po.

- 30 Postea recepit se Mosche ad castra, cum senioribus Jisraëlis.
 31 Tum ventus profectus a Jehova abreptas coturnices a mari disiecit ad castra, quasi itinere unius diei hinc, & quasi itinere unius diei illinc circa castra, idque ad duos cubitos in superficie terræ.
 32 Surgensq; populus toto die illo & tota nocte illa & toto die postero collegerunt coturnices: qui minimum, decem acervos collegit, & compositè expanderunt eas sibi circa castra.
 33 Earum caro erat adhuc inter dentes illorum, nondum exesa erat, cum ira Jehovæ accensa est in populum, & percussit Jehova populum plaga magna valde.
 34 Quamobrem vocavit quisque nomen loci illius^p Kibrothas taavæ, quia ibi sepeliverunt populum, eos qui concupierant.
 35 Kibrothis taavæ profecti sunt populus Chatzerothas, & subsisterunt Chatzerothis.

^p id est, sepeliverunt eas expandendo.

^p id est, sepeliverunt eas expandendo.

A N N O T A T I O.

5 *Gentis* id est, vili pretio: hyperbole. 6 *Anima nostra ar.* exarescimus & contabescimus penuriâ rerum omnium. 7 *Bdellii* gummi arboris bdellii, quod est translucidum simile ceræ, teste Plinio lib. 12. nat. hist. cap. 9. 8 *Hamor* præstantissimus ejus qui supernaturat in oleo, nam illud præstantissimum est, ut scribit Plutarchus lib. 7. *οὐκ ἀποκρίαν πρὸς Ἀνακράτῃ*. 3. Nec pugnat quod hic scribitur cum Exod. 16. 32. nam ita sapore suo referebat crustulum mellitum, ut simul etiam haberet suavitatem olei præstantissimi. 10 *Ipsi* supple Moschis, ut ipse ostendit ver. 13. 23 *Curtia* id est finita minime facultas, adeo ut non possit eoque peringere. 24 *Congregavit* id est, iussit convenire & se sistere, etiam si duo ex illis id non fecerint. ver. 26. 25 *Tum prophetarem* voluit enim Deus præsentem signo populo toti vocationem eorum obsequiare: ideo temporarium fuit in eis prophetiæ donum, ut Schauli contigit 1. Schemu. 10. 13. 32 *Compositè expa.* ut minus a putredine conservarentur. 33 *Erat adhuc* completo mense, de quo supra ver. 20. 35 *Subsisterunt* occasione frequentis historiæ.

CAPUT XII.

Mirjam & Aharon murmurantes se aquant Moschi: sed divinitus represso utrique præstatur Mosche, & de Mirjam septiduanæ lepræ pœna sumitur.

1 **N**AM oblocuta est Mirjam cum Aharone contra Moschen, propter uxorem illam Cuschidem quam duxerat, quod uxorem Cuschidem duxisset:
 2 Ac dixerunt, an tantummodò per Moschen locutus est Jehova? nonne etiam per nos locutus est: quod audit Jehova.

3 (Vir autem ille Mosche mansuetus erat valde, præ omnibus hominibus qui erant in superficie terræ)

4 Quapropter edixit Jehova repente Moschi & Aharoni & Mirjam, prodite vos tres ad tentorium conventus, & prodierunt ipsi tres.

5 Tum descendens Jehova in columna nubis, substitit ad portam ipsius tentorii: cumque vocasset Aharonem & Mirjamum, prodierunt ambo.

6 Quibus dixit, audite nunc verba mea, si est propheta ex vobis propheta Jehovæ, per aliquam visionem me ipsum notum facio ei, aut per somnium alloquor eum:

7 Non sic servus meus Mosche, qui est in tota domo mea fidelis:
 8 In os alloquor eum, & ostendo, non quidem ænigmatibus, sed similitudinem Jehovæ intuetur: quare igitur non timuistis obloqui contra servum meum, contra Moschen?

^a Heb. ore ad os.

9 Accensa

- 9 Accensa itaque est in eos ira Jehovæ, & abiit.
 10 Nubes enim illa recessit a superiore parte tentorii, ecce autem Mirjam leprosa erat, alba sicut nix: cumq; respexisset Aharon ad Mirjamum, ecce leprosa erat.
 11 Quamobrem dixit Aharon ad Moschen, *attende ad me domine mi, ne quæso* imponas nobis peccati pœnam, quo stultè egimus & quo peccavimus:
 12 Ne quæso sit Mirjam similis mortuo, ^b cujus dimidiata caro exesa est cum egreditur ex utero matris suæ.
 13 Inclamante ergo Mosche Jehovam, dicendo, *Deus fortis* quæso sana nunc eam.
 14 Edixit Jehova Moschi, si pater ejus sputū inspūisset in faciem ejus, annon rubore suffusa esset septem dies? secluditor septē dies extra castra, & postmodum aggregabitur.
 15 Seclusa est itaq; Mirjam extra castra septem dies, ideò populus non est profectus donec aggregaretur Mirjam.
 16 Postea verò profecti populus Chatzerothis, castrametati sunt in deserto Paran.

^b Hebr. qui cum egreditur ex utero matris suæ, jã exesum est dimidiū carnis ejus.

ANNOTATIO.

1 Mirjam] prius nominatur quæ peccati autor fuit, ideò in illâ animadversum est infra ver. 10. Cuschideni] Tzipporâ Midjanidem; vocantur autem Midjanitæ Cuschitæ, non quod ex Cuscho progeniti essent, sed quia obtinebant partem regionis Cuschi, Genes. 10. 3 Mansuetus] q. d. hanc injuriam ab illis modeste ferebat, ut erat injuriarum patientissimus. 8 Ostendo] quæ illum scire volo, aut meipsum. 11 Imponas] imponi finas, sed deprecare illam. 12 Mortuo] fortui putrescenti in utero. 14 Si pater] id est, si pater terrenus aliquod gravis in eam iræ signum edidisset, puderet eam saltē septē dies redire in conspectum ejus: quanto igitur magis eam pudere debet in his castris versari hac plaga affectam, in quibus ego gravissimè ab ea offensus habito: secluditor igitur, &c. Aggregabitur] liberata a lepra in cœtum recipietur.

CAPUT XIII.

Exploratores jussu Dei in promissam terram præmittuntur: quibus post quadragesimum diem reversis, major pars eorum rem ita refert, ut populum ab aditu illius absterreat.

- 1 **P**OSTEA allocutus est Jehova Moschen, dicendo,
 2 Mitte tibi viros qui explorent terram Cenahhani, quam ego daturus sum filiis Jisraëlis, ^a virum unum pro unaquaque tribu majorū suorum mittite, quemq; principem inter eos.
 3 Misit itaque illos Moschea deserto Parani ^b ex præstituto Jehovæ: omnes viri illi, primarii filiorum Jisraëlis erant.
 4 Hæc autem sunt nomina illorum: pro tribu Rëuben, Schammuahh filius Zacuris:
 5 Pro tribu Schimhhonis, Schaphat filius Chori:
 6 Pro tribu Jehudæ, Caleb filius Jephunæ:
 7 Pro tribu Jissascaris, Jigeal, filius Josephi:
 8 Pro tribu Ephrajimi, Hoscheahh filius Nunis:
 9 Pro tribu Benjaminis, Palti, filius Raphu:
 10 Pro tribu Zebulunis, Gaddiel filius Sodi:
 11 De tribu Josephi, pro tribu Menaschis, Gaddi filius Susi:

Deuter. 1. 21.

^a Heb. virum unū, virum unum pro tribu.
^b Heb. secundum os.

- 12 Pro tribu Danis, Hhammiel filius Gemalli:
 13 Pro tribu Ascheris, Setur filius Micaëlis:
 14 Pro tribu Naphtali, Nachbi filius Vophsi:
 15 Pro tribu Gadis, Gëuël filius Maci.
 16 Hæc sunt nomina virorum illorum quos misit Mosche ad explorandum terram illam: appellabátq; Mosche Hoschehham filium Nunis, Jehoschuhham.

17 Mittens ergo eos Mosche ad explorandum terram Cenahhani, edixit eis, ascendite hac in meridiana plaga, & conscendite istum montem.

18 Tum considerabitis terram illam qualis sit: & populum qui habitat in ea, utrum fortis sit an debilis, utrum paucus sit an multus:

19 Et qualis sit ea terra in qua habitat, utrum bona sit an mala: & quales civitates illæ in quibus habitat, utrum in castris an in munitis locis.

20 Rursus qualis sit ipsa terra, utrum pinguis sit an macilenta, utrum sint in ea arbores necne: confirmate itaque vos ut accipiat de fructu illius terræ: dies autem illi dies erant præcocium uvarum.

21 Ascendentes igitur exploraverunt terram illam, a deserto Sinis Rechobum usque, quæ venit Chamatham.

22 Ascendentes enim per meridianam plagam venerunt Chebronem usque, ubi erant Achiman, Scheschai, & Talmi nati ex Hhanako:

23 Chebron autem extructa fuerat septē annis ante Tzohhanem Aegypti. Deinde pervenerunt usque ad vallem Escholis, unde exciso uno palmitum cum botro uvarum, deportaverunt eum palaga duobus hominibus: similiter ex malogranatis & ficibus ejus terræ.

24 Locum illum vocavit quisque vallem Escholis, propter botrum illum quem exciderunt inde filii Israhel.

25 Reversi autem sunt ab exploratione illius terræ, exactis quadraginta diebus.

26 Et abeuntes pervenerunt ad Moschen & ad Aharonem & ad totum cœtum filiorum Israhel versus desertum Parani Kadeschum: & relato illis ac toti cœtui negotio, ostenderunt eis fructum illius terræ.

27 Narrantes itaque ei dixerunt, pervenimus ad terram illam quò miseris nos: & certè affluens est lacte & melle, atque hic est fructus ejus.

28 Nisi quòd robustus est populus qui habitat in ea terra, & civitates ipsas munitas magnas valde, etiamque natos ex Hhanako vidimus ibi.

29 Hhamalek habitat in regione australi, Chittæus verò & Jebusæus & Emoræus habitat in ipso monte, & Cenahhanæus habitat ad mare & ad ripam Jardenis.

30 Et quamvis compesceret Caleb populum venientem ad Moschen (dicebat enim, imò ascendamus ut hereditariò possideamus eam: nam omnino prævalebimus adversus eam)

31 Tamen alii viri qui ascenderant cum eo dicebant, non prævalebimus ascendendo ad istum populum, nam fortior est nobis.

^a Heb. ascendendo ascendamus.

^b Heb. prævalendo prævalebimus.

32 Et induxerunt famam malam de terra illa quam exploraverant, in filios Jisraëlis, dicendo: terra illa per quam transivimus ad explorandum eam, terra est^a quæ cōsumit habitatores suos, & totus ille populus quem vidimus in ea, homines suntⁱ proceri.

33 Prætereà ibi vidimus gigantes filios Hhanaki,^k qui superant reliquos gigantes, ita ut videremur in oculis nostris esse sicut locustæ, & sic essemus in oculis eorum.

ⁱ Heb. mensurarum: ut i. Chro. 20. 6. ^k Hebr. præ aliis gigantibus.

ANNO TATIO.

¹ *Pestis* quàm Kadeschum Barnehhæ pervenerunt, inter quod & Paranem multæ fuerunt stationes, de quibus infra 33. videtur in ver. 26. & infra 32. 8. Præcedentem autem versum ad hoc caput minimè pertinere tum argumentum rei, tum Hebræorum distinctio docet. ² *Tibi* populo tuo petenti, Deut. 2. 21. ¹⁹ *In castris* apertis locis, ut sunt castra, ac minimè muro cinctis. ²¹ *Rechobum* Rechab & Chamath civitates conterminæ erant promissæ terræ ad radices Libani. q. d. ingressi a parte meridiana penetrarunt usque ad terminos Aquilonares. ²² *Ascendentes* ut singuli vel bini singula loca, non omnes simul explorarent: quod manifestè ostendit Caleb Jehoschu. 14. 12. ubi Caleb sibi nominatim Chebronem deposcit eo nomine, & Jehoschuahh (qui unus erat exploratorum) dicit, audivi, &c. *Hhanako* nomen proprium Edomæis finitimam infra 20. 16. decimam octavam stationem ab ingressu Parani, infra 33. 36. ²⁶ *Kadeschum* civitatem Edomæis finitimam infra 20. 16. decimam octavam stationem ab ingressu Parani, infra 33. 36. ²⁷ *Ei* Moschi & Aharoni. ³⁰ *Comperceret* animadvertens populum jam seditionem moliri. *Caleb* & Jehoschuahh, infra 14. 6. synecdoche. ³² *Quæ cōsumit hab.* id est, durissima, ita ut in ea colenda hominum vires consumantur.

CAPUT XIII.

Populus mala exploratorum relatione territus reditum in Ægyptum molitur, monitoribusq; mortem parat, donec Jehova se exhibet: qui subitum exitium minatus, deprecatione Moschi flebitur, ita tamen ut eis ab ingressu promissæ terræ exclusis mortem in deserto decernat, ideoq; jubet in desertum retrocedere: Hi autem pertinaces dum contra Dei jussu progredi contendunt, ab hostibus caduntur.

¹ *Q*uia fama accepta totus populus ediderunt vocem suam, fleveruntque populus nocte illa.

Et murmurarunt contra Moschen & contra Aharonem omnes filii Jisraëlis: dicebant enim ad eos totus cœtus, utinam mortui essemus in terra Ægypti, aut in deserto hoc utinam moreremur.

³ Nam quorsum Jehova adducit nos in terram istam ut cadamus gladio? quorsum uxores nostræ & parvuli nostri sint prædæ? an non melius esset nobis redire in Ægyptum?

⁴ Dicebantque^a alter ad alterum, constituamus^b ducē, & revertamur in Ægyptum.

^a Hebr. vir ad fratrem suum. ^b Hebr. caput

⁵ Tum prociderunt Mosche & Aharon super faciem suam, coram tota congregatione cœtus filiorum Jisraëlis.

⁶ Jehoschuahh verò filius Nunis & Caleb filius Jephunnæ, ex illis qui exploraverant terram, lacerarunt vestimenta sua:

⁷ Et allocuti sunt totum cœtum filiorum Jisraëlis dicendo, terra per quam transivimus ad explorandum eam, terra est^c per quam optima.

^c Hebr. bona valde valde.

⁸ Si delectatur nobis Jehova, introducet quoque nos in terram istam & dabit eam nobis, terram quæ est affluens lacte & melle.

⁹ Tantummodò contra Jehovam^d ne rebellate, prætereà vos ne time- te populum istius terræ, nam^e cibus noster sunt: recessit^d umbraculum eorum ab eis, & Jehova est nobiscum, ne time- te eos.

^d Hebr. umbræ effectus p. causam: metonymicè. ^e Hebr. dicebant.

¹⁰ Tunc^e deliberabant totus cœtus ut obruerent eos lapidibus: sed glo-

ria Jehovæ apparuit in tentorio conventus omnibus filiis Jisraëlis:

11 Dixitq; Jehova ad Moschen, quousq; provocabunt me populus hic? & quousque non credet mihi ad omnia illa signa quæ feci in medio ejus?

12 Percutiam eum peste & dispellam eum, te autem efficiam in gentem magnam & robustiorem hac.

13 Dixit verò Mosche ad Jehovam, atqui audirent Ægyptii, e quorum medio fecisti virtute tua ut ascenderet hic populus,

14 Ac dicerent, cum habitatore istius terræ (audiverunt enim te Jehovam esse in medio populi hujus, quia tu Jehova^f oculo conspiciendus appares, quod nubes tua residet super illos, ac in columna nubis antecedis eos interdiu, & in columna ignis noctu)

15 Si inquam morte afficeres populum hunc^g omneis ad unum, loquerentur gentes istæ quæ audiverunt famam tuam dicendo,

16^h Propterea quod non poterat Jehova introducere populum hunc in terram illam, quam juramento promiserat eis, ideò^h jugulavit eos in hoc deserto.

17 Nunc igiturⁱ magnificetur quæso virtus Domini, quemadmodum pronuntiasti dicendo,

Exod. 34. 6. 18 Jehova est longanimis & multus benignitate, condonans iniquitatem & defectionem, qui prorsus non absolvit fontem, visitans iniquitatem patrum in filios, in nepotes & abnepotes:

19 Condone quæso iniquitatem populi hujus pro magnitudine benignitatis tuæ, & prout condonasti populo huic ab Ægypto huc usque.

20 Cui dixit Jehova, condono secundum verbum tuum:

21 Verumtamē ne vivam ego, nec impleatur gloriā Jehovæ tota terra:

22 (Quia omnes isti homines qui viderunt gloriā meam & signa mea quæ feci in Ægypto, & in deserto hoc, tentarunt me jamⁱ decies & non ausculta-ⁱ runt voci meæ)

23 Si viderint terram illam quam juramento promisi patribus eorum: nulli inquam qui provocaverunt me videbunt eam.

24 At servum meum Caleb, quia fuit^k spiritus alius cum eo &^k plene secutus est me, ideò inducam ipsum in terram^k in quam venerat, & semen ejus hæreditariò possidebit eam.

25 Sed Hhamalekita & Cenahhanæus cōsistit inⁱ ista valle: cras revertimini &ⁱ vestro bono proficiscimini in desertum, viā ad mare algosum.

26 Deinde allocutus est Jehova Moschen & Aharonem, dicendo,

27 Quousque auscultavero cœtui huic malo qui sunt murmuratores adversum me? quousque murmura filiorum Jisraëlis qui sunt murmurantes contra me, audivero?

28 Dico ad eos, ne vivam ego, dictum Jehovæ, nisi quemadmodum locuti estis^m audiente me, ita fecero vobis:

29 Nisi in deserto hoc ceciderint cadavera vestra & omnes^m numerati vestri in toto numero vestro, a nato viginti annos & deinceps, qui murmurastis adversum me:

^f Hebr. oculo ad oculū appares, id est, non eminus aut obscure.

^g Hebr. tanquam virum unum.

^h Hebr. ex nō posse.

ⁱ Hebr. decem vicibus: numer⁹ finitus pro infinito.

^k Hebr. implevit ire post me.

ⁱ Hebr. vobis.

^m Hebr. in aures meis.

30 Si vos ingressuri estis in terram, in qua *juravi* tollens manum meam me collocaturum vos, præter Caleb filium Jephunnæ, & Jehoschuham filium Nunis.

31 Parvulos autem vestros, de quibus ^o dixistis, præde erunt, utique introducam ipsos ut ⁿ fruantur ea terra quam spreveritis.

32 Cadavera ergo vestra, *quod ad vos*, cadent in hoc deserto:

33 Filii verò vestri ⁿ pascētes in deserto quadraginta annos, ^o ferent pœnam scortationum vestrarum, donec deficiāt cadavera vestra in deserto.

34 Pro numero dierum quibus explorastis terrā, quadraginta dierum, ^o unoquoque die in annum *verso*, feretis pœnam iniquitatum vestrarum quadraginta annos: sic experiemini ^p pœnam abruptionis a me.

35 Ego Jehova locutus sum, *mentiar* nisi hoc fecero toti cœtui malo huic qui congregati fuerunt contra me: in deserto isto deficient, & ibidem morientur.

36 Quamobrem viri illi quos miserat Mosche ad explorādum terram (propterea quod reversi, ad murmurandum incitarunt contra eum totum cœtum, inducendo famam malam de terra illa)

37 Viri inquam illi qui induxerunt famam de terra illa malam, mortui sunt ⁿ plaga illa coram Jehova.

38 Jehoschuahh verò filius Nunis & Caleb filius Jephunnæ vivi remanserunt ex viris illis, qui iverant ad explorandum terram illam.

39 Elocuto autem Mosche omnia verba illa apud omnes filios Jisraēlis, luxerunt populus valde.

40 Deinde cum mane surrexissent ut ascenderent verticem illius montis, dicendo, ^q præsto sumus ut ascendamus in locum illum de quo dixerat Jehova, nam ⁿ peccavimus:

41 Dixit Mosche, quare transgredimini vos ⁿ præstitutum Jehovæ? at- qui hoc non succedet.

42 Ne ascenditote, nam non *erit* Jehova in medio vestri, ut non afficiamini plaga coram hostibus vestris.

43 Hhamalekita enim & Cenahhanæus ⁿ ibi *est* ante vos, cujus gladio caderetis: quandoquidem averfi estis ^a asequendo Jehova, neque futurus est Jehova vobiscum.

44 Nihilominus contenderunt in altum ut ascenderēt verticem illius montis: sed arca fœderis Jehovæ & Mosche non discesserunt e medio castrorum.

45 Quapropter descendit Hhamalekita & Cenahhanæus qui cōstiterant in monte illo, & percutientes eos contuderunt eos Chormam usque.

ⁿ Hebr. cognoscant.

^o Hebr. die in annum, die in annum.
^p Hebr. fractionem vel abruptionem meā: metonymia usitata. hanc autē esse significationē ostendit conjugatum verbum infra 32. 7. & 9.

^q Hebr. ecce nos.

^r Hebr. os.

^s Hebr. a post.

ANNOTATIO.

⁹ *Rebellare*] constituendo ducem, & in Egyptum redeundo contra voluntatem ejus, Deut. 17. 17. *Cibus noster*] id est, tam facile illos absumemus quam facile consumitur cibus. *Umbraculum*] id est, omni præsidio nudati sunt & externa injuria expositi. ¹⁶ *Jugulavit*] violenta morte e medio sustulit: synecdoche. ¹⁷ *Magnificetur*] appareat magnitudo virtutis domini, & in hoc negotio explicetur. ²⁴ *Spiritus*] id est, alio animo fuit quam illi præditus, ita ut plenē voluntatem meā sequeretur. *In quam*] in Chebronis agrum, supra 13. 22. & Jehoschu. 14. 9. ²⁵ *Ista valle*] ab altera parte montis: præmonet fore ut monte occupato Jisraēlitas invadant, ideoq; jubet eos retrocedere. *Vestro bono*] ut eventus docuit infra ver. 45. ²⁸ *Locuti*] supra ver. 2. ²⁹ *Numerati*] de quibus supra cap. 1. & 2. ³¹ *Dixisti*] supra ver. 3. ³³ *Pæ-*

scentes] incertis sedibus vagantes, ut grex pascui causâ vagatur per desertum. Ferent panam] dum istâ quadraginta annorū morâ exhibitio terræ promissæ differetur. 37 Plaga illa] peste, quam interminatus fuerat supra ver. 12. 40 Peccavimus] agnoscimus nos peccavisse ut 2. Schemu. 24. 10. cum videlicet nolimus ascendere, sed reditum in Ægyptum cogitavimus, supra ver. 3. & 4. 43 Ibi est ante vos] id est, jam summum montem ante vos occupavit.

CAPUT XV.

Ingressuris promissam terram renovat mandata de muneribus ad sacrificia adjungendis, peregrinum in eis æquans indigenæ: primitias massæ quoties pinsitur offerri jubet: rationem expiandi cœtus aut privati a peccato per errorem commissio statuit, illiusq. puniendi qui protervè transgreditur, ut factum est eo qui violavit sabbatum: postremo peniculamenta oræ vestimentis apponi jubet, ut perpetua monumenta observandæ Legis.

1 **I**OSTEA allocutus est Jehova Moschen, dicendo:

2 **P**Alloquere filios Jisraëlis & edicito eis, cum perveneritis in terram habitationū vestrarū, quam ego daturus sum vobis.

3 **S**i facietis igne absumendū Jehovæ holocaustū aut sacrificium, nuncupādo votum, aut in voluntaria oblatione aut in solennitatibus vestris, parando odorem gratum Jehovæ ex armento aut ex grege.

a Hebr. decimæ similæ, sic deinceps.

4 **T**unc qui offert oblationem suam, afferto Jehovæ, in munus^a decimam Ephæ similæ commistam olei quarta hinis,

5 **E**t vini in libamen quartam hinis, parato in holocausto aut in sacrificio pro unoquoque agno.

6 **A**ut pariete parato munus⁹ similæ duas decimas, mistæ olei tertiâ hinis,

7 **E**t vini in libamen tertiam hinis, offerto odorem gratum Jehovæ.

b Hebr. filium bovis: sic ver. 24.

8 **Q**uod si parabis juvenum^b subrumum in holocaustum aut sacrificium, nuncupando votum aut eucharisticum Jehovæ,

9 **T**unc offerto cum juvenco subrumo munus, tres decimas Ephæ similæ mistæ olei dimidio hinc:

10 **E**t vini offerto in libamen dimidium hinem: igne absumendum odoris grati Jehovæ.

11 **S**ic fiat in bovem unumquemque aut in arietem unumquemque, aut in parvam pecudem ex ovibus aut ex capris.

12 **P**ro numero quem parabitis, sic facitote in unumquemque pro numero eorum.

13 **O**mnis indigena sic parato ista, offerendo igne absumendum odoris grati Jehovæ.

c Hebr. qui est in medio vestri: periphra sis inquilini.

14 **S**imiliter si peregrinetur apud vos peregrinus aut^c inquilinus in generationibus vestris, cum parabit igne absumendum odoris grati Jehovæ, quemadmodum facturi estis, ita facito.

15 **H**uic congregationi, vobis & peregrino qui peregrinatur apud vos, statutum idem esto: statuto perpetuo per generationes vestras, ut vos ita peregrinus erit coram Jehova.

16 **L**ex eadem & ratio eadem esto vobis, & peregrino qui peregrinatur

17 **I**tem allocutus est Jehova Moschen dicendo: (apud vos.

18 **A**lloquere filios Jisraëlis & edicito eis, cum perveneritis in terram illam, quod ego sum adducturus vos:

19 **T**um esto comedentibus vobis de pane illius terræ, ut offeratis oblationem Jehovæ.

20 ^a Pri-

- 20 ^dPrimitias cujusque massæ vestræ placentâ offerite in oblationem: ^dHeb. principium massarum vestrarum: sic ver. 21.
- 21 ^esicut oblationem ex area, sic offerite illam. ^eHeb. areæ: de qua Levi. 2. 14.
- 22 Ex primitiis cujusque massæ vestræ date oblationem Jehovæ, per generationes vestras.
- 23 Cùm autem errabitis non facientes omnia mandata ista, quæ elocutus est Jehova Moschi,
- 24 Omnia inquam quæ præcepit vobis Jehova^f per Moschen, ex quo^f die præcepit illa Jehova & deinceps per generationes vestras: ^fHeb. per manum Moschis.
- 25 Tum esto, si^g non animadvertente ipso cœtu commissum est illud^g per errorem, ut parent totus ille cœtus juvenum subrumum unum in holocaustum, in odorem gratum Jehovæ, & munus libamenq; ejus pro ratione ejus: prætereà hircum & capris unum in peccatum. ^gHeb. longè ab oculis cœtus.
- 26 Et expiationem facito sacerdos pro quoque cœtu filiorum Jisraëlis ut condonetur eis: quia error est, & ipsi oblationem suam igne absumentum Jehovæ, peccatumq; suum adduxerunt coram Jehova pro errore suo:
- 27 Hoc condonabitur cuique cœtui filiorum Jisraëlis, & peregrino qui peregrinatur inter eos, quia toti illi populo accidit per errorem.
- 28 Quòd si anima una peccaverit per errorem, ea offerito capram^h anniculam in peccatum. ^hHeb. filiam anni sui.
- 29 Et expiationem facito sacerdos pro anima quæ erravit peccato per errorem, coram Jehova, expiando pro ea sic condonabitur ei:
- 30 Indigenæ ex filiis Jisraëlis, & peregrino qui peregrinatur inter eos: lex eadem esto vobis, committenti peccatum per errorem.
- 31 Anima verò illa quæ commiserit elata manu, sive ex indigenis sive ex peregrinis, Jehovam afficit probro: omnino excinditor anima illa e medio populi sui.
- 32 Quia verbum Jehovæ sprevit, & mandatum ejus irritum fecit, omnino excinditor anima illa, iniquitas ejus in ea est. ⁱHeb. excindendo excinditor.
- 33 Cùm autem essent filii Jisraëlis in deserto illo, invenerunt quendam colligentem ligna in die sabbathi:
- 34 Quem adducentes ii qui invenerant illum colligentem ligna, ad Moschen & ad Aharonem & ad totum cœtum:
- 35 Posuerunt eum in custodia, quia non fuerat declaratum quid faciendum esset eo.
- 36 Edixit autem Jehova Moschi, omnino morte afficitor vir ille, obruito eum lapidibus totus cœtus extra castra. ^kHeb. moriendo morte afficitor.
- 37 Educentes itaque totus cœtus illum extra castra, obruerunt illum lapidibus ita ut moreretur, quemadmodum præceperat Jehova Moschi.
- 38 I T E M allocutus est Jehova Moschen, dicendo:
- 39 Alloquere filios Jisraëlis & edicito eis, ut faciant sibi peniculamentum in oris vestimentorum suorum per generationes suas, & adhibeant peniculamento ipsius oræ filum hyacinthinum.
- 40 Hoc esto vobis peniculamentum, ut videntes illud recordemini om-

Heb. nō exploratis post cor vestrum & post oculos vestros, post q̄ scortamini. nium mandatorū Jehovæ & faciatis ea, ac¹ non attenta observatione sequamini animū vestrum & oculos vestros quæ vos sequētes scortamini.

40 Ut *inquam* recordemini & faciatis omnia mandata mea, & sitis sancti Deo vestro.

41 "Ego Jehova Deus vester, qui eduxi vos e terra Ægypti ut sim vobis in Deum, sum Jehova Deus vester.

A N N O T A T I O.

15 Ut vos] id est, eodem loco apud me quo vos habebitur, qui genere estis Jisraēlitæ: de peregrino autem loquitur qui Dei doctrinā amplexus est. 20 Sicut oblationem] id est, pro quantitate massæ tuæ, ut fit in segetibus, Levit. 2. 22 Omnia mandata ista] ad externum Dei cultum pertinentia, de quibus hoc cap. loquitur: nam hac ratione lex hæc distinguitur ab ea quæ habetur Levit. 4. de errore totius cœtus Jisraēlitarum. 23 Ex quo] inde ab hoc tempore quo legem hanc fero. 30 Elata manu] id est, prorervē neq; Deum neque homines metuens aut curans, non clam aut recondita manu, sed aperte exertaq; manu contravenierit. 38 Peniculamentum] sic vocant Ennius & Lucilius genus segmenti carminati quā in penicillos sectis filis abiens, quod vulgus frangiam nominat, Germani *franzen*: & ita ab Onkelo & Hhebræorum doctissimis accipitur. 41 Ego Jehova] q. d. etiam si patres vestros a p̄missa terra exclusi, non tamen ideo sum vobis infensus, sed Deus vester maneo.

CAPUT XVI.

Korach Levita sacerdotii ambitu seditionem movens contra Moschen & Aharonem, divinitus cum suis conjuratis & omnibus eorum facultatibus partim igne partim hiatu terre interdentibus perit.

1 S S U M P S I T autem homines Korach filius Jirzharis filii Korathi filii Levi, similiter Dathan & Abirā filii Eliabi, & On filius Pelethi filii Rēubenis:

2 Ut insurgentes sisterent se coram Mosche, Korach & homines ex filiis Jisraēlis ducenti quinquaginta, principes cœtus, "convocati e cœtu, homines" celebres.

Heb. nominum, ut Genes. 6. 4.

3 Et congregantes se adversus Moschen & adversus Aharonem dixerunt ad eos, plus satis *arrogatis* vobis, nam totus hic cœtus, hi omnes sunt sancti, & inter eos *est* Jehova: quare ergo effertis vos super congregationem Jehovæ?

4 Quo audito Mosche, procidit in faciem suam:

5 Deinde allocutus est Korachum & totum cœtū ejus dicendo, mane cum illuxerit, planè notū faciet Jehova eum qui ipsius *est*, & "qui sanctus *est*, & quem admovit ad se: nam eum quem elegerit, admovebit ad se.

6 Hoc facite, sumite vobis thuribula, Korach cum toto cœtu suo:

7 Inditoq; eis igne imponite eis thus coram Jehova cras, eritq; is quem elegerit Jehova, ille ipse sanctus: plus satis *arrogatis* vobis filii Levi.

8 Cū dixisset Mosche ad Korachum, audite nunc filii Levi:

9 "An parva res *est* præ vobis, quod separavit Deus Jisraēlis vos a cœtu Jisraēlis admovendo vos ad se, ut exerceatis ministerium tabernaculi Jehovæ, stantes coram hoc cœtu" pro ministerio eorum?

10 Admovit enim te & omnes fratres tuos filios Levi tecum: & quærat is etiam sacerdotium?

11 Idcirco tu & totus cœtus tuus *ii estis* qui congregatis vos adversus Jehovam: Aharon verò quid *est* ut murmuretis contra eum?

12 Mittente autem Mosche vocatum Dathanem & Abiramum filios Eliabi, dixerunt, non ascendemus:

13 An

13 An parum est quod fecisti ut ascenderemus e terra affluente lacte & melle, ad morte afficiendum nos in isto deserto, quod^b etiam continen-

^b Hebr. facis te principē super nos etiam te principem faciendo.

14 "Etiam non introduxisti nos in terram affluentē lacte & melle, nec dedisti nobis^c possessionem agri aut vineę: an^d oculos istorum hominum fodies? non ascendemus.

15 Tum accensus ira Mosche valde, dixit ad Jehovam, "ne respicito ad munus eorum: ne asinum quidem unum ab eis usurpavi, neq; malo affeci ullum ex eis.

16 Cum ergo edixisset Mosche Koracho, tu & totus cœtus tuus estote coram Jehova, tu *inquam*, & illi cum Aharone cras:

17 Et accipientes quisque thuribulum suum, indito illis thure ad mortem coram Jehova quisque thuribulum suum, ducenta quinquaginta thuribula, tu quoque & Aharon quisque thuribulum suum.

18 Acceperunt quisq; thuribulū suū, & indito eis igne imposuerunt eis thus: stantibus ad portā tentorii conventus tum Mosche tum Aharone.

19 Congregavitque contra eos Korach totum cœtum suū ad portam tentorii conventus, ubi apparuit gloria Jehovæ toti cœtui.

20 Et allocutus est Jehova Moschen & Aharonem, dicendo:

21 Separate vos e medio cœtus hujus, ut consumam eos^e momento.

^e Hebr. quasi momento id est, tempore admodū exiguō.

22 Qui procidentes in faciem suam dixerunt, *Deus* fortis *Deus* spirituum, *Deus* omnis carnis: hic vir unus peccaverit, & contra totum hunc cœtum effervesces?

23 Iterum allocutus est Jehova Moschen, dicendo,

24 Alloquere cœtum dicendo, recedite a circuitu tabernaculi Korachi, Dathanis & Abirami.

25 Surgens itaque Mosche ivit Dathanem & Abiramū versus, ^dsequen-

^d Hebr. & ibāt post eum,

26 Et allocutus est cœtum, dicendo, recedite nunc a tentoriis istorum improborum hominum, & ne attingite quicquam quod illorum sit: ne consumamini in omnibus^f pœnis eorum.

27 Itaque recesserunt a tabernaculo Korachi, Dathanis, & Abirami circumquaque, Dathan verò & Abiram^g egressi stabant quisque in ostio tentorii sui cum uxoribus suis, filiisque suis, & parvulis suis.

^f Hebr. peccatis, noēma consequēris ex antecessente.
^g Hebr. egressi erant stantes: hypallage.

28 Quibus dixit Mosche, hac re cognoscetis Jehovam misisse me ad faciendum omnia opera ista, non autem^h ex me *venisse ad faciendum ea*.

^g Hebr. ex corde meo.
^h Hebr. visitatione omnium hominum visitabitur super eos.
ⁱ Hebr. creatio nem creaverit.

29 Si ut moriuntur omnes reliqui homines morientur isti, & ⁱanimadversione omnium reliquorum hominum animadvertetur in eos: ne Jehova miserit me.

30 Sin autē^j aliquid novi patrabit Jehova, & aperiens humus os suum absorbebit eos cum omnibus quæ eorum *sunt*, descendētque vivi in sepulchrum, tunc cognoscitote homines istos provocasse Jehovam.

31 Fuit ergo cum absolveret eloqui omnia verba hæc, ut finderetur humus quæ suberat illis,

32 Et aperiens terra os suum absorberet eos & domos eorum, omnes etiam homines qui erant Korachi, & omneis facultates ejus.

33 Ita descenderunt illi cum omnibus quæ ipsorum erant, vivi in sepulchrum: & operiente eos terra perierunt e medio congregationis.

34 Omnes verò Jisraëlitæ qui erant circa illos, fugerunt ad vocem illorum: dicebant enim, fugiamus, ne absorbeat nos terra.

35 Præterea ignis egressus est a Jehova, & absumpsit ducentos quinquaginta illos viros, qui admoverant thus.

ANNOTATIO.

2 Convocati e] vide supra in 1.16. 5 Qui sanctus est] qui sanctificatus est ut sacerdotio fungatur mihi, quod declarat proximè sequentia verba. 9 An parva res] an minoris facitis quam ut conveniat vobis? Pro ministerio] quo ipsis fuerat ministrandum Deo: vide supra 3.7. 14 Etiam non introd.] cum ad ejus fines pervenissemus, fecisti ut retrocederemus, super Possessionem] cujus causa nos tibi devinctos teneas. Oculos] an nobiscum tanquam cum cæcis te acturum arbitramur ut tuas fraudes non videamus? 15 Nerepicio] ne acceptum sit tibi, ut Gen. 4.4. 32 Omnes etiam homines] exceptis filiis ejus, ut habetur infra 2.6.11.

CAPUT XVII.

Deus seditioforum thuribula ad tegendum altare adhiberi jubet in monimentum Jisraëlitæ. Populo toto ex superiore clade in Deum murmurante, plaga a Deo immissa per Aharonem cobibetur, & novo miraculo florentis virge vocatio Aharonis confirmatur: ita murmurandi causa præcisa, populus perculsus remedium quarit.

1 **T**UM allocutus est Jehova Moschen, dicendo:

2 Edicito Elhhazari filio Aharonis sacerdotis, ut tollat thuribula ista e medio incendii, ignem verò eorum disperge illic, (sancta enim sunt)

3 ^aHeb. ductiles laminae, obductionem pro altari. Thuribula istorum qui peccatores fuerunt in animas suas, e quibus faciuntur ductiles laminae obducendas altari, nam admoverunt illa coram Jehova, ideò sancta sunt: & sunt in signum Jisraëlitis.

4 Assumpsit itaque Elhhazar sacerdos thuribula illa area quæ admoverant ii qui fuerunt exusti, diduxeruntque ea obducenda altari.

5 ^bHeb. obductionem pro altari, u. ver. 3. (In monimentum filiis Jisraëlis, ne accedat quisquam extraneus qui ex semine Aharonis non est, ad adolendum suffitum coram Jehova: ut non sit sicut Korach, & sicut cætus ejus) quemadmodum edixerat Jehova ipsi per Moschen.

6 Sed murmurarunt totus cætus filiorum Jisraëlis postridie contra Moschen & contra Aharonem, dicendo: vos morte affecistis populum Jehovæ.

7 Fuitque congregato cætu contra Moschen & contra Aharonem, ac respicientibus ad tentorium conventus, ut ecce operiret illud nubes ipsæ apparebat enim gloria Jehovæ.

8 Venit ergo Mosche & Aharon ante tentorium conventus.

9 Et allocutus est Jehova Moschen, dicendo,

10 ^cHeb. efferre vos. ^dHeb. quasi momento, ut supra 15. 21. Recedite e medio hujus cætus, ut absumam eos momento: qui prociderunt in faciem suam.

11 Edixitque Mosche Aharoni, accipe thuribulum, inditoque ei ignem ex altari & imposito thure, citò propera ad cætum, & expiationem facito pro

pro eis: exivit enim fervens ira a facie Jehovæ, jam incepit ipsa plaga.

12 Quo accepto Aharon, quemadmodum edixerat Mosche, cum accurreret in medium cœtus (ecce autem inceperat plaga illa in populo) indito thure expiationem fecit pro populo.

13 Cùmque staret inter mortuos & inter vivos, cohibita est plaga illa.

14 Fuerunt autem qui mortui sunt ista plaga quaterdecies mille septingenti, præter mortuos ob negotium Korachi.

15 Deinde reverso Aharone ad Moschen versus portam tentorii conventus, cùm plaga jam cohibita esset:

16 Allocutus est Jehova Moschen, dicendo:

17 Alloquere filios Jisraëlis, & accipe ab eis^e singulas virgas pro paterna familia, ab omnibus ducibus eorum secundum paternam familiam suam duodecim virgas, cujusque nomen inscribito virgæ ejus.

^e Hebr. virgæ virgam.

18 Nomen verò Aharonis inscribito virgæ Levi: nam virga una est in quæque^f primarium familiæ paternæ suæ.

^f Hebr. caput.

19 Et relinquito illas in tentorio conventus, coram^g testimonio ubi convenire soleo vos.

20 Erítque ut ejus quem elegero, virga floreat: sic sedádo avertam a me murmura filiorum Jisraëlis, quibus murmurant contra vos.

21 Quæ cùm elocutus esset Mosche filiis Jisraëlis, dederunt ei omnes duces eorum^g virgas singulas in duces singulos domus paternæ suæ, duodecim virgas: eratque virga Aharonis inter virgas illorum.

^g Hebr. virgæ in ducē unū, virgā in ducentem unum.

22 Reliquit autem Mosche virgas illas coram Jehova, in tentorio testimonii.

23 Et fuit postridie, ingresso Mosche in tentorium testimonii, ut ecce floruisse virga Aharonis pro familia Levi, producens enim germē emiserat florem, & educabat amygdala.

24 Protulitque Mosche omnes virgas illas a conspectu Jehovæ ad omnes filios Jisraëlis, quas cùm aspexissent, receperunt quisque virgam suam.

25 Edixit autem Jehova Moschi, refer virgam Aharonis ante testimonium, observandam in signum contra deditos rebellionis: utⁱ auferas a me murmura eorum, ac non moriantur.

^h Hebr. ad observationē in signū filiis rebellionis. ⁱ Hebr. absumas.

26 Quod fecit Mosche, quemadmodū pceperat ipsi Jehova, sic fecit.

27 Tunc allocuti sunt filii Jisraëlis Moschen, dicendo, "en expiramus, perimus, omnes perimus.

28 Quicumque^k propè accedit ad tabernaculum Jehovæ, moriturus est: nunquid conficiemur expirando?

^k Hebr. accedit accedit.

ANNOTATIO.

2 Illuc] procul a sanctuario, quò res immundæ abjiciebantur extra castra. 3 In animas] qui sibi ipsis causa exitii peccatis suis fuerunt. 4 Diduxeruntq;] bractearii. 10 Qui prociderunt] orantes & deprecantes supplicium a populo. 13 Cùmq; staret] ut plagæ ulterius serpenti sèse objiceret. 18 Nam virga] q. d. etiam si tribum Levi in duas partes distinxit, sacerdotum & Levitarum, in hac tamen ut in reliquis virgam unam esse volo, & Aharonem totius generis principem. 19 Testimonio] arca testimonii, in loco sacratiori ubi arca est. 27 En] sensus est, superiora exempla evincunt Deum nobis infensum esse: cuperemus autem ad ejus tabernaculum, ut cum eo reconciliemur, accedere: atqui mors proposita est propius accedentibus: quid igitur faciendum ut definamus interire?

Deus Aharonem & filios officii sui admonet, Levitas verò eis in ministerio sacro subicit, et ta illis ministeria designans: utrisque prospicit de alimentis a populo subministrandis ex oblationibus & decimis.

1 **Q**UAPROPTER dixit Jehova ad Aharonem, tu & filii tui & "familia patris tui tecum" portabitis iniquitatem sanctuarii: nam tu & filii tui tecum portabitis iniquitatem sacerdotii vestri,

2 Atque etiam fratres tuos tribum Levi tribum paternam tuam admovebis tecum, ut adjuncti tibi ministrent tibi (tu autem & filii tui tecum ministrabitis) ante tentorium testimonii)

3 Et ut "observent observationem tui & observationem totius tentorii: sed ad vasa sanctuarii & ad altare ne accedunto, ut non moriantur tum ipsi" tum vos.

4 Adjunguntur verò tibi & observanto observationem tentorii conventus in toto ministerio tentorii: & nullus "extraneus accedito vobiscum.

5 Vos autem observabitis observationem sanctuarii & observationem altaris: sic non erit deinceps fervens ira contra filios Jisraëlis.

6 Etenim ego, ecce, desumpsi fratres vestros Levitas e medio filiorum Jisraëlis: vobis dono dantur pro Jehova, ad ministrandum ministerium tentorii conventus.

7 Tu ergo & filii tui tecum observate sacerdotium vestrum in omni negotio altaris quod erit intra ipsum velum ut ministretis: ^a dativo ministerio dono sacerdotium vestrum, ideo extraneus qui propè accesserit, morte plectetur.

8 Præterea dixit Jehova ad Aharonem, ecce insuper ego do tibi ad observationem oblationes meas: ex omnibus rebus sanctis filiorum Jisraëlis tibi do eas propter "unctionem, & filiis tuis in statutum perpetuum.

9 Hoc esto tuum, e rebus sanctis sanctarum *servatis* "ab igne: omnis oblatio eorum ex omni" munere eorum, & ex omni peccato eorum, & ex omni reatu eorum quæ restituent mihi, res sancta sanctarum tua esto & filiorum tuorum.

10 ^b In sanctiore loco comedito illud: omnis mas comedet illud, res sancta esto tibi.

11 Hoc quoque tuum esto, elatio doni eorum cum omnibus *donis* filiorum Jisraëlis quæ agitantur, tibi do illa & filiis tuis filiabusque tuis tecum statuto perpetuo: quisquis mundus erit in familia tua, comedet illud.

12 Quodvis ^d opimum oleum & quodvis opimum musti ac frumenti, primitias eorum quas dederint Jehovæ, do tibi.

13 Primitiæ omnium quæ fuerint in terra illorum, quas attulerint Jehovæ, sunt tuæ: quisquis mundus erit in familia tua, comedet ex eis.

14 Omne devotum in Jisraële, tuum est.

15 Quic-

^a Heb. ministerio doni: sic dativos tutores & curatores Juratos vocant.

^b Heb. in sancto sancto: hoc est, non in intima tabernaculi parte (ut ferè accipitur) quæ summo tantum sacerdoti & semel quotannis patebat, sed ad portam tentorii, quæ non respectu tabernaculi, sed atrii sanctior dicitur, ut ostenditur Levit.

6.9. & 29. & 3.31.

^c Heb. agitationibus fil.

^d Heb. adipem olei: sic ver. 29. & 30. & 32.

15 Quicquid aperit vulvam ex omni carne quam oblaturi sunt Jehova tam ex homine quàm ex jumentis tuum esto: sed^e omnino redimi jubeto primogenitum hominis, primogenitum quoque jumenti immundi redimi jubeto: ^eHebr. redimendo redimito.

16 Redimendos autem illorū a nato uno mense redimi jubeto secundum aestimationem tuam, argenti quinq; siclis prout est sicus sanctuarii: viginti obolorum est: ^fHebr. redemptos ut supra 3.46.

17 Primogenitum verò bovis, aut primogenitum ovis, aut primogenitum caprae ne finito redimi, res sancta sunt: sanguinem eorum spargito super altare, & adipem illorum adoleto, ut sit igne absumptus in odorem gratum Jehovæ.

18 Et caro eorū tua esto, sicut pectus agitationis, & sicut armus dexter, tua esto.

19 Omneis oblationes rerum sanctarum quas offerent filii Jisraëlis Jehovæ, do tibi & filiis tuis ac filiabus tuis tecum in statutum^g perpetuum: ^gHebr. seculi.
fœdus salis, perpetuū est coram Jehova pro te & pro semine tuo tecum.

20 Edixit enim Jehova Aharoni, in terra illorum ne habeto possessionem, & pars ne esto tibi inter eos: ego sum pars tua & possessio tua^h inter filios Jisraëlis. ^hHebr. in medio: sic deinceps.

21 Filiis autē Levi ecce do omneis decimas ex Jisraële in possessionem, pro ministerio ipsorū quo ipsi ministrant, ministerio tentorii cōventus:

22 Ut non accedant deinceps filii Jisraëlis ad tentorium conventus, portantes peccatum ad moriendum,

23 Sed ministrent Levitæ ipsi ministerium tentorii conventus, & ipsi ferant iniquitatem suam: statutum perpetuum per generationes vestras esto, ut inter filios Jisraëlis non possideant possessionem.

24 Nam decimas filiorū Jisraëlis quas afferent Jehovæ in oblationem, do Levitis in possessionem: idcirco edico de illis, inter filios Jisraëlis ne possident possessionem.

25 Allocutus quoque est Jehova Moschen, dicendo:

26 Levitas alloquere & edicito eis, cū acceperitis a filiis Jisraëlis decimas quas do vobis ab illis pro possessione vestra: tunc offerte ex eis oblationem Jehovæ, decimas ex illis decimis,

27 (Utⁱ imputetur vobis oblatio vestra)^j sicut frumentum ex area, & sicutⁱ maturum liquorem ex torcularis lacu. ⁱHebr. plenitudinem, ut Exo. 24.29.

28 Sic offerte vos quoque oblationem Jehovæ de omnibus decimis vestris quas acceperitis a filiis Jisraëlis: & date^k ex illis singulis oblationem Jehovæ, Aharoni sacerdoti. ^kHebr. ex eo.

29 Ex^l singulis quæ dabuntur vobis offerte omnem oblationem Jehovæ, ex singulorum opimo, ex eo^l offerte sacram partem ejus. ^lHebr. omnibus donis vestris.

30 Dicito etiam ad eos, cū offeretis ex eo opimum ejus, tum imputabitur Levitis tanquam proventus ex area, & tanquam proventus elacu torcularis.

31 Tum comedetis ipsas *decimas* in quovis loco vos & familiae vestrae: nam merces est vobis pro ministerio vestro in tentorio conventus.

32 Sic non portabitis illarum nomine peccatum, offerentes ex eis optimarum earum, & res sacras filiorum Jisraëlis non profanabitis, neque moriemini.

A N N O T A T I O.

1 *Quapropter*] quia Deus Jisraëlitae metu quo premebantur supra 17. 27. voluit liberare, ideo sui adeundi rationem docet, & per quos quibusque ministris reconciliatio facienda. *Familia patris*] tribus Levi ex sacerdotibus & Levitis constitans. *Portabit iniq.*] dabitis poenas, si quid in ministerium sacrum committeris. 2 *Ante tentorium*] procurabitur obsequium quod ad ministerium sacrum pertinet, ab altari usque ad intimam partem sanctuarii ubi est arca. 3 *Observent obsequia*] praesto sint ad omnia mandata tua. *Tum vos*] si hoc illis permittitis. 4 *Extraneum*] a genere Levitico, ut ver. 7. 8 *Unctio*] sacerdotium, quod unctione in te & filios tuos collatum est: Synecdoche signi & rei significata. 9 *Ab igne*] id est, quae neque holocausta sunt, neque destinata ut igne comburantur Deo. *Munere*] oblationum genera recenset de quibus Levit. 2. & 4. sequentibus. 14 *Devotum*] vide Levit. 27. 28. 18 *Sicut pactus*] Levit. 7. 21. & 22. 19 *Fœdus factum*] id est, ab omni corruptione tutum, perpetuum: metaphora. 27 *Imputetur*] id est, accepta feratur vobis, non illis a quibus decimas acceperitis. *Sicut frumentum*] id est, antequam illis utamini, sicut alii tenentur offerre decimas frumenti & aliorum proventuum, antequam illis utantur.

CAPUT XIX.

Deus rationem praescribit conficiendae aquae ab immunditia purgantis.

1 **T**UM allocutus est Jehova Moſchen & Aharonē, dicendo,
2 **H**oc est statutum legale quod praecipit Jehova dicendo,
edicto filiis Jisraëlis, ut accipientes adducant ad te junicem
rufam, integram, in qua non sit vitium,^a cui jugum nondum
impositum sit.

^a Hebr. super quam non ascenderit jugum, id est, in jugem, ut olim in sacrificiis dicebatur.

3 Et dabitis eam Elhazari sacerdoti, qui jubebit eam educi extra castra, ut jugulet eam *quis* coram ipso.

^b Hebr. septem vicibus.

4 Tum accipiens Elhazar de sanguine ejus digito suo, aspergito verus anteriorem partem tentorii conventus de sanguine ejus^b septies.

^c Hebr. comburito, nempe per alium, ut ostenditur infra ver. 8.

5 Et^c jubeto comburi junicem illam ante oculos suos, pellem ejus & carnem ejus & sanguinem ejus cum fimo ejus jubeto comburi.

^d Hebr. in medium combustionis.

6 Assumensq; sacerdos lignum cedrinum & muscū & dibaphum coccineum, projicito ea^d intra rogam illius junicis.

7 Deinde lotis vestimentis suis sacerdos, abluito carnem suam aqua, postmodum veniet in castra, & immundus erit sacerdos usque ad vespeream.

8 Similiter qui combusserit eam, lavato vestimenta sua aqua, & abluito carnem suam aqua: & immundus erit usque ad vespeream.

^e Hebr. sit in asservationem.

9 Tum colligito quispiam mundus cinerem istius junicis, & relinquito extra castra in loco mundo, ut cœtui filiorum Jisraëlis^e asservetur in aquam separationis, aqua peccati est.

10 Deinde lavato qui collegit cinerem illius junicis vestimenta sua, & immundus esto usque ad vespeream: hoc esto filiis Jisraëlis & peregrino peregrinanti inter eos in statutum perpetuum.

11 Qui tetigerit mortuum, quodcunque cadaver hominis, is esto immundus septem dies.

12 Et purgato se aqua illa die tertio & die septimo, mundus erit: quod si non

si non purgabit se die tertio & die septimo, non erit mundus.

13 Quisquis tacto mortuo, cadavere hominis qui mortuus est, non purgaverit se, tabernaculum Jehovæ polluit, ideò excinditor anima illa e Jisraële: quia aqua separationis non fuerit aspersa super eum, immundus esto, deinceps immunditia ejus in eo est.

14 Hæc esto lex cum homo mortuus fuerit in tentorio: quisquis accedit ad tentorium ipsum, & quisquis est in ipso tentorio, immundus esto septem dies.

15 Etiam omne vas apertum⁹ super quo non fuerit pannus circumtortus, immundum est.

16 Et quicumq; tetigerit in superficie agri confossum gladio, aut¹⁰ mortuum, aut os hominis, aut sepulchrum, immundus esto septem dies.

17 Accipiunt itaque pro illo immundo de pulvere istius exustæ¹¹ junicis peccati, cui imponito aquam vivam in vase:

18 Et acceptum muscum intingens aqua illa vir mundus, aspergito eo tentorium illud & omnia illa vasa, & animas quæ ibi fuerint: similiter eum qui tetigerit aliquod os, aut confossum, aut mortuum, aut sepulchrum ullum:

19 Aspergito inquam mundus ille immundum istum die tertio & die septimo: cumque purgaverit eum die septimo, lotis vestimentis suis abluito se aqua: sic mundus erit vespere.

20 Quisquis autem immundus fuerit & non purgaverit se, omnino excinditor anima illa e medio hujus congregationis: nam sanctuarium Jehovæ polluit, aqua separationis non fuit inspersa illi, immundus est.

21 Hoc esto illis in statutum perpetuum: tum qui spargit aquam separationis lavato vestimenta sua, tum qui tangit aquam separationis, immundus erit usque ad vesperam.

22 Et quicquid tetigerit is qui immundus est, immundum esto: & anima quæ tetigerit illud immunda esto usque ad vesperam.

ANNOTATIO.

⁹ Aquam separationis] adhibendam iis qui propter immunditiam fuerant separati, ut ea purgati rursus in cœtū reciperentur: eadem ratione aqua peccati nominatur: sic deinceps. ¹⁵ Super quo non] quod aut indito panno contorto, aut circumvolutu ori ejus non fuerit obturatum. ¹⁶ Mortuum] non violenta morte.

CAPUT XX.

Populus aquarum penuriâ in duces suos insurgit, quibus cum mandasset Deus ut eo præsentem petram alloquentes aquam ex ea elicerent, ex diffidentia non planè mādaturum ejus exequuntur, ideòque a promissa terra excluduntur: per Edom eos transitus petitur: eo denegato ad montem Horem divertitur, ubi Aharon moritur, & ElhhaZar ei in summo sacerdotio succedit.

1 **P**ERVENIENTIBUS autē filiis Jisraëlis, toto cœtu illorum in desertum Tzinis¹ mense primo, confedit populus² Kadeschi: ubi mortua est Mirjam, & sepulta ibi.

2 Cumq; non esset aqua illi cœtui, congregati sunt adversus Moschen & adversus Aharonem:

3 Et contendens populus cum Mosche, loquebantur dicendo, at utinam expirassemus, cum expirarent fratres nostri coram Jehova.

4 Nam cur adduxistis congregationem Jehovæ in desertum istud: ut moriamur ibi nos & ^ajumenta nostra?

^a Heb. bruta nostra: sic in fra ver. 8. & 11.

5 Et quare fecistis ut ascenderemus ex Ægypto: ad adducendum nos in locum malum istum: non *est* locus sementis, aut ficuum, aut vitium, aut malogranatorum, ac ne aqua *quidem* adest ad bibendum.

^b Heb. a facie. 6 Veniens itaque Mosche & Aharon ^b metu illius congregationis ad portam tentorii conventus, prociderunt in faciem suam: & apparuit eis gloria Jehovæ.

7 Et allocutus est Jehova Moschen, dicendo:

8 Accipe ^cvirgam hanc, congregatoq; isto cœtu tu & Aharon frater tuus alloquimini petram istam ante oculos eorum, ut edat aquam suam: ita proferēs eis aquam ex ista petra, dabis bibendum isti cœtui & jumentis eorum.

9 Cum itaque accepisset Mosche virgam illam a conspectu Jehovæ, quemadmodum præceperat ei:

10 Congregaverunt Mosche & Aharon congregationem istam versus petram illam, ^ddixitq; eis, ^eaudite nunc o rebelles, an ex petra hac proferremus vobis aquam?

11 Deinde Mosche attollens manum suam percussit petram illam virga sua ^fbis: tunc prodiit aqua multa, ut biberet cœtus ille & jumenta illorum.

12 Quamobrem dixit Jehova ad Moschen & ad Aharonem, quia non credidistis mihi, ut ^gsanctificaretis me ante oculos filiorum Jisraëlis, idcirco non introducetis congregationem istam in terram quam ego do eis.

13 (Illa *est* aqua contentionis, ubi contenderunt filii Jisraëlis contra Jehovam) ita sanctificatus est ^hin illis.

14 Tum misit Mosche nuntios Kadefcho ad Regem Edomæorum, ⁱqui dicerent, sic ait frater tuus Jisraël, tu nosti ^jomneis molestias quæ obvenerunt nobis:

^c Heb. omne molestiam quæ invenit nos, ut Exo. 18.8.

15 Ut descenderunt patres nostri in Ægyptum, mansimusq; in Ægypto temporibus multis, ac malo affecerunt nos Ægyptii sicut patres nostros:

16 Cumq; clamavissetus ad Jehovam, ut exaudivit Jehova vocem nostram, misitq; angelum qui eduxit nos ex Ægypto: & ecce jam sumus Kadefchi in civitate ad finem termini tui.

17 Transeamus quæsumus per terram tuam, non transibimus per agrum aut per vineam ^kullius, neque bibemus aquam ullius putei: viam regiam ibimus, non declinabimus ad dexteram aut sinistram usque dum transiverimus terminum tuum.

^d Heb. p me: synecdoche, ut Deute. 2. 29.

18 Cui respondit Edomæus, ne transito ^lper regionem meam, ut non prodeam ^mcum gladio obviam tibi.

19 Rursus dicentibus ad eum filiis Jisraëlis, tritam viam ascendamus, & si aquam

aquam tuam bibemus ego & pecora mea, simul dabo^e pretium vendi-
tionis ejus: ^f nihil est quod petimus, tantum pedibus meis transeam:

^e Heb. vendi-
tionem: me-
tonymia.

^f Heb. tantum
non est quic-
quam, pedi-
bus meis tran-
seam: Hyste-
rosis.

^g Heb. gravi.

20 Respondit, non transibis, prodiitq; Edomæus obviam ei cum po-
pulo^e numerofo & manu forti.

21 Renuente itaque Edomæo permittere Jisraëli ut transiret per ter-
minum suum, deflexit Jisraël ab eo.

22 Profecti enim Kadescho, venerunt filii Jisraëlis totus cœtus illorum
in Horem montem.

23 Tum allocutus est Jehova Moschen & Aharonem in ipso monte
Hore, juxta terminum terræ Edomæorum, dicendo,

Num. 33. 38.
& 39.

24 Aggregandus est Aharon ad populos suos, non enim ingreditur
in terram quam do filiis Jisraëlis: eo quod rebellastis contra^b præstitu-
tum meum ad aquam contentionis.

^b Heb. os.

25 Assume Aharonem & Elhhazarem filium ejus, quos jubeto ascen-
dere in montem ipsum Horem.

26 Ubi exiit Aharonem vestibus suis, & induito eis Elhhazarem fi-
lium ejus: deinde Aharon aggregabitur & morietur ibi.

27 Fecit ergo Mosche quemadmodum præceperat Jehova, cum ascē-
dissent in montem Horem ante oculos totius cœtus:

28 Exuens enim Mosche Aharonem vestibus ipsius induit eis Elhha-
zarem filium ipsius, & mortuus est Aharon ibi in vertice montis: postea
descendit Mosche cum Elhhazare de monte illo.

29 Cumque viderent totus ille cœtus expirasse Aharonem, fleverunt
Aharonem triginta diebus tota domus Jisraëlis.

A N N O T A T I O.

1 Mense primo] anni quadagesimi ab exitu ex Aegypto, ut ostenditur infra 33. 38. & Deut. 2. 14. Kadeschi] in deserto Tzi-
nis ad fines Edomæorum, infra ver. 16. 8 Virgam hanc] quam supra 17. 25. ante testimonium jussit asservari in signum
contra rebellionem deditos: ideo Mosche eam a conspectu Jehovæ accepisse dicitur infra ver. 9. 10 Dixitq;] Moiche &
Aharon, quod ex poena utrique infligta colligitur. Eus] contra quam jussi fuerant alloqui petram ante oculos illorum.
Audite] impatientie voces. An ex petra] incredulitatis voces: quod enim certò fore Deus promiserat ver. 8. id isti in dubiū
vocant. 11 Bis] inobsequens factum, nam a mandato discedunt, cum petram alloqui jussi supra ver. 8 eam percutiunt,
& quidem iteratò, irato & impatiēte perturbatoque animo. 12 Sanctificaretis me] certò confirmando Jisraëlitas de e-
ventu, & securè imperando petræ. 13 In illis] in Mosche & Aharone: similem locutionem vide Levit. 10. 3. 18 Cum
gladio] id est, armis: synecdoche.

CAPUT XXI.

Jisraélite in pugna adversus Regem Cenahhanæa damno primū accepto, votum nuncu-
pantes victoriā consequuntur: postea murmurando efficiunt ut serpentes in se mittantur, a qui-
bus precibus Moschis & serpentis arei intuitu liberantur: post certas profectiones aquis divini-
tus datis, grato cantico Deum celebrant: denique duobus Emoræis regibus expugnatīs regna eo-
rum obtinent.

1 **Q**UM autem audivisset Cenahhanæus Rex Hharadi inhabitās
Australem partem adventare Jisraëlitas via ipsa explorato-
rum, pugnavit contra Jisraële, & captivam fecit ex eo capti-
vorum multitudinem.

2 Quapropter vovens Jisraël votū Jehovæ, dixit, cum^a omnino tradi-
deris populum istū in manum meā, tunc^a devotas efficiā civitates eorum.

^a Heb. tradē-
do tradide-
ris.

3 Auscultās ergo Jehova voci Jisraëlis tradidit Cenahhanæum illi, qui

devotos effecit eos & civitates eorum: quamobrem vocavit nomē illius

^b id est, devo-
tionem sive
anathema.

loci ^b Chormam.

4 Deinde profecti ex illo mōte Hore viā ad mare algosum, ut circum-
irent terram Edomæorum, cūm imminutus esset animus populi propter
viam illam:

5 Dicebat populus contra Deum & contra Moschen, quare fecistis ut
ascenderemus ex Ægypto, ad moriendum in hoc deserto? nam non ad-
est panis, nec adest aqua, & animam nostram tædet hujus panis vilissimi.

^e Heb. adurē-
tes.

6 Tum immisit Jehova in populum illum serpētes ^e presteres qui mor-
derent populum: ita moriebatur populus multus ex Jisraēle.

7 Veniens itaque populus ad Moschen dixerunt, peccavimus quod
locuti sumus contra Jehovam & cōtra te, ora Jehovam ut amoveat a no-
bis hos serpentes: oravitq; Mosche pro populo.

^d Heb. vivat,
sic ver. seq.

8 Edixit verò Jehova Moschi, fac tibi presterē & impone eum perticē,
eritq; ut quisquis morsus fuerit, cūm aspexerit eum ^d sanitatem recipiat.

9 Et faciens Mosche serpentem æneum imposuit eum cuidam perti-
cæ: eratq; cūm momordisset serpens aliquem, ut intuens in serpentem il-
lum æneum sanitatem reciperet.

10 Cumq; filii Jisraēlis ^e profecti essent, castrametati sunt Obothis.

11 Deinde profecti Obothis, castrametati sunt ad ^e cumulos *montium*
Hhabarimorum in illo deserto quod *est* ante conspectum Moabitarum
ab ortu Solis.

^e vel torrēte. 12 Inde profecti, castrametati sunt in ^e valle Zeredis.

13 Inde profecti castrametati sunt ad vadum Arnonis, quod *est* in ipso
deserto procedens a termino Emoræi: ^e nam Arnon terminus Moabita-
rum inter Moabitas & inter Emoræos *est*.

14 Idcirco dici solet in recensione ^e bellorū Jehove, contra ^e Vahebū
turbine ^e pugnavit, & contra flumina, nempe Arnonem.

^e Eclipsis cō-
jugati: ut
Hhebræis fa-
miliare est
cōjugata no-
mina ex ver-
bis, & verba
ex nomi-
bus intelli-
gere.
^f id est in pu-
teum.

15 Decursus enim istorum fluminum qui divertit ad situm Hhara, is
nititur termino Moabitarum.

16 Et inde profecti sunt ^e Beerum: is *est* ille puteus de quo ^e edixerat Je-
hova Moschi, congrega populum ut dem eis aquam.

17 (Tunc cecinit Jisraēl canticum hoc, ^e ascende putee, acclamate ei:
18 Putee, quem fodiunt principes, quem effodiunt ingenui e populo,
cum Legislatore scipionibus suis) a deserto verò Mattanam *sunt profecti*

19 Et Mattana Nachalielem, & Nachaliele Bamothas:

20 Bamothis verò ad illam vallem quæ *est* in agro Moabitarum adi-
nitium collium, & respicit versus ^e ipsam solitudinem.

21 Tum misit Jisraēl nuncios ad Sichonem Regem Emoræorum, qui
dicerent,

22 Transeam per terram tuam, non divertemus in *ullum* agrum aut vi-
neam, neque bibemus aquam *ullius* putei: viā regiā ibimus usque dum
transiverimus terminum tuum

23 Non permisit autem Sichon Jisraëli transire per terminum suum, sed congregato Sichon toto populo suo procedens obviam Jisraëli in ipsum desertum, venit Jahhetzam ubi pugnavit contra Jisraëlem.

24 Percussit verò eum Jisraël acie gladii: & hæreditariò acquisivit terram ejus ab Arnone Jabbokum usque, usque ad Hhammonitas ("nam munitus erat terminus Hhammonitarum")

25 Occupavit ergo Jisraël omneis civitates illas: ideò habitat Jisraël in omnibus civitatibus Emoræi, Cheschbone & in omnibus^g oppidis ejus.

^g Heb. filiab:
sic deinceps.

26 Cheschbon enim civitas erat Sichonis Regis Emoræi, qui pugnans contra "Regem Moabitarum" priorem ademerat totam regionem ejus e manu ejus Arnonem usque.

27 "Idcirco dicere solent qui proverbiiis utuntur, adite Cheschbonem, ædificetur & firmetur civitas Sichonis.

28 "Cum ignis egressus est Cheschbone, flamma ex civitate Sichonis, absumpsit" Hharam Moabitarum, incolas^h excelsum Arnonis.

29 Væ tibi Moab, periisti populeⁱ "Cemoschi": tradidit filios ejus qui evadebant & filias ejus in captivitatem Regi Emoræo Sichoni.

30 Sed jaculati sumus in eos, pereunte Cheschbone, Dibonem usque, & desolavimus Nophachum usque, ^hdesolatione^h pertingente Medebam usque.

^h Heb. quæ est
usque Med.

31 Itaque habitavit Jisraël in terra Emoræi.

32 Deinde misit Mosche ad explorandum Jahhzerem, quam ceperunt cum oppidis ejus: sic expulit Emoræum qui erat illic.

33 Postea conversi cum ascenderet via ad Baschanem, processit Hhog Rex Baschanis obviam eis, ipse cum toto populo suo in prælium Edrehhin.

34 Edixit autem Jehova Moschi, ne timeto eum, nam in manum tuam tradò eum totumq; populum ejus ac regionem ejus: sed facito ei quemadmodum fecisti Sichoni Regi Emoræorū qui habitabat Cheschbone.

35 Percusserunt itaque eum filiosq; ejus & totū populum ejus, adeò ut non relinquerent ei superstitem: sic hæreditariò consecuti sunt terrā ejus.

ANNOTATIO.

1 ⁱ Australem partem] Cenahhanæ, qua missi fuerant exploratores supra 13. 18. 2 ² Devotas efficiam] non reservabo ad usus nostros, sed tibi consecratos perdam. 10 ¹⁰ Profecti] duabus stationibus Tzalmone & Punone, infra 33. 41. & 42. 11 ¹¹ Cum] primos colliculos qua incipiunt Hhabarimi montes. 12 ¹² Inde profecti] his novem versibus non stationes Jisraëli-
tarum, sed loca compendio enumerantur per quæ transiverunt antequam Mosche legatos ad Emoræum mitteret. 13
Nam Arnon] fuerat quidem ante ditionis Moabitarū, sed Sichon Emoræus bello ipsum cum ulteriore agro subegerat, itaq;
Jisraëlitæ nihil quod tum Moabitarum esset occuparunt. 14 ¹⁴ Bellorum Jehovæ] quæ Jehovæ providentia & ductu contra
Moabitas ab Emoræo gesta sunt, ut Moabites castigaretur, Sichon elatus Jisraëlitæ audacius in bellum provocaret, & Jis-
raëlitæ hæreditas pararetur: vide Judic. 11. ¹⁵ Vahebū] Regem a Sichone devictum, de quo infra ver. 26. ¹⁶ Flumina] Arno-
nem, qui in diversos rivos ac fluentia dividitur. 17 ¹⁷ Decursus enim] id est, hoc bello factum est, ut Moabitarum ditio eo rivo
terminaretur qui vergit ad Hharam: nam Sichon sibi ultiores rivos vindicavit. 18 ¹⁸ Beerum] relicto Arnone: unde fa-
ctum est ut aquarū penuria laborantibus Deus puteo dato succurreret. 19 ¹⁹ Ascende pu.] canticum est per prosopopœiam
& hypotyposin factum: primum enim celestiarum more seiplos ad opus urgent clamore, deinde operas velut oculis subji-
cit, nimirum principes & ingenuos cum Mosche scipionibus fodientes. 20 ²⁰ Ipsam solitudinem] Kedemothas, unde nun-
cios ad Emoræum misit, Deut. 2. 25. 21 ²¹ Nam munitus] proinde non poterat sicut Moabitarum terminus a Sichone oc-
cupari. 22 ²² Regem Moab.] vahebū, de quo supra ver. 14. ²³ Priorem] aut Balaki respectu de quo infra 22. aut situs, quia
ex variis Moabitarum Regibus hic erat illi proximus. 24 ²⁴ Idcirco dicere] Confirmatio a communi dicto ejus temporis.
25 ²⁵ Cum ignis] altera confirmatio, cujus sensus est: Sichon post occupatam Cheschbonem copiis inde ductis in vicinos
Moabitas, tanquā igne consumpsit eos. ²⁶ Hharam] nomen agri Moabitarū, ut Deut. 2. 8. ²⁷ Excelsum] locorū munitorum,
destinatorūq; idololatriæ. 28 ²⁸ Cemoschi] idoli Moabitarū, 1. Reg. 11. 7. & alibi. ²⁹ Tradidit] i. s. v. it abduci, nec potuit defendere.

Bilhham a Moabitibus accersitus ut Israëlī maledicat, primum recusat de voluntate Dei admonitus, iterum vocatus, veniam abeundi extorquet: quare offensus Deus in via per Angelum eum objurgat, & quid fieri ab ipso velit discretè repetit.

1 **OSTEA** profecti sunt filii Israël, & castra posuerunt in campetribus Moabitarum procul a vado Jerichuntino Jardenis.

2 Quod videns Balak filius Tzipporis, cum omnibus quæ fecerat Israël Emoræo ipsi:

a Hebr. a facie, sic deinceps.

3 Timuit Moabita^a a præsentia istius populi valde, eo quòd multus esset, tæduitq; Moabitam ob præsentiam filiorum Israël.

4 Quapropter dixit Moabita ad^a seniores Midjanis, nunc delingerent hæc congregatio omnia quæ circum nos sunt, sicut delingit bos viridem herbã agri: erat aut Balak filius Tzipporis Rex Moabitarum tempore illo.

*b Hebr. filiorum populi ejus, id est, Mesopotamien-
sium.*

5 Et misit nuncios ad Bilhhamum filium Behhoris^a Petoram, quæ est imposita ipsi^b flumini, in regionem^b popularium ejus, accersitum eum dicendo, ecce populus egressus ex Ægypto, ecce^a operit aspectum hujus terræ, & ipse confidet e-regione mei.

6 Nunc itaque veni quæso, maledic meã causã populo huic, quia robustior est me, fortasse prævalebo, percutiemus eum aut expellam eum ex hac terra: novi enim benedictum fore eum cui benedixeris, & cui maledixeris fore maledictum.

a Hebr. & divinationes in.

7 Iverunt ergo seniores Moabitarum & seniores Midjanitarum^a cum divinationum honorariis in manib⁹ suis: cumq; pervenissent ad Bilhhamum, retulerunt ei verba Balaki.

a Hebr. verbū.

8 Qui dixit ad eos, pernoctate hîc nocte ista, & reddam vobis^a responsum quemadmodū edixerit Jehova mihi: sic manserunt principes Moabitarum cum Bilhhamo.

9 Venit autem Deus ad Bilhhamum, & dixit, qui sunt viri isti apud te?

10 Et dixit Bilhhã ad Deum, Balak filius Tzipporis Rex Moabitarum misit eos ad me,

a Hebr. defige, id est, tuis artibus⁹ mihi illum cõfode: sic infra ver. 18. & Levitic. 24. 11.

11 Dicens, ecce populus egressus ex Ægypto jam tegit aspectum hujus terræ: nunc veni, execrare meã causã illum, fortasse prævalebo pugnando adversus eum, aut expellam eum.

12 Sed dixit Deus Bilhhamo, ne ito cum illis: ne maledicito populo illi, nam benedictus est.

13 Quare surgens Bilhham eo mane dixit ad principes Balaki, redire in terram vestram, quia renuit permittere Jehova ut eam vobiscum.

14 Et surgentes principes Moabitarum venerunt ad Balakum, dixeruntq; ei, renuit Bilhham venire nobiscum.

15 Sed perrexit ulterius Balak, mittendo principes plures & honoratiores istis:

16 Qui

- 16 Qui cū venissent ad Bilhhamum, dixerunt ei, sic ait Balak filius Tzipporis, ne quæso^f excuses te interdicto, quo minus venias ad me: ^f Heb. prohibearis.
- 17 Nam^s valde cumulabo te honore, & quicquid edixeris mihi efficiam: quare veni quæso, execrare populum hunc meā causā. ^g Heb. honorando honorabo te honore.
- 18 Respondens autem Bilhham dixit ad servos Balaki, si daret mihi Balak^b domum suam plenam argento & auro, non possem transgrediⁱ præstitutum Jehovæ Dei mei, faciendo aliquid parvum aut magnum. ^h Heb. plenitudinem domus suæ.
- 19 Nunc tamen manete quæso hīc vos quoq; hac nocte, ut cognoscam quid perrecturus sit Jehova loqui mecum. ⁱ Heb. os.
- 20 Veniens autem Deus ad Bilhamum noctu dixit ei, "quādoquidem accersitum te veniunt viri isti, surge vade cum eis: verū tamen rem quam edixero tibi, illam["] facies.
- 21 Surgens itaque Bilhham ipso mane stravit asinam suam, abiitque cum principibus Moabitarum.
- 22 Sed accensā irā Dei["] quod ipse abiret, opposuit se Angelus Jehovæ in ea via ut esset adversarius ei: is autem insidebat asinā suā habens duos pueros suos secum.
- 23 Cūmq; videns asina illa Angelum Jehovæ stantem in via illa & gladium ejus eductum in manu ejus, declinasset asina ab illa via ut iret in agrum, percussit eam Bilhham ut cogeret eam reflectere ad viam illam.
- 24 Tum stetit Angelus Jehovæ in tramite quodam vinearum,^k maceriam utrinque habente. ^k Hebr. maceria hinc & maceria illinc.
- 25 Cūmq; videns asina Angelum Jehovæ stantem comprimeret se ad alteram maceriē, compressit pedem Bilhhami ad maceriem illam: quare denuō percussit eam.
- 26 Postea Angelus Jehovæ perrexit transire: stetitque in loco angusto, ubi nulla erat via ad declinandum dextrorsum aut sinistrorsum.
- 27 Cūmq; videns asina Angelum Jehovæ succubuisse sub Bilhhamo, accensus ira Bilhham percutiebat asinam baculo suo.
- 28 Aperuit autem Jehova os asinæ, quæ dixit Bilhhamo, quid feci tibi, quod percussisti me jam['] ter?
- 29 Dicente verō Bilhhamo asinæ, quia ludificata es me: utinam esset gladius in manu mea, jam enim occiderem te. ^l Hebr. tribus vicib⁹, sic infra ver. 32. & 33.
- 30 Dixit asina ad Bilhhamum, nōne asina tua sum, qua vehi soles^m ex quo tua fui usque in diem hunc? an["] solita fui unquam tibi ita facere? qui dixit, non. ^m Hebr. ex quo tibi sum: pronomen affixum pro separato. ⁿ Hebr. solēdo soleo tibi ita facere.
- 31 Tum detegente Jehova oculos Bilhhami, vidit Angelū Jehovæ consistentem in ipsa via & gladium ejus eductum in manu ejus: quare inclinans verticem incurvavit se in faciem suam.
- 32 Et dixit ad eum Angelus Jehovæ, quamobrem percussisti asinā tuam jam ter? ecce ego egressus sum ut sim adversarius, quia["] declinat hæc via in conspectu meo.
- 33 Cū vidit me asina, tum divertit a conspectu meo jam ter: nisi di-

vertisset a conspectu meo, jam certè etiam te occidissem & illam vivam conservassem.

34 Dicenti itaque Bilhhamo ad Angelum Jehovæ, peccavi, quia nesciebam te consistere obviam mihi in hac via: quare nunc si malum videtur in oculis tuis, ° revertar.

° Hebr. revertar mihi.

35 Dixit Angelus Jehovæ ad Bilhhamum, abi cum istis viris, sed tantum verbum quod edixero tibi illud loquitor: ivitque Bilhham cum principibus Balaki.

36 Cum autem audiret Balak adventare Bilhhamum, processit obviam ei ad urbem Moabitarum quæ erat in termino Arnonis, qui est in extremitate ipsius termini:

p Hebr. mittere do miseram

37 Et dixit Balak ad Bilhhamum, an non^p sedulo miseram ad te ad accersendum te? quare non veniebas ad me? an verò non possum honore afficere te?

ANNOTATIO.

4 Seniores] senatores quos socios in hoc consilio adhibuit: idè legati utrinque dicuntur missi infra ver. 7. 5 Petros] Pacoriam Ptolemæo. Flumini] Euphrati. Popularium] erat enim Mesopotamienis, ut ipse testatur infra 23. 11. Opere] præ multitudine hyperbole. 6 Maledic] tuis artibus fascina eum ut male pereat: sic pugnasce dicitur contra Jisraëlem Joschu. 24. 9. 20 Quandoquidem] q. d. cum illi te, & tu me adeò importunè sollicitas, age abi, &c. Facies] quamvis virtus & aliud cupiens. 22 Quod ipse abiret] animo exequendi voluntatè Balaki, Deut. 23. 5. 32 Declinat hac viam] id est, alium tux hujus professionis finem tibi proposuisti a meo: viam enim pro instituto accipit, ut Judic. 4. 9.

CAPUT XXIII.

Bilhham præmissis sacrificiis bis conatur Jisraëlitis maledicere morè Balako gerens: sed divinitus animo linguæq. illius mutata, benedicit eis, & divinam erga eos benevolentiam prædicat.

a Hebr. posse
possem.

1 **D**IXIT verò Bilhham ad Balakum, ecce veni ad te, jam^a possemne ullo pacto aliquid loqui: illud ipsum verbum quod indiderat Jehova ori meo, eloquat.

2 Ivitq; Bilhham cum Balako, & venerunt Kirjath-chutzothas.

3 Ubi mactas Balak boves & pecudes, misit ad Bilhhamum & ad principes qui cum eo erant.

4 Fuit autem ipso mane, ut assumens Balak Bilhhamum deduceret eum ad excelsa Bahhalis: unde videbat extremam partem populi.

5 Tum dicente Bilhhamo ad Balakum, extrue mihi hic septem altaria, & præpara hic mihi septem juvencos & septem arietes:

6 Fecit Balak quemadmodum locutus erat Bilhham, obtulitq; Balak cum Bilhhamo juvencum & arietem in unoquoque altari.

b Hebr. obvi
fiet Jehova
obvia mihi.
c Hebr. rem e-
jus quod &c.

7 Dixit autem Bilhham Balako, consiste juxta holocaustum tuum dum abeo, fortasse^b obviam fiet Jehova mihi, &^c quamcunque rem ostenderit mihi indicabo tibi: & abiit in clivum.

8 Cumq; obviam factus esset Deus Bilhhamo, dixit ad eum Bilhham, septem altaria ista disposui, & obtuli juvencum atque arietem in unoquoque altari.

9 Indens verò Jehova verbum ori Bilhhami, dixit, revertere ad Balakum, & sic loquere.

10 Qui reversus ad illum (cùm ecce confisteret juxta holocaustum suum, ipse & omnes principes Moabitarum)

11 Protulit sententiam suam dicēs, "e Syria jussit me adduci Balak Rex Moabitarum, e^e montibus orientalibus, dicendo, veni maledic meâ causâ Jahhakobo, veni^d detestare Jisraëlem.

^d Hebr. indignare, id est, in indignatione adduc: sic ver. 12.

12 Quid execraretur quod non execratur Deus fortis? aut quid detestaretur quod non detestatur Jehova?

13 Cùm e summitate rupium illū aspicio, & e collibus contēplor illum, en populus qui^f solus habitat, & aliis gentibus seipsum non annumerat.

14 Quis numeret pulverem Jahhakobi? & quis numerum? quis partem Jisraëlis? moriar ego morte justorum, & sit finis meus sicut illius.

^e Heb. anima mea moriatur.

15 Tum dixit Balak ad Bilhhamum, quid facis mihi? ad execrandum inimicos meos assumpsisti te, ecce autem continenter benedicis.

^f Hebr. benedicendo benedicis.

16 Qui respondens dixit, annon quod indidit Jehova ori meo, ipsum observanter eloquerer?

^g Hebr. observare loquendo.

17 Deinde dixit ad eum Balak, veni quæso mecum ad locum alterum ex quo videas eum (tantum extremitatem ejus videbis, cum verò totum non videbis) & execrare eum meâ causâ inde.

18 Sic assumens eum deduxit in agrum^h Tzophim ad verticem cujusdam collis, ubi extructis septem altaribus obtulit juvencum & arietem in unoquoque altari.

^h id est, speculatorum.

19 Dixitque ad Balakum, cōsiste hīc juxta holocaustum tuum, ego verò obvius fiam illic Jehova.

20 Obviam itaque factus Jehova Bilhhamo indidit verbum ori ejus, ac dixit, revertere ad Balakum, & sic loquere.

21 Cui venienti ad se (cùm ecce confisteret juxta holocaustum suum & principes Moabitarum cum eo) dixit Balak, quid locutus est Jehova?

22 Tum protulit sententiam suam dicens, surge Balak & audi, aures attende ad me fili Tzipporis.

23 Deus fortis non est homo qui mentiatur, aut filius hominis quem poeniteat: an ipse dixerit & non faciet? an locutus fuerit, & non præstabit illud?

24 Ecce in me recepi benedicere: benedixit enim, nec revocabo illud.

25 Non intuetur iniquitatem in Jahhakobo, nec aspicit perversitatem in Jisraële: Jehova Deus ejus cum eo est, & clangor regius est in eo.

26 Deus fortis eductore eorum ex Ægypto, est ei ut vires monocerotis.

27 Nam non est incantatio contra Jahhakobum, neq; divinatio contra Jisraëlem: jam hoc tempore dicendum est de Jahhakobo & de Jisraële, quid operetur Deus fortis.

28 En populus qui tanquam immanis leo assurget, & tanquam leo se ipsum attollet: non cubabit donec comederit prædam, & sanguinem casorum biberit.

- 29 Tum dixit Balak ad Bilhhamū, ne execratione execrator eum, nec benedictione benedicito ei.
- 30 Respondēs verò Bilhham dixit ad Balakum, annon allocutus eram te dicendo, quicquid locutus fuerit Jehova, illud faciam?
- 31 Deinde dixit Balak ad Bilhhamum, age quæso, assumens te *ducam* in locum alium: fortasse rectum videbitur in oculis Dei illius, ut istum inde meâ causâ execreris.
- 32 Et assumens Balak Bilhhamum *duxit* in verticem Pehhoris, qui respicit ad solitudinem.
- 33 Ubi dicente Bilhhamo ad Balakum, extrue mihi hîc septem altaria, & præpara hîc mihi septem juvencos & septem arietes:
- 34 Fecit Balak quemadmodū dixerat Bilhham, obtulitque juvenicum & arietem in unoquoque altari.

A N N O T A T I O.

3 *Miser*] ut cum principibus convivatur quos ei honoris causâ adjunxerat. 11 *E Syria*] Mesopotamia Syria pars Deut. 23. 4. *Montibus orient.*] vide Gen. 11. 26. 13 *Solus*] religione, legibus, & institutis vitæ ab omnibus aliis separat Deo. 14 *Moriar*] id est, utinam post hujus vitæ exitum felicitatem consequar his rectis repositam. 22 *Surge*] honorem verbo Dei exhibiturus: sic Gen. 4. 9. 33. & Judic. 3. 20. 24 *Benedixit*] Jehova, qui mihi occurrit. *Nec revocabo*] non possum irritam facere benedictionem ejus. 25 *Non intuetur*] non imputat illis, sed regit remittit & purgat peccata. *Cum eo est*] illis faver, sua præsentia sanctificans eos, & verbo suo (quod in eis veluti buccina personat) regit eos. 26 *ei ut vires*] q. d. qui eos a servitute invitis Ægyptiis vendicavit, idem robore munit eos contra inimicos ut est munitus monceros: nec plus valent adversus eum artes diabolicæ, quàm venena contra monocerotem. 27 *Nam non*] Confirmatio a re præsentem, eo quod ipse suis fascinis & incantationibus nihil illis nocere possit. *Jam hoc tempore*] id est, his omnia fascinis missis, opus Dei erga Jisraëlem mihi est prædicandum. 28 *Assurget*] prosperabitur & contra hostes prævalebit ut leo. *Non cubabis*] non desinet prosperari.

CAPUT XXIIII.

Bilhham spiritu Dei adactus Jisraëlitis benedicit, & felicia eis, infelicia verò eorum hostibus coram Rege Moabitum præenunciat: cui tamen perniciosum dat consilium ante profectum suam.

^a Heb. vice ut vice in occursum incantationū: sic Judic. 16. 20.
^b Heb. posuit.

^c Heb. oculo, ut infra. ver. 15.

^d Heb. exossabit, id est, trahet eos ut fera prædā.

- 1 **V** I D E N S autem Bilhham bonum videri in oculis Jehovæ ut benediceret Jisraëli, ^a hac vice ut antea non ivit ad captandas incantationes, sed ^b convertit faciem suam versus desertum.
- 2 Cūque sublati oculis suis videret Bilhham Jisraëlem commorantem ^c per tribus suas, adfuit ei spiritus Jehovæ:
- 3 Quo protulit sententiam suam dicens, dictum Bilhhami filii Behhoris, dictum viri ^c aperti oculis:
- 4 Dictum audientis sermones Dei fortis, qui visionem omnipotentis videt, ^c excidens, sed reiectus oculis.
- 5 Quàm sunt bona tentoria tua ô Jahhakob, tabernacula tua ô Jisraël.
- 6 ^c Ut valles extenduntur, ut horti juxta flumen, ut fantali quos ^c plantavit Jehova, ut cedri juxta aquas.
- 7 Fundet aquam e situlis suis, ut semen ejus sit in aquis multis: sic assurgit suprà Agagum Rex ejus, & attollet se regnum ejus.
- 8 ^d Deus fortis eductor ejus ex Ægypto ut vires monoceroris erit ei: consumet gentes inimicas sibi, & ossa eorum ^d detrahet, aut sagittis suis franget.

9 "Ubi incurvaverit se, ubi jacuerit tanquam leo & tanquam immanis leo, quis excitet eum? "benedicentium tibi *quisque est* benedictus, & maledicentium maledictus.

10 Tunc accensus ira Balak adversus Bilhhamum complosit manibus suis: dixitq; Balak ad Bilhhamum, ad^e execrandum inimicos meos vocaveram te, & ecce benedixisti^f continenter tribus jam vicibus.

11 Nunc ergo effuge in locum tuum: dixeram, ^g honore cumulabo te, sed ecce^h avertit te Jehova ab honore.

12 Sed dixit Bilhham ad Balakum, nonne etiam nuncios tuos quos miseram ad me allocutus eram dicendo,

13 Si daret mihi Balakⁱ plenam domum suam argēto & auro, non possem transgredi^k præstitutum Jehovæ, faciendo rem bonam aut malam ex me: quod loquitur Jehova, illud eloquar,

14 ("Attamen nunc ecce me eunte ad populum meum, age consulam tibi) quæ facturus est hic populus populo tuo^m extremis temporibus.

15 Etⁿ proferens sententiam suam dixit, dictum Bilhhami filii Behhoris, dictum viri aperti oculis:

16 Dictum audientis sermones Dei fortis, & noscentis notionem excelsi, *qui* visionem omnipotentis videt, excidens sed reiectus oculis.

17 Video illud, non tamen nunc: contemplor illud, sed non propinquum: procedetⁿ stella ex Jahhakobo, & exurget sceptrum ex Jisraële, quodⁿ franget latera Moabitarum, & destruet omneisⁿ filios Schethi:

18 Et erit Edom possessio, erit inquam Sehhir possessioⁿ hostibus suis, nam Jisraël facietⁿ strenuè:

19 Dominiumq; obtinebit ex Jahhakobo *natus*, qui perdetⁿ superstitem civitate *quaque*.

20 Cumq; aspiceret Hhamalekum, proferens sententiã suam dixit: "ut principium gentium *quod ad* Hhamalekũ, ita finis ejus in perpetuũ perit.

21 Cũ verò aspiceretⁿ Kenæum, proferens sententiã suam dixit: forte est habitaculum tuum, & ponere in petra nidum tuum:

22 Attamen eritⁿ cũ *aliqui* depascentⁿ Kajinum: quousque erit in *pe-*

tra *nidus tuus*? Assyria captivum abducet te.

23 Deniq; proferens sententiam suam dixit, eheu, quis vivet cum disposuerit hoc Deus fortis?

24 Ut naves a litoreⁿ Cittæorum *solventes* affligāt Assyrios & affligant Hhebræos: sed etiam *populus* ille in perpetuumⁿ peribit.

25 Postea surgens Bilhham abiit ut reverteretur in locum suum: atque etiam Balak abiit itinere suo.

eut suprà 22.
11.

f Heb. benedicendo.

g Heb. honorando hono-
rabo te.

h Heb. prohibuit te Jehova ab honore: hypallage, pro prohibuit honorem a te.

i Hebr. plenitudinem domus.

k Hebr. os.

l Heb. ex corde meo, ut
suprà 16. 28.

m Heb. in extremitate
dierum.

n Hebr. virtutem: nomen
adverbio.

o Hebr. ad depascentum
Kajinum.

A N N O T A T I O.

2 Per tribus] in stationes suas distinctum ex lege suprà 2. 3 Aperti oculis] donati luce spiritus divini. 4 Excidens] extra se raptus excidentibus sensuum facultatibus, quæ ratio est videndi visiones Dei, ut 1. Schemuel. 19. 24. 6 Ut valles] his metaphoris prædicat felicitatem populi q. d. amplitudine cum vallibus, felicitatis in cimento cum hortis perenni fluvio irriguis, suavitate cum fantalis odoratissimis, robore & altitudine cum irriguis cedris comparanda. Plantavit] q. d. quarum nota est præstantia, ut non humanitus satæ sed divinitus datæ dicendæ sint. 7 Fundet] ita benedicet Deus ut copiosam

roborem habeat atque fructiferam. *Agagum*] Hhamalekitarum regnum eo tempore florentissimum per synecdochem nam eorum Reges Agagi dicebantur, ut Ægyptiorum Parthones: sic 1. Schemu. 15. 8. *Dens fortis*] vide supra 23. 26. 9. *Ubi incurvaverit*] ut Gen. 49. 9. *Benedicentium*] ex promissione facta Abrahamo Genes. 11. 35. 14. *Attamen*] Innuatio, qua Balaki animum comparat ut res (quamvis animo ipsius ingratis) patienter audiat. Consilium autem hoc quale fuerit, indicat historia cap. 25. nam ex consilio Bilhhami eam evenisse confirmatur infra 31. 16. & Apoc. 2. 14. 15. *Preferens*] sic supra ver. 3. & 4. 17. *Video illud*] quod mox dicturus sum: sic relativa interdum apud Hhebræos antecedentibus præcunt. *Stella*] stella & sceptri nomine regnum populi Dei intelligit, cœptum in Davide, completum in Christo: inter quos tempus interjectum fuit progressus quidam stellæ, sive temporale regnū spectes, quod in primis spectabat Bilhham, sive spirituale, quod continenter adimpletur in Christo. *Franget*] Moabitis sibi subiciet quasi perfodiens eorum latera: vide 2. Schemu. 8. 2. *Filios Scherbi*] homines ex Schetho Adami filio prognatos: nam Kajini aliorumque genus diluvio periiit. 18. *Hostibus suis*] Jisraëlitis: vide 2. Schemu. 8. 14. 19. *Superstitem*] hostem. 20. *Ut principium*] id est, ut coeptus ejus infeliciter succedat, cum primum Jisraëlitæ aggressi sunt Exod. 17. ita succedet semper donec deleat: nam irreparabili Dei decreto Hhamalekitæ traditi sunt Jisraëlitis delendi, & contra eos perpetuum imperatum bellum, ibidem 3. ver. ultimis. 21. *Kenam*] gentem Jithronis & Midjanitis: unde Kenas vocatur Judic. 1. 16. & posterius ejus Kenzi Judic. 1. 1. & 1. Schemu. 15. 6. 22. *Kajinum*] Kenam transpositis literis, fortasse auctoris gentis istius nomen est. 24. *Citacorum*] Cilicum: vide Gen. 10. 4. intelligit autem Græcorum Romanorumque copias quibus Hhebræi & Assyrii domiti sunt. *Peribit*] quod Daniel. 2. 34. & 45. figurā statuae a lapide, qui sine manibus excisus fuerat, comminutæ prædicitur.

CAPUT XXV.

Jisraëlitæ astuto Bilhhami consilio in idololatriam & scortationem cum alienigenis inducunt iram Dei ita in se provocant, ut duces maleficorum suspendi, reliquos interfici jubeat, donec strenuo Pinchasi facto ira ejus deferbuit: Quo nomine sacerdotium perpetuum ei posterisq; ejus adjudicatur, & in Midjanitas sceleris autores bellum imperatur.

1 **T**UM manebat Jisraël Schittimis, ubi cœpit populus scortari cum filiabus Moabitarum.

2 **Q**uibus invitantibus populum ad sacrificia deorum suorum, comedebat populus, ac incurvabat se diis illarum.

3 Sic copulato Jisraële cum idolo Pehhoris, accensa est ira Jehovæ in Jisraëlem.

4 Et edixit Jehova Moschi, sume omneis primarios istius populi, & suspende eos Jehovæ coram isto Sole: ut avertatur furor iræ Jehovæ ab Jisraële.

5 Deinde edixit Mosche judicibus Jisraëlis, occidite quisque homines suos qui copularunt se idolo Pehhoris.

6 Ecce autem quidam e filiis Jisraëlis veniens adduxit versus fratres suos Midjanitidem quandam, ante oculos Moschis & ante oculos totius cœtus filiorum Jisraëlis, ipsis flentibus ad portam tentorii conventus.

7 Quod cum videret Pinchas filius Elhhazaris filii Aharonis sacerdotis, surgens e medio illius cœtus arripuit spiculum manu sua.

8 Quod penetravit a dorso viri Jisraëlitæ ad ventrem ejus, transfixitque ipsos ambos, virum Jisraëlitam & mulierem illam per ventrem illius: tum coërcita est plaga illa ne pergeret in filios Jisraëlis.

9 (Fuerunt autem qui mortui sunt plaga illa, vices quater mille)

10 Allocutus enim est Jehova Moschen, dicendo,

11 Pinchas filius Elhhazaris filii Aharonis sacerdotis avertit æstuantem iram meam a filiis Jisraëlis cum ageret zelotypiâ mei inter eos, ita ut non consumpserim filios Jisraëlis zelotypiâ meâ.

12 Idcirco dicito, ecce do ei cum fœdere meo pacem.

13 Erit enim ei ac semini ejus post eum fœdere sacerdotiū perpetuum, eo quod zelotypus fuit pro Deo suo, & expiationē fecit pro filiis Jisraëlis.

14 Nomen

^a Hebr. post virū Jisraëlitam.
^b ut vox affinis Deut. 18.
^c qd enim vulgò interpretatur, ad ipsum tentorium, sine exemplo est.
^d Hebr. zelaret zelotypiam meam.

14 Nomen autem viri Jisraëlitæ illius percussus, qui percussus fuit cum illa Midjanitide, erat Zimri filius Sallu, princeps paternæ familiæ^d ex Schimhhonitis: ^dHeb. Schimhhonitæ.

15 Nomen verò illius mulieris Midjanitidis percussæ, Cozbi filia Tzuris, qui primarius nationum paternæ familiæ inter Midjanitas erat.

16 Deinde allocutus est Jehova Moschen, dicendo,

17 Hostiliter agite cum Midjanitis istis, ac percutite eos.

18 Nam ipsi hostiliter agunt contra vos machinationibus suis, quas machinati sunt contra vos in negotio Pehhoris, & in negotio Cozbi filia principis Midjanitarum^e gentilis suæ, quæ percussa fuit in die ipso plagæ ob negotium Pehhoris. ^eHeb. sororis.

ANNOTATIO.

⁴ Istius populi] multitudinis eorum qui ad idololatriam & scortationem se contulerunt. *Suspende eos* Job.] ut 2. Schemur. ^{21.6.} Coram isto sole] hoc ipso die antequàm occidat Sol: nam uno die durasse plagam illam legimus infra ver. 18. & 1. Cor. 10. 8. ⁵ Homines suos] suæ curæ commissos secundum ordinem institutum Exod. 18. 25. ⁶ Adduxit] ipsum malum in media castra intulit: adeò non satis illi fuit ad exterius mulieres vocantes exivisse cum reliquis. ¹² Cum fœdere meo] id est, prater fœdus meum quo illi sacerdotium adjudico, illum dono reconciliatione mea cum populo: vide sacerdotii fœdum 1. Chron. 6. 4. & sequentibus ver.

CAPUT XXVI.

Mosche cum summo sacerdote omnibus jam mortuis qui fuerant numerati supra 1. jubetur iterum Jisraëlitæ eadem ratione qua prius recensere, & distributionis terræ promissæ mandatum accipit.

1 **F**UIT autem^a post illam plagam, ut ediceret Jehova Moschi & Elhhazari filio Aharonis sacerdoti, dicendo:

2 Recensete capita totius cœtus filiorum Jisraëlis a nato viginti annos & deinceps, per familias paternas eorū, omnem^a aptum ad egrediendum in militiam inter Jisraëlitæ. ^aHeb. egredientem.

3 Itaque allocutus est eos Mosche & Elhhazar sacerdos in campestribus Moabitarum, ex adverso Jardenis Jerichuntini, dicendo,

4 Recensete a nato viginti annos & deinceps: quemadmodum^a præceperat Jehova Moschi & filiis Jisraëlis, qui egressi fuerant e terra Ægypti.

5 **R**EUBEN, primogenitus fuerat Jisraëlis: filiorum Rëubenis, Chanoci familia^b Chanocæa, Pallu familia Palluitis, ^bHeb. Chanocæi, & sic deinceps.

6 Chetzronis familia Chetzronitis, Carmi familia Carmitis.

7 Hi sunt^e e familiis Rëubenitarum, quorum fuerūt numerati quadragies ter mille septingenti triginta.

8 Nati autem Pallu, Eliab,

9 Et filii Eliabi, Nemuel & Dathan & Abiram: hi sunt Dathan & Abiram^{supra 16.} convocati e cœtu, qui moverunt rixas contra Moschen & contra

Aharonē cum cœtu Korachi, quando moverunt rixas contra Jehovam.

10 Quare aperiens terra os suum absorpsit eos & quæ erant Korachi, cum moreretur cœtus ille: cum absumpsit ignis ducentos quinquaginta viros, itaq; fuerunt^a in signum:

- 11 Filii verò Korachi non sunt mortui.
- <sup>e qui & Je-
muel Genes.
46.10.</sup> 12 FILIORUM Schimhhonis per familias suas, ^c Nemuelis familia Nemuelitica, Jaminis familia Jaminitica: Jacinis familia Jacinitica,
- <sup>d qui & Tzo-
char, ibidē.</sup> 13 ^d Zèrachi familia Zerachæa, Schaulis familia Schaulitica,
- 14 Hi sunt e familiis Schimhhonitarum, vices bis mille ducenti.
- <sup>e qui & Tzi-
phjon, ibidē
& 1. Chro. 5.</sup> 15 FILIORUM Gadis per familias suas, ^c Tzephonis familia Tzepho-
nitis, Chaggi familia Chaggitica: Schuni familia Schunitica,
- <sup>f qui etiam
Etzbon 1.
Chro. 5.</sup> 16 ^f Ozni familia Oznitica, Hheri familia Hheritica:
- 17 Arodis familia Aroditica, Areeli familia Areelitis.
- 18 Hi sunt e familiis filiorum Gadis per numeratos eorum, quadragies mille quingenti.
- 19 FILII Jehudæ fuerant Hher & Onan: sed mortuus est Hher & Onan in terra Cenahhani.
- 20 Fuerunt autem filiorum Jehudæ per familias suas, Schelæ familia Schelanitis, Peretzi familia Peretzæa: Zerachi familia Zerachæa.
- 21 Fueruntque filiorum Peretzi, Chetzronis familia Chetzronitis, Chamulis familia Chamulitis.
- 22 Hi sunt e familiis Jehudæ per numeratos eorum, septuagies sexies mille quingenti.
- <sup>g qui & Pua
1. Chro. 7. 1.</sup> 23 FILIORUM Jissascaris per familias suas, Tolahhi familia Tola-
hhæa: ^g Puvæ familia Puvæa,
- <sup>h qui & Job
dicitur per
syncopen:
Gen. 46.</sup> 24 ^h Jaschubi familia Jaschubæa, Schimronis familia Schimronitis:
- 25 Hi sunt e familiis Jissascaris per numeratos eorum, septuagies sexies mille quingenti.
- 26 FILIORUM Zebulunis per familias suas, Seredi familia Seredæa, Elonis familia Elonitis: Jachleelis familia Jachleelitis.
- 27 Hi sunt e familiis Zebulunitarum per numeratos eorum, sexagies mille quingenti.
- 28 FILII Josephi per familias suas, Menasche & Ephrajim.
- 29 Filiorum Menaschis, Maciris familia Maciritis, Macir autem genuit Gilhhadem: Gilhhadis familia Gilhhaditis.
- <sup>i qui idē Abi
hhezer Jeho-
schu. 17. 2. &
passim.</sup> 30 Horum filiorum Gilhhadis, ⁱ Ihhezeris familia Ihhezeritis: Chele-
ki familia Chelekæa,
- 31 Et Aschrielis familia Aschrielitis, & Schecemi familia Schecemæa,
- 32 Et Schemidahhi familia Schemidahhæa, & Chepheris familia Che-
pheritis.
- 33 Tzelophchad autem ipsi filio Chepheris non fuerunt filii, sed filie: & nomen filiarum Tzelophchadi fuit Machla, & Nohha, Chogla, Milca, & Tirtza.
- 34 Hi sunt e familiis Menaschis, quorū numerati quinquagies bis mille septingenti.
- <sup>k qui idē Be-
red. 1. Chro.
7. 20.</sup> 35 Hi sunt filii Ephrajimi per familias suas, Schutelachi familia Schu-
telachæa, ^k Beceri familia Beceræa: Tachanis familia Tachanitis:
- 36 Atque

36 Atque hi sunt filii Schutelachi, Hheranis familia Hheranitis.

37 Hi sunt e familiis filiorum Ephrajimi per numeratos eorum, tricies bis mille quingenti: hi sunt filii Josephi per familias suas.

38 FILIORUM Benjaminis per familias suas, Belahhi familia Belahhæa, Aschbelis familia Aschbelitis: ¹ Achirami familia Achiramæa,

39 ^m Schephuphami familia Schuphamæa, Chuphami familia Chuphamæa.

40 Fueruntq; filiis Belahhi ^o Ardi & Nahhamani, illi familia Arditis, Nahhamani familia Nahhamitis.

41 Hi sunt filii Benjaminis per familias suas, quorum numerati quadragies quinquies mille sexcenti.

42 Hi sunt filii Danis per familias suas, ^o Schuchami familia Schuchamæa: hi sunt e familiis Danis per familias suas.

43 Omnes familie Schuchamæorum per numeratos eorum, sexagies quater mille quadringenti.

44 FILIORUM Ascheris per familias suas, Jimnæ familia Jimnæa, Jischvi familia Jischvitis: Berihhæa familia Berihhæa:

45 Filiorum Berihhæa, Cheberi familia Cheberæa: Malcielitis familia Malcielitis:

46 Nomen verò filie Ascheris, Serach.

47 Hi sunt e familiis filiorum Ascheris per numeratos eorum, quinquagies ter mille quadringenti.

48 FILIORUM Naphtali per familias suas, ^p Jachtzeelis familia Jachtzeelitis: Guni familia Gunitis,

49 Jetzeris familia Jetzeritis, ^q Schillemi familia Schillemæa.

50 Hi sunt e familiis Naphtalitarum per familias eorum, quorum numerati quadragies quinquies mille quadringenti.

51 Hi sunt numerati filiorū Jisraëlis, sexcenties mille cum mille septingentis triginta.

52 Tum allocutus est Jehova Moschen dicendo,

53 Istis dividitor terra in possessionem, ^r pro numero nominum.

54 Ei qui multus est multiplicato possessionem suam, ei verò qui paucus est pauciora assignato possessionem: cuique secundum numeratos suos attributor possessio sua.

55 Verumtamen forte dividitor terra: pro nominibus tribuum patrum suarum possidento.

56 Per sortem dividitor possessio ejus inter multum & paucum.

57 Hi autem sunt numerati Levitarum per familias suas, ^r Gerschonitis familia Gerschunnitis, Kehathi familia Kohathæa, Merari familia Meraritis.

58 Hæ sunt familie Levi, familia ^r Libnitis, familia ^r Chebronitis, familia ^r Machlitis, familia Muschitis, familia ^r Korachæa: Kehath autem genuit Hhamramum.

¹ qui idem Echi Genes. 46. & Ach-rach 1. Chro. 8. 1.

^m qui idem Muppi Genes. 46. 21.

ⁿ qui idem Adar per metathesin, 1. Chron. 8. 2.

^o qui & Chuschim, Gen. 46. 23.

^p qui idem Jachtziel, 1. Chron. 7. 13.

^q q & Schallum, ibid.

^r qui & Gerschon 1. Chro. 6. 1.

59 Et nomen uxoris Hhamrami Jocebed filia Levi, quam peperit ^{uxor} Levi in Ægypto: peperitque Hhamramo Aharonem & Moschen atque Mirjam sororem eorum.

60 Natus autem est Aharoni, Nadab & Abihu Elhazar & Ithamar,

61 Sed mortuus est Nadab & Abihu, cum admoverunt ignem extraneum coram Jehova.

62 Fueruntque numerati illorum vices ter mille, omnis mas a nato uno mense & deinceps: non enim recensentur inter filios Jisraëlis, quia non dabatur illis possessio inter filios Jisraëlis.

^s Hebr. Moschis & Elhazaris: sic ver. 64.

63 Hi sunt numerati^a a Mosche & Elhazare sacerdote, qui numerant filios Jisraëlis in campesribus Moabitarum ex adverso Jardenis Jerichuntini.

64 In istis autem non erat quisquam ex numeratis a Mosche & Aharon sacerdote, cum numerarent filios Jisraëlis in deserto Sinai,

^s Hebr. moriendo morientur.

65 (Dixerat enim Jehova de illis, omnino morientur in isto deserto) neque reliquus erat ex illis quisquam nisi tantum Caleb filius Jephunne & Jehoschuahh filius Nunis.

ANNOTATIO.

¹ Post illam plagam] qua ceteri omnes qui supra 14 morti fuerant a Deo adjudicati, absumpti sunt. ⁴ Preceperat] supra 1.2. & 3. ¹⁰ Que erant Korachi] sic accipiendum esse docet supra 16.32. Korach enim ipse cum illis ducentis quinquaginta erat quos ignis celestis consumpsit, supra 16.25. In signum] exemplum omnium oculis propositum, ut est erectum signum. ⁴² Hi sunt etiam] id est, ex hoc uno Danis filio diversæ familiæ ortæ sunt. ⁵³ Pro numero] habita ratione frequentie vel paucitatis in unaquaque familia. ⁵⁸ Libniti] e Gerschone orta supra 3.18. Chebroniti] e Kehatho supra 3.19. Machitis] & Muschitis e Merari supra 3.20. Korachea] e Kehatho supra 16.1. ⁶² Non enim] hoc est, Jisraëlitum numeratio dividenda possessionis causa fuit instituta: quæ causa cum ad Levitas nihil pertinuerit, diversæ eos numerandi ratio servata, & seorsim a Mosche descripta est.

CAPUT XXVII.

Filiabus Tzelophchadi paterna hereditate data, lex de jure successionum fertur: deinde Moschi propinqua mors denunciatur, & successor in gubernatione populi divinitus Jehoschuahh nominatur, quem instruendi & instituendi mandatum accipit atque exequitur.

I ACCEDENTES etiam filie Tzelophchadi filii Chepheris filii Gilhhadis filii Maciris filii Menaschis, ad familias Menaschis filii Josephi, cujus filiarum hæc sunt nomina, Machla Nohha & Chogla & Milca & Tirtza:

2 Steterunt coram Mosche & coram Elhazare sacerdote, & coram principibus ac toto cœtu, ad portam tentorii conventus, dicentes:

3 Pater noster mortuus est in deserto, ipse tamen non fuit inter eorum cœtum qui convenerant contra Jehovam in cœtu Korachi: sed propter peccatum suum mortuus est cum filii non essent ei.

4 Quare subtraheretur nomen patris nostri e medio familiæ suæ, eo quod non sit ei filius? da nobis jus possessionis inter fratres patris nostri.

5 Protulit itaque Mosche causam earum coram Jehova:

6 Et allocutus est Jehova Moschen, dicendo,

^a Heb. dando dato.

7 Rectè filie Tzelophchadi loquuntur, omnino dato illis jus possessionis

fionis hæreditariæ inter fratres patris earum: & transfert possessionem patris earum in eas.

8 Ad filios autem Jisraëlis loquere, dicendo, cum quis morietur, si filius non erit ei, tunc transferte possessionem ejus ad filiam ejus.

9 Quod si filia non erit ei, tunc tradite possessionem ejus fratribus ejus.

10 Quod si non erunt ei fratres, tunc tradite possessionem ejus fratribus patris ejus.

11 Sin autem non supererunt fratres patris ejus, tunc tradite possessionem ejus necessario ejus, propinquiorei ex familia ejus, ut hæreditario possideat eam: hoc erit filiis Jisraëlis in statutum judiciale, quemadmodum præcepit Jehova Moschi.

12 DEINDE edixit Jehova Moschi, ascende istum montem Hhabarimorum, & aspice terram quam do filiis Jisraëlis:

13 Ut cum aspexeris eam, aggregeris ad populos tuos tu quoq;, quemadmodum aggregatus est Aharon frater tuus:

14 Quandoquidem rebellastis in deserto Tzinis in contentione cœtus^b contra præstitutum meum, quod erat ut sanctificaretis me ad aquas illas ante oculos eorum: istæ sunt aquæ contentionis Kadefchi in deserto Tzinis.

^b Hebr. omni meo: sic ver. 21.

15 Allocutus autem est Mosche Jehovam, dicendo,

16 Præficiat Jehova Deus spirituum *Deus* omnis carnis, virum huic cœtui:

17 Qui procedat ante eos & qui veniat ante eos, qui que educat eos & qui reducat eos: ut non sit cœtus Jehovæ sicut pecudes quibus non est pastor.

18 Edixit verò Jehova Moschi, sume tecum Jehoschuhham filium Nunis, virum in quo est spiritus meus: & imposito manum tuam illi.

19 Sisteñsque illum coram Elhhazare sacerdote & coram toto cœtu, mandatis instructo illum ante oculos eorum:

20 Et impertire illi de gloria tua, ut auscultent totus cœtus filiorum Jisraëlis.

21 Is coram Elhhazare sacerdote statò, eumque consultò de¹ judicio Urim coram Jehova: ad² cujus præstitutum exeunto, & ad ejus præstitutum redeunto ipse & omnes filii Jisraëlis cum eo, denique totus cœtus.

22 Fecit ergo Mosche quemadmodum præceperat Jehova ipsi: assumens enim Jehoschuhham stitit eum coram Elhhazare sacerdote & coram toto cœtu.

23 Et imponens manus suas illi mandatis instruxit illum, quemadmodum edixerat Jehova fieri per Moschen.

ANNOTATIO.

¹ Adfamilias] id est, comparentes inter familias suæ tribus, quæ coram Mosche lustrabantur, ut paternam hæreditatem peterent. ² Propter peccatum suum] videntur ita ratiocinari: si pater noster aut in cœtu Korachi fuisset, aut ejusmodi peccatum commisisset, non tantum hæreditate sed etiam vita privandæ fuisset, ut tum integræ familiæ quæ conspiraverant perierunt. Atqui peccatum, propter quod mortuus est, personam ejus non transit: quare æquum est nobis tradi hæreditatem ejus, ut vita nobis a Deo relicta est, præsertim cum ex decreto Dei aliorum qui propter infidelitatem terra exclusi sunt

liberis hæreditas attributa sit suprà 14. 31. Deut. 1. 39. 5 *Causam*] nam adhuc incertum erat, utrum fœminæ deficiente sobole mascula hæredes essent, an verò sola dos ad illas perveniret. 9 *Fratribus*] si pater superstes non erit, ut in hoc exemplo: sic quoque accipiendus finis ver. 10. 11 *Ejus*] patris, ex quo filii denominantur. 14 *Contentionis Kades*] nam altera antè contrigerat Rephidimis, ubi Deus a neutro horum offensus fuerat, Exod. 17. 7. 17 *Procedat*] domi & iori pace & bello rempub. administret. 21 *Judicio Urim*] oraculo Dei in rebus obscuris & incognitis. De Urim vide Exo. 28. 31. & Levit. 8. 8. *Cujus*] Jehovæ, quod proximè præcessit.

CAPUT XXVIII.

Mandatam de jugi holocausto cum munere & libamine suo repetitur: deinde quid sibi singulis sabbathis, noviluniis, diebusq; Paschatis & Pentecostes, & quo diei tempore offerri vellet, præscribit Deus.

1 **I**TEM allocutus est Jehova Moschen, dicendo:

2 **P**ræcipito filiis Jisraëlis & edicito eis: oblationem meam tibi mei, in igne absumenda mihi odorem gratum meum, ^aobservanter offertote mihi, statò tempore suo.

^a Hebr. observatore ad offerendum mihi.

^b Hebr. filii tui anni: & sic deinceps.

3 Itaque dicito illis, hoc est igne absumendum quod offeretis Jehovæ agni anniculi integri bini quoque die in holocaustum jugiter.

4 Agnum illorum unum parato mane, agnumq; alterum parato inter duas vespèras:

5 Et decimam Ephæ similæ in munus, mistæ olei contusi quartâ hinis.

6 Holocaustum juge, quod paratum fuit in monte Sinai, in odorem gratum, igne absumendum Jehovæ:

^c Hebr. potus æbriantis.

7 Et libamen ejus quartam hinis in agnū unumquemque, in loco sancto libato libamen generosi vini Jehovæ.

8 Agnum verò alterum parato inter duas vespèras, ut munus maturum, & ut libamen ejus parato igne absumendum, odorè gratum Jehovæ.

9 DIE autem sabbathi bini agni anniculi integri, & binæ decimæ similæ in munus mistæ oleo cum libamine suo,

10 Holocaustū sabbathi esto sabbatho suo, præter ipsum holocaustum juge cum libamine suo.

^d Hebr. filios bovis: & sic deinceps.

11 ITEM in initiis mensium vestrorum offerte holocaustum Jehovæ, juvencos^d subrumos binos & arietem unum, agnos anniculos septenos integros:

12 Et ternas decimas similæ in munus mistæ oleo in juvenum unumquemque, binasque decimas similæ in munus mistæ oleo, in arietem unumquemque,

^e Hebr. decimam decimam.

13 Singulas verò decimas similæ in munus mistæ oleo in arietē unumquemque: holocaustum, odorem gratum, igne absumendum Jehovæ.

14 De libaminibus autem eorum, dimidium hinis esto in quemque juvenum, tertiaque hinis in quemque arietē, & quarta hinis vini in quemque agnum: hoc holocaustum mensis ineuntis, esto in initio suo, per singulos menses anni.

15 Prætereà hircus e capris unus in peccatum, præter holocaustum jugè, Jehovæ parator cum libamine suo.

^f id est, transi-

16 ITEM mense primo, decimoquarto die illius mensis, ^f Pascha esto Jehovæ.

17 Quin-

- 17 Quintodecimo autem die ejus mensis, festum: septem diebus azy-
ma comeduntur.
- 18 Horum dierum primo convocatio sancta esto: nullum opus servile
facitote.
- 19 Et offerre igne absumentum holocaustum Jehovæ, juvencos sub-
rumos binos & arietem unum: præterea septenos agnos anniculos, in-
tegrum sunt vobis.
- 20 Munus verò illorum, similam mistam oleo, nempe ternas decimas in
quemque juvencom, & binas decimas in quemque arietem paratote:
- 21 Singulas decimas parato in unumquemque agnum, ex septem illis
agnis:
- 22 Præterea hircū peccati unum, ad expiationem faciendā pro vobis:
- 23 Præter holocaustum illud matutinum quod est pro holocausto ju-
gi, paratote ista.
- 24 Qualia hæc sunt parate in quemque diem septem diebus, in cibum
igne absumentum odoris grati Jehovæ: præter holocaustum jure para-
torum cum libamine suo.
- 25 At die horum septimo convocatio sancta esto vobis: opus servile nul-
lum facitote.
- 26 I T E M die primitiarū, cum offeretis munus novum Jehovæ post
septimanas vestras, convocatio sancta esto vobis, nullum servile opus fa-
citote.
- 27 Et offerre holocaustum odorem gratum Jehovæ juvencos subru-
mos binos, arietem unum, septenos agnos anniculos:
- 28 Et munus illorum, similam mistam oleo, nempe ternas decimas in
quemque juvencom, binas decimas in arietem quemque,
- 29 Singulas decimas in agnum unumquemque, ex septem illis agnis:
- 30 Hircum & capris unum, ad expiationem faciendam pro vobis:
- 31 Præter holocaustum jure & munus ejus facitote ista, integra sunt
vobis cum libaminibus suis.

ANNO TATIO.

⁶ Quod paratum fuit primū quidem oblatum Exod. 29. 38. sed postea triginta novem annis, quibus israelitæ in deserto
vagati sunt, intermissum: vide in Deut. 12. 8. ²⁶ Post septimanas] exactis septem illis septimanis de quibus cautum est
Levit. 23. 15. & 16.

CAPUT XXIX.

Prescribit offerenda sibi præter ordinarias oblationes infestis septimi mensis, die buccina-
rum, expiationum, singulis diebus tabernaculorum, & die interdicti hos proximè subsequente.

- 1 **M**ENSE verò septimo, primo die mensis, convocatio sancta
esto vobis, opus servile nullum facitote: dies clangoris esto
vobis:
- 2 Quo parate holocaustum in odorem gratum Jehovæ, ju-
vencum^a subrumum unum, arietem unum, agnos^b anniculos septenos
integros:

^a Heb. filium
bovis: sic de-
inceps.
^b Hebr. filios
unius anni:
sic deinceps.

3 Munus verò eorum similam mistam oleo, ternas decimas in quemque juvencum, & binas decimas in quemque arietem,

4 Et decimam unam in agnum unumquemque, ex septem illis agnis:

5 Prætereà hircum e capris unum in peccatum, ad faciendum expiationem pro vobis:

6 Præter holocaustum mensis illius ineuntis cum munere suo, & holocaustum jüge cum munere suo & libaminibus suis pro ratione eorum, in odorem gratum igne absumendum Jehovæ.

7 I T E M decimo die mensis hujus septimi convocatio sancta esto vobis, ut affligatis animas vestras: nullum opus facitote.

8 Et offerte holocaustum Jehovæ in odorem gratum, juvencum subrumum unum, arietem unum, agnos anniculos septenos, integri sunt vobis:

9 Et munus eorum similam mistam oleo, ternas decimas in quemque juvencum, binas decimas in arietem unumquemque.

• Hebr. decimam decimam, ut ver. 15.

10 Singulas decimas in agnum unumquemque, ex septem illis agnis:

11 Hircum e capris unum in peccatum: præter peccatū expiationum, & holocaustum jüge cum munere suo ac libaminibus suis.

12 I T E M decimo quinto die hujus mensis septimi convocatio sancta esto vobis, opus servile nullum facitote: sed celebrate festum Jehovæ septem diebus.

13 Et offerte holocaustum igne absumendum odorem gratum Jehovæ, juvencos subrumos ternos denos, arietes binos, agnos anniculos quatuor denos, integri sunt:

14 Et munus eorum similam mistam oleo, ternas decimas in juvencum unumquemque ex tredecim juvencis, binas decimas in arietem unumquemque ex duobus illis arietibus,

15 Et singulas decimas in agnum unumquemque, ex quatuordecim agnis:

16 Prætereà hircum e capris unum, peccati: præter holocaustum jüge, munus ejus & libamen ejus.

17 D E I N D E die illorum secundo juvencos subrumos duodenos, arietes binos, agnos anniculos quatuor denos integros,

18 Et munus eorum ac libamina eorum in juvencos, in arietes, & in agnos quosque ex numero eorum, pro eadem ratione:

19 Prætereà hircum e capris unum peccati: præter holocaustum jüge & munus ejus, ac libamina eorum.

20 D I E autem illorum tertio juvencos undenos, arietes binos, agnos anniculos quatuor denos integros,

21 Et munus eorum ac libamina eorum in juvencos in arietes & in agnos quosque ex numero eorum, pro eadem ratione,

22 Prætereà hircum peccati unum: præter holocaustum jüge & munus ejus ac libamen ejus.

23 D I E

23 DIE autem illorum quarto juvencos denos, arietes binos, agnos anniculos quatuor denos integros,

24 Munus eorum ac libamina eorum in juvencos, in arietes, & in agnos quosque ex numero eorum pro eadem ratione:

25 Præterea hircum e capris unum peccati: præter holocaustum jüge, munus ejus & libamen ejus.

26 DIE autem illorum quinto juvencos novenos, arietes binos, agnos anniculos quatuor denos integros,

27 Et munus eorum ac libamina eorum in juvencos, in arietes, & in agnos quosque ex numero eorum, pro eadem ratione,

28 Præterea hircum peccati unum: præter holocaustum jüge & munus ejus ac libamen ejus.

29 DIE autem illorum sexto juvencos octonos, arietes binos, agnos anniculos quatuor denos integros,

30 Et munus eorum ac libamina eorum in juvencos, in arietes, & in agnos quosque ex numero eorum, pro eadem ratione,

31 Præterea hircum peccati unum: præter holocaustum ejus, munus ejus, ac libamen ejus.

32 DIE autem illorum septimo juvencos septenos, arietes binos, agnos anniculos quatuor denos integros,

33 Et munus eorum ac libamina eorum in juvencos, in arietes, & in agnos quosque ex numero eorum pro ratione eorum,

34 Præterea hircum peccati unum: præter holocaustum jüge, munus ejus ac libamen ejus.

35 DIE ipso octavo, ¹interdicti dies esto vobis: opus nullum servile facite.

36 Et offerte holocaustum igne absumendum odorem gratum Jehovahæ juvenum unum, arietem unum, agnos anniculos septenos integros,

37 Munus eorum cum libaminibus eorum in juvenum, in arietem, & in agnos quosque, ex numero eorum pro eadem ratione,

38 Præterea hircum peccati unum: præter holocaustum jüge, & munus ejus ac libamen ejus.

39 Hæc paratote Jehovahæ in solennitatibus vestris: præter votiva vestra & voluntarias oblationes vestras, cum holocaustis vestris, & cum munusculis vestris, & cum libaminibus vestris, & cum eucharisteriis vestris.

40 Quæ retulit Mosche ad filios Jisraëlis, secundum omnia quæ præceperat Jehovah Moschi.

ANNOTATIO.

¹ Dies clangoris] vide in Levit. 23. 24. 7 Ut affligatis] ut Levit. 16. 29. & 23. 27. 35 Interdicti] ut Levit. 23. 36.

CAPUT XXX.

Lex de votivis promissis, de maris & femina tam puella quam uxoris exceptionibus, de votis vidua & repudiata: quatenus hæc omnia rata aut irrita habenda sint.

1

TEM allocutus est Mosche primarios tribuum, ut filiis Jisraëlis dicerent, hoc est verbum quod præcepit Jehova.

^a Heb. animā 2
suam, sic de-
inceps.

Vir cū^m voverit votum Jehovæ, aut juraverit juramento, obligatione obligando^a se ipsum, ne profano verbo suo: secundum^a omne verbum quod prodie-

rit ex ore suo facito.

3 Fœmina verò cū^m vovit votum Jehovæ, aut obligavit se obligatione domi patris sui in adolescentia sua:

4 Si cū^m audit pater ejus votum ejus aut obligationem qua obligavit seipsam, tacebit apud eam pater ejus, tunc statuta sunt omnia vota ejus, & omnis obligatio qua obligavit seipsam statuta esto.

5 Sin autem efficiet pater ejus ut ea infringat *illud* quo die audiverit, nullum ex votis ejus aut obligationibus ejus quibus obligavit seipsam, statum esto: & Jehova condonabit ei, quia pater ejus effecit ut ea infringeret *illud*.

^b Heb. fiet vi-
xi: sic infra
36.3.

6 Sed si^b omnino nubet viro votis ei incumben-^{tibus}, aut pronunciat labiorum suorum quo obligavit seipsam,

7 Audiensque maritus ejus, quo die audiverit *illud*, tacebit apud eam: statuta sunt omnia vota ejus, & obligationes ejus quibus obligavit seipsam, statuta sunt.

8 Sin quo die audivit maritus ejus, effecit ut ea infringeret, irritumque fecit votum ejus quod incumbere ei, aut pronunciatum labiorum ejus quo obligaverat seipsam: similiter Jehova condonabit illi.

9 Quod autem ad votum viduæ aut repudiatæ, quicquid erit quo obligaverit seipsam, statum incumbito ei.

10 Sed si in domo viri sui vovit, aut obligavit obligatione seipsam per juramentum,

11 Audiensque maritus ejus tacuerit apud eam, nec fecerit ut ea infringeret *illud*: tunc statuta sunt omnia vota ejus, omnisque obligatio qua obligavit seipsam, statuta esto.

^c Hebr. irrita
faciendo ir-
rita fecit ea:
sic ver. 15.

12 Sin verò^c omnino irrita fecerit illa vir ejus quo die audiverit, nihil prolatum labiis ejus, ex votis ejus aut ex obligatione sui ipsius, statum esto: vir ejus irrita fecit illa, quapropter Jehova condonabit illi.

^d Hebr. jura-
mentū obli-
gationis: hy-
pallage.

13 Omne votum, & omnem^d obligationem juramento confirmatam de se ipsa affligenda, vir ejus stabilito illam, aut vir ejus irritam facito illam.

^e Heb. ad affli-
gendum ani-
mam suam.
^f Heb. tacen-
do tacebit.

14 Quod si^e omnino taceat apud eam vir ejus de die in diem, tunc stabilierit omnia vota ejus aut omnes obligationes ejus quæ incumbunt ei: stabilierit, *inquam*, ea, cū^m tacuerit apud eam quo die audivit *illud*.

15 Sin omnino irrita fecit illa postquam audiverit, tunc ipse porrabit iniquitatem ejus.

16 Hæc sunt statuta quæ præcepit Jehova Moschi inter virum & uxorem

rem ejus *servanda*, inter patrem & filiam ejus in adolescentia ipsius, dum est in domo patris sui.

ANNOTATIO.

2. Voverit votum] se aliquid præstiturum voto obstrinxerit. Obligatione] juramento se ab aliqua re aut facto abstenturum receperit: qualia erant Nazæarum vota legitima, & illegitima eorum qui Paulum volebant occidere, Act. 23. 14. Ne profanato] nomen Dei quod promittendo interposuit: profanat autem & qui votum licitum non exequitur, & qui voverit illicitum. Omne verbum] non pugnans cum lege Domini, ut fuit insidiantium vitæ Pauli. 13. Vir ejus stabilito] ne diffecto de die in diem, sed alterutrum facito, ut ver. sequens ostendit. 16. In domo patris] sub patria potestate.

CAPUT XXXI.

Bello jussu Dei contra Midjanitas gesto, virgines tantum ex hominibus servantur, & cum rebus Midjanitarum præda nomine inter milites qui conflixerat & reliquum populum dividuntur: Deus ex illorum pro sacerdotibus, ex hujus præda pro Levitis portionem assumit, præter res a ducibus oblatas, quæ in tabernaculo ad monumentum asservatæ sunt.

1. LLOCUTUS autem est Jehova Moschen, dicendo, 2. "Sume ultionem Jisraëliitarum de Midjanitis istis, postmodum aggregaberis ad populos tuos."

^a Hebr. ultio-
scere ultio-
nem.

3. Allocutus itaq; est Mosche populū dicendo, ^b expedite ex vobis aliquos ad hanc militiā: ut sint cōtra Midjanitas, ad edendum ultionē Jehovah contra Midjanitas.

^b Hebr. expe-
dite vos ex
vobis: pleo-
nasinus.

4. "Millenos in singulas tribus, ex omnibus tribubus Jisraëlis mitte ad hanc militiam."

^c Hebr. mille
in quamque
tribum mil-
le in quam-
que tribum.

5. Traditis itaque millenis e millibus Jisraëlis in singulas tribus, duodecies mille expeditis ad militiam:

6. Misit Mosche hos millenos in singulas tribus *delectos* ad hanc militiam, eos *inquam*, & Pinchasum filium Elhhazaris sacerdotis in hanc militiam, cum "vasis sacris" tubisq; clangoris in manu ejus.

7. Qui militantes contra Midjanitas, quemadmodum præceperat Jehova Moschi, occiderunt omneis mares.

8. "Reges quoque Midjanitarū occiderunt præter cæsas *copias* eorum, Evim & Rekemum & Tzurem & Churem & Rebahhum, quinq; Reges Midjanitarum: etiam "Bilhhamum filium Behhoris occiderunt gladio."

9. Et captivas fecerunt filii Jisraëlis mulieres Midjanitarum ac parvulos eorum, omnia etiam jumenta eorum & omnia pecora eorum omneisq; facultates eorum prædati sunt:

10. Omneis verò civitates eorum perhabitationes eorum, & omnes arces eorum combusserunt igne.

11. Deinde acceptis omnibus illis spoliis & omni captura, tam hominum quam jumentorum:

12. Adducebant ad Moschen & ad Elhhazarem sacerdotem & ad cæterum Jisraëliitarum captivos & reliquam capturam spoliaq; ad castra, in campestria Moabitarum, quæ sunt ex-adverso Jardenis Jerichuntini.

13. Sed egressi sunt Mosche & Elhhazar sacerdos omnesque principes cætus obviam eis extra castra.

14. Effervescensq; Mosche contra præfectos illarum copiarum, princi-

pes millenorum & principes centenorum, qui redibant ab illo militari praelio:

15 Dixit ad eos Mosche, an conservastis vivas omnes fœminas?

d. Hebr. suppe-
ditando, vel
ad suppedi-
tandum.

16 En ipsæ fuerunt filiis Jisraëlis ex sermone Bilhhami, ^d quæ suppeditarunt prevaricationem contra Jehovam in negotio Pehhoris: unde fuit plaga illa in cœtu Jehovæ.

17 Nunc itaque occidite omnes mares ex parvulis, omnem quoque mulierem quæ cognovit virum concubitu maris occidite:

18 Omnes verò parvulos ex fœminis quæ non cognoverunt concubitus maris, vivos conservate vobis.

19 Vos autem castrametamini extra hæc castra septem dies: *etiam* quis occidit *horum* aliquem & quisquis tetigit cæsum, purgate vos die illorum tertio & die septimo, vos *inquam* & captivos vestros:

20 Cum omni vestimento & omni instrumento pelliceo omniq; opere *e pilis* caprarum, & omni instrumento ligneo, purgabitis vos.

21 Edixit quoque Elhhazar sacerdos omnib⁹ viris illis militaribus qui iverant in illud praelium, *hoc est* illud statutum legale quod præcepit Jehova Moschi.

22 Tantummodò aurum & argentum, æs, ferrum, stannum & plumbum:

e. Hebr. omnē
rem quæ ve-
nit in ignē,
sub. ita ut eo
minimè cō-
sumatur.

23 Quicquid fert ignem, transmittite per ignem ut mundum sit, *verum* tamen aqua separationis purgator: quicquid autem nō fert ignem, transmittite per aquam.

24 Et lavate vestimenta vestra die horum septimo, ut mundi sitis, ac postmodum venietis in castra.

25 Præterea allocutus est Jehova Moschen, dicendo,

26 Recense capita capturæ captivorum tam hominum quàm jumentorum, tu & Elhhazar sacerdos, & primarii paternarum *familiarum* cœtus:

27 Et divide capturā ipsam inter gestores hujus praelii qui egressi sunt in militiam, & inter totum cœtum.

28 Et ablatam portionem pro Jehova ab istis praeliatoribus qui egressi sunt in hanc militiam, animam unam e quingentenis, ex hominibus, & ex bobus, & ex asinis, & ex gregibus,

29 E media parte ad istos *pertinente* accipientes, dato Elhhazari sacerdoti oblationem Jehovæ.

30 At e media parte ad filios Jisraëlis *pertinente*, accipe unum *captum* e quinquagenis, ex hominibus, ex bobus, ex asinis, & ex gregibus, ex quibuscunque jumentis, & dato Levitis observantibus observationem tabernaculi Jehovæ.

31 Quod fecit Mosche & Elhhazar sacerdos, quemadmodum præceperat Jehova Moschi.

32 Fuit autem captura illa, *residuum* prædæ quam prædati erant populus

- pulus ille militaris, pecudum sexcenta septuaginta quinque millia,
- 33 Item boum septuaginta duo millia,
- 34 Item asinorum unum & sexaginta millia,
- 35 Item animæ humanæ ex fœminis quæ non cognoverant concubitu maris, universæ animæ trigesies bis mille.
- 36 Fuit autem hujus dimidium, pars eorum qui prodierāt in hanc militiam, numerus pecudum, ter centies tricies septies mille quingentæ.
- 37 Fuitq; portio pro Jehova ex pecudibus, sexcentæ septuaginta quinque:
- 38 Item boum trigesies sexies mille, portio eorum pro Jehova septuaginta duo:
- 39 Item asinorum tricies mille quingentorum, portio eorum pro Jehova sexaginta unus:
- 40 Item animarum humanarum sexdecies mille, portio earum pro Jehova triginta duæ animæ.
- 41 Quam dedit Mosche portionem oblationis Jehovæ, Elhhazari sacerdoti: sicut præceperat Jehova Moschi.
- 42 De dimidio autem ad filios Jisraëlis *pertinente*, quod partitus Mosche *receperat* ab hominibus illis qui militaverant
- 43 (Erat autem dimidium ad cœtum *pertinens* ex pecudibus, ter centies tricies septies mille quingentæ,
- 44 Et ex bobus tricies sexies mille.
- 45 Et ex asinis tricies mille quingenti,
- 46 Et ex animis humanis sexdecies mille)
- 47 Sumens, inquam, Mosche de dimidio ad filios Jisraëlis *pertinente* unum captum ex quinquagenis quibusque, ex hominibus & ex jumentis, dedit ea Levitis observantibus observationem tabernaculi Jehovæ, sicut præceperat Jehova Moschi.
- 48 Tum accedentes ad Moschen ii qui præfecti *erant* millib⁹ illius militiæ, principes millenorum & principes centenorum,
- 49 Dixerunt ad Moschen, servi tui recensuerunt capita virorum hujus prælii qui fuerunt in manu nostra: & non deest ex nobis quisquam.
- 50 Quapropter offerimus oblationem Jehovæ quisque quod nactus est, instrumentum aureum, periscelidem, aut armillam, annulum, in aurem, aut cingulum pendulum, expiationem faciēdo pro animis nostris coram Jehova.
- 51 Accepit ergo Mosche & Elhhazar sacerdos aurum ab illis, *totum*
- 52 (Erat autem totum illud aurum oblationis quod obtulerunt Jehovæ, sedecies mille septingentorum quinquaginta siclorum) a principibus millenorum & a principibus centenorum.
- 53 Quod ad viros militares, prædam habuerunt quisque sibi.
- 54 Cumq; accepisset Mosche & Elhhazar sacerdos aurum illud a prin-

Heb. totum instrumenti operis, id est, operosum.

cupibus millenorum & centenorum, intulerunt illud in tentorium conventus, monumentum pro filiis Jisraëlis coram Jehova.

A N N O T A T I O.

1 Ullionem] ejus rei, de qua supra 25. 18. & infra ver. 16. 6 Vasis sacris] area foederis cum iis quæ ad eam pertinebant. Tabij] de quibus supra 10. 8 Reges] beneficiarios sive vassallos (ut vocant) Sichonis, ut apparet Jehoscha. 13. 21. quamvis celo Sichone merito imperio ut reges autem & reges usi sint. Bilhhamum] in itinere, dum rediret in Mesopotamiam. 16 Illa] de qua supra 25. 9. 21 Hoc est] quod habetur supra ver. 17. & sequent, sic enim iussit Deus supra 25. 17. 23 Aqua separationis] de qua supra 19. 30 Dato] sic eadem proportio servatur quæ in decimarum distributione, nimirum ut decimum ejus quod Levitarum est ad Sacerdotes perveniat. Captum] id est, quinquagesimum quemque, ut quingentesimum quodque supra 28. 32 Residuum] nam pars ad alimentum exercitus consumpta est in itinere, & in septuaginta statione extra castra supra ver. 19. 49 In manu nostra] sive potestate, id est, qui nobis commissi fuerunt. Expiationem faciendo] nam ex Moschis irati verbis supra ver. 14. intelligebant se peccasse: idcirco duo oblationum genera offerunt, expiatorium & eucharisticum. 53 Prædam habuerunt] q. d. et liberaliter admodum obtulerunt Deo, tanta tanta fuit præda ut quisque sibi multum reservaverit.

CAPUT XXXII.

Rëubenite & Gadite regionis cis Jordanem commoditate adducti, eam sibi in possessionem dari petunt: qui primum graviter a Mosche objurgati, deinde communis cum fratribus operis ad plenam terræ occupationem polliciti postulatum obtinent. Dimidiata verò tribui Menas pars Gilbhadis quam armis occupaverat, adjudicatur.

RAT autem filiis Rëubenis & filiis Gadis pecus multum, numerosum admodum: ecce autem videbant terram Jahhzeris & terram Gilhhadis, locum illum esse locum pecuarie.

Quapropter accesserunt filij Gadis & filij Rëubenis, & allocuti sunt Moschen Elhhazarémque sacerdotem ac principes cœtus, dicendo:

3 Hhatarothæ, & Dibon, & Jahhzer, & Nimra, & Cheschbon, & Elhhale, cum Schebamo & Nebunte & Behhone.

4 Horum regio quam percussit Jehova coram cœtu Jisraëlis, regio pecuarie est: & servis tuis sunt pecora.

5 Dixerunt ergo, si invenimus gratiam in oculis tuis, detur regio ista servis tuis in possessionem: ne nos ducas trans Jardenem.

6 Sed dixit Mosche filiis Gadis & filiis Rëubenis, an fratres vestri procederent in bellum, & vos confisteretis hic?

7 Imò quare rumpitis animum filiorum Jisraëlis, ne transeant in terram illam quam dat eis Jehova?

8 Sic fecerunt patres vestri, cum misissem eos Kadefcho barnehhæ ad considerandum illam terram:

9 Nam cum ascendissent ad vallem Eschcolis considerantes illam terram, ruperunt animū filiorum Jisraëlis, ne venirent in eam terram quam dabat eis Jehova.

10 Idcirco accensus irā Jehova die illo, juravit dicendo,

11 Ne vivam, si viderint homines isti qui ascenderunt ex Ægypto a nato viginti annos & deinceps, terram illam quam juramento promisi Abrahamo, Jitzchako & Jakhakobo, eo quod non sunt plenè secuti me:

12 Præter Caleb filium Jephunnæ Kenizzæum, & Jehoschuhham filium Nunis, quia plenè secuti sunt Jehovam.

13 Et accensus irā Jehova in Jisraëlem, agitavit eos per hoc deserrum quadra-

a quæ etiam
Beth nimra,
infra ver. 36.
b quæ etiam
Schibma, in
fra ver. 38.
c Contra eū
pro Bahhal
mehhone,
infra ver. 38.

d Heb. cor, ut
ser. 9.

e Heb. nō im-
pleverunt ire
post me, ut
supra 14. 24.
sic deinceps.

⁹ quadraginta annos, donec consumeretur tota illa ætas quæ fecerat malum illud in oculis Jehovæ.

14 Ecce autem surrexistis loco patrum vestrorum turba, homines ^fpeccatis dediti, ut addatis adhuc ad ætatem iræ Jehovæ contra Jisraëlem. ^fHebr. peccatores.

15 Si ^svos avertetis ab obsequio ejus, omnino perget adhuc relinquere eum in hoc deserto: sic perdetis totum populum hunc. ^gHebr. revertimini ab eo, unde post eum.

16 Accedentes autem rursus ad eum dixerunt, septa gregum struemus hic pro pecore nostro: & civitates pro parvulis nostris *erunt*.

17 Nos autem expediti erimus, celeres *ad procedendum* ante filios Jisraëlis, usquedum introduxerimus eos in locum suum: interea manent parvuli nostri in civitatibus istis munitis, ^hmetu habitatorum istius terræ. ^hHebr. a facie.

18 Non redibimus in domos nostras, donec ⁱadierint filii Jisraëlis quisque possessionem suam. ⁱHebr. constituerint se possessores filii Jisraëlis.

19 Quin non erimus possessores cum illis ^ktrans vadum Jardenis, eo quod obvenerit possessio nostra nobis cis vadum Jardenis Orientem ^kversus. ^kHebr. a vado Jardenis & ultra.

20 Tum dixit ad eos Mosche, si feceritis rem hanc, si expediti eritis ante Jehovam ad bellum:

21 Si transibit quisque expeditus e vobis Jardenem istum coram Jehova, donec expulerit inimicos suos a facie sua,

22 Et domita fuerit terra illa coram Jehova, postea demum revertemini eritisque in fontes apud Jehovam & apud Jisraëlem: sic cedit terra hæc vobis in possessionem coram Jehova.

23 Quod si non sic facietis, ecce peccaveritis Jehovæ: ac scitote ^lpeccatum vestrum obventurum vobis.

24 Edificate vobis civitates pro parvulis vestris & septa pro gregibus vestris: sed quod prodiit ex ore vestro facitote.

25 Tum allocuta est *tribus* filiorum Gadis & filiorum Reubenis Moschen, dicendo, servi tui facient, quemadmodum dominus meus præcipit.

26 Parvuli nostri, uxores nostræ, pecus nostrum, & omnia jumenta nostra ibi erunt in civitatibus Gilhhadis:

27 Servi autem tui transibunt quisque expeditus ad militiam coram Jehova in bellum, quemadmodum dominus meus loquitur.

28 Quapropter præcipiens Mosche de eis Elhhazari sacerdote & Jehoschuhæ filio Nunis, primariis etiam paternarum familiarum in filiis Jisraëlis,

29 Edixit Mosche illis, si transierint filii Gadis & filii Reubenis vobiscum Jardenem, quisque expeditus ad bellum coram Jehova, & domita fuerit terra illa coram vobis: tum date illis hanc terram Gilhhadis in possessionem:

30 Sin autem non transierint expediti vobiscum, tunc possessores fiant inter vos in terra Cenahhani.

- 31 Responderuntq; filii Gadis & filii Reubenis dicendo, quod edixit Jehova servis tuis, sic faciemus:
- 32 Nos transibimus expediti coram Jehova in terram Cenahhani, & penes nos manebit jus possessionis nostræ cis Jardenem.
- 33 Dedit itaque eis Mosche, filiis Gadis & filiis Reubenis ac dimidia-
tæ tribui Menaschis filii Josephi, regnum Sichonis Regis Emoræorum
& regnum Hhogi Regis Baschanis: regionē ipsam cum civitatibus per
terminos ejus, civitates illius terræ circumquaque.
- 34 Et ædificarunt filii Gadis, Hhatarothas & Hharohherem,
- 35 Item Hhatrothas Schophanis, & Jahhzerem, & Jogbeham,
- 36 Et Beth-nimram, & Beth-haranem, civitates munitas cum septis
gregum.
- 37 Filii verò Reubenis ædificarūt Cheschbonem & Elhhalen, & Kir-
jathajima,
- 38 Item Nebuntem & Bahhal-mehhonem¹ mutatis nominibus, atq;
Sibmam: quibus indiderunt nomina, nomina² hæc civitatum quas ædi-
ficarunt.
- 39 Profecti autem filii Maciris filii Menaschis in³ Gilhhadem cum ce-
pissent illum, ^mexpulissentq; Emoræos qui habitabant in eo:
- 40 Dedit Mosche Gilhhadem Maciri filio Menaschis, qui inhabitavit
eum.
- 41 Jair enim filius Menaschis profectus ceperat villas ipsorum Gilhha-
ditarum, quas vocavit villas Jairis:
- 42 Similiter Nobach profectus ceperat Kenatham cum pagis ejus
quam vocavit Nobachum de nomine suo.

¹ Hebr. muta-
tas nomine.

^m Hebr. expul-
lisset sub Ma-
ciris genus.

A N N O T A T I O.

3 Hhatarothas] binæ erant eodem nomine infra 34. & 35. 6 An fratres] hac reprehensione non recusat Mosche Jisra-
elitæ terram attribuere, cujus mandatum se accepisse narrat Deut. 2. 23. sed perentes increpat ignavia, & sui erga fratres of-
ficii contemptum exprobrat: idque eo vehementius, quod distractis copiis fore videbat ut Jisraelitarum animi frangeren-
tur. 12 Kem[Zeum] nepotem Kenazi e tribu Jehudæ, 1. Chron. 4. 13. 13 Quadraginta] annumeratis duobus annis ab
exitu ex Aegypto ad missionem exploratorum: synecdoche. 17 Nos autem] id est is numerus ex nobis quem judicab-
tis fratribus juvandis sufficere: nam non omnes aptos ad militiam Jardenem cum fratribus trajecisse apparet ex Jehoshua
4. 17. synecdoche. 23 Peccatum vestrum] poenam peccati: metonymia. 33 Dimidiata tribui] causam cur hanc tribum
illis conjungit vide infra ver. 39. & sequent. 38 Hæc] quæ jam obviunt ex quo ab illis ædificatæ sunt. 39 Gilhhadem]
partem Gilhhadis quæ Reubenitis & Gaditis minime cesserat: synecdoche. vide Deut. 3. 12.

CAPUT XXXIII.

Jisraelitarum ab Aegypto ad Cenahhanæam usq; profectioes omnes & stationes recensentur: eisq; mandatur ut Cenahhanæos ejiciant, idola eorum perdant, terram sorte inter se divi-
dant, subjuncta gravi comminatione, si quos ex Cenahhanæis idololatriæ in ea tolerant.

^a Hebr. manu.

^b Hebr. ore, ut
infra ver. 38.

Hæc sunt profectioes filiorum Jisraelis, cum egressi sunt
terra Aegypti per exercitus suos, ^a ministerio Moschis &
Aharonis.
(Scripsit autem Mosche progressus eorum in profe-
ctiones eorum ex ^b præstituto Jehovæ) hæc inquam sunt
profectiones eorum in progressibus eorum.

3 Primum

- 3 Primùm proficiscentes Rahhmeseſo, menſe primo, decimo quinto Exod. 12. 37.
die menſis ipſius primi, poſtridie ipſo Paſchatis egreſſi ſunt Jiſraëlite manu ſublata ante oculos omnium Ægyptiorum:
- 4 Ægyptiis ſepelientibus omneis primogenitos, quos percufferat Je- Exod. 12. 12.
hova in eis: cùm in deos etiam illorum exercuiſſet Jehova iudicia.
- 5 Profecti autem filii Jiſraëlis Rahhmeseſo, caſtra poſuerunt Succothis.
- 6 Deinde proſecti Succothis, caſtrametati ſunt Ethami quod eſt in ex- Exod. 13. 2.
tremitate deſerti.
- 7 Deinde proſecti Ethamo reverſi ſunt ad fauces Chirotharum quæ Exod. 14. 2.
ſunt ante Bahhal-tzepphonem, & caſtrametati ſunt ante Migdolum:
- 8 Deinde proſecti ex-adverſo Chirotharum tranſiverunt per medium Exod. 15. 2. 22.
ipſius maris in deſertum: pergentesque itinere tridui per deſertum Etha- & 23.
mi, caſtrametati ſunt Maræ.
- 9 Deinde proſecti Mara pervenerunt Elimæ (erant autem Elimis duo- Exod. 16. 1.
decim fontes aquæ & ſeptuaginta palmæ) & caſtrametati ſunt ibi.
- 10 Deinde proſecti Elimis, caſtrametati ſunt ad mare algoſum.
- 11 Deinde proſecti a mari algoſo, caſtrametati ſunt in deſerto Sinis. Exod. 16. 2.
- 12 Deinde proſecti a deſerto Sinis, caſtrametati ſunt Dophkæ.
- 13 Deinde proſecti Dophka, caſtrametati ſunt Aluſchi.
- 14 Deinde proſecti Aluſcho, caſtrametati ſunt Rephidimis, ubi non e- Exod. 17. 1.
rat aqua populo quam biberet.
- 15 Deinde proſecti Rephidimis, caſtrametati ſunt in deſerto Sinai. Exod. 19. 1.
- 16 Deinde proſecti a deſerto Sinai, caſtrametati ſunt Kibrothis-taavæ. ſuprà 11. 34.
- 17 Deinde proſecti Kibrothis taavæ, caſtrametati ſunt Chatzerothis. ſuprà 11. 35.
- 18 Deinde proſecti Chatzerothis, caſtrametati ſunt Rithmæ.
- 19 Deinde proſecti Rithma, caſtrametati ſunt Rimmone-peretzi.
- 20 Deinde proſecti Rimmone-peretzi, caſtrametati ſunt Libnæ.
- 21 Deinde proſecti Libna, caſtrametati ſunt Riſſæ.
- 22 Deinde proſecti Riſſa, caſtrametati ſunt ad Kehelam.
- 23 Deinde proſecti a Kehela, caſtrametati ſunt ad montem Schepheris.
- 24 Deinde proſecti a monte Schepheris, caſtrametati ſunt Charadæ.
- 25 Deinde proſecti Charada, caſtrametati ſunt Makehelothis.
- 26 Deinde proſecti Makehelothis, caſtrametati ſunt Tachathi.
- 27 Deinde proſecti Tachatho, caſtrametati ſunt Terachi.
- 28 Deinde proſecti Teracho, caſtrametati ſunt Mithkæ.
- 29 Deinde proſecti Mithka, caſtrametati ſunt Chaſchmonæ.
- 30 Deinde proſecti Chaſchmona, caſtrametati ſunt Moſerothis.
- 31 Deinde proſecti Moſerothis, caſtrametati ſunt apud filios Jahha-
kanis.
- 32 Deinde proſecti a filiis Jahhakanis, caſtrametati ſunt Chore-gidgadis.
- 33 Deinde proſecti Chore-gidgadis, caſtrametati ſunt ad Jotbatham.
- 34 Deinde proſecti a Jotbatha, caſtrametati ſunt Hhabronæ.
- 35 Deinde proſecti Hhabrona, caſtrametati ſunt Hhetzjone-geberi.

- suprà 20.1. 36 Deinde profecti Hhetzjone-geberi, castrametati sunt in deserto Tzinis, quod est Kadesch.
- suprà 20.22. 37 Deinde profecti Kadecho, castrametati sunt ad Horem montem juxta fines terræ Edomæorum.
- 38 (Ascenditque Aharon sacerdos Horem montem ex præstituto Jehovahæ, & mortuus est ibi, anno quadragesimo ab exitu Jisraëliarum e terra Ægypti, mense quinto, primo die illius mensis.
- 39 Erat autem Aharon natus centum viginti tres annos, cum moreretur in Horem monte)
- suprà 21.1. 40 Quod audivit Cenahhanæus Rex Hharadi, qui inhabitabat Australi partem in regione Cenahhani, cum adventarent filii Jisraëlis.
- 41 Deinde profecti ab Horem monte, castrametati sunt Tzalmonæ.
- 42 Deinde profecti Tzalmona, castrametati sunt Punone.
- suprà 21.10. 43 Deinde profecti Punone, castrametati sunt Obothis.
- ibidem 11. 44 Deinde profecti Obothis, castrametati sunt ad cumulos Hhabarimorum *montium* ad terminum Moabitarum.
- 45 Deinde profecti e cumulis, castrametati sunt Dibone-Gadis.
- 46 Deinde profecti Dibone-Gadis, castrametati sunt Hhalmone ad Diblathajima.
- 47 Deinde profecti Hhalmone ad Diblathajima, castrametati sunt ad montes Hhabarimorum ante Nebuntem.
- suprà 22.1. 48 Deinde profecti a montibus Hhabarimorum, castrametati sunt in campatribus Moabitarum ex-adverso Jardenis Jerichuntini:
- 49 Et castra habuerunt secundum Jardenem a Beth-jeschimothis usque Abel-schittimos, in campatribus Moabitarum.
- 50 Allocutus autem est Jehova Moschen in campatribus Moabitarum, ex-adverso Jardenis Jerichuntini dicendo:
- 51 Alloquere filios Jisraëlis & edicito eis, quandoquidē vos *mox* transaturi estis Jardenem in terram Cenahhani:
- 52 Omnino ejicite omnes habitantes ejus terræ a facie vestra, & perditte omnes effigies eorum, & omnes imagines ^e fusas eorum perditte, & omniaque excelsa eorum destruite.
- ^e Hebr. fusu-
rarum. 53 Cumque expulsis eis ^d e terra illa habitabitis in ea (nam vobis tradō terram illam ut hæreditariò possideatis eam)
- ^d Eclipsis
positionis,
ut Gen. 4.1.
& 16.3. 54 Tunc adite possessionem illius terræ sorte per familias vestras, ei qui multus est multiplicatote possessionem ejus, ei verò qui paucus est pauciores assignato possessionem ejus, in quemcunque locum exierit cuique fors sua, is illius esto: per tribus paternas vestras possessiones aditote.
- 55 Quod si non expuleritis habitantes istius terræ a facie vestra, utique erit quicquid reliquum feceritis ex eis in spinas in oculis vestris & in aculeos in lateribus vestris: & hostiliter agent vobiscum in illa terra in qua habitaturi estis.
- 56 Eritque ut quemadmodum cogitavi facere illis, faciam vobis.

⁴¹ Tzalmone] qui locus fortasse denominatus est ab imagine serpentis ibi erecti jussu Dei, supra 21. 6. & sequentib. 49
Abel Schittimos] Schittimos locum esse, ubi Jisraëlice cum mulieribus Moabitarum convenerunt apparet supra 25. 1. Abe-
lis autem nomen quod luctum significat, videtur sumpsisse a luctu quem extorsit populo gravis plaga Dei, ibidem ver. 6.

CAPUT XXXIII.

Deus terminos definit reliquæ terræ in possessionem tradendæ novem tribubus cum dimi-
diata: & ad eam distribuendam singulos e singulis tribubus summo sacerdoti & duci nomina-
rim adjungit.

¹ **P**RÆTEREA allocutus est Jehova Moschen, dicendo:

² Præcipe filiis Jisraëlis & edicito eis, quandoquidem vos
mox adituri estis terram Cenahhani: hæc esto terra quæ acci-
det vobis in possessionem, terra Cenahhani per terminos suos.

³ Primum esto vobis plaga Australis a deserto Tzinis^a secundum se-
des Edomæorū: similiter esto vobis terminus Australis, extremitas^a ma-
ris falsi ad Orientem.

⁴ Et divertens vobis terminus hic ab Austro ad ascensum^a Hhakrab-
bimorum pertransito Tzinem, & sunt exitus ejus ab Australi plaga per
Kadeschum-barnehhæ: inde procedito^a Chatzar-Adarem, & transito
Hhatzmonem.

⁵ Postea divertito hic terminus Hhatzmone ad^a torrentem Ægypti,
ubi sunt exitus ad ipsum^b Occidentem.

⁶ Terminus verò Occidentalis, ut est vobis ipsum mare magnum ita
terminus esto: hic esto vobis terminus Occidentalis.

⁷ Hic verò esto vobis terminus Aquilonalis: a mari magno definitote
vobis^c Horem montem.

⁸ Ab Horem monte definitote quæ itur Chamatham, & sunt exitus il-
lius termini Tzedadi.

⁹ Et procedente eodem termino Ziphronem sunt exitus ejus Chat-
zer-hhenanis: hic esto vobis terminus Aquilonalis.

¹⁰ Item definite vobis in terminum Orientalem, a Chatzer-hhenane
Schephnam.

¹¹ Et descendens hic terminus Schephamo Riblam versus ab Oriente
Hhajini, descendere pergito terminus, donec attingat litus maris^c Cin-
nereth Orientem versus.

¹² Et descendente termino ad ipsum Jardenem, sunt exitus ejus ad ma-
re falsum: ista esto vobis terra per terminos suos circumquaque.

¹³ Quæ præcepit Mosche filiis Jisraëlis, dicendo: hæc esto terra, cujus
possessionem adibitis per sortem, quemadmodum præcepit Jehova dari
novem tribubus & dimidiata tribui.

¹⁴ Nam acceperant tribus filiorum Rëubenitarum per familias pater-
nas suas, & tribus filiorum Gaditarum per familias paternas suas, dimi-
diataque tribus Menaschis acceperant possessionem suam.

^a Hebr. per
manus live
spatia id est,
latera: me-
tonymia.

^b Hebr. mare:
sic deinceps.

^c Schiphmo-
the idem lo-
cus dicitur 1.
Schemu. 30.
28.

- 15 Duæ hæc tribus cum dimidiata tribu, acceperant possessionem suam
 cis vadum Jardenis Jerichuntinum ab anteriore parte orientem versus.
- 16 Præterea allocutus est Jehova Moschen, dicendo,
- 17 Hæc sunt nomina virorum qui possidendam vobis distribuēt istam
 terram, Elhhazar sacerdos, & Jehoschuahh filius Nunis.
- 18 Et^d principem unum ex unaquaque tribu adhibetote ad distribu-
 endam possessionem illius terræ.
- 19 Hæc autem nomina horum virorum sunt: tribus Jehudæ, Caleb fi-
 lius Jephunnæ.
- 20 Et tribus filiorum Schimhhonis, Schemuel filius Hhammihudis.
- 21 Tribus Benjaminis, Elidad filius Cislonis.
- 22 Et tribus filiorum Danis princeps, Bukki filius Jogli.
- 23 E filiis Josephi, tribus filiorum Menaschis princeps, Channiel fili-
 us Ephodis.
- 24 Et tribus filiorum Ephrajimi princeps, Kemuel filius Schiphthanis.
- 25 Et tribus filiorum Zebulunis princeps, Elitzaphan filius Parnaci.
- 26 Et tribus filiorum Jissascaris princeps, Paltiel filius Hhazzanis.
- 27 Et tribus filiorum Ascheris princeps, Achihud filius Schelomi.
- 28 Deniq; tribus filiorum Naphtali Princeps Pedaheel filius Hham-
 mihudis.
- 29 Hi sunt quibus præcepit Jehova, ut possessionem distribuerent filiis
 Jisraëlis in terra Cenahhani.

A N N O T A T I O.

3 Sedes] id est, terminales tractus Edomæorum, ut Jehoschu. 15. 1. Maris salis] mortui, sive Asphaltitis lacus: vide in Gene. 14. 3. 4 Hhakrabbimorum] vel scorpionum, sicut placet appellativè accipere. Chatzar Adarem] id est Cherzronem & Adarem conjuncta oppida sunt, etsi discreta muro: quapropter seorsim nominantur Jehosch. 15. 3. 5 Torrentem] Agg. Schichorem fluvium induentem in paludem Sirbonidem, qui Ægypti propterea dicitur, quod Ægyptum ab Judæa distem-
 minat. 7 Horem] id est, Chermone, ut Jehoschu. 13. 15. nam huic monti plura sunt nomina, Schirjon & Schenir Deut. 3. 9. itemque Sion Deut. 4. 48. 11 Cimmereth] qui postea dictus est lacus Genezareth.

CAPUT XXXV.

Israëlitæ jubentur quadraginta octo civitates suburbanaq; prædia Levitis assignare habitan-
 da: e quibus sex in asyla constituuntur, quò se recipiant homicide donec de causa sua cognosca-
 tur, & ubi in tuto maneant qui per imprudentiam aliquem occiderint: Homicidiorum jura ex-
 plicantur, & reis cadis redemptio omnis præcitur.

- 1 **I**TEM allocutus est Jehova Moschen in campestribus Moa-
 bitarum, ex-adverso Jardenis Jerichuntini, dicendo:
- 2 Præcipe filiis Jisraëlis, ut dent Levitis de possessione juris
 sui civitates ad habitandum: suburbanum quoque prædium
 in singulas civitates circa ipsas datote Levitis:
- 3 Ut sint illis civitates ad habitandum, suburbana verò prædia illarum
 sint pro jumentis eorum & pro facultatibus eorum & pro omnibus ani-
 malibus eorum.
- 4 Suburbana autem prædia illarum civitatū quæ daturi estis Levitis,
 sunt a muro civitatis cujusq; extrinsecus mille cubitorū circumquaq;
- 5 Ideoque metimini extra civitatem quamque ad plagam Orientalem
 bis

*bis mille cubitos, & ad plagam Australem bis mille cubitos, & ad plagam Occidentalem bis mille cubitos, & ad plagam Aquilonalem bis mille cubitos, ita ut quæque civitas sit in medio eorum: hæc esto illis *mensura* prædiorum suburbanorum singularum civitatum.

6 Civitates autem quas dabitis Levitis sunt sex civitates receptus, quas dabit ut confugiat illuc qui *hominem* occidit: & additote illis quadraginta duas civitates.

7 Omnes civitates quas dabitis Levitis, sunt quadraginta octo civitates, ipsæ cum prædiis suburbanis suis.

8 Istas autem civitates quas dabitis de possessione filiorum Jisraëlis, de ejus *possessione* qui multus est^a multas datote, de ejus verò *possessione* qui paucus est datote pauciores: quisque prout erit possessio sua, dato de suis civitatibus Levitis.

^a Heb. multiplicatote dare, sic postea minuite dare.

9 Allocutus quoque est Jehova Moschen, dicendo,

10 Alloquere filios Jisraëlis & edicto eis, quandoquidē vos mox trans-
ituri estis Jardenem in terram Cenahhani:

11 Idcirco curate vobis ut obviæ sint civitates *quæ* civitates receptus

erunt vobis, ut confugiat illuc occisor qui^b aliquē percussit per errorem. Et sunt vobis civitates istæ in receptum a vindice *occisi*, ut nō moriatur qui occidit tantisper dum^c stat coram cœtu in judicium.

^b Heb. animam, sic deinceps.

12 Civitates autem illæ quas dabitis, sex civitates receptus sunt vobis.

13 Tres harum civitatum datote cis Jardenem, & tres reliquas civitates datote in terra Cenahhani: civitates receptus sunt.

14 Filiis Jisraëlis peregrinoque & inquilino inter eos sunt sex civitates istæ in receptum, ut fugiat illuc quisquis percussit aliquem per errorem.

15 Sed si instrumento ferreo percussit eum ita ut mortuus sit, occisor est, omnino morti traditor occisor ille:

16 Similiter si lapide manuali quo *quis* mori potest percusserit eum ita ut mortuus sit, occisor est, omnino morti traditor occisor ille:

^c Heb. moriendo morti traditor: & sic deinceps.

17 Aut si ligneo instrumento manuali quo *quis* mori potest percusserit eum ita ut mortuus sit, occisor est, omnino morti traditor occisor ille.

18 Vindex ipse illius sanguinis mortis tradet occisorem illum: cum incidet in eum, ipse morti tradet eum.

19 Quod si ex similitate depulerit eum, aut projecit *aliquid* in eum de-industria ita ut mortuus sit,

20 Aut per inimicitiam percusserit eum manu sua ita ut mortuus sit, omnino morti traditor percussor ille, occisor est: vindex ipse sanguinis mortis tradet occisorem illum cum incidet in eum.

21 Quod si de-repente sine inimicitia depulit eum, aut projecit in eum ullum instrumentum non de-industria,

22 Aut percussit eum inconsideratè ullo lapide quo *quis* mori potest, faciens ut decidat in eum ita ut moriatur, cum ipse non sit inimicus ei, nec quærat malum ejus:

24 Tunc jus dicunto cœtus inter ipsum percussorem & inter vindicem illius sanguinis, secundum judicia ista.

25 Sic eripientes cœtus occisorem istum e manu vindicis illius sanguinis, remittunto eum cœtus ad civitatem receptus sui quò confugerat: in qua maneto usque ad mortem sacerdotis maximi, quem unxit *Deus* oleo sacro.

*d Hebr. ex-
undo exhibit.*

26 Quòd si^d ullo pacto exhibit occisor iste termino civitatis receptus sui, quò confugerat,

*e Heb. non est
ei sanguis.*

27 Et inveniet eum vindex ille sanguinis extra terminum civitatis receptus ejus: cum occiderit vindex ille sanguinis occisorem istum, non est reus sanguinis.

28 Nam in civitate receptus sui manere debet usque ad mortem sacerdotis maximi: post mortem verò sacerdotis maximi revertetur occisor in terram possessionis suæ.

29 Sunt autem hæc vobis in statutum judiciale per generationes vestras, in omnibus habitationibus vestris.

30 Quicumque percussurus est aliquem, ex sermone testium occidet occisorem: sed testis unus non poterit testari contra aliquem, ut moriatur.

31 At ne accipitote redemptionis pretium pro ullo occisore qui sonsit dignus morte: sed omnino morti traditor.

32 Ne quidem accipitote pretium redemptionis ab eo qui effugit in civitatem receptus sui, ut revertatur ad habitandum in suam terram, donec mortuus fuerit sacerdos ille:

33 Ut non contaminetis terram ipsam in qua eritis, quia sanguis iste contaminaturus esset hanc terram: pro ea autem terra fieri non posset expiatio a sanguine qui effusus esset in ea, nisi per sanguinem effundentis eum.

34 Neque polluito terram ipsam in qua residebitis, in cujus medio habitaturus sum: nam ego Jehova habito in medio filiorum Jisraëlis.

ANNOTATIO.

5 *Bis mille cub.*] quidam hunc ver. cum 4. ita conciliant, ut illi mille cubiti propinquiore civitati, pecuariae servirent, hinc le remotiores, cultura: quod fundamento caret. Alii bis mille cubitos accipiunt ab una extremitate suburbani praedii ad oppositam ei extremitatem: quo pacto media versus pars redundaret. Nobis videtur hic versus exegericè de quibus cubitis antè loquatur declarare, nimirum Geometricis sacris, qui (ut sibi) duplo majores erant communibus. vide 1. Reg. 7. v. 1. 8 *Qui multus*] Noëma, quo subauditur, ac proinde ampliorem accepit hereditatem, sic etiam in proximo loco, & v. 12. ubi eas unde quaque reddantur expeditur, ut imperatur Deut. 19. 12 *A vindice*] nam ex lege Dei permittebatur confanguineo eadem necessari persequi infra ver. 21. *Stat coram cœtu*] suo ac legitimo, cui deferretur hujus facti cognitio ex parte, infra ver. 24. hinc autem apparet nihil opus fuisse ut ii ad civitatem receptus confugerent qui in civitate hominem occiderant, aut in alio loco unde commodius poterant se sistere purgandos magistratui suo. 16 *Percussit eum*] sciens se peccatens Deut. 19. 5. sic duobus ver. sequent. 19 *Tradet*] id est, licebit ei tradere. 21 *Per inimicitiam*] aperta hostilitate, non infenso tantum animo. 30 *Quicumque*] sive judex, sive vindex ille sit.

CAPUT XXXVI.

Occasione hereditatis filiarum Tzelophchadi lex fertur, qua filia hæres intra paternam tribum jubetur nubere, ne cum ea hereditas de tribu in tribum demigret.

I TUNC

- T**U NC accedentes primores patrum ex familiis filiorum Josephi cum familia filiorum Gilhhadis filii Maciris filii Menaschis, locuti sunt coram Mosche & coram principibus primoribus patrum inter filios Jisraëlis.
- 2 Ac dixerunt, Domino meo præcepit Jehova ut det istam terram in possessionem sorte filiis Jisraëlis: & Dominus meus^a præceptum habet a Jehova ut det possessionem Tzelophchadi fratris nostri filiabus ejus.
- 3 Si^a nubent alicui^b tribulibus filiorum Jisraëlis, detrahetur possessio earum de possessione paterna nostra, & adjicietur ad possessionem tribus eorum quibus nupserint: utique de sorte possessionis nostræ detrahetur.
- 4 Etiam cum erit^c jubilæus filiis Jisraëlis, tamen adjecta manebit possessio earum ad possessionem tribus illorum quibus nupturæ sunt, ita ut de possessione tribus paternæ nostræ detracta maneat possessio earum.
- 5 Præcepit itaque Mosche filiis Jisraëlis ex^c præstituto Jehovæ, dicendo, rectè tribules filiorum Josephi loquuntur.
- 6 Hoc est^c verbum quod præcipit Jehova de filiabus Tzelophchadi, dicendo, cui bonum videbitur in oculis suis nubent: veruntamen in familiatribus paternæ suæ nubunto.
- 7 Nam non avertenda est possessio in filiis Jisraëlis a tribu in tribum: sed filii Jisraëlis adhærento quisque possessioni tribus paternæ suæ.
- 8 Quapropter quæcunque filia e tribubus filiorum Jisraëlis hæres est possessionis, alicui e familia tribus paternæ suæ nubito, ut filii Jisraëlis hereditariò possideant quisque possessionem paternam suam:
- 9 Neque avertitor possessio a tribu una in tribum alteram: sed quisque possessioni suæ adhærento^d tribulium filiorum Jisraëlis.
- 10 Quemadmodum præceperat Jehova Moschi, sic fecerunt filię Tzelophchadi:
- 11 Nupserunt enim Machla, Tirtza, & Chogla, & Milca, & Nohha filię Tzelophchadi^e filiis patruorum suorum.
- 12 Viris e familiis filiorum Menaschis filii Josephi nupserunt: fuitque possessio earum conjuncta tribui ac familiæ paternæ earum.
- 13 Hæc sunt illa præcepta & judicia quæ præcepit Jehova per Moschen filiis Jisraëlis, in campestribus Moabitarum ex-adverso Jardenis Jerichuntini.

^a supra 26.
^b supra 27.

^a Hebr. erunt in uxores: sic supra 30. 6. & deinceps.
^b Hebr. filius tribu filiorum Jisr. sic infra.

^c Heb. ore.

^d Heb. tribum.

ANNOTATIO.

¹ Tunc accedentes] Trajectio est in Hhebræo contextu quam indicat ver. 5. nam reliquæ familiæ filiorum Josephi se adjunxerunt familiæ Gilhhadis, ut ei apud Moschen & principes Jisraëlis patrocinarentur. 4 Jubilæus] quo alioquin possessiones distractæ & alienatæ ad priores dominos ex lege redeunt, Levit. 25. 11 Filii] posteris: nihil enim contra jus & honestatem præcepit Deus, aut Mosche fieri passus est: & hanc vocem latè accipi est notissimum.

QUINTUS LIBER MOSCHIS,

SIVE

Deuteronomium.

Hoc libro Mosche a brevi commemoratione rerum praeitarum exorsus, populum hortatur ad Legis obsequium, quam diligenter repetit & explicat: ab initio undecimi mensis anni quadragesimi, usque ad septimum diem mensis duodecimi ejusdem anni ab exitu ex Aegypto.

CAPUT I.

Breviter repetitis actis a statione in Chorebo usque Kadeschum barnehha, historiam de missis exploratoribus, & decretum Dei contra infideles fusius quàm antè Nume. 14. commemorat & exponit Mosche.

ISTA sunt verba quae elocutus est Mosche universo Jisraeli cis Jardenem, in deserto, in campestribus, e regione maris algosi, inter Paranem & inter Tophalem & Labanum & Chatzerothas, ac Di-zahabum:

"In itinere a Chorebo per montem Sehhiris, usque Kadeschum-barnehhe, quod est iter undecim dierum.

Fuit autem quadragesimo anno, undecimo mense, primo die mensis, ut alloqueretur Mosche filios Jisraelis secundum omnia quae praeceperat ei Jehova referenda ad illos.

Postquam percussit Sichonem Regem Emoraorum, qui habitabat Cheschbone, & Hhogum Regem Baschanis qui habitabat Hhaschterothis, percussit Edrehhi:

Cis Jardenem in terra Moabitarum, placuit Moschi declarare legem istam, dicendo:

Jehova Deus noster allocutus erat nos in Chorebo, dicendo, "satis

Convertite vos, & proficiscentes ingredimini in montem Emoraorum & in omnia vicina ejus, in campestria, in montana, & in humilia loca, & in Australem plagam, & in portus maris: in terram Cenahhanæ

& Libanum, usque ad flumen maximum, flumen Euphratis.

Vide, expono vobis terram illam: ingredimini & hereditario posside-

te illam terram, quam juramento promisit Jehova majoribus vestris Abrahamo, Jitzchako, Jabbakobo daturum se illis, id est, semini eorum post eos.

E

*a Heb. multum
fructu vobis ha-
bitare, ut in-
fra 21.2.*

*b Heb. pono
coram vobis,
ut infra 21.*

- 9 Et allocutus fueram vos tempore illo, dicendo, non possem solus
e Heb. vos, ut
Nam. 11. 14. ferre^c onus vestri.
- 10 Jehova Deus vester auxit vos, adeò ut ecce vos hodie sicut stella
d Heb. addat
vobis ut vos
estis mille
vicibus. cœli multitudine.
- 11 Jehova Deus majorum vestrorum^d augeat vos suprà quàm estis mille-
e Heb. mole-
stia vestram,
onus vestrum.
f Hebr. date
vobis. Exod.
18. cuplo, & benedicat vobis quemadmodum dixit vobis.
- 12 Quomodo ferrem ego solus, molestias a vobis, onera a vobis, &
g Hebr. bona
est res quam
dixisti faciu. contentiones vestras?
- 13 Exhibete homines sapientes & prudentes & cognitos per tribus ve-
h Hebr. justiti-
am. stras, ut constituam illos in primores vestros.
- 14 Qui respondistis mihi, dicentes^g bonum est eam rem de qua dixi-
i Heb. agnos-
cite faciem.
k Heb. a facie
cujusquam.
l Heb. admo-
vete. sti facere.
- 15 Accipiens itaque primores tribuum vestrarum homines sapientes
& cognitos, constitui istos primores vobis, præfectos millenis, & præfe-
ctos centenis, & præfectos quinquagenis, & præfectos denis, & modera-
tores per tribus vestras:
- 16 Et præcepi iudicibus vestris tempore illo, dicendo, ubi audiveritis
m Heb. agnos-
cite faciem.
n Heb. a facie
cujusquam.
o Heb. admo-
vete. causas inter fratres vestros, judicate^h justè inter virum & inter fratrem
jus, etiam inter peregrinum ei.
- 17 Neⁱ suscipite personam in ullo iudicio, & què parvum atque magnum
auditate, ne metuitote^k a quoquam, nam iudicium ipsum Dei est: rem
autem quæ difficilis erit præ vobis, referte ad me ut audiam eam.
- 18 Præcepi etiam vobis illo tēpore, res illas omnes quas facturi estis,
Num. 10. 11. Deinde cum profecti Chorebo obiissemus totum illud desertum
magnum & formidabile quod vidistis, viam ad montem Emoræorum,
quemadmodum præceperat Jehova Deus noster nobis, & venissemus
Kadeschum-barneha usque:
- 20 Edixi vobis, venistis usque ad montem Emoræorum quem Jehova
Deus noster dat nobis:
- 21 Vide, exponit Jehova Deus tuus istam terram tibi: ascendens hæ-
reditariò posside, quemadmodum dixit Jehova Deus patrum tuorum
tibi, ne timeto, neque consternator.
- 22 Accedentes verò ad me vos omnes, dixistis, mittamus homines ante
nos qui nobis per vestigent illam terram: & referant nobis aliquid de via
per quam ascensuri sumus, & civitatibus in quas perventuri sumus.
- 23 Quæ res cum bona videretur in oculis meis, accepi e vobis duode-
cim homines, hominem unum in quamque tribum.
- 24 Qui convertentes se & ascendentes montem istum, venerunt usque
ad vallem^m Eschol: ita exploraverunt illam,
- 25 Et accipientes in manu sua de fructu illius terræⁿ deportarunt ad
nos: retuleruntque nobis aliquid, dicentes, bona est illa terra quam Jeho-
va Deus noster dat nobis.
- 26 Noluistis tamen ascendere, sed^o occasionem dedistis mutandi præ-
Num. 13.
m id est, bo-
ri.
n Hebr. fece-
runt descen-
dere.
Numer. 14.
o Heb. muta-
re fecistis os
Jehovæ, id
est, fecistis ut
Deus aliud
cōsiliū vo-
bis propone-
ret quàm
quod habe-
tur suprà
ver. 8. sic in-
frà ver. 43. stitutum Jehovæ Dei vestri.
- 27 Multi-

- 27 Mussitastis enim in tentoriis vestris, dicētes, ^p eo quòd Jehova odio ^p Hebr. propter odium
prosequitur nos, eduxit nos e terra Ægypti: ut tradat nos in manū Emo- ^{Jehovæ quo-}
raorum ad perdendum nos. ^{odit nos: Ec-}
28 Quò ascenderemus? fratres nostri ^q dissolverunt animum nostrum ^{clipis con-}
dicendo, *populus est major & excelsior nobis, civitates magnæ & muni- ^{jugati ut Ge-}
tae assurgentes in cœlum usque: quinetiam filios "Hhanakitarum vidimus ^{nes. 19. 16.}
illuc. ^q Hebr. lique-
29 Me autem dicente vobis, ne expavescite, neque timeate ab illis: ^{fecerunt cor}
30 Jehova Deus vester qui anteit vos, is pugnaturus est pro vobis, se-
cundum omnia quæ exercuit erga vos contra Ægyptios ante oculos ve-
stros,
31 Et quæ vidisti in deserto, "Jehovam Deum tuum portasse te quem-
admodum portat quis filium suum, in tota via per quam ivistis donec
perveniretis ad locum hunc:
32 Non tamen propter hunc sermonē, credidistis Jehovæ Deo vestro,
33 Qui anteit vobis in hac via ad explorandū vobis locum pro castro-
rum metatione vestra, igne noctu, quò monstret vobis viam per quam
ituri estis, & nube interdiu.
34 Quamobrem cū audisset Jehova vocem sermonum vestrorum,
effervescens juravit, dicendo:
35 *Ne vivam*, si quis ex hominibus istis, si generatio prava ista visura est,
terram illam optimam, quam juramento promisi me daturum patribus
vestris:
36 Præter Caleb filium Jephunnæ, ipse videbit eam, & ei tradam il-
lam terrā quam calcavit ac filiis ejus, eo quòd ^r plenè secutus est Jehovā. ^{Heb. imple-}
37 ("Etiā contra me irā percitus est Jehova occasione vestri, dicen- ^{vit ire post}
do, neque tu ingredieris illuc) ^{Jehovam.}
38 Et Jehoschubham filium Nunis qui adstat in conspectu tuo, ipse in- ^{Num. 20. 12.}
gredietur illuc: eum confirma, quia ipse possidendam dividet eam Jisra-
ëlitis.
39 Parvuli autem vestri de quibus dixistis, prædæ erūt, & filii vestri qui
non cognoscunt hodie bonum aut malum, ipsi ingredientur illuc: nam
eis tradam eam & ipsi hereditariò possidebunt eam.
40 Vos igitur revertimini, & proficiscimini in desertum ipsum, viā ad
mare algosum.
41 Tum respondentes dixistis ad me, peccavimus Jehovæ, nos ascen-
demus & pugnabimus secundum omnia quæ præceperat nobis Jehova
Deus noster: & accingentes vos quisque armis bellicis suis, obtulistis vos
ad ascendendum montem illum.
42 Quamvis edixisset Jehova mihi, dicito eis, ne ascenditote neq; pu-
gnatote, quia non sum in medio vestri, ut non afficiamini plaga coram
inimicis vestris,
43 Et edixissem vobis, tamen non auscultastis: sed occasionem dedi-*

Heb. arrogaretis vobis ut ascenderetis.

stis mutandi p̄stitutū Jehovæ, cūm 'arrogāter ascenderetis ipsum montē.

44 Egressi enim Emoræi qui inhabitant montem illum, obviam vobis, persecuti sunt vos ut facere solent apes: & contriverunt vos in Sehhire Chormam usque.

45 Qui licet reversi fleveritis coram Jehova, non tamē auscultavit Jehova voci vestræ, nec aurem præbuit vobis:

46 "Quamvis confedissetis Kadeschi dies multos, ut sunt dies quibus confedistis ibi.

47 Deinde convertimus nos & profecti sumus in ipsum desertum viā ad mare aliosum, quemadmodum edixerat Jehova mihi: & circumivimus montem Sehhiris diebus multis.

ANNOTATIO.

1 Ista] quæ hactenus recensuimus: Epilogus præcedentium, ut indicant locorum nomina, & duorum priorum versuum cum ver. 3. comparatio. Deserto] Sinai, ubi Choreb erat, Exod. 18. & 19. Campesribus] Moabitarum, Num. 21. & sequentibus. Marii algosi] quod redire iussi sunt, Num. 14. 25. & infra 40. Paratem] de Parane & Chatzerothis Num. 11. & 12. Tria reliqua loca alibi non commemorantur, quia stationem in illis non habuerunt Jisraelitæ. 2 In itinere] hysteron proteron Hhebraicam consulto ad evidentiam declinavimus. Quod iter] tam breviter propter gravitatem peccati non potuerunt ante trigessimū octavum annum absolvere, infra 2. 13. 3 Quadagesimo] ab exitu ex Egypto. Undecimo mense] paulo ante mortem suam: nam eum mortuū esse quasi septimo die mensis duodecimi colligitur ex Deut. 34. & Jehoschu. 1. & 4. 4 Edrebbi] nam illuc duxisse exercitum contra Jisraelitas dicitur Num. 21. 33. & infra 3. 1. 6 Sati habitastis] nam ferme annum ibi habitasse docet comparatio Exod. 19. 1. cum Num. 10. 11. 7 In australem] hic describit terminos promissæ terræ suo ordine a Meridie, Occidente, Aquilone, & Oriente. 18 Res illas] totam legem ad mores, judiciaque, & ceremonias pertinentem. 22 Accedentes] hoc cum Num. 13. conjungendū est: primum enim populus hoc a Mosche petit, ut hic dicitur: deinde Mosche ad Deum petitionem referente, Deus id sibi placere per Moschen declaravit Num. 13. 2. 23 Hhanakitarum] vide in Num. 13. 22. 37 Etiam contra me] Hanc historiā inserit Mosche duabus de causis: una, ut ostendat eos in causā fuisse cur non tantum ipsi, sed etiam Mosche terra exclusus est dum ipsorum rebellionē fuit perturbans: altera, ut Jehoschubham ab ista exclusionē nominatim exceptum, (prout cum Calebo exceptus fuerat Num. 14. 30.) succedat sibi eadem operā nominaret. 44 Apes] eum a quo sunt offensa, omni ex parte aggredientes. 46 Quamvis rem sedissetis] ut flentes supplicium exclusionis a terra deprecarentur supra ver. 45. 47 Diebus multis] annis viginti octo, ut supra in ver. 2.

CAPUT II.

Res gesta apud Edomaos, Moabitas, & Hhammonitas, bellumq; contra Sichonē exponuntur.

1 **I**NDE allocutus est me Jehova, dicendo:

Heb. multū fuit vobis circumire, ut supra 1. 6.

2 "Satis circumivistis montem istum: convertite vos Aquilonem versus.

3 "Item populo præcipe dicendo, vos mox pertransituri estis terminum fratrum vestrorum filiorum Hhesavi inhabitantiū Sehhirem: quanquam metuent a vobis, tamen cavete vobis valde.

Heb. usque ad vestigiū.

4 Nebellū miscete cū illis, non enim daturus sum vobis de terra eorū, vel vestigiū plantę pedis: nā hæreditariū dedi Hhesavo montē Sehhiris.

5 Cibum comparate ab eis pecuniā, quem comedatis, & similiter a quam emitote ab eis pecuniā quam bibatis.

6 Nam Jehova Deus tuus benedixit tibi in omni opere manus tuæ, agnovit iter tuum in deserto maximo isto: jam quadraginta annos Jehova Deus tuus tecum fuit, non eguisti ullare.

7 Prætergressi itaque fratres nostros filios Hhesavi inhabitantes Sehhirem a via campestrium quæ sunt ab Elatha & a Hhetzjone-geberi, convertimus nos ut transiremus viā deserti Moabitarum.

8 Tum edixit Jehova mihi, ne hostiliter age cum Moabitis, neq; misceto cum eis bellum: quia non sum daturus tibi de terra ejus hæreditatem, nam filiis Loti dedi Hhare in hæreditatem.

9 (Emi-

- 9 (Emimi antea inhabitabant eam, populus magnus multusque & excelsus ut Hhanakita: ^{id est formidabiles.}
- 10 Gigantes reputabantur etiam illi sicut Hhanakite, sed Moabite vocabant eos Emimos.
- 11 Sehhirem inhabitabant quoque Chorai antea, in quorum hereditatem filii Hhesavi successerunt cum perdidissent eos a facie sua, & inhabitant loco eorum: quemadmodum faciunt Jisraelitae terrae hereditatis suae quam dedit Jehova eis)
- 12 Nunc surgentes transite vallem Zeredis: quare transivimus vallem Zeredis.
- 13 Dies autem quibus iter fecimus Kadescho-barnehhæ usque dum transivimus vallem Zeredis, fuerunt triginta octo annorum: donec confecta esset tota ætas illa, ^{id est, viri bel- li, id est, apti ad bellum a nato viginti annos & deinceps, contra quos exclusionis sententia lata est Num. 14. 17.} viri illi militares e medio castrorum, sicut juraverat Jehova de eis.
- 14 Nam etiam manus Jehovæ erat contra eos ad quassandum eos e medio castrorum, donec conficerentur.
- 15 Fuit itaque cum omnes viri illi militares moriendo confecti essent e medio populi,
- 16 Ut alloqueretur me Jehova dicendo:
- 17 Tu transitorus es hodie terminum Moabitarum Hharem,
- 18 Et appropinquaturus e regione Hhammonitarum: ne hostiliter agito adversus eos, neque bellum misceto cum eis: quia non sum daturus tibi de terra Hhammonitarum hereditatem, nam filiis Loti dedi eam in hereditatem.
- 19 (Terra Gigantum reputatur ipsa quoque: Gigantes inhabitabant eam antea, quos Hhammonitae vocabant Zamzummimos, ^{id est, quam sceleratissimos: abutebatur enim robore & potentia sua.}
- 20 Populus magnus multusque & excelsus sicut Hhanakitae: sed perdidit eos Jehova a facie istorum, ut succedentes in hereditatem eorum inhabitarent isti loco eorum:
- 21 Quemadmodum fecit filiis Hhesavi inhabitantibus Sehhirem, a quorum facie perdidit Choræos, ut succedentes in hereditatem eorum inhabitarent loco illorum usque in hunc diem:
- 22 Hhavyeos quoque qui inhabitabant Chatzerima Hhazzâ usque, Caphtorai qui prodierunt e Caphtore perdiderunt, & inhabitant loco illorum)
- 23 Surgentes proficiscimini & transite flumen Arnonis: vide, trado in manum tuam Sichonem Regem Cheschbonis Emoræum & terram ejus, ^{f Heb. incipe adi: sic infra ver. 30.} incipe adire hereditatem: & misceto cum eo bellum.
- 24 Die hoc incipiam imponere pavorem tui & timorem tui ^{g Hebr. faciei populorum.} populis sub universo cælo: qui audierint famam tuam, ii trepidabunt & languescent a facie tua.
- 25 Itaque misi nuncios e deserto Kedemotharum ad Sichonem Regem Cheschbonis, ad dicendum verbis pacis:
- 26 Transeam per terram tuam, ^{h Hebr. cadē via, cadē via.} continenter procedā eadem viam, non recedam dextrorsum aut sinistrorsum.

27 Sineme comparare cibum pecuniâ ut comedam, & aquam pecuniâ dato mihi ut bibam, (tantum transibo pedibus meis)

28 "Quemadmodum fecerunt mihi filii Hhesavi inhabitantes Sehhi-rem, aut *saltem* Moabitæ inhabitantes Hhare, usque dum transeam Jardenem, in eam terram quam Jehova Deus noster dat nobis.

29 Sed noluit Sichon Rex Cheschbonis sinere ut transiremus ^{per a-}grum suum: quia obduravit Jehova Deus tuus spiritum ejus, & ^k obfirmavit animum ejus, ut traderet illum in manum tuam, sicut *est* hoc tempore.

30 (Dixerat enim Jehova ad me, vide, cœpi ^l exponere tibi Sichonem & terram ejus: incipe adire hæreditatem, ut hæreditariò possideas terram ejus.)

31 Quin egressus est Sichon obviam nobis, ipse cum toto populo suo in prælium Jahetzam.

32 Quem exponente Jehova Deo nostro nobis, percussimus eum & filios ejus & totum populum ejus:

33 Et cepimus omnes civitates ejus eo tempore, devovimusque inter-
necioni ^m homines cujusque civitatis, etiam ^m fœminas & parvulos, non reliquum fecimus superstitem:

34 Tantummodò jumenta prædati sumus nobis, & spolia civitatum illarum quas cepimus.

35 A Hharohhere quæ *est* in ripa fluminis Arnonis, & civitate ipsa quæ *est* in flumine usque ad Gilhhadem, nulla fuit urbs quæ superior esset nobis: omnia hæc exposuit Jehova Deus noster nobis:

36 Cæterum ad terram Hhammonitarum non accessisti, totum tractum torrentis Jabboki, & civitates ipsius montis, denique omnia quibus interdixerat Jehova Deus noster.

ANNOTATIO.

2. Aquilonem] relicto Meridiano tractu respectu Cenahhanæ, secundum Moabitarum agrum iter facite. 3. Mem-
dinem rei gestæ non servat: sed quia de Moabit & Hhammonitis mox locuturus est, quorum regiones erant peruen-
eundæ, mandatum conjungit de non molestandis Edomæis: quorum regionem hic dicantur circumvisisse, unde jubentur
discedere. 4. Cum illis] reliquis per quos transitori estis: nam Hmalektras (quamvis Edomæi essent) nominatim ex hæc
lege exclusit Deus Exod. 17. 14. & infra 25. 17. Benedixit] Confirmatio in futurum ab experientia gratiæ Dei qua dragona
annos in horrendo illo itinere eis consulentiis. Agnovit] curâ habuit tui in toto illo itinere. 22. Hharohhere] p̄fices p̄fice
stinæ incolæ: vide Jehoschu. 13. 3. Caphthorai] Pelishtai a Caphthoræ orti, Gen. 10. 14. 23. Incipe] vide in Num. 3. 2. 6.
25. Verbis pacis] nam pax prius offerenda erat infra 20. 10. qua repudiata, non solum corâ Deo sed etiam coram hominibus
bus justè bellum susceptum est. 28. Quemadmodum] nam Edomæi transitum quidem per regionem suam Jilaclis de-
negarunt, ut exprimitur Num. 20. 20. terminos verò suos attingere eis permiserant, cibumque & potum pecuniâ conce-
serant: ut ex hoc loco colligitur. Saltem] nam a terminis attingendis non repulerunt, sed cibum & potum pecuniâ conce-
docetur infra 23. 3. In eam terram] vide in Exod. 3. 18. 33. Fœminas] ut præcipitur infra 20. 16.

CAPUT III.

Victoria contra Hhogum, distributio acquisita terræ in duas tribus & dimidiatam, institutio
Jehoschuhæ in successorē, deprecatio Moschis ne prius moriatur quàm sit ingressus terram
& repulsa quam passus est a Deo, exponuntur.

IN DE nos convertentes ascendebamus viâ ad Baschanem:
cumque egrederetur Hhog Rex Baschanis obviam nobis,
ipse cum toto populo suo in prælium Edrehhin,
Edixit Jehova mihi, ne timeto eum, nam in manum tuam
trado

trado eum cum toto populo ejus ac terra ejus: sed facito eo, quemadmodum fecisti Sichone Rege Emoræorum qui habitabat Cheschbone.

3 Tradidit itaque Jehova Deus noster in manum nostram Hhogum quoque Regem Baschanis cum toto populo ejus, quem percussimus a deo ut non fecerimus ei reliquum superstitem.

4 Et cepimus omneis civitates tempore eodem, nulla est urbs quam non ceperimus ab eis, sexaginta civitates, totum tractum Argobi, regnum Hhogi in Baschane:

5 Omneis istas civitates munitas muro alto, portis, & vectibus, præter civitates paganorum multas admodum.

6 Devovimusque internecioni eos, quemadmodum feceramus Sichone Rege Cheschbonis, devovendo internecioni^a cujusque civitatis homines, fœminas, & parvulos:

^a Heb. omne civitate hominum ursum præ 2. 35.

7 Omnia verò jumēta & spolia singularū civitatū p̄dati sumus nobis.

8 Ita cepimus tempore illo terrā e manu duorū Regum Emoræorum, quæ est cis Jardenem a flumine Arnonis usque ad montem Chermonis:

9 (Tzidonii Chermonem vocant Schirjonem, Emoræi verò illum vocant Schenirem)

10 Omneis civitates planitiei, totūmq; Gilhhadem & totum Baschanem, Salcam & Edrehhin usque, civitates regni Hhogi in Baschane.

11 Nam tantum Hhog Rex Baschanis se reliquum servarat ex residuo Gigantum, ecce sponda ejus sponda ferrea, nonne est Rabbathæ Hhammonitarum? novem cubitorū est longitudo ejus, & quatuor cubitorum latitudo ejus cubito virili.

12 Cū itaque terram hanc hereditariò consecuti essemus tempore illo: a Hharohhere quæ est ad flumen Arnonis & dimidium montis Gilhhadis cum civitatibus ejus, dedi Rëubenitis & Gaditis:

13 Residuum autem Gilhhadis cum toto Baschane, regnum Hhogi dedi dimidiatæ tribui Menaschis: totus tractus Argobi per totum Baschanem, is ipse vocari solebat terra Gigantum.

14 Jair filius Menaschis ceperat totum tractum Argobi usq; ad terminum Geschuritarum & Mahhacathitarum: ideò vocavit eas nempe Baschanem de nomine suo villas Jairis, usque in diem hunc.

15 Maciri autem dedi reliquum illud Gilhhadis.

16 Sed Rëubenitis & Gaditis dedi a Gilhhade usque ad fluvium Arnonis, inter amnem agrum cum termino, Jabbokum torrentem usque, qui terminus est Hhammonitarum:

17 Præterea campestria hæc & Jardenem cum termino, a Cinnereth usq; ad mare campestrium mare salsum, sub decursibus ipsius collis versus orientem.

18 Quamobrem præcepi vobis tempore illo, dicendo, Jehova Deus vester dat vobis terrā hanc quam hereditariò possideatis: expediti transite ante fratres vestros filios Jisraëlis, viri militares omnes.

Nū. 32. 26.
^b Heb. filii roboris.

- 19 (Sed foeminae vestrae parvuliq; vestri & pecora vestra (novi pecora multa esse vobis) manento in civitatibus vestris quas dedi vobis)
- 20 Usque-dum quietem largiatur Jehova fratribus vestris ut vobis, & possideant hereditario ipsi quoque terram illam quam Jehova Deus vester dat eis trans Jardenem: tunc revertemini quisque ad hereditatem suam quam dedi vobis.
- Num. 27. 21 Jehoschuhhae autem praecepi tempore illo, dicendo: oculi tui ^{sunt}, qui vident omnia quae fecit Jehova Deus vester duobus regibus istis, sic facturus est Jehova omnibus regnis quod tu transiturus es.
- 22 Ne timeate illos: nam Jehova Deus vester, is est qui pugnabit pro vobis.
- 23 Cumque deprecarer Jehovah tempore illo, dicendo,
- 24 Domine Jehova, tu coepisti ostendere servo tuo magnitudinem tuam & manum tuam robustissimam, quae quis est Deus fortis in caelo aut in terra, qui faciat secundum opera tua & secundum virtutes tuas?
- 25 Transeam quæso ut videam terram istam optimam, quae est trans Jardenem, montem istum optimum, & Libanum:
- 26 Ut exanderat Jehova contra me propter vos, sic non auscultavit mihi, sed edixit Jehova mihi, satis esto tibi: ne ultra deinceps alloquitor me de hac re.
- 27 Ascende verticem istius collis, & attollens oculos tuos Occidentem, Aquilonem, & Austrum, & Orientem versus prospice oculis tuis: quia non es transiturus Jardenem hunc.
- 28 Mandatis vero instruens Jehoschuhham confirma eum atque corrobora eum: is enim transiturus est ante populum hunc, & idem possidendam distributurus est eis terram, quam prospexeris.
- 29 Sic confedimus in hac valle e-regione Berh-pehhoris,

A N N O T A T I O.

21 *Tantum Hhog*] id est, hic solus e Gigantibus antiquis habitatoribus terrae reliquus erat, & se suis viribus in possessione regni continuerat: sic amplificatur virtus Dei in tradenda suis contra eum victoria. 15 *Reliquum*] cuius meminit *Deuter. 1. 13.* 17 *Cimmereth*] vide Num. 34. 11. *Decursibus*] sic vocat declivem illius collis partem in quam e diversis locis decurrentes decurrunt, & civitatem eodem nomine a situ dictam Jehoschu. 13. 21. 25 *Montem istum opt.*] uberrimos colles quibus montosa Cenahhanæ referta est.

CAPUT IIII.

Narrationi precedenti exhortationem subjicit, ut Deum solum colant, judicia ejus nihil addendo aut detrahendo servant, exempla ira Dei in transgressores & gratia in morigeros recedantur, felicitatem & existimationem suam sciant conjunctam esse Dei obedientia, idcirco, in ea pergant ipsi & filios suos instituunt: Deinde civitates receptus cis Jardenem designat Moyses.

1 **N**UNC ergo Jisraël, attende ad statuta judiciaq; illa quae ego doceo vos facere, ut vivatis & ingressi hereditario possidetis terram istam quam Jehova Deus majorum vestrorum dat vobis.

2 Ne addite ad verbum illud quod ego praecipio vobis, neq; detrahite de eo, ut servetis praecepta Jehovae Dei vestri quae ego praecipio vobis.

3 Oculi

Caput II II.

333

3 Oculi vestri *sunt*, qui viderunt quæ fecit Jehova Bahhal-pehhore: nã Num. 25.
omnem virum qui ^asecutus est Bahhal-pehhorem perdidit Jehova Deus a Hebr. i. vir post.
tuus e medio tui.

4 Vos autem qui adhæsistis Jehovæ Deo vestro, vivitis omnes hodie.

5 Vide docui vos statuta & judicia, quemadmodum præcepit mihi Jehova Deus meus, ut sic faciatis in medio illius terræ quò mox ingressuri estis ad hæreditariò possidendum eam.

6 Observate ergo & facite, nam hæc *est* sapientia vestra & prudentia vestra ante oculos populorum: qui audientes omnia statuta ista dicent, tantum gens ista maxima populus sapiens est & prudens.

7 Nam quæ *est* gens maxima? cui *est* Deus propinquus ei, sicut Jehova Deus noster *est* ^bquotiescunque invocamus eum. b Hebr. in omni invocare nos eum.

8 Rursus quæ *est* gens maxima? cui *sunt* statuta & judicia justa, sicut *est* tota hæc lex quam ego propono vobis hodie.

9 Sed cave tibi, & serva ^cteipsum valde, ne obliviscaris rerum illarum c Hebr. animam tuam, sic deinceps.
quas viderunt oculi tui, neque recedant ab ^danimo tuo ullo dierum vitæ d Hebr. corde.
tuæ, ut notas eas facias filiis tuis & ^enepotibus tuis: e Hebr. filiis filiorum tuorum, sic ver. 25.

10 Die *nimirum* quo stetisti coram Jehova Deo tuo in Chorebo, cum edixisset Jehova mihi, congrega mihi istum populum, ut audienda proponam eis verba mea, quibus discant timere me quibuscunque diebus victuri sunt super terram, & filios suos doceant:

11 Quò accedentes stabatis sub illo monte, cum mons ille arderet igne usque ad ^fsummum cælum, cum tenebris nube & caligine: f Hebr. cor cœli.

12 Tunc allocutū esse vos Jehovam e medio illius ignis: vocem verborū vos audivisse, at similitudinē nullā vos animadvertisse, præter vocem:

13 Et ipsum indicasse vobis fœdus suum, quo præcipiebat vos ^gobser- g Hebr. facere.

14 Me autem præcepit Jehova tempore illo docere vos statuta & judicia, ut exerceatis ea in ista terra, quò mox transaturi estis ad hæreditariò possidendum eam.

15 Quamobrem cavetote vobis ipsis valdè (nam non animadvertistis ullam similitudinē quo die allocutus est Jehova vos in Chorebo e medio illius ignis)

16 Ut non corumpatis ^hquicquam, & faciatis vobis sculptile similitudinē ullius simulachri, formam maris aut fœminæ,

17 Formam ullius animalis quod *sit* in terra, formam ullius avis alatæ quæ volat versus cælum,

18 Formam ullius repentis in terra, formam ullius piscis qui *sit* in aqua sub terra:

19 Etiam ut non sublatis oculis tuis versus cælū, cum aspexeris Solem aut Lunam aut stellas, ullam rem exercitus cœlestis, tum impellaris & incurvans te eis colas ea, quæ ⁱimpertitus est Jehova Deus tuus reliquis omnibus populis sub universo cœlo.

- 20 Vos enim assumpsit Jehova, & eduxit vos e catino^o ferri ex *Agypto*, ut essetis ei in populum hæreditarium, sicut *estis* hodierno die.
- 21 Quamvis Jehova percitus sit ira contra me propter verba vestra, & juraverit me non transiturum Jardenem, nec ingressurum terram illam optimam quam Jehova Deus tuus dat tibi in possessionem:
- 22 (Nam moriturus sum in hac terra, non sum transiturus Jardenem) vos tamen estis transituri, & hæreditariò possessuri terram illam optimam.
- 23 Cavete vobis ne obliviscamini fœderis Jehovæ Dei vestri, quod pepigit vobiscum, aut faciatis vobis sculptile, similitudinem ullius rei, quod interdixit tibi Jehova Deus tuus:
- 24 Nam Jehova Deus tuus ignis consumens est, *Deus* fortis zelotes.
- ^hHebr. inveterati fueritis. 25 Cum genueris filios & nepotes, & ^h habitatores veteres facti fueritis in ea terra, si corrupetis *quicquam*, & facietis sculptile similitudinem ullius rei, vel feceris aliquod malum in oculis Jehovæ Dei tui provocando eum:
- ⁱHebr. quòd pereundo peribitis. 26 Contestor contra vos hodie cælum & terram, ⁱ fore ut omnino pereatis quàm celerrimè e terra illa quò transituri estis Jardenem ad possidendum eam: non prolongabitis dies in ea, sed ^k omnino perdemini:
- ^kHebr. perdendo perdemini. 27 Aut disperget Jehova vos in alios populos, & reliqui fietis homines pauci in gentibus, quò Jehova vos abduxerit:
- ^lHebr. numeri, id est, faciles numeratu, ut Genes. 34. 30. 28 Et servietis illis Deis, operi manuum hominis, ligno aut lapidi, qui non vident, neque audiunt, neque comedunt, neque odorantur.
- 29 Quòd si requiretis inde *quisque* Jehovam Deum tuum, invenies, cum quæsieris eum ex toto corde tuo & ex toto animo tuo.
- 30 Cum angustia fuerit tibi, & obvenerint tibi omnes res istæ in extremitate dierum, si conversus usque ad Jehovam Deum tuum auscultaveris voci ejus:
- 31 Quandoquidem Jehova Deus tuus *est Deus* fortis, misericors, non deferet te, neque perdet te: nam non obliviscetur fœderis majorum tuorum, quod juramento sancivit illis.
- 32 Nam interroga nunc, a temporibus priscis quæ fuerunt ante te, inde ab eo die quo creavit Deus hominem super terram, ab una extremitate cœli usque ad alteram extremitatem cœli: num facta fuerit ^m res cuiusmodi hæc maxima, aut num audita fuerit similis ei:
- ^mHebr. secundum rem hanc maximam. 33 Num audierit *ullus* populus vocem Dei loquentis e medio ignis ut tu audisti, & vixerit:
- 34 Aut num tentaverit *ullus* Deus veniens assumere sibi gentem aliquam e medio alterius gentis, ⁿ probationibus, signis ac prodigiis, belloq; & manu forti & brachio extento, denique^o terroribus maximis: qualia sunt omnia quæ fecit pro vobis Jehova Deus vester in *Agypto* ante oculos tuos.
- ^oHebr. tu facies videre, ut Exod. 25. 40. 35 Tibi exhibita sunt videnda, ut cognoscas Jehovam esse Deum ipsum, nullum amplius *esse* præter eum.
- 36 E cœlis audiendam proposuit tibi vocem suam ut erudiret te: & in terra

terra exhibuit tibi videndum ignem suum maximum, nam verba ejus audisti e medio ignis.

37 Et propterea quod dilexit majores tuos ita ut elegerit semen *cujusq;* eorum post eum, ideo eduxit te presentia sua virtute sua maxima ex Ægypto:

38 Ut expellat gentes majores & robustiores te a conspectu tuo, ut introducat te, ut det tibi terram eorum in possessionem, sicut est hodie.

39 Scito ergo hodie & revocato in ^p animum tuum, Jehovam Deum ipsum esse in cœlis supernè & in terra infernè, nullum amplius esse: p Hebr. cor.

40 Et observato ^q cunctis diebus statuta ejus & præcepta ejus quæ ego præcipio tibi hodie, quibus bene sit tibi & filiis tuis post te: ut prolonges dies super terram illam quam Jehova Deus tuus dat tibi. q Hyperbaton in Hebræo contextu ad evidentiam restitui mus: simile est Gen. 10. 12. & infra 5. 10. & 12. r Hebr. ab heri & nudius tertio: vide in Gen. 31. 2. s Hebr. planities.

41 Tunc selegit Mosche tres civitates cis Jardenem, ad ortum Solis:

42 Ut confugeret illuc occisor qui occidisset proximum suum per imprudentiam, cum ipse non odisset eum anteà, & fugiens in unam ex illis civitatibus viveret:

43 Berzerem in ipso deserto in terra plana Rëubenitarum, & Ramothas in Gilhade Gaditarum, atque Golanem in Baschane Menaschitarum.

ANNOTATIO.

16 Quicquam] aut majestatem Dei, effingendo eam similitudine cum nullam habeat, aut fœdus & legem ejus, addendo vel detrahendo de ea, aut denique vos ipsos, aliter vivendo quam ex præscripto ejus. 19 Impertitum est] duobus argumentis a cultu celestium corporum dehortatur: uno, quod non homines illis, sed illa hominibus data sunt ut eis ministrent: altero, quod non uni alicui populo, sed omnibus sub universo cœlo data sunt utenda: facit enim Deus ut Sol suus oriatur super bonos & malos. 20 Ferri] labro sive vase in quo liquatur ferrum, ut 1. Reg. 8. 51. 34 Probationibus] si quis quæ legationem Moschis divinam esse confirmarunt Exod. 4. Belloq;] conflictu Dei contra Ægyptios in mari algolo, cujus ratione Mosche Deum virum belli vocat Exod. 15. 3. Terroribus] tam Ægyptiorum quam reliquorum populorum, qui ad famam illius terræ nihil contra eos moliri ausi sunt, ut promiserat Deus Exod. 23. 27. 41 Tunc selegit] prout præceperat Deus Num. 35. 14.

CAPUT V.

Mosche repetitum populo & explicatum Decalogum docet patribus quidem datum, sed ad filios propriè pertinere: se a Deo ipsis petentibus doctorem constitutum esse, ipsos vero obedientiam promississe: ideoq; hortatur ut promissum servant.

1 **H**ÆC autem illa est lex, quam proposuit Mosche filiis Jisraëlis: 2 Hæ testificationes illæ, statutaq; & judicia, quæ elocutus est Mosche apud filios Jisraëlis, cum exivissent ex Ægypto:

3 Cis Jardenem in ipsa valle e regione Beth-pehhoris, in terra Sichonis Regis Emoræorum habitantis Cheschbone, quem percusserat Mosche & filii Jisraëlis cum exivissent ex Ægypto:

4 Cum jam hæreditariò possiderent terram ejus & terram Hhogi Regis Baschanis amborum Regum Emoræorum, quæ est cis Jardenem, ab ortu Solis,

5 A Hharohhere quæ est ad ripam fluminis Arnonis, usque ad montem Sionis qui est Chermon:

6 Et omnia ipsa campestria cis Jardenem orientem versus usq; ad mare campestrium, sub ipsis decursibus collis.

a Hebr. in au-
ribus vestris.
b Hebr. obser-
vetis facier-
do, & sic de-
inceps.
Exod. 19.

c Hyperba-
ton ut supra
4. 40.
Exod. 20.

d Hebr. facere,
id est, cele-
brare.

- 7 Nam Moſche advocatis omnib^a Iſraëlitis, edixit eis, audi Iſraël ſta-
tuta & judicia illa quæ ego locuturus ſum hodie^a vobis audientibus: ut
discatis illa &^b obſervanter faciatis illa.
- 8 Jehova Deus noſter pepigit nobiſcum fœdus in Chorebo.
- 9 "Non cum patribus noſtris pepigit Jehova fœdus iſtud, ſed nobiſcu-
nos ii *ſumus qui hîc ſumus* hodie, nos omnes qui vivimus.
- 10 Facie ad faciem locutus eſt Jehova vobiſcum in monte illo e medio
ignis,
- 11 (Ego ſtabam inter Jehovâ & inter vos tempore illo, ad referendûm
vobiſ ſermonē Jehovæ: timebatis enim propter ignem illum, neq; aſcen-
diſtis illum montem)^c dicendo:
- 12 Ego ſum Jehova Deus tuus, qui eduxi te e terra Ægypti e domo
ſervorum.
- 13 Ne ſit tibi ullus Deorum alienorum ante faciem meam.
- 14 Ne facias tibi ſculptile, ullam imaginem eorum quæ ſunt in cœliſ ſu-
prâ, aut quæ ſunt in terra infrâ, aut quæ ſunt in aquis infra terram:
- 15 Ne incurves te illiſ, neque colas ea: nam ego Jehova Deus tuus ſum
Deus fortis zelotes, viſitans iniquitatem patrum in filioſ in nepoteſ & in
abnepoteſ, in eoſ qui odio proſequuntur me:
- 16 Exercens verò benignitatem in milleſimoſ a patribuſ qui diligunt
me, id eſt, qui obſervant mandata ejus.
- 17 Ne aſſumas nomen Jehovæ Dei tui in vanum: nam non relinquet
impunem Jehova eum, qui aſſumpſerit nomen ejus in vanum.
- 18 Obſerva diem ſabbathi ut ſanctifices illum, quemadmodum præ-
cepit tibi Jehova Deus tuus.
- 19 Sex diebuſ operaberis, & facies omne opus tuum:
- 20 Dieſ verò ſeptimiuſ ſabbathum eſt Jehovæ Deo tuo: ne faciaſ ullum
opus, tu, aut filiuſ tuuſ, aut filia tua, aut ſervuſ tuuſ, aut ancilla tua, aut
boſ tuuſ, aut aſinuſ tuuſ, aut ullum jumentum tuum, aut peregrinuſ tu-
uſ qui eſt intra portaſ tuas, ut quieſcat ſervuſ tuuſ & ancilla tua ſicut tu:
- 21 Et memineriſ te ſervû fuiſſe in terra Ægypti, Jehovam verò Deum
tuum eduxiſſe te inde manu forti & brachio extenſo: idcirco præcipit ti-
bi Jehova Deus tuuſ^d ut obſerves diem iſpſum ſabbathi.
- 22 Honora patrem tuum & matrem tuam, quemadmodum præcepit
tibi Jehova Deus tuuſ, ut prolongēt dieſ tuoſ, & bene ſit tibi ſuper illam
terrâ quam Jehova Deus tuuſ dat tibi.
- 23 Ne occidaſ.
- 24 Neque ſcorteriſ.
- 25 Neque fureriſ.
- 26 Neque proferas contra proximuſ tuum teſtimonium falſum.
- 27 Neque concupiſcaſ uxore proximi tui, neq; expetaſ domum pro-
ximi tui, agrum ejus, aut ſervum ejus, aut ancillam ejus, bovem ejus, aut
aſinuſ ejus, denique quicquid eſt proximi tui.

- 28 Hæc verba edixit Jehova toti congregationi vestræ in ipso monte, e medio ignis nubis & caliginis, voce magna, neq; ^{e Hebr. addit, sub. allo-} ulterius perrexit: sed ^{qui tota con-} inscripsit illa duabus tabulis lapideis quas dedit mihi.
- 29 Fuit enim cum audissetis vocem illam e medio tenebrarum illarum & montis ardentis igne, ut accedentibus ad me omnibus primoribus tribuum vestrarum & senioribus vestris,
- 30 Diceretis, en, ostendit nobis Jehova Deus noster gloriã suam & magnitudinem suam, & vocem ejus audivimus e medio ignis: hodierno die vidimus ista: si pergeret Deus loqui cum homine, an viveret?
- 31 Nunc itaque quare moreremur? nam absumeret nos ignis ille maximus: si pergeremus deinceps audire vocem Dei nostri, utiq; moreremur.
- 32 [¶] Nam quæ est ulla caro, quæ audita voce Dei viventis loquentis e medio ignis sicut nos, possit deinde vivere?
- 33 Accede tu & audi quæcunq; dicturus est Jehova Deus noster: deinde tu eloquitor nobis quæcunq; edixerit Jehova Deus noster tibi, ut postquam audiverimus faciamus.
- 34 Itaq; audiens Jehova vocem verborum vestrorum cum alloqueremini me, dixit Jehova mihi, audi vi vocem verborum populi hujus quibus alloctuti sunt te, quæcunq; locuti sunt, bene sunt locuti.
- 35 [¶] O si esset hic eorum animus illis ad timendum me & observandum omnia præcepta mea omnibus diebus, ut bene esset eis & filiis eorum in seculum.
- 36 I, edicito illis, ^h revertimini ad tentoria vestra.
- 37 Tu autem hîc consiste apud me, & edicam tibi omnia præcepta statutaq; & judicia illa quæ docebis eos, ut exerceant illa in ea terra quam ego do eis possidendam hæreditariò.
- 38 Observanter igitur facitote quemadmodum præcepit Jehova Deus vester vobis: ne recedite dextrorsum aut sinistrorsum.
- 39 Totâ illâ viâ quam præcepit Jehova Deus vester vobis itote, ut vivatis, & bene sit vobis, & prolongetis dies in ea terra quam hæreditariò possessuri estis.

^f Hebr. bene fecerunt quicquid locuti sunt.
^g Hebr. quis det ut sit cor eorum.
^h Hebr. revertimini vobis. Exo. 20. 19.

ANNOTATIO.

¹ Hæc autem] Exordium sive propositio sequentium: quam obrem nos sex istos versus ad principium capitis 5. retulimus.
⁶ Mare campesium] mortuum, sive salsum, id est, Asphaltiten lacum: vide supra 3. 17. ⁹ Non cum patribus] iis qui ante factus in Chorebo pactum mortui sunt: nam Legis pactum tum primum cepit, cum in Chorebo Lex promulgata est. Fuit quidem fœdus substantiâ idem initum cum Abrahamo, renovatum in deserto, & planè in Christo exhibitum: sed formâ pro temporum personarumque ratione diversum dicitur: vide ad Hebræos 8. ¹⁰ Facie ad faciem] id est, admodum familiariter. ¹⁶ Id est] hæc veluti Moëhis verba exegeticè posita sunt: ut etiam adduntur quædam supra ea quæ in Exodo dicitur pronunciasse Deus, infra ver. 18. 20. 21. 22. ³² Nam quæ est] q. d. miraculum est quòd jam vivimus: sed idem periculum subire metuimus.

CAPUT VI.

Moësche doctoris officium præstans Decalogum antè propositum hîc incipit explicare: duo priora ejus præcepta exponit, & bonum ex eorum observatione eventurum monstrat.

- 1 **H**oc autem est præceptum, statuta, judiciaq; illa, quæ præcepit Jehova Deus vester ut doceã vos, ut exerceatis ea in terra, quòd mox transaturi estis ad hæreditariò possidendam eam:

2 Ut timeas Jehovam Deum tuum observando omnia statuta ejus & praecepta ejus quae ego praecipio tibi, tu & filius tuus & nepos tuus omnibus diebus vitae tuae, & ut prolongent dies tuos.

3 Audi igitur Jisraël, & observāter facito, quo bene erit tibi, & quo augetis valde (quemadmodum dixit Jehova Deus patrum tuorum tibi) in terra affluente lacte & melle.

4 Audi Jisraël: Jehova Deus noster, Jehova unus est.

^aHebr. Toto valde tuo. 5 Itaque diligito Jehovam Deum tuum ex toto corde tuo, & ex toto animo tuo, & ex^a totis viribus tuis.

6 Et sunt verba ista quae ego praecipio tibi hodie, in corde tuo:

^bHeb. ex acui to filiis: metaphorā a bellatorib⁹, qui arma acciunt ut facilius in hostes penetrēt: sic jubet proponere parētes libris suis doctrinam Dei quam accommodatissimē. 7 Eaquē^b acutē ingerito filiis tuis: ac loquitor de eis^c cum sedes domi tuae, & cum ambulas per viam aliquam, cum cubas & cum surgis: (tuos)

8 Etiā^d alligato ea in signū manui tuae, & sunt p^e frontalib. inter oculos 9 Penique inscribito ea postibus domus tuae, & portis tuis.

10 Et esto, cum introduxerit te Jehova Deus tuus in terram quam juramento promisit majoribus tuis Abrahamo Jitzchako Jahhakobo se daturum tibi, in civitates maximas & optimas quas non aedificasti,

11 Et in domos plenas omni bono quas non implevisti, & ad cisternas effossas quas non effodisti, ad vineas & oliveta quae non plantasti, & comedens saturatus fueris:

12 Ut caveas tibi ne obliviscaris Jehovae, qui eduxit te e terra Aegypti e domo servorum.

13 Jehovā Deum tuū timeto, & ipsum colito, ac per nomē ejus jurato.

^eHeb. ne ambulate post 14 Ne sequimini Deos alienos, e diis populorum qui circumstant vos:

15 (Nam Deus fortis zelotes Jehova Deus tuus est in medio tui) ne accensus irā Jehova Deus tuus in te perdat te e superficie terrae.

16 Ne tentate Jehovā Deum vestrū, quemadmodū tentastis Massā.

^fExod. 17. 7. ^dHeb. observando observate. 17 Diligenter observate praecepta Jehovae Dei vestri, & testimonia ejus statutaquē ejus quae praecipit tibi.

18 Et facito quod rectum & quod bonum videtur in oculis Jehovae (ut bene sit tibi, & ingressus haereditariō possideas illam terram quam juramento promisit Jehova majoribus tuis)

^gNum. 33. 52. 19 Expellendo omnes inimicos tuos a facie tua: quemadmodum locutus est Jehova.

^hHeb. cras: sy necdoche. 20 Cumquē interrogaverit te filius tuusⁱ posthac, dicendo, quid sibi volunt testimonia statutaquē & judicia illa quae praecipit Jehova Deus noster vobis?

21 Dicito filio tuo, servi eramus Parhhoni in Aegypto: sed eduxit nos Jehova ex Aegypto manu forti,

22 Cum edidisset Jehova signa prodigiaquē maxima & pessima contra Aegyptios, contra Parhhonem & contra totam familiam ejus ante oculos nostros.

23 Eduxit autem nos inde, ut introduceret nos ad dandum nobis terrā hanc, quam juramento promiserat majoribus nostris;

24 Et præcepit nos Jehova exercere omnia statuta ista, timendo Jehovam Deum nostrum, ut bene sit nobis omnibus diebus, ut nos conservet in vita sicut hodie. *f* Heb. in bonum nobis.

25 Et justitia erit nobis, si observanter fecerimus cuncta hæc præcepta coram Jehova Deo nostro, quemadmodum præcepit nobis.

ANNOTATIO.

2 *Prolongent*] timor Dei & mandatorum observatio sint tibi causa diuturnæ vitæ. 7 *Cum sedes etc.*] id est nunquam intermittas inculcare ea periphrasis a situ hominis. 8 *Alligato*] vide Exodi 13.9. 25 *Justitia*] conditionalis, si observanter fecerimus, &c. vide Rom. 10.5.

CAPUT VII.

Dehortatur ab idololatria & a personis & rebus in eam inducentibus: proponit ampla præmia acquiescentibus exhortationi suæ, & graves pœnas renitentibus.

1 M introduxerit te Jehova Deus tuus in eam terram, quod tu mox ingressurus es ad possidendum eam, & dejecerit gētes magnas a facie tua, Chittæam & Girgaschæam & Emoræam & Canaanæam & Perizzæam & Chivvæam & Jebusæam, septem gentes majores & robustiores te,

2 ^aExpofueritq; eas Jehova Deus tuus tibi ut pcutias eas: ^bomnino inter necioni devoveto eas, ne pangito cum eis fœd⁹, neq; gratiā facito eis, *a* Heb. dederit eas ante faciem tuā: sic vers. 23. *b* Heb. devovendo devoveto.

3 Neq; conjungito te affinitate cum eis, filiam tuam ne dato filio ullius earum, & filiam ullius ne accipito pro filio tuo: *c* Heb. a post me.

4 (Abduceret enim filium tuum a sequendo me, & colerent Deos alienos, quam obrem accensus irā Jehova in vos perderet vos celeriter)

5 Quin potius sic facito eis, altaria earū diruitote, & statuas earū frangitote, etiam lucos earum succidite, & sculptilia earum comburite igne.

6 Nam populus sanctus es Jehovæ Deo tuo: te selegit Jehova Deus tu⁹, ut sis ei in populū peculiare p̄ omnib. populis qui sunt sub universo cœlo.

7 Non eo quod plures essetis omnibus reliquis populis, amore pro- *d* Heb. ppter multitudinē vestram præ omnibus populis.

pendit Jehova in vos ac selegit vos: vos enim eratis paucissimus omnium quorum populorum: *e* Heb. ppter dilectionem Jehovæ quæ dilexit vos: Eclipsis contra jugati.

8 Sed eo quod diligit Jehova vos, & eo quod servat juramentum illud quod juraverat majoribus vestris, eduxit vos Jehova manu forti: ac redemit te a domo servorum, e manu Parhhonis Regis Ægypti.

9 Agnoscito igitur Jehovam Deum tuum esse Deum ipsum, Deum fortissimum, fidelissimum, observantem fœderis sui & benignitatis suæ erga diligentes se & observantes mandata sua in mille ætates,

10 Et rependentem odio habentibus se cuiq; in faciem ejus perdendo eum: non dilaturus est odio habenti se, in faciem ejus rependet ei.

11 Observato igitur mandatum statutaq; & judicia illa, quæ ego præcipio tibi hodie ut facias ea.

12 Eritq; propterea quod audientes judicia ista observaveritis ac feceritis ea, ut observet Jehova Deus tuus tibi fœdus illud & benignitatem, quam juramento promiserat majoribus tuis.

13 Diliget enim te & benedicet tibi atq; augebit te, benedicet inquam fructui ventris tui & fructui terræ tuæ, frumento tuo mustoq; tuo & oleo tuo, fœtui bouum tuarum & gregibus pecudum tuarum in ea terra quam juramento promiserat majoribus tuis se daturum tibi.

^fHeb. infœcundus aut infœcunda. 14 Benedictus eris præ omnibus populis: non erit in te^f ullus ullave sterilis, etiam in jumentis tuis.

15 Et amovebit a te Jehova omnem morbum: & nullos languores Ægyptiorum pessimos quos nosti, imponet tibi, sed indet eos omnibus odio habentibus te.

16 Absumito, inq̃, omneis illos populos quos Jehova De⁹ tu⁹ dat tibi, ne parcito ocul⁹ tuus illis: neq; colito Deos eorū, quia tendicula id esset tibi.

^gHeb. corde. 17 Si dicas in^e animo tuo, majores sunt istæ gentes me, quomodo possem expellere eas?

^hHeb. recordando recordare. 18 Ne timeto ab eis: ^h fideliter recordare eorum quæ fecit Jehova Deus tuus contra Parhhonem & totam Ægyptum,

ⁱHeb. tentationū: vide supra in 4. 34. 19 Probationum illarum maximarum quas viderunt oculi tui, & signorum prodigiorumq; manusq; illius fortis & brachii extenti, quibus eduxit te Jehova Deus tuus: sic facturus est Jehova Deus tuus omnibus illis populis a quorum facie times.

20 Sed etiam *tanquam* crabronem immittet Jehova Deus tuus in eos, donec pereant qui reliqui fuerint, quiq; absconderint se a facie tua.

21 Ne consternator metu illorum: nam Jehova Deus tuus in medio tui est, Deus fortis magnus & formidabilis.

^kHeb. paulisper paulisper. 22 Et quanq̃ dejiciet Jehova Deus tuus gētes illas a facie tua ^k paulatim, non poteris consumere eas celeriter, ne^l numero superent te bestię agri.

^lHeb. multiplicentur super te. 23 Exponet tamen eas Jehova Deus tuus tibi, & divexabit eas vexatione maxima donec perdantur,

24 Et tradet Reges earum in manum tuam, ut perdas nomen eorū sub cœlis: non consistet quisquam coram te donec perdideris eos.

^mHeb. sculptilia deorū. 25 Sculptiles deos earum comburite igne: ne concupiscas argentum vel aurum *quod sit* in eis, ut accipias tibi, ne illaqueeris eo, nam abominationi est Jehovæ Deo tuo:

ⁿHeb. detestando detestare, & abominando abominare. 26 Ut ne inferens rem abominabilem domum tuam sis anathema, *scilicet* cut ea est: ⁿ omnino detestare eam, & prorsus abominare eam, quia anathema est.

ANNOTATIO.

2. Devoto eas] sub. perstantes in idololatria, ut ostendit ver. 4. sic in conservatione Rachabæ atque connubio & aliis quæ exemplis contra hoc mandatum Israëlitæ non venerunt. 16. Absumito] Regressio ad mandatum quod intermissum fuerat inde a ver. 6. 20. Tanquam crabronem] vide in Exo. 23. 28.

CAPUT VIII.

Omnium mandatorum Dei observationem inculcat, inde pendere vitam & felicitatem docens: quam hortationem confirmat duobus argumentis, ab admirabili Dei ductu per annos quadraginta, & a maxima loci promissi commoditate.

i UNUM.

- V**NUM QUODQUE præceptum quod ego præcipio tibi hodie^a observanter facitote, ut vivatis & augeamini, ac ingres-^a Heb. obser-
si possideatis hæreditariò terram illam quam juramēto pro-
misit Jehova majoribus vestris. <sup>vatore faci-
endo.</sup>
- 2 Et recordare totius istius viæ, qua deduxit te Jehova Deus tuus jam
quadraginta annos per ipsum desertum, ut affligeret te tentādo te^b ad co-
gnoscendū id qđ erat in^b animo tuo, utrū observares præcepta ej⁹ necne. ^b Heb. corde:
sic deinceps.
- 3 Affixit enim te & fecit ut esurires, sed cibavit te man, quod nō cogno-
veras neq; cognoverant majores tui: ut notum faceret tibi non solo^c pane
vivere hominē, sed omni^c eo quod prodit ex ore Jehovæ vivere hominē. ^c vel cibo: sy-
nechoche.
- 4 Vestimentum tuum non veteravit^d quin tegumento sit tibi, & pes
tuus non^e intumuit, jam quadraginta annos. ^d Hebr. ne sit
super te: q. d.
divinitus fa-
ctum est: ut
tamdiu vesti-
mentis tuis
commodè
utereris.
- 5 Agnosce ergo cum animo tuo, ut erudit quis filium suum, Jehovam
Deum tuum erudire te. ^e Heb. ferme-
tarius est, id
est, intumu-
it, ut massa
fermentata
solet: vel nō
pinsuit, id
est, pressit
terrā nudus,
ut solet pes
pistoris mas-
sam subige-
re.
- 6 Et observa pcepta Jehovæ Dei tui, ambulādo p vias ej⁹ & timēdo eū.
7 **Q**UANDO QUIDEM Jehova Deus tuus mox introducturus est te
in terram optimam, terram irriguam fluminibus aquarum, fontib. & vo-
raginibus prodeuntibus in convalle & in monte quoque,
8 Terram feracem tritici & hordei & vitis & ficus & malogranati, terrā
feracem oleæ^f oleosæ & mellis, ^f Heb. olei
- 9 Terram in qua non comedes cum penuria panem, neq; egebis quoq;
in ea, terram e^g cujus lapidibus ferrum, & e^g cujus montibus excides æs:
10 Cūm comederis & saturatus fueris, benedicito quoq; Jehovæ Deo
tuo in illa terra optima quam dederit tibi.
- 11 Caveto tibi ne obliviscaris Jehovæ Dei tui, non observādo præcepta
ejus judiciaq; ejus & statuta ejus quæ ego præcipio tibi hodie:
12 Ne, cūm comedens saturatus fueris, & domos bonas extruxeris ac
inhabitaveris,
13 Armenta^hq; tua & greges tui aucti fuerint, ac argentum & aurum au-
ctum fuerit tibi, denique quicquid est tibi auctum fuerit,
14 Efferat se animus tuus, & obliviscaris Jehovæ Dei tui, qui eduxit te
e terra Ægypti e domo servorum:
15 Qui duxit te per desertum illud maximum & formidabile, abundans
anguibus presteribus & scorpionibus, ac siticulosum ubi non sunt aquæ,
qui produxit tibi aquamⁱ e rupe, ex ipso saxo:
16 Qui in eo deserto cibavit te man, quod non noverant majores tui,
ut affligeret te, & ut tentaret te ad benefaciendum tibi^g ad extremum: ^g Heb. in ex-
tremitate
tua, id est,
tandem.
- 17 Neq; dicas cum animo tuo, virtus mea & robur manus mee paravit
mihi opulentiam hanc.
- 18 Sed recordare Jehovæ Dei tui, quia ipse est qui dat tibi virtutem ad
comparandum opulentiam, ut præstet fœdus suum quod juramento san-
civerat majoribus tuis, sicut est hodie. ^h Heb. obli-
scendo obli-
tus.
- 19 Erit enim si^h omnino oblitus Jehovæ Dei tuiⁱ secut⁹ fueris deos alie-
post.

nos, & colens eos incurvaveris te eis (contestor contra vos diem hunc *studfore*) ut ^k omnino pereatis:

^k Hebr. per-
cundo per-
eatis.

20 Sicut hæ gentes quas Jehova perdiderit a facie vestra, ita pereatis, propterea quod non auscultaveritis voci Jehovæ Dei vestri.

A N N O T A T I O.

2 Ad cognoscendum] id est, ut tu cognoscas: nam Mosche hic verum legis usum explicat de quo Apostolus Galat. 3. 3. *quod prodit*] id est, omni re cui Deus verbo suo alendi nos facultatem indit, quasi imperans ei ut hoc faciat & verbo suo pre-
stans. 15 *Eripe, ex]* ingeminatione nominis alludere videtur ad duo ejus generis beneficia in deserto præstata, Exod.
17. & Num. 20.

C A P U T IX.

Mosche Jisraëlitas propria justitiæ opinione omnino spoliens, omnia beneficia gratuita Dei bonitati accepta ferenda docet: quod confirmat rebellionum superiorum commemoratione.

1 **A**UDI Jisraël, tu transiturus es die hac Jardenem, ut ingressus hæreditariò possideas ^ggētes majores & robustiores te, civitates magnas & munitas *assurgentes* in cælum usque.

Num. 13. 22.
& 33.

2 Populum magnum & excelsum, filios Hhanakitarū, quos tu novisti, & *de quibus* tu audivisti, quis consisteret coram filiis Hhanakitarū?

3 Scito ergo hodie Jehovam Deum tuum ipsum qui trāsīt ante te ignē esse consumentē, ipsum perditurū eos, & ipsum prostraturum eos ante te, ut expellas eos & perdas eos celeriter, quemadmodum Jehova dixit tibi.

a Hebr. corde.

4 Ne loquitor cum ^aanimo tuo, cū expulerit Jehova Deus tuus eos a facie tua, dicendo, propter justitiam meam introduxit me Jehova ad hæreditariò possidendum terram hanc, ut propter improbitatem gentium istarum Jehova expellit eas a facie tua.

b Hebr. rectū
cordis.

5 Nequaquam propter justitiam tuam aut propter ^brectum animum tuum ingressurus es ad possidendum hæreditariò terram earum: sed propter improbitatem gentium istarum Jehova Deus tuus expellit eas a facie tua, & ut præstet verbum quod juramento promisit majoribus tuis Abrahamo, Jitzchako, & Jakhakobo.

6 Ut autem cognoscas nō propter justitiam tuam Jehovā Deum tuum dare tibi terram istam optimam ad hæreditariò possidendū eam, sed populum durum cervice esse te:

7 Recordare, ne obliviscitor eorum quib. effecisti ut irā efferveret Jehova Deus tuus in ipso deserto, inde ab ipso die quo exivisti e terra Æ-

c Hebr. perversi
tētes, vel mu-
tationis cau-
sam afferen-
tes, ut infra
vers. 24. vide
suprà in 1. 26
Exod. 32.

gypti usque dum venistis in hunc locum, ^cperversi fuistis contra Jehovā. Etiam in Chorebo fecistis ut efferveret irā Jehova: nam percussus fuit irā Jehova contra vos ad perdendum vos:

8 Cum ascendissem montē ipsum accepturus tabulas lapideas, tabulas ipsas fœderis qđ pepigerat Jehova vobiscū, & confedisē in ipso mōte quadraginta dies & x l. noctes, cibum non comedissem, nec aquā bibissem,

9 Et daret mihi Jehova duas illas tabulas lapideas scriptas digito Dei, quibus inerat secundum omnia illa verba quæ locutus fuerat Jehova vobiscū in eo monte e medio ignis die congregationis.

Exod. 20.

11 Fuit

11 Fuit enim exactis quadraginta dieb. & quadraginta noctibus, cum daret mihi Jehova duas illas tabulas lapideas, tabulas ipsas fœderis,
12 Ut ediceret Jehova mihi, surge descende celeriter hinc, nam corrumpit se populus tuus quem eduxisti ex Ægypto, recesserunt citò ab ea via quam præstitui ipsis, fecerunt sibi^d fusile.

^d Hebr. fusi-
ram, ut vers.
16.

13 Præterea allocutus est Jehova me dicendo, cōsyderavi populū hunc, ecce autem populus durus cervice est:

14 Desiste a me, ut perdam eos & deleam nomen eorum sub cœlis, efficiam autem te in gentem robustiorem & majorem ea.

15 Quamobrē convertens me descendi ex ipso monte (mons autem ille ardebat igne) cū duabus tabulis ipsis fœderis in ambab⁹ manibus meis.

16 Cumq; inspicerem quòd ecce peccaveratis Jehovæ Deo vestro, facientes vobis vitulum fusilem, recesseratis celeriter ab ea via quam præstituerat Jehova vobis:

17 Apprehendens duas illas tabulas, abjeci eas ab ambabus manibus meis, & confregi eas ante oculos vestros.

18 Deinde prorui corā Jehova sicut prius, quadraginta dies & quadraginta noctes (cibum non comedi & aquam non bibi) propter omnia peccata vestra quibus peccaveratis, faciendo quod malum *videtur* in oculis Jehovæ, provocando eum:

19 Metuebā enim ab ira illa & quidē æstuante, qua efferbuerat Jehova contra vos ad perdendum vos: & auscultavit Jehova mihi etiam vice illa.

20 In Aharonē quoq; irā percitus est Jehova valde ad perdendū eum: sed supplex oravi etiam pro Aharone eodem tempore.

21 Peccatum autē vestrū, ipsum quē feceratis vitulū accipiēs combussi igne, & contrivi eum molēdo optimē donec cōminutus esset in pulverē: & projecì pulverem ejus in torrentem, qui descendit ex illo monte.

22 Etiam Tabbheræ, & Massæ, & Kibrothis-taavæ fecistis ut Jehova effervesceret irā.

Num. 11. 3.
Exod. 17. 7.
Num. 11. 34.
Num. 13.

23 Item cū mitteret vos Jehova Kadescho-barnehhæ, dicendo, ascendite & hæreditariò possidete terrā istam quam traditurus sum vobis: rursus^e occasionem dedistis mutādi præstitutum Jehovæ Dei vestri, cū nō crederetis ei, neque auscultaretis voci ejus.

^e Heb. fecistis ut mutaretur, ut suprà vers. 7.

24 Perversi fuistis erga Jehovam, ex quo die cognovi vos.

25 Cū autem proruere coram Jehova quadraginta illos dies & quadraginta noctes quibus^f dixi me proruisse, eo quòd dixerat Jehova se perditurum vos:

^f Heb. prui, vel feci me proruere: suprà ver. 18.

26 Supplex oravi Jehovam dicens, Domine Jehova, ne perditò populum tuum, & quidem possessionis tuæ: quem redemisti magnitudine tua, quem eduxisti ex Ægypto manu forti.

27 Recordare servorum tuorum Abrahami Jirzchaki & Jahlhakobi, ne respice ad duritiē populi hujus, & ad improbitatem ej⁹ & ad peccatū ej⁹:

^g Heb. ppter non posse Jehovā. Num. 14. 16.

28 Ut non dicant incolæ illius terræ unde eduxisti nos, propterea quòd

nō poterat Jehova introducere eos in illam terram quam promiserat eis:
 & ^h quia oderat eos, eduxit eos ad morte afficiendum eos in deserto illo.
 29 Attamen sunt populus tuus, & *quidem* possessionis tuæ, quem edu-
 xisti virtute tua maxima, & brachio tuo extento.

A N N O T A T I O.

1 Gentes id est, regionem gentium: metonymia, nam gentes delendæ erant. 8 Etiam in Chorebo ubi liberationis re-
 centis recordatio, præsentis Dei respectus, & fœdus recens initum vos, ut cum maximè, debuerat continere.

C A P U T X.

*Mosche instaurationem fœderis a Deo, novarum tabularum traditione, Levitarum insti-
 tutione, & deleta Aharonis ac populi rebellionē testatam repetens, populum ad gratum erga
 Deum animum hortatur.*

Exod. 34.

1 **T** E M P O R E illo edixerat Jehova mihi, dola tibi duas tabulas
 lapideas sicut illæ priores *erant*, & ascēde ad me in montem,
 facitoq; tibi ^a arcam ligneam:

2 Ut inscribam istis tabulis eadem verba, quæ fuerant in ta-
 bulis illis prioribus quas fregisti, deinde ponas eas in arca illa.

3 Facta itaque arca e lignis Schittim, dolavi duas tabulas lapideas sicut
 illæ priores fuerāt, & ascendi montē cum duab. illis tabulis in manu mea.

4 Inscripsit ergo tabulis illis secundum scripturam priorem eadem de-
 cem verba, quæ edixerat vobis Jehova in mōte e medio ignis, die congre-
 gationis: & dedit eas Jehova mihi.

5 Tunc convertens me descendi e monte, & posui tabulas illas in arca
 quam feceram: quæ fuerunt ibi, quemadmodū præceperat mihi Jehova.

Num. 33. 30.
& sequent.

6 Quod autem filiis Jisraëlis progressis e puteis filiorū Jahhakanis, &
 Mosera, ^a ibi mortuus est Aharon & sepultus ibidem, functusq; est sacer-
 dotio Elhhazar filius ejus loco ejus,

7 Cum inde Gudgodam, & Gudgoda per Jotbatham progredierentur
^a terram *versus irriguam* fluminibus aquarum:

Num. 8. 14.

8 Tempore illo separaverat Jehova tribum Leviticam ad portandum
 arcam fœderis Jehovæ, ad standum coram Jehova ut ministraret ipsi & ad
 benedicendum in nomine ipsius, usque in diem hunc.

Num. 18. 20.
23. & 24.

9 Idcirco non est Levitæ pars aut possessio cum fratribus suis: Jehova
 est possessio ejus, quemadmodum locutus est Jehova Deus tuus ei.

10 Sic cum ego stetissem in illo monte sicut diebus prioribus, quadra-
 ginta dies & quadraginta noctes, exaudivit me Jehova etiam vice illa, no-
 luit Jehova perdere te:

^a Heb. in p-
fectionem.

11 Sed edixit Jehova mihi, surge, ^a suscipe profectionem ante populum
 hunc, ut ingressi possideant hæreditariò terram, quam juramento promi-
 si maioribus eorum me daturum eis.

12 Nunc itaq; Jisraël, quid Jehova Deus tuus petit abs te, nisi ut timeas
 Jehovam Deum tuum, ambules in omnibus viis ejus, & diligas eum, &
 colas Jehovam Deum tuum ex toto corde tuo, & ex toto animo tuo:

13 Ob-

Caput XI.

345

13 Observando præcepta Jehovæ & statuta ejus, quæ ego præcipio tibi hodie, ut bene sit tibi?

14 En Jehovæ Dei tui sunt cæli & cæli cælorum, terra & quicquid est in ea:

b Hebr. in bonum tibi, ut supra 6.24.

15 Attamen tantum in majores tuos propensus fuit amore Jehova diligendo eos, unde selegit semen eorum post eos, vos inquam præ omnibus populis, sicut est hodie.

16 Circumcidite ergo præputium cordis vestri, & cervicem vestram ne obdurate amplius.

17 Nam Jehova Deus vester, is est Deus Deorum & dominus dominorum, Deus fortissimus, maximus, potentissimus, summeque formidabilis, qui non accipit personam, neque recipit munus:

c Hebr. recipit faciem.

18 Agit causam pupilli & viduæ, & amat peregrinum dando ei cibum & vestimentum.

19 Itaque amate peregrinum, quia peregrini fuistis in terra Ægypti.

20 Jehovam Deum tuum timeto, eum colito, & ei adhæreto, ac per nomen ejus jurato.

21 Ipse est laus tua, idemque Deus tuus, qui fecit apud te res maximas & formidabiles istas, quas viderunt oculi tui.

22 Ad septuaginta animas descenderunt patres tui in Ægyptum: nunc autem disposuit te Jehova Deus tuus, ut sis sicut stellæ cæli multitudine.

ANNOTATIO.

1 Tempore illo cum meis precibus ira ejus conquevisset. Arcam ligneam] temporariam, ubi hæc tabulæ tantisper conservarentur dum arca fœderis fabricata esset, in qua deinde erant collocandæ, Exo. 25.21. 6 Et Mosera] hysterosis, ut apparetur Num. 33.31. Ibi] in eo progressu de quo ver. 7. Relativum est præpositum suo antecedenti: confer cum Num. 20.22. & 33.38. 7 Terram versus iram] fines Moabitarum in quibus sunt decursus Arnonis: vide Num. 21.14. & 15. 8 Tempore illo] de quo supra ver. 1. 14 Cæli cælorum] id est, summi cæli, ut 1. Reg. 8.27. 16 Circumcidite] id est, tollite ex animo vestro quod divini voluntati repugnat, nimirum carnem peccato obnoxiam Colof. 2. 11. Metaphora a corpore ad animum, ut altera sequens de cervice. 17 Deus deorum] id est, supremus omnium, qui munus aliquod divinum gerunt, ut sunt Angeli & homines, & verissimus Deus: vide in Gen. 9.25.

CAPUT XI.

Mosche primum præceptum inculcans, commendat observationem ejus a beneficiis antè acceptis & præstantia terræ promissa: ideoque hæc diligenter memorari & filios doceri jubet: deinde post ingressum in terram monumentum publicum benedictionis & maledictionis quæ mandatis Dei conjuncta sunt, institui præcipit.

1 **ET** A QUE diligit Jehovæ Deum tuum, & observato observationem ejus & statuta ejus judiciaque ejus & præcepta ejus omnibus diebus:

2 Et agnoscite hodie non penes filios vestros (qui non novērunt neque sunt experti) fuisse eruditionem Jehovæ Dei vestri, magnitudinem ejus, manum ejus fortem & brachium ejus extensum,

3 Nimirum signa ejus & facta ejus quæ fecit in medio Ægypti, adversus Parthionem Regem Ægypti & adversus totam terram ejus,

4 Quæque fecit exercitui Ægyptiorum equis ejus & curribus ejus, quod fecit ut aquæ maris algosi inundarent super faciem eorum cum persequerentur vos, ita ut perdiderit eos Jehova usque in diem hunc,

5 Et quæ fecit in deserto, donec perveniretis ad locum hunc,

6 Et quod fecit Dathani & Abiramo filiis Eliabi filii Rëubenis, cum aperiens terra os suū absorbit eos & domos eorū & tentoria eorū, & omnia corpora viventia quæ^a sequebantur eos in medio totius Jisraëlis:

^a Hebr. quæ erant in pedibus eorum, ut Exo. 11. 8

7 Sed oculos vestros fuisse, qui viderunt quodque opus Jehovæ maximum quod fecit.

8 Observatore igitur quodque præceptum quod ego præcipio tibi hodie, ut roboresmini, & ingressi hæreditariò possideatis terram, quò mox transaturi estis ad hæreditariò possidendum eam:

9 Et ut prolongetis dies super illam terram, quam juramento promissit Jehova majoribus vestris se daturum eis, id est, semini eorum: terram affluentem lacte & melle.

10 Terra enim quò mox ingressurus es ad hæreditariò possidendum eam, non est ut terra Ægypti unde exivistis, ut semines semen tuū, deinde

^b Hebr. pede tuo, videlicet deferendo aquam, & rivos ducendo.

irriges^b labore pedis tui sicut hortum olitorium:

11 Sed terra illa quò mox transaturi estis ad hæreditariò possidendum eam, terra montium & convallium est, ad pluviam cœli imbibit aquam:

^c Hebr. anni, antecedens, p. relativo. ^d Hebr. auscultando auscultaveritis.

12 Est terra quam Jehova Deus tuus curat, jugiter oculi Jehovæ Dei tui intenti sunt in eam a principio anni usque ad finem^c ejus.

13 Erit itaque si^d seriò auscultaveritis præceptis meis quæ ego præcipio vobis hodie, diligendo Jehovam Deum vestrum & colendo eum ex toto corde vestro & ex toto animo vestro,

14 Ut de pluviam terræ vestræ tempore suo, tempestivam & serotinam, sic colligas frumentum tuum & mustum tuum & oleum tuum:

15 Etiā de herbā in agro tuo p. jumentis tuis, ut comedas & satueris.

^e Hebr. cor.

16 Cavete vobis ne seducatur^e animus vester, ut recedentes colatis Deos alienos & incurvetis vos illis:

17 Unde accensus irā Jehova in vos ita claudat cœlos ut non sit pluvia, & terra non edat proventum suum: sic pereatis celeriter a terra illa optima quam Jehova daturus est vobis:

18 Sed reponite hæc verba mea in corde vestro & in animo vestro, & alligatē ea in signū manui vestræ, sunt oq. p. frontalib. inter oculos vestros:

^f vide supra in 6. 7.

19 Præterea docete ea filios vestros loquendo de eis, cum sedes domus tuæ & cum incedis per viam & cum jaces & cum surgis:

20 Etiam inscribito ea postibus domus tuæ, & portis tuis:

21 Ut multiplicentur dies vestri & dies filiorum vestrorum super terram illam, quam juramento promissit Jehova majoribus vestris se daturum eis, ut multi sunt dies cœli super terram.

^g Hebr. observando observ.

22 Nam si^g diligenter observaveritis totum hoc præceptum quod ego præcipio vobis faciendum, diligendo Jehovam Deum vestrum, incedendo per omnes vias ejus & adhærendo ei:

23 Utique expellet Jehova omnes gentes istas a facie vestra, & hæreditariò possidebitis gentes majores & robustiores vobis.

24 Omnis locus quem calcaverit planta pedis vestri, vester erit: a deserto ad

to ad Libanum usque, ab ipso flumine, flumine Euphratis, usque ad mare posterum erit terminus vester.

25 Non consistet quisquam ante faciem vestram: pavorem vestri timoremque vestri indet Jehova Deus vester super faciem totius terrae quam calcabitis, sicut locutus est vobis.

Exo. 23. 27.

26 Vide ego propono vobis hodie, benedictionem aut maledictionem: 27 Benedictionem, si auscultabitis praeceptis Jehovae Dei vestri quae ego praecipio vobis hodie:

28 Maledictionem verò, si non auscultabitis praeceptis Jehovae Dei vestri, sed recederis ab hac via quam ego praecipio vobis hodie, sequendo Deos alienos quos non nostis.

29 Esto igitur cum introduxerit te Jehova Deus tuus in terram istam, quò tu mox ingressurus es ad haereditariò possidendum eam, ut edas benedictionem hanc in monte Gerizzimorum, & maledictionem istam in monte Hhebalis.

30 Nonne sunt trans Jardenem procul vià ad occasum Solis, in terra illius Cenahhanai qui inhabitat campestria, e-regione Gilgalis juxta planitiem Morae?

31 Nam vos transaturi estis Jardenem, ut ingredienti haereditariò possideatis terram quam Jehova Deus vester dat vobis: & haereditariò possessuri estis eam, ac habitaturi in ea.

32 Itaque observanter facite omnia haec statuta & judicia, quae ego propono vobis hodie.

b Hebr. observate faciēdo

ANNOTATIO.

8 Sed oculos id est, singulare in vos beneficium esse, quòd haec omnia opera vestra attate vobis spectantibus fruētibusque edita sunt: similem comparationem cum patribus vide supra 5.3. 14 Tempestivam & serot. quae sequitur culturā, & quae antecedit collectionem proventuum. 24 Posterum id est, Occidentale: nam ut oriens pars anterior, sic occidens posterior pars dicitur Job 23.8. 29 Edas audiente populo pronuncies, ut infra 13.1. Describitur autem benedictio & maledictio haec Deut. 27. & 28. quae a Jehoschulha executioni mandatur Jehoschu.8. 30 Planitiem Morae vide Gen. 13.18.

CAPUT XII.

Idolorum sedes in Cenahhanæa destrui, Deo non quidvis aut ubique, exēplo gentium, sed tantum in loco quē ipse elegerit res a Deo institutas & ratione praescripta offerri, etiamque in domestico carniū usu a sanguine abstinere jubet: postremo idolorum cultum, ut Deo abominabilem, instaurari vetat.

1 **E**cce sunt illa statuta & judicia, quae observanter facturi estis in ea terra, quam dat Deus majorum tuorum tibi ut haereditariò possideas eam, omnibus diebus quibus victuri estis super terram.

a Hebr. observabitis faciēdo: sic infra ver. 32.

2 Omnino perdit omnia illa loca, ubi gentes quas haereditariò possessori estis coluerunt deos suos, in singulis montibus excelsis, & in singulis collibus, & sub quaque arbore virente.

b Hebr. perdit: do perdit.

3 Diruite igitur altaria earum, & confringite statuas earum, & lucos earum comburite igne, ac sculptiles deos illarum succidite: sic perdit nomen eorum e loco illo.

c Hebr. sculptilia Deorum, hypalage.

4 Ne facite sic Jehovae Deo vestro:

5 Sed in loco quē elegerit Jehova Deus vester ex omnibus tribubus vestris, ad collocandū nomē suū ibi, in habitatiōe ejus exquirite eum & venite illuc:

Levit. 17.

6 Et adducitote illuc holocausta vestra, & sacrificia vestra, decimasque vestras, & oblationem manus vestrae, item votiva vestra & voluntarias oblationes vestras, & primogenita armenti vestri ac gregis vestri:

^d Heb. extensione manus vestre: sic infra ver. 18.

7 " Ut comedatis ibi coram Jehova Deo vestro, & lætemini vos & familiae vestrae, in omni^d re ad quam jus vobis est admovendi manum, quam benedixerit tibi Jehova Deus tuus.

8 Non facietis secundum omnia quae nos huc facimus hodie, quisque quicquid rectum videtur in oculis ejus:

9 Non enim adhuc ingressi estis ad locum illum quietis & ad possessionem illam quam Jehova Deus tuus dat tibi.

10 Sed ubi trajecto Jardene habitabitis terram quam Jehova Deus vester possidendam dat vobis, & quietem dederit vobis ab omnibus inimicis vestris circumquaque: ita ut habitetis secure:

11 Esto ut eò loci quem elegerit Jehova Deus vester ad collocandum nomen suum ibi, adducatis quaecumque ego præcipio vobis, holocausta vestra

^e Heb. omnem electionem votorum vestrorum, id est, vota vestra quae ex selectissimis in unoquoque genere nuncupata sunt Deo.
^f Heb. quem videbis.

& sacrificia vestra, decimas vestras, & oblationem manus vestrae, & electum quodque votum vestrum quod voveritis Jehovæ:

12 Ut lætemini coram Jehova Deo vestro vos & filii vestri filiaeque vestrae, & servi vestri ancillaeque vestrae, Levita etiam qui intra portas vestras erit, quia non est ei pars aut possessio vobiscum.

13 Cave tibi, ne offeras holocausta tua in omni loco, qui videbitur tibi:

14 Sed in eo loco quem elegerit Jehova in aliqua tribuum tuarum, ibi offerito holocausta tua & ibi facito quaecumque ego præcipio tibi.

^g Heb. secundum omnem desiderium animi tui: sic infra 20. & c. 21.

15 Verumtamen^g omnino prout desiderat animus tuus, mactare poteris & comedere carnem in omnibus portis tuis, secundum benedictionem Jehovæ Dei tui quam largitus fuerit tibi: immundus & mundus comedere poterit ex ea, ut capreae & ut cervi carne.

16 Tantum horum sanguinem ne comedite, super terram effundito illum sicut aquam.

17 Non poteris comedere intra portas tuas decimas frumenti tui aut musti tui aut olei tui, vel primogenita armenti tui aut gregis tui, neque ullam votiva tua quae voveris aut voluntarias oblationes tuas, denique ullam oblationem manus tuae:

18 Sed coram Jehova Deo tuo comedito illam in loco quem elegerit Jehova Deus tuus, tu & filius tuus filiaque tua & servus tuus ancillaque tua, & Levita qui est intra portas tuas: sic lætator coram Jehova Deo tuo in omni re ad quam jus est tibi admovendi manum.

19 Cave tibi ne deseras Levitam ullo dierum tuorum in terra tua.

20 Cum dilataverit Jehova Deus tuus terminum tuum, quem admodum promisit tibi, si dixeris comedam carnem, eo quod desideret animus tuus comedere carnem, omnino prout desiderabit animus tuus, comedes carnem.

21 Si procul aberit abs te locus ille, quem electurus est Jehova Deus tuus ad col-

ad collocandum nomen suum illuc, & mactabis de armento tuo aut de grege tuo quem dederit Jehova tibi, quemadmodum præcepi tibi: tum comedes intra portas tuas omnino prout desyderabit animus tuus.

22 Verum quemadmodum comeditur aliqua caprea aut cervus, sic comedes eam: mundus simul & immundus comedent eam.

23 Tantummodò ^{b Hebr. fortis esto.} persta ut non comedas ullum sanguinem, quia sanguis cujusque est ejus anima: ideò ne comedito ullius animam cum ipsius carne.

24 Ne comedito illum, super terram effundito illum sicut aquam.

25 Ne comedito illum, ut bene sit tibi & filiis tuis post te, cum feceris quod rectum videtur in oculis Jehovæ.

26 Sed res sacras tuas quæ tuæ erunt & votiva tua sumens, venito ad locum quem elegerit Jehova:

27 Et parato holocausta tua, carnem & sanguinem eorum in altari Jehovæ Dei tui, sacrificiorum verò tuorum *aliorum* sanguis effunditor in altari Jehovæ Dei tui, & carnem comedito.

28 Observa & ausculta omnibus verbis istis quæ ego præcipio tibi, ut bene sit tibi & filiis tuis post te usq; in seculum, cum feceris quod bonum & rectum videtur in oculis Jehovæ Dei tui.

29 Cum exciderit Jehova Deus tuus a facie tua gentes illas quò mox ingressurus es ad possidendum eas hereditariò, & hereditariò possidens eas habitabis in terra earum:

30 Cave tibi ne sequendo eas illaqueeris postquam perditæ fuerint a facie tua, & ne exquiras de diis earum, dicendo, quomodo coluerunt gentes istæ deos suos, & sic faciam ego quoque. ^{i Hebr. post eas.}

31 Ne facito sic Jehovæ Deo tuo: nam quicquid abominationi est Jehovæ, quicquid odit fecerunt diis suis, nam etiam filios suos & filias suas comburunt igne offerentes diis suis.

32 Unamquamque rem quam ego præcipio vobis, eam observanter facite: ne addito ei, neque detrahito ex ea.

ANNO TATIO.

1 *Omnibus diebus*] Hyperbaton: nam hæc ad prius sententiæ membrum pertinent. 7 *Ut comedatis*] de iis quibus offerentes jure vesci poterant. 8 *Quicquid rectum*] quod ad oblationes attinet: nam etsi oblationum lex una semper fuit ab initio præscripta a Deo, non potuit tamen usque adeò in ambulatoriis Israëliitarum castris observari, aut summo jure ab illis exigi: prout ostendit antithesis ver. 11. vide Num. 28. 6. 15 *Ut capree*] quæ animalia ad sacrificia quidem sunt inepta, sed in privatos usus munda: vide infra ver. 22. 21 *Quemadmodum præcepi*] effundens sanguinem ejus, ut ver. 16. 27 *Comedito*] sacerdos, aut offerens, aut uterque, prout ferunt sacrificiorum leges.

CAPUT XIII.

Deus præcepit, ne ulli auctori defectionis a se quamvis conjuncto & charo, nec ullis defecto-ribus, quamvis magno numero, parcatur: & supplicii genus in eos statuit.

1 **Q**UM surgens in medio tui Propheta aut somniās somnium, ediderit tibi signum aut prodigium,

2 (Quamvis eveniat signum illud aut prodigiū quod prædixerat tibi) dicendo, sequamur deos alienos quos non no- ^{a Hebr. eamus post deos, ut infra ver. 4. & 6.}

3 Ne auscultato verbis Prophetæ istius, aut isti somnianti somnium, quia tentat Jehova Deus vester vos, "ad cognoscendum an sitis amantes Dei vestri ex toto corde vestro & ex toto animo vestro.

4 Jehovam Deum vestrum sequimini, & ipsum timeate, & mandata ejus observate, ac voci ejus auscultate, eumque colite, & adhærete ei.

5 Propheta autem iste aut somnians somniū iste plectitor morte, "quia fuasit apostasiam contra Jehovam Deum vestrum, qui eduxit vos e terra Ægypti & qui redemit vos e domo servorum, depellendo te a via quam præstituit tibi Jehova Deus tuus ut ambules in ea: sic tollito illud malum e medio tui.

^b Heb. sinus tui.

6 SI clām incitet te frater tuus filius matris tuæ, aut filius tuus, aut filia tua, aut uxor ^b charissima tibi, aut amicus tuus qui *est* sicut tu ipse, dicēdo, eamus & colamus Deos alienos quos non noveras tu aut majores tui,

^c Heb. terræ. ^e ejus:

7 E diis populorum qui sunt circa vos propinquorum tibi aut longinquorum abs te, ab una extremitate terræ usque ad alteram extremitatem

^d Hebr. occidendo occidito.

8 Ne acquiescito illi, neque auscultato illi, neque parcito oculus tuus illi, neque clementia utitor, neque celato illum.

9 Sed ^d omnino occidito illum, "manus tua primū est contra illum ut morte afficias illum, postea verò manus totius populi:

10 Et obruito eum lapidibus ita ut moriatur, quia quæsit te depellere a Jehova Deo tuo, qui eduxit te e terra Ægypti e domo servorum.

11 Ut audiant omnes Jisraëlita & timeant, nec pergāt ulli facere secundum rem malam hanc in medio tui.

12 SI audiveris de aliqua civitatū tuarum, quas Jehova Deus tuus dedit tibi ad habitandum illi, dicentes,

^e Heb. filii Be lijahhadis.

13 Egressi homines ^e nequissimi e medio tui "depulerunt habitantes civitatis suæ, dicendo, eamus & colamus deos alienos quos non noveratis:

^f Heb. veritas

14 Ubi inquisiveris & pervestigaveris ac percunctatus fueris bene, si ecce ^f vera certaque erit res illa, si commissa fuerit abominatio hæc in medio tui,

^g Heb. percutiendo percutito.

15 ^g Omnino percutito habitantes civitatis illius acie gladii: interuicini devoveto eam, & omneis qui erunt in ea jumentaque ejus acie gladii:

^h Heb. seculi.

16 Omnem verò prædam ejus comportato in medium plateæ ejus, & comburito igne civitatem ipsam omnemque prædam ejus prorsus Jehovæ Deo tuo: estoque tumulus ^h perpetuus, ne ædificator deinceps.

17 Neque adhærescito manui tuæ quicquam de ullo anathemate: ut convertat se Jehova, ne accendatur ira ejus, & ut conferat tibi misericordiam & misereatur tui atque augeat te, sicut se facturum juramēto promissum fit majoribus tuis:

18 Si auscultaveris voci Jehovæ Dei tui observando omnia præcepta quæ

quæ ego præcipio tibi hodie, faciendo quod rectum videtur in oculis Jehovæ Dei tui.

ANNOTATIO.

¹ *Propheta*] qui alteram ex illis ordinariis rationibus, de quibus Num. 12. 6. falso sibi arrogaverit. *Ediderit*] verbo, id est, prænuñciaverit, ut explicat ver. 2. sic supra 11. 29. & 1. Reg. 13. 6. ³ *Ad cognoscendum*] vide supra in 8. 2. ⁵ *Quia suasit*] prior nota dignoscendi pseudoprophetas, a doctrina: posteriorem per concessionem ostendit supra ver. 2. & explicat infra 18. 21. & 22. ⁹ *Manus tua*] qui detuleris eum ex Lege quæ habetur infra 17. 7. quam rationem servarunt Pharisei in falso judicio contra Stephanum Act. 7. 58. ¹³ *Depulerunt*] a recta via, ut ver. 5.

CAPUT XIIII.

Leges de modo adhibendo ad luctum, de discrimine ciborum, & de tribus decimarum generibus, ordinario in Levitas, anniversario ad sacrum epulum, & tertio quoque anno recurrente in elemosynam & charitatis officia.

ILLI estis Jehovæ Dei vestri: ne incidite vos, neque inducite calvitium inter oculos vestros propter mortuum: Levit. 19. 27. & 21. 5.

Quia populus sanctus es Jehovæ Deo tuo, & te elegit Jehova ut sis ei in populum peculiarem, præ omnibus populis qui sunt in superficie terræ.

Ne comedito ullam rem abominandam.

Hæ sunt bestię quas comedetis, boves, ^a ex pecudibus oves & capræ: Cervos & capreas & damas, & rupicapras & strepsicerotas & bubalos & camelopardalidas, Levit. 11. a Hebr. pecudes ovium, & pecudes caprarum.

Et omnem bestiam habentem ungulam scissam & bifidatā fissura in binas ungulas, revocantem ruminis cibum inter bestias, ipsam comedetis.

Verumtamen hæc ne comeditote ex revocantibus ruminis cibum & ex habentibus ungulam scissam bifidatam: camelos & lepores & cuniculos, quia revocant quidem cibum ruminis ista, sed ungulam scissam non habent, immunda sunt vobis.

Similiter suem, quia ungulam quidem scissam habet, sed non revocat cibum ruminis, immunda esto vobis: de carne eorum ne comeditote, & cadaver eorum ne tangite.

Hæc comedetis ex omnibus quæ sunt in aquis: quæcunque habent pinnas & squamas comedetis.

Quæcunque verò non habent pinnas aut squamas, ne comeditote: immunda sunt vobis.

Omne avem mundam comedetis.

Hæc autem sunt ex quibus non comedetis, aquilæ, & ossifragæ, & haliaeti.

Et perspicaces nimirum cornices, & milvi secundum speciem suam, Et omnes corvi secundum speciem suam.

Et ululæ, & hirūdines, & æsalones, & accipitres secundum speciem suam, Et bubones, & noctuæ, & monedulæ,

Et plateæ, & meropes, & mergi, Et ciconiæ, & ardeæ secundum speciem suam, & attagenes, & vesper-

tiliones.

- 19 A omne reptile volucre, immundum esto vobis, ne comeduntor.
 20 Omne volucre mundum comedetis.
 Exod. 23. 19. 21 Nec comeditote ullum cadaver (peregrino qui erit intra portas tuas
 dabis illud, ut comedat illud, aut vendes alieno) nam populus sanctus es
 Jehovæ Deo tuo: ne coquito hædum in lacte matris suæ.
 b Hebr. deci- 22 ^bFideliter decimato omnem proventum sementis tuæ, qui provenit
 mando deci- in agro, ^cquotannis.
 mato. 23 ^aEt comedes coram Jehova Deo tuo, in loco quem elegerit ad col-
 c Hebr. anno. locandum nomen suum ibi, decimas frumenti tui, musti tui, & olei tui,
 & primogenita armenti tui gregisque tui: ut discas timere Jehovam De-
 um tuum omnibus diebus.
 d Hebr. præ te, 24 Quod si magnum sit ^d præter facultatem tuam iter ipsum, ut non
 bishoc veri. possis ferre illas decimas, si distet præter facultatem tuam locus quem ele-
 gerit Jehova Deus tuus ad collocandum nomen suum ibi: eo quod be-
 nedixit tibi Jehova Deus tuus:
 e Hebr. poni- 25 Tum ^ecommutato pecuniâ, & colligatam pecuniam habens in ma-
 to cas in pe- nu tua, ito ad locum quem elegerit Jehova Deus tuus:
 cunia. 26 Expensâque pecunia illa in omnia quæ desyderaverit animus tuus,
 in boves aut in pecudes, & in vinum aut in alium potum inebriatẽm, de-
 nique in omnia quæ expetierit abs te animus tuus, comedes ibi coram
 Jehova Deo tuo, ac lætaberis tu cum familia tua.
 27 Sed Levitam qui erit intra portas tuas ne derelinquito, non enim
 est ei pars aut possessio tecum.
 Infrà 26. 12. 28 A fine trium annorum depromito omneis decimas proventus tui
 provenientes illo anno, & relinquito intra portas tuas:
 29 Quem venientes Levitæ (quibus non est pars aut possessio tecum)
 & peregrini pupillique & viduæ qui sunt intra portas tuas, comedant &
 faturentur, ut benedicat tibi Jehova Deus tuus in omni opere manus tuæ
 quod facies.

ANNO TATIO.

1 Filii] promissionem habentes hæreditatis æternæ, ideò non est vobis lugendum ut quispem non habent, 1. Thefil. 13. Ne incidite] hoc enim aut desperantium est, aut cum infidelibus communicantium, a quibus vos segregavit Deus.
 5 Damas] ex R. Jehuda Hebræorum antiquissimo scriptore & autoritatis summæ. Strepsicerotas] sic enim Afri vocant Aldassen, teste Plinio lib. 11. natur. hist. cap. 37. et si corruptè legimus Addacem, appellatione ex nomine Hhebræo & aræolæ eorum depravata. 23 Et comedes] nam his secundis decimis prospiciebatur de commeatuiis qui ex lege statuti sunt in locum electum a Deo conveniebant.

CAPUT XV.

a Hebr. domi- Leges feruntur ut anno intermissionis intermittatur exactio nominum nisi ab exteris, et
 nus debiti v- amque eo anno instante liberalitas in fratres egentes exerceatur. Jus servitutis Hhebræorum
 di as manu manumittendi ratio, & primogenitorum leges explicantur.

qui posset re
 suam manus
 iniectione
 recipere.
 b Hebr. indixit
 intermissio-
 nem Jehovæ
 antecedens p
 relativo.

fine septem annorum facito intermissionem.
 Hoc autem esto jus intermissionis, intermittito omnis
 creditor, jus habens vendicandi manu sua, id quod vendi-
 caturus esset a proximo suo: ne exigit a proximo suo & a
 fratre suo, quia Jehova indixit intermissionem sibi.

3 Ab alienigena exiges, sed ab eo quod erit tibi apud fratrem tuum in-
termittito manum tuam:

4 "Tantum quia per te non debet esse egenus, cum^e omnino benedi-
cturus sit tibi Jehova in ea terra quam Jehova Deus tuus dat tibi in pos-
sessionem, ut hæreditariò possideas eam: <sup>e Hebr. bene-
dicendo be-
nedict.</sup>

5 Si tamen^d diligenter auscultaveris voci Jehovæ Dei tui, ^e observanter
faciendo totum præceptum hoc quod ego præcipio tibi hodie. <sup>d Hebr. auscul-
tando auscult.
e Hebr. obser-
vando facere.</sup>

6 Nam Jehova Deus tuus benedicit tibi, quemadmodum locutus fuerat
tibi: adeò ut poteris mutuare gentib⁹ multis, & tu non habebis opus mu-
tuari, & poteris dominari in gentes multas, neq; in te dominaturæ sunt.

7 Si fuerit apud te egens^f quispiam e fratribus tuis intra aliquam e por-
tis tuis, in terra tua quam Jehova Deus tuus dat tibi, ne obfirmato^g ani-
mum tuum, neque occludito manum tuam adversus fratrem tuum qui
egens sit: <sup>f Hebr. ex uno
fratru tuo-
rum, hypal-
lage.
g Hebr. cor, ut
ver. 9. & 10.</sup>

8 Sed^h liberaliter aperito manum tuam ei, & ⁱ liberaliter mutuato ei
quantum satis est indigentia ejus, id cuius indiget. <sup>h Hebr. aperi-
endo aperi-
to, ut infra
ver. 11.
i Hebr. mutu-
ando mutu-
ato.</sup>

9 Cave tibi ne sit quicquam in animo tuo nequam, ut dicas, appropin-
quat annus ille septimus, annus remissionis, & "malignus sit oculus tuus
in fratrem tuum qui egens est ita ut non des ei: idcirco inclamet contra
te Jehovam, & sit in te peccatum.

10 "Liberaliter dato ei, neque malignus esto animus tuus cum das ei:
nam hujus rei causâ benedicit tibi Jehova Deus tuus in omni opere tuo
& in omniⁱ re ad quam admoves manum tuam: <sup>k Hebr. dâdo
dato.</sup>

11 Quia non desinet egens e medio hujus terræ: idcirco ego præcipio
tibi dicendo, liberaliter aperito manum tuam erga fratrem tuum, erga
pauperem tuum, & erga egenum tuum in terra tua. <sup>l Hebr. exten-
sione man⁹
tuæ, ut supra
12. 7.</sup>

12 Si vendatur tibi frater tuus Hhebræus aut Hhebræa, is serviet tibi
sex annis: anno verò illo septimo dimittito eum liberum abs te. ^{Exod. 21. 2.}

13 Cum autem dimittes eum liberum abs te, ne dimittito eum vacuum:

14 "Liberaliter imposito collo ejus de grege tuo, & de area tua & de
torculari tuo, quo benedixerit Jehova Deus tuus dato ei: <sup>m Hebr. impo-
nendo ollo
imposito ei.</sup>

15 Et recordare te servum fuisse in terra Ægypti, ac redemisse te Jehovam
Deum tuum: idcirco ego præcipio tibi rem hanc hodie.

16 Sed esto si dicat tibi, nolo exire a te, eo quod diligat te & familiam
tuam, quia bene est ei apud te:

17 Ut acceptam subulam indas auri ejus & ipsi januæ, sic erit tibi servus
in seculum: & etiam ancillæ tuæ facito similiter.

18 Ne durum videtur in oculis tuis cum sic dimittes eum liberum abs te
(namⁿ duplum est mercedis mercenarii quo servivit tibi sex annis) ut be-
nedicat tibi Jehova Deus tuus in omnibus quæ facies. <sup>n Hebr. seculi,
id est, usq; ad
annu jubilei
ut Exo. 21. 6.</sup>

19 OMNE primogenitum quod nascetur in armento tuo & in grege
tuo, quo dmas erit sanctificato Jehovæ Deo tuo: ne utitor primogenito
bovis tui, neque tondeto primogenitum gregis tui. ^{Exo. 13.}

- 20 Coram Jehova Deo tuo comedito illud^o quotannis in loco quem elegerit Jehova, tu & familia tua.
- 21 Sin autem erit in eo vitium, si erit claudum aut cæcum, ullum fuerit ex^o vitiis malis, ne mactato illud Jehovæ Deo tuo.
- 22 Intra portas tuas comedito illud, immundus & mundus pariter, tanquam capream & tanquam cervum.
- 23 Tantummodò sanguinem ejus ne comedito: super terram effundito cum sicut aquam.

ANNOTATIO.

2 *Vendicaturus esset*] nisi lex intermissionis obstatet. 4 *Tantum*] duæ causæ legis istius, prior charitatis, posterior benedictionis divinæ ex promissione, quæ obedientiæ conditione conjuncta est. 9 *Malignus*] id est, immisericors, qui cum non libenter aspiciat ut succurrat ei, sic Matth. 20. 15. 11 *Pauperem tuum*] quem tibi Deus offert ut ei succurras. 18 *De plum est*] id est, ut servus addictus necessaria servitute servit, quæ multò gravior est quàm mercenaria, ac proinde dupla mercede digna. 20 *Comedito illud*] Apostrophe ad sacerdotes: nam illis primogenita cedebant ex Lege Num. 18. 17. 21 *Vitium malum*] quod sit ex illis vitiis quæ recensentur Levit. 22. 23. 24. & 25, sic infra 17. 1.

CAPUT XVI.

Repetit mandatum de tribus festis anniversariis, jubet singulis locis constitui, qui eas populus recte administrent: lucos aut statuas haberi vetat, cum Dei altare sit satis.

Exo. 12. & 13. I
id est trans-
itum.

2 **B**ERVATO mensem Abib, ut celebres^a Pascha Jehovæ Deo tuo: quia in mense ipso Abib eduxit te Jehova Deus tuus ex Ægypto noctu.

3 Tum mactato Pascha, pecudes & boves Jehovæ Deo, in loco quem elegerit Jehova ad collocandum nomen suum ibi.

4 Ne comedito cum illo fermentum, septem diebus comedito cum illo azyma^a panem paupertatis (cum festinatione enim exivisti e terra Ægypti) ut recorderis diei exitus tui e terra Ægypti, omnibus diebus vitæ tuæ.

Exo. 34. 25.

5 Neque conspiciator apud te vetus fermentum in toto termino tuo septem dies: neque pernoctato quicquam de ea carne quam mactaveris vespere die primo, usque mane.

6 Non poteris mactare Pascha intra aliquam e portis tuis, quas Jehova Deus tuus dat tibi:

7 Sed ad locum illum quæ Jehova Deus tuus elegerit ad collocandum nomen suum profectus ibi mactato Pascha vespere, cum occidit Sol, statim tempore exitus tui ex Ægypto.

8 Et coquito comeditoque illud in loco quem elegerit Jehova Deus tuus: deinde revertens mane ibis ad tentoria tua.

9 Sex diebus comedito azyma: similiter die septimo, qui dies est interdicti Jehovæ Deo tuo, ne facito ullum opus.

10 **S**EPTEM septimanas numerato tibi, ex quo coeperit^a falx immitti in segetem, incipito numerare septem septimanas.

11 Tum celebrato^a festum septem septimanarum Jehovæ Deo tuo, tributo & voluntaria oblatione manus tuæ quam dabis, prout benedixerit tibi Jehova Deus tuus.

11 Et lætator coram Jehova Deo tuo, tu & filius tuus & filia tua servus-
que tuus & ancilla tua, & Levita qui erit intra portas tuas, peregrinus
quoque & pupillus & vidua qui erunt in medio tui, in loco quem elegerit
Jehova Deus tuus ad collocandum nomen suum ibi.

12 Ita recordaberis te servum fuisse in Ægypto, cum observabis & fa-
cies statuta ista.

13 FESTUM tabernaculorum^b celebrato septem diebus, cum colle-
geris ex arca tua, & ex torculari tuo. ^b Heb. facito
tibi.

14 Et lætator celebrando festum, tu & filius tuus & filia tua servusque
tuus & ancilla tua, Levita quoque, & peregrinus, pupillusque & vidua, qui
erunt intra portas tuas.

15 Septem diebus festum celebrato Jehovæ Deo tuo in loco quem ele-
gerit Jehova, cum benedixerit tibi Jehova Deus tuus in toto provectu tuo
& in omni opere manuum tuarum: erisque tantummodo lætus.

16 Tribus vicibus compareto quotannis omnis mas tuus ante conspe-
ctum Jehovæ Dei tui in loco quem elegerit, in festo azymorum, & in fe-
sto septimanarum, & in festo tabernaculorum: sed ne compareto ante
conspectum Jehovæ vacuus.

17 Quisque^c prout donatum est manui suæ, pro benedictione Jehovæ
Dei tui, qua donavit te. ^c Heb. secun-
dum donum
manus ipsi-
us, id est, do-
num Dei ma-
nui ipsius col-
latum.

18 JUDICES & moderatores constituito tibi in singulis portis tuis
quas Jehova Deus tuus dat tibi, per tribus tuas, qui judicent populum ju-
dicio justo.

19 Ne pervertiro judicium, ne^d accipito personam: neque suscipito mu-
nus, quia munus excæcat oculos sapientum, & pervertit verba justorum. Exo. 23. 6.
^d Heb. agno-
scito faciē.

20 Justissimam justitiam sectare, ut vivas & hæreditariò possideas ter-
ram quam Jehova Deus tuus dat tibi. ^e Heb. justitiā
justitiæ.

21 Ne conferito tibi lucum ullis arboribus, ne sunt una altare Jehovæ
Dei tui, & quod feceris tibi.

22 Neque erigito tibi statuam: quæ odit Jehova Deus tuus.

ANNOTATIO.

2. Pecudes & boves] sacrificia imperata in dies illos, de quibus Num. 28. 16. 3. Panem paupertatū] id est, quali ferè vescun-
tur pauperes, qui præ fame non expectant dum fermentetur massa. Cum festinatione] Exo. 12. 39. 6. Statio tempore] de-
cimo quarto die mensis Abib, Exo. 13. 3 & 4. 9. Falx immitti] ad manipulum segetum offerendum de quo Levit. 23. 10.
10. Festum septem sept.] quod etiam primitiarum dicitur, Num. 28. 26. Tributo] de quo infra 26. primis undecim versibus.

CAPUT XVII.

Leges de integritate sacrificiorum, de interficiendis idololatriis, de consulendis in causa reli-
gionis sacerdotibus, in civili judicibus summis, statuta in contra venientes pœna, de Regis eli-
gendiratione, & de illius electi officio.

1 **N**E mactato Jehovæ Deo tuo bovem aut pecudem in qua sit Levit. 21. &
22. & 24.
Num. 19.
virium, quicquam^a quod sit res mala: nam abominationi Je-
hovæ Deo tuo est.

^a Si inveniatur in medio tui in aliqua e portis tuis quas Je-

^a Heb. vir aut mulier. hova Deus tuus dat tibi, ^a ullus ullave qui fecerit quod malum videtur in oculis Jehovæ Dei tui transgrediendo fœdus ejus:

3 Et abiens coluerit Deos alienos & se incurvaverit illis, aut Soli, aut Lunæ, aut ulli exercitus cœlorum, quod non præcepi,

4 Renunciatumque fuerit tibi atque audiveris: tum inquirito bene, si ecce ^b vera certa que res illa erit, si commissâ fuerit abominatio ista in Jisraële:

5 Omnino producito virum illum aut mulierem illam qui commiserint rem pessimam hanc, ^c ad portas tuas, virum *inquam* illum aut mulierem illam, ut obruas eos lapidibus ac moriantur.

Num. 35. 30. & infra 19. 15. 6 Ex ^c sermone duorum testiû aut trium testium morte afficitor is qui moritur: ne afficitor morte ex sermone testis unius.

^e Heb. ore, bis hoc versu. supra 13. 9. 7 Manus testium primûm esto contra eum ut morte afficiant eum, postea verò manus totius populi: sic tollito illud malum e medio tui.

^d Heb. sanguinem & sanguinem. ^e Heb. controversiarû. 8 Si occulta erit res tibi in iudicio *ferendo* inter ^d cædem & cædem, inter litem & litem, aut inter plagam & plagam, e rebus ^e controversis intra portas tuas: tunc surgens ascendito ad locum quem elegerit Jehova Deus tuus,

^f Heb. rem. 9 Et adito Sacerdotes Leviticos, ^g vel summum judicem qui erit diebus illis: quos ubi consulueris, indicabunt tibi ^f statum illius iudicii.

^g Heb. secundum os legis illius, ut ver. 11. 10 Tum facito ^g ex præstituto illius sententiæ quam indicaverint tibi, *profectus* a loco illo quem elegerit Jehova: & observa ut facias secundum omnia quæ docuerint te.

11 Ex præstituto legis quam docuerint te, & secundum iudicium illud quod dixerint tibi facito: ne recedito ab ea sententiâ quam indicaverint tibi, dextrorsum aut sinistrorsum.

^h Heb. per superbiam. ⁱ Heb. perstanti ministrando: sic infra 18. 5. 12 Vir autem ille qui commiserit ^h superbè, ut non auscultet Sacerdoti ⁱ constanter ministranti ibi Jehovæ Deo tuo, aut summo iudici, omnino moritor vir ille, & tollito malum illud e Jisraële.

13 Ut omnis populus audiant & timeant, neque superbiant deinceps. 14 Cùm ingressus fueris in terram quam Jehova Deus tuus dat tibi ut hæreditariò possideas illam, & habitabis in illa, si dixeris, statuam super me Regem sicut omnes gentes quæ *sunt* circa me:

^k Heb. statuendo statuito. 15 ^k Tantûm statuito super te Regem quem elegerit Jehova Deus tuus: e medio fratrum tuorum statuito super te Regem, non poteris tibi præficere virum extraneum qui non frater tuus sit.

16 Verumtamen ne multiplicato sibi equos, neque facito ut hic populus revertatur in Ægyptum ad multiplicandum equos: cùm Jehova edixerit vobis, ne ^l deinceps redeatis per viam hanc amplius.

^l Heb. addatis redire. Num. 14. 9. ^m Heb. cor, ut ver. 20. 17 Neque multiplicato sibi uxores, ut non recedat ^m animus ejus a me: argentum quoque & aurum ne multiplicato sibi admodum.

18 Sed esto cùm insidebit solio regni sui, ut describat sibi exemplû hujus Legis in libro, ex eo qui erit in conspectu Sacerdotum Leviticorum:

19 Estoq;

19 Estoque penes eum, & legito in eo omnibus diebus vitæ suæ, ut discat timere Jehovam Deum suum, observare omnia verba hujus Legis, & statuta ista faciendo ea.

20 Ne efferatur animus ejus præ fratribus suis, & ne recedat ab hoc præcepto dextrorsum aut sinistrorsum: ut prolonget dies in regno suo ipse & filii ejus in medio Jisraëlis.

ANNOTATIO.

1 Quod sit res vide supra in 15. 21. 2 Si inveniatur supplementum est cap. 13. supra: quo docetur quid faciendum sit eo qui alios quidem non seduxit, sed ipse seductus idololatriam committit. 3 Ad portas conventum publico: ubi loca: nam haberi solebant in portis. 4 Cedes politicae sunt & ad judicium cognitionem pertinent, plagarum discrimen ad cognitionem sacerdotum: litium vero alia politica, alia ecclesiastica, cujusmodi sunt quæ aut propter conscientiam magis institutæ sunt, ut zelotypia & confimiles, aut civili judicium cognitione pervestigari non possunt. 5 Vel summum conjunctionem disjunctivam esse apparet ex ver. 12. ut re ipsa munera esse disparata constat.

CAPUT XVIII.

De jure tribus Leviticæ in oblationes, decimas, & primitias: de sacrilega gentium idololatria fugienda: de propheta Mediatore vêturo: & de ratione qua falsi prophetae dignoscendi sunt.

1 **N**E esto sacerdotibus Leviticis toti tribui Leviticæ pars & possessio cum reliquo Jisraële: ex igne absumentis Jehovæ & de possessione ejus comedunto.

Num. 18.

2 Quamobrem ne esto possessio ipsi^a inter fratres suos: Jehovæ est possessio ejus, quemadmodum dixit ei.

^a Heb. in medio fratrum.

3 Hoc autem esto jus sacerdotum a populo, a sacrificantibus aliquod sacrificium sive bovem sive pecudem, ut det sacerdoti armum, & ambas maxillas & omasum.

4 Primitias frumenti tui, musti tui, & olei tui, & primitias velleris ovium tuarum dato ei:

5 Quia eum selegit Jehova Deus tuus ex omnibus tribubus tuis, ut^b constanter ministret in nomine Jehovæ ipse & filii ejus omnibus diebus.

^b Hebr. ad persistendum ministrando.

6 Item si adveniat Levita quispiam ab aliqua e portis tuis ex universo Jisraële, ubi habitabat, adveniat^c omnino prout desiderabit animus ejus ad locum quem elegerit Jehova.

^c Hebr. pro omni desiderio animi.

7 Is ministrato in nomine Jehovæ Dei tui, sicut omnes ejus fratres Levitæ qui stant ibi coram Jehova.

8 ^d Partem ex æquo comedent^e præter^f pretium rerum quas quisque eorum vendiderit^g secundum^h paternas familias.

^d Hebr. partem sicut partem
^e Heb. venditiones ejus: metonymia.
^f Heb. patres.
^g Levit. 18. 21.
^h Hebr. divinas divinationes.

9 Cùm ingressus fueris in terram quam Jehova Deus tuus dat tibi, ne discito facere secundum abominationem gentium istarum:

Levit. 19. 26
Exod. 22. 17.
Levit. 20. 27

10 Ne invenitor in te qui traducat filium suum aut filiam suam per ignem, utens divinationibus, planetariis, aut conjector, aut prestigiator,

ⁱ Heb. confusio
^j Heb. confusio
^k Heb. confusio

11 Item utens incantatione, aut requirens pythonem, aut ariolus, aut necromantis.

12 Nam abominationi est Jehovæ quisquis facit ista: & propter abominationes istas Jehova Deus tuus expellit istas gentes a facie tua.

13 Integer esto cum Jehova Deo tuo.

14 Nam gentes istæ quarum tu hæres futurus es, planetariis & divinis auscultant: de te autem non sic permittit tibi Jehova Deus tuus.

15 Prophetam e medio tui e fratribus tuis, sicut ego *sum*, suscitabit tibi Jehova Deus tuus, ei auscultate:

Exod. 20.
i Heb. addam
audire.

16 Secundum omnia quæ petiisti a Jehova Deo tuo in Chorebo, die congregationis, dicendo: ne¹ pergam audire vocē Jehovæ Dei, & ignem maximum istum ne videam amplius, ut non moriar.

k Heb. bene-
fecerūt quod
locuti sunt.

17 Quamobrē dixit Jehova ad me, ^k bene locuti sunt quod locuti sunt.

18 Prophetam suscitabo eis e medio fratrum ipsorum sicut tu es: & in-
dam verba mea ori ejus, ut eloquatur eis quicquid præcepero ipsi.

19 Erit autem, ut quisquis non auscultaverit verbis meis quæ locuturus est in nomine meo, ego repossam ab illo.

20 Verumtamen Propheta ille, qui sibi arrogarit eloqui aliquid in no-
mine meo quod non præcepero ei eloqui, aut qui eloquetur in nomine
Deorum alienorum, omnino moritor propheta ille.

i Hebr. corde.

21 Quod si dicas cum ¹ animo tuo, quomodo cognoscemus verbū il-
lud quod non elocutus fuerit Jehova?

22 Quod fuerit locutus ille Propheta in nomine Jehovæ, si non erit il-
lud verbum, ² neq; evenierit, hoc illud *est* verbum quod non elocutus est
Jehova: superbè elocutus est propheta ille, ne timeto ab eo.

ANNO TATIO.

1 *Partem ex æquo* id est, æquè ad functionis Leviticæ & commodi ex ea partem admittitor cum fratribus, ut Num. 18. 31.
Præter pretium q. d. ne excluditor a parte commodi, eo quod habet pretiū rei alicujus aut possessionis venditæ: unde sic possit
alere. Ratio est, quia rem venditam redimendi jus perpetuum habet: redimere autem non posset si absumeretur pretium
vide Levit. 25. 32. *Secundum paternam fam.* id est, suo adventu ne perturbet distributa ministeria inter Levitas: sed accedat
Gerschonita Gerschonitas, Kehathita Kehathitas, & sic de reliquis. Distributionem autem ministerii vide Num. 3. & 4.
22 *Neque evenierit* altera pseudoprophetæ nota ab eventu: priorem quæ est a doctrina vide suprâ 13.

CAPUT XIX.

*De tribus civitatibus receptus ultra Jardenem, & quibus liceat in eas securitatis causâ ser-
cipere: de non movendo termino, de jure testium, & de pœna falsis testibus irroganda.*

1 **G**ùm exciderit Jehova Deus tuus gentes istas, quarum terram
Jehova Deus tuus dat tibi, ita ut hæres sis earum, habitetque
in civitatibus earum & in domibus earum:

2 Treis civitates separato tibi, in medio terræ tuæ quam Je-
hova Deus tuus dat tibi ad hæreditariò possidendum eam.

Num. 35. 11.
a Heb. earum

3 Parato tibi viam^a ad eas, cum tripertitus fueris terminum terræ tuæ
quam possidendam tradiderit tibi Jehova Deus tuus: ^b suntque ut fugi-
at illuc omnis occisor.

b Heb. esto-
que, sub. una
queq; illarū:
syllapsis.

4 (Hoc autem esto jus occisoris qui fugerit illuc, ut vivat: qui percul-
serit proximum suum ^c imprudenter, cum ipse non oderit eum^d antea,

c Heb. absq;
scientia.

5 Ut qui iverit cum proximo suo in sylvam ad cædendum ligna, si vi-
brante se manu ejus cum securi ad cædendum lignum dejecerit ferrum e
^e manubrio ejus, quod offendat proximum ejus ita ut moriatur: is fugi-
ens ad unam harum civitatum fugito)

d Heb. ab he-
ri nudiū ter-
rit: nec do-
che, ut infra
ver. 6.

e Heb. ligno:
metonymia.

6 Ne persequens vindex illius sanguinis occisorem cum incaluit animus ipse, assequatur eum si major erit ^f via ad eas, & percutiat eum ^g lethaliter: cum non sit in eum iudicium mortis, quia non oderat illum antea.

^f Heb. via illa:
^g Heb. animam
vel anima,
ut infra ver.
11. & Gene.
37. 21.

7 Idcirco ego precipio tibi dicendo, tres civitates separato tibi.
8 Cum vero dilataverit Jehova Deus tuus terminum tuum, quemadmodum juramento promisit majoribus tuis, & dederit tibi totam illam terram quam promisit se daturum majoribus tuis,

9 (Si quidem observes totum preceptum hoc faciendo illud quod ego precipio tibi hodie, diligendo Jehovam Deum tuum & ambulando per vias ejus omnibus diebus) adjicito tibi amplius tres civitates ad tres istas:

10 Ut non effundatur sanguis innoxii, in medio terrae tuae quam Jehova Deus tuus dat tibi in possessionem, neve sit in te ^b culpa caedis.

^b Heb. sanguines: metonymia.

11 At si fuerit quispiam odio habens proximum suum, qui insidiatus fuerit ei, & insurgens in eum percusserit eum lethaliter ita ut moriatur, deinde fugerit in aliquam harum civitatum:

12 Tunc mittentes seniores civitatis illius accipiunto eum inde, & tradunto eum in manum vindicis illius sanguinis ut moriatur.

13 Ne parcito oculus tuus ei: sed tollito reatum sanguinis innoxii ex Israele, ut bene sit tibi.

14 Nemoveto terminum proximi tui quem determinarunt patres, in possessione tua quam possidebis, in ea terra quam Jehova Deus tuus dat tibi ad hereditarium possidendum eam.

15 Ne surgito testis unicus in quemquam, pro ulla iniquitate aut pro ullo peccato ex omnibus peccatis quibus quis peccat: ex ⁱ sermone duorum testium, aut ex sermone trium testium statuta res esto.

ⁱ Heb. ore, ut supra 17. 6.

16 Si surrexerit testis injurius in aliquem, ad testificandum in eum apostasiam:

17 Tum sistunto se duo viri quorum fuerit controversia ista, coram Jehova, ante sacerdotes aut judices qui erunt in diebus illis.

18 Cumque inquisiverint judices illi bene, si ecce testis falsus est testis ille, falsum testatus est contra fratrem suum:

19 Omnino facite ei, quemadmodum molitus fuerat facere fratri suo: ut tollas malum e medio tui:

20 Et qui reliqui sunt audientes timeant, neque pergant deinceps facere simile quicquam huic rei malae in medio tui:

21 Neque parcito oculus tuus: vita pro vita, oculus pro oculo, dens pro dente, manus pro manu, pes pro pede esto.

ANNOTATIO.

3 Cum triperitus] ut possis in unoquoque ejus quadrante civitatem commodo loco statuere. 12 Illius] qui reus est caedis. 16 Testis] etiam in omnibus aliis causis minimum duo testes ex Lege requiruntur: tamen in religionis negotio unus testis ad questionem habendam sufficit: adeo vult Deus magistratibus conservationem doctrinae commendatam esse. Est autem appendix legis quae habetur supra 17. 2. 17 Sacerdotes] si res nullis humanis testimoniis cognosci potest: vide supra in 17. 8. Judices] tentaturos siquid civili examine cognosci poterit. 20 Neque pergant] id est, ne indulgentia vestra inducantur ad sequendum exemplum illius qui impunitus sit dimissus.

Leges militares de preparatione militum ad hortamenta sacerdotum, & orationem moderatorum exercitus: de pugnis, & de obsidionibus.

1 **C**um prodiens in praelium contra hostem tuum videbis equos & currus, populum majorem te, ne timeto ab eis: nam Jehova Deus tuus tecum est, qui fecit ut ascenderes e terra Aegypti.

2 **E**sto autem cum procedetis in praelium, ut accedens sacerdos alloquatur populum:

3 Et dicat ad eos, audi Jisraël, vos proceditis hodie in praelium contra hostes vestros: ne mollescat cor vestrum, ne timete, neque trepidate, neque expavescite^a metu eorum:

^a Hebr. a facie.

4 Nam Jehova Deus vester is est qui pergit vobiscum, praeliando pro vobis contra hostes vestros ad servandum vos.

^b Hebr. initia-
vit eam: bis
hoc versu.

5 Deinde alloquuntur qui moderatores sunt populum, dicendo, quis est ille vir qui edificavit domum novam & nodum^b cepit uti ea? abiens revertitor domum suam, ne moriatur in hoc prelio, & vir alius incipiat uti ea.

^c Hebr. profa-
navit eam, id
est, fructus
jus adhibuit
ad usus non
sacros: vide
legem Levi.
19.23. & se-
quent.

6 Item quis est ille vir qui plantavit vineam, nec dum^c eam sacris jam solutam usus est? abiens revertitor domum suam, ne moriatur in hoc prelio, & vir alius illam sacris solutam utatur.

7 Item quis est ille vir qui desponsavit uxorem, necdum duxit eam? abiens revertitor domum suam, ne moriatur in hoc prelio, & vir alius ducat eam:

8 Et pergunt moderatores illi alloqui populum, dicentes, quis est ille vir, qui timidus & mollis corde est? abiens revertitor domum suam, ut non liquescat cor fratrum ejus, sicut cor ejus.

^d Hebr. capite.

9 Tum esto desinentibus moderatoribus alloqui populum, ut praeficiant principes ordinum militarium in^d principiis populi.

^e Hebr. procla-
mato ad eam
pro pace.

10 Cum accedes ad aliquam civitatem ad belligerandum contra eam, primum^e invitato eam ad pacem.

^f Hebr. pacem
respondeat
tibi.

11 Esto autem si^f pacem tuam responso probet, aperiaturque tibi: esto inquam, ut populus totus qui inventus fuerit in ea, sint tibi^g tributarii, & serviant tibi.

^g Hebr. in tri-
butum.

12 Quod si non ineat pacem tecum, sed gerat contra te bellum, tum ob-
sideto eam.

^h Hebr. ore.

13 Cumque tradiderit eam Jehova Deus tuus in manum tuam, percuto omnem marem ejus^h acie gladii:

ⁱ Hebr. come-
des: synecdo-
che.

14 Feminas vero parvulosque & jumenta & quicquid erit in ea civitate, omnia spolia ejus diripies tibi: fruerisque praeda hostium tuorum quam dederit Jehova Deus tuus tibi.

15 Sic facito omnibus civitatibus longinquis a te valde, quae e civitatibus gentium istarum non sunt:

16 Sed e civitatibus populorum istorum quas Jehova Deus tuus dat tibi in possessionem, ne finito vivere^k ullam animam.

17 Quin potius^k internecioni devoveto eos, Chittæum, & Emoræum, Cenahhanæum, & Perizzaum, Chivvæum, & Jebusæum: quemadmo-
k Heb. devo-
vendo devo-
veto.

18 Ut non doceant vos facere secundum omneis abominationes suas quas exercuerunt erga deos suos, neque peccetis Jehovæ Deo vestro.

19 Cum obsidebis aliquam civitatem diebus multis, oppugnâdo eam ut capias eam, ne perditio arbores ejus vibrando in eas securim, si ex eis comedere potes, eas ne excindito (quamvis^l cujusq; hominis sint arbores agri)^l ut procedant ante te in propugnaculum.

20 Verumtamen arbores quas nosti non esse esculenti *fructus* arbores, eas perdes & excindes, ut ædifices propugnaculum cōtra civitatem quæ gerit in te bellum, donec^l corruat.

l Heb. descen-
dat.

ANNOTATIO.

15 Sic facito] captivos & spolia servato, ut ver. 14. 16 Ullam animam] sub. si pacem repudiaverit sanctis conditionibus oblarum: vide suprâ 2. 34 & 3. 6. 19 Cujusque hominis] id est, quamvis omnes imperio hominis subjectæ sint, ac proinde de fruendis turribus & propugnaculis accommodati possint. Ut procedant] ut propugnacula ex illis extructa hostibus opponas & te præmunias.

CAPUT XXI.

De expiatione cædis autore incerto: de ducente captivam uxorem: de jure primogenitorum nulla privata causa perrumpendo: de filio contumace a parentibus deferendo, & morte afficiendo, de jure suspendii.

1 **S**i quis inveniatur confossus in terra quam Jehova Deus tuus dat tibi ut hæreditariò possideas eam, ^a jacens in agro, nec notum sit quis percusserit eum:

a Heb. cædes.

Tunc egressi Seniores tui & judices tui, meriuntor *spatium* inde usque ad civitates quæ sunt circa confossum illum.

3 Estoque ut civitatis illius quæ proxima erit isti confosso, accipiant civitatis Seniores vitulâ de armento quæ non sit ad usum adhibita, quæ non traxerit jugum:

b Hebr. qua
non sit servi-
tum.

4 Et deducentes Seniores illius civitatis vitulam illam in vallem^c horridam, in qua nihil colitur neque seminatur, decollanto ibi vitulam in illa valle.

c Hebr. fortè
vel asperam.

5 Deinde accedentes Sacerdotes filii Levi (eos enim elegit Jehova Deus tuus ad ministrandum sibi, & benedicendum in nomine Jehovæ: & ex eorum^d præstituto agetur omnis controversia & omnis plaga)

d Heb. ore
rit omnis
&c.

6 Omnes quoque Seniores civitatis illius qui sunt proximi ad confossum istum, lavanto manus suas super vitulam decollatam in ea valle:

7 Et protestantor dicentes, manus nostræ non effuderunt sanguinem hunc, & oculi nostri effundentem non viderunt.

8 Expia populum tuum Jisraëlem, quem redemisti Jehova, & ne im-

^e Heb. sanguine, bis hoc versu.

pone^e reatum sanguinis innoxii in medio populi tui Jisraëlis: sic expiabitur illis reatus illius sanguinis.

9 Tu ergo tollito reatum sanguinis innoxii e medio tui, si facturus es quod rectum videtur in oculis Jehovæ.

^f Hebr. eum: syllepsis.

10 ^f Cùm egressus fueris in prælium contra hostes tuos: si dante^e eos Jehova Deo tuo in manum tuam captivā feceris ex eis captivorum multitudinem.

11 Et videns in ea captivorum multitudine mulierem pulchram formā, amore propenderis in eam, ita ut accipias tibi in uxorem:

^g Heb. in medio domus.

^h Heb. facito.

12 Ideoque introduxeris eam^b domum tuam: prius radito caput suum, & ^h alito ungues suos.

ⁱ Hebr. luna dierū, id est tot diebus quot durat ambitus Lunæ.

^k Hebr. vendendo vendito.

^l Hebr. pro eo quod.

13 Depositoque vestimento captivitatis suæ a se, sedeto domi tuæ, & defleto patrem suum & matrem suamⁱ mense pleno: postea verò congregans cum ea maritus eris ejus, eritque illa tibi in uxorem.

14 Esto tamen si non delectaberis ea, ut dimittas eam arbitrio suo: at nequaquam^k pecuniā vendito eam: ne utitor ea ad quæstum, ^l quandoquidem compressisti eam.

15 Si fuerint alicui duæ uxores, una dilecta & altera exosa, pepererintque ei filios dilecta & exosa: fuerit autem filius primogenitus ejus quæ exosa est:

16 Tum esto ut quo die possessores instituet filios suos eorum quæ sunt ipsi, non possit primogenitum efficere filium dilectæ^m in conspectu filii exosæ qui primogenitus est.

^m Hebr. quæ inveniuntur ei.

17 Sed eum qui primogenitus est filium exosæ agnoscito, dando ei portionem duorum ex omnibus^m quæ præstò sunt ei: nam is est principium potentiae ejus, ipsius est jus primogenitorum.

18 Si cui fuerit filius contumax & rebellis, qui non auscultat vocipatris sui & voci matris suæ, quamvis castigaverint eum, tamen non auscultat illis:

19 Tandemprehendentes eum pater ejus & mater ejus, producunt eum ad Seniores civitatis suæ & ad portam loci sui,

20 Ac dicunt ad Seniores civitatis suæ, filius noster iste contumax & rebellis non auscultat voci nostræ, comessator & ebriosus est.

ⁿ Hebr. viri civitatis.

21 Tunc obruunt eum omnesⁿ cives ejus lapidibus ita ut moriatur, & tollito malum illud e medio tui, ut omnes Jisraëlitæ audiant & timeant.

^o Heb. iudicii mortis.

22 Cùm autem erit in aliquo peccatum^o adjudicandum mori, & tradetur morti, si suspenderis eum de ligno:

^p Heb. sepeliendo sepelito.

^q Hebr. execratio Dei.

23 Ne pernoctato cadaver ejus in ipso ligno, sed^p omnino sepeliro eum eodem die, nam suspensus^q execrationi est Deo: ne ergo polluito terram tuam quam Jehova Deus tuus dat tibi in possessionem.

ANNOTATIO.

10 Cùm egressus] Concessio est facti, non lex: quam obrem duo Lege statuuntur, quæ evincunt rem Deo per se ingratam esse: unum, ceremoniæ ante matrimonium imperatæ, eò spectantes ut mulier deformatetur, & vir ab amore suo refrigescat: alterum, dimissio longè facilior quàm in iustis & legitimis matrimoniis. 16 In conspectu] ipso supersit, ut Gen. 1. 16. 17 Principium potentiae] vide in Gen. 49. 3.

Leges de charitate in proximum, de non confundendis sexuum muneribus, de cavenda inhumanitate, de preveniendis periculis, de simplicitate servanda, & honestate in vestitu: & de penis in maritum falso insimulantem uxorem impudicitiae, in uxorem impudicitiae evictam, & in adulterii, stupri, & incestus reos.

¹ **V**idens bovem fratris tui aut pecudem ejus devios, ne te occultato ab illis: ² *sed* ^b omnino reducito eos ad fratrem tuum.

^a Hebr. ne videto depulso & occultato te: sic infra ver. 4.
^b Hebr. reduciendo reducito.

³ Quod si frater tuus non erit propinquus tibi, aut non nosces eum: tum recipito illum intra domum tuam, ut sit apud te donec quærat frater tuus illum, & illum restituas ei.

⁴ Et sic facito de asino ejus, sic etiam de vestimento ejus, & sic facito de omni re amissa fratris tui, cum perierit ei & inveneris illam: non poteris te ipsum occultare.

⁵ Videns asinum fratris tui aut bovem ejus jacentes in aliqua via, ne te occultato ab eis: ^c omnino erigito cum illo.

^c Hebr. erigendo erigito.

⁶ Ne esto instrumentum virile super foeminam: neque induito vestem foeminae: nam abominationi est Jehovah Deo tuo quisquis facit ista.

⁷ Si obviam fiet tibi nidus avium in via, in ulla arbore aut humi, nidus pullorum aut ovorum, ubi mater incubet pullis aut ovis: ne accipito matrem cum ^d pullis.

^d Hebr. filijs, ut infra ver. 7.

⁸ Propterea dimittito matrem, pullos vero accipies tibi, ut bene sit tibi, & prolonges dies.

^e Hebr. dimittendo dimittito.

⁹ Cum ædificas domum novam, tum facito loricam ad rectum tuum, ut non imponas reatum sanguinis domui tuae, si decidat ^f aliquis ex eo.

^f Hebr. cadēs.

¹⁰ Ne conferito vineam tuam duobus generibus, ne sanctus sit illius fructus maturus, nimirum semen ipsum quod severis & proventus vineae.

^g Hebr. plenitudo, ut Exo. 22. 29.

¹¹ Ne arato bove & asino simul.

¹² Ne induito vestimentum duorum generum, variè commixtum, lana & lino pariter.

¹³ **I**NSTITAS facito tibi, in quatuor oris tegumenti quo tegis te.

¹⁴ Cum duxerit quis uxorem: si postquam congressus est cum ea, oditeam,

^h Hebr. imposuit ei occasiones sermonum: sic infra ver. 17.

¹⁵ Ideoque ^h dedit occasiones habendorum sermonum de ea, proferens de ea famam malam, puta dixit, mulierem hanc duxeram, sed congressus cum ea non inveni in ea virginitatem:

¹⁶ Tunc accipito pater puellae aut mater ejus eam, & proferunto signa virginitatis puellae apud Seniores civitatis suae ad portam.

¹⁷ Cumque dixerit pater puellae Senioribus, filiam hanc meam dederam viro huic in uxorem, qui oditeam,

¹⁸ Unde ecce ipse dedit occasiones habendorum sermonum dicendo, non inveni in filia tua virginitatem, cum hæc sint signa virginitatis filiae meae: expandunto pannum ejus coram Senioribus civitatis.

18 Tum accipientes Seniores civitatis illius virum ejus, castigato eum.
 19 Et mulctato eum centum *siclis* argenteis, quos dabunt patri puella, eo quod protulit famam malam contra virginem Jisraelis: & esto ei in uxorem, neque potesto dimittere eam omnibus diebus suis.

20 Sed si vera fuerit res ista, si non inventa fuerit virginitas in puella.
 21 Tunc educunto puellam ad portam patris ejus, & obruunto eam *ci-* ves ejus lapidibus ita ut moriatur, eo quod commisit flagitium in Jisraele scortando domi patris sui: sic tollito malum e medio tui.

22 Si quis deprehendatur cubans cum muliere maritata marito, omnino moriuntur pariter ambo, vir qui cubavit cum muliere, & mulier ipsa: sic tollito malum e medio tui.

23 Si puella virgo desponsata est viro, quam inveniens quis in civitate concubuerit cum ea:

24 Omnino productis eis ambobus ad portam ipsam civitatis obrutote eos lapidibus ita ut moriantur, puellam propterea quod non clamavit in civitate, virum autem, propterea quod compressit uxorem proximi sui: sic tollito malum e medio tui.

25 Sed si in agro invenerit vir ille puellam desponsatam, & vim faciens ei vir ille concubuerit cum ea, tunc moritur vir ille qui concubuerit cum ea, solus:

26 Puellæ autem ne facito quicquam, non est in puella peccatum capitale: nam quemadmodum surgit quis in proximum suum & occidit eum, sic se habet hæc res: *adimit ei vitam, sic se habet hæc res:*

27 Cum in agro invenerit eam, clamaverit puella desponsata, nec fuerit qui servaret eam.

28 Si inveniatur quis puellam virginem quæ non est desponsata, & prehensens eam concubuerit cum ea, & manifesti fiant:

29 Tunc dato vir ille qui concubuit eum ea, patri puellæ quinquaginta *siclos* argenteos: & esto ei in uxorem quod compressit eam, ne potesto dimittere eam omnibus diebus suis.

30 Ne ducito quisquam uxorem patris sui, neque retegito oram *vesti-* menti patris sui.

ANNO TATIO.

9 Ne sanctus] id est, ne tibi & cuius qui non est sacri ordinis, usu ejus interdicatur, tanquam rerum sacrarum usu.
 Uxorem] licet desponsatam tantum: jam enim uxor ejus est jure.

CAPUT XXIII.

De ineptis ad gerenda officia publica in populo Dei: de munditia in castris: de non prodendo servo alterius: de nullo scorto ferendo: de usura vitanda: de votis solvendis: & de non effendendo proventu ex alieno agro.

1 **N**E C " vulneratus teste, neque exectus virilitate, venito in congregatione Jehovæ.

2 " Spurius ne venito in congregatione Jehovæ: etiam de cima ejus generatio, ne venito in congregatione Jehovæ.

3 Ne

3 Ne venito Hhammonira aut Moabita in congregatione Jehovæ, etiam decima generatio illorum, ne venito in congregationem Jehovæ usque in seculum.

4 "Propterea quòd non occurrerunt vobis cum pane & aqua in ista via, cum exiretis ex Ægypto, & quia^a mercede conduxit contra te Bilhham filium Behhoris e Petore^a Mesopotamiae, ad maledicendum tibi:

5 (Quamquam noluit Jehova Deus tuus auscultare Bilhhamo, sed convertit tibi Jehova Deus tuus maledictionem illam in benedictionem: eo quòd diligeret te Jehova Deus tuus)

6 Ne quarito^a pacem illorum & bonum illorum, ullis diebus tuis unquam.

7 Ne abominare^b Edomæum, nam frater tuus est: ne abominare Ægyptium, nam peregrinus fuisti in terra ejus.

8 Filiorum, qui nascentur ex illis, generatio tertia, venito ex illis in congregatione Jehovæ.

9 Cum exhibit exercitus contra hostes tuos, tum caveto tibi ab omni remala.

10 Si fuerit in te quispiam qui non erit mundus^a casu nocturno, is exito extra castra, ne ingreditor intra castra.

11 Sed esto appetente vespera ut lavet se aqua: deinde cum occidit Sol, veniet intra castra.

12 Item spatium esto tibi extra castra, ut^a egrediaris illuc foras:

13 Et paxillus esto tibi prater arma tua: estoque cum sessurus eris foris, ut eo fodias, &^c rursus tegas excrementum tuum:

14 Nam Jehova Deus tuus continenter ambulat in medio castrorum tuorum ad eripiendum te, & ad^d exponendum inimicos tuos tibi, ideo^e sunt sancta castra tua: ut non videat in te^e turpitudinē ullius rei, quam obrem avertat se^f a te.

15 Ne tradito servum domino suo, qui confugiens ad te eripuerit se domino suo.

16 Tecum maneto in medio tui, in loco quem elegerit, in aliqua portarum tuarum ubi bonum videbitur ei: ne opprimito eum.

17 Ne esto meretrix e filiabus Jisraëlis: neque esto meritorius e filiis Jisraëlis.

18 Ne inferro mercedē scorti, aut pretium^a canis in domū Jehovæ Dei tui, pro ullo voto: nā abominationi Jehovæ Deo tuo sunt pariter ambo.

19 Ne dato in usuram fratri tuo, usuram pecuniæ, usuram cibi, usuram ullius rei quæ in usuram datur.

20 "Extraneo isti dabis in usuram, fratri autem tuo ne dato in usuram: ut benedicat tibi Jehova Deus tuus in omni^b re ad quam admoveris mandandum eam.

21 Si voveris votum Jehovæ Deo tuo, ne differo solvere illud: nam

^a Hebr. Syriæ duorum fluminū, id est, interamnīs.

^b Hebr. Adomæum.

^c Hebr. revertaris ut tegas.

^d Hebr. dandū inimicos tuos corā te, ^e Hebr. nuditatem.

^f Hebr. de post te.

^g Hebr. extensione mandati tui.

^b Hebr. repo-
scōdo repo-
sueret.
ⁱ Hebr. desie-
ris vovete.
Eccles. 5. 3. &
4.

- omnino reposceret illud Jehova Deus tuus abs te, & esset in te peccatū.
 22 Quod siⁱ abstinueris a vovendo, non erit in te peccatum.
 23 Quod prodiit e labiis tuis observato & facito, quemadmodum vo-
 veris Jehovæ Deo tuo voluntariam oblationem, quod dixeris ore tuo.
 24 Si ingrediaris vineam proximi tui, comedes quidem uvas pro de-
 syderio tuo ad saturitatem tuam: at instrumento tuo ne imposito.
 25 Si ingrediaris segetem proximi tui, decerpes quidem spicas manu
 tua: at falcem ne agitato in segetem proximi tui.

A N N O T A T I O.

1 *Vulneratus*] nam hi ferè ignavi & fracto animo esse solent: contra quàm mandatur suprà 1. 17. *Venito*] id est admini-
 strato. q. d. munus publicum in populo Dei ne gerito: nam hæc quominus de interdicto a sacris accipiantur impediunt. *Le-*
ges Exo. 12. 48. Levit. 22. 18. Num. 9. 14. & alia multa: de interdicto quoque matrimonio intelligi non debere vel Ruth
 exemplum ostendit: quæ Moabitum cum esset, interveniente magistratus autoritate totiusque populi acclamatione Boha-
 zo Jisraëlitæ nupsit. 2 *Spurius*] propter infamiam. *Decima ejus*] id est, nullus descendit ex eo: nam spurius est. 4
Propterea quod] vide suprà 2. 28. est autem hæc ratio sequentis interdicti. *Mercede condaxit*] Moabita Num. 22. 6. *pa-*
cem illorum] id est, cum illis ne ambias fœdus: quod bono esset illis & tibi damno. 9 *Remala*] quæ cum aequitate & ho-
 nestate pugnat. 10 *Casu nocturno*] de quo Levit. 15. 12 *Egrediatis illuc*] ad purgandū alvum, ex sequenti versu. 18
Canis] id est, meritorii, quem ad detestationē canem vocat: cū de cane accipere quibusdā placet. 20 *Extraneo*] *isti*] reli-
 quis istis Cenahhanæorum, infra 28. 12. illas enim Deus exitio destinaverat, & paulatim consumi volebat, suprà 7. 22.

C A P U T X X I I I.

*De uxore non recipienda, quæ repudiata alteri nupsit: de immunitate novi mariti: de rebus
 ad victum necessariis pignori non accipiendis: de plagiariis: de jure lepræ observando: de pigne-
 ratione: de mercede mercenario exhibenda: de non transferendo supplicio fontium in fontes:
 & de publicis privatisq; officiis in afflictos.*

^a Hebr. nud-
tatem reishy
pallage.
^b Hebr. abs-
fiois, ut ver.

3.
^c Hebr. fuerit
alterius viri.

^d Hebr. redire
ad ducendū
eam.

^e Hebr. transi-
to super eū
exultare.

^f Hebr. fur a-
nimæ.

- 1 **C**UM ducta quis uxore maritus fuerit ejus, fueritq; si non in-
 venit gratiam in oculis illius (quia invenit in ea^a turpē rem
 aliquam) ut scribens ei libellum^b repudii tradensq; in ma-
 num ejus, dimiserit eam e domo sua:
 2 Itaque egressa e domo ejus abierit, & ^cnupserit alteri viro:
 3 Deinde odio habens eam hic vir posterior, scriptumq; ei libellum
 repudii tradens in manum ejus dimiserit eam e domo sua, aut si moria-
 tur vir ille posterior, qui acceperat eam sibi in uxorem:
 4 Ne potesto maritus ejus prior qui dimiserat eam^d rursus ducere eam,
 ut sibi sit in uxorem, posteaquàm per eum factum est ut pollueretur, nam
 res abominanda est coram Jehova: ne itaque permittito ut peccet populus
 terræ, quam Jehova Deus tuus dat tibi in possessionem.
 5 CUM acceperit quis uxorem novam, non exhibet in miliciam, neque
 imponitor ei *onus* ullius rei: immunis esto domi suæ annum unum, ut
 exhilaret uxorem suam quam duxit.
 6 NE pignori accipito quisquam metam aut catillum: nam is vitam
 acciperet.
 7 SI inventus fuerit quis^f plagiarius alicujus e fratribus suis e filiis Jis-
 raëlis, & ad quæstum abusus fuerit eo aut vendiderit eum: omnino mo-
 ritor plagiarius ille, sic tollito illud malum e medio tui.
 8 C A V E tibi in plaga lepræ ut observes valde, & ut facias secundum
 omnia

omnia quæ docuerint vos sacerdotes Levitici: quemadmodum præcepi
eis, observate faciendo.

9 Recordare eorum quæ fecit Jehova Deus tuus Mirjamæ, in itinere Num. 12:
cùm exiretis ex Ægypto.

10 Cùm mutuaveris proximo tuo ullius rei mutuum, ne ingreditor
domum ejus ad pignerandum pignus ejus.

11 Foris subsistito, ut vir ille cui tu mutuas proferat ad te pignus suum
foras.

12 Quòd si vir pauper est, ne cubato^g habens pignus ejus:

13 ^h Ommino restituito ei pignus ejus cùm occidit Sol, ut cubas in veste
sua benedicat tibi: quodⁱ tibi erit justitiæ coram Jehova Deo tuo.

^g Hebr. cum
pignore ej.
^h Hebr. resti-
tuendo resti-
tuito.

14 NE fraudem facito mercenario pauperi & egeno, e fratribus tuis
aut e peregrinis apud te, qui est in terra tua intra portas tuas.

ⁱ Hebr. pere-
grino tibi.

15 Die suo dato mercedem ejus, neque occumbito super eam Sol, nam
pauper est, quare^j ad eam ipse attollit animū suum: ut non invocet con-
tra te Jehovah, & sit in te peccatum.

16 NE morte afficiuntor patres pro filiis, nec filii morte afficiuntor pro
patribus: quisque propter peccatum suum afficiuntor morte.

17 Ne pervertito iudicium peregrini & pupilli, neque pignori accipi-
to vestem viduæ:

18 Sed recordare te servum fuisse in Ægypto, redemisse autem te Jeho-
vam Deum tuum inde: idcirco ego præcipio tibi ut facias rem hanc.

19 Cùm metes messem tuam in agro tuo, si oblitus eris manipuli in a-
gro ipso, ne revertitor ad accipiendum illum, peregrini, pupilli, & viduæ
esto: ut benedicat tibi Jehova Deus tuus in omni opere manuum tua-
rum.

20 Cùm excuties olivas tuas, ne ramos sigillatim recognoscito^k post-
quam excusseris: peregrini, pupilli, & viduæ esto.

^k Hebr. post
te: sicut in seq.

21 Cùm vindemiabis vineam tuam, ne racemato postquam vindemi-
averis: peregrini, pupilli, & viduæ esto.

22 Et recordare te servum fuisse in terra Ægypti: idcirco ego præcipi-
tibi ut facias rem hanc.

ANNOTATIO.

¹³ Tibi erit justitia id est, imputabitur tibi a Deo pro elemosyna, quæ passim in scripturis justitia dicitur. ¹⁵ Ad eam
ipse aut. id est, eo spectat & animum erigit, sperans se illa præsentia inopiæ consulturum.

CAPUT XXV.

De iudiciis ex bono & æquo pronunciandis: de communicando laborum fructu cum laboran-
tibus: de suscitando semine fratris mortui, & ceremoniali pæna recusantis: de pæna mulieris pu-
doris oblitæ: de justis ponderibus & mensuris habendis: de memoria Hhamalekitarum delenda.

1 **S**I fuerit controversia inter aliquos, ideoq; accesserint ad ju-
diciū ut judicent eos: tum justum pronunciato eum qui
justus est, & improbato eum qui improbus est.

2 Esto autem, si^a dignus est quem cadant improbus ille, ut

^a Hebr. filius
cædendi.

^b Hebr. faciat ^b de jiciendum curet eum iudex & cædendum coram se, pro improbitate
cadere & per
cutiat eum. ejus certo numero.

^c Hebr. addat ^c ³ "Quadragenis plagis cædendum curabit eum, ne addito: videto ne
cadere. pergat plagâ numerosiore his cædere eum," cùm sit vilis factus frater tu-
us in oculis tuis.

^d Hebr. in tri- ⁴ "NE capistrato bovem ^d triturantem.
tura ejus.

^e Hebr. esto. ⁵ Si habitantibus fratribus ^e pariter moriatur unus ex eis, cui filius non
sit, ne ^e nubito uxor mortui foris viro extraneo: ^e levir ejus congregitor
cum ea, & ducens eam sibi ^e in uxorem, leviri officium præstato ei.

^f Hebr. exur- ⁶ Estoque ut primogenitus quem pariet, ^f succedat in nomen mortui
gat. fratris illius: ut non deleatur nomen ejus ex Jisraële.

⁷ Quod si non placuerit viro illi ducere glorem suam: tum ascendens
glos ejus portam ad seniores, dicito, renuit levir meus ⁷ excitare fratri suo
nomen in Jisraële, noluit leviri officium præstare mihi.

⁸ Cumq; accersentes eum Seniores civitatis ejus ⁸ id elocuti fuerint ei,
si persistens dixerit, non placet mihi ducere eam:

⁹ Accedens glos ejus ad eum ante oculos Seniorum, ⁹ exuito calceum
ejus e pede ejus, spuitoque ante faciem ejus: & protestans dicito, sic fieri
debet viro illo, qui non volet ⁹ extruere domum fratris sui:

¹⁰ Et vocator nomen ¹⁰ familiae ejus in Jisraële, familia exuti calceo.

¹¹ Si concertantibus hominibus inter se, viro cum fratre suo, accedat
uxor viri unius illorum ad eripiendum maritum suum e manu percuten-
tis ipsum, & extendens manum suam apprehendat pudenda ejus:

¹² Tunc amputato manum illius, ne parcito oculus tuus.

^g Hebr. lapis ¹³ NE esto tibi in loculo tuo ^g diversum pondus, magnum & parvum.

^h Hebr. Ephra ¹⁴ Ne esto tibi domitua ^h diversum Ephra, magnum & parvum.

¹⁵ Pondus integrum & justum esto tibi, Ephra integrum & justum
esto tibi: ut prolongent dies tuos in ea terra quam Jehova Deus tuus
dat tibi.

¹⁶ Nam abominationi est Jehovæ Deo tuo quisquis facit ista, quisquis
facit iniquitatem.

Exod. 17. ¹⁷ RECORDARE eorum quæ fecit tibi Hhamalek, in itinere cùm
exiretis ex Ægypto:

ⁱ Hebr. trunca- ¹⁸ Qui occurrens tibi eo itinere, ⁱ in postremo agmine tuo cecidit o-
vit te cauda
in omnibus. mnes qui debilitate affecti ^k sequebantur te, cùm tu ⁱ esses lassus & fatiga-
^k Hebr. ibant
post te. tus: nec reveritus est Deum.

¹⁹ Ideò esto cùm quietem dederit Jehova Deus tuus tibi ab omnibus
inimicis tuis circumquaque in terra quam Jehova Deus tuus dat tibi in
possessionem ad hæreditariò possidendum eam, ut deleas memoriam
Hhamaleki sub cœlis: ne obliviscitor.

A N N O T A T I O.

² Quadragenis] id est, numerum hunc non excedet: quamobrem ut ab hujus legis transgressione caveretur, statuerunt an-
tiqui ne amplius triginta novem plagæ infligerentur, quibus se quinquies affectum fuisse scribit Apostolus 2. Cor. 11. 24.
Cito

Cam vilis q.d. satis esto tibi adversarium tuum temporariis plagis affectum in perpetua ignominia versari. 4 *Ne capi-*
frato vide 1. Cor. 9. 9. 5 *Pariter* id est, hereditatem communem habentibus in eadem paternâ familia. *Levir ejus* ex
 vi nominis & conjugati verbi in fine hujus versus apparet legem esse non remotioribus modo consanguineis, sed ipsis fra-
 tribus latam eorum qui sine liberis moriebantur, ideoque illius exceptionem esse quæ habetur Levit. 18. 16. deinde verò ex
 ordine nature ad agnatos pertinentem. *In uxorem* si ab uxore liber est: nam ne quidem hoc nomine duabus simul ux-
 o-ribus licebat uti, Levit. 18. 18. 7 *Excitare nomen* id est, generando filium pro eo efficere ut ejus nomen, quod alioquin
 interitum esset conservetur. 9 *Exiit calcem* id est, publico hoc signo translationem juris & possessionis ab eo testa-
 torum calceus possessionis signum erat, detractio verò & traditio alienatæ possessionis & translata: Hujus legis affine
 exempli vide Ruth. 4. 7. *Extrudere domum* id est, gignere prolem ejus nomine, in qua conservetur nomen & familia ejus.

CAPUT XXVI.

Mosche repetit leges de primitiis & tertianis decimis solenniter offerendis, cum formulis ora-
tionū quib' utebantur offerētes: postremo fœderis Dei cum populo substantiā & usum explicat.

1 **E**STO autē cum ingressus fueris in terrā, quam Jehova Deus
 2 tuus dat tibi in possessionē, & hæres fact' ej' habitabis in ea:
 Ut accipiens de primitiis omnium fructuū illius terræ,
 quas oblaturus es de terra tua, quam Jehova Deus tuus dat
 tibi, imponas corbi, easque ad locum quem elegerit Jehova Deus tuus ad
 collocandum nomen suum ibi.

3 Et accedens ad sacerdotem qui erit diebus illis, dicito ad eum, profi-
 teor hodie Jehovæ Deo tuo me ingressum esse terram, quam juramento
 promiserat Jehova majoribus nostris se daturum nobis.

4 Tunc accipiens Sacerdos corbem e manu tua, statuito eum ante al-
 tare Jehovæ Dei tui.

5 Deinde protestare dicens coram Jehova Deo tuo, "Syrus^a miser erat ^{a hebr. pericls.}
 pater meus, qui descēdit in Ægyptum hominibus paucis ut peregrinare-
 tur illuc: evasit autem illic in gentem magnam, robustam, & amplam.

6 Cumque malo nos afficientes Ægyptii & affligentes nos, impone-
 rent nobis servitutem duram,

7 Inclamavimus Jehovam Deum majorum nostrorum: exaudiensq;
 Jehova vocem nostram respexit afflictionem nostram, molestiamq; no-
 stram, & oppressionem nostram.

8 Nam educens Jehova nos ex Ægypto manu forti & brachio exten-
 to & terrore magno, signis etiam & prodigiis,

9 Introduxit nos in locum hunc, deditque nobis terram hanc, terram
 affluentem lacte & melle.

10 Nunc itaque ecce attuli primitias fructuum terræ, quam dedisti mi-
 hi Jehova: sic relinquito illos coram Jehova Deo tuo, & incurvato te co-
 ram Jehova Deo tuo.

11 Postea lætaberis de omni bono quod dederit tibi Jehova Deus tuus
 & familiæ tuæ, tu & Levita & peregrinus qui erit in medio tui.

12 Cū m absolveris^b dare omneis decimas proventus tui^a anno tertio, ^{suprà 14. 28.}
 qui annus decimarū est, & dederis Levitæ, peregrino, pupillo, ac viduæ, <sup>b hebr. deci-
 mas.</sup>
 ut comedant in portis tuis & saturentur:

13 Tunc dicito coram Jehova Deo tuo, sustuli quod sanctum est^c e mea
 domo, etiāque illud dedi Levitæ, & peregrino, pupillo, & viduæ, om-
 nino secundum præceptum quod præcepisti mihi: non sum digressus a
 mandatis tuis, neque oblitus sum eorum:

14 Non comedi² in luctu meo ex illo, neque sustuli ex eo³ ad rem immundam, neque dedi ex illo⁴ in mortuum: auscultavi voci Jehovæ Dei mei, feci secundum omnia quæ præcepisti mihi.

15 Prospice ex habitaculo sanctitatis tuæ ecclis, & benedic populo tuo Jisraeli & terræ illi quam dedisti nobis, quemadmodum juramento promiseras majoribus nostris, terræ affluentem lacte & melle.

16 Hodierno die Jehova Deus tuus præcipit tibi, ut facias statuta hæc & judicia hæc: observato igitur & facito ea ex toto corde tuo & ex toto animo tuo.

^{Hebr. fecisti ut Jehova dicat, i. spondeat ac promittat tibi: sic ver. 18. Jehova fecit ut tu dicas.} 17 A Jehova stipulatus es sponsionem hodie, fore tibi in Deum, idque ambulando in viis ejus & auscultando voci ejus:

18 Jehova verò stipulatus est sponsionem a te hodie, ut sis ei in populum peculiarem, quemadmodum edixit tibi, & ut observes omnia præcepta ejus:

19 Nempe ut efficiat te sublimem supra omnes gentes quas fecit, laude & nomine & gloria, & ut sis populus sanctus Jehovæ Deo tuo, quemadmodum locutus est.

ANNOTATIO.

² De primitiis] quas sibi in festo Pentecostes offerri voluit tributi nomine: vide suprà 16. 10. ³ Syrus] de Jabbakob loquitur, qui viginti annorum servitutē apud Isocum in Syria servivit. ⁴ Anno tertio] quo separabantur decimæ comedendæ singulis locis promissæ terræ, & lex illa decimarum complebatur de qua suprà 14. ⁵ E mea domo] ne cum reliquo proventu adhiberetur ad res domesticas. ⁶ In luctu meo] id est, hilariter feci: quod mihi reliquum factum est non comedi tristis propter alienatas decimas, sive de illis comederim sive abstinuerim ex Lege. Ad rem immundam] id est, ad alium usum quam qui præscriptus est a te. In mortuum] id est, ne in religiosis quidem sumptibus funerū ullam decimarum partem collocavi, sed me continui intra terminos a te præscriptos.

CAPUT XXVII.

Mosche præcipit ut trajecto Jardene lapides oblitæ calce inscripto Decalogo erigantur, & altero e duobus vicinis montibus Levitæ audientibus & acclamantibus Jisraelitis maledictiones Legis in transgressores pronuncient.

1 **P**RÆCEPIT autem Mosche cum Senioribus Jisraelis populo, dicendo, observate unumquodque præceptum quod ego præcipio vobis hodie:

2 Estoque qua die transiveritis Jardenē in terram quam Jehova Deus tuus dat tibi, ut erigas tibi lapides magnos & linias eos calce:

3 Et inscribas eis omnia verba Legis hujus, cum transferis: ut pervenias in illam terram quam Jehova Deus tuus dat tibi, terram affluentem lacte & melle, quemadmodum locutus est Jehova Deus majorū tuorum tibi.

4 Esto autem, cum trajecto Jardene erexeritis lapides istos, de quibus ego præcipio vobis hodie, in monte Hhebalis, & liveritis eos calce.

5 Ut extruas ibi altare Jehovæ Deo tuo: altare e lapidibus, ne agitato super illos ferrum.

6 Lapidibus integris ædificato altare Jehovæ Dei tui, ut offeras in eo holocausta Jehovæ Deo tuo.

7 Mactabis etiam eucharistica quæ comedas ibi: & lætaberis coram Jehova Deo tuo.

8 Inscri-

- 8 Inscribebo autem istis lapidibus omnia verba hujus legis bene perspicue.
 9 Tum allocutus est Mosche & sacerdotes Levitici totum Jisraëlem, dicendo, attende & audi Jisraël, hodierno die effectus es populus Jehovæ Deo tuo.
 10 Auscultato igitur voci Jehovæ Dei tui, & facito præcepta ejus ac statuta ejus, quæ ego præcipio tibi hodie.
 11 Præcepitque Mosche in die illo populo, dicendo,
 12 Hi stanto ad benedicendum populo in monte Gerizzimorum, cum transiveritis Jardenem, Schimhhon, & Levi, & Jehuda, & Jissascar, & Joseph, & Benjamin:
 13 Hi verò stanto ad maledictionem in monte Hhebalis, Rëuben, Gad, & Ascher, & Zebulun, Dan, & Naphtali.
 14 Protestantesque Levitæ dicunt ad vnumquemque Jisraëlitam, voce alta:
 15 Maledictus est vir ille qui fecerit sculptile aut fusile, rem abominandam Jehovæ, opus manuum artificis, quamvis posuerit in abdito: & respondent totus populus dicunt, Amen.
 16 Maledictus qui vilipendit patrem suum aut matrem suam: & dicito totus populus, Amen.
 17 Maledictus qui movit terminum proximi sui, & dicito totus populus, Amen.
 18 Maledictus qui facit ut cæcus erret in via, & dicito totus populus, Amen.
 19 Maledictus qui pervertit jus peregrini, pupilli, aut viduæ: & dicito totus populus, Amen.
 20 Maledictus qui cubat cum uxore patris sui, quia retexit oram *vestimenti* patris sui: & dicito totus populus, Amen.
 21 Maledictus qui cubat cum ulla bestia: & dicito totus populus, Amen.
 22 Maledictus qui cubat cum sorore sua, filia patris sui aut filia matris suæ: & dicito totus populus, Amen.
 23 Maledictus qui cubat cum focu suæ: & dicito totus populus, Amen.
 24 Maledictus qui cædit proximum suum clam: & dicito totus populus, Amen.
 25 Maledictus qui accipit munus ad percutiendum^a quemquam cæ-
 de innocentis: & dicito totus populus, Amen.
 26 Maledictus qui non præstiterit verba Legis hujus faciēdo ea: & dicito totus populus, Amen.

^a Hebr. animam.

Galat. 3. 10.

ANNOTATIO.

⁵ Ne agitato id est, ne caduntur, neve cælantur ferro, ut Exod. 20. 25.

²⁵ Qui accipit] sive judex sit, sive testis, sive sicarius.

CAPUT XXVIII.

Mosche propositis præmiis ad Legis Dei observationem hortatur, & comminationibus ab ejus violatione absterret.

^a Heb. auscul-
tando auscul-
taveris.
^b Heb. obser-
vando ad fa-
ciendum: sic
infra ver. 15.
& 58.

RIT autē si^a fideliter auscultaveris voci Jehovæ Dei tui,^b ob-
servanter faciendo omnia præcepta ejus quæ ego præcipio ti-
bi hodie, ut efficiat te Jehova Deus tuus sublimem supra om-
neis gentes terræ:

- 2 Et obvenientes tibi omnes benedictiones istæ assequantur te, cum auscultabis voci Jehovæ Dei tui.
- 3 Benedictus eris in civitate, & benedictus eris ruri.
- 4 Benedictus erit fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ, & fructus ju-
mentorum tuorum, fœtus boum tuorum, & greges pecudum tuarum.
- 5 Benedictus corbis tuus & macra tua.
- 6 Benedictus eris in ingressu tuo, & benedictus eris in egressu tuo.
- ^c Heb. dabit
Jehova corā
te.
^d Heb. omne
extēsiōnem
manus tuæ:
sic ver. 20.
7 Exponet Jehova tibi inimicos tuos cæcos qui insurgent adversum
te: cum viā unā processerint contra te, septem viis fugient coram te.
- 8 Amandabit Jehova penes te benedictionē in horrea tua & in^d quod-
cunque admovebis manum tuam: benedicetque tibi in terra quam Je-
hova Deus tuus dat tibi.
- 9 Stabiliet te Jehova sibi in populum sanctum, quemadmodum jura-
mento promisit tibi: cum observabis præcepta Jehovæ Dei tui, & ambu-
labis in viis ejus.
- 10 Unde videntes omnes populi terræ nomen Jehovæ invocari in te,
timebunt abs te.
- ^e Heb. fructu,
ut infra 18.
& 51.
11 Et faciet Jehova ut excellas bonis in fructu ventris tui, & in^e fœtu ju-
mentorum tuorum, & in fructu terræ tuæ, super terram quam juramen-
to promiserat Jehova majoribus tuis se daturum tibi.
- 12 Aperiet tibi Jehova thesaurum suum optimum, cœlos, dando plu-
viam terræ tuæ tempore suo, & benedicendo cuique operi manus tuæ: ita
ut mutuare possis gentibus multis, tu autem opus non habeas mutuari.
- 13 Statuetq; te Jehova in caput, non autem in caudam, ut sis tantum-
modò superior, non autem sis inferior: cum auscultabis præceptis Jeho-
væ Dei tui, quæ ego præcipio tibi hodie, ut observes & facias,
- ^f Heb. eundo
post.
14 Et non recedes ab ullis verbis quæ ego præcipio vobis hodie dex-
trorsum aut sinistrorsum, sequendo Deos alienos ad colendum eos.
- 15 SED erit si non auscultaveris voci Jehovæ Dei tui, observanter fa-
ciendo omnia præcepta ejus & statuta ejus quæ ego præcipio tibi hodie,
ut obvenientes tibi omnes maledictiones istæ assequantur te.
- 16 Maledictus eris in civitate, & maledictus eris ruri.
- 17 Maledictus corbis tuus, & macra tua.
- 18 Maledictus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ, fœtus boum tu-
orum, & greges pecudum tuarum.
- 19 Maledictus eris in ingressu tuo, & maledictus eris in egressu tuo.
- 20 Immittet in te Jehova ipsam maledictionem vexationem & exiti-
um, in omnem rem ad quam admovebis manum tuam, quam facies: do-
nec excindaris & donec pereas citò, propter malignitatem actionum tu-
arum, quia deserueris me.
- 21 Faci-

21 Faciet Jehova ut adhærescat tibi pestis, donec consumpserit te ex ea terra quò tu venturus es ad hæreditariò possidendum eam.

22 Percutiet te Jehova tæbe, calidaque & æstuante ac adurente febre, & siccitate & uredine, & morbo regio, quæ persequetur te donec pereas.

23 Prætereà erunt cœli tui qui *sunt* supra caput tuum, ænei, & terra quæ subest tibi, ferrea.

24 ^fEfficiet Jehova ut pluvia terræ tuæ sit pulvisculus aut pulvis, & cœlis descendet super te donec excindaris.

25 ^gFaciet Jehova ut cædaris corâ hostibus tuis, viâ unâ procedes ^hcontra exercitum eorum, at septem viis fugies a facie ejus: erisq; in commotionem omnibus regnis terræ.

26 Et erit cadaver tuum in cibum omnibus volatilibus cœli & jumentis terræ: nec erit qui deterreat.

27 Percutiet te Jehova ulcere Ægypti & hæmorrhoidibus & scabie & prurigine, quibus non poteris sanari.

28 Percutiet te Jehova amentia & cæcitate & stupore cordis:

29 Adeò ut palpes in meridie, quemadmodum palpat cæcus in caligine, neque prospereris viis tuis: & sis tantummodò infestus fraudi & rapinæ omnibus diebus, neque sit qui servet.

30 Uxorem desponsabis, sed vir alius cubabit cum ea, domum ædificabis, sed non inhabitabis eam: vineam conferes, sed ⁱeâ sacris solutâ non uteris.

31 Bos tuus mactabitur ante oculos tuos, nec tamen comedes ex eo, asinus tuus abripietur a conspectu tuo, nec redibit ad te: pecudes tuæ tradentur inimicis tuis, nec erit tibi qui servet.

32 Filii tui filiaeq; tuæ tradentur populo extraneo: & oculis tuis aspicientibus & deficientibus *attentione* ad eos tota die, tamen non erit in potestate manus tuæ.

33 Fructum terræ tuæ & omnem laborem tuum absument populus, quem non novisti, erisq; tantummodò infestus fraudi & quassationi omnibus diebus.

34 Et fies amens propter visum oculorum tuorum, quod videbis.

35 Percutiet te Jehova ulcere maligno in genibus & in cruribus, quo non poteris sanari, a planta pedis tui usque ad verticem tuum.

36 Abducet Jehova te & Regem tuum quem præfeceris tibi ad gentem quam non novisti tu aut majores tui, colesq; ibi deos alienos, ligna aut lapides.

37 Erisq; in stuporem, in parabolam, & in dicterium, apud omneis populos quò abduxerit te Jehova.

38 Semen multum deferes rus, sed parum colliges, quia absument illud locusta.

39 Vineas conferes & coles, sed vinum non bibes neque comportabis, quia absument illas vermes.

f Hebr. dabit Jehova pluviam terræ tuæ pulvisculum.

g Hebr. dabit Jehova te cæsum.

h Hebr. contra eum sub inimicum.

i Hebr. non profanabis eâ, ut supra 20.6.

40 Oleæ erunt tibi in toto termino tuo: sed oleo non unges te, quia deiciet *oleas* oliva tua.

41 Filios filiasque gignes, non tamen erunt tui, sed abibunt in captivitatē.

42 Omneis arbores tuas & fructus terræ tuæ, hæreditariò obtinebit eruca.

k Hebr. *suprà*
suprà.
l Hebr. *infra*
infra.

43 Peregrinus qui in medio tui erit, ascendet *suprà* te^k perquam *suprà* me, tu autem descendes^l perquam *infimè*.

44 Ipse mutuabit tibi, tu verò non mutuabis ei: ipse evadet in caput, tu verò evades in caudam.

45 Venientes autem super te omnes maledictiones istæ persequentur te & assequentur te donec excindaris, cum non auscultaveris voci Jehovæ Dei tui, observando præcepta ejus & statuta ejus quæ præcepit tibi.

46 Eruntque in te pro signo & pro prodigio, atque in semine tuo usque in seculum.

47 Propterea quòd non servieris Jehovæ Deo tuo in lætitia & in hilaritate cordis, præ copia rerum omnium:

48 Propterea servies inimico tuo, quem mittet Jehova contra te, in fame & in siti & in nuditate & in inopia rerum omnium, imponetque^j iugum ferreum collo tuo, donec exciderit te.

49 Efferet Jehova contra te gentem e longinquo ab extremitate terræ, *involantem* quemadmodum volare solet aquila: gentem cujus linguam non intelliges:

50 Gentem impudentem, quæ ne *quidem* senis personam suscipiet, neque puero gratiam faciet:

51 Quæ absument fœtum jumenti tui & fructum terræ tuæ donec excindaris, quæ non reliquum faciet tibi frumentum mustum aut oleum, fœtum boum tuorum aut greges pecudum tuarum, donec perdiderit te.

52 Quæ premet te in omnibus portis tuis, donec corruerint mœnia tua altissima & munitissima quibus tu confideris, in tota terra tua, premet inquam te in omnibus portis tuis, in tota terra tua quam dedit Jehova Deus tuus tibi:

53 Adeò ut comedas fructum ventris tui, carnem filiorum tuorum filiarumque tuarum quas dedit tibi Jehova Deus tuus, in oppressione & in angustia qua anget te inimicus tuus.

54 Viri illius qui mollis fuerat in te & qui fuerat delicatus valde, malignus erit oculus in fratrem suum, & in uxorem^m sibi charissimam, atque in residuum filiorum suorum quos reliquos fecerit:

m Hebr. *sinus*
sui, ut *infra*
ver. 56. sic *suprà* 13. 6.

55 Adeò ut non det ulli ex eis de carne filiorum suorum quam comeder, adeò ut non reliquum faciat illi quicquā in oppressione & angustia, qua anget te inimicus tuus in omnibus portis tuis,

56 Mollis in te & delicatæ, quæ non tentarat plantam pedis sui figere super terram præ deliciis & præ mollitie, oculus malignus erit in virum charissi-

charissimum ipsi, & in filium ipsius, ac in filiam ipsius,
 57 Etiam in secundas ipsius quæ prodeunt inter pedes ejus, & in filios
 ipsius quos pariet, nam comedet eos clàm præ inopia rerum omnium: in
 oppressione & in angustia, qua anget te inimicus tuus in portis tuis.
 58 Nisi observâter feceris omnia verba Legis hujus, quæ scripta sunt
 in libro hoc, timêdo nomê gloriosissimum & summè reverendum istud,
 nempe Jehovam Deum tuum:
 59 Omnino mirabiles efficiet Jehova plagas tuas & plagas seminis tui,
 plagas magnas & constantes, morbosq; malignos & constantes:
 60 Et revocabit in te omnes languores Ægyptiorum, a quib. metue-
 bas, ut adhæreant tibi:
 61 Omnem etiam morbum, & omnem plagam quæ scripta non est in
 libro Legis hujus, inducet Jehova in te, donec excindaris.
 62 Sic reliqui fietis hominibus paucis, pro eo quòd fuistis sicut stellæ
 cœli multitudine, eo quòd non auscultaveris voci Jehovæ Dei tui.
 63 Eritq; ut quemadmodum lætabatur Jehova de vobis, benefaciêdo
 vobis & augendo vos, sic lætetur Jehova de vobis, perdêdo vos & excin-
 dendo vos: cùm convellemini e terra, quò tu ingressurus es ad hæredita-
 riò possidendum eam.
 64 Nam disperget te Jehova in omnes populos ab extremitate terre u-
 na usque ad alteram extremitatemⁿ ejus: ubi servies diis alienis quos nonⁿ
 noveras tu aut majores tui, lignis & lapidibus.
 65 In gentibus verò illis non requiesces, neque erit quies plantæ pedis
 tui, sed dabit Jehova tibi illic cor trepidum, & hebetationem oculorum,
 & mœrorem animi:
 66 Eritq; vita tua suspensa tibi e regione, pavebisq; noctu & interdiu,
 nec eris certus de vita tua.
 67 Unoquoque mane dices, osi esset vespera, & unaquaque vespera di-
 ces, osi esset mane: præ pavore cordis tui quo pavebis, & præ viso oculo-
 rum tuorum quod videbis.
 68 Et reducet te Jehova in Ægyptumⁿ navibus, viâ ad eam terramⁿ de
 qua dixeram tibi, non deinceps amplius videbis eam: exponetisq; vos i-
 bi venales inimicis tuis in servos & in ancillas, sed non erit ullus emptor.

ⁿ Heb. terræ:
 antecedens
 p. relativo.

ⁿ Heb. nō ad-
 des amplius
 videre eam.

ANNOTATIO.

5 Corbis] id est, panis tuus pro quovis cibo synecdochicè: est autem metonymia continentis pro contento ut infra ver. 17.
 6 Ingressu] id est, omni administratione tua domi & foris: vide in Num. 27. 17. 13 In caput] translatio a membris ani-
 malium, ut ver. 44. 23 Celi tui] vide in Levit. 26. 19. 24 Ut pluvia] id est, nō magis fermentabit terrâ pluvia, quàm
 si pulvis esset. 25 In commotionem] id est, ut semper commovearis ab externa potentia. 48 Jugum ferreum] durissimū
 & validissimum. 59 Mirabiles efficiet] adeò aggravabit & amplificabit eas, ut sint omnes in admirationem traducturæ.
 68 Navibus] per mare mediterraneum. De qua dixeram] q. d. ei te rursus subjiciam, abs qua perpetuam liberationē pro-
 miseram Exodi 14. 13.

CAPUT XXIX.

Mosche jussu Dei fœdus in Chorebo pactum cum Israhelitis Jardenem mox trajecturis reno-
 vat, cum posteris eorum continuari jubet, a fœderis oblivione deterret gravissimi judicii inter-
 minatione, & prerogativam populo Dei attributam commendat.

1 **H**æc sunt verba fœderis quod præcepit Jehova Moschi, ut pãgeret cum filiis Jisraëlis, in terra Moabitarum, præter fœdus illud quod pepigerat cum illis in Chorebo.

2 Convocans enim Mosche omneis Jisraëlitas, dixit ad eos, vos vidistis omnia quæ fecit Jehova ante oculos vestros in terra Agypti, Parhhoni, & omnibus servis ejus, totiꝫ regioni ejus:

^a Heb. tentationes, ut supra 4-34.

3 ^a Probationes illas maximas quas viderunt oculi tui, signa & prodigia illa maxima.

^b Heb. cor.

4 Sed non dum dederat vobis Jehova^b mentem ad cognoscendum & oculos ad videndum, & aures ad audiendum, usque in diem hunc.

^c Heb. de super vos, ut mox desuper pedem tuum.

5 Deduxi autem vos quadraginta annos per desertum: non inveteraverunt vestimenta vestra, quin tegumento essent vobis, neq; calceus tuus inveteravit, quin tegumento esset pedi tuo.

6 Panem non comedebatis, nec vinum aut potum inebriantem bibebatis, ut cognosceretis me Jehovam esse Deum vestrum.

7 Tandem perveniētibus vobis ad locum hunc, processit Sichon Rex Cheshbonis, & Hhog Rex Baschanis obviam nobis in prælium, & percussimus eos:

8 Occupataq; terra eorum, dedimus eam in possessionem Rëubeniticæ, Gaditicæq;, & dimidiatæ tribui Menaschæ.

9 Quapropter observate verba fœderis hujus & facite ea, ut secundetis quicquid facturi estis.

10 Vos statis hodie omnes coram Jehova Deo vestro, primores vestri tribuum vestrarum, Seniores vestri, & moderatores vestri, omnes viri Jisraëlitæ:

11 Parvuli vestri, sceminæ vestræ, & peregrinus qui est in medio castrorum tuorum, a cadente ligna usq; ad haurientem aquam tuam:

^d Heb. trans eundum in fœdus.

12 Ad^d ineundum fœdus Jehovæ Dei tui cum adjuratione ejus, quod Jehova Deus tuus pangit tecum hodie:

13 Ut statuat te hodie sibi in populum, & ipse sit tibi in Deum, quemadmodum dixit tibi, & quemadmodum juramento promisit majoribus tuis, Abrahamo, Jitzchako, & Jahhakobo.

14 Neq; vobiscū solis ego pãgo fœdus meū hoc, cum adjuratione hac,

15 Sed cum eo qui adstat hīc nobiscum hodie coram Jehova Deo nostro, & cum eo qui non est hīc nobiscum hodie.

^e Heb. p medium istarū gentium.

16 Quandoquidē vos novistis quomodo nos habitaverimus in terra Agypti, & quomodo transiverim^e per istas gentes, quas pertransivistis,

^f Heb. abominaciones & stercora.

17 Et vidistis^f abominandos & stercoreos deos illorū, ligna & lapides argentum & aurum, quæ sunt apud eos:

^g Heb. cor.

18 Cavete ne sit in vobis vir aut mulier aut familia aut tribus, cujus^g animus avertat se hodie a Jehova Deo nostro, ut eat ad colendum Deos gentium istarum: cavete ne sit in vobis radix^g proferens cicutam aut absinthium:

19 Unde erit, cum audiverit verba adjurationis hujus, ut benedicat si-
bi^b cum animo suo, dicendo, pax erit mihi cum¹ ex sententia animi mei
ambulabo: quò addat ebria sitientem.

^b Heb. in cor
de suo.

20 Non acquiescet Jehova ut condonet ei: sed tunc fumante ira Jeho-
væ & zelo ejus contra virum illum, incumbet ei omnis adjuratio quæ
scripta est in libro hoc: delebitque Jehova nomen eius^k sub cœlis.

ⁱ Heb. in aspe-
ctu cordis
meiambu-
labo, hoc
est, id sequar
quod specta-
bit animus
meus.
^k Hebr. de
sub.

21 Et separabit eum Jehova ad malū, ex omnib⁹ tribub⁹ Jisraëlis: secun-
dum omneis adjurationes fœderis, quod scriptum est in libro hoc Legis:

22 Adeò ut dicat generatio¹ sequens, filii vestri qui exurgent post vos,
& extraneus qui adueniet e terra longinqua (cum videbunt plagas istius
terræ & morbos ejus, quibus affecerit Jehova eam:

¹ Heb. poste-
rior, ut Gen.
49.2.

23 Sulphure & sale exustam totam terram ejus, non feri, neque pullu-
lare, neque provenire in ea ullam herbam: cujusmodi fuit subversio Se-
domi & Hhamoræ Admæ & Tzebojimorum, quas subvertit Jehova ira
sua & æstu suo)

24 Denique dicant omnes gentes, quamobrem affecit Jehova sic ter-
istam? quanta est excarescentia, ira maxima ista?

25 Deinde dicant, quia deseruerunt fœdus Jehovæ Dei majorum suo-
rum: quod pepigerat cum ipsis, quando educebat eos e terra Ægypti:

26 Abeuntes enim coluerunt Deos alienos, & incurvaverunt se eis: De-
os quos non noverant, neque impertitus fuerat¹ eis Deus.

27 Ideò accēsa est ira Jehovæ in terram illam: ut inferret in eam totam
maledictionem istam, quæ scripta est in libro hoc:

28 Extirpavitque eos Jehova e terra ipsorum ira & æstu ac fervore ma-
gno: & disjecit eos in terram aliam, sicut est hodie.

29 Quæ occulta sunt, penes Jehovam Deum nostrum sunt: at quæ re-
velata, nobis & filiis nostris usque in seculum revelata sunt, vt faciamus
omnia verba hujus Legis.

ANNO TATIO.

¹ Preter illud sc. id est, præterquam id fœdus jam antè pepigerat: trajectio, ut Gen. 5. 29. nam idem fuit fœdus substantia,
sed ratione personarum & loci ubi instauratū est, diversum erat. 4 Nondum dederat] eratis enim adhuc parvuli. Viden-
dum] cum fructu, id est, res vilas & auditas observandum. 18 Proferens] id est, ne animus vester sit ullius idolatriæ per-
dita: ve vice seminarium: Metaphora. 19 Quò addat ebria sit. id est, ut nunquam peccandi finem faciat, aut suum ad pec-
candum desiderium expleat, sed ut solent ebrii sitim provocare atque accendere, sic peccatorum fomites & irritamenta
accersat, & in peccatis occallescat. 20 Incumbet] id est, reus erit totius fœderis violati, quod adjuratione fuerat confir-
matum. 26 En] solis: vide suprà in 4. 19.

CAPUT XXX.

Veniam & liberationem proponit ex animo resipiscētib⁹: & divinam voluntatem populo
ita fuisse patefactam docet, ut nullus sit futurum pretextui ignorantie locus.

1 **R**IT tamen cum obvenerint tibi omnes res istæ, benedi-
ctio & maledictio hæc quam proposui tibi: si revocabis ea
in animum tuum apud omnes gentes quò depulerit te Je-
hova Deus tuus:

2 Et conversus usque ad Jehovam Deum tuum auscultabis voci ejus
secundum omnia quæ ego præcipio tibi hodie, tu & filii tui ex toto cor-
de tuo & ex toto animo tuo:

3 Ut reducat Jehova Deus tuus multitudinem captivorum tuorum misertus tui, & reducens colligat te ex omnibus populis quò disperferat te Jehova Deus tuus.

Nechemjæ
1. 9.
a Hebr. depul-
sus tuus esset.

4 Etiam si^a quis ex tuis depulsus esset ad extremitatem cœli, inde colliget te Jehova Deus tuus & inde resumet te:

5 Reducetque te Jehova Deus tuus in eam terram quam hæreditariò possederant majores tui, ut hæreditariò possideas eam: & benefaciet tibi, & augebit te supra quàm majores tuos.

b Hebr. cor.
c Hebr. pro-
pter vitam
tuam.

6 Et^c circumcidet Jehova Deus tuus^b animum tuum & animum seminis tui, ad diligendum Jehovam Deum tuum ex toto corde tuo & ex tota anima tua, ut vivas.

7 Indet autem Jehova Deus tuus omneis^d adjurationes istas inimicis tuis & osoribus tuis, qui persecuti fuerint te.

8 Tu verò conversus cum auscultabis voci Jehovæ Dei tui, & facies omnia præcepta ejus quæ ego præcipio tibi hodie,

9 Excellentem efficiet te bonis Jehova Deus tuus in omni opere manus tuæ, in fructu ventris tui & in fructu jumentorum tuorum, ac in fructu ter-

d Hebr. rever-
teretur Jehova
ad lætandum
de te in bo-
num.

rae tuæ: nam^d rursus Jehova lætabitur de te benefaciendo tibi, quemadmodum lætatus fuerat de majoribus tuis:

10 Si auscultaveris voci Jehovæ Dei tui observando præcepta ejus & statuta ejus, quicquid scriptum est in libro hoc Legis, si conversus fueris ad Jehovam Deum tuum ex toto corde tuo, & ex toto animo tuo.

Rom. 10. 6.

11 Nam præceptum hoc quod ego præcipio tibi hodie, occultum non est a te, neque longinquum.

12 Non est in cœlis, ut dicas, quis ascendet nobis in cœlum, qui sumens illud nobis enunciet nobis illud, ut faciamus illud?

13 Neque est ultra mare, ut dicas, quis transibit nobis trans mare, qui sumens illud nobis enunciet nobis illud ut faciamus illud?

14 Sed propinquum est tibi verbum hoc valde, in ore tuo & in animo tuo, ad faciendum illud.

15 (Vide, propono tibi hodie vitam & bonum, item mortē ac malum)

16 Quod ego præcipio tibi hodie, ut diligas Jehovā Deum tuum ambulando in viis ejus, & observando præcepta ejus statutaque ejus & iudicia ejus, ut vivas & augearis, ac benedicat tibi Jehova Deus tuus in terra, quò tu venturus es ad hæreditariò possidendum eam.

17 Quòd si avertēte se animo tuo non auscultabis, sed impulsus incurvabis te diis alienis & coles eos:

e Hebr. quòd
pereundo pe-
ribitis.

18 Denuncio vobis hodie^e vos omnino perituros: non prolongabis dies super terrā, quò ut venias ad hæreditariò possidendum eam tu transurus es Jardenem.

19 Contestor hodie contra vos cœlum & terram, me vitam ac mortem proposuisse tibi, benedictionem ac maledictionem: quare elige vitam, ut vivas tu cum semine tuo,

20 Diligendo Jehovam Deum tuum, auscultando voci ejus, & adhærendo ei (nam ipse est vita tua & longitudo dierum tuorum) ut habites super terram, quam juramento promiserat Jehova majoribus tuis Abrahamo Jitzchako & Jakhakobo sedaturum eis.

A N N O T A T I O.

⁶ Circumcidet id est, repurgabit vos vi sui Spiritus, & ad suum obsequium reformabit: metaphora, de qua supra 10. 15.
⁷ Adjurationes id est, omnia mala in fœdere cum gravi adjuratione denunciata: Synecdoche.

CAPUT XXXI.

Mosche Jisraeli exponit sibi eis Jardenem moriendum, Jehoschuhham sibi a Deo suspectum præficiens promissionibus confirmat, Legem descriptam Sacerdotibus & Magistratibus tradit, ac septimo quoque anno publicè relegi jubet: postremo jussu Dei canticum describit publicè legendum, a singulis verò discendum & decantandum, ut Jisraelitis beneficentiam Dei, & ingratum ipsorum animum testatum faceret.

1 **D**E I N D E cùm veniēs Mosche elocutus esset verba ista apud omneis Jisraëlitas,

2 Dixit ad eos, natus sum hodie centum viginti annos, non possum deinceps procedere & venire: prætereà Jehova dixit ad me, non es transiturus Jardenem hunc.

3 Jehova Deus tuus, is qui transit ante te, ipse excinet gentes istas a conspectu tuo ut hæreditariò possideas eas: Jehoschuahh is transiturus est ante te, quemadmodum dixit Jehova.

4 Facietq; Jehova illis, quemadmodum fecit Sichoni & Hhogo Regibus Emoræi, terræque illorum, qui excidit eos.

5 Nam exponet eas Jehova vobis, ut faciatis eis secundum quodque præceptum quod præcepi vobis.

6 Confirmamini & fortes estote, ne timete neque expavescite metu eorum: nam Jehova Deus tuus is qui ambulat tecum, non deseret te, neq; derelinquet te.

7 Postea evocans Mosche Jehoschuhham, edixit ei ante oculos omnium Jisraëitarum, confirmare & fortis esto, nam tu ingressurus es cum populo hoc in terram quam juramento promiserat Jehova majoribus eorum sedaturum eis: & tu eam possidendam divides eis.

8 Jehova autem, is qui antecedit te, ipse erit tecum, non deseret te, neq; derelinquet te: ne timeto, neque consternator.

9 Cùmque Mosche scripta hac Lege, dedisset eam Sacerdotibus filiis Levi qui portant arcam fœderis Jehove, & omnibus Senioribus Jisraëlis:

10 Præcepit eis Mosche dicendo, a fine septem annorum, statò tempore, anno intermissionis, in festo tabernaculorum,

11 Cùm veniens totus Jisraël comparebit ante faciem Jehovæ Dei tui in loco quem elegerit: legito aliquis legem hanc coram toto Jisraële, illis audientibus:

12 Congregando populum, viros scæminasque & parvulos & peregrinum tuum qui erit in portis tuis: ut audiant, & ut discant timeantque Jehovam Deum vestrū, & observanter faciant omnia verba Legis hujus.

13 Filii quoque ipsorum qui experti non fuerint, audientes discant timendo.

a Hebr. dabit
eor cor
bis.

b Hebr. faciet

c Hebr. in au-
ribus illorū.

d Hebr. obser-
vent facien-
do.

mere Jehovah Deum vestrū: quibuscunque diebus viveris in terra, quò, ut hæreditariò possideatis eam, mox transaturi estis Jardenem.

14 Edixerat namque Jehova Moschi, en propè sunt dies tui, cum moriendum est, voca Jehoschuhham & sistite vos ad tentorium conventus, ut mandatis instruam eum: quapropter iens Mosche & Jehoschuhha stiterant se ad tentorium conventus.

15 Apparueratque Jehova in tentorio per columnam nubis, stante columna nubis super portam ipsam tentorii.

16 DIXIT quoque Jehova ad Moschen, ecce tu cubaturus es cum majoribus tuis: surgens verò populus iste scortabitur^e sequendo deos alienigenarum illius terræ^f in quam venturus est, & derelinquet me, irritum^g faciet fœdus meum quod pepigi cum eo.

^e Hebr. post Deos.
^f Hebr. in cuius medium.

17 Quamobrem accensâ irâ meâ contra eum die illa derelinquam eos, & abscondam faciem meam ab eis, ut sit esui, & obveniant ei mala multa atq; angustia: adeò ut dicant die illa, nōne eo quòd Deus meus non est in medio mei obvenerunt mihi mala hæc?

^g Hebr. abscondendo abscondero.

18 Ego verò^e prorsus abscondero faciem meam die illa, propter omne malum quod commiserit, cum avertit se ad Deos alienos.

19 Nunc itaque scribite vobis canticum istud, quod doceas filios Jisraëlis^f indendo illud ori ipsorum, ut sit mihi hoc ipsum canticum loco testis contra filios Jisraëlis.

20 Nam introducā eum in terram quam iuramento promiserā majoribus ejus, affluentem lacte & melle, ubi comedens saturabitur ac saginabitur: sed avertet se ad deos alienos, & colent eos, me autem irritabunt, idque irritum faciendo fœdus meum.

21 Esto igitur, cum obvenerint ei mala multa atque angustia, ut testetur canticum hoc in faciem ejus loco testis (non enim oblivioni tradendum est excindendo ex ore seminis ejus) nam cognovi^f figmentum ejus, quid is sit facturus jam hodie, antequam introducā eum in terrā quam iuramento promisi.

22 Scripsit igitur Mosche canticum istud die illo, quod docuit filios Jisraëlis.

23 Et mandatis instruxit Jehoschuhham filium Nunis, dicens, confirmator & fortis esto, nam tu introduces filios Jisraëlis in terram quam iuramento promisi eis: & ego ero tecum.

24 Fuit autem cum absolvisset Mosche scribere verba legis hujus in libro, usque ad finem illorum,

25 Ut præciperet Mosche Levitis portantibus arcam fœderis Jehove, dicendo:

26 Accipientes librum hunc Legis, ponite eum^f a latere arcæ fœderis Jehovæ Dei vestri, ut sit ibi^f contra te loco testis.

27 Nam ego novi rebellionem tuam & cervicem tuam durissimam: en, dum adhuc ego vivo vobiscū hodie, rebelles fuistis contra Jehovah, quanto igitur magis post mortem meam?

28 Con-

28 Congregate ad me omnes Seniores tribuum vestrarum, & moderatores vestros: ut eloquar audientibus ipsis verba hæc, & contester contra eos cælos & terram.

29 Novi enim fore post mortem meam, ut^b omnino corrumpatis & recedatis ab hac via quam præstitui vobis: unde obveniet vobis hoc malum extremis temporibus, cum feceritis quod malum videtur in oculis Jehovæ, provocando eum opere manuum vestrarum.

30 Elocutus itaque est Moscheⁱ audiente tota congregatione Jisraëlis verba canticum hujus, usque ad finem eorum.

^b Hebr. corrupendo
corrumpetis.

ⁱ Hebr. in auribus totius congregationis.

ANNOTATIO.

¹ Verba ista quæ habentur supra 29. & 30. ² Procedere & id est, consueto munere fungi: vide Num. 27. 17. ³ Quod præc. supra 7. & 20. ¹⁹ Indendo illud id est, sapius inculcando eis, ut ipsi quoque illud sapius recitent. ²¹ Figmentum id est, cogitationes ejus Gen. 6. 5. ²⁶ A latere arce extra arcam in sanctuario: atque hic liber est quem sacerdos invenit Joschijæ temporibus. 2. Reg. 22. ^{Contra te} apostrophe ad populum.

CAPUT XXXII.

Mosche proponit & commendat populo canticum Dei: constans ex Proæmio, Narratione laudativa præteritorum & presentium beneficiorum Dei, ac vituperativa ingrati Jisraëliarum animi, Propositionem gravissimæ comminationis divinæ, & consolationis ex restitutione populi inimicorumq; dejectione, & Conclusionem laudativam ad utrorumque reliquias. Deinde jubetur Mosche e proximo monte terram prospicere & vitam finire.

PRÆBETE aures cæli, & eloquar: & audito terra sermones oris mei.

² "Stillet tanquam pluvia disciplina mea, fluat tanquam ros sermo meus, ut tenues pluvie super teneram herbam, & sicut imbres super adultam herbam.

³ Quandoquidem nomen Jehovæ prædicaturus sum, tribuite magnitudinem Deo nostro:

⁴ "Rupi illi cujus opus est perfectum, omnes enim viæ ejus sunt ius, Deo forti^a fideli, & experti iniquitatis, qui justus & rectus est.

^a Hebr. fidei, cui non est iniquitas.

⁵ "Corrupti se generatio perversa & contorta, vitio suo, quod non est filiorum ipsius.

⁶ Jehovæ ne rependere debebatis istud, popule stulte & insipientes? nonne ipse est pater tuus, redemptor tuus? nonne ipse^b magnificavit te, & confirmavit te?

^b Hebr. possessor vel emptor: sed quæ de singulari possessione Dei fit sermo, ad assertionem ex Ægypto verbum accommodavimus.

⁷ Recordare dierum seculi, animadvertite annos^d cujusque ætatis: interroga patrem tuum, ut annunciet tibi, seniores tuos, ut dicant tibi.

^c Hebr. fecit, ut infra ver. 15. & 1. Schemu. 12. 6.

⁸ Cum possessionem distribueret excelsus gentibus, cum dispararet filios Adami, statuit terminos populorum pro numero filiorum Jisraëlis:

^d Hebr. ætatis & ætatis. ^e Hebr. ejulatus solitudinis: hypallage. Jechezkel. 16. Exod. 19. 4.

⁹ Quia pars Jehovæ est populus ejus, Jahhakob^e funiculus possessionis ejus.

¹⁰ Invenit eum in terra deserti, ac in inanitatis^e ejulatus solitudine: circumdedit eum, erudit eum, custodivit eum tanquam pupillam oculi sui.

¹¹ Ut aquila excitat nidum suum, pullis suis incubat, pandit alas suas, assumit eum, portat eum super alas suas:

- 12 Sic Jehova solus duxit eum, nec fuit cum eo Dues alienigena.
- 13 Vexit eū super^r excelsa terræ, adeo ut comedit redditus agrorū: datq;
ei fugendum mel *etiam* e petra, & oleum e saxo rupis.
- 14 Butyrum ex armento, & lac e grēge, cum adipe agnorum & ducum
f Heb. natorū
Baschanis, q
regio erat
pascuosissi-
ma, Num.
32.4. inter oves^r Baschanarum, & hircorum, cum^r adipe renū tritici: et-
iam sanguinem uvarum bibisti merum.
- 15 Sed saginatus^r Jeshurun recalcitravit: saginatus es, obefatus es, adi-
pem obduxisti: deseruit enim Deum qui magnificaverat ipsum, & villi-
pendit rupem salutis suæ.
- 16 Ad zelotypiam commoverunt eum propter^r extraneos, propter
abominationes provocarunt eum.
- 17 Sacrificaverunt dæmonibus, non Deo: diis quos nō noverant, no-
vis qui e propinquo advenerant, quorum metu non horruerant ma-
iores nostri.
- 18 Rupis quę genuit te oblitus es, & oblivioni tradidisti *Deum* fortem
formatorem tuum.
- g Heb. filiorū
& filiarum,
passivè, ut in
fraver. 27. fi-
lios autē hic
respectu vo-
cationis di-
cit, quos ra-
tione vitę vo-
cavit non fi-
lios supra
verf. 5.
h Heb. perversi-
tatis. 19 Quod cū videret Jehova: præ indignatione^s a filiis suis & filiabus
suis, sprexit eos:
- 20 Et dixit, abscondam faciam meam ab illis, videam quis erit finis il-
lorum: sunt enim generatio^h perversitatis dedita, filii in quibus non
est fides.
- 21 Ipsi commoverunt me ad zelotypiam per ea quæ non *sunt* Deus for-
tis, provocaverunt me vanitatibus suis: ego quoque ad zelotypiam com-
movebo eos per eum^r qui non *est* populus, per gentem stultam provo-
cabo eos.
- 22 Nam ignis accensus *est* ira mea, qui ardebit^r usque ad imum sepul-
chrum: absumetque terram & proventum ejus, & inflammabit funda-
menta montium.
- 23 Impendam in eos mala, sagittas meas^r consumam in eos:
- 24 In exhaustos fame & exesos anthrace ac lue amarissima: dentes eri-
i Hebr. pulve-
ris. am bestiarum immittam, cum veneno serpentumⁱ terrestrium.
- 25 Foris orbabit gladius, & in conclaibus terror: tam adolescentu-
lum quàm virginem, lactentem cum viro cano.
- 26 Dixissem, angulatim profligem eos: faciam vt cesset e mortalibus
memoria eorum:
- 27 Nisi indignationem ab inimico metuisssem, ne ignorent hostes il-
lorum: ne dicant, excelsa manus nostra fuit, nec Jehova operatus est o-
mnia hæc.
- k Heb. peries
consiliis. 28 Nam gens^k inops consiliorum sunt, & non est in eis intelligentia.
- 29 Utinam saperent, intelligerent ista: animadverterent ad finem v^lq;
suum.
- l Heb. vendi-
dit, id est, sub-
jecit aliis do-
minis. 30 Quomodo prosequeretur unus mille, & duo fugarent myriadem?
si non: fieri quia rupes eorumⁱ dedit eos, & Jehova tradidit eos.
- 31 (Non

- 31 (Non enim ut rupes nostra rupes illorum *est*, ac inimici nostri *sunt* Judices) Jechezkel 16.46.
- 32 Nam ^m superat vitē Sedomi vitis eorum, & superat vites Hhamo- m Hebr. præ- vite Sedomi- est vitis eo- rum.
- 33 Venenum draconum vinum eorum *est*, ac venenum aspidū sāvum.
- 34 Nōne ⁿ illud recōditum est penes me? obfignatū in thesauris meis?
- 35 Mea *est* ultio & retributio, tempore *suo* vacillabit pes eorum: nam propinqua *est* dies calamitatum eorum, & festina *dies* eventurorum illis.
- 36 Cūm judicaverit Jehova populum suum, tunc propter servos suos pœnitebit ipsum, cūm videbit abiisse ⁿ vires, & ⁿ conclusum cum dere- n Hebr. mā- nū, ut Num: 11.23.
- 37 Et dicet, ubi *sunt* dii eorum? rupes cui committebant se?
- 38 Quorum victimarū adipe vescebantur, & quorum bibebāt vinum libaminis? surgant & opitulentur vobis, sit vobis latebra *rupes illa*.
- 39 Videte nunc, me, me ipsum *esse*, & nullum *esse* Deum mecum: me morte afficere & vitæ restituere, frangere me & sanare, nec *esse* qui e ma- nu mea eripiat.
- 40 Nam attollo ad cœlos manū meam, & dico, vivo ego in seculum:
- 41 Cūm acuero ^o coruscantē gladium meum, & arripuerit manus mea o Hebr. coruf- cationē gla- dii.
- 42 Inebriabo sagittas meas sanguine, & gladius meus absumet carnē, sanguine ^p confossorum & captivorum, ^p inde a principio *erunt* ultiones p Hebr. con- fossi & capti vitatis. q vel cum po- pulo ejus, ut Rom. 15.10.
- 43 Cantate gentes ^q & populus ejus: nam sanguinē servorum suorum ^q ulciscitur, & ultionem reddit hostibus suis, ac terram suam populumque q vel cum po- pulo ejus, ut Rom. 15.10.
- 44 Venit itaq; Mosche ut eloqueretur omnia verba cantici hujus ^r au- r Hebr. in au- rib⁹ populi.
- 45 Cumq; absolvisset Mosche eloqui omnia verba omnib⁹ Jisraēlitis:
- 46 Edixit eis, ^s adjicite animum vestrum ad omnia hæc verba quæ ego s Hebr. ponite cor. t Hebr. ad ob- servandum faciendum.
- 47 Nam non est res ^t inanior quā ut suscipiatis illam, sed est vita ve- t Hebr. ina- nis præ vo- bis.
- 48 **P**OSTEA allocutus est Jehova Moschen eo ipso die, dicendo,
- 49 Ascende montem hunc Hhabarimorum, montem Nebuntis, qui *est* in terra Moabitarum, qui *est* in cōspectu Jerichuntis: & prospice ter- ram Cenahhani, quam ego do filiis Jisraēlis in jus possessionis.
- 50 Deinde morere in eo monte quò tu ascensurus es, & aggregare ad populos tuos: quemadmodum mortuus est Aharon frater tuus in Hore monte, & aggregatus est ad populos suos:
- 51 Eo quod prævaricati estis contra me in medio filiorum Jisraēlis ad

Num. 20.

aquas contentionis Kadeschi in deserto Tzinis: eo quod non sanctificastis me in medio filiorum Jisraëlis.

52 Nam ex adverso prospicere poteris terram illam: at illuc non es venturus, in terram illam quam ego do filiis Jisraëlis.

A N N O T A T I O.

2 *Stillet*] id est, utinam cum fructum efferat oratio mea in vobis, quem proferunt pluvia & ros in terra. 3 *Tribuit*] percipiendo verba ejus, & observando. 4 *Rupi*] epitheton Dei, ut qui perfugium firmum est fide ad ipsum recurrentibus. 5 *Corrupt*] hyfterosin ad evidentiam mutavimus: vide Exo. 32. 7. *Quod non est*] id est, vitiositas illorum aliena est a filio Dei, qui justus & rectus est ver. 4. 8 *Statuit*] designavit illis possessionem nondum existentibus. 9 *Funiculus*] possessio peculiaris, nam possessiones funiculo dividebantur: metonymia. 13 *Excelsa terre*] id est, fecit ut penetrarent civitates munitissimas. 14 *Adipe renum*] id est, opimo crasso triueo, cujus genicula exuberant formā renib⁹ persimili: Metaphora ab animantibus. sic Num. 18. 12. adipis nomen oleo & multo accommodatur. *Sanguinem*] expressum succum. 15 *Jehorun*] Jisrael. sic vocatur hic & infra 33. 5. & 26. a rectitudine quod vocatus est, etsi quam⁹ 6. Jisimē ab ea discessit. 16 *Extraneos*] deos quos coluerunt. 21 *Qui non est populus*] peculiaris, Rom. 10. 19. 22 *Uq;* ad imum sep.] q. d. supra & infra commagrabat, ut presentibus futurisque fructibus priventur: sequentia expegeget addita sunt. 23 *Consumam*] omnes ad te nam ejaculabor. 30 *Si non*] Eclipsis: si unus Jisraëlitā non persequitur mille, &c. sed contrā funduntur ab hostibus, ut quia, &c. 31 *Non enim*] Apostrophe Moschis, qua causam deditionis in se virtutem explicat, quod Deus opem ferat illis, adversetur desertoribus: quorum neutriū fictitiis Deis ascribi debet. *Judices sunt*] experientia testari possunt. 32 *Superior*] fructum deteriore edit: metaphoricē vitam male actam describit. 34 *Illud*] q. d. jam jam compertū habeo qualis fueris hactenus, atque futurus sis. 35 *Mea est ultio*] non evadent judicium, etiam si differatur, sed suo tempore incipient tolli manum] id est, juro, Gen. 14. 22. humanitus dictum. 42 *Inde a principio*] id est, cum ultionem summā de inimicis, nihil impunitum relinquam eorum quæ inde a principio contra me commiserunt.

CAPUT XXXIII.

Mosche paulo post moriturus singulis tribubus prophetice benedicit: exorsus & concludens orationem a singulari Dei gratia erga eos quibus benedicit.

1

ÆC autem benedictio est, qua benedixit Mosche vir Dei filiis Jisraëlis ante mortem suam.

2

Cum diceret, Jehova e Sinai prodeunte ut oriret ure Sel-

^a Hebr. sancti
tatis.
^b Heb. edicti.

myriadibus^a sanctorum: a cujus dextera^b ignis^b legalis ipsis lucebat.

3 Valde diligis^a populos, omnes sancti^a istius sunt^a in manu tua: vici-

sim ipsi^a medii inserantur pedibus tuis, suscipiat quisq; e verbis tuis,

4 Lege, quam præcepit nobis Mosche, hæreditaria congregationi Ja-

Exod. 19.

5 (Erat enim in Jeschrune^a Rex) cum se congregarent primores popu-

li, simul tribus Jisraëlis.

6 VIVAT Reuben, & non moriatur, imò non sit hominibus ejus nu-

merus:

7 IDEM quoque^a Jehudæ precatus, amplius dixit, exaudi Jehova vo-

cem Jehudæ & ad populum suum^a reduc eum: manibus ejus satis sit ei, &

auxilium ab hostibus ejus sis.

8 DE Levi autem dixit, Tummim tui & Urim tui^a penes virum tu-

um quem beneficio prosequeris, quem probasti^a probatione, cum quo

contendisti ad aquas Meribæ:

9 Dicentem de patre suo & de matre sua, non respicio eum, qui fratres

suos non agnoscit, & filios suos non recognoscit: sed observat sermonem

tuum, & fœdus tuum custodiunt:

10 Docent judicia tua Jahhakobum, & Legem tuam Jisraëlem, ap-

ponunt suffitū ad^a faciem tuam, & prorsus consumendū ad altare tuum.

11 Bene-

Num. 20.
supra 32. 51.

^a Heb. nasum

11 Bene-

Caput XXXIII.

385

11 Benedic Jehova^a copiis ejus, & opus manuum ejus grato animo suscipe: frange lumbos insurgentibus in eum & osoribus ejus, ex quo insurrexerint.

12 DE Binjamine dixit, dilect⁹ est Jehovæ, habitet securè cum eo: p-regente eum quotidie, & inter humeros ejus habitante.

13 ET de Josepho dixit, benedicta Jehovæ sit terra ejus: a rebus pretiosis cœli, a rore, & ab abyssu subjacente: Gen. 49. 25.

14 Item a rebus pretiosis, proventibus Solis, & a rebus pretiosis, ^d quas quæque Luna protrudit: d Hebr. protrusione Lunarum.

15 Item a^a præstantissimis rebus montium antiquissimorum, & a pretiosis rebus collium^f æternorum: e Hebr. capite montium antiquitatis: sic accipitur caput p. re præstante Exo. 30. 23.

16 Denique a pretiosis rebus terræ cum plenitudine ejus, & beneplaciti Deiⁱ inhabitantis rubum: veniant abunde ad caput Josephi, & ad verticem separati^e e fratribus suis. f Hebr. seculi. g Hebr. fratrum suorum: vide Gen. 49. 26.

17 Primogeniti, bovis illius decor est ei, & velut cornua monocerotis duo cornua ejus sunt, quibus populos feriet pariter, populos finium terræ: sunt autem hæc, myriades Ephrajimi, & sunt multa millia Menaschis.

18 DE Zebulune autem dixit, lætare Zebulun^a de exitu tuo: & Jissacar^a de tentoriis tuis.

19 Populos ad^a montem^a invitent, ibi sacrificent sacrificia^b justa: quia affluentiam marium sugent, & occulta, id est, thesauros^a arenæ. h Hebr. justitiæ, id est eucharistica, ut jus requirit.

20 DE Gade autem dixit, benedictus est qui^a dilatat Gadem: tanquam leo habitat, ut rapiat brachium & verticem:

21 Qui prospexit^a de principiis ei, quia ibi^a in portione Legislatoris protectus est: ideo veniens cum primoribus populi, justitiam Jehovæ faciat, & judicia ejus cum reliquo Jisraële.

22 DE Dane autem dixit, Dan^a ut catulus leonis sit: qui exilit ex Baschane.

23 DE Naphtali quoque dixit, o Naphtali satur beneplacito & plene benedictione Jehovæ: ad Occidentem & meridiem hæreditatem obtine.

24 DENIQUE de Aschere dixit, benedictus a reliquis^a filiis Ascher: sit acceptus fratribus suis: intingat in pinguedine pedem suum.

25 Ferrum & æs sub calceo tuo: & quando durabunt dies tui, sermonesⁱ habeantur de te. i Hebr. ut dies tui, sermones tui.

26 NULLUS est similis huic Deo forti, o Jeschurun: qui cœlis insidet in auxilium tuum, & magnificentiam suam superioribus nubibus.

27 Protectio sit Deus^k sempiternus, & infernè brachia æterna, qui expellat a facie tua inimicum, aut dicat perde: k Hebr. antiquitatis. l Hebr. beatitates tuæ.

28 Ut habitet Jisraël securè solus, fons Jahhakobi, in terra frumenti & musti ferace: etiam^a cœli ejus stillent rorem. m Hebr. mentes fiant, id est, priventur facultate exequendi quod magnifice sibi pollicebatur: vel emacientur, id est, robore priventur.

29 Beatus es Jisraël, quis est sicut tu, populus servatus per Jehovam clypeum auxiliarem tuum, & cujus gladius est excellentia tua: Sic^m reddantur abjecti inimici tui tibi, tu autem^a excelsa eorum conculces.

ANNO-

1 Vir Dei] Prophetam propheticum spiritu, non simpliciter benedicit, & res eventuras precatur. 2 E Sinai] Metaphora perpetua est a Sole sumpta, qui initio lucem præmittit, postea oritur ipse, tandem terras illustrat: sic gradatim Deus præsentiam suam in populo declaravit quacunque iter fecerunt. q. d. inde a termino proximo Egypti, usque dum perveniret ad Edomæos finitimos terræ promissæ. Iste] Jisraelitis. Illuc] ceret] pergeret favere istis, etiam post defectionem a rege exploratorum Num. 13. 14. Sanctorum] Angelorum, quorum catervis stipatus est: vide Chabakuk 3. 3. Act. 7. 53. Galat. 1. 19. Ignis legalis] ex quo singula ipsis facienda omittenda edicebat. 3 Populos] tribus Jisraelis, ut Judic. 5. 14. Ipsi] Jisraelis. In manu tua] sub cura tua, ut supra 32. 11. Medii inferantur] efficiantur tui discipuli, tibi; morigeri reddantur, ut discipuli præceptoribus, quorum pedibus assident, ut de Paulo dicitur Act. 22. 3. 4 Hereditaria] id est, observanda præsentibus & futuris Jahhakobi posteris supra 29. 29. 5 Rex] regis munus obiens populum gubernabat: id eo Legem sentit: vide in Gen. 36. 31. 6 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 7 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 8 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 9 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 10 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 11 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 12 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 13 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 14 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 15 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 16 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 17 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 18 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 19 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 20 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 21 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 22 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 23 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 24 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 25 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 26 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 27 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 28 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 29 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 30 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 31 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 32 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 33 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 34 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 35 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 36 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 37 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 38 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 39 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 40 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 41 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 42 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 43 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 44 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 45 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 46 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 47 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 48 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 49 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 50 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 51 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 52 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 53 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 54 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 55 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 56 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 57 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 58 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 59 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 60 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 61 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 62 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 63 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 64 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 65 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 66 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 67 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 68 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 69 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 70 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 71 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 72 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 73 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 74 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 75 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 76 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 77 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 78 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 79 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 80 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 81 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 82 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 83 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 84 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 85 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 86 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 87 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 88 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 89 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 90 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 91 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 92 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 93 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 94 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 95 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 96 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 97 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 98 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 99 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31. 100 Imò non] particula, non, ἀλλ' οὐκ repetenda est, ut Psal. 9. 19. cujus rei ignoratio Græcos fecit tulit: vide in Gen. 36. 31.

CAPUT XXXIII.

Mosche defunctus munere suo, & divino mandato obsequens montem conscendit, terram circumquaque prospicit, moritur, a Deo sepelitur, a Jisraelitis lugetur, succedit ei Jehoschua.

1 **P**OSTEA ascendit Mosche e campestribus Moabitarum in montem Nebuntis, in verticem illius collis qui est in conspectu Jerichuntis: ubi ostēdit ei Jehova totam terram cum Gihade Danem usque:

2 Nempe totam terram Naphtali, terramque Ephraimi & Menaschis, & totam terram Jehudæ, usque ad mare posterum:

3 Meridianam quoque, & planitiem ipsam, convallem Jerichuntis civitatis palmiferæ usque Tzohharem.

4 Dixitque Jehova ad eum, hæc est illa terra, quā juramento promiserā Abrahamo Jirzchako & Jahhakobo, dicendo semini tuo dabo eam: ostendo eam tibi, videndam oculis tuis, sed eò non es transiturus.

5 Mortuus itaque est tibi Mosche servus Jehovæ, in terra Moabitarum ex præstituto Jehovæ:

α Heb. secundum os supra 32. 48.

6 Qui sepelivit eum in eadem valle in terra Moabitarum, e regione Beth-

Caput XXXIII.

351

Beth-pehhoris: neq; novit quisquam sepulchrum ejus usque in diē hunc.
 7 (Erat autem Mosche natus centum viginti annos, cum moreretur:
 non caligaverat oculus ejus, neque fugerat viriditas ejus)

8 Et defleverunt filii Jisraēlis Moschen in campetribus Moabitarum
 triginta diebus: quibus absoluti sunt dies fletus, *id est*, luctus Moschis.

9 Erat autem Jehoschuahh filius Nunis plenus spiritu Sapientiæ, cum
 imposuisset Mosche manus suas ei: quapropter auscultantes ei filii Jisra-

b Heb. nixus
 fuisset Mo-
 sche manib;
 suis super
 eum.

elis, fecerunt quemadmodum præceperat Jehova per Moschen.
 10 Sed non surrexit Propheta prætereā in Jisraēle similis Moschi, *ut* quē

cognoverit Jehova facie ad faciem)
 11 In omnibus signis & prodigiis ad quæ miserat eum Jehova faciendā
 in terra Egypti, contra Parhhonem & contra omnes servos ejus, totā-

que terram ejus:
 12 Etiam in omnibus *operibus* manus fortis, & in omnibus *operibus* ⁶ ter-

b Heb. terro-
 ris maxim;

ribilibus maximis, quæ fecit Mosche ante oculos totius Jisraēlis.

ANNOTATIO.

2 Mare posticum] vide supra in 11.24. 3 Palmifera] ut Judic. 1.16. & 2. Chron. 2.8.15. nam palmetis tota fuit confita, teste
 Plinio lib. 5. natur. hist. cap. 15. 6 Neque novit] causam quare incognitam esse voluerit Deus sepulturam Moschis, vide in
 epistola Apostoli Judæ ver. 7. 9 Cum imposuisset] ex mandato Dei: vide historiam totam Num. 27.18. & sequentibus.

Primæ partis Bibliorum finis.

πρὸς τὸν δὲ Ζα. Θεῶν.

ERRATA SIC CORRIGITO UT CUM POST PAGINAM

occurrit lineæ nomen, intelligas computandas esse lineas (ut vocant) ab ipso paginæ initio.
 Sin versus indicetur, tum accipiendum esse pro versuum distinctione, quæ
 numeris 1. 2. 3. &c. significatur.

Pag. 7. lin. 17. in præfatione pro Respub. lege Reb. pub. pag. 5. lin. 34. pro omni lege omnino. pag. 11. dele an-
 notata in ver. 29. pag. 18. in fine lege, & Mesch. pag. 26. lin. 35. pro signi rei. lege signi & rei. pag. 32. in mar-
 gine ad ver. 25. lege secundum. pag. 44. ver. 13. includatur a principio parentheſeos signo. pag. 71. ver. 11.
 pro eis lege ei. pag. 73. lin. 15. pro eclipsos lege synecdoches. pag. 81. ver. 19. pro eum lege ipsum. pag. 86. ver.
 49. pro numerare lege numerari. pag. 90. ver. 16. dele hac. pag. 91. ver. 25. pro ipsa lege ipso. pag. 118. ver.
 20. pro Aharon lege Aharonem. pag. 119. pro fuzchar lege fuzchar. pag. 127. ver. 32. pro Zaa lege Zea.
 pag. 152. in ver. 32. annot. Triginta siclos: sic restituio, septem uncias argenti & quadrantem sive totidem
 dalleros: siclus enim communis quadrantem uncia pendebat. pag. 189. ver. 13. inter beryllum thalassium
 dele distinctionem. pag. 194. in ver. 7. post alendus lege erat. pag. 209. ver. 13. pro justus lege jussus. pag.
 220. ver. 54. pro paga lege plaga. pag. 224. ver. 32. pro indue lege induerit. pag. 238. fine annot. pro colli-
 gendos lege colligendos ramos. pag. 254. ver. 19. pro Hhuizziel lege Hhuizziel. pag. 264. ver. 36. pro Schim-
 monis lege Schimmonis. ibidem ver. 43. pro oblatio lege oblatio. pag. 271. ver. 26. pro Paghiel lege Paghi-
 el. pag. 272. ver. 9. pro cum ne lege cum eo. pag. 275. ver. 12. pro dimidiata lege dimidia.

ARATA SIO CORNIGI POST PAGINAM